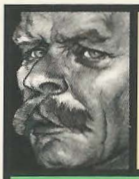

1

MAKSİM GORKİY

MUJİK

MAKSİM GORKİY

MUJİK

SEÇME ESERLER 1 UZUN ÖYKÜLER

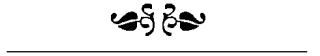
RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: MEHMET ÖZGÜL

EVRENSEL BASIM YAYIN

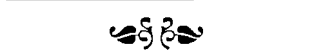
EVRENSEL
BASIM YAYIN

Maksim Gorkiy

MUJİK

uzun öyküler

Rusçadan Çeviren
Mehmet Özgül

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 262

Maksim Gorkiy - Seçme Eserler-1

MUJİK

Aleksey Maksimoviç Gorkiy

Çeviren
Mehmet Özgül

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Birinci Basım: Kasım 2004

ISBN 975-6525-82-7

Baskı
Ayhan Matbaası
(Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 47 Bağcılar 0212.629 01 65)

İÇİNDEKİLER

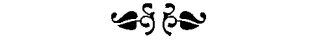
Önsöz 6

Mujik

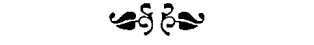
Birinci Bölüm 21
İkinci Bölüm 68
Üçüncü Bölüm 114

Öyküler

Varenka Olesova 169
Düşkünler 293
Konovalov 377
Bozguncu 439

Mujik

MAKSİM GORKİY

Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan büyük yazar Maksim Gorkiy 1868 yılında Novgorod kentinde doğdu, 1936 yılında Moskova'da öldü.

Mobilya ustası olan babasını beş yaşındayken koleradan kaybedince annesiyle birlikte küçük bir boyama işliği olan dedesinin evinde yaşamaya başladı. Dört yıl sonra da annesini kaybeden küçük Aleksey, daha 11 yaşındayken ekmeğini kazanmak için pek çok işe girip çıktı: hamallık, fırın işçiliği, vapurlarda bulaşıkçılık, aşçı yamaklığı, dükkânlarda getir götür işleri yaptı. Bu işler sırasında sayısız insanla tanıştı, bunlardan kimileri silinmez izler bıraktı üzerinde. Özellikle de gemi aşçısı Smurin. Din büyüklerinin yaşamlarıyla ilgili kitaplardan, Gogol, Uspenskiy, A. Dumas'ya kadar pek çok değerli yazardan pek çok kitabı daha gencecik yaşında hatmetti Gorkiy, aşçı Smurin sayesinde. On altı yaşına geldiğinde okumaya duyduğu büyük istekle, Kazan Üniversitesi'nin yolunu tuttu. Yevreinov adında genç bir liseliydi, Kazan'da bedava okuyabilme hevesini Aleksey'in gönlüne düşüren.

Özyaşamöyküsel üçlemesinde Gorkiy şu sözlerle anlatır Yevreinov'u:

"Yevreinov bana Kazan'da kendi evlerinde yatıp kalkabileceğimi, böylelikle kış dersleri sırasında liseye gidip birkaç sınav geçirdikten sonra üniversitenin parasız öğrenciliğini kazanarak beş yıl

içinde bir 'alim' olacağını söylüyordu. Bunlar, ona göre çok basit ve hemen yapılıverecek işlerdi; çünkü Yevreinov on dokuz yaşındaydı ve iyi kalpliydi."

Ancak bu iyi kalpli arkadaşın kalabalık ailesinin üstüne yıkılmak genç Aleksey için dayanılır şey değildi; bu yüzden sabah kahvaltılarında bulunmamak için erkenden dışarı fırlıyor, zaman öldürmek için sokaklarda dolaşıyordu. Kimseden yardım istememek, kendi başının çaresine bakmak önemli bir kişilik özelliği olarak bu yıllarda oluşmaya başladı genç Aleksey'de; yaşam koşulları güçleştikçe de bu kişilik özelliği büsbütün pekişti.

Aç kalmamak, üç beş kuruş kazanmak için kıyılarında dolaşmaya başladığı Volga'yı ilk gördüğünde büyük bir heyecana tutuldu, Gorkiy. "Çalışmanın kahramanca şiiri"ni ilk burada duydu ve ömrü boyunca bu şiiri terennüm etti. "İşini severek yapan insanlar" onun için sahici insanlardı ve bir insanın dünyadaki varlığına anlam katan şey yalnızca buydu. Daha önce kitaplarda okuduğu ve kendilerine derin bir sevgi duyduğu bu "sahici" insanlar arasında kendine arkadaşlar bulmakta gecikmedi, Gorkiy. Gerçekten de Volga, kendisinin yıllarca sürecek dolaşıcı hayatının ilk durağı oldu. Kimlerle karşılaşmadı ki Gorkiy, bin bir türlü insanın iş peşinde koştuğu bir mahşeri andıran Volga boylarında... Buradaki serüvenciler arasında, vaktiyle öğretmen okulunda okumuş bir serseri ona, sürdürdüğü güç yaşamına biraz yardımı olur diye hırsızlık etmesini söylediğinde Gorkiy'nin geri durmasına kızarak ona şöyle dedi: *"Ne diye bir kız gibi nazlanıyorsun? Namusumu kaybederim diye mi korkuyorsun? Namus, bir kız için tek hazinedir, senin içinse bir boyunduruk. Öküz de namusludur, ama saman yer."* Bir başka hırsız, daha doğrusu hırsızlara yataklık eden bir serseri ise *"Sen,"* dedi, *"Peşkov, sakın hırsızlık yapma. Senin mayan başka, sen bir idealistsin!"* Gorkiy'nin, *"İdealist ne demek?"* sorusuna, serserinin yanıtı şu oldu: *"İdealist demek, kendisi için bir şey istemeyen, yalnız öğrenme zevki olan insan demektir."*

Maksim Gorkiy'nin büyük sıkıntı ve gerilimlerle dolu Kazan dönemi, ideolojik-toplumsal arayışların baskın olduğu bir kendini geliştirme dönemiydi ve büyük yazar Marksist edebiyatla ilk kez bu dönemde tanıştı. Yazar, bu döneminde daha çok "aydınlatıcı-propagandist" olarak etkinlikte bulundu, Kazan kenti işçileri ve yöre köylüleri arasında çalıştı. Yine bu dönemde, halkı daha yakından tanımak için, uzun bir yolculuğa çıktı, Hazar denizinde balık işleme işliklerinde, demiryollarında çalıştı. Çalıştığı bu yorucu işler, doğru dürüst beslenememek, yaşamın bitmez tükenmez güçlükleri Gorkiy'nin sinirlerini allak bullak etmişti. Böylece, 1888 yılında, eline geçirdiği bir tabanca ile kendini öldürme girişiminde bulundu; ancak kalbini tutturamadı; kurşun, ciğerini parçaladı. Bu olay, Nijniy kentindeki askerlik muayenesi sırasında ciğerindeki hasardan dolayı çürüğe çıkarılmasına neden oldu.

1889 yılında Novgorod'da, daha sonra edebiyat dünyasına girmesinde büyük katkıları olan yazar Korolenko'yla karşılaşan Gorkiy, aynı yıl narodnik devrimcilerle ilişkisi olduğu gerekçesiyle tutuklandı ve ondan sonra da polisin soluğu hep ensesinde oldu, sürekli izlendi. 1891 yılında yeniden "Rusya yollarına" düşen yazar, Volga boylarını, Don bozkırlarını, Tuna'ya kadar tüm Ukrayna'yı, Kırım üzerinden Kuzey Kafkasya'yı, Tiflis'i dolaştı, bu kentte bir yıl kadar kalıp demircilik, demiryolu fabrikasında yazıcılık yaptı, ilerici işçilerle, devrimcilerle ilişkiler kurdu, illegal örgütlere girdi. İki yıl kadar bir avukatın yanında yazıcılık yaptı; Gorkiy hep iyilikle andığı bu avukatın geniş kitaplığından çok yararlandı, avukatın yol göstericiliğinde dünya yazınının en önemli yapıtlarıyla tanıştı.

Gorkiy, Tiflis'te demiryolu fabrikasında çalışırken, ev arkadaşı kendisinin haberi olmadan *Makar Çudra* adlı öyküsünü "Kafkas" adlı Tiflis gazetesine yolladı ve bu olay, Gorkiy'nin edebiyat dünyasına attığı ilk adımı oluşturdu. Tarih, 8 Eylül 1892'ydi.

1892 yılında Novgorod'a dönen ve kendini düzenli bir şekilde yazmaya veren Gorkiy, başta "Volga Haberleri" olmak üzere Volga bölgesinde yayınlanan çeşitli gazetelere işçilerin, köylülerin, ezilen insanların haklarını savunan, kapitalizmin içyüzünü sergileyen yazılar yazdı. Ünlü yazar Korolenko'nun da düzenli olarak yazılar yazdığı bu gazetede yayınlanan öykülerini M. G. diye imzalayan Gorkiy, en yakın dostlarına bile bu öykülerin yazarının kendisi olduğunu söylememişti. Ancak gazetenin sahibi öykülerin yazarının kim olduğunu Korolenko'ya bildirince, Gorkiy'le ünlü yazar buluşup konuştular. Gorkiy'nin "üstadım" diye andığı Korolenko'nun, büyük yazarın yaratıcılığına gerçekten yadsınamaz katkısı oldu. Gorkiy'nin sözleriyle, durum şuydu: *"İlk hocam aşçı Smuri, ikincisi avukat Lanin, üçüncüsü Koloşni adlı kanun dışı biri, dördüncüsü ise Korolenko'dur."*

Öykü yazarı olarak Gorkiy adının başkent dergilerinde de görülmeye başlandığı yıl olan 1895'ten yalnızca üç yıl sonra, 1898'te, iki cilt olarak yayınlanan *Yazılar ve Öyküler* adlı yapıtı gerek Rusya'da, gerekse dünyada inanılmaz bir yankı uyandırdı. 1898 yılı, Gorkiy'nin Çehov'la mektuplaşmaya başladığı yıl olması açısından da önemlidir. Gerçekten de, iki yazar arasında bu tarihte başlayan mektuplaşma, Çehov'un öldüğü yıla (1904) dek, 6 yıl boyunca kesintisiz sürmüş, ancak bu iki büyük dost tek bir kez, 1900 yılında Kırım'ın Yalta kentinde karşılaşabilmişlerdir. *"Anton Pavloviç,"* diye anımsar Gorkiy o karşılaşmayı, *"deniz kıyısında bir bankta oturuyordu ve hemen yanı başına koyduğu şapkasının içine düşen güneş ışığını yakalamaya çalışıyordu."*

Sanat yaşamının başlangıcında 19. yüzyıl realizmi ve ilerici romantizminin en iyi gelenekleri üzerinde çalışan, bunları daha da geliştirici çalışmalar yürüten Gorkiy'nin, bu dönemde (1890'lar), yeni sanat akımının (sosyalist gerçekçiliğin) temellerini atmakta olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Gorkiy'nin bu

dönemde yazdığı *Konovalov*, *Çelkaş* vb. halktan insanlar üzerine öykülerinin önemini vurgulamak gerekir. Halk yığınlarının toplumsal-siyasal bilinçlenişindeki artış ile düzeni protestolarındaki sertleşme ve daha güzel bir hayata duydukları o sonsuz özlem, genç Gorkiy'nin realizminin mihenk taşlarını belirliyordu. Bununla birlikte, dayanılmaz yaşam koşullarına karşı girişilen kendiliğinden protesto hareketlerinin, onun 90'lı yıllar yapıtlarının kahramanlarını birer "yalnız isyancı"ya dönüştürdüğüne tanık oluruz. Bu insanların idealleri henüz boz bulanık, yazgıları ise trajiktir. Ama yine de hiçbirinde edilgenlik, bezginlik yoktur ve yaşadıkları dramlar toplumsal bilinçte inanılmaz çilelerle gerçekleşen bir uyanış sürecine denk düşer. Genç yazarın devrimci doğrultusu, en iyi, yerel, romantik ve allegorik imgelerle bezeli, halkı özgürlük mücadelesine çağıran romantik öykülerinde kendini gösterir (*Yaşlı İzergil*). Yiğitçe bir iyimserlik, kendini feda etmeye hazır oluş, insanın yaratıcı gücüne duyulan sonsuz inanç ve aktif bir hümanizmayla dolu yapıtlardır bunlar. Bu yapıtlarında kendilerini halkın karşısına koyan bireycileri kınayan Gorkiy, böylelikle dekadanlara ve onların "tek başına kalmış gururlu kişilik" kültlerine karşı çıkar. Yazarın, ülkedeki devrim öncesi kabarmayı yansıtan, özgürlük hareketinin gelişmesine katkıda bulunan *Şahin'in Türküsü* (Türkçe basımda *Kartal Türküsü*) (1895) ve *Fırtına Kuşunun Türküsü* (1901) gibi kahramanlık romantizmiyle yazdığı yapıtları, yayımlanışlarından hemen sonra devrimci bildiri niteliğine dönüşürler.

1890'lı yılların sonu ile 1900'lü yılların başı, Maksim Gorkiy'nin sanat çizgisinin gelişmesinde yeni bir dönemi işaret eder. Yazar bu dönemde, Leninci "İskra" gazetesiyle dayanışma içine girer, devrimci hareket içinde eylemli olarak yer alır. Öncü işçilerle dostluklar kurar, Lenin'in ve Plehanov'un yazılarını yayınlayan "Yeni Söz" (1897) ve "Yaşam" (1899-1901) dergilerinde çalışır, demokrat yazın insanlarının bu

dergilerde yer almalarını sağlar. 1901 ilkyazında, Petersburg'da, bir öğrenci gösterisinin güvenlik güçlerince dağıtılması üzerine halkı çarlık rejimini devirmeye çağıran bir bildiri yazan Gorkiy, gizli basımevi kurmak isteyen bir örgüte yardım ve yataklık etmekle suçlanarak Arzamas'a sürülür.

Gorkiy 1902 yılında Akademi üyeliğine seçilir ama seçimler Çar II. Nikolay'ın buyruğuyla geçersiz sayılır. Akademinin şeref üyeleri olan Çehov ve Korolenko, olayı protesto etmek için derhal Akademi üyeliğinden istifa ederler.

İki yüzyılın eşiğinde yazdığı ilk romanlarında ve oyunlarında Gorkiy'nin artık sosyalist gerçekçiliği formüle etmeye başladığını görürüz. *Foma Gordeyev* (1899) ve *Üç Kişi* (1900) adlı romanlarında, Rusya kapitalizmi fonunda, Rus burjuvazisinin en karakteristik tiplerinin gelişme tarihini yansıtan Gorkiy, Yakov Mayakin tipiyle ekonomik gücünün ayırdına varan ve siyasal iktidarı ele geçirmek için canhıraş bir şekilde atılan burjuvazinin içyüzünü sergiler; Foma Gordeyev tipiyle ise, mensubu olduğu sınıfın maskesini yüzünden indiren, toplumca dışlanmış bir isyancıyı betimler. Proletaryanın, genel emekçi yığınlarından ayrılarak tek başına gösterilmesi, ilk kez Gorkiy tarafından ve ilk kez bu romanda gerçekleştirilmiştir. Yazar, *Üç Kişi*'de ise, kent yoksullarının dünyasına kapı aralar ve bu yolla küçükburjuvazi-proleter eğilimler arasındaki çatışmaya yer verir.

Gorkiy'nin Tolstoy ve Çehov'la tanışması (her iki yazar da Gorkiy'nin yeteneğine büyük değer veriyorlardı), 1899-1900 yıllarına rastlar. Yazarın, Moskova Sanat Tiyatrosu'yla sıkı ilişkiler içine girmesi ve ilk oyunları olan *Küçük Burjuvalar* ile *Çukurda*'nın M. S. Tiyatrosunda sahnelenmesi de bu yıllardadır. 1900'lü yılların başında Gorkiy, daha sonra Çehov, Serafimoviç, Kuprin, Skitalets, Verasayev gibi demokratik eğilimli yazarları da bağlayacağı "Znanie" Yayınevinin başına geçer.

Gorkiy'nin, 1900'lü yılların başlarındaki devrimci kabar-

ma koşullarında yazdığı ve burjuva ideolojisini eleştirdiği oyunlarının toplumsal ve sanatsal önemleri anlatılamayacak denli büyük olmuştur. Oyunların sahnelenmeye başlamasıyla birlikte, çarlık rejimine karşı gösteriler düzenlenmeye, demokratik taleplerle dolu bildiriler yayınlanmaya başlar. Bu oyunlardan *Küçük Burjuvalar*'da (1901), Gorkiy, yalnızca patriarkal-tutucu "babalar"ın değil, liberallik taslayan "çocuklar"ın da maskelerini indirir yüzlerinden. Tarihin yeni kahramanı, yaşamın dönüştürücüsü, Rus işçi sınıfı içinden çıkmış eylem adamı da, sanatsal ifadesini ilk kez Gorkiy'nin bu yapıtında bulur.

Çukurdakiler'de (1902) yazar, yaşamın kıyısına fırlatılmış, çukura atılmış yaşamları sergiler. Onların yazgılarında, kapitalist toplumun her gün işlemekte olduğu "suçun nesnel kanıtları"nı görür ve ezilen, horlanan insanlara, sürdürdükleri aşağılık yaşama boyun eğmelerini öğütleyen Hıristiyan hümanizmasını eleştirir; felsefi-lirik şiiri "*İnsan*"da da yaptığı gibi, insanın artamlarına, onun aklına, yaratıcı gücüne duyduğu inancı vurgular.

1904-05 yıllarında entelektüeller ve onların halka, devrime karşı tutumları üzerine birkaç oyun yazar Gorkiy. Bu oyunlarında intelligentsia'yı biricik "sınıflar-üstü" demokratik katman olarak gören narodnik bakış açısını eleştiren ve sınıflar üstü denilen bu grup içinde nasıl sert ayrışmalar yaşandığını, grupların birbirleriyle nasıl sert bir mücadele içinde olduklarını gösteren Gorkiy, *Yazlıkçılar* adlı oyununda (1904), dönek liberallerin karşısına, özgürlük hareketleri içinde yer almaya başlayan gerçek demokrat entelektüelleri çıkarır. *Güneşin Çocukları* (1905) ise, apolitik entelektüellerin burjuva toplumunda özgür bilimin olabileceğine, kendilerinin bağımsız olduklarına ilişkin inançlarının yıkılışlarının sergilendiği ve sanat-kültür ustalarının halk için yaratmaya çağrıldıkları bir oyundur. *Barbarlar* (1905), burjuvazinin ah-

laksal saldırganlığının sergilendiği bir oyundur.

1905 olayları içinde doğrudan yer alan Gorkiy, 9 Ocak 1905'te göstericilere ateş açılması üzerine (ki bunun önünü almak için büyük çaba göstermişti) kaleme aldığı bildiride, halka çarlık rejimini yıkmak için ayaklanma çağrısı yapar. Çarlığın asla bağışlamayacağı bir suçtur bu; yazarı hemen Petropavlovsk kalesine kapatırlar. Tüm Rusya halkının ve Batı Avrupalı entelektüellerin durumu şiddetle protesto etmeleri üzerine Rus hükümeti, Gorkiy'i serbest bırakmak zorunda kalır. 1905 yazında Bolşevik Partisine üye olan Gorkiy'nin katkılarıyla Ekim 1905'te ilk legal bolşevik gazete, "Yeni Hayat" kurulur, gazete bir ay sonra da Lenin'in yönetimine geçer. 27 Kasım 1905'te, Petersburg'ta, Lenin ve Gorkiy ilk kez karşılaşırlar. Moskova'daki Aralık 1905 ayaklanması günlerinde eylemci işçilere düzenli para ve silah sağlayan Gorkiy, Moskova'daki, yerini kimselerin bilmediği gizli evini, devrimcilerin buluşmalarına açar. Ayaklanmalara katıldığı gerekçesiyle Gorkiy'nin hükümetten baskı görmeye başlaması üzerine Parti, yazarın yurtdışına gönderilmesine karar verir. 1906 başlarında Rusya'yı gizlice terk eden Gorkiy bir süre sonra Amerika'ya geçer ve burada proletaryayı ve entelektüelleri Rus devrimine sahip çıkmaya çağıran, çarlığa batılı ülkelerce açılan kredileri protesto eden bildiriler yayınlar, Rusya'daki devrim hareketinin ilerleyişine ilişkin gerçekleri açıklayarak, herkesi devrime yardımcı olmaya çağırır. Amerikan basını, yazarın ABD'yi terk etmesi için hemen bir kampanya başlatırsa da, Gorkiy Eylül ayına kadar bu ülkede kalır ve *Görüşmelerim* (1906) adlı siyasal hicviyesini de, burjuva kültürünün Amerika ve Fransa'da nasıl yozlaştığına, burjuva demokratik özgürlüklerin nasıl yitmekte olduğuna ilişkin yazılarının yer aldığı *Amerika'da* (1906) adlı kitabını da bu ülkede kaleme alır.

1905-07 devrimleri Gorkiy'nin sanatında muazzam bir

sıçramaya neden olarak onun sosyalist gerçekçi edebiyatın unutulmaz tiplerini yaratmasını sağlar. 1906'da yazdığı *Düşmanlar* adlı oyununda proletaryanın başlattığı grevlerin nasıl burjuvaziye karşı siyasal savaşım düzeyine yükseldiğini, işçiler arasında sosyalist düşüncenin nasıl yayıldığını, açık dikta hevesleri içindeki karşı devrimci burjuvazinin yanı sıra, halkı aldatarak ve çarlıkla uzlaşarak iktidarı ele geçirmeye çalışan liberal burjuvaziyi olanca çıplaklığıyla sergiler. Gorkiy'nin yine aynı yıl yazdığı *Ana* romanının konusunu ise Sormovskaya'daki 1902 1 Mayıs gösterilerinde yaşanan olaylar ve göstericilerin yargılanmaları süreci oluşturur. Devrimci proletaryanın burjuva düzenine karşı sosyalizm şiarıyla savaşa girmesi, edebiyatta ilk kez bu yapıtla olur. Büyük yazar köylülükle ilerici entelektüellerin işçi sınıfı ve onun partisi çevresinde birleşmelerini anlatırken göz kamaştırıcı bir profesyonel devrimci tipini, işçi sınıfı davasına gönül vermiş bilinçli eylemci tipi yaratır. *Ana*'yı karalamasından okuyan V. İ. Lenin Gorkiy'le bir söyleşisinde romanın zamanlamasının bir harika, kendiliğinden gelişen emekçi hareketinin giderek proletaryanın mücadelesi içinde yer alması şeklinde özetlenebilecek konusununsa çok önemli olduğunu vurgular. Geleceğe, devrimin zaferine, yaratıcı emeğin gücüne, özgürlüğüne kavuşmuş halkın olanaklarının sınırsızlığına duyulan inancın işlendiği bu roman, sosyalist hümanizma düşüncesinin ete kemiğe bürünmesi olarak nitelendirilebilir. *Ana* ve *Düşmanlar*, sosyalist gerçekçiliğin klasik simgeleri olmuş yapıtlardır. Çok geçmeden başka dillere de çevrilen *Ana*, milyonların başucu kitabı olmuştur.

Gorkiy 1906 yılı sonlarında İtalya'ya geçerek Kapri adasına yerleşir. Burada pek çok yapıt veren ve *Okurov Kasabası* (1909) başlıklı öyküleri ile *Matvey Kojemyakin'in Hayatı* (1910-1911) adlı romanında taşra Rusya'sındaki küçükburjuva yaşamını olanca derinliğiyle ele alan Gorkiy, özellikle de

Matvey Kojemyakin'de devrimin etkisiyle toplumun en geri katmanlarında bile nasıl bir kaynaşma yaşandığını sergiler. Yazar, yergi türünde yazdığı *Rus Masalları*'nda ise (1912 ve 1917), dekadanlar'ın, *karayüzler*'in, şovenistlerin mezarlık edebiyatlarını alaya alır.

1913 sonunda aftan yararlanarak Rusya'ya dönen Gorkiy "Zvezda", "Pravda" gibi bolşevik gazeteler ile "Prosveşçenie" adlı dergide çalışır, *Proleter Yazarlar Antolojisi* (1914) adlı bir seçki yayınlar; başlayan dünya savaşına şiddetle karşı çıkarak militarizme karşı mücadele eder.

Birinci Dünya Savaşı öngünlerindeki devrimci kabarma Gorkiy'e aralarında *İtalya Öyküleri*'nin de (1911-1913) yer aldığı çok önemli yapıtlar esinler. İnsanın, halkın, yaratıcı emeğin, proletaryanın uluslararası dayanışmasının ve özgürlük savaşımının yüceltildiği *İtalya Öyküleri*'nde Gorkiy büyüyen grev hareketlerini ve halk yığınlarının birleşerek tek bir kütle oluşturmasını işler. Yurt sevgisiyle dolu *Rusya Yolları*'nda (1912-1916) adlı öykülerinde, halkın içinde bulunduğu acımasız yaşam koşullarını ve kendi emeğiyle yaşayan, yurdunu bayındırlaştıran "küçük yüce insanlar"ın ne büyük gizil olanaklara sahip olduklarını sergiler. 1913-1916 yıllarında *Çocukluk* ve *Ekmeğimi Kazanırken*'i yayımlar. Özyaşamöyküsel nitelikteki bu yapıtlarında, toplumun alt katmanlarından bir insanın kültürün, sanatın ve özgürlük savaşımının dorukları-na tırmanışını yüksek bir sanatsallık içinde yansıtır.

1917 Ekim Devrimi'yle birlikte Gorkiy, sosyalist kültürün inşası çalışmalarına katılır. 1918-1919 yıllarında 1. İşçi-Köylü Üniversitesi ile, Petrograd'da büyük bir dramatik tiyatro'nun ve "Dünya Edebiyatı" adlı bir yayınevinin kuruluşuna ve ayrıca pek çok kitabın yayınlanmasına katkıda bulunur. İç-savaş sırasında yaşanılan yıkım ve açlık koşullarında, Bilim İnsanlarının Yaşamlarını İyileştirme Komisyonunda görev alır, Rus entelektüellerine yardımcı olur, ayrıca tarihsel-sa-

natsal değeri olan yapıtların zarar görmemesi için çaba gösterir. 1919-1920 yıllarında gazetelerde yabancı müdahalesine karşı yazılar yayınlar, dünya ilerici güçlerini Sovyet devrimini savunmak için Sovyetler Birliği'yle tek vücut olmaya çağırır.

Maksim Gorkiy 1921 yazında, tüberkülozunun tam geçmemiş olduğunun ortaya çıkmasıyla ve Lenin'in de ısrarlarıyla, iyileşmek için yurtdışına çıkar. 1921 güzünden 1924 ilkyazına dek Almanya ve Çekoslavakya kaplıcalarında kalır, Nisan 1924'te İtalya'ya geçer ve Sorrento'ya yerleşir.

Yurtdışındayken de burjuva ideolojisiyle savaşımını sürdürür, Avrupa'daki beyaz mültecilerin eylemlerine karşı çıkar, Ekim Devrimi'nin kazanımlarını savunur, Lenin'in görevlendirmesiyle, Volga boylarında açlık çekenlere yardım örgütlenmeleri içinde görev alır.

1922 yılında, özyaşamöyküsünün 3. cildi olan ve yaşamının Kazan dönemini ve siyasal bilinçlenişini anlatan *Benim Üniversitelerim*'i yazar. Dördüncü bir ciltle sürdürmek ister özyaşamöyküsünü, ancak tasarısını gerçekleştiremez ve bu ciltte kullanmak istediği kimi malzemeleri, yine özyaşamöyküsel nitelikteki başka bazı öykülerinde kullanır (*Korolenko Zamanı*, 1923; *İlk Aşka Dair*, 1923 vb.)

Gorkiy'nin sanatında edebi portreler de önemli bir yer tutar. Özellikle de, anısal nitelikte bir çalışma olan Lev Nikolayeviç Tolstoy portresi, dâhi yazarı bütün karmaşıklığı, bütün çelişkileri içinde sergilediği, en başarılı portre çalışmalarından biridir. Çehov, Korolenko, N. G. Mihalylovskiy gibi yazın insanlarının yanı sıra Skvordtsov, Krasin, Kamo gibi devrimci eylem insanlarına ilişkin portreleri de bulunuyor Gorkiy'nin. 1924-1931 yıllarında yazdığı *V. İ. Lenin* adlı çalışmasında ise Gorkiy tam bir sanatsal yetkinlikle proletaryanın büyük önderi Lenin'i anlatmıştır.

1920'li yılların ortalarında, Ekim Devrimi'nden önceki on yıla uzanır Gorkiy ve böylece bu dönemi anıtlaştıran top-

lumsal-tarihsel romanlar yazmaya başlar. Bu dönemin temel çelişkisinin "devrim dünyası-burjuva dünyası" olduğu saptamasından yola çıkılarak ve bir burjuva ailesinin üç kuşaklık tarihi izlenerek, ülkenin 1861 reformuyla Ekim Devrimi arası tarihi üzerine yazılmış *Artamonovlar* (1925) bunlardan biridir.

1929'da SSCB'ye dönen Gorkiy tüm ülkeyi kapsayan gezilere çıkar ve bu gezilere ilişkin izlenimlerini *Sovyetler Birliğini Gezerken*'de (1929) kitaplaştırır.

1931'de yurduna bir daha ayrılmamacasına döner ve art arda gazeteler, dergiler, yayınevleri kurar, birbirinden güzel kitaplar yayınlar, yayın yöneticiliği yapar.

30'lu yıllar Maksim Gorkiy'nin oyun yazarlığında yeni bir dönemi vurgular. Çarlık rejiminin yıkılışı sırasında burjuva ailelerin durumunu ele aldığı *Yegor Bulıçov ve Ötekiler* (1932) ile *Dastigayev ve Ötekiler* (1933) adlı oyunları buna örnek gösterilebilir.

Hem Gorkiy sanatının, hem de sosyalist gerçekçi yazının doruk yapıtlarından biri olan *Klim Samgin'in Hayatı*'nı Gorkiy 1925 yılında başlar yazmaya ve sosyalist devrimden kırk yıl önceki dönemi "...hareketli bir panaroma..." şeklinde yansıttığı bu epik romanı üzerinde ölene dek çalışır. Şubat devrimi, Lenin'in Petrograd'a gelişi gibi pek çok tarihsel olay, bu romanın sayfalarında yer alarak, sanatsal ölümsüzlük kazanır. Romanın merkezinde dönemin ideolojik çatışmaları yer alır ve Gorkiy bu yapıtında, yeniden başını kaldıran dekadanlar ve narodniklerden, "legal Marksistler"e, liberal entelektüellerden, döneklere dek pek çok ideolojiye sert eleştiriler yöneltir. Romanın ana teması, burjuva ideolojisinin, daha doğrusu Samgin ailesinin ideolojisi olan burjuva bireyciliğinin maskesini yüzünden indirmektir. "Samgin" tipiyle Gorkiy, yürütme, yönetme postlarında hak iddia eden sahte kahramanların, sözümona "partiler-üstü" düşünürlerin maske-

lerini indirir yüzlerinden ve bunların ideolojilerinin burjuvazinin sınıfsal çıkarlarına nasıl göbekten bağlı olduğunu gösterir, burjuva düzenini ayakta tutmak için canlarını dişlerine takarak didinen burjuvaların bu çabalarının boşunalığını vurgular. Bolşevik Stepan Kutuzov, Yakov yoldaş ve devrim cephesini oluşturan öbür insanlar, Samgin ve onun manevi öğretmenlerine, düşünce yoldaşlarına karşı ideolojik savaşı kazanırlar. Kusursuz epik anlatım, tarihsellik, her âna, her olaya sinmiş diyalektik, gerçekliği ve çelişkilerini açımlamadaki derinlik... bu romanı Gorkiy sanatının doruklarına taşıyan başlıca özelliklerdir.

Büyük yazar Maksim Gorkiy, aynı zamanda başarılı bir eleştirmen ve gazeteci olduğunu kanıtlayan yapıtlar da vermiştir.

Sosyalist toplumda en yaratıcı yanlarıyla ortaya çıkarak kültürün daha da gelişmesini sağlayan özgür emeğe olağanüstü önem veren Gorkiy'nin bu düşünceleri Sovyet estetiğinde 20'li yılların sonu ve 30'lu yılların başına denk düşen arayışlarla çakışınca, yepyeni bir yazın akımının adı belirlenmiş olur: sosyalist gerçekçilik! Gorkiy'e göre bu niteliksel olarak yeni, gerçekten yeni sanat akımının en önemli özelliği, gerçekliği devrimci bir perspektiften yansıtabilmesidir.

20 Haziran 1936'da Moskova'da, Kızıl Meydan'da toprağa verildi Gorkiy. Pek çok kentte caddelere, tiyatrolara, kitaplıklara, parklara adı verildi; adına müzeler, belgelikler, kitaplıklar kuruldu, pek çok yere yontuları dikildi.

Maksim Gorkiy, Fransa'dan R. Rolland, A. France, H. Barbuse; Amerika'dan T. Drayzer ve J. London; Danimarka'dan M. Andersen-Neksö gibi yazarlarla dostluklar kurdu. Yabancı yazarlara göre Gorkiy, "SSCB'de kurulan yeni dünya"nın sanatının başlıca temsilcisiydi.

Mektuplarını, gazete-dergi-eleştiri yazılarını da içeren 30 ciltlik toplu yapıtları, başta SSCB, dünyanın pek çok ülkesin-

de defalarca basılan M. Gorkiy hakkında pek çok dilde bir dizi kitap yayınlandı, yapıtları üzerine sayısız değerlendirme yazıları yazıldı.

* * *

Gorkiy, ülkemizde de 1908'den sonra tanınmaya başlamıştır. Aslında dünya ölçeğinde tanınması da bu tarihten pek eski değildir. İsmail Müştak Mayakon tarafından Türkçeye çevrilen *Ana* romanı 1908 yılında "Tanin" gazetesine tefrika edilmiş, bundan iki yıl sonra da kitap halinde yayınlanmıştır. Gorkiy'nin *Ana* romanının kendi ülkesinde yayınlanmasından hemen sonra çevrilerek bizim ülkemizde de yayınlanması gerçekten ilginç; çünkü büyük Rus yazarları Tolstoy, Turgenyev ve Dostoyevskiy, ülkelerinde ilk yapıtlarını vermelerinden çok uzun yıllar sonra dilimize çevrilebilmişlerdir (sırasıyla 40, 58 ve 87 yıl sonra). Gorkiy'nin *Ana* romanının dilimize bu kadar tez aktarılmasının bir nedeni, yapıtın tüm dünyada gerçekten büyük yankılar yaratmasıdır kuşkusuz; ama bunun kadar önemli bir başka neden de, 33 yıl süren baskıcı Abdülhamit yönetiminden sonra gelen Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük havasıdır. Araya savaşlı yılların girmesiyle Gorkiy'den dilimize başka hiçbir şey çevrilmedi. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın son yıllarında Ruşen Eşref Ünaydın'ın çevirdiği kimi öyküler (*Konovalov, Şahin'in Türküsü*) yazın dergilerinde yayınlandı. 1935 yılından sonra ise Gorkiy'nin yapıtları kitap olarak düzenli biçimde yayınlanmaya başlandı.

Mazlum Beyhan

Bu yazı "Küçük Edebiyat Ansiklopedisi"nden (Moskova, 1964; c. 2, s. 285-299) yararlanılarak hazırlanmıştır.

MUJİK

BİRİNCİ BÖLÜM

Taşra kentlerinde aydınların hepsi birbirlerini yakından tanırlar, bu yüzden de aralarında konuşulmadık şey kalmamıştır neredeyse. Eğer böyle bir çevreye yeni bir insan girecek olursa, herkesin dikkatini üzerine çekmesi çok doğaldır. İlk günler onunla ilgilenirler, gelişine sevinmiş gibidirler, adamı tanımak için uzaktan ölçüp biçerlerken arada bir sataşanlar da çıkar. Adamcağız, ölçülerine kolayca uyan biriyse ona hemen bir nitelik yakıştırırlar; iş böylelikle kapanır ve onu aralarına alıp, kendilerinden biri sayarlar. Ama dar çevrelerine uymayan biriyse kimse aldırış etmez ona: Adama da köşesine çekilip kendini içkiye vermekten başka çıkar yol kalmaz, toplumun dışına itilmiş biridir o artık.

Nedense bir adamı tanımlamakta tuhaf bir aceleciliğimiz vardır, yanımıza sokulan birine şöyle ya da böyle bir sıfat yakıştırmaya can atarız. Bu ivecenliğimizin sonu çoğu kez ne olur, bilir misiniz? Yeni tanıdığımız birinin karakter inceliklerini göremez, belki de bile bile gözden kaçırırız. Çünkü ölçülerimizden hiçbirine sığmayan bu incelikler o insanı tanımamıza engel olmaya başlamıştır. Sık sık öyle durumlar olur ki, bir adamın kendine özgü karakter incelikleri dışarıdan fark edilmediği, görmezlikten gelindiği için o kişinin özgünlüğü olmaktan çıkar; bazı durumlarda da çevresindekilerin umursamazlığından etkilenen adam, başkalarına benzememekten korkarak, karakterinin onlara uy-

mayan yönlerini budamaya çalışır. Eğer bu karakter özellikleri fazlaca sivriyse adama karşı büsbütün düşmanca bir tavır takınılır. Kilise kapısında arkadaşlarından birkaç metelik fazla sadaka topladı diye bir dilenci de kıskanılıp horlanmaz mı?

Mimar Akim Andreyeviç Şebuyev bizim kentte göreve başlayalı altı ay geçti geçmedi, herkes ondan söz etmeye, yeni mimarımız da kentin aydın çevrelerinde aranan bir konuk olarak boy göstermeye başladı. Herkesin ilgisini çekmesine karşın hoşnutlukla karşılanmıyordu aslında. Hakkında varılan yargılar değişik olmakla birlikte, ona karşı çekingen, soğuk, bir mimar için kırıcı, güvensiz ve düşmanca davrandıkları bir gerçekti. Şebuyev kolay tanımlanır bir adam olmak şöyle dursun; gün geçtikçe zındıklığını, kural dışılığını daha fazla açığa vuruyordu. Kentin ileri gelenlerini birbirinden ayırmadan hepsini eşit derecede gidip geliyor olması ona karşı beslenen düşmanlığı körüklemekteydi. Her arkadaş çevresinin kendi zevkleri, kendi kuralları, kendi düzeni vardır; bir çevrenin insanlarını birbirine bağlayan sıkı fakat görünmez bağlar, bu insanları başka çevrelerden de uzaklaştırır. İşte Şebuyev kendini bu bağlarla bağlamak bir yana, bu bağları birbirine dolaştırmaya, hatta koparmaya çalışıyor gibiydi. Onun bu cüreti, hatır tanımaz tavırları insanları kızdırmakla kalmıyor, ona karşı duyulan ilgiyi de artırıyordu.

Dış görünüşüyle de hemencecik göze çarpan bir adamdı Şebuyev. Damarlı kalın boynu üstündeki kocaman kafası, tıknaz bedeniyle uyumsuz görünen uzun kolları, otuz yaşlarındaki bu adamın tabiat ana tarafından aceleye getirilip yaratılıverdiğini düşündürüyordu insana. Şebuyev'in kaba saba, kemikli bir yüzü, gözlerini fazlaca derine kaçmış gösteren çıkık, geniş bir alnı vardı. Sarı bıyıklarının üzerinde gaga gibi duran kemerli çirkin burnu, karşısındakini küçümsercesine kıvırdığı kalın alt dudağı yüzüne alaycı, tatsız bir görünüm veriyordu. Şebuyev'in çirkinliğini örten tek

şey canlı, parlak gözleriydi. Gülümsediği zamanlar yüzü zeki, babacan bir görünüm alır, fakat gene de insanlara tepeden baktığı sezinlenirdi. Şebuyev kendine güvenen bir sesle bağıra bağıra konuşurdu; konuşurken ellerini kollarını sallar, sanki bundan ayrıca bir güç alırdı. Yontulmamışlık, kaba sabalık yalnız dış görünüşünde değil, sesinin çınlayışında bile vardı. Giyimine gelince; sık dokunmuş, kalın kumaştan giysilerle görülürdü hep. Bedenine tam otursun da, modaya uyuyor mu, uymuyor mu, hiç aldırış etmezdi. Bir gün bakmışsınız boğazına değin düğmelenmiş, subay kaputuna benzer uzun bir redingotla çıkagelmiş; ertesi gün ise enine gelişmiş bedeninde Avusturyalıların giydiği cinsten kısa bir ceket vardır. Bu da başkalarını çileden çıkarmaya yeterdi.

Aklı başında, zeki bir adam olan Doktor Kropotov bir gün;

"Madem başkalarına benzememeye çalışıyor, bunu bir de giyimiyle vurgulamasına gerek var mı? Dış görünüşüyle dikkat çekmek istiyorsa allar, maviler giyse ya!" dedi.

Bizim doktor oturaklı, düzensever bir adamdı. Yaya kaldırımında yürürken önüne bir taş çıkacak olsa, bastonunun becerikli bir vuruşuyla taşı yolun ortasına fırlatır; sonra da kendisini örnek almalarını istercesine sağa-sola dik dik bakardı. Sorunlarını çoktan bir çözüme bağlamış, böylece yaşamında her şey onun için basit, anlaşılır bir hal almıştı. Sakin bir duruşu, etkileyici bir görünüşü, inandırıcı bir konuşması vardı. Hastalarını çoğunlukla tüccarlardan seçer, kumarda fazla para sürmezdi. Evlenilecek iyi bir kız aradığı söyleniyordu.

Bu uzun boylu, sağlıklı, dik duruşlu adamın zarif bir hareketi de, konuşurken bir eliyle sarı gür sakalını ağır ağır sıvazlamasıydı.

Şebuyev onu daha ilk karşılaşmalarında şaşkına çevirmişti. Biraz gücenik;

"İnsaf! Bu ne biçim adam a dostlar!" dedi. "Kafasının içi arap saçı gibi karmakarışık. Beyninde ne belirli bir dünya görüşü ne de benim için önemli olan, ona kentimizin ileri gelen, okumuş bir adamı dedirtecek bir şey var. Zekâsının üstünlüğüne bir diyeceğim yok; gelgelelim kaba, katı, mantığın disipliniyle yontulup parlatılmamış bir zekâ bu..."

Doktor konuşmalarında o kadar çok sıfat kullanırdı ki, belirtmek istediği bir şeyi, çevresini tuğlayla örer gibi sıfatlarla örer kapatırdı. Erdemlerinden biri de özgür düşünce-lilik olan doktor, Varvara Vasilyevna Liyubimova'nın cumartesi toplantılarını kaçırmamayı görev bilirdi.

Bu kadının çevresindeki topluluk, kentin en ilginç insanlarının oluşturduğu, küçük fakat en sıcak arkadaş çevresi sayılırdı. Varvara Vasilyevna dostlarının büyük saygısını kazanmıştı. Kadının ne iş yaptığına gelince: Asıl mesleği ebelikti ama yurtdışında gördüğü bir öğrenimden dolayı doktorluk diploması almış, sonra da hiç doktorluk yapmamıştı. Bununla birlikte, diploması sayesinde yatılı bir kız okulunda ve pazar günleri çalışan başka bir okulda sağlık dersleri verme olanağı bulmuştu; bu olanağı ona valinin karısının sağladığı biliniyordu. Valinin karısıyla aralarından su sızmadığına göre onun gibi cana yakın, etkileyici kişiliği olan bir kadına bu gibi olanaklar sağlandıysa çok muydu? Varvara Vasilyevna kültürlü, çalışkan, alçakgönüllü bir kadındı; ayrıca, günümüzde nesli giderek tükenen, o nefis Rus güzellerinden biriydi.

Uzun, biçimli bir vücudu, iri göğüsleri, yuvarlak bir yüzü vardı; kestane rengi saçları ensesinde kalın bir örgüyle toplanmıştı. Başını dik tutarak salına salına yürüyüşü ona atak, gururlu bir hava verirdi. Siyaha kaçan kaşların gölgelendirdiği lacivert gözlerinin bakışı öylesine tatlıydı ki, bu okşayıcı, rahatlatıcı, zeki bakışlar karşısında insanın Varvara Vasilyevna'ya derin bir saygı, aynı zamanda da onun hoşuna gitmek için büyük bir istek duymaması elinde değildi.

Hele o gülücükler, o gülücükler! O sevimli, güzel yüzün gülümsemesi karşısında kimin içi erimezdi ki!.. Varvara Vasilyevna kısa tümcelerle, az konuşan bir kadındı. Göğüsten gelen yumuşak sesinden onun yalın, yapmacıksız bir insan olduğunu hemen anlayıverirdiniz. Evindeki gürültülü toplantılarda şamatacı konuklar arasında onun ölçülü davranışları, suskunluğu daha bir göze çarpardı. Varvara Vasilyevna'nın bir tuhaflığı vardı; o da kadınlardan hoşlanmayışı, Tatyana Nikolayevna Liyahova'dan başka kadın arkadaşının olmayışıydı.

Tatyana Nikolayevna pazar okulunun yöneticisiydi ve işini bütün benliğiyle severdi. Onun, iyiliklerinin tükenmez kaynağı olan yüreği de tıpkı sevimli yüzü gibi canlı, heyecanlı, ışık saçan kırışıklarla dopdolu olmalıydı. Tatyana Nikolayevna bundan sekiz yıl önce, üniversiteyi yeni bitirmiş tek oğullarının tutuklandığı gün, kalp yetersizliğinden ölen saygıdeğer sulh yargıcı ve yargıçlar kurulu başkanı Matvey Kirilloviç Liyahov'dan dul kalmıştı. Bayan Liyahova kocasını gömdü, oğlunu Perm hapishanesine yolcu etti, evine döndükten sonra da kendini, her şeyiyle bağlı olduğu okuluna verdi. Aynı yıl oğlunun ölüm haberi geldi. Oğlunun öldüğünü, adına gönderilen bir yazıdan öğrenen Tatyana Nikolayevna'nın, iyilik dolu gözlerini korkuyla göğe kaldırıp, titreyen bir sesle:

"Tanrım, neden bunlar? Ben ne yaptım?" diye sorduğu söylenir.

Ama üç gün sonra gene işine sarıldı. Okul onun için bir tapınak gibiydi, bu nedenle orada kutsal bir heyecan ve sarsılmaz bir inançla bıkmadan usanmadan çalışırdı.

Ufak tefek, cılız, sinirli bir kadıncağızdı Tatyana Nikolayevna. Pembemsi yüzü kırışıklarla kaplıydı, bu kırışıklar arasında çocuksu, duru bakışlı bir çift güzel göz, sönmeyen bir çift kandil gibi parlar dururdu. Ütülü siyah yün giysisini gün boyu sırtından çıkarmazdı. Koltuğunun altında birta-

kını kitaplar, yüzünde eksik olmayan bir kaygı, kentin sokaklarında küçük adımlarla oradan oraya koştururdu: Ya öğrencilerine özel ders için öğretmen aramakta ya da bezgin, hasta bayan öğretmenleri evlerinde yoklamaktadır... Yüreciği oğlunun özlemiyle yanan bu kadın kadar kim bezgin, yorgun insanları avutabilir, onlara destek olurdu ki? Arada bir kadıncağızın inancıyla alay edenler çıksa da onu sevmeyen yok gibiydi. Onun inancı saydığı şey, kendisi kadar saf ve temizdi.

Yanında yaşamın düzensizliklerinden söz açıp, mutluluğa giden yolun ne olduğu sorulacak olursa hemen canlanır, heyecandan titreyen minicik ellerini önünde kavuşturarak yalvaran bir sesle;

"Ah, dostlarım, yaşam hiç de sizin bildiğiniz gibi değildir!" derdi. "Güçlüklerin çözümü öylesine kolay ki! Bilinçle yaşayan, eleştirel düşünen insanların sayısını artırın, bakın sonunda neler oluyor? Eğer halka gerekli eğitim verilebilse bu yaşam yeniden kurulur, yeni yaşam biçimleri kendiliğinden filizlenir. İnanın bana!"

Şebuyev'le ilk karşılaşmalarında adamcağıza düpedüz surat astı. Öyle öfkeliydi ki, yanındakilere gülünç gelen bir somurtkanlıkla sandalyesinden fırladı, Şebuyev'den özellikle kaçtığını göstermek için salonun ta öbür köşesine kadar gitti. Sinirden tir tir titriyordu.

"Aklınıza şaşıyorum!" dedi oradakilere. "Bu adamın ilgilenilecek nesi var? Bana kalırsa manen çökmüş, bencilin teki bu adam. Hiçbir şeye inancı kalmamış, iğrenç, sevimsiz, can sıkıcı bir herif!"

Bir gün Varvara Vasilyevna'nın evinde doktor Kropotov ile Tatyana Nikolayevna, aydınların toplumdaki işlevi konusunda ateşli bir tartışmaya tutuşmuşlardı.

Doktor;

"Saygıdeğer Tatyana Nikolayevna, kanımca bizler geçmişten bize kalan sağlam inançlara, atalarımızın kutsal

öğütlerine sımsıkı sarılmalı; büyük evrimler çağının miraslarının bekçisi olmalıyız," dedi etkileyici bir sesle.

Tatyana Nikolayevna öfkeden ellerini kollarını sallamaya başladı.

"Nasıl, neyin bekçisi olmalıymışız? Sokak başlarındaki kulübe bekçileri gibi mi, yoksa yol boyunca dizilmiş ağaçtan direkler gibi mi?.. Aydınlar için ne yüce, ne kahramanca bir görev doğrusu! Doktor, söylediklerinizden utanmalısınız!"

Doktor hoşgörüyle gülümsedi.

"Aman, kızmayın saygıdeğer Tatyana Nikolayevna. Size göre aydınların işlevi ne olmalıdır?"

Tartışmanın en ateşli anında içeri Şebuyev girdi. Tatyana Nikolayevna görür görmez adamcağıza saldırdı.

"Alın işte biri daha! Ee, söyleyin bakalım bu konuda siz ne diyeceksiniz?"

Şebuyev yüzünde babacan bir gülümsemeyle elini uzattı.

"Size ilk sözüm 'merhaba' olacak sayın Tatyana Nikolayevna!"

"Ah, sizin şu nezaketiniz! Şimdi nezaketi bırakın da söyleyin bakalım: Siz 'aydınlar' sözünden ne anlıyorsunuz?"

Tatyana Nikolayevna karşısındakinin üzerine onu çimdikleyecekmiş, ısıracakmış gibi varıyordu.

"Aydın mı dediniz? Onlar çavdar çiçekleridir."

Tatyana Nikolayevna bir an şaşırdı, olduğu yerde donup kaldı. Sonra gözleri parladı, bir sevinç çığlığı attı:

"Nasıl? Ne dediniz, ne dediniz?"

"Siz hiç çavdar çiçeği gördünüz mü?"

"Çavdar çiçeği mi? Aman ne zekice bir buluş, ne yerinde bir söz! Siz gerçekten zeki bir insansınız, Akim Andreyeviç. Sizi manen çökmüş biri sandığım için beni bağışlayınız."

Varvara Vasilyevna gülümseyerek atıldı:

"Durun bakalım, hemen sevinmeyin. Akim Andreyeviç henüz yeni bir şey söylemedi ki... Aydınların, halk yığınla-

rının çiçeği olduğu bilinen bir şey. Şimdi ona aydınların işlevinin ne olduğunu sorun."

"Hem de her yerde ve her zaman açan bir çiçek," diye üsteledi Şebuyev.

"Bu söylediğiniz de yeni değil."

"Biliyorum, yeni değil. Ama inanıyorum ki, yaşam ekinlerinin çiçeği ürüne durduğu zaman doğacak asıl yenilik."

"Peki, sizce bu ürünü kim devşirecek?" diye sordu doktor.

"Kim mi? Mujik, yani köylümüz..."

Şebuyev bunu söylerken çok sakindi.

Tatyana Nikolayevna bir sevinç çığlığı daha attı.

"Öyle ya, halk! Halk devşirecek bu ürünü. Ereğimizin halkı yetiştirmek olduğunu her zaman söyler dururdum. Ah, Akim Andreyeviç, her şeyi ne güzel anlıyor, ne güzel anlatıyorsunuz!"

O günden sonra Tatyana Nikolayevna, Şebuyev'i de, çevresini saran birçok aklı başında insandan biri saymaya başladı.

Şebuyev'le yakın arkadaşlık kuran biri varsa, o da koruyucu hekimlik uzmanı Pavel İvanoviç Malinin'di. Pavel İvanoviç siyah güzel gözlü, siyah sivri sakallı, uzun saçlı, boylu boslu bir adamdı. Pek çok şiir yazar, yazdığı şiirleri de kalın dergilerde bastırır, ama kendi şiirlerine karşı pek umursamaz davranırdı. Onun bu konuda kendisiyle alay ettiği, şiirlerine nazireler yazdığı sık sık görülmüştür. Gerek kimi zaman güzel ve içten düşen bu şiirlerde, gerekse bunlara yazdığı alaylı nazirelerde insanın içini titreten bir hüzün, karamsar bir duygu sezilirdi. Her zaman düşünceli, durgun olan Pavel İvanoviç'in toplantılarda neşelendiği pek görülmemiştir. Dünyevi şeylerin boşluğu, insan yazgısının gizemliliği, aklın ve duyguların çelişikliği ve daha nice derin konular üstüne alçak sesle konuşur dururdu. Koruyucu hekimlik uzmanının yumuşak durgun sesi, söylediklerinin içe işleyen kötümserliğiyle karışınca dinleyenlerin içine bir hüzün çökerdi.

"Hadi, gene sızlanıp durma, Pavel İvanoviç," derlerdi onu susturmak için.

Buna hiç gücenmez, yüzünde kederli, iyicil bir gülümsemeyle arkadaşlarına bakarak sesini keserdi. Kentte onu herkesin sevmesinin en büyük nedeni katıksız bir içtenliğe sahip oluşuydu. Okşayıcı yumuşak sesiyle öyle şeyler söyler, güzel gözleriyle tatlı tatlı bakarken insanlara öyle sorular sorardı ki, onun yerinde bir başkası olsa adamı düpedüz terslerdi. Ama onu dinlerlerdi, karşısında utanıp sıkılarak gülümserler, her sorduğuna yanıt verirler, sevgi gösterirlerdi. Çünkü onun kimseyi kınayıp suçlamayacağını, amacının insanlarda bir şey bulmak olduğunu bilirlerdi. Hem de aklını, duygularını acı veren bir güçle zorlayarak...

Mimarı Varvara Vasilyevna'nın çevresine sokan da Malinin'di. Şebuyev'le arkadaşlığı öğrencilik yıllarına kadar uzanıyordu. Birlikte tıp fakültesine başlamışlar, Şebuyev ikinci sınıfta oradan ayrılarak mimarlık akademisine geçmişti. Daha o zamanlardan düşüncelerinin başka yönde geliştiği anlaşılabilirdi, arkadaşlarına fazla sokulmazdı. Geçimini ders vererek sağladığı, sık sık da açlığa katlandığı biliniyordu. Ama yardım için ne bir arkadaşına başvurmuştu, ne de bir hayır kurumuna.

"Şimdi çok iyi anımsıyorum, köyündeki okulu bitirince anasına babasına haber vermeden kente kaçmış... Yalnız başına sıkıntılı yıllar geçirmiş, sonra dışarıdan lise sınavlarını vererek üniversiteye girmeyi başarmış. Onun hakkında öyle çok şey anlatırlardı ki, bunların neler olduğunu unuttum bile. Belleğimde kaldığına göre onun için anlatılanlar hayli abartılı şeylerdi, bunları duysa Şebuyev'in koltukları kabarır gibime geliyor."

Malinin'i dikkatle dinleyen doktor Kropotov sakalını sıvazlamaya başladı. Bu, onun bir şeyler söylemek istediğinin en şaşmaz belirtisiydi.

Arkadaşlarına sataşmaktan, onları iğnelemekten hoşla-

nan, zaten dış görünüşüyle de hani balığına benzeyen Surkov adındaki genç konuk yine dayanamadı:

"Dostlarım, doktor düşünce bulmak için sakalına başvuruyor," diye atıldı.

Doktor Kropotov bu adamdan nefret ederdi, onların tartışmadan durdukları görülmemişti şimdiye kadar. Ama bu sefer ona aldırış bile etmedi, Malinin'in anlattıklarından hayli etkilenmişe benziyordu.

"Dostlarım, anladığıma göre, Şebuyev denen bu adamın gözü yukarılarda. Şöyle bir düşünün, üniversiteyi bırakıp mimarlık akademisine girmek ne demek? Bence bunun bir anlamı olsa gerek... İnsanların acısını dindirme mesleği olan doktorluk, mimarlıkla hiçbir zaman kıyaslanamaz. Daha fazlasını söyleyeyim mi? Adamın köylülüğü gözünün yukarlarda oluşunu göstermeye yetmez mi?.. Bizim köylücükler hep böyledir zaten, gözleri paraya doymaz. Bu da doğaldır; çünkü para onlara göre her şeyi satın alan, her şeyi dümdüz edip önlerine seren bir güçtür. Böyle yetiştirildikleri için suçlamıyorum onları. Yaşamları boyunca paranın gücüne, parası olanın sonunda haklı çıktığına tanık olmuşlar. Moral yapıları bakımından köylülerin değişik bir konumda oldukları da ayrı bir gerçek. Bir baltaya sap olup köylülükten kurtulanların dahi, ruhlarında sinsice bir para düşkünlüğü yatar. Fakat ben onları gene suçlamam. Çünkü açgözlülük doğal yapılarıdır, bunu onlara yaşam koşulları telkin eder. Aç bir insanın gözü doyar mı?.."

Surkov bu sefer edeplice bir tavırla sordu:

"Doktorcuğum, sizin bir esnaf ailesinden geldiğinizi biliyorum, doğru mu?"

"Doğru. Ee, ne var bunda?"

"Köylülüğün iyi bir değerlendirmesini yaptığınıza göre esnafların ruh yapısını da şöyle bir çizivermez misiniz? Ama günah çıkarma türünden olmasın, ana hatlarıyla dokunun, yeter."

Doktor, Surkov'a nefretle baktı.

"Beyefendiciğim, insanoğlu zihinsel gelişiminin üst düzeyine çıkınca geldiği sınıfın birtakım tipik özelliklerini yitirir, bunu biliyorsunuzdur sanırım."

"Yani bundan şunu mu anlayayım: Diyelim ki iyi bir felsefe öğrenimi görmüş domuzun suratı, zamanla Diyojen'in yüzünün soyluluğunu mu kazanacak? Hayır, hayır, iyi bir benzetme yapamadım, böyle bir değişim olamaz. Fakat siz şunu yanıtlayın: Esnaf gerekli değişime uğradığı halde köylü uğrayamaz mı?"

"Kentte yaşayan, daha kültürlü biri olarak esnafın bilinç düzeyi, ilkel bir dünya görüşüne sahip olan köylününkine kıyasla kendi kendini eleştirmeye daha elverişlidir."

Surkov'la başlatılan tartışma bitmek bilmezdi, çünkü durmadan kışkırtır, iğnelerdi insanları. Onun bu sataşmalarına, kızdırmalarına, çelişkili çıkışlarına alışkın olan arkadaşları, doktorla girdiği tartışmayı keserek Malinin'e Şebuyev hakkındaki düşüncelerini sordular.

Fakat Malinin kaçamak yanıtlar veriyordu:

"Ne diyeyim, bilmem ki... Onu ben de ancak sizin kadar tanıyorum..."

Doktor Kropotov sabırsızlanıyordu:

"Siz şimdi lafı gevelemeyi bırakın; onun nasıl bir adam olduğunu, beğenip beğenmediğinizi söyleyin bize. Sizin gibi bir adamın değerlendirmesi bizler için önemli, çünkü siz, çünkü siz..."

Malinin, doktorun yüzüne sitemle baktı; inandırıcı bir sesle şunları söyledi:

"Ben bir adam şöyle ya da böyledir diye kestirip atmam. Doğru değildir böyle şeyler. Adamın ruh zenginliğini sınırlamış, belki de onu küçük düşürmüş olursunuz. Bununla birlikte onun bana benzemediğini söyleyebilirim ki, bu bile büyük bir erdemdir... Güçlü bir adam, başka ne diyeyim?.."

Bu içe işleyen sözlerden sonra Şebuyev hakkındaki tartışma son buldu. Varvara Vasilyevna'nın evine gidip gelenlerin düşüncesine göre Malinin ev sahibesine âşıktı ve onun Şebuyev hakkında konuşmak istemeyişini iki genç erkek arasındaki kıskançlığa yordular. Oysa Malinin'in Şebuyev'le yakınlığı böyle bir yoruma yer bırakmıyordu. Onunla her gün buluşur, evine gider, birlikte gezmeye çıkarlardı. Ona sımsıkı bağlanmıştı. Şebuyev de ona karşı diğerlerine olduğundan daha anlayışlı, daha yumuşaktı. Malinin'le konuşurken sesini alçalttığı bile olurdu.

Varvara Vasilyevna'nın dost çevresinde, yukarıda sözü geçenlerden başka birkaç kişi daha vardı. Bunlardan biri olan Filip Nikolayeviç Hreptov uzun boyu, çarpık bacakları, kambur sırtı, çiçekbozuğu yüzü ve gözlerinin bozukluğuyla hayli tuhaf görünüşlü bir adamdı. Altın çerçeveli gözlükleri adamcağıza pek yardım etmiyor olmalıydı ki, bir şeye bakarken boynunu uzatıp kambur gövdesini öne doğru daha da eğmesi, parlak gözlerini hiç kırpmaması gülünç gelirdi insana.

Onu böyle dikkatlice bakarken görünce hedefinden gözlerini ayıramadığını, az sonra onun üzerine atılıvereceğini sanırdınız. Zaten bütün tavırlarıyla gözetleyen, yapışkan, yalnız kendisinin bildiği bir şeye tüm gücüyle inanmış bir insan hali vardı.

Zamanında üniversiteye gitmiş ama bitirememişti, şimdi kentte bir kitapçı dükkânı işletiyirdu. Bir terzinin oğlu olması dolayısıyla esnaftan birçok akrabası, bir o kadar da arkadaşı vardı. Düğünlerde, vaftizlerde, doğum günü kutlamalarında kafayı çektiği yetmezmiş gibi, sık sık terzilerin, ayakkabıcıların, bakırcıların çağrılarına da "arkadaşça" katılırdı. Bu gibi içkili toplantılara büyük önem verir, geçerli bir nedene gerek bile duymadan her türlü içki şölenine katılırdı. Sonra ahbaplarına birtakım iş mektupları yazmayı hiç ihmal etmezdi. Onların aile işlerine bile karıştığı

söylenirdi. Bir keresinde esnaf derneğinin belediyeyle olan bir davasını üzerine almış, bu çetrefil işin başarıyla üstesinden gelmişti. Göründüğü kadarıyla esnaf çevresinde yararlı bir adamdı, gücü yettiğince de bu çevreyi etkileyebiliyordu. Onun girişimleri ve yardımları sayesinde esnaf derneğinde iyi bir kütüphane ile bir okuma salonu açılmıştı.

Filip Nikolayeviç içmeyi severdi, fakat içtiği zamanlarda efendiliğini, kendine saygısını yitirmez, ayık olduğu zamanlardakinden daha konuşkan olmazdı. Konuşmayı fazla sevmemesi yüzünden, Varvara Vasilyevna'nın evinde soyut konularda tartışma çıktığı zaman çarpık bacaklarını sandalyesinin altına kıvırarak sus pus oturur; gövdesini ileri verip kollarıyla dizlerine dayanır, bir yandan da parmaklarını oynatarak konuşulanları can kulağıyla dinlerdi. Onun bu oturuşuna herkes alışmıştı, sandalyesinde iki büklüm katlanmasını kimse yadırgamazdı. Ama ne kadar basit de olsa günlük konulardan söz açıldığında, hemen konuşmaya katılır, çeşitli yönlerden görüşler ileri sürerek, sonuç, soyulmuş bir yumurta gibi cascavlak ortaya çıkıncaya dek işin peşini bırakmazdı.

İlk anlarda Şebuyev'e büyük bir ilgiyle, dikkatle davrandı. Şebuyev'in konuşmalarını dinlerken öne doğru daha bir eğiliyor, parmaklarını daha belirgin bir biçimde oynatıyordu. Fakat mimarın bir tutumu hoşuna gitmemiş olacak ki, bir süre sonra onunla ilgilenmeyi bıraktı onunla, bu da kimsenin gözünden kaçmadı.

Nedenini sorduklarında şöyle dedi:

"Belki de yanılıyorum, ne de olsa iyi bir ruhbilimci değilim. Öyle sanıyorum ki, adamın bizlere karşı yüksekten bir bakışı, küçümsüyormuş gibi bir tavrı var. Ben burnu Kaf dağında herifleri sevmem. Ne biçim... Nasıl bir şey bu?.. Madem birtakım yüksek görüşleri varmış, gelsin bunları bize açıklasın. Şu da bir gerçek ki, adamın kendi çizgisi var... Fakat... Fakat bu bizlere karşı tuhaf davranması için bir neden değildir..."

Hreptov kulak tırmalayan ince sesiyle sürdürdüğü konuşmasını henüz bitirmişti ki, onun esnaflarla girdi-çıktısında yakın arkadaşı olan Kirmalov kalın sesiyle kestirip attı:

"Çünkü, efendim, o bir kentsoyludur!"

Kilise şarkıcısı, aynı zamanda da yerel bir gazetenin yazarı ve iflah olmaz bir sarhoş olan Kirmalov, sade Rus halkının yetenekli, tam da bu nedenle mutsuz temsilcilerinden biriydi. Yerel gazeteye yazdığı, şarkıcıların, işçilerin yaşamıyla ilgili küçük öykülerde insanlara duyulan büyük bir sevgi ve kaba saba da olsa ruhu titreten güçlü bir şiirsellik sezilirdi. Kirmalov öykülerinde hem yaşamı bildiğini, hem de onu gayet güzel anlatabileceğini gösteriyordu. Bir okur onları okurken, yazarın, söylediklerinden daha çoğunu, daha güzel bir biçimde söyleyebileceğini, istese insan ruhunu korkunç derecede sarsabileceğini hisseder; adamda bir eksiklik bulunduğunu sezerdi.

Kirmalov oklava yutmuş gibi dik durur, fabrika düdüğüne benzer kalın bir sesle konuşurdu. Hatta konuşurken ağzından dumanlar çıkmamasına şaşardı insan. Üstü başı kirli, dağınık, saçları karmakarışık, gözleri deli gözleri gibiydi; kaba, hayvanı andıran bir izlenim bırakırdı ilk bakışta. Öte yandan duygulu bir şiirin güzelliğini, hüzünlü Rus şarkılarındaki, insanın içini dağlayan elemi anlar; iyi müziği delicesine severken Rus sazı gusliyi şaşırtıcı bir beceriyle çalardı. Zamanının çoğunu meyhanelerde, batakhanelerde işçilerle, serserilerle birlikte geçirdiği için, onları anlatırken sesinde öfke, acı, derin bir insan sevgisi çınlar; gözlerinde yaş damlacıkları parlardı.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Vladimir İlyiç Surkov, Varvara Vasilyevna'nın arkadaş çevresinin mayasıydı. Küçücük başında kısa kesilmiş sert saçları fırça gibi dikilen bu ince yapılı, ufak tefek adam yerinde hiç rahat durmaz; çok canlı, batıcı, biraz da öfkeli hareketleriyle bir ötekine, bir

berikine biteviye sataşırdı. Sivri burnunun üstünde aşağı kaymış gözlükleriyle Varvara Vasilyevna'ya gelip de ortaya bir iki laf attı mı, artık heyecanlanan, kızan, adamcağızın üzerine saldıranları mı ararsınız... O gene durmaz, sıçan gözlerine benzeyen kara gözlerini zevkle süzerek burnunu havaya diker, arkadaşlarını çileden çıkaran birkaç söz daha sokuştururdu. İnsanları öfkelendirmekten çok hoşlanıyor gibiydi, çünkü amacına ulaşmak için elinden geleni ardına komaz, arkadaşlarını deliye döndüren çıkışlarıyla, çelişkileriyle habire daldan dala atlardı.

Bir keresinde bilmem hangi kentteki dinlenme evinde kalan yirmi dört yaşlı kadın, evde ansızın çıkan bir yangında cayır cayır yanmıştı. Surkov bu acıklı olayı hemen diline doladı; yaşlı insanları yakmanın toplum için son derece yararlı olacağını ileri sürerek, bu konuda devletin bir yasa bile çıkarması gerektiğini savunmaya başladı. Bir yandan yaşlıların bakımı için yapılan masrafları hesaplıyor, bir yandan da hepsi birden en iyi şekilde yakılırsa elde edilecek kemiklerin toplamını bulmaya çalışıyordu. Bu sırada canlı yüzüne yapıştırdığı ciddiyet ve düşüncelerini savunurken takındığı içtenlik görülmeye değerdi. Surkov'un bu girişimi büyük bir başarı kazandı. Herkes adama sitem etmeye, ayıplamaya, hatta sövmeye başladı, bir yandan da onunla tartışmaktan geri durmadılar. Bu gibi tartışmaların son bulduğu her seferinde hepsi zihinlerinin tazelendiğini; bu saçma, saçma olduğu kadar da hırçın ve zekâ fışkıran tartışmaların, sanki beyinlerindeki tozu silerek pırıl pırıl temizlediğini hissederlerdi. Surkov çok varlıklı bir memurun tek oğluydu, yakınlarda babası ona büyük bir miras bırakarak ölmüştü. Kısa bir süre önce hukuk fakültesini bitirip bir avukatın yanına giren Surkov, bu işi meslek edinme kararındaydı.

Varvara Vasilyevna Liyubimova'nın çevresine girdikten birkaç gün sonra açıkça şunları söyledi:

"Dostlarım, bu kentte, benim inancıma göre aptalların ve

soyguncuların bu sıkıcı barınağında, en ilgi çekici, en aklı başında insanlar sizlersiniz. Sizin dışınızdakiler ise kör yazgının, doymak bilmez ölüm canavarının önüne atıvereceği birer zavallı kurbandır. Sizler bile parlaklıktan hayli yoksun insanlarsınız; inancım odur ki, öz yaşamında yeni çığırlar açacak gücü hiçbiriniz gösteremeyeceksiniz. Yaşam boyu alışılmış eski yollardan, tıpkı körler gibi art arda dizilerek ağır aksak yürümekten başka bir şey gelmeyecek elinizden..."

Doktor bu sözlere gücenerek surat astı. Hreptov pek umursamaz göründü. Kirmalov ağzının içinde bir şeyler homurdandı, konuşmacıyı çok beğenen Varvara Vasilyevna ise, şaşkın bakışlarını ona çevirerek konuşmak istediyse de Malinin durdurdu onu.

Malinin, yiyecekmiş gibi gözlerini Surkov'a dikmişti.

"Neden öyle?" diye sordu yavaş bir sesle.

"Çünkü siz her çeşit düşüncenin, görüşün pek hamarat, pek sadık uşaklarısınız da ondan. Düşüncelerle cebelleşerek değil, onlara ayak uydurarak yaşıyorsunuz... Soluduğunuz hava düşünce devinimlerinin temizlediği hava olmalı, oysa siz düşünce devinimlerinin tozlandırdığı havayı soluyorsunuz."

O sırada Varvara Vasilyevna'nın dost çevresinin ağır topu olan doktor Kropotov katıldı konuşmaya ve çok geçmeden güncel sorunların bütün cephelerinde şiddetli bir savaş başladı.

Surkov'un orada en çok yakınlık duyduğu kişi Kirmalov'du, bu da ona karşı beslediği sevgiden değil, adamın değişik kişiliğinden ileri geliyordu. Aslında dış görünüşüyle aralarında büyük bir karşıtlık vardı. Biri pasaklı, saçı sakalına karışmış, kılıksız, sarhoş, hantal bir adam; öteki ise yüzünün sivriliğiyle kokarcaya benzeyen, giyimi kuşamı düzgün, en hoş kokuları sürünen, nükteli konuşmalarıyla caka satan yakışıklı bir genç... Biri yarı okumuş, öteki üç dilde rahatlıkla okuduğu kitaplarla dopdolu...

Şebuyev her ne kadar insanlarla dostluk kurmada hislerini belli etmemeye çalışıyorsa da, Bayan Liyubimova'nın evine gelip gidenler, onun topluluktakilere yaklaşmak istediğini fark etmişler, bundan kıvanç duymuşlardı. Bu durum Hreptov'u özellikle ilgilendiriyor gibiydi.

"Siz ne dersiniz bilmem ama bence adamı biraz açmak lazım. Rahatça konuşarak içini dökmeli, kendini ortaya koymalı. Halbuki adamcağız geliyor, gidiyor, oturuyor, dinliyor... Niçin yapıyor bunları? Nedir asıl ilgisini çeken şeyler? Bence bunları anlamalı."

Malinin;

"Doğru söylüyor," diyerek bir şeyler beklercesine Varvara Vasilyevna'nın yüzüne baktı.

Varvara Vasilyevna gülümsedi:

"Ne diyeyim, bilmem ki..."

"Vladimir İlyiç'e başvurun, Bay Şebuyev'e o el atsın."

Surkov böyle bir göreve dünden hazırdı sanki:

"Sıkmayın canınızı, ben onu deşerim," dedi.

Dediği gibi de görevini büyük bir başarıyla yerine getirdi. Gerçi bu ona az çabaya mal olmadı. Surkov zaten öteden beri ipe sapa gelmez çıkışlarıyla mimarı şaşkına çevirmeyi denemiş, fakat Şebuyev her seferinde bunlara gülüp geçmişti.

Bir gün Surkov mimarın yanına sokularak, insanın zihinsel gelişiminin sakıncaları hakkında ilginç bir tartışma açtı. Herkes suskun oturmuş, atak gencin çelişkiler sağanağını mimarın nasıl karşılayacağını merakla bekliyorlardı. Şebuyev de başlangıçta sessiz oturuyor, yüzünde hoş bir gülümsemeyle söylenenleri dinliyordu. Yüzündeki gülümsemenin ne derece içten olduğunu kestirmek zordu. Derken, Surkov'un coşkulu çıkışları en heyecanlı yerine vardığı sırada Şebuyev ciddi, kıvanç dolu bir sesle;

"Birçok konuda ben de size katılıyorum," diye atıldı.

Oradakiler şaşkınlıktan donakaldılar. Surkov, onları dinleyenleri gururlu bir edayla süzdü.

"Nasıl? Ne dediniz? Bakın sizi uyarıyorum, Akim Andreyeviç, hemen sözünüzü geri alınız: Bunca insan gözlerini dikmiş, sizden açıklama bekliyor. Yaa, demek, bir zındığın düşüncelerine katılıyorsunuz?.."

Kirmalov dayanamadı, saçları dağınık kafasını sallayarak, tok sesiyle;

"Hangi zındık? Sen zındık mındık değil, maskaranın tekisin," dedi.

"Ortalığı karıştırma şimdi, Yegor! Eğer ben maskaraysam aynı zamanda zındığım da. Çünkü bütün maskaralar zındıktır, nedenine gelince maskaralar zihin yapıları bakımından atak insanlardır, böyleleri ise zındıklar sınıfına girer..."

Kilise şarkıcısının ağzı kulaklarına varıyordu.

"Öf be! Amma numara çekti!"

Surkov iyice coşmuştu. Şebuyev'e dönerek:

"Beyim, dikkat edin, özgür Rus düşüncesinin köleleri arasında bulunuyorsunuz!" dedi. "Tatar boyunduruğundan sonra özgür Rus düşüncesi çoktandır Rus insanının köleleşmiş zihinlerinde filizlenmeye başladı. Şurada bulunanların hepsi de özgür düşüncenin zincirlerine vurulmuş olup, 'izm'lerin prangasında oturmaktalar ve gün geçtikçe zincirler ayaklarını daha çok sıkmaktadır. Bu durum kölelerin dilinde 'kendini yetiştirme' adını alır ve Rus aydınının en çok hoşuna giden uğraşısını oluşturur. Ben de aramızda gerçek beyin özgürlüğünün sadık bir uşağı olarak bulunmaktayım."

Kirmalov;

"Buna özgürlük değil, miskinlik derler," diye homurdandı.

"Yegor, biliyorum, senin hantal, yontulmamış her sözünden kan damlar. Benim olaylar karşısındaki çelişkili tu-

tumuma gelince, bu da bir gerçek... Peki, sana göre düşünce özgürlüğü ne menem bir şeydir?"

"Bak, arkadaş, ben böyle konulardan pek anlamam... Yalnız hissettiğim bir gerçek var ki, o da böyle ileri geri konuşmanın zihin bağımsızlığından değil, can sıkıntısından, şirretliğinden, arsızlığından ileri geldiğidir. Oldu mu!?"

"Aferin, arkadaş, doğru! Haklısın, sen, bu kafayla özgürlüğün nasıl bir şey olduğunu hiçbir zaman anlamayacaksın. Evet, benim can sıkıntısından çene patlattığım doğru... Ee, şimdi canın cehenneme, bir daha sözümü kesme!"

"Vladimir İlyiç, size söylenecek bir çift sözüm var."

Yüzünde tatlı bir gülümsemeyle Malinin'di bunu söyleyen.

"Buyrun, Pavel İvanoviç. Merakınızın hançerini bilediğinin deminden beri farkındayım. Yüzünüzde nazik bir gülümsemeyle böğrüme saplayacaksınız onu. Ama olsun, hazırım ben, buyurun..."

Malinin konuşurken gerçekten gözlerinin içi gülüyordu:

"Nasıl söyleyeyim, bilmem ki... Sizi dinlerken hep şaşar dururum, neden kendinizi öfkeli, her şeyi reddeden biri olarak göstermeye çabalıyorsunuz? Duygularınızın bu coşkusu karşısında, sizi inançlarını yitirmiş biri olarak gözümün önüne getiremiyorum... Tam tersine inançlı birisiniz siz, ben öyle sanıyorum... Belki de inançlarınız kesinlik kazanmadı daha, ateşiyle zihninizdeki çelişkileri yok edemedi. Ama siz onların varlığını çoktandır sezmektesiniz... Sizin her şeyi reddetmenizi, amaçsız çıkışlarınızı, sataşmalarınızı ancak bununla açıklayabilirim."

Malinin söyleyeceklerini bitirdiği için sustu.

Surkov burnunu havaya dikerek gözlüklerinin arkasından Malinin'i uzun uzun süzdü:

"E, daha var mı söyleyecekleriniz?"

"Hayır, hepsi bu kadar... İçimde kalmasın dedim de..."

"Tüh, Allah kahretsin! Neyse, buna da teşekkürler... Şim-

di gene başa dönelim... İşte, Akim Andreyeviç, koruyucu hekimler arasında Rusya'nın en iyi ozanlarından biri sayılan Bay Malinin'dir karşınızdaki kişi. Düşüncelerimin doğruluğunu onaylatmak için ondan daha iyi bir örnek bulamazdım doğrusu. Evet, insanın zihinsel gelişimi zararlıdır demiştim... Bay Malinin'in beyni mikroskobiktir. Ah, bağışlayın Malinin, 'beyninizin mikroskobik bir yapısı var' demek istemiştim... İşte bu kişi, başkalarının farkına bile varmadığı nice ayrıntıyı akıl almaz bir netlikle görür. Onun işi-gücü insan ruhunu saran görünmez böcekleri, yani zihnimizi kemiren mikropları araştırıp incelemektir. İşte bu yüzden hiç ilerlemez, hep yerinde sayar, bir köstebek gibi durmadan toprağı eşeler, sağında-solunda olanları görmez. Böylesi, bizde çok yaygın olan bir hastalıktır; onun gibi, aklının gelişmişliği yüzünden ruhu körelmiş nice adam yaşar aramızda... Eğer bir gün bizim Pavel İvanoviç bir kızı sevecek olursa, sevgilisi kollarını açarak ona; 'Hadi, gel bana!' diyecek, ama bizimki birden ürkerek, 'Beni gıdıklamayacaksın ya?' diye soracaktır. Çünkü gıdıklanmaktan nefret ediyordur da ondan... Gıdıklanmaktan hoşlanmazsınız, değil mi Pavel İvanoviç?"

Malinin kahkahadan kırılırken;

"Doğru, doğru, hiç sevmem," dedi.

Kahkahadan kırılan yalnız o değildi, Kirmalov'un tok sesli gülüşleri ise hepsine baskın çıkıyordu. Ta başından beri konuşmayı büyük bir dikkatle dinleyen Şebuyev;

"Arkadaşlar, bir dakika!" dedi. "Verilen örnek bence yeterli. Bay Surkov, başta da söylediğim gibi, birbiriyle çelişik görünen düşüncelerinizin özünde bence doğru olan bir şey var."

Surkov, yüzünde yapmacıklı, gülünç bir korkuyla:

"Şşşit!" diye bağırdı. "Gene mi benimle aynı fikirdesiniz? Ama intihara kalkışıyorsunuz, dostum! Bizimkiler adamın gözünün yaşına bakmazlar."

Varvara Vasilyevna araya girdi:

"Yaramazlık etmeyin, Vladimir İlyiç! Şimdi ciddi bir konuyu tarkışıyoruz. Akim Andreyeviç, sizi dinliyoruz, buyrun!"

Şebuyev koltuğuna daha rahat yerleşti; sesini yumuşatmaya çalışarak ve kullandığı sözcükleri özenle seçerek ciddi bir tavırla konuşmasını sürdürdü:

"Evet, sizinle aynı fikirdeyim. Zaten son derece gelişmiş bir aklın saf duyguları körelttiği gerçeğine kim karşı çıkabilir ki? Hatta daha da ileri gidip, aklın, içgüdüleri bile yok ettiğini söyleyebiliriz... Duyguların özsuyuyla beslenen akıl bir asalak olmamakla birlikte, içgüdülerimizin şahdamarına yerleşmiş gibidir. Aslında akıl duygulara karşıt olmayıp tıpkı duygular gibi insanın kendisini tanımasına yöneliktir.

Fakat gene de aklın gelişimine bir sınır konulmalı, insanın gönlünce yaşamasına engel olmamalıdır. Çünkü soyut bir varlık görünümünde de olsa, insanoğlu etten kemikten yapılmıştır... Aklın aşırı gelişimini neyin durduracağına gelince, bence bu, korunma duyusu, korunma içgüdüsü dediğimiz şeydir. Ama her nedense bu duygu, aklın aşırı gelişimine engel olunacak en uygun anı kaçırır bazen ve insanın içindeki denge bozularak yalpalayan bir varlık çıkar ortaya. İnsanın iç dengesinin bozulması ne demektir, bilir misiniz? Aklın duygularla çatışması sonucu ruhsal yapısı çarpıtılmış, amaçsız çırpınan ve acıyla sağa sola toslayan bir zavallı çıkar karşımızda..."

Doktor, yüzünde küçümseyici bir gülümsemeyle:

"Hımmm," dedi, "aklın aşırı gelişimi sonucu Kant gibi bir adam çıkarsa ortaya, buna ne buyrulur?"

"Ne mi buyrulur? O konuda, benim diyeceğim şu ki, Kant, yeryüzünde kendi felsefesinden başka bir şey bilmeyen çirkin ve acınası bir yaratıktır. Fakat acınası biri de olsa, yaşamın gizlerini öğrenmek uğruna kendini kurban da etse, yaşadığını bile duymadan yaşam boyu yalnız düşün-

mekle de kalsa gene Kant'tır o. Onun mutsuzluğu bizim için yararlı olmuştur; bize gurur, övünç vermiştir. İnsanların böylelerine ihtiyacı vardır, işte bu yüzden ben böyle yaratıklara çarpık ruhlu diyemem. Birbirlerini yiyen örümcekleri gözlemlemekten büyük bir zevk alan, başkaca zevk aramayan bir insan olabilmek için önce Spinoza olmak gerekir. Zaten bu gibi bilge kişileri ben insandan saymam, sayamam... Böylelerinin akıl gücüne her zaman şaşmış, saygı duymuşumdur; öte yandan tek yönlü gelişmiş insan ideal insan değildir. Kantlar, Spinozalar son derece gelişmiş kafalar; Beethovenler ise şaşırtıcı bir erginliğe ulaşmış kulaklar, parmaklardır. Oysa yaşam için uyumlu insan, aklıyla içgüdüleri bir bütün oluşturmuş sağlıklı bir insandır. Eğilimleri birbirini engelleyen değil, destekleyen, yaşamdaki olgulara karşı uyumlu bir duyarlık gösteren, dengeli bir varlık gereklidir bize. İstediğimiz insan yalnızca akıllı değil, iyi yürekli de olmalıdır; yalnız anlamakla kalmamalı, aynı zamanda her şeyi sezmeli, duymalıdır."

Surkov daha fazla dayanamadığı için;

"Sizin sözlerinize bakarak, gazetelere 'şu şu nitelikte bir adam aranıyor' diye bir duyuru versek nasıl olur?" diye araya girdiyse de, bu çıkışının ne denli yersiz, anlamsız kaçtığını anlayarak sustu.

Şebuyev bu nükte düşkünü adamın yüzüne kaçamak bir bakış fırlattı.

"İnsan dediğin bir çok yönde gelişmeli; ancak o zaman yaşamaya yatkın, yaşamda etkin olabilir; başka bir deyişle içindeki 'ben'in gelişmesine uygun biçimde yalnız yaşamla kaynaşmakla kalmaz, yaşam koşullarını da değiştirir."

Hepsi dikkat kesilmiş, Şebuyev'in söylediklerini can kulağıyla dinliyorlardı. Şebuyev ise konuşmanın zevkine kaptırmıştı kendini. Ellerini o yana bu yana sallıyor, sesinin tonu bir yükselip bir alçalıyordu.

Kirmalov'un, Mimarın yüzüne çakılmış deli bakışların-

da derin bir karamsarlık vardı. Sinsi sinsi gülümseyen, sinirli hareketlerle fırçamsı saçlarını ikide bir düzelten Surkov gözlerini iyice kısmıştı. Hreptov köşede bir sandalyede oturmaktaydı, her zamanki gibi bükülüp ikiye katlanmış, mimarın tek sözünü bile kaçırmamak için kulağını ona çevirmişti.

Doktor Kropotov'un kibirli duruşundan Şebuyev'i ne denli küçümsediği açıkça belli oluyordu. Malinin hüzünlü gözlerini Varvara Vasilyevna'nın yüzüne dikmişti. Varvara Vasilyevna'ya gelince, o da dirseklerini masaya dayamış, başını ellerinin üstüne koymuş, gözleri mimarın durmadan değişen yüzünde, bütün dikkatiyle dinliyordu. Şebuyev bakışlarını dinleyicilerinin yüzlerinde gezdiriyor, sanki sözlerinin onların üzerindeki etkisini anlamaya çalışıyordu. Konuşmasını şöyle sürdürdü:

"İşte arkadaşlar, aklın olağanüstü gelişimini yalnızca seçkin insanlar için düşünebiliriz; ondan sonra da ister onların önünde saygıyla eğiliriz –onların bunu isteyeceğini pek sanmam ya–, ister onlara acırız... Şimdi de dönüp, 'aydın kesimi' dediğimiz kendimize bir bakalım. Bildiğiniz gibi bizleri edilgenlikle, uyuşuklukla suçlarlar; bizim eylem değil, söz ve düşünce adamı olduğumuzu, yaşamı etkileyen bir gücümüzün olmadığını, kısacası yeryüzünde yeni bir yaşam kurulması savaşımında işe yaramaz yaratıklar olduğumuzu ileri sürerler. Ben bu savların doğruluğunu kabul ediyorum, çünkü bunları ileri sürenler gene aydınların kendileridir. İnsanın kendi kendini suçlaması içtendir, acıdır, hatta bazen de öfke eseridir ama her zaman doğrudur. Evet, bu savların doğruluğuna bütün yüreğimle inanıyorum! Bizler, ne yazık ki, acınası, zavallı insanlarız. Böyle söylediğim için bağışlayın beni. Hem sayıca öylesine çoğuz ki! Kelle hesabıyla koca bir ordu oluşturabiliriz. Gönlümüzde bir nice iyi, soylu istek vardır. Ağzımızdaysa bir yığın laf... Ama işe gelince zerresi yok! 'Zerresi yok' demekle kendimi-

ze haksızlık etmeyelim. Yazdığımız bunca romanlar, makaleler, çıkardığımız dergiler ancak bir incir çekirdeğini doldurur doğrusu. Kimimiz yazarız, kimimiz okuruz; okuyanlar tartışırlar, tartışanlar ise yazılanları unuturlar... Düşüncelerimiz geriye gitmemişse eğer, bıraktığımız yerde sayıyorlardır. Bildiğimiz çarpık istakoz avını yakalar, çirkin turnabalığı işini pek güzel becerir, oysa bizim kanadı kırık güzel kuğumuz tünediği yerde son şarkısını söyler,* hem de hakkını yemeyelim, en acıklı, en dokunaklı sesiyle... Bizim aydınlar şölene mölene konmadıkları halde sarhoşluktan başları döner durmadan. Bizim yaşamdan aldığımız tat nedir ki? Daha doğrusu yaşam bizim için ne anlam taşır? Çalışmak mı? Hayır. Yiyip içmek mi? Değil? Savaşmak mı? O da değil? Öyleyse ne?.. Dostlarım, yaşam bizim için can sıkıcı, bıktırıcı, ağır bir yük gibidir. Onu taşırken ahlar oflar, yükümüzün ağırlığından dolayı sızlanırız. Yaşamayı sevenimiz var mıdır, dersiniz? Yaşamayı sevmek mi? Sözü bile kulağınızı tırmalıyor, değil mi? Hayır, biz okumayı, tartışmayı severiz; gelecekle ilgili düş kurmaya bayılırız... Demek oluyor ki biz yaşamı platonik, döl vermeyen bir seviyle, seviyoruz..."

Surkov daha fazla dayanamadı:

"Dostlarım, cenaze duası yapmıyoruz burada. Bu cins konuşmalara katlanamam doğrusu."

Şebuyev güldü:

"Hayır, katlanacaksınız, azizim. Evet, ne diyordum?.. Yaşam bizim için durmadan düşünce üretimi yaptığımız, güzellik ve bilgelik derlediğimiz, durmadan yeni yaşam biçimleri kurduğumuz, tadına doyulmaz bir süreçtir. Hem de gizem dolu, son derece ilginç ve sevinç verici bir süreç! Bunun bize sevinç verdiği doğru. Biz yaşamayı sevmeyiz ama yeni bir yaşama ülküsü olmaktan uzak, kendi kafamızda tasarladığımız bu ayrıcalığa da bayılırız. Ülküye tutkunluk özveriye dayanan, bizden eylem bekleyen güzel bir duygu-

* Kuğunun son şarkısı: Kuğunun ölüm şarkısı–ç.n.

dur. İçgüdümüz bizi durmadan buna zorladığı halde biz kadınları da sevmeyiz. Neyimizle seveceğiz ki! Duygu denen şey kalmamış bizde. Sinsi, dolambaçlı akıl yürütmelerimiz arasında yüreğimiz donmuş kalmış. Kadın bizim için bedensel bir gereksinmeden öteye geçemez. Estetik yaklaşımımız, ruhsal doyumumuz için bizce bir anlam taşımazlar. Alın bizdeki evlilikleri... Kocaların duyguları kitap tozlarıyla kaplanmış, içlerini kemiren kuşku kurtlarıyla yenip bitirilmiş. Bir de kıskançlıklarımızla gösteriş yapmaya kalkarız... Yazarlarımıza, ozanlarımıza kulak verin bir... Adamların yaşam deneyleri incir çekirdeğini doldurmaz. Zaten yaşamı hangimiz tanırız ki? Çocukluktan başlayıp on yıl süren bir öğrenim görür, sonra da köşemizde kendi düşlerimizle baş başa yaşarız. Zihinsel beslenmemiz edebiyat yoluyladır, yaşamın içinden gelen izlenimleri beynimiz sindiremez. Eğer yaşam bir gün çelişkilerinden birini suratımıza fırlatacak olursa, hemen kitaplara sarılır, bu konuda orada ne yazıldığına bakmaya çalışırız. İşte, bütün çabamız budur... Yalnız kitaplarla beslendiğimiz için de aklımız, duygularımızın zararına geliştikçe gelişmiştir. Hepimiz akıllıyızdır, durmadan da akıllanmaktayız... Akıllandıkça edilgenleşmekteyiz; bu yüzden de yaşamdan gelen izlenimler bizde sağlıklı, gümbürtülü bir sesle yankılanmaz; ancak hastalıklı ince, bir titreme uyandırır yüreğimizde... Çok, çok acınası bir durumdayız, dostlarım!.."

Şebuyev yüzünde ne anlama geldiği belli olmayan bir gülümsemeyle herkesi tek tek süzdü, sonra başını sallayarak sustu. Onu dinleyenler uzun konuşmasının etkisiyle kendilerinden geçmişçesine susuyorlardı. Suskun, kımıltısız oturanlar arasında sandalyesinde kımıldayıp duran tek kişi Surkov'du. Yüzünde, oradakilerin ne diyeceğini bekleyen, kin dolu bir anlatımla bir ona, bir ötekine bakıyordu. İlk ayılan doktor Kropotkin oldu.

Sakalını kurumlu kurumlu sıvazladı, koltuğunda dikleş-

ti, herkesin dikkatini çekmek istercesine hafifçe öksürdükten sonra şunları söyledi:

"Akim Andreyeviç, konuşmanızda açıkladığınız gibi duygunun taşıması gereken ağırlığa, öneme bütünüyle katılmakla birlikte, gerek duygunun gerekse konuşmanızın içeriğinin öznel bir durum olduğunu belirtmeliyim. Aydın kesimine saldırı yeni değildir; bu her zaman olmuştur, olacaktır da... Sanmayın ki ben saldırıya karşıyım, yok, hayır. Elbette kendi kendini eleştirmek, irdelemek ve denetlemek iyi bir şeydir. Fakat, elinizi vicdanınıza koyun da söyleyin, özeleştirinin böylesi biraz fazla kaçmıyor mu? Şu edilgenliğimizin nedenlerine, yani sizin açıkladığınız nedenlere katılmıyorum... Hatta edilgen olduğumuzu şiddetle reddediyorum. Önümüze çok kötümser bir tablo serdiniz, hem –kusura bakmazsanız– üstünkörü çizilmiş, abartılı bir tablo... Bizim çalışmadığımızı, bir işe yaramadığımızı nasıl ileri sürebilirsiniz? Çiftçi derneklerine kim yön veriyor? Biz... Hadi, bunu da yadsıyın! Gazete, dergi yayınları bütünüyle aydınların işi değil midir? Pazar okulları, bir yığın öğretim etkinlikleri... Topluma götürdüğümüz hizmetlerin hangi birini sayayım? Ya tutucu güçlere karşı oluşturduğumuz sarsılmaz cepheye ne buyrulur? Bir konuda sizinle aynı görüşteyim; o da sayımızın çokluğu, bir ordu oluşturacak güçte oluşumuz. Durmadan çoğalıyor, yayılıyoruz... Anımsatmayı unuttuğunuz bir durum var, o da aydınlarımızın gelişmesini önleyen ciddi dış engellerin bulunuşu. Bu çok önemlidir, üstelik birçok şeyi açıklığa kavuşturur... İşte böyle, sizin çıkış noktanıza gelince, birtakım çelişkiler içeriyor bence. Tıpkı Vladimir İlyiç'in çelişkileri gibi. Kendisi pek belli etmiyor ama oturduğu yerde kim bilir ne denli kıvançlıdır..."

Surkov küçücük bıyıklarını burarak:

"Doktor, başkalarının içinden geçenleri okumayı bırakın da, Bay Şebuyev'e vereceğiniz yanıtı bitirin," dedi.

"Bitirdim zaten..."

Şebuyev başını eğdi, bir şey daha söylemek üzereydi ki Malinin kesti sözünü:

"Akim Andreyeviç, bakın size ne diyeceğim. Benim asıl ilgimi çeken düşüncelerinizin kendisi değil, onların nasıl geliştiği. Düşünceleriniz hangi etkiler altında ortaya çıktı acaba? Sanki bir umutsuzluğun sonucuymuş gibime geliyor..."

Surkov şaşırmıştı:

"Aa! Bu da oldu mu şimdi?"

Şaşıran yalnız o değildi, Şebuyev de bu açıklamayla hayli afallamıştı. Ama bunu belli etmeyerek, yüzünde Malinin'i saygıyla dinlemeye hazır bir ifadeyle ona doğru sokuldu. Malinin konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Evet, ne diyordum? Aklın gelişmesinin insanın benliğini çarpıttığı kanısına varanlar, olsa olsa, düşüncenin itici gücüne, aklın yaratıcılığına inançlarını yitirenlerdir. Sizin ruh haliniz manen çökmüş, içine kapanmışların ruh halidir. Bu durum ise yaşamın çelişkileriyle şaşkına dönerek umutsuzluğa kapılanlarda görülür. Sizin düşünceleriniz 'Geriye' diye bağırıyor. Geriye çağrı korkunun, umudunu yitirmenin bir sonucudur."

Şebuyev gene bir tepki göstermedi. Sanki gözleriyle Malinin'e dokunurcasına, bakışlarını onun yüzünde gezdirerek, sakin bir sesle;

"Bir dakika," dedi. "Ben aklın aşırı gelişmesinden söz ederken, aklın duygulara baskın çıkmasının, insanoğlunu güçsüzleştireceğini belirtmeye çalışmıştım. İnsanı dürten, devindiren mantık değil isteklerdir. Eğer insanın yalnız düşünme yetisi gelişecek olsa, ondan sağlıklı, uyumlu bir davranış bekleyemezsiniz."

Tam o sırada Kirmalov boğuk, tok sesiyle araya girdi. Biraz öfkelenmiş gibiydi.

"İnsanoğlunda uyum denen şey hiçbir zaman olmaz. Olmasına da gerek yok zaten."

O hep böyle top patlar gibi girerdi konuşmaya. Sanki konuşan o değil de, içinden kopup gelen bir gürültüydü.

"Uyummuş, hah, güleyim bari! Milyonlarca insan hayvan gibi yaşadıktan sonra uyumu nerede arayacaksın? Önce milyonları insanlaştıralım, ardından gerekiyorsa uyum gelir... Fakat uyum hiçbir zaman olmayacak! Uyuma da, dengeye de gerek yok yeryüzünde. Bırakın insanoğlu içten içe kaynasın! Dengenin bulunduğu yerde içten içe fokur fokur kaynama, ateş olur mu? Yanmalı, parlamalı insanoğlu, böyle olmazsa aydınlık nasıl elde edilir?"

Kirmalov bunları söyledikten sonra oradakileri sert sert süzdü, sandalyesini gürültüyle kaptığı gibi salonun uzak bir köşesine çekildi. Söylediklerine Surkov'dan başka zaten pek aldıran çıkmadığı için, bu sefer de kimse onu yanıtlamadı. Sadece doktor Kropotov suratını buruşturdu, ağzının içinden;

"Benim şimdi insanın girdisi çıktısıyla uğraşacak vaktim yok," diye homurdandı.

Şebuyev ise Kirmalov'a yumuşak, acıyan bir bakış fırlattıktan sonra, gene Malinin'e döndü; iki elini birden dizlerine vurarak;

"Demin umutsuzluktan söz ediyordunuz, ama bunun benimle zerrece ilgisi yok," dedi. "Çünkü otuz iki yaşındayım, turp gibiyim, çalışabiliyorum... İzin verirseniz çalışma yaşamı konusundaki görüşlerimi de belirtmek isterim."

Hreptov sandalyesinden kalktı, sessizce mimarın yanına yaklaştı, oturduğu koltuğun arkasına ellerini dayayarak ayakta dikildi.

"Evet, bu konudaki düşüncelerim şu: Dönem büyük işler yapma dönemidir; insanın büyük işlere girişmesi için yalnız akıl gücü değil, duygularının gerilimi, dayanıklılığı da gereklidir. Bunu kafamıza iyice sokmalıyız. Öyle sanıyorum ki, bugüne değin ne yapacağımızı gereğinden çok düşündük, şimdi artık iş yapma zamanıdır. Kimin gücü neye yetiyorsa...

Uzun yıllardır biriktirdiğimiz akıl sermayemizi uygulama alanına koyma dönemindeyiz şimdi..."

Hreptov çok heyecanlanmıştı. İncecik sesiyle;

"Çok doğru!" dedi. "Şimdi gelelim yöntem sorunlarına... Nasıl yapacağımıza..."

Surkov düş kırıklığına uğramış gibiydi. Mimarın yüzüne kuşkuyla baktı.

"Siz köktenci ya da ona benzer birisiniz."

"Ben adlandırmalardan korkmam. Bana ne derseniz deyin... Ama önce dinleyin."

"Hay hay! Sorunlara ayrı bir bakış açınız olduğu belli..."

"Bu bir iltifat mı?"

"Belki..."

"Teşekkür ederim. Evet, ne diyordum? Bizler küçük kümeler halinde, öbek öbek yaşamaya alışmışız. Aynı düşüncede olduğumuz kişilerden uzaklaşmak istemediğimiz gibi, kümemizdeki farklı düşünceye sahip kişileri de küçük görmekten kurtulamayız. Bu bir çeşit düşünce aristokrasisi... beynimizde zararlı bir ur değil mi? Bu tavrımız bende kuşku uyandırıyor; ne yalan söyleyeyim, yaşamaktan korkuyormuşuz gibi bir kanıya kapılıyorum. Elimizdeki silahın vurucu gücünden, onu kullanmadaki becerimizden şüpheye düşmek değilse nedir bu? Değer verdiğimiz şeylerin gerçek yaşamla yüz yüze gelince cahilliğin, kör inançların katılığına toslayarak paramparça olacakları korkusuyla tir tir titriyoruz..."

Doktor Kropotkin alaylı bir sesle;

"Anladığıma göre sokaktaki adamı söz konusu etmek istiyorsunuz," dedi. "Gene anladığıma göre gidip onunla votka içmemi, kâğıt oynamamı, bu arada becerebilirsem kafasının içindeki bağnazlık kirlerini, kör inançları temizlememi istiyorsunuz."

Surkov gene dayanamadı:

"Bay Şebuyev, bizim doktor yalnızca kendi düşünce düzeyindeki insanlarla kâğıt oynar. Sonra votka içmez, yalnız şarap içer."

Şebuyev ayağa kalktı; heyecanlandığı, başını hızlı hızlı sallayışından belliydi.

"Dostlarım, istersek bizler iyi, zengin, mutlu bir yaşam sürdürebiliriz; hem bunu yapmak zorundayız da... Şu bildiğimiz ağaçlar bile büyürken büyümenin zevkini tadarlar; bizlerse insanken, yetişkin, onurlu, akıllı insanlarken yaşamaktan zevk almıyoruz. Bunda anlaşılması, inanılması güç bir terslik var. Canlı varlığın doğasına aykırı, gerçeklerden soyutlanmış bir durum değil mi bu? Oysa insanlar için yaşam ne güzeldir? Bilinçli olmakla öbür canlılardan ayrılan insanoğlunun yaşamın bulanık selinden kapıp kurtaracağı o denli çok şey var ki!.."

Şebuyev'in söyledikleri göğsünden kopup gelen bir haykırıştı sanki. Konuşurken hantal gövdesi daha bir dikleşiyor; bundan dolayı gözü okşayan bir biçim almıyorsa da insanı daha bir etkiliyor, dikkatleri üzerine çekiyordu. Bu geniş, sanki dört köşe gövde mermer bir mezar taşına benzetilebilirdi. Oysa gözleri pırıl pırıldı; bakışlarında insanı hem güzel, hem de çirkin gösteren büyüleyici bir içtenlik vardı. Konuşmasını aynı coşkuyla sürdürdü:

"Yaşamın üzüntü kaynağı olduğu; yaşamda kederden, ah-vahlardan, gözyaşlarından başka bir şey bulunmadığı doğru değil! Kederde bile ayrı bir soyluluk, ayrı bir güzellik yok mudur? Yaşamın açtığı yaralar arasında insan hakları uğruna; aydınlığa, özgürlüğe giden yolları genişletme uğruna verilen savaşlarda alınmış yaralar bulunabilir. İnlemeler, ah-vahlar arasında yenik düşmüş kahramanların soylu haykırışları neden olmasın? Bu haykırışlar alınacak öç için çağrı sayılmalıdır. Gözyaşı selleri arasında sevinç gözyaşları da vardır... Yeryüzünde yalnız alçaklar değil, mert insanlar da yaşama hakkına sahiptir; yeryüzünde yal-

nız iğrençlik değil, bir ışıltı, bir yücelik, büyülü bir güzellik de aranmalıdır. Yaşamda insan her aradığını bulabiliyor; Oysa insanda, yaşamda bulunmayan yaratma gücü vardır. Bu güç şimdilik yetersiz olsa da ilerde artacağı yüzde yüz. Yaşam güzeldir; yaşam mutluluğa, sevince doğru koşan görkemli, coşkun bir akıntıdır. Buna inanıyorum, inanmamak elimden gelmiyor. Zor yollardan geçtim geldim ben bu duruma... İçinizden hiçbiriniz benim tattığım acıları tatmamış, çektiğim üzüntüleri çekmemiş, uğradığım horlanmalara uğramamıştır! Hanginizin derisi sırtından diri diri koparıldı, söyler misiniz? Hanginizin nerdeyse göğsündeki yüreği sökülüp, aşağılık heriflerin tükürükleriyle kirlenmediği kaldı? Bir keresinde döve döve sırtımda koca bir çam sopasını kırmışlardı da doktorlar etimin arasından kırk yedi kıymık çıkarmışlardı... Ama yaşam gene de güzeldir!"

Şebuyev etinden kıymıkların çıkarılışını söylerken Varvara Vasilyevna'nın heyecandan sararmış yüzünde korku izleri belirdi, o korkuyla ellerini ona doğru uzattı. Fakat mimar, kadının bu hareketini görmedi, çünkü sözlerinin coşkusuna kaptırmıştı kendini.

"Ben on beş yaşımda yanaşmalık yaparken, sarhoşun, cahilin teki olan patronum beni yanına çağırır; dünyanın güneşin çevresinde nasıl döndüğünü anlattırırdı. O zamanlar bildiklerimden dolayı gurur duyardım, hiçbir şey bana bilgilerimden daha değerli görünmezdi. Dünyanın dönüşünü anlatırken nerede, kimin karşısında bulunduğumu unuturdum. Ama açıklamalarımın en can alıcı yerinde patronum konuşmamı kabaca, alayla keser, beni domuzlara yem vermeye gönderirdi. Yedi domuzu vardı herifin; karanlık ahırda kalmaktan çılgına dönmüş, doymak bilmez, kocaman yaratıklardı hepsi de. Pis hayvanlar yemin kokusunu alınca üzerime saldırır, ben yere düşünce koca gövdeleriyle çiğnerlerdi. Bir keresinde ahırın pislikleri arasında boğulmama ramak kalmıştı..."

Varvara Vasilyevna artık daha fazla dayanamadı;

"Neden olmasın, başınıza o da gelebilirdi!" diye bir çığlık attı.

"Bağırmayın, Bayan Liyubimova, bunda korkulacak bir şey yok. Her şeye karşın 'yaşam güzeldir' diyebiliyorum. Ben aşağıdan, yaşamın dibinden geliyorum. Orada yalnız karanlık ve pislik vardır, orada insanlar henüz yarı hayvan durumundadır, orada yaşam bir dilim ekmek uğruna ömür boyu didinmekdir... Yaşam orada koyu, ağdalı bir sıvı gibi ağır ağır akar; gene de o çukurda yüce gönüllülüğün, zekânın, yiğitliğin paha biçilmez elmasları parıldar; orada da sevgi, güzellik bulunur. İnsanoğlunun bulunduğu her yerde iyilik vardır çünkü. Minicik tanecikler, zerrecikler halinde de olsa vardır. Bu tanecikler tohum olur gelişir, serpilir. Sonra ürün verir, vermesini kimse önleyemez! Bana inanın, insanoğlu Tanrısını her yerde içinde taşır; nerde insan varsa, o nasıl biri olursa olsun, gene insan kalacaktır; yeryüzünün en değerli varlığı gene odur! İnanmak hakkını ben pek çok şey pahasına satın aldım, o yüzden o hakka yaşam boyu sahip çıkacağım! Bu hakla birlikte ben başka bir hakka daha sahibim, bu da sizlerden, hepinizden benim gibi inanmanızı istemektir. Çünkü ben yaşamın gerçekçi sesi, orada, dipte kalanların hoyrat çığlığıyım. Onlar beni buraya, çektikleri acılara tanıklık edeyim diye gönderdiler. Ellerinden gelse onlar da yukarıya, kendilerini bulmaya, ışığa, özgürlüğe koşarlardı!.."

Konuşmasının sonuna doğru Şebuyev'in sesi acıdan, açlıktan kıvranan iri bir hayvanın öfkeli homurtularına dönmüştü. Gözleri ateş saçıyordu, bu gözlerde acımasız bir kinin parıltıları vardı. Konuşması bitince derin derin içini çekti, bir elini başına doğru götürürken koltuğuna yığılıverdi. Onun susmasından sonra bir dakika süren bir sessizlik çöktü salona, gözlerini bakımlı tırnaklarına diken Surkov bile bir süre ağzını açmadı.

Neden sonra, göğsünde top patlamışçasına bir gümbürtü koptu Kirmalov'un ağzından:

"Bravo! Çok yaşayın, bin yaşayın, arkadaş!" diyerek ayağa fırladı. "Doğru söylüyorsunuz! Bilmez miyim, ben de aynı bayağılıkların arasından geçip geldim... Ama benim tellerim gevşedi, şimdi ayarsız sesler veriyor. Ne salakmışım ki, bay Şebuyev, tuttum size kentsoyluluğu yakıştırdım. Şimdi utanıyorum söylediklerimden, bağışlayın ne olur! Boşboğazın biri de olsam şimdi anladım sizi..."

Şebuyev'in yüzünde tatlı bir gülümseme belirdi. Ciddi içten bir sesle;

"Ben de sizi başka yönlerinizle tanımaktan kıvanç duydum," dedi.

Doktor Kropotov'un afalladığı hem yüzünden hem de sesinden belliydi.

"Sözlerinizin doğruluğu yalnızca kendiniz için geçerli de olsa, ağırlığını, etkisini üzerimizde fazlasıyla duyurdu," dedi. "Şimdi şunu iyice anlamış bulunuyorum: Bir görüşün temeli kuramdan çok deneyimlere dayanmalıdır. Bununla birlikte... Kuramı bir yana itip... Yalnız deneylere yaslanmak tek yönlülük olmuyor mu? Konuşmanızın bende bıraktığı izlenime göre, sözleriniz asıl gücünü yaşama sıkı sıkıya bağlı oluşunuzdan, günümüzde az rastlanan iyimserliğinizden alıyor..."

"Ama ben hiç de iyimser biri değilimdir."

"Durun! Durun! Öyleyse bu tavrınızı nasıl adlandıracağız? 'Yaşam güzeldir!' diyorsunuz. Bunu bastıra bastıra söylemeniz iyimserliğinizin açık belirtisi değil mi?"

Surkov ona özgü olmayan kaba bir tavırla;

"Doktorumuz hastalığınıza tanı koymadan rahat edemez!" diye atıldı. "Sizde de, kendisinin insanlara bakış açısındaki iyimserliği saptadığına göre... Kısa zamanda iyileştiniz gitti demektir, Akim Andreyeviç!"

"Sevgili Vladimir İlyiç, nüktelerinizden hiçbir zevk almadığım gibi sizin bu küstahlığınıza da aldıracak değilim."

"Aman doktor, şu sonu gelmez tümcelerle, uzata uzata

konuşmanız yok mu ya! Sizi dinleyenler de ruhunuzun bedeninizden uçup gittiğini sanır."

Varvara Vasilyevna sertçe yerinden doğruldu, ellerini masaya dayayarak, tartışan iki kişiye baktı. Yüzü heyecandan sararmış gibiydi, gözleri kocaman kocaman açılmış, sık sık soluyordu. Ama konuşması sakindi.

"Baylar, şu yersiz –affınıza sığınarak söylüyorum– ve edepsizce nüktelerinize, küstahlıklarınıza bir son verseniz artık! Öyle sanıyorum ki, Akim Andreyeviç konuşmasında sizin farkına vardığınızdan daha çok şey söyledi... Beyefendiyi üzüyorsunuz... Beni de... Yaşam sorunlarını sizlere göre daha ciddiye alan şu bayları da..."

Bayan Liyubimova böyle diyerek, köşesinde uslu uslu oturan ve unuttuğu bir şeyi anımsamaya çalışıyormuş gibi ellerini ovuşturan Hreptov'u; Doktor Kropotov'un yüzüne somurtarak, biraz da öfkeyle bakan Kirmalov'u; hemen yanıbaşında masaya dirseklerini dayayıp sanki hiçbir şey duymamak için elleriyle kulaklarını sımsıkı kapatan Malinin'i işaret etti.

"Bay Surkov, Akim Andreyeviç'in konuşmasında sizin payınıza düşen sözler vardı," sözleriyle konuşmasını bitirdi.

Surkov bu çıkışmadan hiç alınmamış gibiydi, gözlerini kısarak;

"Benim payıma mı? Benim için yeni olan fazla bir şey yoktu," dedi. "Bununla birlikte, Akim Andreyeviç inanın, sizi büyük bir zevkle dinledim. Her ne kadar konuşmanızda yaşamın çığlıklarını işitmediysem de, sesiniz yaşamın gerçek sesiydi. Hatta sizi bu yüzden saygıyla selamlamaya, saymaya bile hazırım. 'Hazırım' diyorum, çünkü insanlara karşı saygı duymam... Duymamam için birçok neden var... Bunlardan biri de belki yaşam boyu renksiz, gevşek, kişiliksiz, hani sizin deminden beri yerin dibine batırdığınız insanlar arasında bulunmamdır. Anlattıklarınızdan benim için

yeni olan yalnızca kıymık olayıydı. Sırttan çıkan kırk yedi kıymık ve 'Yaşam gene de güzeldir!' sözü... Fanatiklerin durumu da aynı değil mi? Cezaya çarptırılan Hıristiyan kölenin zifte bulanıp cayır cayır yakılırken ağzından Tanrı adını eksik etmemesi, tıpatıp sizin durumunuza benziyor. Bu coşku güzel bir şey doğrusu! İnsanı etkileyen, bayat olmakla birlikte taptaze gelen bir coşku!"

Surkov kara gözlerini dikerek herkesi teker teker süzdü.

"Dostlarım, dilerim, hepinizin sırtına kırk yedişer çam kıymığı saplansın! Doktorcuğum, hemen 'Tedavi Belleteni' dergisine bir makale gönderin, coşkulu yaşam için bir de reçete ekleyin: Her insanın sırtına haftada bir adet çam sopası kıymığı!"

Kirmalov;

"Adamın çenesi düşmüş bir kere," diye homurdanarak umutsuzca elini salladı.

Şebuyev hiç istifini bozmadı.

"Bari biraz tutabilse," dedi gülümseyerek.

Onun bu tavrı bir çoban köpeğinin, küçük bir eniğin oyunlarına hiç aldırış etmeyişini anımsatıyordu insana.

Malinin pek bitkin görünüyordu. Yorgunluktan sararmış yüzünde öfke izleri de vardı.

"Şakalarınız artık kabak tadı verdi, Bay Surkov," dedi. "Biraz önce hepimize cenaze duası okuduğunuzun farkında değil misiniz?"

Şebuyev dudaklarında beliren babacan bir gülümsemeyle Malinin'e doğru dönmüştü ki, tam o sırada hafif fakat alaycı bir ıslık çınladı salonun ortasından. Bu işi Surkov'dan başka kim yapabilirdi ki? Surkov ıslık çalarak başını öne doğru hızla silkti, burnunun üstünden kayan sapsız gözlüğünü havada yakaladıktan sonra;

"Ah, zavallı beyciğim, birdenbire böyle ne diye korktunuz?" dedi. "Ama hadi içiniz rahat etsin! Bütün bu patırtı sürek avında 'hücum' çağrısı değil, yalnızca 'toplan' çağrısıdır."

Surkov bunları söyledi ama söylediğine de bin pişman oldu. Hatta yüzü sapsarı kesildi.

Surkov'un iki anlama da çekilebilecek patavatsız, kaba sözleri üzerine ortalığa birkaç saniye süren bir sessizlik çökmüştü. Herkes bir Malinin'e, bir Şebuyev'e bakıyordu. Şebuyev hiç istifini bozmadı; salonun ortasında dikilerek utangaç utangaç sırıtan, soğuktan üşüyormuş gibi büzülen Surkov'a, yüzünde sakin bir gülümsemeyle bakmakla yetindi.

"Ne demek istiyorsunuz?" diye çınladı Hreptov'un sesi en sonunda.

Varvara Vasilyevna da suçlu gözlerle yan yan bakıyordu Şebuyev'e. Fakat mimarın kayıtsız duruşundan yüreklenerek, konukların içine düştükleri şaşkınlığı dağıtmak için toparlandı...

"Size böyle ne oldu, kuzum Vladimir İlyiç? Hadi hadi, nükteniz bu sefer hayli soğuk kaçtı... Ama biz gönlü yüce insanlarız, bağışlamasını biliriz."

O sırada doktor Kropotov araya girdi:

"Anlaşılan, Vladimir İlyiç kaş yapayım derken göz çıkarmaya başladı. Durmadan nükte savuranların eninde sonunda başına gelir böyle şeyler..."

Şebuyev, Varvara Vasilyevna'nın çok utandığını görmüştü. Doktorun konuşmasını yarıda keserek:

"Durun bakalım," dedi. "Anladığıma göre siz... Bay Surkov'un sözlerinde özel bir anlam aramaya çalışıyorsunuz."

Onun, Surkov'un adını söylemeden önce bir an durakladması ve gözlerinin parlaması üzerine, nükte düşkünü gence ağır bir aşağılamada bulunacağını sanmışlardı, ama Şebuyev öyle yapmadı, üstelik gülümseyerek konuşmasını sürdürdü:

"Vladimir İlyiç'i utandırdınız... Hem de boşu boşuna. Onun konuşmasından ancak bir anlam çıkarabilirsiniz, o da çok zeki bir adam olduğu... Sözleriyle bana güvensizliğini belirtmiştir ki, bu da doğaldır... Çünkü hepiniz için ben

ne idüğü belirsiz bir adamım henüz. Tanımadığınız bir insana güvenmemenizi istiyor sizden Vladimir İlyiç."

Surkov, Şebuyev'in önünde saygıyla eğildi. Bu hareketiyle yüzünün kızarıklığını gizlemek istiyordu belki de.

"Size çok teşekkür ederim, soylu şövalyem! Şu andan itibaren tüm varlığımla emrinizdeyim. Eğer yüce kişiliğinizle yardımıma koşmamış olsaydınız, şu gördüğünüz yamyamlar beni çiğ çiğ yerlerdi... Teşekkürlerimi sunarım!"

"Bir şey değil, dostum. Bir gün nasıl olsa ödeşiriz... Birbirimizi daha yakından tanıyacağımıza göre..."

"Öyle öyle... Bugünden sonra yaşamımın tek ereği bu olacak..."

Varvara Vasilyevna dayanamadı. Öfkeli, biraz da sıkıntılı bir sesle;

"Vladimir İlyiç, siz bugün çekilmez bir adam oldunuz. Nedir bu yaptıklarınız?" diye bağırdı.

Surkov yanıtlamak üzere tam ev sahibesine dönmek üzereydi ki, Malinin'in heyecandan kesik kesik çıkan, alçak sesi işitildi:

"Akim Andreyeviç, gene konumuza dönecek olursak, benim söyleyeceklerim şu ki, konuşmanızın özüyle siz... yaşamın dibindeki... mutsuz insanların bir temsilcisi... elçisi olarak çıktınız karşımıza... ne büyük bir görev bu, değil mi? Yiğitlere yaraşır... kutsal bir görev! Korkunç denecek kadar yüce... akıl almaz zorlukta bir görev. Bu gözüpekliğiniz... hatta bu cüretiniz beni şaşırttı... ta derinden sarstı... Karanlıkta yitip giden binlerce insanın arasından kopup üst katlara çıkmak ve... bu insanların düşüncelerini, duygularını isteklerini dile getirecek... çevresindekilerin yüreklerine korku salmak; bu yüreklerde dipte kalmış insancıklara yardım için çılgınca bir coşkuya ve kelle koltukta bir ataklığa dönüşecek umutsuzluk uyandırmak azımsanacak bir iş değildir. Bunun için İshak Peygamberin inandırıcı anlatım gücüne sahip olmak gerekir... Olağanüstü bir şey! Oradan az

insan kurtulmadı. Aralarından eli kalem tutanlar çıktı, neler yazıp çizmediler ki? Ama sonuç? Bay Şebuyev, şurada bile oradan gelmiş olanlar var... Aynı umutsuz durum... Dipten çıkıp gelenlerin sayısı günden güne artıyor. Oysa hangisi geride kalanların yürüyecekleri yolu genişletmek, onlara yardım elini uzatmak için çaba harcıyor?.."

"O da ne demek?" diye bir çığlık attı Hreptov.

Onun ardından ise Kirmalov'un tok sesi duyuldu:

"Kolumuz kısa geliyor... Yetişemiyoruz onlara!"

Herkes, ne diyecek diye gözlerini Şebuyev'e çevirdi. Mimar biraz şaşkın, omuzlarını silkti, Malinin'e acırcasına baktı.

"Şaşkınlıktan ne diyeceğimi bilemiyorum, Pavel İvanoviç! Yüklendiğim görevde ben bir kahramanlık görmediğim gibi peygamberlik savında da bulunamam... Sözlerimden böyle bir sonuç çıkardığınıza göre biraz bulanık, düzensiz konuşmuş olmalıyım. Doğrusunu söylemek gerekirse ağzımdan pek de yeni bir laf çıkmadı. Ne dedim ben? Arkamızda kalanları unutmamamız, özellikle kendimizin de oradan geldiğini aklımızdan çıkarmamamız gerektiğini vurguladım. Sözlerime dikkat buyrun, hepimiz oradanız; en önemlisi işte budur! Bizler kültür ortamına kapağı atmışken, geride pislik içinde debelenen kader arkadaşlarımızı nasıl unutabiliriz? Bunu onlara acıdığımız için ya da birtakım yüce düşüncelerin etkisiyle değil, bizzat kendi çıkarımız için yapmalıyız. Kan bağı olan biz halk çocuklarının sayısı henüz o kadar çok değil ki, geride kalan arkadaşlarımızı düşünmeyelim. Onları unutmakla sitemlerine de kulak tıkamış olmuyor muyuz? Çünkü onlar bizi unutmazlar, çocukluk arkadaşlarımızla her gün sokakta karşılaşabiliriz. Çok kez geldi benim başıma. Bir keresinde arabaya binmiş gidiyordum. Birden arabacı geriye dönüp; 'Ee, Akim, artık zengin oldun, arkadaşını tanımazsın... Kaya balığı yakaladığımız günleri

ne çabuk unuttun?' demez mi? Sanki öbür dünyadan çağıran bir ses. İnsan böyle durumlarda öyle tuhaf oluyor ki..."

Şebuyev tıraşlı çenesini sertçe sıvazlayarak sustu. Sonra başını önüne eğdi, gözlerini döşemeye dikerek konuşmasını sürdürdü:

"Ne düşünüyorum, biliyor musunuz? Bizim orada soylu takımından, okumuş bir adam vardı. Yurduna dönerken Batı'nın kültür hazinelerini de getirmiş, aydın olmanın bütün ölümsüz değerlerini benliğinde sindirmişti. Gelgelelim sonunda sönüp gitti, belki de ülkemizin onun yetişmesi için yaptığı masrafların yarısını bile ödeyemeden... Öbür yandan, soylu sınıfından olmayan başka bir aydın kişi daha vardı. Yurdunu fazla masrafa sokmamıştı bu adam. Nasılsa birdenbire ortaya çıkmış, sarsılmaz gücüyle koskoca bir yük kaldırmıştı omuzlarında. Fakat adamcağız çok çalışmaktan çöktü, şimdi onun da yıldızı sönüyor... Yeniden parlar mı dersiniz? Bilmem, falcılıktan anlamam çünkü. Tek bildiğim onun günden güne söndüğü. Demin sözünü ettiğim adam oydu işte. Şimdi düşünüyorum da, hem soylu sınıfından gelen kişinin, hem de öbür aydınımızın böylesine kısa zamanda yaşamaktan bezmelerinin nedeni, ikisinin de yalnız yaşamaları, tek başlarına kalmalarıydı. Evet her ikisinin de yakınları yoktu, her ikisi de tek başına insanlık için, halk için canını dişine takmış çalışıyordu. Oysa insanlığın, halkın boyutları biraz soyuttur; nerede başlayıp nerede bittiği pek anlaşılmaz... Şimdi bu iki aydın tipinin yerini işçisiyle, köylüsüyle halktan gelen aydınlar dolduruyor, bir yandan da kentsoylu dediğimiz tüccar kökenli aydınlar türüyor... Bakalım köylümüz ne yapacak? Onun birinci görevi ışığa açılan yolu köylü kardeşi, dipte ve arkada kalan kan kardeşi için genişletmektir... Hangi bağdan gelirse gelsin kardeşlik gerçek bir olgudur... Benim söyleyeceklerim bu kadar... Eğer başınızı ağrıttıysam hepinizden özür dilerim..."

Şebuyev'in yüzü birden ciddileşti, yanındakilere karşı soğuk bir tavır takındı. Çok geçmeden de vedalaşıp gitti zaten. Doktor Kropotov da onunla birlikte çıkmıştı. Geride kalanlar Şebuyev üzerine ateşli bir tartışmaya tutuştular. Önce Varvara Vasilyevna, Surkov'a o günkü saçma sapan davranışlarından ötürü hayli çıkıştı;

"Hepimizi ne güç durumlara soktuğunuzun farkında mısınız? En azından aramıza yeni katılmış bir adamın yanında yersiz çıkışlarınıza bir süre ara verebilirdiniz..."

"Yok canım, Bay Şebuyev yeni filan değil! Adam basbayağı eskiden beri tanıdığımız biri. Solomin, Stolts gibi olumlu Rus roman tiplerinin tıpatıp bir eşi..."

"Yanılıyorsunuz!" dedi Malinin. "Onlardan ayrı, özgün bir yanı var adamın..."

"Hayır, asıl siz yanılıyorsunuz, beyim! Rusya'da özgün insanları analar doğurmaz, olsa olsa edebiyatçılarımızın uydurmasıdır bunlar."

Hreptov ellerini ovalayarak konuşmaya katıldı:

"Bay Surkov, şakacılığı elden bırakmak istemiyorsunuz hâlâ. Akim Andreyeviç bal gibi ilginç bir tip. Eylem adamı yönünü görmediniz mi?"

"Orası öyle, eylemci yönünü yadsıyamam... Tam bir eylem adamı... Şebuyev'in birtakım değerler taşıdığını da kabul ediyorum, yalnız kanımca, bunlar yeni değil, modaya uygun bir kılığa bürünmüş eski değerler... Göreceğiz. Onun attığı her adımı dikkatle izleyeceğim... Adamın cılız bir firavun ineğine benzediğini fark etmiyor musunuz?"

"Firavun ineği nasıl bir şey, hiç görmedim," dedi tok sesiyle Kirmalov. "Ancak adamın bakışları bir tuhaf, hoşuma gitmiyor... Konuşurken ilginç, hatta saygı duyduğum biri... Ama gözlerini dikerek bakışı yok mu, saygı maygı bırakmıyor insanda, içim bir tuhaf oluyor."

"Onun beğenmediğim yanları yok değil, gene de seviyorum adamı."

Malinin böyle diyerek Varvara Vasilyevna'ya döndü:

"Nasıl, siz beğeniyor musunuz Akim Andreyeviç'i?"

"Evet," dedi kadın Malinin'in yüzüne bakmaksızın.

Malinin gülümsedi, bir şey demedi.

Surkov davranışından dolayı ev sahibesinden özür diledikten sonra gitmek için ayağa kalktı.

"Ey kalbimin sultanı, ne olur beni kınamayın! Sitemli bakışlarınız çam kıymıkları gibi beni ta yüreğimden yaralıyor!.."

Varvara Vasilyevna gülmesini tutamadı:

"Siz hiç ciddi olmayacak mısınız?"

Surkov;

"Hiçbir zaman!" diyerek çıktı.

Onun ardından Hreptov ile Kirmalov da ayrıldılar.

Varvara Vasilyevna, Malinin'le baş başa kalınca bir annenin okşayıcı bakışıyla baktı yüzüne.

"E, sizin de gitme vaktiniz gelmedi mi?"

"Geldi mi size göre?"

"Geldi ya..."

"Yoruldunuz mu yoksa?"

"Hem de çok..."

"Peki öyleyse, gidiyorum..."

Malinin yüzüne bakmadan ev sahibesinin elini sıktı. Dışarı çıkarken başını öyle aşağıya eğdi ki, sırtı kamburlaşmıştı... Salonun ortasında dikilen Varvara Vasilyevna, yüzü asık, bir süre konuğunun arkasından baktı, o dışarı çıkınca içini çekti.

O günden sonra Surkov, gerçekten de mimarı adım adım izlemeye koyuldu. Kentte çok insan tanıdığı ve her yere girip çıktığı için bu işi titizlikle yürütebiliyordu. Varvara Vasilyevna'nın evine her gelişinde Şebuyev hakkında gördüklerini, işittiklerini oradaki konuklara büyük bir özenle ve ciddilik içinde aktarmayı da bir gün olsun savsaklamadı. Mimarın nerelere gittiğini, neler konuştuğunu, kimlerin

üzerinde nasıl bir etki bıraktığını bir bir rapor ediyordu. Surkov'un anlattıklarından şu sonuç çıkmaktaydı: Şebuyev tüccarlar ve iş adamları arasında kendini çok çabuk kabul ettirmişti, bu çevrelerde işini bilen, akıllı bir adam ününü kazanmaktaydı günden güne.

Öte yandan Surkov casusluk becerisiyle övünmekten de geri durmuyordu:

"Bu işte esaslı bir staj yapıyorum. İz sürücülük yetilerimi geliştirince bir de bakmışsın, ilgili bakanlığa kapağı atıvermişim..."

Fakat çok geçmeden genç casus, Doktor Kropotov'un kılı kırk yaran titizliğini elden bırakmaksızın onun anlatıklarını düzeltmeye, hatta getirdiği bilgileri tamamlamaya başladığını gördü.

"Vay vay, bizim doktora bakın! Demek casusluğa heveslenen tek ben değilmişim! Rusya'da pek çok yetenekli insanın bulunduğunu, fakat bunların çoğunun başkalarına öykünmekten ileri geçemediklerini söylerlerdi de inanmazdım..."

Doktor kızarıp bozardı, Surkov'a küstü, birkaç sonu gelmez tümceyle kendini savunmaya çabaladı ama eksik kalan bilgileri aktarma işinden de geri kalmadı.

Çok geçmeden Şebuyev'in, kentin en varlıklı tüccarlarından Mark Çeçevitsın ile yakın bir dostluk kurduğu haberi duyuldu. Bu tanınmış tüccar-iş adamı bir yandan hayırsever etkinlikleri dolayısıyla durmadan madalyalar alıyor; bir yandan da gemi yapım fabrikasının işçileriyle, gemilerindeki tayfalarla, mağazalarındaki tezgâhtarlarla birkaç kuruş yüzünden mahkemelik olup başı dertten kurtulmuyordu. Adam kentte üç okul ile bir öksüzler yurdu yaptırmış; üzerine çocuk bahçesi açılması koşuluyla çok büyük ve değerli bir arsasını belediyeye bağışlamıştı. Her bahar gemileriyle eğlenceli, bol yemekli gezintiler düzenlemek gibi, çocuklar için yaptığı daha nice hayır işleri vardı. Öte

yandan adamın, çizmelerini paramparça olup dökülünceye değin giydiği, onları atmadan önce en azından beş kez yamattığı söyleniyordu. Kendine karşı gülünç denecek derecede cimriydi. İşte bu tüccar, akıl hastalarının bakıldığı bir hastanenin onarımı ve genişletilmesi için tam yüz bin ruble bağışlamıştı. Bu bağışın nedeni ise biricik oğlunun akıl hastası olmasıydı. Çocukcağız başının ve karnının içinde balıkların dolaştığına kafayı takmış; böyle bir delilik nöbetinde başını sobaya vurarak parçalamıştı. Tüccarın milyonları bulan bütün mal varlığı, fabrikasında otuz ruble aylıkla büro memuru olarak çalışan yeğenine kalacaktı.

Tüccar Çeçevitsın'ı sık sık görmeye giden, onun iri, gürbüz iki atın çektiği eski moda geniş arabasıyla kentin sokaklarında dolaşan Şebuyev, Varvara Vasilyevna'nın evine geldiğinde tüccar hakkında hoşgörülü bir dille konuşur, bu oradakilerce iyi karşılanmazdı.

Bir gün Kirmalov mimarın yüzüne somurtarak baktı ve;

"Sizin şu ahbap, insanların derisini diri diri yüzüyor mu, yüzmüyor mu, siz onu söyleyin?" diye sordu.

Şebuyev omuz silkti, şaşırmışa benziyordu.

"Yüzmesine yüzüyor... Zaten yüzmeden de edemez..."

"Nedenmiş o?"

"Adamın doğası böyle..."

"Anlamadım, ne biçim doğaymış o?"

"Kurt doğası, yırtıcı hayvan doğası..."

"Peki, adam maneviyata değer vermiyor mu?"

"Hangi maneviyattan söz ediyorsunuz?"

"Durun, durun! Bu herif cehenneme inanmıyor mu?"

"İnanıyor sanırım..."

"Tümüyle maneviyatsız değilmiş demek... Belki de korkusundan iyilik yapıyordur..."

"Kim bilir... Ama benim için hangi sebepten dolayı iyilik yaptığı önemli değil... Parasının bir bölümünü toplumun yararı için gözden çıkarıyor ya, siz ona bakın."

"İyilik çığırtkanlığından başka bir şey değil bu... Gerçekleri gizlemek için bir gösteriş..."

"Adamın çığırtkanlığıyla sizin şu gür sesinizi bastıracağını hiç sanmam... En küçük günahın kopardığı gürültü en büyük doğruluğun yankılarını bile örtbas eder, bilirsiniz."

Şebuyev'in tüccara karşı bu hoşgörüsü Varvara Vasilyevna'nın dost çevresinde ona iyi bir not verdirmedi. Mimarın tüccarlar arasında kazandığı saygınlık bir yandan herkesi şaşkına çeviriyor, bir yandan da aydın çevrelerde ona karşı duyulan kuşkuyu, güvensizliği artırıyordu. En başta Varva Vasilyevna'nın dost çevresi olmak üzere, bütün aydın topluluklarına rahatça girip çıktığı için, bu tutumu hepsinde aynı tepkiyi uyandırmaktaydı. Şebuyev aydınların görüşlerinin çoğuna katılmıyor; onlara karşı alaycı bir tavır takınırken, onların görüşlerinin uygulama alanı bulamayacağını kanıtlamaya çalışıyordu.

"Amerikalı! Bakalım ilerde ne işler çevirecek?" diyorlardı ondan söz ederken.

Aradan bir altı ay daha geçti. Şebuyev'in kazandığı başarılar birbirini kovalıyor, aydınlar ise ona daha kuşkulu bakıyorlardı.

O günlerde yerel gazetelerden birinde şöyle bir haber çıktı: 'Kentimizin hayırsever zenginlerinden tüccar Mark Fiyodoroviç Çeçevitsın, kentimize bir halkevi yaptırmaya karar vermiştir. Yaptırılacak halkevinin üst katında bir yemekhane, çay salonu ve üç yüz kişilik bir yatakhane bulunacak; alt katta ise, kış günleri çocukların oynayabilecekleri yuva cinsinden büyük bir salon yer alacak.' Haberin sonunda halkevinin planını kent mimarı Şebuyev'in çizeceği, yapım işini ise kendisinin yürüteceği bildiriliyordu.

Şebuyev'in uğradığı bir gün Varvara Vasilyevna sordu:

"Yoksa bu işi siz mi kotardınız?"

Genç kadın mimarın gözlerinin içine bakıyordu bunu sorarken:

"Evet, ben yaptım."

"Sizi yürekten kutlarım... Nasıl sevindiğimi anlatamam."

Varvara Vasilyevna'nın yüzüne, mimarın davranışını gerçekten beğendiğini gösteren ışıl ışıl bir gülümseme yayılmıştı. Şebuyev sevindi, ev sahibesinin önünde eğilerek;

"Teşekkür ederim... Çok teşekkür ederim," dedi. "Aslında ben daha başka şeyler tasarlıyordum. Şimdilik bu kadarı oldu. Benim istediklerim, tiyatro başta olmak üzere bir kitaplık bir de okuma salonuydu... İlerde onları da elde edeceğim. Tüccarın parayı esirgediği yok, ne var ki fazla aklı ermiyor, tiyatrodan korkuyor... Olsun, sonunda hepsini yaptıracağım..."

Şebuyev'in yüzü asıktı, sıkıntılıydı ama gözlerinde dirençli bir parıltı vardı.

"Demek, bütün bunların gerçekleşeceğine güveniniz var?"

"Evet. Tiyatromuz da, kitaplığımız da olacak, hem de çok kısa bir zamanda çözüme varacağız."

"Çok sevindirici bir şey!.."

Mimar kararlı bir sesle üsteledi:

"Evet, olacak bunların hepsi..."

Daha sonra gelen Kirmalov ile Hreptov kente tiyatro ve kitaplık yaptırılacağını öğrenince gerçekten sevindiler. Hreptov ellerini ovuşturarak güldü.

"İşte ben iyilik diye buna derim!"

Adamın hastalıklı, eğri büğrü bedeninde çocuksu bir sevincin titreştiğini görmek insana garip geliyordu.

Kirmalov'un gözleri kıvancından fıldır fıldırdı.

"Bravo vallahi! Tiyatroyu az şey mi sanıyorsunuz? Kolları sıvayıp güzel bir koro kurayım da görsünler!.. Oyun aralarında gusli eşliğinde halk türküleri dinletirim... Bizim de elimizden gelen şeyler var! Yaşamın çukurundan bakalım ne güzellikler derlenirmiş! Sönük kentimizi şenlendirelim!"

Tam o sırada Surkov içeri girdi.

"Hay sen çok yaşa e mi? Sönük kentimizin şenlenmesi için sizin gibi kaçıkların coşması yeter de artar bile!.. Ee, Bay Şebuyev, başarınızdan dolayı kutlarım sizi! Nasıl, tiyatroyu da koparabildiniz mi bari?"

"Demek, hepsini işittiniz!?" dedi Şebuyev soğuk bir sesle.

"İşitmez miyim! İşittim ya..."

Şebuyev kilise şarkıcısına döndü.

"Şu koro işini ciddi mi söylüyorsunuz?"

"Ciddi mi ne demek? Size öyle türkücüler bulurum ki, aklınız şaşar!"

"Peki, kilise şarkıcıları toplamaya ne dersiniz?"

"O daha kolay... Kilise ilâhilerinin güzelliği de bir başkadır..."

Şebuyev yeniden Surkov'a döndü:

"Vladimir İlyiç, tiyatroyu gecikmeden yaptıracağımıza inanıyorum. Hem de umduğumdan daha kısa bir zamanda..."

"Güveniyorum size... Oltanızın ucuna kilise ilâhilerini takınca Çeçevitsın kurtulabilir mi? Taktiğiniz çok etkili..."

Kirmalov, Surkov'a baktı. Gözleri öfkeden ateş saçıyordu.

"Sen de şaka yapmadan duramazsın! Adamcıkların önünde yepyeni kapılar açılacak, o güne değin pislikten başka bir şey görmemiş gözleri güzellikleri tanıyacak. Dipteki insancıklar..."

"Yegor, bırak şimdi şu cafcaflı lafları!.. Akim Andreyeviç, size şunu soracaktım... Bu işleri kotarmak için çok çaba harcadınız mı?"

"Hem de çok..."

"Sonuçtan memnun musunuz?"

"Değilim..."

"Zavallı Çeçevitsın! Daha başına gelecekler var, desenize!"

Şebuyev ev sahibesinin yüzüne kaçamak bir bakış fırlattı. Yanaklarında kırmızı kırmızı benekçikler belirmişti. Surkov'u yanıtlamadı, çok geçmeden de geldiği gibi sıkıntılı, somurtkan bir yüzle çıktı gitti.

Onu kapıya kadar Hreptov uğurlamıştı. Dönünce:

"Kim ne derse desin, ben bu adamı beğeniyorum," dedi.

"Ondan hoşlandığınızdan pek emin değilsiniz gibime geliyor," diye karşılık verdi Surkov.

"Emin değil miyim? Kim bilir, belki de..."

O sırada Kirmalov araya girdi;

"Ben eminim!"

"İlahi Yegor, adamın upuzun kolları var. Ondan nasıl hoşlanırsınız, bilmem."

Kirmalov bir an düşündü.

"Kolları mı? Ne olmuş kolları uzunsa? Bence çalışan kişinin her şeyi güzeldir. Görünüşe fazla aldırmamak gerekir... Yoksa dilinin altında bir şey mi var?"

Konuşmaya bu sefer ev sahibesi karıştı.

"Vladimir İlyiç, bırakın onu kışkırtmayı! Sizinki de söylenecek söz mü yani? Kolları uzun diye bir insanın beğenilmediğini ilk kez işitiyorum. Akim Andreyeviç öylesine yalnız ki!.."

Surkov biraz anlamlı, biraz da alaycı bir bakışla Varvara Vasilyevna'nın yüzüne baktı.

"Bakıyorum da, Bay Şebuyev'in yalnızlığı sizi bayağı tasalandırıyor! Korkmayın, yakında iyi, çok iyi bir hayat arkadaşı bulur kendisine!"

Varvara Vasilyevna hiç alınmadı bu dokundurmadan. Göğsünün üzerindeki saç örgüsünü güzel bir el hareketiyle omuzundan atarak;

"Neden olmasın?" diye karşılık verdi.

İkinci Bölüm

Kentteki alanlardan birinde bulunan büyük taş bir yapı yıkılıyordu: Eskiden kışla olan bu yapıyı, Mark Çeçevitsin satın almıştı.

Çatısında dizi dizi bacaları, çevresini dört bir yandan kuşatan ağaç iskeleleriyle bu iki uzun yapı, uzaktan bakılınca örümcek ağıyla sarılmış gibi görünüyordu. Alanın üstü tozdan topraktan bembeyazdı. Pencerelerden dağılan toz bulutları yoğun bir sis halinde yayılıyordu uzaklara doğru. Çatının sac kaplamasının bir bölümü söküldüğü için açıkta kalan tavan kirişleri iskelet gibi sırıtıyordu.

İskelelerde çalışan marangozların hızarlarından, testerelerinden, çekiçlerinden çıkan gürültüyle, çatıdan sökülüp atılan saç levhaların yere düşerken çıkardıkları korkunç gümbürtü birbirine karışıyordu. Yapının içinde de takırtılar çatırtılar eksik değildi. Toz kusan pencerelerden kimi zaman birtakım tahtalar dışarı veriliyor, iskeletlerde gidip gelen marangozlar eski iskeletlerden koparılan bu kemikleri bir yerlere taşıyorlardı.

İşçilerin üstlerine, başlarına, sakallarına kırağı düşer gibi toz çökmüştü. Tozdan topraktan ağaran, soluk almaları güçleşen bu insanlar gene de hevesle, istekle çalışıyorlardı, çünkü yıkım işi onlar için işlerin en kolayı, en az yorucusuydu.

Baharın ilk günleriydi, hava açıktı, cıvıl cıvıl bir güneş vardı. Alanın bir ucunda, yıkılan yapının birkaç yüz metre ilerisinde yer alan küçük parktaki ağaçlar tomurcuklarını patlatmak üzereydi. Geçen yıldan kalma sararmış kuru ot öbekleri arasından körpe yeşil filizler baş göstermişti; toprakta olsun, havada olsun doğanın neşeli bir bayram şenli-

ğine hazırlandığı seziliyordu. Küçük parkın patikalarında dolaşan sarı benizli, kış boyu havasız odalarda hastalıktan cılızlaşmış çocuklar, güneşin parlak ışıklarına bakıp bakıp gözlerini kırpıştırıyorlardı.

Parkın alçak parmaklıklarına dayanmış duran Şebuyev bir yandan dişleri arasından usul usul ıslık çalıyor, bir yandan da eski yapının yıkılışını dikkatle izliyordu. Kalın kumaştan paltosunun eteği kirece bulanmış, kokartında mühendis işareti bulunan şapkası toz toprak içinde kalmıştı.

Yapının içinden;

"Haydiii! Hep birden!" diye bağırışmalar duyuldu.

Arkasından çatırtılar, gürültüler koptu, koca yapı durduğu yerde şöyle bir sarsıldı. Pencerelerden fışkıran toz bulutu dört bir yanı sardı.

"Osip dayı!" diye haykırdı sıtma görmemiş bir ses.

Bunun ardından;

"Haydiiii! Hep birden!" diye bağırdılar bir ağızdan.

Mimar Şebuyev bir yandan işçilerin hep bir ağızdan söyledikleri ezgiyi ıslığıyla hafiften çalarken, bir yandan da bu küçücük insanların kocaman yapıyı yerle bir edişlerini zevkle seyrediyordu.

O sırada Mark Çeçevitsın'ın eski moda arabası alana girdi, yavaş yavaş ilerleyerek parkın yanında durdu. Rus köylülerinin uzun gömleğiyle aynı cinsten bir pardesü giymiş olan iri yarı, şişman tüccar, şişkin çizineleriyle arabadan indi, bir elini gözlerine siper ederek yapıya bakmaya başladı.

Şebuyev tüccara doğru yaklaştı.

"Mark Fiyodoroviç!"

Yaşlı adam geriye döndü, elini gözlerinin önünden çekmeksizin, ekşi bir suratla;

"Sen de mi buradasın?" diye sordu.

"Sağlığınıza duacıyım..."

"Sağol, evlat!"

"Parka gidelim mi? Şurada bir sıraya otururuz..."

"Olur!"

Parkı çevreleyen parmaklıklar boyunca ilerleyip kapıya yaklaştılar. Şebuyev kapıyı açtı, önce tüccarın geçmesi için geriye çekildi.

Tüccar terlemiş olmalıydı. Şapkasını çıkardıktan sonra geniş, sarı mendiliyle dazlak başını sildi.

"Şunlara bakın, amma da çocuk dolmuş burası!"

Yaşlı adamın toprak rengi, şişik, ekşi bir suratı vardı, fakat çocukları görünce bu yüz titredi, canlandı; aydınlandı. Sarkık duran alt dudağı da gerilmiş, yüzdeki gülümsemeye katılmıştı. Kır kaşlarının gölgelediği, güvensiz bir biçimde kısılmış, küçük, gri gözleri yumuşak bir bakışla, sevgiyle ışıldıyordu. İhtiyar güçlükle eğildi, sıraya ağır ağır çöktü. Gözleri hep çocuklardaydı.

"Şu çocuklara birkaç kuruş versek de dükkândan canlarının çektiğini alsalar... Ama almazlar ki..."

"Evet, uygun kaçmaz."

"Ah, şu engeller yok mu? Bu tür engelleri karşımıza siz, siz okumuşlar çıkarıyorsunuz... Uygun kaçmazmış... Birkaç kuruş versek kötü mü olurdu? Paramızın günahını çıkarırdık en azından."

"Üzülmeyin, günah çıkaracak nice fırsatlar doğar."

Tüccar huzuru kaçmış gözlerle Şebuyev'e yan yan baktı.

"Yoksa bizim paramızın temize çıkması gerektiğini mi söylemek istiyorsun?"

"Para emekle kazanılmışsa, ya da hayırlı bir işe yatırılırsa temize çıkarır kendisini."

"Her kazandığımız kuruş için alın teri akıttığımızı biliyorsun değil mi?"

"Bunu sizinle daha önce çok konuştuk..."

"Doğru, konuştuk. Hem öyle çok konuştuk ki, bütün yaralarımı deştin, beni tedirginlikler içinde bıraktın. Oysa ben huzura ermek istiyorum, çünkü ölmeme fazla zaman kalmadı artık..."

Yaşlı adam içini çekerek bir süre sustu, sonra hışırtılı, bıkkın sesiyle konuşmasını sürdürdü:

"Demek ki, bizim gibilere yeryüzünde bir uğrak istasyonu gibi bir şey olmak kalıyor... Bunca para, mal, mülk gelsin, bir süre bende kaldıktan sonra da kendi yoluna defolsun gitsin! Bu duruma göre ben neyim? Beş-on metrelik yer, bir durak mı?"

Şebuyev babacan bir gülümsemeyle tüccarın yüzüne baktı.

"Hayır, tam olarak sizin söylediğiniz gibi değil!"

"Anlıyorum, beni bir kalemde çizip geçmek istiyorsun! Ah, siz şu okumuş, bilgin takımı! Öylesine acımazsınız ki!.. Anlaşılan bize çoktan paha biçmişsiniz... Peki, bizler insan değil miyiz? Daha doğrusu, insan olmaya hakkımız yok mu?"

Şebuyev'e sertçe döndü; suratı daha bir asılmış, sesi de iyice hırçınlaşmıştı.

"Sakın ha! Sizlerden bağış beklediğimi sanmayın!"

"O da ne demek? Benim öyle bir şey dediğim yok... Şunu iyi bil ki, Tanrı'dan başka kimse bağışta bulunamaz; Tanrı'dan başka kimse de insana değer biçemez! Bunları ne diye seninle uzun uzun konuşuyorum, çünkü cana yakın bir insansın, içi dışı bir oluşun hoşuma gidiyor... Sonra çektiğin bunca acılar yüzünden seviyorum seni. İstesen çok günah işleyebilirsin... Pek çok! Fakat geçirdiğin ağır yaşamdan ötürü tümü de bağışlanır... Tanrı hakkını gözetir herkesin! Sonra sağlam düşüncelerinden dolayı beğeniyorum seni... Senin şu gerçeği arayışın yok mu ya! Hiç aklından çıkarma, bu her zaman hesaba katılır! Yeryüzünde gerçeği arayan kaç kişi kaldı ki? Oysa arıyorsun sen onu, seviyorsun, korkmuyorsun... Gerçekten korkmayışın Tanrı katında beğenilen, senin adına işlenmiş büyük bir sevap olacak! Ya işte, Akim..."

Tüccar böyle diyerek derin derin içini çekti, göğsünün içinde bir şeyler hışırdadı. O sırada Şebuyev'in yüzü seğiri-

yor, dudaklarında acı bir gülümseme dolaşıyordu. Yaşlı adamın başı önüne düşmüştü, bakışları hep aynı noktadaydı.

Ağır ağır soluk alıyor; her soluk alışında, sanki ciğerlerine yabancı bir şeyler girmiş de onu boğuyormuş gibi, hırıltılar, hışırtılar çıkarıyordu.

"Dün söylemediğini bırakmadın bana... Küstahlıklarının sonu gelmedi... Sence akıllıca laflardı bunlar... Sanki laf söylemiyor, dan dan kafama vuruyordun... Ben de aptal gibi dinledim. Bir ara şeytan dedi ki; 'Dinleme şu herifi! Bildikleri kendinde kalsın! Hemen defet başından!' Böyle düşündüm ama yapamadım... Yapamadığım için değerimi bil! Sen adamı işte böyle çileden çıkarırsın! Oh, Ulu Tanrım, günahlarımı bağışla!.."

Tüccar sustu, yeniden çocukları seyre koyuldu. Kılları birbirine girmiş kır kaşları çatıktı; şişik eliyle, birtakım sararmış kılların karıştığı ak sakalını sıvazlıyordu. Elinin üstü, hatta parmaklarının eklem araları sararmış, sert kıllarla kaplıydı. Şebuyev vahşi hayvan pençesine benzeyen bu ele baktı, sonra boş verircesine başını öbür yöne çevirdi. Yüzünü umursamaz, giderek sıkıntılı bir anlatım bürüdü. Ama gözlerinde baştan çıkarıcı, umut dolu bir parıltı vardı.

"Çocukları seyretmek hoş bir şey," diye sürdürdü konuşmasını yaşlı tüccar. "Yeryüzünde çocuklardan güzel ne var? Yok işte... Sence var mı, Akim? Bizler ölünce geride onlar kalacak, uzun yıllar yaşayacaklar... Onların yaşamında daha az hırgür, daha az düzensizlik olacak... Orası öyle, hem de çok daha az! Niye dersen, söyleyeyim, evlat. Her geçen yıl dünyanın düzeni iyiye gidiyor, dünyanın düzeni iyiye gittikçe de insanın yaşamı düzene girer. Öyle değil mi?"

"Öyle..."

"Bizlerden daha mutlu yaşayacaklar diye imreniyorum, bayılıyorum onlara... Onların bizden ayrıldığı başlıca nokta bu işte. Bu da insanın içine işliyor. Hem hoşuma gidiyor, hem de korkuyorum onlardan... Yolda yürürken karşıma

çıktılar mı, yana çekiliyor, yol veriyorum... Oysa altmış yaşında koskoca bir adamım ben, vali bile önce bana selam veriyor. Kah-kah-kah! Gülünç değil mi? Hadi, yol verme de göreyim! Çünkü dünkü çocuk bunlar. Onların gelecekleri var, oysa ben geçmişim artık; şurda az bir ömrüm kalmış. Doktorlar tedavi için yurtdışına gitmemi tavsiye ettiler. Karaciğerim yorgunmuş... E, ne diye susuyorsun öyle?"

"Sizi dinliyordum... Demin dünyanın yıllar geçtikçe düzene girdiğini söylediniz de... Sizce nasıl bir düzen bu?"

"Nasıl mı? Herkesin girdiği sınıf belli olacak. Evli evine, köylü köyüne... Bu şimdiden başladı bile..."

Şebuyev tüccara anlamamış gibi bel bel baktı.

"Hani nerede? Ben göremiyorum öyle bir şey."

"İki gözünle birden bakarsan görürsün... Tüccar sınıfı gittikçe genişleyip zenginleşmiyor mu?"

"Orası öyle..."

"Evet, öyle... Köylüsü de aklını başına toplamaya, çıkarını düşünmeye başladı."

"Bunu nereden çıkardığınızı sorabilir miyim?"

"Peki nereden gelmesin sen? Soyun sopun nedir? Unuttun mu bunları yoksa?"

"Köylüyüm. Ha, anladım şimdi ne demek istediğinizi?.."

"Anladın demek! Senin gibilerin sayısı hiç de az değil. Her yerde, bütün köylülerde bir kıpırdanma var, hepsi yukarı doğru tırmanmaya çalışıyor. İyi ki ağır bir yaşamları var; bir de olmasa daha neler olurdu acaba?"

O sırada işçilerin hep bir ağızdan haykırışları yükseldi:

"Bir daha! Bir daha! Haydi bir daha!"

"Şunlara bakın, amma da bağırıyorlar?.. Yurtdışında bulundun mu hiç?"

"Bulundum, kısa bir süre..."

"Nasıl, orada da çalışırken böyle bağıra bağıra şarkı söylerler mi?"

"Söylerler bazen..."

"Bizdekinden daha mı iyi? Yani daha iyi şarkılar söylerler mi?"

"Nerde?.. Onlar yalnız bağırırlar."

"Kolay değil. Adamların çalışırken bir de şarkı söylemeye güçleri kalmıyor demek ki. Oysa bizdekilerin gücü yerinde. Her şeyimiz böyle. Bizden iyisi var mı?.. Ee, ben de seninle çeneye daldım... Nasıl, yıkıma başladığın için memnun musun?"

"Benim memnun olmam için bir neden yok... Çalışmayı seviyorum, o yüzden sevinçliyim."

"Büyük bir işe giriştin! Hadi git de işçilerin çalışmalarını yakından izle! Sen ne dersen de, bu iş benim hoşuma gitmiyor."

"Tiyatro mu?"

"O dediğin işte... Ahlâksızlık yuvası... Danslar, şarkılar, kahkahalar... Bundan insana ne hayır gelir, bilmem ki!.."

Şebuyev hem sesinde, hem de yüzünde kendinden emin, etkileyici bir tavırla;

"Mark Fiyodoroviç, insan için yapılan her şey yararlıdır," dedi. "Şarkı da söylemeli, dans da etmeli, neşeli yaşamak için kahkaha da atmalı. Fakat tiyatro yalnızca neşelenecek bir yer değildir, başka yararları da vardır. Tiyatroya gidenler meyhaneden ayaklarını keserler."

"Kiliseden de..."

"İsteyen kilisesine gitsin gene. Tiyatro buna engel değil ki... Eğer siz böyle düşünüyorsanız kiliseye karşı saygısızlık ediyorsunuz demektir."

Tüccar, Şebuyev'in yüzünün sert anlatımı karşısında saygıya benzer bir duyguyla ve gözlerini ondan kaçırmaksızın;

"Bak, Akim Andreyeviç!" dedi. "Senden bu sözleri işittiğimde, az kaldı küçük dilimi yutuyordum. Sen bana bak bakayım, bende yutacak göz var mı? Senin kiliseyle bir alışverişin olmadığına kalıbımı basarım, gelgelelim kiliseden yanayınışsın gibi konuşuyorsun. Doğru... Kiliseye gitmeyi

hiçbir şey engelleyemez. Çünkü ondan yüce güç yoktur, Tanrı'nın evidir orası... Peki ama sen bu gerçeği nereden biliyorsun!"

"Ben bir şeye inanırım ya da inanmam. Ama bir de inandım mı, inancım tam olsun isterim. Başkalarından da beklerim bunu... Madem inanıyorsun, başkalarının alayı, gülmesi inancına engel olabilir mi? Engel oluyorsa senin inancın zayıf demektir."

"Gene doğru konuştun, Akim! Akıllı adamsın, burası kesin! Tanrı yoluna da olsa, şeytan yoluna da olsa, inanınca sağlam sarılmalısın."

"Gördünüz mü?.."

"Gene de senin şu tiyatro tasarın gereksizmiş gibime geliyor. Peki, çocuklar için neşelendirici bir şeyler olacak mı bari içinde? Kilise ilâhileri filan?.."

"Hem çocuklara, hem büyüklere bu girişimden büyük yarar sağlanacaktır. Sizin için ise yüzyıllık bir anıt! İnanın bana, size çan kulesinden daha yüksek bir anıt dikeceğim. Çan kulesinden yalnız sesler yayılır ama tiyatrodan yayılan aydınlıktır. İnsan ne kadar çok şey görürse o kadar çok akıl sahibi olur diye sizinle konuşmadık mı?"

"Evet, bunu sen söylemiştin. İnsana akıldan bir zarar gelmeyeceğini biliyorum... Yeter ki başıboş bırakılmasın... İnsan için en önemli şey, yeri gelince kendini tutmasını bilmesidir! Madem tiyatro diyorsun, bırak o da olsun! Sen benim başımın belasısın!.."

Çeçevitsın birden neşelendi, minicik gözleri parladı. Işıldayan güneşten canlanıp neşelenmiş gibiydi.

"Hadi, birlikte borsaya gidelim, orada yemek de yeriz!"

"Bir dakika durun, Mark Fiyodoroviç, sizden bir dileğim var!"

"E, gene ne istiyorsun?"

"Şey... Sizden para isteyecektim de..."

"Ben de sandım ki, gene şu konu..."

Tüccar böyle diyerek başıyla tiyatroyu işaret etti, sonra pardesüsünün önünü açtı, elini koynuna soktu.

"Söyle bakalım, ne kadar istiyorsun? Yalnız yanımda fazla para yok."

Şebuyev sakin bir sesle;

"Otuz sekiz bin ruble..." dedi, fakat bunu söylerken yanakları kızardı, alacağı yanıt karşısında gözleri tuhaf bir biçimde daraldı.

Çeçevitsın hemen elini koynundan çekti, pardesüsünü özenle düğmeleyip, mimarın yüzüne şaşkın şaşkın bakmaya başladı.

"Ohooo! Sen neymişsin be!.. Benden ne istediğini biliyor musun? Bunca parayı ne yapacaksın, aslanım? Çıplak adama kürk giydirmeye benziyor seninkisi!.."

"Bana otuz sekiz bin gerekli..." diye üsteledi Şebuyev sesini alçaltarak, tüccarın yüzüne bakmaksızın...

"İşittim, sağır değilim. Büyük para!.. Demek tam tamına otuz sekiz bin? Otuz beş ya da kırk değil? İyi hesap ettin mi?"

Yaşlı adamın dudakları titredi, gözlerinde acı bir gülümseme belirdi.

"Otuz beş biniyle ilçede toprak satın alacağım..."

"Kimin toprağıymış o?"

"Skuratov'un..."

"Hımm... Kırk iki bin istiyordu, ama gerçek değeri otuz beş... Gene de büyük para... Yalnız toprak işletmeciliği yapmak senin neyine? Çiftçi değilsin ki..."

"Toprağa önce bir değer koydurayım da..."

"Haa, şimdi anladım! Ama madem öyle istiyorsun, benim şu bataklığı alsana! İki bin dönümlük koskoca arazi... İçinde köknar korusu... Frenküzümü çalıları... Mantar tarlaları var... İşte tam şanına uygun bir çiftlik sana! Kah-kah-kah! Ayrıca Skuratov'un toprağına da komşu olursun!"

"Mark Fiyodoroviç, Skuratov'un toprağını almalıyım... Orasını alırsam Çiftçiler Birliğine kolayca üye olabilirim."

"Üye olmasına olursun ama bundan eline ne geçecek? Tüh! Ben de seni bir şey sanırdım!.. Aklına şaşayım senin!"

"İlerisi için tasarılarım var. Sizin şu bataklığı da satın bana!"

"Ne? Bataklığı mı? Şunun yediği naneye bak? Skuratov'un toprağının dibinde bataklığı ne edeceksin?"

"Orman ürünleri fabrikası kurarım oraya, ağaçları keser, bataklığı kuruturum..."

"Ya!.. ben bunu nasıl da düşünemedim! Doğru söylüyorsun, Akim Andreyeviç! O zaman Skuratov'dan alacağın arazi en azından iki yüz bin eder."

Şebuyev öne doğru eğildi, avuçlarını iç içe geçirerek ellerini dizleri arasına soktu, sonra dizlerini sımsıkı kavuşturdu. Tüccar onun bu eğik duruşuna, geniş sırtına, kalın boynuna bir süre dikkatle, ciddi ciddi baktı; başını salladı. Sonra alt dudağını dişleriyle ezip, eliyle çenesini sıvazladı, mimara yandan bir bakış daha fırlattı, kendi kendine konuşuyormuş gibi şunları söyledi:

"Arazi orada ırmağa doğru eğimlidir... Hımm, demek öyle... Ana yolun oradan bir kanal açılsa bütün su ırmağa boşalıverir. Vay benim aptal kafam! On yedi yıldır bataklık elimde de şuncacık şeyi akıl edemedim! İşte bilimin üstünlüğü burada! Bilene, anlayana para çok! Kim ne derse desin, doğru. Tüh, köpek etsin içine! Fabrika için en uygun yer... Düz dipli bir mavna yaptır, doldur içine keresteyi, ırmak taştığında fabrikanın dibine kadar götür! Gördün mü kolaylığı? Ah, şu yaşlılık yok mu ya! Karaciğerim sağlam olsa, şimdi seni yönetici olarak alırdım yanıma, Akim Andreyeviç; yılda da sana on iki bin ruble!.."

Şebuyev duruşunu değiştirmeden;

"O paraya geleceğimi mi sanıyordunuz?" diye sordu.

"Orası öyle; gelmezdin... Sende başkasının işinin peşinde

koşacak göz var mı? Ama senin şu tasarı gücüme gitti, evlat! Enayiliğime doymayayım!.. Tasarını açıklamakla aptallığımı yüzüme vurdun, düpedüz sövdün bana! Sövmekle de iyi ettin, biliyor musun?.."

Şebuyev birden dikleşerek tüccarın gözlerinin içine baktı.

"E, yanıtınız nedir Mark Fiyodoroviç? Parayı veriyor musunuz?"

"Ne? Para mı? Ama bu böyle olmaz. Her şeyin bir yolu yöntemi vardır... İsteyince hemen verilmez ki... Düşünmek gerek... Çok düşünmek gerek..."

"Size gerçekçi bir tasarıdan söz ettim ben!.."

"Ettiysen ne olmuş? Tasarı seninse para da benim. Hemen, ha deyince olmaz! Her isteyene para verildiği nerede görülmüş?"

Şebuyev birdenbire içten gelen bir kahkahayla güldü.

"Hadi, uzatmayın, verin şu parayı!"

Tüccar şaşırarak cık cık etti, kendisinden hiç ummadığı halde bağırmaya başladı:

"Veririm, veririm! Bekle sen, daha çok veririm!.. Hadi oradan sen de! Akıllı bir gence yardım etmemek olmaz, değil mi? Çok mu ayıp kaçar dersin? Şuna bakın, 'Uzatmayın, verin şu parayı' demez mi bir de! Bekle biraz, düşüneyim diyorum. Görünüşü kurtarmak için düşüneyim bari! Eh, hadi, hoşça kal! Burada daha fazla durursam bir milyon istemeye kalkarsın! Kah-kah-kah!.."

Çeçevitsın gülerken yanakları hop hop ediyordu. Kahkahalar arasında ayağa kalktı, ilk birkaç adımı sendeleyerek yürüdü. Fakat bakışlarında tedirginliğin, şaşırmışlığın izleri okunuyordu. Pençeye benzeyen kıllı, iri eliyle Şebuyev'in omzuna ikide bir vururken, huzursuz bakışlarını mimarın kararlı, katı yüzünde dolaştırdı.

"Hadi, ben borsaya gidiyorum... Saat nerdeyse on iki... Fazla vaktim kalmadığı için seni yemeğe çağırmıyorum..."

Gülerek söylediği bu sözlerden sonra, sanki elinde olmadan şöyle bitirdi konuşmasını:

"Kah-kah! Sen tehlikeli bir adamsın, Akim Andreyeviç, korkulur senden! Kim bilir, yaşadığın sürece ne günahlar işleyeceksin! Benden söylemesi."

Şebuyev aldırmaz göründü.

"Korkmayın, bir şey olmaz..."

"Neden korkacakmışım? Oğlum değilsin, bir şeyim değilsin... Neyse, hadi esen kal!.."

"Güle güle!"

Tüccar kalın bacakları üzerinde yuvarlanır gibi ağır ağır parktan dışarı yürüdü. Kara fıçılara benzer, eğilip bükülmeyen iri bir gövdesi vardı. Şebuyev ise yeniden sıraya oturdu, eliyle yüzünü sıvazlayarak rahat bir soluk aldı. Fakat yüzünde gezinen eli, ne kaygısını silip götürmüştü, ne de tüccarı uğurlarken takındığı tatsız, sevimsiz sırıtmayı... Aynı sırıtmayla, başı önünde, bakışları hep aynı noktada kıpırdamadan oturuyordu. Parktan, ağaçların arasından Malinin'in kendisine doğru geldiğini bile fark etmemişti. Koruyucu hekimi ayaklarının ucunda görünce ancak o zaman kaldırdı başını. Kaldırır kaldırmaz da yüzünün görünümü yumuşayıverdi.

"A, Pavel İvanoviç, siz misiniz?"

Malinin dostunun elini sıktı, başıyla yıkılmakta olan yapıyı göstererek;

"Amma da toza-toprağa buladınız çevreyi!" diye takıldı.

"Dişinizi sıkın biraz! Bu mereti tozmasın diye baştan başa sulayamazsın ki?.. E, nereye böyle?"

"Gezmeye çıkmıştım. Çoktandır şuralarda dolanıyorum, siz Çeçevitsin'la oturuyordunuz."

Şebuyev'in yüzünden bir seğirme geçti, sesi birden hırçınlaştı.

"Yanımda oturduğu sürece ezilip büzüldü, yüzü renkten renge girdi. Pis engerek! Ölümden köpek gibi korkuyor!.. Ben

de aksine aklına hep ölüm düşüncesini getiriyorum... Domuz herifin bu yılgınlığından nerdeyse zevk bile alıyorum..."

Mimarın yanına oturmuş olan Malinin, bu sözler üzerine birden doğruldu, arkadaşının yüzüne şaşkın şaşkın bakmaya başladı.

"Ne o? Niye böyle şaşırdınız?.."

Sözlerinin Malinin üzerinde bu derece etkili oluşundan dolayı Şebuyev de afallamıştı. Ne diyeceğini bilemediği için duraladı, bakışlarındaki kin dolu sertlik yumuşamaya başladı; utangaç utangaç, hatta biraz da neşeyle gülümsedi. Malinin yeniden oturdu mimarın yanına, gözlerini ondan ayırmaksızın;

"Beni öylesine şaşırttınız ki?.." dedi.

"Farkındayım... Fakat niçin şaşırdığınızı anlamıyorum."

"Bakışlarınızın, sesinizin hırçınlığından... Bu adamların yanında pek rahat değil gibisiniz..."

"Siz çok saf bir adamsınız, Pavel İvanoviç!"

"Tüccarları hep savunur dururdunuz da... Ben de sandım ki, Çeçevitsın'ı gerçekten beğeniyorsunuz..."

"O yaşlı kurdu ha? Adamın beğenilecek yönleri yok değil, ötekilerden daha iyi... Bu heriflerin tek iyi yanları ne, biliyor musunuz? Hepsi de yaşamasını biliyor... Daha doğrusu, hergeleler yaşama gereken değeri veriyorlar. Ah Pavel İvanoviç, az önce Çeçevitsın'a karşı göz göre göre öyle açık bir zaferi elimden kaçırdım ki, inanmazsınız! Aptalcasına yenildim. Hiçbir şeye yanmıyorum da, savaşı aptalcasına yitirişime yanıyorum. Pisi pisine!.. Nasıl oldu bilmem, adamın üstüne birdenbire mi çullandım nedir; alacağım para bir anda uçtu gitti..."

Mimar elini sallayarak sustu. Malinin acımayla karışık bir sitemle bakıyordu onun yüzüne.

"Ne o?" diye sordu Şebuyev. "Yoksa aklımı oynatmaya başladığımı mı sanıyorsunuz? Hayır, bunun için erken daha.

Hoş, bu heriflerin arasında insan çıldırmadan duramaz ya... İki haftadır neler çektiğimi bir ben bilirim! Bu akşam Varvara Vasilyevna'ya gidiyorum... Sizin yüzünüz neden solgun?"

"Bütün gece uyumadım da..."

"Şiir mi yazdınız yoksa?"

"Hayır, mezarlıklar konusunda bir konferans..."

"Vah zavallı!.."

"Sonra yattım ama gözüme uyku girmedi. Kafamın içi boz bulanık... Gözlerim hep tavanda, yüreğimin atışlarına uygun olarak, 'Yaşam geçiyor, yaşam geçiyor!' diye düşündüm durdum. Ne can sıkıcı bir uğraş, değil mi?"

Pavel İvanoviç böyle diyerek cebinden sigara tabakasını çıkardı, bir sigara yaktıktan sonra dumanı havaya savurdu, sonra da dumanların kıvrıla kıvrıla dağılıp gidişini seyre koyuldu.

Şebuyev arkadaşının yüzüne bir süre sevecenlikle baktı.

"Bence de, kendinize pek eğlenceli bir uğraş seçmemişsiniz."

"Sağlık koruma çalışmalarını mı kastediyorsunuz?"

"Yok canım, hayallerden söz ediyordunuz ya!.."

O sırada, yıkılan yapıda bir gürültü koptu. Çığrışmalar, çatı saclarının gümbürtüleri, kırılan cam şangırtıları karmakarışık bir gürültü oluşturmuştu.

Malinin, yüzü sapsarı, yerinden sıçradı.

"Nedir o? Neler oluyor?"

Mimar, hekimi paltosunun eteğinden çekerek yeniden sıraya oturttu.

"Oturun, Pavel İvanoviç! Her yerde gördüğünüz bir şey bu. Yaşam sürüyor, eski yapılar yerle bir oluyor..."

"Emin misiniz? Kimse ezilmemiştir ya!"

Malinin'in sinirden tir tir titremesi karşısında Şebuyev kendini gülmekten alamadı:

"Korkmayın, bir şey yok! Soğuk bir duş alırsanız kendinize gelirsiniz."

"Soğuk duşa ne gerek! Yaşam öylesine soğuk ki zaten..."

"O halde âşık olun siz de... Isınırsınız..."

Malinin karşılık vermedi, Şebuyev'e kaçamak bir bakış fırlattıktan sonra sigarasının külünü sessiz sessiz silkeledi.

Şebuyev gözlerini parkın ilerisinde bir noktaya dikmişti. Alçak sesle;

"Âşık olmak güzel şey!" dedi. "Şimdi bunu öylesine istiyorum ki! Kendime bir çeki düzen vermek... Eksiklerimi gidermek... İç dünyamı güzelliklerle süslemek... Sevdiğim kadın için insanların en iyisi olmak istiyorum... En iyisi, en akıllısı, en güçlüsü... Ne güzel, değil mi?"

"Ondan sonra da bayramlık giysiler sırttan çıkartılıp atılır ve zavallı kadın, karşısında bir şövalye yerine ona hükmetmeye çalışan bir köylü parçası bulur..."

"Belki... Bu onun bileceği iş... İsterse bayramlık giysi yaşam boyu eskimeden kalır. Yeter ki bu giysiyi zaman zaman onarsın, şövalyesinin onu eskitmesine, sırtından çıkartıp atmasına fırsat vermesin."

"'Dogmalar Olmasın' adlı romanı okudunuz mu?"

"Evet, okudum. İğrenç bir roman! Aklın sağlıksız gelişimi konusunun rezilcesine çarpıtıldığı bir kitap!"

"Şaka mı söylüyorsunuz?"

"Hayır, bütünüyle ciddiyim."

"Olamaz! Roman kahramanının ruh yapısının incelikleri, duygularının çarpıcılığı, ruhsal karmaşası sizin pek de yabancınız olmasa gerek..."

"Adamda duyguların zerresi yok! Kanı çekilmiş bir herifin dizgin tanımaz akıl yürütmelerinden başka ne bulursunuz orada?"

"Ama her şeyin bilincine varmış bir beynin haykırışlarıdır bunlar."

"Hayır, yaşamak isteyip de yaşamaktan korkan bir bedenin güçsüz çığlıkları belki..."

"Şimdi siz kendi çöplüğünde öten bir horozsunuz. Başım çok ağrıyor, size laf yetiştirecek durumda değilim..."

Malinin'in sinirli bir tavırla konuşmayı kesmesi üzerine Şebuyev birkaç saniye sustu, sonra da arkadaşına öğle yemeğini birlikte yemeyi önerdi..

Koruyucu hekimlik uzmanı canlanır gibi oldu.

"Hay hay, gidelim! Yahu, bizim sizinle üzerinde anlaştığımız ortak bir noktamız olmayacak mı?"

"Doğru, ama bırakın olmasın! Böylesi daha iyi değil mi?"

"Bilmem..."

"Gidelim, hadi..."

"Birkaç dakika daha oturmaya ne dersiniz?"

İki arkadaş birbirlerinin yüzüne baktılar, sonra bastılar kahkahayı.

"Sizin yanınızda ne denli neşelendiğimi bir bilseniz!" Malinin gülümseyerek baktı ona, kısa bir sessizlikten sonra;

"Hadi, artık gidelim!.. Karnım açlıktan zil çalıyor!" dedi. Kalktılar, parkın ortasındaki yoldan ağır ağır ilerlediler.

Malinin başı önünde, ayağının ucuna bakarak, salına salına yürüyordu. Şebuyev ise bahar havasını derin derin içine çekiyor, yüzünde gülücüklerle arada bir dostuna bakıyor, ayaklarını yere sertçe basıyordu. Arkadaşının içtenliği ona bazen hastalık derecesinde aşırı görünse de, Şebuyev'in, bu içine kapanık, açık sözlü adamdan çok hoşlandığı belliydi. Hoş, Malinin'in aşırı içtenliği kimsenin işine yaramadığı gibi, kendisi bile bu huyundan dolayı bir hayli şikayetçiydi... Şebuyev kimi zaman ona karşı bir çeşit acıma hissi duyar, kimi zaman da Malinin'in hüzünlü konuşmaları onun üzerinde ılık kül izlenimi bırakırdı. Fakat ne olursa olsun koruyucu hekimlik uzmanının onda sürekli bir dost yakınlığı araması Şebuyev'in hoşuna gidiyor, o da arkadaşına karşı gittikçe artan bir yakınlık duyuyordu.

Birkaç dakika süren bir sessizlikten sonra Şebuyev dostça sordu:

"Neler düşünüyorsunuz şu anda?"

Malinin gülümsedi.

"Sizin... Çeçevitsın'a karşı yitirdiğiniz şey ne kadardı?"

"Az bir şey... Daha doğrusu çok sayılmaz. Adama servetimi artırmak istiyor görünmem hoş kaçmadı... Bunu nereden çıkardım, bilmem... Oysa daha gencim... Adım adım ilerlemem gerektiği halde, acele ediyorum..."

Malinin yeniden daldı, kısa süren bir sessizlikten sonra Şebuyev'e gülerek baktı.

"Size... bir şey sormak istiyorum... Ama korkarım, sorum biraz tuhaf kaçacak..."

"Neden tuhaf kaçsın? Çekinmeden sorun... Neymiş o?"

"Yıkılan yapıda amcanızın, kendi öz amcanızın çalıştığını söylüyorlar, doğru mu? Marangozmuş, sizi yetiştiren de oymuş... Böyle bir soru sorduğum için özür dilerim."

"Bunda özür dilenecek bir şey yok. Amcamın yapıda çalıştığı doğru, iyi bir marangozdur. Okuma yazması olsaydı onu ekip başı yapacaktım... Bunun neresi ilginç geldi size?"

Malinin bir an sustu.

"Neresi mi? Bana göre tuhaf bir durum... Ben olsam utanırdım. Siz utanmıyor musunuz?"

Şebuyev şaşkınlığını gizlemedi.

"Bunda utanılacak ne var, anlamadım!"

"Aranızdaki ücret farkını düşünsenize bir kere! Yaşlı başlı bir adam ayda birkaç rubleye çalışıyor, oysa siz birkaç yüz..."

"Demek oluyor ki siz olsanız amcanızla aranızda ücret farkı olmasın diye marangozluk yapardınız, öyle mi?"

"Hiç de öyle değil... Amcamı köyüne gönderir, o orada dinlenirken de eline geçinecek kadar para verirdim..."

"Ya, demek öyle... Ama ben bu cins hayırseverlikten hoşlanmam... Zaten köyde beleşten geçinen bir sürü insan var, bir de benim amcam mı olsun?"

Malinin arkadaşına utanarak baktı. Yumuşak bir sesle, çabuk çabuk;

"Akim Andreyeviç, sanırım söylediklerimle pot kırdım," dedi. "Canınız sıkılmadı ya? Bilirsiniz, benim bir huyum var: Başkalarının düşünüp de söylemediği şeyi ben açıkça söylerim."

"Aldırmayın, canım! Sizi anlamıyor muyum sanıyorsunuz? Eğer üzülecek olsam sizin sözlerinizden dolayı değil, içinde bulunduğunuz durumdan dolayı üzülürdüm. Demem o ki, sizin gibi dürüst, iyi bir insanın bir hiç yüzünden kendini üzmesi ağrıma gidiyor. Düşünün bir kere, bir marangoz amcanın ne değeri olabilir? Pek mi önemli sanki?"

"Siz ne diyorsunuz, Akim Andreyeviç?"

"Evet, öyle! Hiçbir önemi, değeri yoktur... Benim öz amcama sıkıntısız bir yaşam sağlamak için mi bunca zaman okuyup çalıştığımı sanıyorsunuz?"

Malinin arkadaşının omzuna usulca dokundu:

"Hangi amaçla okuyup çalıştığınız sizin için gerçekten belli mi?"

"Hem de bütün açıklığıyla..."

"Ben de öyle düşünmüştüm... Güzel bir şey doğrusu... Oysa ben, pis su dökülen çukurları koklamak, sucuk yapılan işlikleri muayene etmek için tam on iki yıl dirsek çürüttüğümü düşündükçe içim sıkılıyor, kendimi düpedüz alaya alıyorum."

"Sevgili Pol, bakın size ne diyeceğim! Bütünüyle yararlı, ciddi bir iş yapmak ister misiniz? İşe yaramanın yollarını göstereceğim size!"

"Şu adamın coşkusuna bakın siz hele!.."

"Evet, sucuk yapılan o pis işlikleri koklayın! Koklayın ki, sahiplerine ceza yazabilesiniz! Yılmadan, acımadan cezalandırın onları! Gözlerinin yaşına bakmayın, gerekirse işliklerini kapatma yoluna gidin, köklerine kibrit suyu dökün! Bugün yarın her gün bitin bu heriflerin ensesinde! Ben de size karşı yönden geleceğim! İşçiler için ucuz konut projeleri hazırlıyorum. Anlıyorsunuz değil mi? Bana inanın, beş yıl sonra kentteki bütün işçiler tertemiz evlerde otura-

caklar! Orduya da öyle güzel bir kışla yapacağım ki, batılı ülkeler kıskançlıktan çatlayacaklar... Bir yandan bu işleri kıvırırken bir yandan da patronlardan teşekkür almaya ne dersiniz?.. Dinleyin beni, bugünden tezi yok, hemen harekete geçin!.."

Şebuyev heyecandan tir tir titriyor, gözleri ateş saçıyordu. Hekim donup kalmıştı, arkadaşına hüzünlü hüzünlü bakmaktan başka elinden gelen bir şey yoktu sanki. En sonunda dayanamadı, mimarın sözünü keserek üzgün bir sesle şunları söyledi:

"Ne kadar da çok enerjiniz var, Akim Andreyeviç! Ama ne yazık ki, kendinizi hep böyle ıvır zıvır işlerde harcıyorsunuz!.. Çok korkunç, insanın tüylerini ürperten bir şey bu! Şimdi gözünüzün önüne getirin: Öyle bir çağa gelmişsiniz ki, tüm gücünüzü ufacık yararlar uğruna harcadığınızı, çabalarınızın boşa gittiğini, yaşamı zenginleştirecek, insanoğlunu yüceltecek bir şey yapmamış olduğunuzu anlıyorsunuz... Kendinize acımaz, pişmanlıktan kahrolmaz mısınız o zaman? O güzelim enerjiniz tiyatro, mezbaha, kışla yapacağım diye tükenmiş, geriye koskoca bir doyumsuzluk kalmış... İyi şeyler yapmaya, yaşamınızı doldurmaya çabalarsınız... Ama artık elinizden bir şey gelmez, çünkü bitmişsinizdir..."

Bu sırada lokantaya gelmişlerdi. Şebuyev kapıyı ayağıyla iterek;

"Allah sizi kahretmesin e mi?" dedi öfkeyle. "Şiir dediğiniz şu zırvalarla kafanız iyice karışmış! Kendinizi bir şey sanıyorsunuz. Ama ah-vahlarınızla kendi gözünüzü boyamaktan başka bir şey yapmıyorsunuz."

"Biraz yavaş konuşun, garsonlar duyacak!"

Geniş bir merdiven vardı önlerinde. Üst kattan ağdalı, ağır bir müzik sesi geliyordu. Orkestranın kalınlı inceli bas uğultusu tekdüze kükremeler halinde uzayıp gidiyor, bu uğultu yemek kokularıyla dopdolu salonun yüksek tavanında yankılanarak yorgun argın geriye dönüyordu. Tiz, çı-

ğırtkan sesler ikide bir öbürlerini bastırarak üste çıkıyor; hüzünlü, ne olduğu belirsiz bir Rus ezgisi oluşturmaya çalışıyorlardı. Büyük davulun karamsar, kötücül güm gümleri duyuluyordu arada bir; trampet ise saralı bir hastanın çırpınışlarıyla yırtınırcasına takırdıyor, sanki bir an önce patlamak için acele ediyordu.

Pencere yanındaki bir masaya otururlarken Şebuyev;

"İşte, şeytan curcunası diye buna derler," dedi. "Hiç sevmediğim bir müzik. Sanki bu batakhanede en iyisinden beş-on Rus oturmuş da dünyanın sorunlarını bağıra çağıra tartışıyor sanırsınız. Böylesine benzerlik az bulunur doğrusu! Kulak verin, işte bum bum diye gümbürdeyen şu davul Kirmalov'un ta kendisi! Çatırdayan trampet de Surkov! Bakın, bakın! İnce, tatlı sesiyle cırıldayan düdüğü işitiyor musunuz? Sizsiniz bu! Yemin ederim ki siz! Sizi dinleyen biri de ruhunuzu teslim ediyorsunuz sanır..."

Malinin pencerenin önündeki palmiyeleri seyrederek, gülümsüyordu. Şebuyev, masaya yaklaşarak saygıyla eğilen garsona döndü.

"Şu teneke parçaları zırıl zırıl ne ötüp duruyor? Kesin şu müziği!"

"Olmaz, efendim... Müşteriler seviyor..."

"Sizin müşterilerde zevk mi var sanki! Pavel İvanoviç, biftek ister miydiniz?"

"Hayır, ben ızgara köfte yiyeceğim... Palmiyeler güzel, değil mi? Çok severim onları..."

Şebuyev elindeki şarap listesine bakıyordu.

"Ben de lokantadaki istakozları severim..."

"Palmiyelerde bizlere yabancı gelen, hüzünlü kayınağaçlarımızdan daha değişik bir hava var..."

Şebuyev garsona listedeki şarabı gösterdi.

"Şu palmiyeler diyorum..."

"Ha, evet... Palmiye güzel çiçektir..."

"Çiçek değil, ağaç..."

"Peki, ağaç olsun... Öylesi daha güzel ya... Hiç olmazsa insan ağaçta kendini asabilir... Afrika palmiyesinde asılmış bir Rus görmeyi öyle isterdim ki! Bilir misiniz, benim güzellik anlayışım çok değişiktir... Pavel İvanoviç, Çeçevitsın bana para verir mi, ne dersiniz?"

"Bilmem ki... Vermez sanıyorum..."

"Ben de vereceğini sanıyorum! Ah, Pavel İvanoviç, bu konularda sizin ne düşündüğünüzü sormakla, bülbüle somun ekmeğini sevip sevmediğini sormak arasında bir fark yok!"

Bu söz üzerine iki arkadaş birbirlerine candan gülümsediler. Fakat çok geçmeden Malinin yeniden ciddileşti, bir süre dalgın dalgın düşündükten sonra;

"Biliyor musunuz, Rus insanı hangi konudan söz ederse etsin, birden şakaya sıçramayı seviyor," dedi.

"Evet, öyle... Rusların oradan oraya hızla sıçramak gibi bir huyu vardır. O bakımdan biraz pireye benzerler... A, şu gelene bakın! Kahretsin! Neydi bu herifin adı? Nagreşin mi?"

Tam o sırada uzun boylu, sivri sakallı, adalet bakanlığı memurlarının üniformasından giymiş, iki dirhem bir çekirdek bir bay yaklaşıyordu masalarına doğru. Adam kalçalarını oynata oynata yürüyor, ayaklarını hızla döşemeye vuruyordu. Gülümseyen yüzü, yanaklarından göz uçlarına doğru toplanan kırışıklıklar, bu cakalı adamın mutluluktan neredeyse uçacağını düşündürüyordu insana. Masaya yaklaşınca biraz küstahça bakan mavi gözlerini kısarak Malinin'e dikti ve selam yerine;

"Yeni bir haber!" dedi.

Sonra eğildi, bir cambaz çabukluğuyla sandalyeyi altına çekti, oturdu, ellerini dizlerine dayayarak ve bir sağındaki mimara, bir solundaki koruyucu hekimlik uzmanına dönerek konuşmasını sürdürdü:

"Yeni ve önemli bir haberim var size!.. Laptevlerin yası son buldu. Artık Nadejda Petrovna'yı aramızda görebileceğiz. 1 Mayısta ormanda bir gezi düzenliyor, sizi de çağırmamı istedi benden. Anlıyorsunuz değil mi, baylar?

Gelecekler arasında Doktor Kropotov, Surkov, Lomakin, Redozubov da var... Çok, çok eğlenceli olacak! Davetlimsiniz, tamam mı, baylar? Çok güzel!"

Adam hızlı hızlı konuşuyor, sivri bir çiviye benzeyen gözleri sanki üzerinde durduğu her yeri tırmalıyordu.

"Nadejda Petrovna'ya teşekkürlerimi iletiniz," dedi Şebuyev.

"Ya siz Pavel İvanoviç?"

"Benim geleceğim kuşkulu... Gürültülü eğlencelerden hoşlanmam... Sonra gelecek insanlar da biraz tuhaf..."

"Tuhaf mı? Tersine, hepsi iyi... Neşeli insanlardır..."

"Ben neşeli insanları sevmem."

"Öyle ya, ozansınız siz... Ay ışığı, hüzün vesaire vesaire!.. Fakat inanın bana, küçük bir eğlentide bile pek çok şiir vardır. Sonra, Nadejda Petrovna'nın önünde sıraya dizilecekleri bir düşünün! Damat adayları fır fır dönecekler genç kızımızın çevresinde! Dört milyonluk çeyizi olan bir gelin adayının karşısında kimse kayıtsız kalamaz!.. Anlarsınız ya? Erdemlerini ortaya koyacaklar, neleri var neleri yok sergileyecek, Nadejda Petrovna'nın ilgisini çekmeye çalışacaklar... Bence görmeye değer! Kıran kırana bir yarış başlıyor şimdi. Hodri meydan!"

Şebuyev, Nagreşin'e alaylı bir bakış fırlattı.

"E, siz de hazır mısınız?"

"Ben mi? Hazırım! Ben başkaları gibi numara yapacak, dört milyonun evleneceğim kız bakımından bir değeri olmadığını söyleyecek değilim. Bu konuda daha birçok şey ileri sürülebilir... Hayır, hayır, dört milyonu ele geçirme hırsı karşısında benden kimse böyle laflar beklemesin? Dahası var, gerçi Nadejda Petrovna güzel bir kız sayılmaz ama, isterlerse ben bu milyonlar için sağlıklı, genç bir kızla değil, kırk tane kocakarıyla birden evlenebilirim!"

"Düşündüklerinizi açıkça dile getirdiğiniz için teşekkür ederim," dedi Şebuyev.

Nagreşin'in gözleri meydan okurcasına parladı.

"Gizlemeye ne gerek var? Bastıra bastıra yeniden söylüyorum; dört milyon büyük bir paradır, bu gücün karşısında duracak babayiğit göremiyorum ben!"

"Katılıyorum size..."

"Demek öyle?.. Bakın, Pavel İvanoviç'in bu korkunç gücü umursamadığı gözlerinden okunuyor! Çünkü onun erişemeyeceği bir durum bu. Oysa siz umursamaz görünmenize karşın öyle değilsiniz... Evet, paranın gücünü anlamışsınız."

"Anladım ve gördüm..."

"Demek, gördünüz de... Benim heyecanlandığımı ima ediyorsunuz... Anlıyorum... İma edin bakalım, elinize ne geçecek!.."

Nagreşin gerçekten çok heyecanlıydı. Yüzü alev alev yanıyor, elleri titriyor, sandalyesinin üstünde dönüp duruyordu; alnında ter tomurcukları birikmişti. Konuşmasını sürdürdü:

"Ama boşuna yoruyorsunuz kendinizi! Beni para hırsı mı heyecanlandırdı sanıyorsunuz? Hayır, değil... Dört milyon hırsını kabartmaz insanın! Hırs, milyonların değil, olsa olsa binlerin uyandırabileceği bir kazanma tutkusu olabilir! Çünkü milyon erişilmez bir güç kaynağı, dahasını söyleyeyim, kişinin gönlünde yatan bir ülküdür!"

Nagreşin'e acıyarak bakan Malinin sitemli bir sesle;

"İvan İvanoviç, kara çalıyorsunuz kendinize!" dedi. "Para konusundaki düşünceleriniz gerçekten böyle mi?"

Nagreşin, Malinin'den yana döndü, sesini alçalttı.

"Siz... Siz böyle şeyleri anlamazsınız, Pavel İvanoviç! Yalnız para değil, milyonlardır söz konusu olan. Ben, zangocun oğlu İvan İvanoviç Nagreşin, bu milyonlardan bir tanesi için bile gençliğimde karşılaştığım tüm aşağılanmaları, öğrencilik yıllarında çektiğim tüm açlıkları, sıkıntıları hoş görür, unutur, bunları bana çektirenleri bağışlardım! Biliyo-

rum, önemsiz bir adamım ben!.. Fakat bana bir milyon verin; herkesin kusurlarını bağışlayayım, hatta insanları seveyim, bütün yüreğimle iyiliklerini isteyeyim, yaşamlarını kolaylaştırmak için elimden geleni yapayım! Evet, yaparım bunları! İnanın bana, bir milyon ruble yeni baştan yaratır insanı!"

Malinin 'olmaz' anlamında başını salladı;

"Hiçbir maddi olanak insanı iyi yönde değiştirmez!" dedi alçak sesle.

Nagreşin birdenbire dişinin ağrısı tutmuş gibi yüzünü buruşturdu, Malinin'e can sıkıntısıyla bakarak aynı biçimde başını salladı.

"Ah, şu ülküler, yüce duygular, göksel amaçlar yok mu! Azizim Pavel İvanoviç, ayaklarınız yere değsin biraz! Evet, gökyüzü güzeldir, görkemlidir ama bundan başka ne bulursunuz orada? Oysa yeryüzünde her türlü nane karıştırılır! Ülkülerin yüceliğine kimsenin bir diyeceği yok, fakat bol yağlı, etli lahana çorbası yemeden durabilir misiniz? Eğer bir kişi ömrünün yirmi beş yılında bayramlarda bile böyle bir çorbayı ağzına koymamışsa çorba onun için yüce bir ülküdür artık!"

Malinin;

"Sizinki düpedüz maneviyatla alay etmek!" diyerek başını pencereden yana çevirdi, sokağa bakmaya başladı.

"Maneviyatla alay etmek mi? Madem siz öyle diyorsunuz, öyle olsun! Ama şunu da aklınızdan çıkarmayın: Manevi gücümüzle biz yeryüzünde ne bir şeyi yıkabilir, ne de yeni baştan kurabiliriz!"

Malinin yüzünü ona çevirmeden sordu:

"Bu 'biz' dediğiniz kim?"

"Aydınlar sınıfı, efendim! Bir de elimizde yeterince para olsa..."

Malinin yerinden fırladı, Şebuyev'e sert sert baktı.

"Akim Andreyeviç! İşitiyor musunuz? Bunlar sizin düşünceleriniz!"

Şebuyev, Malinin'in sert bakışlarına aldırmamış göründü.

"Hemen hemen," dedi sakin bir sesle.

Bifteğini yerken konuşulanları pek dinlemiyormuş gibi bir havası vardı, masadaki öbür iki kişiye karşı her tavrıyla kayıtsızdı. Fakat gözlerinde arada bir parlayan ışıltı ve etini keserken bıçağını fazla özenli tutması, onun sanıldığı kadar ilgisiz olmadığını gösteriyordu.

Malinin'in yüzünün sert anlatımı yavaş yavaş yalvarışa dönmüştü.

"Hemen hemen mi? Ama bunun ne denli tehlikeli bir düşünce olduğunu görmüyor musunuz?"

"Görüyorum..."

"Tehlikeli değil, tam tersine sağlıklı, değerli bir düşüncedir bu!" diye atıldı Nagreşin. "Biz kimiz, şöyle bir düşünün! Köylülerin çiftçi birlikleri var, esnafların loncaları, tüccarların odaları, soyluların kulüpleri... Her sınıfın kendine göre bir kuruluşu, amacı var. Oysa bizim amaçlarımız, ülkülerimiz boşlukta; gerçeklikten kopuk... Zaten biz aydınlar bir hayli uyduruk insanlarız. Bizler de düşmanlarımızın ellerindeki silahlarla donanmış olsak..."

Başını tabağından kaldıran Şebuyev buz gibi soğuk, gücendirici derecede umursamaz bir sesle;

"Pavel İvanoviç, köfteniz soğuyor!" dedi.

Malinin arkadaşının yüzüne şaşkın şaşkın baktı; çatalı bıçağı eline aldı. Nagreşin'i ise bu yalın sözler çok etkilemişti. Adamcağız sakalını tuttu, bir yandan ucunu kıvırırken bir yandan da şöyle mırıldandı:

"Şey... Demek öyle... Kır eğlencesine çağrıldığınızı öğrenmiş bulunuyorsunuz..."

Çok geçmeden de masadan kalktı, tıpkı geldiği gibi ayaklarını döşemeye hızlı hızlı vurarak, fakat yüzünün canlılığı, parıltısı sönmüş halde çıktı gitti.

Malinin'in yüzünden, hâlâ, defolup giden adama karşı duyduğu nefret okunuyordu.

"Of, be! Amma da zırvaladı!" dedi.

"Evet, çok kötü konuştu..."

"Hepsi o kadar mı?"

Şebuyev bir yandan yemeğini yerken şunları söyledi:

"Benim vicdanı temiz dostum, şimdi beni iyi dinleyin! Bulunduğu sınıftan çıkarak okuma fırsatı bulmuş bütün kişilerde, şu yeni oluşan halktan gelme aydınlarda görülen durumun aynısı Nagreşin'de de var. İşte bu yüzden hoş görebiliriz onu. İyi beslenememiş, çelimsiz bir çocukcağızı gözünüzün önüne getirin. Eski püskü ceketiyle okula yeni başlamış... Bir yandan açlık çeker, bir yandan arkadaşları alay eder, fırsat buldukça dayak atarlar... Evi dar, pislik içinde... Klasik bilimlerin sıkıcı cenderesi altında sekiz yılı güçlükle bitirir. Sonra üniversite... Gene açlık, incecik giysiler, zor dersler, aşağılanmalar... Dediğim gibi çelimsiz, zayıf bir delikanlıcık... Arkadaşları kalın paltoları, sağlam çizmeleriyle gezerler, tiyatrolara giderler, genç kızlarla dalga geçerler, hatta âşık olurlar... Oysa bizimkinin bütün zevki tıka basa karnını doyurmaktır... Ah Pavel İvanoviç, şu bildiğimiz kara ekmekle birkaç dilim haşlanmış sucuğu yerken bazen insan şehvet derecesine varan, nasıl bir zevk duyar bilir misin?.. İşte böyle kıtlıktan çıkmış kişiler yaşama atılırken hayatın nimetlerine karşı açgözlüdürler, doymak bilmezler... Kimileri ise tam tersine yaşamlarının sonuna değin her şeyden el çekerler... Bu çeşit dervişlik de hastalıktır, ruhça sakatlıktır. O nedenle hangisinin daha iyi olduğunu bilmiyorum: Nagreşin gibiler mi, yoksa nimetleri tepen dervişler mi? Sonra bir şey daha var: Kimi insan bir milyonu hovardalık yapmak için değil, incir yaprağıyla önlerindeki ayıbı örter gibi ruhlarının çıplaklığını örtmek için isterler. Çünkü böylelerinin ruhları yaşamın yağmasına uğramıştır, çırılçıplaktır; bunların ruhlarında ne umut, ne hayal, hiçbir şey kalmamıştır. Böyleleri paraya tapmasın, parayla ayıplarını örtmek istemesin de ne yapsın? Şu Nagreşin denen herif

iğrenç bir yaratık, ama gelin bir de ona sorun. Adam bir milyonun kendisini insan yapacağını sanıyor işte..."

Malinin, Şebuyev'in yüzüne inanmamış gibi baktı.

"Durumun böyle olup olmadığını bilmiyorum. Sonra şu Nagreşin'in yaşlı bayan Diyatlova'nın himayesinde yetiştiğini, şimdi bile bu kadının yardımıyla geçindiğini herkes söylüyor..."

"Onun gibilerin yapmayacağı şey yoktur..."

Malinin köftesinin yarısını ancak bitirmişti; kalan köfteyi tabağıyla geriye itti, ezik bir sesle;

"Akim Andreyeviç, çok kızmadınız ya?" diye sordu.

"Hayır, neden kızacakmışım ki? Benim bu konuda şöyle bir düşüncem var: Eğer iyi insanlarla daha çok, kötü insanlarla ise daha az ilgilenecek olursak bundan hem birinciler, hem de ikinciler kazançlı çıkarlar. Çünkü her şeyden önce iyi insanların yaşamlarında büyük bir rahatlama olacaktır. Kötü insanlar ise, kendileriyle daha az ilgilenileceği için, bozulmaktan kurtulacaklardır. Pis herifler; siz onları adam yerine koydukça kendilerini bir şey sanırlar, şişinirler, kasılıp kendilerini naza çekerler. Kötü insanların bencilin bencili olduklarını hiç aklınızdan çıkarmayın! Hele onlara dokunmayın, şöyle bir görmezlikten gelin, bakın nasıl birden balon gibi sönüp ortadan silineceklerdir. Çünkü ilgi görmezlerse, yaşayamaz bu alçaklar. Nagreşin'e dokundunuz da ne oldu? Atıp tutmaya, palavra sıkmaya, kendini Kaf dağında görmeye başladı..."

Arkadaşının sakin, mantıklı konuşmaları Malinin'in canına tak etmiş olmalıydı.

"Sizin bu dediğinizin bilimsel adı 'İndiferentizm', yani kayıtsızlıktır," dedi bezgin bir sesle.

"Bilimsel tanımlamalara pek aklım ermez... Neyse, insanlara karşı sık sık soğuk, ilgisiz davrandığıma göre kusurumun adını da öğrenmiş oldum."

Malinin başını önüne eğdi, sesini daha da alçalttı.

"Akim Andreyeviç, siz bana karşı da kayıtsızsınız, daha

doğrusu yeterince saygılı değilsiniz. Buna sebep ne? Sizi anlamaya çalıştığımı biliyorsunuz... Pek çok yönünüz hoşuma gitmediği halde bunu söylemekten alıkoyamıyorum kendimi. Öyle renkli, değişken bir kişiliğiniz var ki, ürkütüyorsunuz beni. Ak ile kara çarpıcı bir biçimde birleşmiş ruh yapınızda. Ama ben her yönünüze ilgi duyuyorum... Sizi anlamak, daha yakından tanımak istiyorum. Oysa siz beni itiyorsunuz. O denli hoyrat bir insan mıyım?"

Şebuyev ansızın Malinin'in elini kavradı ve sertçe sıktı.

Gözleri ateş saçıyordu. Yüzü, maskesi düşmüşçesine değişmiş, son derece içten bir insanın yüzü oluvermişti. Yanakları kızardı, sesi titremeye başladı:

"Hayır, sizi ittiğim doğru değil. Tam tersine, yakınlaşmak istiyorum sizinle. Çünkü dostluğunuzu arıyorum, benim için ayrı bir değeri var... Demek, kimi yönlerimle ürkütüyorum sizi. Anlıyorum... Benim de kendimden korktuğum zamanlar oluyor... Siz açık yürekli, mert bir insansınız; bu yönünüzle gerçekleri yansıtan bir aynaya benziyorsunuz. O yüzden beğeniyorum sizi..."

"Elimi bırakın!" dedi Malinin, parmakları ağrımışçasına, alçak bir sesle.

Yüzü sararmıştı, dudakları titriyordu. Şebuyev bırakınca, serbest kalan elini kaldırdı, birkaç kez silkeledi.

"Of, amma da sıktınız!"

Şebuyev;

"Bağışlayın," dedi arkadaşının yüzüne bakmaksızın.

Malinin sıkılı kalmaktan kızarmış elini bir süre gözden geçirdi.

"Siz beni bağışlayın... Ne güzel havanıza girmiştiniz, ben bozdum."

"Ziyanı yok, o hava yeniden gelir... Aa, saat iki olmuş! Benim Surkov'a uğramam gerekiyor, oradan da bir kez daha yıkım yerine gideceğim... Akşam Varvara Vasilyevna'ya gelecek misiniz?"

"Evet, geleceğim."

"Öyleyse gene görüşeceğiz demektir. Verin şimdi de sol elinizi sıkayım. Hadi, hoşça kalın!"

"Beni gerçekten bağışladınız mı?"

"Tanrım! O da ne demek? Bağışlanacak ne var ki? Siz de az kuruntulu bir adam değilsiniz hani!.."

Şebuyev sokağa çıkınca, Malinin'in alçak sesle 'elimi bırakın' diye bağırmasının beyninde zonkladığını, bu zonklamanın gittikçe içine işleyerek, çok iyi tanıdığı yalnızlık duygusunu depreştirmeye başladığını hissetti. Eskiden bu duygu ona vız gelirdi; hatta kendine güvenini, direncini artırdığı için yalnız oluşundan ötürü bir çeşit övünç bile duyardı. Ama şimdi yalnızlığını yeniden hissetmeye başlamasıyla birlikte insanlara karşı duyduğu düşmanlık ve nefret de kabarıyordu yüreğinde. Eskiden insanları kızdırırken içinde onlara karşı en ufak bir nefret uyanmazdı; oysa şimdi, kendini tutmakla birlikte, nefreti özellikle artıyor gibiydi. Kentte ona herkesin, yaptığı işten başkasına aklı ermeyen, çıkar düşkünü, ahlaki değerleri belirsiz bir insan gözüyle baktığını biliyordu. Bu da gücendiriyordu onu; öyle anlar oluyordu ki, ister istemez kırıldığını belli ediyordu. Son zamanlarda bir şeyin daha farkına varmıştı: Yumuşak ve tutarlı olma anlayışına ters bir biçimde sivri düşünceler ileri sürüyordu bütün tartışmalarda. Bunu da insanları kızdırmak, giderek gücendirmek için yaptığını biliyordu. İnsanların ona karşı duydukları kuşkuyu kendi tavırlarıyla güçlendirdiğini, aydınlarda, onun gözü yükseklerde bir insan olduğu inancını pekiştirdiğinin çoktan beri farkındaydı. Aynı zamanda, yaşamla cebelleşerek elde ettiği, o yüzden de gözü gibi sakındığı gerçeklere, kendi gerçeklerine birtakım yabancı öğelerin, iç düzenini altüst eden dış etkenlerin karıştığını görmekteydi. Bütün bunlar için insanları suçluyordu. Onun içten oluşuna inanmamakla, onunla ilişkilerinde soğuk davranmakla ruhuna kötülük tohumlarını ekenler onlar değil miydi? Varvara Vasilyevna'nın arkadaş çevresinde

onunla ilgilenen, yaptığı işleri içtenlikle dinleyenler, yalnızca bu kadınla Malinin'di; ki onlar da bir çeşit koruyucu tavır takınıyorlardı ona karşı. Hreptov ondan uzak durmaya çalışıyor, Kirmalov, kuşku duyduğu için surat asarak homurdanıyor, Doktor Kropotov ise düşmanca tavırlarını açığa vurmaktan kendini alamıyordu.

Bir süredir Varvara Vasilyevna'nın dingin bakışlarında, Şebuyev'de kendine karşı daha sıcak bir ilginin uyanmasını beklediğini fark ediyordu. Bunun tam anlamıyla bilincine vardığında, 'dur hele, daha erken' diye düşündüyse de Bayan Liyubimova'nın evine daha sık gitmeye başladı.

Bütün bunları kura kura yürürken insanların kendisine karşı, kendinin de Varvara Vasilyevna'yla ilişkilerini ölçüp biçiyor; kimin kimi daha çok çileden çıkardığını saptamaya çalışıyordu. İçinden bir ses, 'Sen daha çok suçlusun!' diye bağırıyor gibiydi...

Surkov'un evine yaklaştıkça düşünceleri bu adamın üzerinde daha çok yoğunlaşmaya başladı. Bu sataşkan gencin bitmez tükenmez canlılığı, atak çıkışları Şebuyev'in çok hoşuna gidiyordu. Bir süredir onun kendisine, başkalarına göre daha az sataştığının farkındaydı; küstahlıkları eski batıcılığını yitirmişti. Bundan dolayı olacak, Varvara Vasilyevna'nın deyimiyle bu 'gerçekten dekadan, manen çökmüş' gence karşı duyduğu ilgi gitgide artıyordu.

Mavi pancurlu üç penceresi olan küçük bir evin önünde durarak zilin ipini çekti, evi gözden geçirmeye başladı. Önünde, akasyaların, leylak ağaçlarının boy verdiği küçük bir bahçe vardı; çatısında, uçlarına sığırcık yuvası çakılmış üç direk yükseliyordu. Evin kahverengiye boyanmış ön cephesi, güler yüzlü bir ihtiyarın babacan havasını taşıyordu. Evin önündeki ahşap sundurma, her iki yanında birçok bahçenin sıralandığı ıssız sokağa değin uzanarak konukları içeri buyur ediyor gibiydi. Arka bahçede yükselen asırlık dev ıhlamurların gölgesi çatıya vurmuştu.

'İçindeki kuşa yakışmayan bir yuva!' diye düşündü Şebuyev.

Kapının arkasında pek acelesi olmayan, sert ayak sesleri duyuldu. Kapının açılmasıyla Şebuyev'in karşısına uzun boylu, uzun ak sakallı, durgun bakışlı, yaşlı bir adamın dikilmesi bir oldu.

"Kimi istiyorsunuz?" diye sordu ihtiyar, mimarın omzu üstünden sokağa bakarak. Konuğun kimi aradığını öğrendikten sonra da boğazını temizledi, başını dışarı çıkarıp tükürdü, ancak ondan sonra konuğu içeri aldı.

Yukarıdan bir yerden Surkov'un sesi geliyordu:

"Guri Nikolayeviç, kimdir gelen?"

"Sizi görmek isteyen bir bey..."

Şebuyev başını kaldırdı, sesin geldiği yöne döndü ve sundurmanın tavanındaki dört köşe delikten ev sahibinin sert saçlı kafasını gördü.

"Merhaba, Vladimir İlyiç!"

"Oo, hoş geldiniz, Akim Andreyeviç! Siz içeri buyrun, ben hemen geliyorum..."

Şebuyev yarısını yeşil bir sandığın kapladığı küçük bir antreye girdi, paltosunu çıkardı, önünde iki kapı görerek, ellerini arkasına kavuşturmuş duran ihtiyara döndü.

"Nereye gireceğim?"

Yaşlı adam hiç istifini bozmadı.

"Hangisine isterseniz..."

Şebuyev sağdaki kapıdan girdi. Burası ufak, aydınlık bir odaydı; içerisi tıklım tıklım mobilya dolu olduğu halde kullanışlı görünüyordu. Duvarlardan birinin dibinde donuk renk muşambayla kaplı bir divan vardı; divanın önünde ise üstü kitaplarla, haritalarla kaplı hantal bir masa duruyordu. Karşı duvarda tavana değin yükselen eski usul bir kitaplık göze çarpmaktaydı. İki pencere arasındaki duvarda, içi madalyonlarla dolu kutular asılıydı. Antreye açılan kapının yanında ise, ağzı kapkara görünen bir şömine vardı;

odanın dört bir yanına koltuklar, sandalyeler serpiştirilmişti. Şebuyev odaya şöyle bir göz gezdirdikten sonra oturmak için sandalyelerden birinin arkalığına uzandı.

O sırada yaşlı adam antreden onu seyretmekteydi.

"Ona dokunmayın, bacağı kırıktır," dedi.

Şebuyev gülümsedi:

"Kırıksa niçin atmıyorsunuz?"

"Nereye?"

"Orasını bilmem..."

"Tavan arasına mı çıkarsam?"

"Olabilir... Peki onarılamaz mı bu?"

"Onarılmasına onarılır..."

"Niçin yapmıyorsunuz öyleyse?"

Yaşlı adam Şebuyev'e şöyle bir baktı, sonra yüzünü öbür yana dönerek;

"Ben marangoz değilim," dedi.

Bu arada Surkov da ihtiyarın önünden sıyrılarak odaya girmişti.

"Ohoo, siz Guri Nikolayeviç'le söyleşiye dalmışsınız bile! İyidir iyidir, onunla konuşmak insanın neşesini artırır... Ey benim saygıdeğer bilgem, bize çay verir misiniz?"

Yaşlı adam başıyla Şebuyev'i gösterdi:

"Bakalım konuğunuz hemen istiyorlar mı?"

"İster o, ister... Elinizi biraz çabuk tutun."

"İyi öyleyse."

Guri Nikolayeviç dışarı çıkınca Şebuyev sordu:

"Kim bu adam?"

"Guri Nikolayeviç mi? Görmüş geçirmiş bir ihtiyar, diyebilirim ki, Rusya'nın en akıllı adamı! Aklına bakarak onun Rus olmadığını bile söyleyebiliriz. Çünkü Ruslardan akıllı adam pek çıkmaz... Yeteneklisi çoktur ama akıllıyı aramayın... Bizim Guri Nikolayeviç Potiyutiyuşkin ile ilgili birkaç şey anlatayım isterseniz. İhtiyarın tek kusuru Potiyutiyuşkin gibi bir soyadının olması. Ama Rusya'da kulağa

hoş gelen, güzel soyadı bulmak zaten olanaksız... Ülkemizin en iyi ozanı Puşkin'in soyadı bile, bir ozandan çok topla tüfekle uğraşanlara uygun düşer...* Birdenbire çenem düştüğü için bağışlayın. Tam dört gündür evden çıkmıyorum, konuştuğum tek kişi Guri Nikolayeviç. Onunla konuşmak ise son derece öğretici, bir o kadar da sıkıcıdır."

Surkov bir yandan konuşuyor, bir yandan da odanın içinde dört dönerek elleriyle, ayaklarıyla mobilyaları sağa sola itiyordu. Bu işler bitince masaya yanaştı, bir ucundan tutup kaldırarak üzerindeki haritaları, kitapları divanın üstüne, yere saçtı.

"Ne yapıyorsunuz, Vladimir İlyiç?"

"Bizim ihtiyar şimdi çayı getirir. Gördüğünüz gibi yer açmaya çalışıyorum. Siz de divandaki ıvır zıvırı atın da oraya oturun. Şimdi yanınıza geleceğim, oturur konuşuruz... Demin neyle uğraştığımı biliyor musunuz? Sığırcık yuvası yapıyordum..."

Sırtındaki mavi gömleği ve onun üzerine giydiği ceketiyle Surkov, her zamankinden genç gösteriyordu. Şebuyev onu evinde görmeye geldiği için sevindiği, meraklı bakışlarından, yüzünün hep gülmesinden belliydi.

Eşyaları itip kakmaktan yorulup kendini divana atarak;

"Yok yok, burayı düzene sokamayacağım," dedi. "Bana uğradığına çok sevindim, Akim Andreyeviç. Anladığıma göre siz..."

"Çoktandır ziyaretinize gelmek istiyorum."

"Beni görmeye gelmenizin benim için ne büyük bir anlamı olduğunu biliyor musunuz? Ama boş verin! Size hak veriyorum... Korkarım, iş için geldiniz bana!"

"Bir bakıma iş için, ama daha çok şöyle oturup konuşuruz dedim..."

Şebuyev'in içten bakışları karşısında Surkov gene de yüzünü buruşturdu.

* Puşkin soyadı "Puşka", top sözcüğünden türemedir –ç.n.

"Çok yazık! Neyse önce iş konusunu görüşelim, sonra da canımızın istediği gibi konuşuruz... Nedir benden istediğiniz?"

"Kestirmeden gidebilir miyim?"

"Neden olmasın?"

"Peki... Toprağı bol olası babanızdan size kalan parayla ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

Surkov'un canının çok sıkıldığı, suratının asılmasından anlaşılıyordu. Derinden göğüs geçirerek;

"Tüh! Ne diyeceğinizi biliyordum!" dedi. "Babamın öldüğü günden beri çırılçıplak soyunup sonra da bala bulanmış gibiyim... Ciddi söylüyorum! Bedenimde sanki sinekler, arılar, bin bir türlü böcekler dolaşıyor... Beni yalamak için insanlar yapışıyor üzerime... Genç kızlar ise karşılarında bir adam değil, şekerleme varmış gibi bakıyor, beni yutmak için can atıyorlar... Dişleri de öyle keskin ki! Onlardan korktuğum için Hindistan'a kaçıyorum. Şu kitapları, haritaları görüyorsunuz ya! İngilizcedir hepsi. Avuç dolusu para verdim onlara... Hindistan'a gideceğim için üç gün oturup bunları okudum, inceledim. Şaka yaptığımı sanmayın, son derece ciddiyim! Karşınızda bir İngiliz prensi var! Hoşça kalın, size bir kuruş bile veremem!"

Surkov bunları söyledikten sonra konuğunun yüzüne çalımlı çalımlı baktı. Ama onun yalnızca gülümsediğini görünce, suratını astı.

"Benden buna benzer bir yanıt beklediğinizi, onun için şaşırmadığınızı göstermek istiyorsunuz, değil mi?"

Şebuyev güldü:

"Sizden böyle bir yanıt alacağımı biliyordum. Ama bir konuda yanılıyorsunuz, bu parayı kendim için istemiyorum."

"Hayır, böyle bir şey aklımdan geçmedi. Kimse parayı kendisi için istemiyor, herkes iş için istiyor zaten... Kirmalov bile benden feleğin ağına düşmüş kızlar için para koparıyor. Onlara neler alınıyor ki! Dikiş makineleri, kocalar...

Aklınıza daha ne gelirse... Satın alınmış kocalar benim paraları meyhanede yiyor, sonra da Yegor'a bir güzel sopa çekiyorlar. Bu sefer Yegor gene dikiliyor karşıma. Ben kentsoylu bozuntusuymuşum; paramı bono kırdırma, rehin karşılığı verme gibi işlerde kullanmalıymışım... Hayır, parayı Hindistan'a götürmekten başka çıkar yol yok."

Surkov kendi evinde, insan arasına çıktığı zamandan daha rahat davranıyor, üstelik daha az nükte yapıyordu. Şebuyev sevinmişti onun adına.

"Eğer ciddi olarak kararınızı verdiyseniz iyi bir şey," dedi.

"Bunun neresi iyi?"

"Çevreden uzaklaşmak sizin için yararlı olabilir."

Surkov'un çok üzüldüğü yüzünden belliydi.

"Hindistan'a değil ama..."

Şebuyev kahkahalarla gülmeye başladı. Ona bakarak Surkov da kahkahayı bastı, sonra utandı, tırnaklarını incelemeye koyuldu.

"Paris'e gitmek en iyisi... Hindistan'la ne alışverişim olabilir? Brahmanlara, koleraya, doğu felsefesine, Hindistan'la ilgili hiçbir şeye düşkünlüğüm filan yok..."

"Öyleyse Paris'e gidin."

"Gitmem..."

"Neden? Fransız kızlarından mı korkuyorsunuz?"

"Hayır, benim korkum o değil. Ben insanın sadece hoşlandığı bir şeyi yapmasının, ona zarar vereceğinden korkuyorum... Onun için isteklerimi gemlemeyi bilmeliyim..."

Şebuyev gencin yüzüne baktı; Surkov çok sinirliydi, elleri birbirine kenetlenmişti, bakışlarından sıkıntı okunuyordu.

Şebuyev, 'İşte size aklın gerçek özgürlüğünü isteyen, bu akımın amansız savunucularından biri!' diye geçirdi içinden.

"Böyle düşündüğüm için şaşırmıyor musunuz?" diye sürdürdü konuşmasını Surkov.

"Hayır."

"Gerçekten mi?"

"Bunda şaşılacak ne var?"

"Bu düşünceler benim davranışlarıma pek uymuyor da..."

Şebuyev bunun üzerine kaçamak bir yanıt verdi:

"Sizi yeterince tanımıyorum. Onun için sizinle ilgili söyleyeceklerim yanlış olabilir."

"Neyse, geçelim bunları! Benden ne amaçla para istiyorsunuz?"

"Kendim için istemiyorum... Bir kitapçı dükkânı almayı düşünür müsünüz, diye sormaya gelmiştim."

"Kitapçı dükkânı mı? Ben ne yapayım kitapçı dükkânını?"

"Sizin için iyi bir yatırım olurdu bence..."

"Saçma... Bana göre değil, tam Hreptov'a göre bir iş bu."

"Hreptov'a kitapçı dükkânı açması için izin vermezler ki..."

"Peki, sizin bu işten ne çıkarınız var?"

"Benim mi? Hiç... Ben şöyle düşündüm: Paranızı bankaya yatırsanız yüzde beşten fazla faiz vermezler, oysa bir kitapçı dükkânına yatırmakla gelirinizi iki katına çıkarabilirsiniz. Dükkânın yönetimini Hreptov'a bırakırsınız, işten anlar, güvenilir adamdır... Şimdi işlettiği dükkânın sahibiyle geçinemiyorlar. Siz kendinizi hiç sıkıntıya sokmayacaksınız... Gene şimdiki gibi bağımsız gezer dolaşırsınız. Paranızı alır, keyfinize bakarsınız..."

Surkov konuğunu bütün dikkatiyle dinliyordu.

"Peki, siz?"

"Ben, ne?"

"Sizin buradaki yeriniz ne?"

"Yerim tam şu divanın üstü..."

"Soğuk bir şaka... Bu işle ilginiz nedir, ben onu soruyorum."

"İyi bir kitapçı dükkânı her zaman ilgimi çeker..."

Bu açıklamadan bir şey anlamayan Surkov omuz silkti, konuğuna şaşkın şaşkın baktı.

"Kafanızın içinde neler döndüğünü şeytan bilir! Gene de ben sizin bu gibi işlerden... Buna benzer girişimlerden alacağınız zevkle yetineceğinize inanmıyorum. Siz daha akıllı bir adamsınız..."

"Teşekkürler! Ancak, şu var ki, ben küçük bir adamım, eylem adamıyım, işadamıyım... Zamanla bunu daha iyi göreceksiniz..."

Surkov olumsuz anlamda başını salladı:

"Hayır, size inanmıyorum."

"İnanmamanın zevkini tadıyorsunuz..."

"Yok, kitapçı dükkânına para yatırmam..."

"Çok yazık!"

"Verdiğim karar sizi pek etkilememişe benziyor."

"Hiç de değil! Üzüldüğümü belirttim o kadar... Paranızı bu işe yatırsanız büyük bir kıvanç duyardım. Aydın bir kişinin eline geçmiş kitapçı dükkânı... Az şey mi bu?"

"Beni iyi dinleyin, Akim Andreyeviç! Numarayı bırakın! Kitapçı dükkânının ötesinde bir şeyler düşündüğünüze kalıbımı basarım. Sakın ola ki, halkımızın aydınlatılmasında bir damlacık da olsa bir katkım bulunması konusunda söylev çekmeye kalkmayın!"

"Öyle bir söylev çekmeye hiç niyetim yok!"

"Neden?"

"O zaman hiç para vermezsiniz de ondan..."

Surkov divandan aşağı atladı, nerdeyse bağırarak şunları söyledi:

"Peki öbür türlü vereceğimi nerden çıkarıyorsunuz? Hayır, vermem! Olmaz öyle şey! Ben Hindistan'a gidiyorum!"

O sırada elinde bir tepsiyle içeri giren yaşlı adama döndü.

"Guri Nikolayeviç! Birlikte Hindistan'a gidiyoruz..."

Adam tepsiyi masaya bıraktı.

"Peki. Giyecekleri hazırlamaya başlayayım mı?"

"Hemen değil... Şu kitapları, haritaları yerden alır mısınız? Durun, ben kendim toplarım onları..."

Surkov böyle diyerek dizlerinin üstüne çöktü, kitapları birer birer yaşlı adama vermeye başladı. Adam kalın kitapları alıp alıp sol kolunun üstüne yığıyor, bir yandan da ölü gözlerini dikmiş, efendisine bakıyordu. Kolunun üstünde koca bir yığın oluşunca;

"Yeter!" diyerek geriye döndü, odadan çıktı.

"Tuhaf bir uşağınız var," dedi Şebuyev.

Surkov yeniden divanın üstüne sıçradı, bacaklarını altına alıp oturdu, mimara doğru eğilerek, alçak sesle şunları söyledi:

"İşittiniz, değil mi? Ben ona 'Hadi, Hindistan'a gidiyoruz!' diyorum, o da hiç düşünmeden 'Peki giyecekleri hazırlamaya başlayayım mı?' karşılığını veriyor. Hoşunuza gitmiştir herhalde... Bu herife kalsa pılıyı pırtıyı yüklendiğim gibi Hindistan'ı boylarım."

Şebuyev güldü.

"Nereden buldunuz onu?"

"Bir yangın yerinden. İlerdeki sokakta, ahşap bir evde yangın çıkmıştı. Evin önünde büyük bir kalabalık, en önde ise ellerini arkasına bağlamış dikilen, uzun boylu, ak sakallı bir ihtiyar... Gelen geçen çarpıyor, polisler iteliyor, itfaiyeciler üstüne su sıkıyor; adamın hiçbirine aldırdığı yok. Ben de durdum; kızıl alevlerin aydınlattığı, kalabalığın önünde heykel gibi kıpırdamadan dikilen bu adamı uzun uzun seyrettim... Neler düşünüyordu acaba?.. O sırada, yanan evin çatısından birkaç kütük nasıl olduysa, paldır küldür aşağı yuvarlandı. Halktan bir telaş, bir kaçışma... Sokak yokuş olduğu için yanan kütükler üstlerine doğru geliyor. Bizim ihtiyar arkasını kütüklere döndü, elleri arkasında, yokuş aşağı ağır ağır yürümeye başladı. Kütükler yüzde yüz ona çarpacak. Herkes bağırıyor: 'Kaç, ihtiyar! Yanacak-

sın!' Ama adam hiç istifini bozmuyor. İhtiyarın yüzüne baktım; ne bir korku, ne irkilme! Yuvarlandıkça alevleri yükselen kütüklerden biri ona yetişti, yetişecek. Hemen yanına koştum, yakasından tuttuğum gibi arkamdan sürükledim. Kenara çekince bağırdım: 'Nedir derdiniz? Neden kaçmadınız?' Adam durdu durdu, bana şunları söyledi: 'Bu yaşlı halimle kaçayım da size eğlence olayım, değil mi? Beni ne diye herkesin ortasında yakamdan tutup sürüklediniz? Sizi mahkemeye vereyim de görün! Bakalım, bir ihtiyarı başkasının yanında rezil etmek nasılmış? Sizi tanıyorum, aynı mahallede oturuyoruz...' Nasıl, beğendiniz mi? Benim çok hoşuma gitti! Sonra yakından tanıştık. İlginç mi ilginç bir ihtiyarcık! Dünyaya boş vermiş! Olaylara öyle sağduyulu bakışı var ki aklınız durur! Karısıyla dört yıl yaşadıktan sonra –bu onun ikinci karısıymış– tutmuş, ondan da boşanıvermiş. Hem de nasıl? Onu çağırıp karşısına oturtmuş; 'Bak kadın!' demiş. 'Ben seni ikimizin de mutluluğu için aldım. Oysa sen bir jandarmayla kırıştırıyorsun. Bu demektir ki, artık bana ihtiyacın kalmadı. Ayrıca o adamı bulduktan sonra benim gözümde çirkinleştin.' İyi mi? Malının mülkünün yarısını kadına veriyor, başından savıyor... Ne güzel, değil mi?"

Surkov bunları çok canlı bir dille anlatmıştı. Ama anlatışında bir mekaniklik, bir yapmacıklık vardı. Ne gözlerini her zamanki gibi kısıyor; ne de neşeyle, sataşmak için fırsat kollarcasına bakıyordu karşısındakine... Bu kocaman açılmış durgun gözlerde yorgunluk, bir çeşit anlamsızlık okunuyordu.

Surkov uşağıyla ilgili öyküsünü bitirince Şebuyev;

"Akıllıca bir davranış!" dedi.

"Hem akıllıca, hem de güzel!"

Ev sahibinin çayı masada olduğu gibi duruyordu. Soğuyan çayı oradan aldı, ağır yudumlarla içip bitirdi, bardağı tabağa hızla bırakarak ansızın sordu:

"Canınız sıkılmadı ya?"

"Neden sıkılsın?"

"Hayır, hayır, sıkılmıştır... Yüzümün rengi soluk. Gözünüzden kaçtı mı, bilmem?"

"Bugün pek keyfiniz yok gibime geliyor..."

"Şu benim durgun bakışlı, vurdumduymaz ihtiyar hoşunuza gitti mi? Hiçbir şeye şaşmayan, hiçbir şeyden heyecanlanmayan, her şeyi anlayan ama yaşamdan hiçbir şey beklemeyen, böyle bir adamı sevebilir misiniz?"

"Hayır..."

"Benim hoşuma gidiyor... Adama bayağı imreniyorum... Ancak hayvanlar, bir de bilgeler vurdumduymaz olurlar. Bizim ihtiyar hayvan olmadığına göre..."

"Kaç yaşındasınız, Vladimir İlyiç?"

"Yirmi altı... Neden sordunuz?"

"Yaşlılar erken hoşunuza gitmeye başlamış da..."

"Akim Andreyeviç, bana söyleyeceklerinizi biliyorum: 'Bu yaşınızda, bu öğreniminizle utanmıyor musunuz? Bunca yapılacak iş varken siz oturmuşsunuz yaşlı bir adamla uğraşıyorsunuz! Vesaire, vesaire...' Bunların hepsini biliyorum!.."

Surkov bunları söyledikten sonra hızla ayağa kalktı, odada birkaç tur atıp Şebuyev'in karşısına dikildi. Yüzü kıpkırmızıydı.

"Aklı başında bir Rus, kendi dünya görüşünü geliştirmeye başladı mı, konuşmalarından, içine sinek düşmüş ucuz zeytinyağı kokusu yayılır. Bu kokunun ne pis bir şey olduğunu anlamak istiyorsanız, bir yaz günü kutsal tasvirlerden birinin önündeki kandili alın da koklayın! Yağın kokusu, içine düşmüş sineklerin iğrenç görünümüyle öylesine uyuşmuştur ki! Oysa en ucuzundan da olsa zeytinyağı gene bir işe yarar, sinekler ise özgür düşünceli aydınların dünya görüşleridir. Peki, ne diye aklı başında her Rus pis kokuyor?.. Fakat bugüne değin sizden böyle bir koku yayıldığına tanık olmadım... Son günlerde votka içmeye başladım, biliyor musunuz?"

Bu beklenmedik soruyla konuşmasını bitiren Surkov ellerini cebine soktu, başını dikleştirdi, odanın içinde bir ileri-bir geri dolaşmaya başladı. Şebuyev ev sahibinin son sözleri üzerine ne de olsa biraz şaşırmıştı, bir süre bekledikten sonra şunları söyledi:

"Doğrusunu isterseniz, sizi çoktandır dikkatle izliyorum. Ama, nasıl desem bilmem ki, hâlâ öfkenizin kaynağını ortaya çıkararabilmiş değilim..."

"Öfke duyduğum doğru, çünkü beni de aklı başında adamlardan biri sayıyorlar."

Surkov yeniden konuğunun karşısına dikildi, öne eğildi. Gözleri ateş saçıyordu.

"Aklı başında adam! Bu ne demek biliyor musunuz? Düpedüz aşağılamadır insanı! 'Aklı başında' deyiminde, küçük düşürücü bir anlam var!"

Sandalyelerden birini yakaladı, gürültüyle altına çekip oturdu, öne doğru kaykıldı.

"Ama beni anladığınızı pek sanmıyorum... Siz bir şeylere sıkı sıkıya sarılmış, kendinizden emin yaşayıp gidiyorsunuz... Fakat nereye gittiğinize başkalarının akıl erdirmesi çok zor. Ama ne yapmak istediğinizi ben biliyorum işte! Siz yapar göründüklerinizden çok daha akıllısınız! Bütün içtenliğimle söylüyorum, size tek metelik veremem! Kusura bakmayın! Ne denli zengin olsam da bu değişmez!"

"Bunda kusura bakacak bir şey yok. O nedenle üzülmeye değmez. Zaten aramızdaki ilişkinin cinsini, sizin bana karşı tavırlarınızı biliyorum..."

"Nasıl? Biliyor musunuz?.. Neyse, bilseniz de fark etmez! Aramızda ortak bir yan var sayılmaz; siz kurmak istiyorsunuz, ben yıkmak... Ama ikimiz de aklı başında insanlar sınıfına girmediğimiz için çekinmeden konuşabiliriz. Siz, demin de söylediğim gibi, dar görüşlü biri olmadığınız halde kendinizden emin yaşıyorsunuz... Oysa ben bir türlü kendimi yaşamın akışına kaptıramadım. Bir gün aklıma esi-

yor, Hindistan haritalarını incelemeye koyuluyorum; sanki Hindistan ne işime yarayacaksa? Başka bir gün sığırcık yuvası yapıyorum, Guri Nikolayeviç de boyuyor. Biliyorum, sığırcık yuvaları bir işime yaramaz, çünkü aydın kişi sığırcıklar için değil, insanlar için yuva yapmaya yormalı kafasını. Bir gün tutuyorum, bizim Yegor'la meyhane meyhane dolaşıyor, oralarda gördüklerimden insanlık adına utanç duyuyorum. Zavallı Yegor bundan dolayı öylesine memnun oluyor ki, işi benim ilerde aklı başında bir adam olacağımı söylemeye kadar vardırıyor. Şunun yediği naneye bakın! Aklı başında bir adam olmak da neymiş? İşte ben bu yüzden yaşamaya başlayamıyorum ya! Sonunda aklı başında bir adam olmaktan korkuyorum, anlıyor musunuz? Bütün akıllı uslu insanlar kendilerini bir düşünceye bağlamış kentsoyludan başkası değildir... Aklı başındalık kentsoyluların ülküsüdür. Aklı başında bir adamın özü, büyük devrimlere karşı duydukları hayranlık ile küçük insanların gizli korkusundan oluşur... Akıllı uslu adamlar, inanç ve kanılarını özgür düşünceli gazetelerin başmakalelerinden devşirirler; bu yüzden de inanç ve kanıları sağlam değilse bile ipek parlaklığı taşır... Üniversite yıllarını yırtık pırtık giysiler giyerek, yarı aç yarı tok geçiren bir genç düşünün. Bu genç gündüzleri yutarcasına kitap okurken geceleri birtakım erişilmez ülkülerin gerçekleştirilmesi düşünceleriyle kendini yer bitirir. Fakat son sınıfa geçince arkadaşlarını ülkücü bulmakla başlar. Artık onun en çok İngilizler hoşuna gitmektedir. İngilizler yeryüzünün en uygar ulusudur. Yaşamı iyileştirme yolunda ancak onlar bıkmadan usanmadan, adım adım ilerleyebilirler. Yedikleri yalnız biftek ve puding, içtikleri ise, cin ve viskidir; üstelik, her yeni neslin payına bu nimetlerden daha fazla düşmektedir. Örnek bir ulus! Bizimki, İngilizlere duyduğu hayranlık sonucu sırtındaki öğrenci kılığını atar, kendine ekose kumaştan yeni bir giysi diktirir, sonra da büyük devrimler döneminin oluştur-

duğu devlet kurumlarından birinde görev alır; bu arada kendisine, alçak gönüllü bir fikir işçisi ünvanını yakıştırmayı da hiç ihmal etmez. Birisi hakkında hüküm verirken ahlak konusunda akla gelmedik güzellikte kavramlar bulur çıkarır; ama okumak için sizden bir kitap almışsa onu geri vermek aklının köşesinden bile geçmez. Öte yandan, başkalarının yanında uşağının suratına bir tokat patlatmanın, ya da karısını yılda iki kezden çok aldatmanın çok ayıp, ahlaksızca bir iş olduğunu tüm içtenliğiyle söyler. Evinin bir köşesine, çocukluğunda bir kerecik okuduğu bir yazarın resmini asmıştır. Bu onun sevdiği bir yazardır. Başkalarının yanında resme parmağını uzatarak; 'İşte benim öğretmenim!' diye böbürlenir. Resim buna dayanamaz; bükülür, solar... Kahramanımız büyük devrimler çağını her zaman büyük bir saygıyla anar, çünkü bu devrimler olmasa onun da yeryüzünde yapacağı bir şey kalmazdı. Büyük devrimler aydınlar yığınını çoğaltmıştır; başka bir deyişle, birtakım hastaların, muayenehane müşterilerinin sayısını ve aklı başında insanların belirli bir aylık karşılığı fikir çalışmaları yaptıkları kurumları artırmıştır. Aklı başında bir adamın en belli başlı özelliği alçakgönüllü, ekşi suratlı olmasıdır. Fakat kafayı çekince aklına hemen ruhunu beslemiş olan okulu gelir ve gözlerinde yaşlarla 'Gaudeamus İgitur'u* bağıra bağıra söylemeye başlar. Sonra birisinin dişlerini yumruğuyla dağıtmak için dayanılmaz bir istek duyar, ama başkasının ona böyle bir şey yapmasından hiç hoşlanmaz. Sonra sokak kadınlarına gider... Bir takdirname ya da önemsizinden bir madalya almak için yapmayacağı şey yok gibidir. Uygar olmadaki becerilerinden dolayı ömrü İngilizleri övmekle geçer, biftek yemeye bayılır... Beyninin içinde öyle bir düzen vardır ki, insanın içinden oraya kalınca bir çomak sokup iyice karıştırası gelir... Eh, yeter artık! Ben yoruldum, siz de bıkmışsınızdır..."

* Eskiden okullarda söylenen Latince öğrenci şarkısı –ç.n.

Surkov sert bir hareketle yüzünü öbür yana çevirdi, oturduğu yerde kasılıp kalarak, parmaklarıyla sandalyenin arkalığında trampet çalmaya başladı.

Şebuyev konuşmadan, dalgın dalgın oturuyordu. Pencerelere akşam güneşi vurmuştu. Sessizliğin yanı sıra hüzünlü bir hava çökmüştü ortalığa.

Aradan bir süre daha geçti, Surkov yüzünü dönmeksizin;

"Lütfedin, siz de bir şeyler söyleyin," dedi.

"Ne söyleyebilirim ki!"

Şebuyev böyle diyerek sustu, sonra uzun ellerini dizlerine vurdu.

"Deminden beri çizdiğiniz aklı başında adam tablosu gerçekten iğrenç... Ama benim bu tiplerle uyuşmazlığım sizinki kadar şiddetli değil, onlara sizin kadar kızmıyorum. Sanıyorum, siz yaşama estetik açıdan bakıyorsunuz, benim yaklaşımım daha yalın ve kaba... İncelmemiş bir adamım ben."

"Hayır, siz incelmemiş değil, içtenlikten uzak bir adamsınız..."

"Belki de..."

Surkov birdenbire Şebuyev'e döndü, sinirli sinirli bağırdı:

"Hangi hakla tepeden bakıyorsunuz insanlara? Neden hep böyle karşınızdakini küçük görüyormuşsunuz gibi konuşuyorsunuz?"

Şebuyev şaşırdı;

"Siz neler söylüyorsunuz?" diyerek ayağa kalktı.

"Ben... Ben... Gerçekten bağırıyorum. Bağışlayın... Canım öylesine sıkkın ki! Sanki balinanın karnına girmiş de, ılık bir bulamaç içinde debeleniyor gibiyim... Lütfen kızmayın... Sinirlerim iyice bozulmuş anlaşılan..."

Onun, mimarın karşısında başı önüne eğik duruşunda, insanın içine dokunan, sevimli bir hal vardı.

"Hayır, kızmıyorum," dedi mimar. "Öfkeniz bana da geçti herhalde... Eh, ben gideyim artık..."

"Birlikte gezmeye çıkalım mı?"

"İsterseniz..."

"İyi... Ben hemen giyiniyorum..."

Tam yürümek üzereydi ki, Şebuyev onu kolundan tuttu, kendine doğru çekerek, babacan bir gülümsemeyle;

"Ee, parayı veriyor musunuz?" diye sordu.

Surkov afallamıştı. Kahkahayı bastı.

"Siz de çok toysunuz! Başka ne diyebilirim arkadaş."

"Verin işte! Direnmeyin! İyi bir iş..."

"Tüh, Allah kahretsin! Peki, vereceğim... Vereceğimi biliyordunuz, değil mi?"

"Tam sayılmaz... Emin değildim..."

"Hadi alçakgönüllülüğü bırakın! Vereceğim bu parayı... Ama işin başkalarına yararlı olduğuna beni inandırdığınızdan ya da yüce düşünceler beslediğimden dolayı değil, çıkarıma öyle uygun düştüğü için veriyorum..."

"Ben sizi böyle şeylere inandırmış filan değilim... Kendiliğinizden verdiniz..."

"Kendiliğimden mi?"

"Öyle ya! Ben önerdim, siz kabul ettiniz..."

"Hay, aksi şeytan! Doğrusu da bu! Siz gerçekten... İlginç bir adamsınız!"

Giyinmek için çıkarken gülüyordu. Şebuyev odada yalnız kalınca ayağa kalktı, ellerini arkasına bağladı, yavaş yavaş ıslık çalarak, madalyaların asılı bulunduğu kutuların önünde dolaşmaya başladı. Kutulardan biri duvarda yamuk duruyordu. Kutuyu düzeltti, bir adım geriledi, düzgün mü, diye baktı. Evet, kutu şimdi düzelmişti. Bunun üzerine gene usul usul ıslık çalarak madalyaları seyretmeye koyuldu.

O sırada, Vladimir İlyiç göründü kapıda.

"Oo, bizim maden parçalarına bayağı merak sarmışsınız! Babam on yıl kadar bu madalyaları topladı durdu. 'Tarihin tunç gülücükleri' diyorum ben bunlara... Aralarında çok ilginç olanlar var. İşte şu Nelson'un Abukerk Zaferi

onuruna basılmış. Şu da İsviçre kantonlarının birleşmesini simgeliyor... Demin içerde giyinirken hakkınızda ne düşündüm, biliyor musunuz? 'Bu adamın elinde birkaç milyon olsa, kim bilir ne işler çevirir?' dedim."

Şebuyev güldü:

"Doğru... Elimde şöyle bir dört milyonum olsa..."

"Bakın şu işe! Ben de tam dört milyon diye düşünmüştüm."

"Evet, evet... Hem de kimin milyonlarını düşündüğünüzü biliyorum..."

"Ya?.. Kimin?.."

"Bayan Lapteva'nın..."

Surkov sakin sakin gülümseyen mimarın yüzüne merakla baktı.

"Doğru vallahi! Peki, başka ne düşündüğümü de biliyor musunuz?"

"Biliyorum."

"Ne diye evlenmiyorsunuz onunla?"

"Gördünüz mü? Benim aklımdan da geçen buydu..."

Şebuyev cebinden saatini çıkararak baktı.

"Hem size bir şey daha diyeyim mi? Ben de aşağı yukarı üç saattir 'Niçin Bayan Lapteva ile evlenmiyorum?' diye düşünüp duruyorum..."

Surkov bir adım geriye sıçradı, parmaklarını çıtlatarak sevinçle bağırdı;

"İşte bu hoş doğrusu!"

Mimarın gri gözleri cin gibi parlayarak büzüldü, burnunun alnına yakın yerinde bir kırışıklık belirdi. Hafifçe kısık sesiyle sordu:

"Ben gerçekten aklı başında adamlara benzemiyor muyum?"

"Yok, canım!.. Siz çok daha akıllısınız..."

Üçüncü Bölüm

Piyotr Yefimoviç Laptev kırmızı yanaklı, sağlıklı, yusyuvarlak bir adamdı. Tahıl ticaretiyle uğraşan bu neşeli, her zaman keyifli, yerinde duramayan adamın ikinci bir işi de tefecilik yapmaktı. Müziği sevdiği için konserlerin hiçbirini kaçırmaz, kente bir opera geldiği zaman her gösteri için birinci sıradan yer ayırtırdı. Lenski'nin düellodan önce söylediği aryayı, ya da Valentina Margarita'nın ölmeden önce lanetler yağdırmasını dinlerken gözyaşlarını tutamaması, onun iyi müzikten ne denli etkilendiğini göstermeye yeterdi. Oysa insanları iflas ettirirken hep şaka yapar, gülerdi.

Anlatılanlara bakılırsa, can ciğer dostu Trunov, bir gün, protesto edilen bonosu için bir süre daha beklemesini isteyerek önünde diz çöküp yalvarmaya başlamış, Laptev elini arkadaşının omzuna koyup içten bir sesle şunları söylemiş adama:

"Mişa, dostum, sanıyor musun ki, seni toz edeceğimi bilmiyorum? Biliyorum elbette... Biliyorum ama protestoyu gene de erteleyemem... Paraya gereksinmem olduğundan değil, düşümde ne haltlar karıştırdığını gördüğüm için yapıyorum bunu... Evet, geçen gece baban Nikifor Savelyiç kapkara giysiler içinde dikildi karşıma. Yüzü is-pas içindeydi, üstünden pis pis kükürt, kurum kokusu yayılıyordu... Sert bir sesle şunları söyledi bana: 'Piyotr, İsa aşkına yalvarıyorum sana! Mişka'yı soy, soğana çevir! Babasını unuttu, sanki böyle biri yokmuş gibi bir kenara attı beni. Bak yavrum, batır şu adamı; belki yoksullaşınca ana babasını anımsar da arada bir dua eder!' Sonra mavi bir ateş parladı, baban bu ateş içinde kaybolup gitti." Trunov, borcunu ödeyemeyen bir adam durumuna düşünce yargılanıp hapse atıldı, orada da çok

geçmeden üzüntüsünden öldü. Arkadaşı hapishanede kaldığı sürece Laptev'in, ona haftada iki kez, hiç aksatmadan, en sevdiği cinsten bir şişe şarap gönderdiğini söylerler.

Demin de belirttiğimiz gibi Piyotr Yefimoviç şakayı seven bir adamdı, fakat yaptığı her şaka ona hayli pahalıya otururdu. Bir keresinde kentin yoksul kiliselerinden birine bir çan armağan etmeye kalktı. Etti de... Çanı getirip kilisenin avlusuna koydular; tam demir kafes içine yerleştirip kuleye çekmek üzereydiler ki, çanın üstünde aziz tasvirleri yerine tuhaf bir resim olduğu dikkatlerini çekti. İyice bakınca bir de ne görsünler, çanın üstüne Piyotr Yefimoviç kendi resmini kazıtmamış mı? İçinde ise şöyle bir yazı var: 'Şan olsun tüccar Piyotr Laptev'e, şan olsun!' Kilise görevlilerinin Piyotr Yefimoviç'le iyi ilişkiler içinde oldukları halde, onun bu şakası kentte hayli çalkalandı, gürültüler kopardı. Laptev bu gürültüyü bastırmak için para kesesini uzun süre şakırdatmak zorunda kaldı.

Laptev hovardalığı, kadın peşinde koşmayı da severdi. Her zaman bir, kimi zaman da iki kadın bulunurdu elinin altında. Tüccar bunları Moskova'daki şekerci dükkânlarından, dikiş atölyelerinden toplar getirir; getirdiği kadına kentte küçük bir ev yaptırarak, haftanın çarşamba ve cumartesi günleri onu görmeye giderdi. Kadından bıkınca zavallıyı ya başka bir adama devreder, ya da gözünü polisle korkutarak kentten kaçıp gitmesini sağlardı.

Tüccarlardan Laptev'i seven, sayan yok gibiydi. Ama parasının gücü karşısında ondan çekinirler, iş dostluk kurmaya gelince de kimse yanaşmazdı. Meslektaşları arasında adı 'farmason'a, rezile çıkmıştı. Piyotr Yefimoviç de berikilere karşı hep alaycı, küçültücü tavırlar takınırdı.

"Yabanıl adamlar!" derdi öteki tüccarlardan söz ederken. "Akılları bir şeye ermez! Şampanya içtikten sonra ringa balığı yemeye kalkarlar... Aralarında dindar olanlar varsa bile, bu da günah işlemekten korktuklarındandır..."

Piyotr Yefimoviç'in evinin büyük odalarını yağlı boyayla yapılmış çıplak kadın resimleri süsler, boy aynalarının önünde ise tunçtan heykeller dururdu. Salonun bir köşesini dolduran kuyruklu piyano, öbür köşelerdeki başka müzik aletleri gibi göz kamaştırıcı daha pek çok şey vardı tüccarın evinde.

Kışın evinden konuklar eksik olmazdı. Kent tiyatrosunun aktörleri, icra yargıçları, iflas etmiş toprak ağaları, birtakım ipe sapa gelmez kişiler girer çıkardı zengin evine. Bu adamlar gürültücü bir sesle konuşur, kendi evlerindeymiş gibi tıkabasa yer-içer, kendilerinden geçercesine kumar oynarlardı. Bu kibar görünüşlü, seçkin tavırlı adamların gururlarından yanlarına varılmazdı ama ev sahibi yüzlerine karşı 'moloz' dediği zaman seslerini çıkarmazlardı. Erkeklerin arasına kadınların karıştığı da olurdu bu davetlerde: Aynı tiyatronun artistleri, kocaları ölmüş dullar... Her zaman biraz boyanmış, şık giyimli, neşeli hanımlardı hepsi de. Evin içinde gürültülü bir kalabalık oluşturan bütün bu insanlar sabahlara dek yer, içer, şarkı söyler, dans eder, kâğıt oynarlardı.

Tüccarın karısı Matriyona İvanovna ile kız lisesinde okuyan tek kızları Nadya, bu patırtılı yaşamdan uzak dururlardı; evde onlar için ayrı bir bölüm vardı sanki. Matriyona İvanovna kocasına boş vermişti artık, ancak arkadaşlarına dert yanardı arada bir:

"Aman anacığım, benim şiş göbeğin yeni bir mamzel getirdiğini işittin mi? Getirmiş, iki gözüm, getirmiş... Nah şuraya çiziyorum, karılar bu herifi yiyip bitirecekler. Bu adam nesi var, nesi yoksa mamzellere harcayacak..."

Kocasının yaşantısına hiç mi hiç karışmazdı. Yemek yemek, çay içmek, Tanrıya yakarmak en sevdiği şeyler olduğu için, kendisi gibi dindar tüccar karılarıyla birlikte bol bol çay, likör içer, manastır manastır dolaşarak Tanrısına dua ederdi. Onun da kendine göre zevkli geçen bir yaşantısı vardı.

Piyotr Yefimoviç alayla karışık bir saygıyla davranırdı karısına. Kadıncağız ayıplarını yüzüne vururken karşısında sessizce durur, gülümser, ama azarlamalar biktırıcı bir hal alınca o da ağzını açardı:

"Aziz Matriyona İvanovna, sizin bu söylediklerinizden bir şey anlamıyorum; ha kör testerenin vızıltılarını dinlemişim, ha sizin dırdırlarınızı! Benim gibi çağına ayak uyduran bir adama ders verebilmek için kafanızın çok, çok değişmesi gerekir. Eğer sizi sabırla dinliyorsam, bunu benim efendiliğime verin. Ama artık şurama geldi!.."

Sonra ayaklarını yere vurup karısına kapıyı göstererek avaz avaz bağırırdı:

"Marş marş arkalara, orkestradaki yerinize!"

Ne yapsın kadın, söylene söylene uzaklaşırdı. Laptev, böyle güzel konuşacak zaman bulamadığında ise kısaca kestirir atardı:

"Hey, et böreği, defol karşımdan! Yoksa şimdi..."

Kadıncağız bu gibi durumlarda kocası sözünün sonunu getirmeden sıvışırdı.

Nadya'cık ise Froylayn Gagen'in sıkı denetimi altında yetişmekteydi. Bu kırk yaşlarındaki uzun boylu, iri kırmızı burunlu, evde kalmış şişman Alman kızını, Nadya'nın okuduğu kız lisesinden salık vermişlerdi Laptevlere. Rigalı Alman kızı Rusça'yı ana dili gibi konuşur, evin hanımı gibi de yemesini içmesini, evde yapılmış likörleri yuvarlamasını pek severdi. Matriyona İvanovna ile aralarından su sızmıyordu. Yaşlı bayan nerden aklına geldiyse ona Fenya adını takmış; başlangıçta, Ortodoks dininden olmayan, o nedenle de çok huylandığı ve ölünce cehenneme gideceğine inandığı bu Alman kızına sonradan iyice bağlanmıştı. Öyle ki, Froylayn, Nadya'ya ders vermek için öbür odaya geçerken sıkı sıkıya uyarırdı:

"Aman elini çabuk tut, Fenya, sensiz canım sıkılıyor... Sonracığıma kızı da bunaltma! Bilim ne işimize yarar bi-

zim? Biraz şunu bunu öğrensin yeter! Hani biz yoksul insanlar değiliz, onun için her gün ders vermesen de olur... Hadi, tez bitir işini!.."

Evin hanımının Fenya'yı beklerken gözlerinin yolda kaldığı pek olmamıştır.

Babasının sürdürdüğü gürültülü yaşamın kokusu, Nadya'nın kız arkadaşı Lidya ile birlikte yaşadıkları evin öbür odalarına değin yayılırdı. Bir memurdan yetim kalan Lidya'yı, Laptevler, kızlarının tek başına canı sıkılmasın, ona arkadaşlık etsin diye evlerine almışlardı. Evin hanımı ile Fenya geceleri odalarına çekildiğinde, iki genç kız hovarda tüccarın eğlendiği salondan gelen müziğe, şamataya kulak kabartarak yataklarında çıt çıkarmadan yatarlardı. Odalarındaki aziz tasvirlerinin önünde yanan kandilin cızırtısı, bitişik odada uyuyan Alman kızının horultusu korkuturdu onları, uykularını kaçırırdı. Oysa salondan gelen kahkahalar, müzik sesleri iç açıcıydı; kızlar orasının pırıl pırıl aydınlatıldığını, güzel giyimli bayanların çevik erkeklerle güle oynaşa dans ettiklerini, şarkı söylediklerini bilirlerdi. Bu gürültüleri dinledikçe düş güçleri canlanır, evin ön bölümünde olanları aralarında fısır fısır konuşmaya başlarlardı... Hatta bir keresinde bu masalsı, çekici yaşamı kendi gözleriyle görmek istediler. Yataklarından usulca kalktılar, geceliklerinin üstünden battaniyelerine sarındılar, sessizce koridora çıkarak, cin gibi bir kız olan oda hizmetçisi Saşa'dan olan bitenleri onlara da göstermesini istediler. Hizmetçi kız ikisini karanlık bir odaya götürdü. Burada giysi dolapları vardı; dolapların üstünde ise, tüccarın eğlendiği bölümü ayıran tahta duvarda, tavana doğru genişçe bir yarık bulunuyordu. İki genç kız dolaba tırmandılar, gözlerini deliğe uydurup içeriyi seyre koyuldular. Neler neler yoktu orada!.. Gördükleri şeylerden yüzlerini ateş bastı, solukları tıkandı, sırtlarından soğuk ter boşandı. O günden sonra da tüccarın konuklarının toplandığı her gece ka-

ranlık odaya gizlice girdiler, dolabın üstündeki yerlerini aldılar, oda hizmetçisinin hanımına yaranmak için genişlettiği yarıktan, hem ürpererek, hem de meraktan çatlayarak bütün olanları izlemeye başladılar. Matriyona İvanovna ile Fenya'nın uykuları çok derindi; oda hizmetçisi becerikli, iki genç hanım ise çok tetik... Böylece onların Piyotr Yefimoviç'in gece eğlencelerini doya doya seyretmelerini engelleyecek bir şey olmadı. Nadya o sıralar on beş yaşındaydı, Lidya da ondan iki yaş büyük. Bir keresinde öyle bir olaya tanık oldular ki, ne o gece uyuyabildiler, ne de bunu bir daha unuttular... Nadya'nın babası kadınlardan en güzeline iki yüz ruble uzatarak, belden yukarı çırılçıplak dans etmesini söyledi. Biçimli bir vücudu olan uzun boylu kadın, iki yüz yerine beş yüz ruble istedi. Laptev hayli pazarlık ettiyse de sonunda kadına beş tane gıcır gıcır yüzlüğü uzattı ve kadın belden yukarı çıplak olarak hızlı bir Rus dansına başladı. Erkekler sus pus oldular, ortada dönen genç kadına yercesine bakmaya başladılar. Kadın dansı bitirip de başını dikleştirerek odanın ortasında durduğu zaman alkışlarla birlikte bir uğultu koptu. Kızlar zor attılar kendilerini odalarına.

Kızların büyük bir odası vardı. Annesi, Nadya'ya, istediği zaman kız okulundan birkaç arkadaşını çağırmasına izin veriyordu. Bunların hepsi de karnı tok sırtı pek, paranın gücünü bilen, tombul tombul tüccar kızlarıydı. Öğrenci kızlar gelirlerken yanlarında kolejlere, fen liselerine giden, sigara tiryakisi, kırmızı yanaklı erkek kardeşlerini de getirirlerdi. Bu zengin çocukları kız arkadaşlarını ağırlamak için likörlü, romlu çikolatalardan taşırlardı kutu kutu. Sonra odada körebe oynar, dans eder, akla gelmedik şaklabanlıklar yaparlardı.

Kış günleri Nadya'nın tiyatro seyirleri, akşam partileri, düğün eğlenceleri, buz pateni ve kızak gezintileri başlardı. Nadya'nın gönlü eğlensin diye hepsine izin verilmişti. Kısa-

cası Piyotr Yefimoviç Laptev'in evinde herkes, kendine göre neşeli bir yaşam sürüyordu.

Derken, tüm bu gürültü patırdı arasında tüccar Laptev ansızın öbür dünyaya göçüverdi. Sıcak bir yaz günü, tere batmış bir halde eve gelmişti. Hemen buzlu kvas* getirmelerini söyledi ve bunu içtikten beş gün sonra da salonun ortasındaki masada sırtüstü yatar bulundu. Ağzı yüzü mosmordu, her yeri şişmişti, korkunç bir görünüşü vardı: Zatürreye yakalanmıştı.

Piyotr Yefimoviç ölünce karısı dizlerini dövdü, evin içinde bağıra çağıra gezinmeye başladı:

"Ah, bizleri kime bıraktın da gittin! Ah, şimdi biz ne yapacağız! Malımızı mülkümüzü yağmalarlar, bir dulla yetimini aç çıplak sokağa atarlar!.."

Sonra da inledi, ağıtlar yaktı:

"Ah beeeniiim Petruşkaaam! Karınla kızını kimlere bıraktın gittiin? Şimdi sensiz ne yapacağıız?"

Çığlıkları işiten eş dost şöyle diyordu:

"Ah, zavallı, acısından saçını başını yoluyor!"

Babasının ölümünden dolayı Nadya da büyük bir korkuya kapılmıştı. Tüccar son nefesini verirken yağlı vücudu bir kez daha sarsılınca, kocaman kocaman açılmış gözlerle babasının mosmor yüzüne, açık ağzına ürküntüyle baktı ve çığlık çığlığa dışarı zor attı kendini. Oradan koşa koşa odasına geldi, bir köşeye sinerek hıçkırıklar, titremeler içerisinde uzun süre dışarı çıkmadı. Neden sonra Lidya durumu fark etti; arkadaşının odasına girip bir bardak soğuk su içirince, kızcağız deli gibi sağa sola bakmaya, biraz açılıp şöyle fısıldamaya başladı:

"Korkunç! Korkunç! Ben de öleceğim, Lidya! Ne olur beni sakla!.."

Bir yandan Matriyona İvanovna kendini bir odadan öte-

* Evde yapılan hafif alkollü bir içki -ç.n.

kine atarak çığlık çığlığa bağırıyor, bir yandan hizmetçiler koşturuyor, bir yandan da Nadya titrek sesiyle haykırıyordu:

"Sakla beni, Lidoçka! Ne olur, sakla beni!"

Lidya hıçkıra hıçkıra ağlayan Nadya'nın kollarından kendini güçlükle kurtarıp, hemen doktoru çağırmaya koştu.

Piyotr Kirilloviç Kropotov gelir gelmez Nadya'yı bir divana oturttu, kendi de yanına ilişerek genç kızı yatıştırmaya başladı:

"Vay vay vay! Bakın siz şu ödleğe! Ah, çok ayıp, çok ayıp! Hiç böyle korkulur mu? Feleğin sillesine sessizce katlanmasını bilmeli insan! Ölüm doğal bir olaydır. Hiçbir canlı varlık kendini bu olaydan kurtaramaz!"

Doktorun iri bedenini saran biçimli pardösüsü, yakışıklı yüzü, gür sakalı, insana güven veren sert bakışları, yavaş yavaş Nadya'yı dinginleştirdi ve bir süre sonra şöyle söylenmeye başladı:

"Annem de ne diye böyle bağırıp durur, bilmem ki!"

Çok geçmeden ana kıza yas giysileri dikmek için bir kadın terzisi geldi, onun ardından ise arkadaşları, ahbapları sökün ettiler. Gelenler Piyotr Yefimoviç'in nasıl öldüğünü soruyor, onlar da her birine ayrı ayrı anlatmak zorunda kalıyorlardı. Ancak geceleyin, tüccarın başucunda Zebur okuyan rahibenin tekdüze mırıltılarını dinlerken, Nadya yeniden içine kapanarak aynı ölüm korkularını duydu, gene babasını düşündü. Başına gelenleri bir türlü anlayamıyor, bu ölümün yaşantısı üzerinde ne gibi etkiler bırakacağını çözmeye çalışıyordu.

O güne değin babasını her gün, ancak kısa sürelerle görmüştü. Babası ona hep Nadenka derdi. Kimi görüşmelerinde yanaklarından öper, pahalı, güzel armağanlarla birlikte bol harçlık verirdi. Son zamanlarda alaylı alaylı gülerek şöyle takılmaya başlamıştı:

"Nadenka, ne dersin, kocaya vereyim mi seni? Hele kafir, sen de istiyorsun değil mi? Dur bakayım, bir gün o işe de

el atacağım! Sana öyle bir düğün yapacağım ki, görenlerin aklı duracak!"

Babasının kısılmış gözlerinin tatlı bakışları karşısında Nadya ne diyeceğini bilemezdi. Gerçekten istiyor muydu evlenmeyi? Bunu tam olarak bilmiyordu ama evlenmeyi her düşünüşünde içini hoş bir titreme kaplıyordu. Düğünleri sever, fırsat buldukça da giderdi ama evleneceği erkek olarak tanıdıkları arasında kimseyi beğenmiyordu. Evlilik apayrı bir şeydi onun için. Düğünden sonra başka bir evde başka insanlarla, değişik bir yaşam sürecek; üstelik ona kur yapan gençlerden biriyle ömür boyu yaşamak zorunda kalacaktı. Bunlar aklına geldikçe içi bir tuhaf oluyor, evlenmeye karşı korkuyla karışık bir hoşnutsuzluk duyuyordu. Çevresindeki erkekler arasında en çok hoşlandıkları, liseye, üniversiteye ya da harp okuluna giden öğrencilerdi. Bu gençler çok neşeliydiler, üstelik bütün dansları biliyorlardı. Konuştukları konular hep iç açıçı şeylerdi: Kız arkadaşları, gezip tozmalar, tiyatro oyunları... Aralarında şiir yazanlar bile vardı.

Babası arada bir şöyle takılırdı:

"Söyle kızım, delikanlılar arasında beğendiğin biri var mı? Bir Yevgeni Onegin*, bir Lenski* de senin gönlünü çalabilir."

Nadya, Yevgeni Onegin'i de, Lenski'yi de beğeniyordu. Gerçi her ikisinin de pantolonu gülünçtü, üstlerinde çirkin duruyordu ama bunun ne zararı vardı? Hele karnına Faust'un sapladığı kılıçla sahnede sürünen Valentin'e bayılıyordu. Tiyatroda izlediği aktörler arasından, ellerini göğüslerine koyup sevgililerine onları sevdiklerini yüksek sesle haykıranlardı onun asıl hoşlandığı erkekler. Bir aktör sevgilisinin önünde kendini yere atıp sahnenin tahtaları üstüne 'küt' diye diz çöktü mü, Nadya da kendinden geçiyordu. Ama bu aktörlere sokakta rastladığı ya da evlerinde baba-

* Puşkin'in "Yevgeni Onegin" adlı uzun şiirinin kahramanlarını sahnede canlandıran oyuncular –ç.n.

sının eğlencelerine katıldıkları sırada, gözlerinin altındaki şişlikleri, morarmış yanaklarını görünce iş değişiyordu. Sahnedekinin tersine basbayağı insanlardı bunlar da, votka içmeye gelince de doymak nedir bilmiyorlardı.

Babasının takılmaları karşısında bir gün çekinmeden söyledi:

"Hayır, hiçbirini beğenmiyorum! Bu Oneginler, şunlar, bunlar göz boyamaktan başka bir işe yaramazlar!.."

"Vah, benim aptal kızım! Ben sana sahnedekileri değil, gerçek insanları soruyorum. Aktörler sahnede bizi eğlendirirler, onlarla bizim başka bir alışverişimiz olamaz! Tüccar sınıfından Marki Poza gibi bir delikanlı hoşuna gitti mi diye soruyorum ben sana!.."

Vardı, gerçek insanlar arasında o sıralar hoşlandığı bir delikanlı vardı gerçekten. Bölge yargıcının oğlu, boylu boslu, incecik siyah bıyıklı, lise son sınıfta bir öğrenciydi bu. Rubanoviç soyadını taşıyan bu yakışıklı genç, amatör tiyatrolarda hep başrollere çıkar, dansların her türlüsünü bilirdi. Ama Nadya babasına ondan hiç söz etmedi.

Bütün bu saflıkları yanında Nadya, insanların çok kötü oldukları gibi bir kanıya da saplanmıştı. Babasını düşünürken Lidya ile bir pazar sabahı kiliseye gidişlerini anımsadı.

Arkadaşı ona yanlarında oturan esmer güzeli bir kadını gözüyle işaret ederek:

"Babanın yeni sevgilisi... Onun da adı Nadya," demişti.

Genç kadına baktı ve kıskançlıktan içi içini yedi. 'Yeni sevgili'nin kulaklarında, onun babasından isteyip isteyip de aldıramadığı cinsten bir yakut küpe pırıl pırıl parlıyordu. Babasının kapatmalarını birçok kez göstermişlerdi ona; kadınlar güzellikleriyle, zengin giyimleriyle Nadya'nın kıskançlık damarını kabartırken, babasına karşı da kötü duygular uyandırmışlardı. Annesi Nadya'nın yanında kocasının zevkleri konusunda şöyle laflar ederdi kimi günler:

"Benim erkek köpek bir kancık daha almış yanına. Bu

sefer şişko kokanayı bırakmış, kızıl saçlı bir şırfıntı bulmuş... Bu şıllıklar didim didim didecekler moruğu, para-pul bırakmayacaklar!.."

Yaşamı tanımada Nadya'ya en büyük yardımı arkadaşı Lidya yapıyordu. Piyotr Yefimoviç'in karıştırdığı haltları günü gününe öğrendiği için, bunları gelip Nadya'nın kulağına fısıldıyordu. Son zamanlarda Laptev'e karşı hınç duymaya başlamıştı, bu hıncını gizlemeye bile gerek görmeden olan biten her şeyi kızına yetiştirmekten zevk alıyor gibiydi.

Nadya, bir kulağı babasının tabutu başında okunan Zebur'da, uzun süre uyuyamadı, hep babasını düşündü. Sabahleyin geç vakit uyandığında, biraz üzgün ama yatışmış görünüyordu. Ölü için yapılan ayinde ve gömülmesi sırasında gene pek çok gözyaşı döktü, fakat başsağlığına gelenlere verilen yemekte yeniden dinginleşti. Aradan birkaç gün daha geçmişti ki, babasının ölümünün onun yaşamına, güzel dikilmiş değerli yas giysilerinden başka hiçbir değişiklik getirmediğini görerek pek şaşırdı. Bir süre sonra ise evin hizmetçilerinden tutun da, Doktor Kropotov'a dek çevresinde herkesin ona özel bir ilgi gösterdiğini fark etti, bundan da sevinç duydu.

Laptevlerin aile doktoru olan Kropotov, tüccarın ölümünden sonra anne kızı hiç yalnız bırakmadı, haftanın her çarşamba ve pazar günleri onları evlerinde ziyarete geldi. Elinde şapkası, üzerinde kalıp gibi duran giysisiyle bayanların odasına kabara kabara öyle bir girişi vardı ki, görülmeye değerdi. Önce selam verir, sonra annenin sağlığını sorardı. Matriyona Ivanovna bir şeyin gelip yüreğinin altına tıkandığını, soluk almasını zorlaştırdığını uzun uzun anlatırdı doktora. Kropotov onu özenle dinler, daha çok yürümesini salık vererek bir önceki gelişinde yazdığı ilacı almasını öğütlerdi. Sonra sıra Nadya'ya gelirdi.

"E, söyleyin bakayım, Nadejda Petrovna, siz nasılsınız?"

Doktor Kropotov'un karşısında kendini her zaman küçük bir kız gibi hisseden Nadya;

"Teşekkür ederim, iyiyim," karşılığını verirdi.

Orta boylu, iri göğüslü, etine dolgun, gösterişli bir kızdı Nadya; yanağını sıksanız kan damlardı. Burnu birazcık yayvandı ama etli körpe dudakları, açık mavi iri gözleri, külrengine kaçan açık sarı saçları, onun bu pek göze çarpmayan kusurunu gizlemeye yeterdi de artardı bile. Yuvarlak yüzünde, dupduru bakışlarında çocuksu pek çok şey kalmıştı; fakat konuşurken sık sık yaptığı, insanı küçümsermiş gibi şımarık yüz buruşturmaları vardı ki, ona hiç gitmiyordu. Hele çok kızdığı zamanlar gözleri yuvalarından fırlar, kaşları havaya kalkar, alnı iyice daralarak derin, kalın kırışıklarla kaplanırdı. Böyle durumlarda kocamış koyun suratına dönerdi o güzel yüzü.

Nadya'nın doktorla konuşurken başı önünde, saygın bir duruşu vardı. Kropotov, genç kızın, karşısında başını kaldırmadan oturuşundan pek hoşlanır, yüzünden babacan bir gülümseme hiç eksik olmazdı. Laptev'in ölümü üzerinden bir ay kadar zaman geçmişti. Bir pazar evin bayanlarıyla karşılıklı oturmuş kahve içerken Nadya'ya şunları söyledi:

"Bakın, Nadejda Petrovna, size ne diyeceğim? Şu üzüntülü yas günlerinizi ne diye yararlı bir biçimde kullanmıyorsunuz? Biliyorum, alıştığınız bunca zevkten, eğlenceden yoksun kalmak zorundasınız, bu yüzden canınız çok sıkılıyor olmalı... Ama ben size son derece eğlendirici bir vakit geçirme tarzı önermek istiyorum. Bundan hem yararlanacak, hem de büyük bir zevk duyacaksınız."

"Aman gözünü sevdiğim Piyotr Kirilloviç, şu kıza bir şeyler öğret, ne olur... Babası yok artık, ona sen babalık yapacaksın..."

Nadya doktorla senli-benli olmaya başlayan annesinin sözünü kesti:

"Aman anne, gene mi aynı şeyler? Size hiç yakışıyor mu?"

Doktor konuşmasını şöyle bitirdi:

"Evet, bir şeyler okumanızı önerecektim... Nasıl, beğendiniz mi önerimi?"

Nadya nedense rahat bir soluk aldı.

"Peki, Piyotr Kirilloviç. Okurum..."

"Size verebileceğim güzel kitaplarım var. Lidya Nikolayevna ile birlikte okursunuz."

"Okumayı çok severim!" diye atıldı Lidya.

Matriyona İvanovna masadaki öteberiyle ilgileniyormuş gibi yaparak;

"Aman doktorcuğum, getireceklerinin arasında şehvetli şeylerin anlatıldığı kitaplar olmasın sakın!" diye telaşlandı. "Öylelerini okumasını istemiyorum. Toprağı bol olası kocamın o cins bir kitabı vardı da... Gavurların dilinde yazılmış, içinde bir sürü resim... Bakınca yüzüm kızarmıştı. Yaramaz bizim kıza öyle kitaplar..."

Nadya'nın sabrı taşmıştı.

"Anne, kesin artık!" diye bağırdı.

Doktor, Matriyona İvanovna'ya o konuda merak etmemesini söyledi, sonra gene Nadya'ya döndü:

"İyi kitapların insana her zaman büyük, hem de çok büyük yararı dokunmuştur. Denilebilir ki, okumakla okulda öğrendiklerimizin boşluklarını tamamlarız..."

Doktorun bu tarz konuşması uzadıkça uzadı. Kalkıp gittiği zaman Nadya oturduğu yerden fırladı, canının sıkıntısından elleriyle başını döverek bağırmaya başladı:

"Ah, Tanrım! Bu denli yakışıklı, gösterişli bir adam böylesine sıkıcı olsun! O konuştukça beni ter bastı... Hadi, kalkın da kitap okuyun şimdi! Yemin ediyorum, okumayacağım! Bana zorla kitap okutmaya ne hakkı var? Kitap ilaç değil ki!"

Yalnız kaldıklarında Lidya'ya şöyle dedi:

"Lidya, bak sana ne söyleyeceğim! Doktorun getireceği kitapları sen oku, sonra bana anlatırsın. Buna karşılık ben de sana pelerinimi veririm."

Lidya buna dünden razıydı.

Lidya minyon yapılı, kafası da bedeni gibi ufak, siyah kıvırcık saçlı, hareketleri atik bir kızdı. Esmer yüzü ile kemerli burnu ona Yahudilere benzer bir hava veriyordu. Kırmızı, ince dudakları kimi zaman belli belirsiz, soğuk bir gülümsemeyle kıvrılırdı ama onun güldüğünü pek gören olmamıştı. Lidya, uzun kirpiklerin örttüğü badem biçimi kara gözlerini hep kısarak bakar, o nedenle de zayıf, kıpırtısız yüzünün ifadesi hiç değişmezdi. Belki bundan olacak, yarı kapalı gözleri yüzüne içten olmayan, sevimsiz bir görünüm verirdi. Ama heyecanlanıp da kirpikleri biraz aralandı mı, bu gözlerin ışıl ışıl yandığı fark edilir, bu da yüzünü biraz güzel gösterirdi. Nadya'ya karşı tüm davranışlarında iki yaş büyük oluşunun havası seziliyordu. Matriyona İvanovna'ya karşı ise her zaman saygılıydı. Zaten evdeki tavırları genellikle soğuk, kendini ağırdan satan cinstendi. Giyim kuşamına gelince, onun da sırtında, Nadya'nınki gibi zengin giysiler vardı, fakat bunlar Nadya'nın giysilerinden bozulup yapılmış şeylerdi.

Laptevlerin evine artık hastalıkları iyileştirmek için değil, ailenin güvendiği bir kişi olarak girip çıkan doktordan başka, Piyotr Yefimoviç'in iş konusunda yakın dostu olan Erast Lukiç Lomakin adında bir avukat da ailenin her zaman aradığı insanlar arasına girmişti. Sırtından siyah frakını hiç çıkarmayan bu dazlak kafalı, ufak sivri sakallı, ördeklerinki gibi sivri burunlu adam, insandan çok bir örümceğe benzetilebilirdi. Avukatın, hep bir yerlere koştururken hızlı hızlı gidip gelen ayacıklarını, orta yerinde hop hop oynayan göbeciğini, küçük toparlak gövdesinin çevresinde bir o yana, bir bu yana fırt fırt dönen yumuşacık, minicik ellerini görenler onun bu kıpırdaklığına çok şaşar, adamın iki değil, tam dört elinin bulunduğunu, bu ellerle, yalnız onun fıldır fıldır canlı gözlerine gözüken bir şeyi yakalamaya çalıştığını sanırlardı. İşte bu yüzden avukat Erast Lukiç'in, ufak tefek, kap-

kara, yusyuvarlak gövdeciğiyle bir gün fırtınaya yakalanmış da, onu döndüre döndüre sürükleyen fırtınadan kurtulduktan sonra bir daha yerinde duramıyormuş gibi garip bir hali vardı. Çoktandır tüccarın işlerini yürüttüğü, sık sık içki sofralarına katıldığı için aile dostu sayılıyordu. Laptevlere gelirken Nadya'ya şekerleme getirirdi; Matriyona İvanovna ile karşılıklı likör içer, kimi zaman evin hanımına, 'Âşık Bismark ile Sarhoş Bonapart' adını verdiği karmakarışık bir kâğıt falı bile açardı. Matriyona İvanovna avukatı sevdiği için ona Erastuşka der, öte yandan hiç güvenmediği için de pek çok şeyi ondan gizli tutardı. Bir gün doktor Kropotov'a onunla ilgili olarak şöyle dert yanmıştı:

"Ah, Piyotr Kirilloviç, siz artık ailenin babası sayılırsınız; şu Erastuşka'ya biraz göz kulak olun da bizi soymaya kalkmasın! Öyle düzenbaz, öyle dolandırıcı bir adam ki, anlatamam!.."

Doktor kaşlarını çattı, sesini sertleştirerek şunları söyledi:

"Bakın, Matriyona İvanovna! Ben Erast Lukiç'i birkaç yıldır tanırım, üstelik onu iyi tanıdığımı da söyleyebilirim... O nedenle sayın avukatın, sizin belirttiğiniz türden kusurları olabileceğine kesinlikle inanmamanızı isterim. Evet, onun biraz uçarı, dahasını isterseniz işret düşkünü olduğu doğru; buna karşılık aklı başında, mesleğinin uzmanı bir kişidir... Gene de dileğinizi yerine getirmeye çalışacağım!.."

Doktor, Lomakin'i savunurken nedense birdenbire konuşmasını böyle bitirivermişti.

Doktor Kropotov, Laptev ailesine karşı avukatın davranışlarını yakından izleyip izlemediğini belli etmese de Erast Lukiç'in yavaş yavaş Nadya'nın çevresini birtakım tuhaf gençlerle kuşatmaya başladığını fark etmekte gecikmedi. Laptevlere önce Nagreşin gidip gelmeye başladı, sonra Redozubov soyadlı zengin bir kasabın oğlunun ayağı alıştı eve. Genç Redozubov, Moskova'da sattığı altı vagon dolusu etin parasını orada bir şarkıcı kıza armağan etmekle, bu yüzden

babasından bir araba sopa yiyip, üstelik evlerinin bodrumunda bir gün kapalı tutulmakla ün salmıştı. Zavallı çocuk tam bir ay hasta yatmış, ama yataktan kalkar kalkmaz babasının üç bin rublesini gene aynı kıza yedirmişti. İkinci suçundan dolayı atılan sopanın hesabını kendisi bile şaşırmıştır herhalde. İşte bu Redozubov'un ardından Laptevlere eski bir hassa subayı olan, güvercin hastası Konstantin Vasilyeviç Skuratov adında bir toprak ağası dadandı.

Belirli günlerde anne-kızın hatırını sormak üzere uğrayan Doktor Kropotov, her gidişinde yeni yeni insanlara rastlıyordu. Orada gördüğü bu adamlar, hem Matriyona İvanovna'ya, hem de Nadya'ya kur yapıyorlar; dikkatleri üzerlerine çekip anne-kızın güvenini kazanmaya çalışıyorlardı.

Nagreşin'in merakı anne-kıza altmış altı oyunu öğretmek, bu arada anlattığı çeşitli cinayet, soygun öyküleriyle onlara hoş vakit geçirtmekti. Redozubov giyimi ve davranışlarıyla zengin Rus geleneklerini sergilediği kanısındaydı. Laptevlere kırmızı ipek gömleği ile entarisini ve gıcır gıcır çizmelerini giyerek geliyor; ikide bir halk türküleri söylemek için ortaya fırlıyordu. Ama Laptevler yas dolayısıyla buna izin vermiyorlardı. Skuratov'un işi gücü, fosur fosur sigara içmek; anne-kıza Petersburg'u, güvercinleri, askeri manevraları anlatırken; Lidya ile de Monte Kristo Kontu, Kontes Monosoro, Şövalye dö Mezon Ruj gibi tanınmış yabancı kahramanları konuşmaktı.

Doktor bütün bu adamların kafalarından geçenleri çok güzel okuyordu, bundan dolayı Matriyona İvanovna'ya bu konuyu açmayı kaçınılmaz bir görev bildi.

Tüccarın karısıyla baş başa kaldıkları bir gün, nabzını sayarken şöyle dedi:

"Hımmm! Birazcık heyecanınız var... Daha sakin bir yaşam sürmelisiniz..."

Matriyona İvanovna'nın yarasını deşmişti sanki.

"Ah, nerde o günler? Benim de istediğim bu ya!.."

"Son zamanlarda konuklarınızın sayısı iyice artmış görünüyor. Öyle değil mi?"

"Evet, hem de öylesine çok ki! Ha-ha-ha, ho-ho-ho'dan başka bir şey yok... Sonu ne olacak bilmem!.."

"Bu adamlardan beklediğiniz bir şey mi var?"

"Hiç, ne bekleyeceğim? Onlardan beklediğim bir şey yok... Ben gelmişim kırk sekizime... Onları başına toplayıp günlerini havanda su döverek geçiren hep benim kız. Gelenler de bir şeye benzeseler bari! Nerde? Hepsinin karnı aç, ceplerinde üç-beş kuruşları ya var, ya yok..."

Matriyona İvanovna böyle diyerek üzüntüyle başını salladı. Doktor sakalını sıvazladı, öksürdü, kaşlarını çatıp sesinin tonunu sertleştirerek;

"Anladığım kadarıyla siz bunlara, birtakım niyetler taşıyan... Yani, nasıl söyleyeyim, kızınızla evlenecek insanlar gözüyle bakıyorsunuz," dedi.

"O gözle bakılacak biri mi var? Belki biraz Mitka Redozubov... O da ipsiz sapsızın biri, ama hiç olmazsa tüccar sınıfından sayılıyor."

"Hımm! Biliyorsunuz, sizin gibi varlıklı aileler kızlarını şimdi yalnız tüccarlara değil, öbür sınıftan insanlara da veriyorlar. Ancak söz konusu olan yalnız bu değil. Eğer bu insanlar hoşunuza gitmiyorsa ne diye onları... evinize konuk ediyorsunuz?"

"Öyle ama konuk olarak evinize gelenleri tutup kovamazsınız ki!.."

"Ta baştan hiç çağırmamalıydınız..."

"Bunda benim bir suçum yok. Onları bulup bulup getiren hep şu Erastuşka... Bir gün bakmışsınız, yanında bir adamla çıkmış gelmiş. 'Size bilmem kimi takdim ederim!' diyor. Öbürü selam verip bir köşeye kuruluyor. Öyle de ilgi çekici, neşeli insanlar ki; sesinizi çıkaramıyorsunuz. Adamların evlenmek gibi bir düşünceleri olmasa! Benim

bütün korkum bu. Ah, nasıl kaygılanıyorum, anlatamam! Oysa başka bir kusurları yok çocukların. Hepsi de cana yakın, kedi gibi sokulgan..."

Bir annenin üzüntülerini dinlediği için keyfi kaçan Doktor Kropotov, Matriyona İvanovna'nın evinden hayli kaygılı ayrıldı.

İki gün sonra da Lomakin'e uğradı.

"Erast Lukiç, fikirlerine son derece saygı duyduğum, geniş görüşlü, aydın bir kişi olarak sizinle karşılıklı konuşmaya geldim," diye başladı.

Uçarı bir adamın zevkiyle döşenmiş yazıhanesinde gene oradan oraya koşturan Lomakin, kendini geniş koltuklardan birine attı, yüzüne yayılan bir gülümsemeyle başını iki yana sallayıp ellerini ovuşturarak tenor sesiyle, şu karşılığı verdi:

"Saygıdeğer Piyotr Kirilloviç, hakkımda taşıdığınız iltifatkâr düşüncelerden dolayı çok teşekkür ederim! İnanın bana, size karşı ben de sonsuz saygı beslemekteyim; zekâ ve davranış inceliğinizin hayranıyım! Keh-keh-keh!"

İnce sesiyle neşeli kahkahalar atmak Erast Lukiç'in alışkanlıklarından biriydi. Bir kadın müşterisine kocasının ölümünü şöyle haber verdiğini anlatırlar:

"Keh-keh-keh! Efendim, size son derece üzücü bir haberle geldim! Ah, ne kadar üzüldüğümü bilemezsiniz! Kocanız ansızın ölüverdi, inanın bana hanımefendi, onu birdenbire yitirdik! Keh-keh-keh!"

Şimdi de ellerini ovuşturuyor, gülüyor, doktorun yüzüne tatlı tatlı bakıyor, konuşmasının sonunu bekliyordu.

"Bay Lomakin, sizinle şu Laptevler konusunda görüşmek istiyorum..."

Lomakin birden toparlandı, pek merak etmiş gibi bir tavır aldı.

"Nasıl, iyiler mi kendileri?"

"Evet, evet, hepsi iyiler. Ama siz onlarda değil miydiniz bugün?"

"Evet, evet... Şöyle bir uğramıştım... Keh-keh!"

"Sağlık durumlarını soruyorsunuz da..."

"Laptevlere karşı duyduğum saygı sonsuzdur, efendim... Onun için..."

Lomakin böyle diyerek gülümsedi, ayaklarını yeniden uzattı.

Ayağa kalkan doktor odanın içinde bir tur attıktan sonra:

"Sorun şu, Erast Lukiç," dedi. "Laptevlere birtakım insanlar götürüp... tanıştırmışsınız..."

Erast Lukiç güldü:

"Tanıştırdım, doğru..."

"Benim kafama takılan şu: Bu insanları onlara götürürken ne gibi bir amacınız vardı?"

Doktor böyle diyerek sustu. Lomakin'den de hiç ses çıkmıyordu.

"Fakat öyle sanıyorum ki... bu insanların genç bir kız üzerindeki etkisi... hani nasıl söyleyeyim, pek de hoş olmayacak... Bu adamlar ona ne verebilirler? Hangi bakımlardan zekâsını geliştirebilirler? Açıklar mısınız?"

Doktorun üst üste gelen soruları karşısında şaşkına dönen Lomakin, özür diler gibi bir tavır takınarak elini başının dazlak yerine vurdu.

"Ben Nadenka'yı dostlarımla tanıştırırken herhangi bir eğitici amaç gütmedim. Yas günlerini geçiriyor, o bakımdan canı sıkılmıştır diye düşündüm... Hani biraz açılsın, gönlü hoş olsun dedim de... götürdüm onları... Siz bunu çok ciddiye almışsınız. Bütün içtenliğimle belirteyim ki, pek saygıdeğer Piyotr Kirilloviç, sizin bulunduğunuz yerde başka hiçbir yabancı etki söz konusu olamaz! Keh-keh-keh! Olamaz, efendim! Ve toprağı bol olası dostumun ailesine yakınlığınızı bildiğim için şunu açıkça söyleyebilirim ki, kızının geleceğinden zerrece kaygım yoktur... Keh-keh!"

Kıvancından doktorun ağzı kulaklarına varıyordu.

"Bu iltifatkâr sözlerinizden dolayı teşekkür ederim... Ama bu aile içindeki rolümü biraz abartmıyor musunuz?"

"Peki, kitaplara ne buyrulur?"

Erast Lukiç koltuğundan bir top gibi sıçradı, sonra aynı hızla doktorun yanına gelerek tehdit edercesine parmağını sallamaya başladı.

"Evet, kitaplara ne buyrulur? Ah, sizi propagandacı! Keh-keh! Sizi Şpilhagen, Leo! Sizi kışkırtıcı sizi!.."

Avukatın bu alçak sesli takılmaları karşısında doktor kendini tutamadan güldü, ama hemen toparlanarak eski ağır başlı havasını aldı.

"Doğrusunu söyleyim mi, bu yaptığımı gereksiz bir hareket saymıyorum... Kitapların, karşı konulmaz bir güç olarak, siz ne yaparsanız yapın, kendi okuyucusunu bulacağına ve iyilik, doğruluk tohumlarını her yere saçacaklarına inanıyorum. Benimle aynı kanıda değil misiniz?"

"Elbette! Bundan kim kuşku duyabilir?"

Erast Lukiç'in başını yana kırarak söylediği bu sözler ve yüzündeki küçümseyici anlatım, onun, kitabın gücünden kuşkuya düşecek bir kimsenin aklına şaşacağını göstermeye yetiyordu. Ama bir an düşündükten sonra şunları ekledi:

"Gene de bizim yaramaz, insanın ilgisini çekiyor..."

Doktor şaşırarak;

"Kimden söz ediyorsunuz?" diye sordu.

"Nadenka, Nadenka'dan söz ediyorum..."

"Ne demek istediğinizi pek anlamadım."

Lomakin parmaklarını çıtlattı.

"Demek istiyorum ki, hani paçavra filan gibi gösterişsiz bir beze sarılmış bir milyon, insanın fazlasıyla ilgisini çeker de... Öyle değil mi?"

Ardından ezilip büzülmeye başladı, doktorun kolunu yakalayarak çabuk çabuk şunları ekledi:

"Yok, yok! Şaka söyledim, şaka!.. Anlıyorum sizi... Anlamaz olur muyum? Doğrusu... Nadya'yı, şey... bu adam-

larla tanıştırırken aklımın bir köşesinde bu da vardı... Kitaplar elbette önemlidir. Buna kim ne diyebilir? Ama canlı insanlar başka... Biri tüccar sınıfından, biri memur, biri soylu... Kitaplarla bunları terazinin ayrı kefelerine koymaya değer, ne dersiniz? şöyle bir düşünün, doğru değil mi?"

Doktorun kaşları çatıldı.

"Böyle bir karşılaştırmayı nereden çıkardınız? Şaka yapıyorsunuz herhalde... Baştan beri böyle düşünmüş olamazsınız!"

Lomakin konuğunun yanından bir top gibi sıçrayarak yeniden koltuğuna oturdu.

"Piyotr Kirilloviç, sizin gibi zeki bir insana zor rastlanır!"

Doktor başını önüne eğdi, bir süre sustu. O sırada Erast Lukiç sakalını çekiştiriyor, başının dazlak yerini sıvazlıyor, ne diyecek diye merakla doktorun yüzüne bakıyordu.

"Erast Lukiç, bana öyle geliyor ki, siz bu konuda yeterince ciddi değilsiniz, ya da bana karşı fazla güveniniz yok..."

Lomakin ellerini çırptı.

"Hayır, öyle bir şey olamaz!"

Onun bu hareketinden şaşırdığını mı, yoksa doktorun düncesine katılmak mı istemediğini anlamak güçtü.

Doktor konuşmasını sürdürdü:

"İzin verirseniz davranışımın aslını ve beni böyle bir davranışa iten nedenleri açıklayayım size."

"Sizi bütünüyle anladığımı sanmıyorum."

"Hayır, bir dakika izin verin! Bildiğiniz gibi Nadejda Petrovna, çok büyük, hatta diyebilirim ki, karşı konulmaz bir gücü kişiliğinde taşıyor. Ama bu, şimdi değil ilerde olacakmış, o başka... Kendisi şu anda tehlikeli bir yol kavşağında bulunuyor; genç bir kız, toyluğu yüzünden iyi ile kötüyü ayıracak sezgiden yoksundur, diyebiliriz. Yaşam onun için neşeli ve can sıkıcı, hoş ve tatsız diye ikiye ayrılmış gibidir.

Yaşamın girdisi çıktısını bilmediği gibi, çağımızın düşünce akımlarının da tümüyle yabancısıdır. Hatta, denilebilir ki, şu durumuyla, yani malının mülkünün çokluğuyla bu akımlara karşı bir güç bile oluşturuyor. Nadejda Petrovna kendi haline bırakılırsa varlıklı bir adamla evlenecek ve zengin bir tüccar karısının bilinen yaşantısını sürdürecektir. Bir yandan da kocasının çabaları sonucu mal varlığı gittikçe artacak ve elindeki para gücüyle insanları daha çok ezecektir. Bundan emin olunuz. Bilirsiniz, ben Marksist değilim ve kapitalin gittikçe büyümesinin ilerici sonuçlar doğuracağına inanmam. Öyle sanıyorum ki, Nadya'nın kapital gücüne iyi nitelikler kazandırmak, Nadya kendi başınayken bu gücün yöneleceği doğrultuyu başka yöne çevirmek, birtakım ilkeler taşıyan, aydın bir kişi olarak kendi kendime vermem gereken bir görevdi. Bana kalırsa bu dört milyon olmadan da tüccar sınıfı yeterince zengindir... Bir aydın olarak benim bu yalın düşüncelerimi anlayacağınıza inanıyorum... Bununla birlikte, Nadejda Petrovna'da kitap okumaya karşı ilgi uyandırma çabalarımı... öyle sanıyorum ki, şakaya aldınız, gereken önemi vermediniz... Ama yaşamın iyi yönlerinin geliştirilmesi. konusunda benimle aynı görüşte olacağınıza inanmak istiyorum."

Erast Lukiç ellerini tavana doğru kaldırdı, bu sırada tombul yanakları hop hop oynadı:

"Amin, dualarınız kabul ola! Piyotr Kirilloviç, önünüzde saygıyla eğiliyorum! Beni hem utandırdınız, hem de aydınlığa kavuşturdunuz... İşi şakaya aldığım doğruydu. Ama bunda suç benim değil. Bütün suç kahrolası soyadımda! Lomakin ne demektir, biliyor musunuz? Rus Bilimler Akademisi sözlüğüne göre 'kırılmış, kırılma sonucu bütünlüğünü yitirmiş' anlamına geliyor. Gördünüz mü? Tanınmış Prens Dunduk'un da akademi kurul üyeleri arasında bulunduğunu bildiğim halde bu Akademiye inanıyorum! Evet, ben kırılma sonucu bütünlüğünü yitirmiş bir adamım: Oysa siz bütünlüğünüzü nasıl da koruyorsunuz, Piyotr Kirilloviç!"

Doktor;

"Eğer sizin bu sözleriniz..." diye söze başlamıştı ki, Lomakin ayağa fırladı, doktorun daha fazla konuşmasına fırsat vermeden ellerini çırptı, sağa sola koşturup sonra olduğu yerde dönerek yüksek sesle şöyle bağırdı:

"O konu tamamdır! Durumu bütünüyle kavramış bulunuyorum! Değerli Piyotr Kirilloviç, bunda anlaşılmayacak bir şey yok! Aynı şeyi ben de düşünmüştüm. Eğer bu para okumuş, aydın, yaşama zevki gelişmiş olan bir adamın eline geçecek olursa..."

Doktor yorgun bir sesle;

"Yaşama zevki gelişmiş bir adam değil, belirli toplumsal amaçları olan bir adam," diye düzeltmeye kalktı.

"Elbette! Toplumsal amaçları olan bir adam demek istemiştim. Anlıyorum sizi. Eleştirel bir düşünce taşıyan; bilgiyle, tutkuyla ve de milyonlarla donatılmış bir insan! Yok, yok, gene şaka ediyorum. Ne yaparsınız, bütün talihsizlik Lomakin olmakta! Fakat bizim gibiler tüccar kesesinden dört milyoncuğu şöyle yalayıp yutuverse pek hoş olur, değil mi? Evet, çok, çok iyi anlıyorum..."

Doktor uçarı avukatın yanından ayrıldığı zaman bir çeşit doyumsuzluk ve karmakarışık tedirginlik duyguları içindeydi. Avukat onu uğurlarken sanki arkasından elini kolunu oynatıyormuş, nanik yapıyormuş gibi geldi. O nedenle birkaç kez beklenmedik, hızlı dönüşler yaptı, fakat her dönüşte Erast Lukiç'in gülümseyen yüzüyle karşılaştı. Bu yüz, kafasının dazlak yeriyle birleşince sarımsı parlak bir leke gibi görünüyordu.

Doktor Kropotov bu olaydan sonra Laptevlere ilk gelişinde avukatı gene orada buldu. Erast Lukiç ondan önce gelmişti; bu sefer yanında getirdiği Akim Şebuyev'i tanıştırıyordu aileye. Doktorun gözleri hüzünle kırpıştı, sonra da yüzü soğuk, sert, gücenik bir görünüm aldı.

Laptevlerde başka konuklar da vardı. Onlar da Şebu-

yev'i güler yüzle, kendilerine biraz da çekidüzen vererek karşıladılar. Hepsi oturmuş, çay içiyorlardı. O içeri girdiğinde Nagreşin öksürmeye başladı, Redozubov entarisinin önünü düğmeleyerek başka bir yere oturdu, bu sırada bıyıkları şöyle bir titredi. Yalnız Skuratov, mimarla çoktandır tanıştıkları için, ona selam verirken yorgun, gevşemiş bir sesle;

"Oo, siz de mi? Şansım giderek azalıyor!" dedi.

Şebuyev ona gülümsemekle yetindi. Bu üç kişiden başka Nadya'nın çevresinde birkaç genç daha dolanıp duruyordu. Ama onlar öncelik sırasını çoktan Skuratov'a, Nagreşin'e, Redozubov'a bırakmışlardı. Skuratov'un ön sıraları almasının nedeni soylu bir aileden gelmesi, bir de tavırlarındaki çarpıcılıktı. Her an atılmaya hazır askerce dik duruşu, sesinin buyurgan çınlaması, güneş yanığı açık yüzü, külrengi bıyıkları, tatlı bir gülümsemenin aydınlattığı iri gözleri gerçekten göz dolduruyordu. Yüzündeki buruşukların sayısı hayli fazlaydı, gözlerinden ise bir bezginlik, yorgunluk okunuyordu. Bununla birlikte kısa kesilmiş saçları çok sıktı; devinimlerinde, yürüyüşünde ise kendine güvenin, inceliğin izleri vardı. Yakışıklı olduğunu bilen Skuratov bununla caka satmaktan geri kalmıyor; bu eve hangi niyetle geldiğini gizlemediği için de herkesten daha aklı başında davranıyordu.

Nagreşin'in tüm başarısı, çalıştığı mahkemede geçen olaylarla ilgili öyküler anlatmasıyla, Matriyona İvanovna ile Nadya'ya şekerlemeler, kavanozlar dolusu reçeller, renk renk mendiller vererek ikisine birden kur yapmasıyla sınırlıydı. Biçimli bedeninin durmaksızın hareket etmesinden onu kıvır kıvır kıvranan bir yılana benzetebilirdiniz. Yüzünde gülücükler, adliye üniformasında ise düğmeler parlıyordu.

Genç Redozubov'un tavırlarında ise atak bir Rus delikanlısının babayiğitliği vardı. Bu sağlıklı, güçlü, açık yürekli genci, her zaman olağanüstü, ipe sapa gelmez, atak bir

şey yapmaya hazır bulurdunuz; her türlü yiğitliğe hazır oluşu parlak, kara gözlerinden okunuyordu.

Nadya'yı kuşatan öteki gençler, alçakgönüllü tavırları ve gözlerinden okunan açlıklarıyla, üç iri köpeğin kulaklarını dikip beklediği yağlı bir parçanın biraz uzağında, kuyruklarını bacaklarının arasına kısmış duran ürkek encikleri andırıyorlardı. Bu encikler iri köpeklere karşı acıklı acıklı çeniliyorlar; öte yandan bütün beklentilerinin boşuna olduğunu, paylarına ise iri köpeklerin olası dalaşları sırasında bir güzel hırpalanmaktan başka bir şey düşmeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Gene de orada oturup bekliyorlar; çenilemeleriyle üzüntülerini dile getirirlerken, büyüklerin de iştahını kabartıyorlardı. Dişleri keskin, pençeleri yırtıcı, duruşu sakin, kendine güveni tam olan dördüncü bir iri köpeğin gelişi onların üzüntüsünü daha da artırmıştı. Bununla birlikte bu güçsüz, ürkek enciklerde düşmanlarının sayısını doğru tahmin etmek gibi bir sezgi bile yoktu.

O yağlı, lezzetli parça ise, herkesin onu yalayıp yutmaya hazır beklediğini bildiğinden büyük bir zevk duyuyor; hatta denilebilir ki, herkesin ona karşı gösterdiği ilgi ateşinde, kendi çekiciliğinin bilincinde olmanın lezzetli özsuları içinde giderek kızarıp tavlanıyordu.

Evet, Nadya bunca insan arasında bulunmaktan hoşnut oluyordu; öte yandan gene de tedirginlikler, kaygılar içindeydi. Ona gülümseyerek bakıyorlardı ama dişleri kötü kötü parlıyor, gözleri hırstan yanıyordu. Kimi zaman kendisine gösterilen yakınlıktan, sevgiden bıkıyor; bu bıkkınlık giderek öfkeye, korkuya dönüşüyordu.

Bir gün Lidya'ya şöyle dert yandı:

"Ah, Tanrım; öyle çoğaldılar ki! Üstelik hepsinin istediği aynı: Benimle evlenmek... Bari içlerinden biri biraz değişik, ötekilerden farklı olsaydı! Kara derili bile olsa yüreğim yanmazdı..."

Gülümsememek için kendini zor tutan Lidya'nın ince

dudakları titredi, kirpikleri arasından arkadaşının şaşkın yüzüne bakarak;

"Senin de iyice burnun büyüdü," dedi.

"Kara derili değilse bile kambur ya da biraz kaçık olabilirdi..."

Fakat bıkkınlık kısa sürede geçiyor, Nadya kendisine kur yapılmasından gene zevk almaya başlıyordu. Konuklarının gösterdiği ilgiden, saygıdan asıl şaşkına dönen biri varsa o da Matriyona İvanovna'ydı. Karnını dışarı çıkara çıkara yürümesinden, dudaklarını gülünç bir biçimde kabartmasından onun durduğu yerde şiştiğini sanırdınız.

Bir gün akşam yemeği yerlerken evlatlığına şöyle dedi:

"Liduşka, ne diye gözlerini kırpıştırıp oturuyorsun? Hadi, kalk da konuklardan istediğin birini ağırla! Bak, bir sürü genç var! Sana iyi bir drahoma veririz..."

"Nadya'dan önce uygun kaçmaz."

"Onu da nereden çıkardın? Sen kız kardeşlerin küçüğü değilsin ki! Kardeşlerden önce küçüğü kocaya varırsa uygun kaçmaz. Sonra sizin kardeş olmadığınızı herkes biliyor... Bak, Skuratov nasıl sokuluyor sana!"

Nadya;

"Anne, en çok hangisi hoşunuza gidiyor?" diye sordu.

"Oho! Sorar mısın, kızım? Her boydan, çeşit çeşit insan!.. Sanırsın ki sirkte gösteriye çıkmışlar, Tanrı korusun! Boy boy, çeşit çeşit ama hepsi de paraya pek düşkün! Sineklerin bala üşüştüğü gibi üşüşüyorlar..."

Nadya'nın canı sıkıldı.

"Anne, bırakın şimdi o lafları! Ben size hangisi hoşunuza gidiyor, diye sordum."

"Kız, annene ne bağırıp duruyorsun? Senin gibisi nerede görülmüş!.. Evlenecek olan ben miyim de koca beğeniyorum? Bu adamlar evlenmeden önce karşınızda ezilip büzülürler ama evlendikten sonra burunlarından kıl aldırmazlar... Sen en iyisi Liduşka'ya sor!"

Lidya önce, konuklardan hangisinin en iyi koca olacağı konusunda konuşmak istemediyse de, sonra başını tabağının üzerine eğerek şunları söyledi:

"İyi insan olmasına hepsi de iyi insanlar ama hiçbiri koca olarak bir işe yaramaz. Redozubov evlenir evlenmez hovardalığa başlar, artık koydunsa bul onu yerinde... İvan İvanoviç Nagreşin köpek eğitir gibi karısına şunu bunu öğretmeye kalkar. 'Hey, kadın, memur karısısın sen! Başını dik tut bakayım.' Evlendikten sonra anlatacaklarıyla gönlünü eğlendirmesini bekleme ondan. Ciddi mi ciddi bir adam olur, sen de sıkıntıdan patla dur. Ardından iyice bir şişmanlar... Skuratov'a gelince, bana kalırsa, aralarında en iyisi o! Bu adam hovardalık yapar, karısını aldatır, at, köpek yetiştirir, bilmem nerede Babil kuleleri kurmaya kalkar... Daha kötüsü malını-mülkünü dağıtır, karısını evden kovar..."

Matriyona İvanovna afalladı.

"Aman, Tanrım korusun! Böyle marifetleri olan birine iyi mi diyorsun? Böyle evliliğin sonu neye varır?"

Lidya başını tabağından biraz kaldırdı.

"Gerçek bir soylu kişi de ondan..."

Tüccarın karısı elini salladı,

"Adamın cebinde meteliği yoksa soylu olmuş ne çıkar!"

Lidya önce bir şey söylemedi, sonra alçak sesle şu karşılığı verdi:

"İnsanın cebinde parası olması yetmez, biraz da ruhunda soyluluk olmalı..."

Nadya arkadaşına baktı.

"Sen bunu romanlarda okumuşsun..."

Annesi de bir atasözüyle kızını destekledi:

"Beyliği yoksa soyluluğu ne işe yarar? Yaşlılar böyle derlerdi... Madem falcılığa başladın, doktor için ne diyeceksin, sen onu söyle!"

"Doktor için mi? Onunla evleneceğime evde kalayım daha iyi."

Nadya kayıtsız görünerek;

"Yakışıklı adam ama..." dedi.

Matriyona İvanovna, Lidya'nın sözlerine çok kızdı, başını sitemli sitemli salladı.

"Kız! Kız! Senin kafanda kavak yelleri esiyor! Aklına şaşayım, e mi? En iyisi dediğin Skuratov benim paramla beş kuruş etmez! At beslemeye kalkıyor ama cebinde meteliği yok. Kedi bile besleyemez o adam! Ama doktor çok değişik biri? Ben olsam ondan başkasına varmazdım. Sokakta kol kola yürümek bile zevktir onunla! Gösterişli erkektir. Uzun sakalıyla, ağır başlı duruşuyla, adımlarını dik atışıyla kimseye benzemez. Bir de Erastuşka gibi yürürken her yeri oynasaydı ne yapardın?"

Nadya düşüncelere dalmış gitmişti.

"Yakışıklı adam," diye üsteledi.

Lidya, tüccarın karısının avukatı küçümsemesine aldırış etmeksizin;

"En iyisi Erast Lukiç'le evlenmek!" dedi.

Nadya tavana bakarak;

"Neşeli adamdır," diye ekledi.

Matriyona İvanovna iyice çileden çıkmıştı. Ellerini sallamaya başladı.

"Kızlar, kızlar! Siz aklınızı kaçırmışsınız! Bula bula şu oynak herifi mi buldunuz? Kafası kel, dudakları ıslak ıslak... Tüh size! Sonra, keçinin dalları yapraklarından soyduğu gibi soyar soğana çevirir insanı... Ah-ah-ah!"

Lidya yaşlı kadına aldırmamaya kararlıydı. Tüccarın karısı onlara çok kızıyordu, ama konuşulanlara büyük bir ilgi duyduğu belliydi. Lidya avukat hakkındaki görüşünü şöyle tamamladı:

"Bakmayın siz ona! O paradan başka şey düşünmez. Karısına tam bir özgürlük tanır. Yaşa yaşayabildiğin gibi. Ona da istediği parayı ver yeter..."

"Seni, seni dinsiz, imansız! Bu ne biçim söz? Özgürlük

kadının nesineymiş? Kadına özgürlük pek mi gerekli? Kadını kocası sevsin yeter! Akılsız kız!"

Annesinin bu sözleri üzerine Nadya küçümsercesine gülümsedikten sonra, yorgun bir sesle şunları söyledi:

"Hep koca koca! Kocadan başka bir konu yok sanki! Aman anne, siz de..."

"Nadenka! Bunu sen mi söylüyorsun? Anlaşılan sizler iyice yoldan çıkmışsınız!"

"Anneciğim, bağırmayın, başım ağrıyor... Nasıl bir adam bu mimar, Lidya?"

"Mimar mı?.."

Lidya dalgın dalgın başladığı sözünü birden bağırarak bitirdi:

"İşte istediğin zenci! Hani zenci istiyordun ya? Ötekilerden ayrı biri!.."

Matriyona İvanovna'nın gözleri korkudan, şaşkınlıktan kocaman kocaman açıldı.

"Ne? Zenci mi dediniz? Aman, Tanrım beni korusun!"

Nadya omuzlarını silkti.

"Ben onda bir başkalık göremiyorum. Burnunun kemerli oluşunu mu söylüyorsun yoksa?"

"Hayır, üstelik ona atmaca burun derler... Dur, kızım, sen bana önce ne diye zenci istediğini söyle! Size neler oluyor, kızlar?"

"Anneciğim, İsa aşkına dır dır edip durmayın! Zaten başım dönüyor. Anlasanıza biraz, lahana mı seçiyoruz burada?"

Nadya bunları söyledikten sonra öfkeyle ayağa fırladı, sandalyesini hızla yana iterek konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Bugün bütün tersliğiniz üzerinizde, anne! Atmaca burunmuş da bilmem neymiş! Anladık, sizin dediğiniz olsun ama yakamı bırakın artık! Ağır, oturaklı adammış... Benden uzak dursun! Tıpatıp doktorun bir eşi daha! Neyse ki yakışıklı değilmiş."

"Pek de çirkin sayılmaz," diye düzeltti Lidya.

"Ama çok ciddi görünüyor..."

Nadya böyle dedikten sonra sıkıntıyla bağırdı:

"Of, Tanrım! Ne diye bu kadar çok insan var yeryüzünde!"

Büyük masada, yüksek arkalıklı ağır meşe sandalyelerde oturuyorlardı. Tavandan sarkan pirinç abajurlu bir lamba masanın ortasında geniş bir daireyi aydınlatıyordu; bu dairenin içinde etle, balıkla, tuzlama ve konservelerle dolu dizi dizi tabaklar vardı. Lamba yalnız yiyecekleri parlak bir ışıkla aydınlattığı için, onun dışında kalan her şey loşluğa gömülmüştü. Meşe kaplama duvarlar, tavan ve döşeme; kapılardaki, pencerelerdeki koyu kumaş perdeler kendi ağırlıkları içinde donup kalmış gibiydiler; bu yerinden kımıldamaz, dev yapılı, hantal eşyalar bütün ışığı yutuyordu sanki. Kadınlar masadan biraz uzaklaşır uzaklaşmaz aynı loşluğa gömülüyorlardı...

Yasın bitimine doğru Laptevler, evlerinden eksik olmayan insanların ve haklarında yapılan ileri geri konuşmaların etkisiyle serseme döndüler; bu dağınıklık zaman zaman istediklerini bilememe, çıkarlarının nerede olduğunu unutma derecesine kadar vardı. Evlerine her gün biri geliyor, her gelen kendine göre bir şeyler söylüyordu. Pazar günleri Nadya'yla evlenmek isteyen gençlerin tümü birden geliyor, gülüp eğleniyor, kur yapıyor, anne-kıza iltifat yağdırıyorlardı. Kendilerini hoş bir sarhoşluk içinde bulan anne-kızın durmadan başları dönüyor, heyecanlanıyor, konuklarıyla birlikte neşeleniyor ve bu gürültülü yaşam her geçen gün onları daha sıkı kavrıyordu. Doktor Kropotov'un adını verdiği kitapları kütüphaneden getiriyorlar, tunç bir heykel ile bazı tablolar satmak için onlara yanaşan Lomakin'den hem onu, hem ötekileri alıyorlar, ortaya gemiyle bir gezintiye çıkma önerisi atılıyor, eğlenip eğlenmeyeceklerine bakmaksızın hemen o gezintiye katılıyorlardı. Kısacası bu gü-

rültülü, hareketli yaşam hoşlarına gidiyordu; üstelik gün geçtikçe bu yaşam onları daha çok içine çekiyordu. Evlerinde konukları olmadığı günler canları sıkılmaya başlamıştı nerdeyse.

Şebuyev, Laptevlerin evinde öbür konuklardan uzak durdu, çünkü kendinden emin tavırları onlara hayli ciddi görünmüştü. Arada bir konuşsa bile çevresindekilere iltifat etmekten kaçınıyordu. Laptevlere çoğunlukla Skuratov'la birlikte geliyor, orada bulunduğu sürece en çok onunla konuşuyordu. Ama bu durum hiç de onun lehine değildi; çünkü Skuratov'un kıvrak, ince tavırları yanında Şebuyev'in yontulmamışlığı, kaba sabalığı daha çok göze çarpmaktaydı. Skuratov'un dışında Nadya'yı isteyenlerin hepsi de mimara soğuk, kuşkulu davranıyorlardı. Laptevlere gelişlerinde Şebuyev'in yeri her zaman uzakça bir köşeydi. Dudaklarında hafif bir gülümsemeyle olup bitenleri oradan izlerdi. Onun varlığı, neşeli bir arkadaş topluluğu oluşturan gençlerin üzerinde ürkeklik yaratıyor; bazen biri, bazen öteki ondan yana bakarak sanki onu aralarına katılmaya çağırıyorlardı. Ama Şebuyev, burun kıvırdıkça, yüzünü buruşturdukça çirkinleşen Nadya'nın gönlünü kazanmaya çalışan, durmadan nükte savuran bu insanların arasına girmek istemiyor; köşesinde sessizce oturuyordu. Konuşmak için ağzını açsa bile söz dönüp dolaşıyor, ne konukların, ne de Laptevlerin anlayabileceği bir çığıra dökülüyordu.

Bu arada Şebuyev, Doktor Kropotov'un gözünden iyice düşmüştü. Bu olay şöyle oldu: Bir gün Laptevlerin evine yalnızca dört kişi gelmişlerdi. Şebuyev, Nagreşin, Doktor ve Erast Lukiç. Doktorla Nagreşin'in arasına şakacı avukatın da katılmasıyla Skuratov hakkında ilginç bir sohbet başladı. Nagreşin, Skuratov'un Petersburg'taki askerlik yaşantısını, hovardalıklarını, sağa sola taktığı borçları ballandıra ballandıra anlatıyordu. Konuşmasını şu sözlerle bitirdi:

"İşte böylesine soylu bir insandır o, bugün değilse bile yarın beş parasız kalacağına kalıbımı basarım! Çiftliği şimdiden satılığa çıkarıldı... Ama borçlarının beşte birini bile karşılamaya yeter mi, pek sanmam. Biliyor musunuz, borçlarının toplamı iki yüz bini geçiyor. Acıyorum vallahi şu adama!"

Lomakin gözlerini meşe kaplı tavana dikerek;

"Bu gencin altın gibi bir yüreği var," dedi.

Doktor kuşkulu kuşkulu:

"Çok yazık!" diye karşılık verdi. "Hovardalıkları yüzünden iflas etmiş bir beye, bir toprak ağasına karşı beslenen bu acıma duygularını anlayamıyorum. Atı ölen bir köylüye, kolu makinede kopan bir işçiye acısaydınız bır diyeceğim olamazdı, çünkü bunlar onların tek geçim kaynağıdır. Hassa ordusu subaylığından ayrılmış soylu takımından bir kişiye beslenen bu duyguyu anlamaksa güç doğrusu..."

"İşte ilkeleri olan bir insan ancak böyle konuşur!" diye atıldı Erast Lukiç. "Taşı gediğine öyle bir koyar ki, altından kalkamazsınız!"

Nagreşin biraz alttan aldı:

"Sizin söylediğiniz kadar da değil, gene de aklı başında adamdır Bay Skuratov. Benim söylemek istediğim... adamcağızın kırk iki yaşına değin edindiği alışkanlıkların topunu birden bırakacak bir değişikliğe uğraması, belki de bu değişikliklerin altında ezilmesi."

"Yaşı o kadar var mı Skuratov'un?"

Bunu işveli bir sesle, uzatarak soran Nadya'ydı. İşveli tavırların kendisine yakıştığına inanarak son zamanlarda hep böyle konuşmaya başlamıştı.

"Bay Nagreşin fazladan bir altı yıl eklemiştir adamın yaşına... Cömert delikanlıdır doğrusu," diye bir daha atıldı Erast Lukiç.

Doktor küçük gören bir edayla şu karşılığı verdi:

"Ha, siz fizik bakımından fazla olduğunu söylemek istiyorsunuz, anladığım kadarıyla."

"Yalnız fizik değil, ruhsal yapısı bakımından da kırk iki yaş fazladır Bay Skuratov'a."

"Sizin dediğiniz şu soylu ruh yapısı mı?"

"Evet, onur, yüce gönüllülük gibi özellikleri olan ruh yapısı..."

Doktor tiksintiyle baktı, aynı tiksinti sesinden de okunuyordu.

"Bakın, size bir şey söyleyeyim mi? Kölelerin kanıyla beslenmiş insanların soyluluk taslamasından nefret ederim."

Erast Lukiç gülümseyen Nadya'nın kulağına eğildi, herkesin işitebileceği bir sesle eski bir atasözünü fısıldadı:

"Eğer becerebilirsen sen de yağ sat, haşhaş ek!"

Şebuyev hışırtılı çıkan sesiyle araya girdi:

"Nedense soylular sınıfına karşı bir zaafım vardır benim. Bu sınıfın en seçkinlerinin ruhsal yapısı bende bir imrenme... saygıyla karışık bir kıskançlık uyandırır. Bu insanların içlerinde soyluluk adı verebileceğimiz pek çok erdem vardır. Her türlü bayağılığa, alçaklığa karşı duydukları soydan gelme bir tiksintiyle, kendilerine saygıları gelişmiş; birçok inceliklere, yüce duygulara sahip olmuşlardır... Uzun yıllar boyunca gelişmiş, soyluluk gururu diyebileceğimiz bu içgüdüsel duygu, kimi durumlarda soylu kişiye yüce bir ruh güzelliği vermektedir. Ne yalan söylemeli, hepsi de güzel insanlardı! Bir efendinin hiçbir zaman uşak olamayışının bile benim gözümde ayrı bir değeri vardır. Bizim gibi kölelerin ruhunda ise, içimize efendilerimizin kendi elleriyle çaktıkları, içgüdüsel bir uşaklık vardır. Bu uşaklık kölenin içine öylesine işlemiştir ki, kendilerini en iyi biçimde yetiştirseler bile uşaklık duygusundan sıyrılamazlar... Çağımızın kölelerine, eriştikleri bu düzeyde bir de nüfuz verilecek olsa, birçok yönden eski bucak müdürlerini aratmazlardı muhakkak... Kölenin efendisini geçtiği bir alan varsa, o da maddi çıkarlarına fazlasıyla düşkün olmasıdır... Efendilerin

çağlar boyu kanımızı emmelerine gelince, bu geçmişte kalmış, geriye döndürülemez bir olgudur. En iyisi böyle şeyleri unutmalı, unutmakta büyük yarar vardır. İnsanın köle olduğunu aklından çıkaramaması yalnız kendisine zarar verir..."

Şaşkınlık içinde omuzları düşen doktorun ağzından şu sözler döküldü:

"Akim Andreyeviç, ne tuhaf şeyler söylüyorsunuz! Özü halktan gelme, sizin gibi birinin durup dururken... nasıl diyeyim... Şaşırtıcı, kendisini bile alçaltan düşünceler ileri sürmesi anlaşılacak gibi değil..."

Şebuyev sakin sakin gülümsüyordu.

"Eğer düşüncelerim gerçekten alçaltıcıysa yalnız beni alçalttığını sanmayın... Ben kölelik ruh yapısında büyük kusurlar gördüğüm için bunlara gözlerimi kapayıp geçemiyorum. Şu konuda bizlerin zayıf bir yanı vardır: Halktan gelmelere hoşgörülüyüzdür ama soyluları eleştirirken gözünün yaşına bakmayız. Oysa bunun tam tersini yapmalıyız. Halk kökenlilere karşı hoşgörülü davranmak onları yozlaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Çünkü halktan gelmeler, toplumda yeni yeni boy gösteriyorlar, bunlara karşı sert davranırsak, kendileri büyük yarar sağlarlar... Soylular ise tarihin onlar hakkında çizdiği yazgıyla baş başa bırakılmalıdırlar, onlar kendiliklerinden yok olup gideceklerdir. Ama birikimlerine, hani şu ruh zenginliklerine gelince, kendimize almalıyız, benimsemeliyiz bunları. İnsan olmanın onuru onlarda çok iyi gelişmiştir, ruhlarının bu yönden zenginleşmesidir onlara soylu dedirten. Hatta şunu hiç çekinmeden söyleyeceğim: Halk kökenliler onların bu erdemlerinden ötürü soyluluğa özenmelidirler."

"Sizi anlamak için kafamı hiç yormayacağım ben!" diye homurdandı doktor.

Mimar konuştuğu sürece ondan gözlerini ayırmamış bulunan Nagreşin;

"Böylesine değişik bir görüşle ilk kez karşılaşıyorum!"

dedi. "Nasıl oluyor da soylular takımı kendilerine özgü ruh yüceliğine sahip olabiliyor? Açıklar mısınız?"

"Açıklaması çok kolay! Siz ne dersiniz,bilmem ama bence ruhun gelişimi kimya ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Buradan giderek söylüyorum, iyi beslenen bir anneden ve babadan doğmuş, yaşadığı sürece kendisi de en iyi, en besleyici şeylerle karnını doyurmuş bir insan, herhalde birtakım üstün özellikler kazanmak durumundadır. İyi beslenmiş bir beynin kimyasal yapısı, harman dökümtüleri katılmış çavdar ekmeği yiyen, patatesten, öbür tahıllardan başka besin bilmeyen bir mujiğin beyin yapısından elbette farklı olacaktır... İyi beslenen insan belki çok fosfor alıyor, belki kanı daha temizdir; ne bileyim..."

"Kemikleri beyaz olur," diye araya girdi doktor.

"Görüyorsunuz ya, kemik yapısı bile değişik. Bey takımı yalnız iyi beslenmekle kalmamış; ince çamaşırlar giymiş, yüksek tavanlı, temiz evlerde oturmuşlar..."

Bir yandan bayanlarla ilgilenen Erast Lukiç bir yandan da konuşmaları izliyordu.

"Geçen gün burada gerçeği bulma üzerine konuşulurken aklıma birdenbire şu şiir geldi:

Gerçeği güneşe benzetiyorlar:
Güneşte lekeler var diyorlar,
Gerçeğe leke mi sürülsün?
Herhalde bunu istiyorlar.

Keh-keh-keh!"

"Ah, ne güzel!" diye bağırdı Nadya.

Matriyona İvanovna ise gevrek gevrek gülerek;

"Seni, seni deli fingirdek!" diye iltifat etti.

Doktor biraz bozulmuş görünüyordu.

"Fizyolojiyi yakından bilen biri olarak..." diye başlamıştı ki, Lidya birdenbire bağırıverdi:

"Doğru söylüyorsunuz, Akim Andreyeviç, bey takımı herkesten mert oluyormuş?"

Lomakin telaşlandı birden:

"Durun bakayım, Lidya Nikolayevna! Bey takımı ne diye daha mert oluyormuş!"

"Bütün kahramanlar bey takımından çıkıyor da ondan. Alın işte Atos, Portos, Aramis, d'Artanyan..."

Güzel bir el hareketiyle Lidya'yı gösteren doktor, Şebuyev'e;

"Gördünüz mü? Sizin soylular takımından çıksa çıksa böyleleri çıkar: Atoslar, Portoslar..."

"Bizden Turgenyevler, Çadayevler; dışardan da Sen-Simonlar, Byronlar..." diye ekledi Şebuyev.

"Sizin şu... beslenme kuramınız, tüccar sınıfı da iyi beslendiği halde, niçin aydınlar arasında tüccarlardan kimsenin görünmediğini açıklayamıyor?"

"Biraz beklerseniz onlardan da görünenler olacaktır. Adamlar köyden daha dün çıkmışlar; harman elentisini yalnız dedeleri değil, babaları bile yemiş... Hoş, o çevreden çıkanlar arasında da Botkinler..."

"Bağışlayın ama sizin halkçılık anlayışınıza aklım ermiyor..."

Lomakin, Lidya'ya eğilerek şöyle dedi:

"Doktorcuğum, sizinki düpedüz kötümserlik! Benim o konuda da bir dörtlüğüm vardır:

Kim otuzunda kötümser mi kötümser,
Ve ellisinde insanlardan kaçan biri değilse;
O adam ruhen tertemiz de olsa,
Ölünce bütün millet gülümser!"

Matriyona İvanovna, Erast Lukiç'in bu çıkışından hiç hoşnut kalmamıştı.

"Dostlarım, bu adam neler söylüyor?.. Maskaralığı bırak artık Erastuşka!"

"Durun! Durun!" diye bağırdı Nagreşin. "Ben sizin bu şiirinizi okudum. Bir yerlerde basılmıştı..."

"Basılmaz olur mu? Basılmaz olur mu hiç? Gençliğimde ben de bir şeyler yazıp bastırmıştım. Keh-keh-keh!"

"Nerede yayımlanmıştı, lütfen söyler misiniz?"

"'Avrupa Günlüğü' dergisinde... 1886 yıllarında filan olacak..."

Bu sefer Şebuyev araya girdi:

"'İyi Beslenemeyenler Derneği' yararına hazırlanmış bir antolojide de gördüm."

"Ya, demek öyle! Oraya da mı almışlar? Gene de ben şiir konusunda kendimi fazla iddialı biri saymam."

Erast Lukiç böyle diyerek yeniden bayanlara döndü.

Doktorun Şebuyev'le tartışması Erast Lukiç'in dörtlüğüyle kesilmiş bulunmuyordu. Ama mimara karşı soğuk da olsa hayli saygılı davranan doktor, o günden sonra ona acırcasına tepeden bakmaya, yüzünü ekşiterek selam vermeye başladı.

Doktor Kropotov, Varvara Vasilyevnalara gittiği bir gün Şebuyev'in Laptevlere gidip gelmeye başladığını haber verdi. Bu haber Bayan Liyubimova üzerinde kötü bir etki bırakırken Malinin'i bir hayli sevindirdi. Malinin sevincini belli etmekten bir an utanarak Şebuyev hakkında iyi şeyler söylemeye çalıştı:

"Onu oraya merak sürüklemiş olmalı..."

Doktor hemen taşı gediğine koydu:

"Hımm... Akim Andreyeviç merakına birtakım yeni umutlar karıştırmayacak kadar beceriklidir."

"Laptevlerdeki tutumu nasıl?" diye sordu Varvara Vasilyevna.

"Ne yalan söyleyeyim, genç Lapteva'ya umut bağlayanlar arasında adamakıllı iyi... Bana kalırsa zaten ötekiler gibi yapamazdı, çünkü... nasıl desem... düşüncelerinde bir hayli esneklik bulunmakla birlikte tavırlarında yumuşaklık yok. Hani şu şövalye atikliği diyebileceğimiz zekâ kıvraklı-

ğı, bayanlara kur yapma becerikliliği gibi şeyleri aramayın bizim mimarda."

Malinin;

"Onun Bayan Lapteva ile evlenmek istediğini pek sanmıyorum," dedi.

Koruyucu sağlık hekimi böyle dedi demesine de sesinin titremesinden söylediğine kendisinin de inanmadığı anlaşılıyordu. Bu sözler üzerine Varvara Vasilyevna gülümsedi, omuz silkti.

"Neye dayanarak böyle söylüyorsunuz?"

"Akim Andreyeviç'in gözü Laptevlerden daha yukarıda olmalı."

Doktor Kropotov sesine inandırıcılık vererek;

"Daha yukarıda olmalı diyorsunuz, gerçekten öyle mi acaba?" dedi.

Varvara Vasilyevna, Malinin'e baktı. Sesi çok sakindi.

"Pavel İvanoviç, bakın, doktor sizin gibi düşünmüyor!"

Malinin de Bayan Liyubimova'ya baktı, sanki odada doktor yokmuş gibi şunları söyledi:

"Doktor, Akim Andreyeviç'i hiç sevmez... genelde insanları sevmez zaten..."

Doktorun yüzünde acı bir gülümseme belirdi.

"Hakkımda böyle düşündüğünüz için teşekkür ederim..."

"Kızmayın, Piyotr Kirilloviç! Söylediklerim doğru değil mi? Bana kalırsa siz, insanlara saygı duyuyorsunuz... Ama... sevmeye gelince... bu size göre değil."

Malinin bunları alçak bir sesle, tatlı tatlı gülümseyerek ve gözlerini doktorun yüzünden ayırmaksızın söylemişti.

Varvara Vasilyevna gülmeye başladı.

"İşte acımasız bir adam!"

Doktor sakalını avucunun içine topladı, Pavel İvanoviç'in yüzüne bakmaksızın, somurtkan somurtkan şu karşılığı verdi:

"Şu... kilise şarkıcısı Kirmalov'un görüşüne katılıyorum.

Hani bir gün ne demişti: Bay Surkov küstahlığını sirkeyle biberi karıştırarak yapar; Pavel İvanoviç ise bal, kaymak katarak... Ama sonuçta ikisine de kimse tepki göstermez..."

Varvara Vasilyevna araya girmek zorunda kaldı:

"Piyotr Kirilloviç, kızmayınız, lütfen!"

Doktor sanki birilerini yanından uzaklaştırmak istermiş gibi ellerini sallamaya başladı.

"Hayır, hayır, kızmıyorum."

Sonra da gitmek için hızla ayağa kalktı. Fakat Malinin peşini bırakmadı doktorun. Yüzü her zamanki gibi dalgın ve hüzünlüydü. Kropotov'un elini tuttu:

"Kızmıyorum diyorsunuz ama Yegor Maksimoviç'ten söz ederken, 'şu kilise şarkıcısı Kirmalov' dediniz. Oysa Bay Kirmalov iyi insandır. Ne diye küçük görüyorsunuz adamı?"

Doktor elini Malinin'in elinden kurtardı:

"Peki, sizden Yegor Maksimoviç Kirmalov için özür dilerim..."

Doktor gitti. Malinin ile Varvara Vasilyevna iki penceresi de bahçeye bakan, sade döşenmiş ufak oturma odasında baş başa kaldılar. Bardaklara çay dolduran Bayan Liyubimova masada oturuyordu; Malinin ise onun karşısında, koyu renk muşamba kaplı, alçak, geniş bir divana oturmuştu. Varvara Vasilyevna'nın arkasındaki duvarda, içerisi tıkış tıkış kitap dolu raflar döşemeden tavana değin yükseliyordu. En üst rafta birkaç büstle birlikte, vazolara konulmuş kocaman iki demet kuru püskül çayırı vardı. Yan duvardaki yuvarlak ayna ile iki pencere arasında asılı duran gravürü aynı püskül çayırları ve kuru otlardan yapılmış kalın örgüler çevreliyordu. Ev sahibesinin oturduğu büyük masadan başka, odaya birkaç sandalye ile pencerelerden birine yakın yuvarlak bir sehpa konulmuştu. Sehpanın üzerinde birkaç albüm, albümlerin yanında ise siyah bir çerçeveye oturtulmuş, kıvırcık saçlı bir genç kız fotoğrafı duru-

yordu. Varvara Vasilyevna'nın üstünde biçimli bedenini sımsıkı saran koyu renk bir elbise vardı. Bardaklara çay koyduktan sonra sandalyesinin arkasına yaslandı, kalın saç örgüsünü ellerine alarak dalgın dalgın oynamaya başladı. Dirseğini masaya dayayıp başını da elinin üstüne koyan Pavel İvanoviç, açık pencereden bahçeyi seyrediyordu. Leylak ağacı hışırdayarak sallanıyordu pencerenin önünde.

Akşam sularıydı. Bahçeden gelen esinti taze yaprak, nemli toprak kokusu ve hafif iç çekişlerine ya da fısıltıya benzeyen sesler getiriyordu.

Malinin gözlerini pencereden ayırmaksızın;

"Doktorun Şebuyev'le ilgili sözleri hoşunuza gitmedi sanıyorum," dedi.

Varvara Vasilyevna başını kaldırıp hekimin yüzüne baktı, içini çekti.

"Hoşuma gitmediğini mi söylemek istiyorsunuz, yoksa gidip gitmediğini mi soruyorsunuz?"

"Hoşunuza gitmediğini söylemek istiyorum..."

"Evet, hoşuma gitmedi. Birini yeterince tanımadan hakkında kötü şeyler söylenmesini sevmem..."

"Sadece o değil... Özellikle Şebuyev hakkında iyi şeyler söylenmemesi sizi üzüyor..."

"Fark ettiniz demek?"

"Onu beğeniyorsunuz değil mi?"

"Evet, öyle..."

Malinin'in yüzü seğirdi, bir süre sustu. Sonra ev sahibesinden yana döndü, iki dirseğini birden masaya koyup şakaklarını elleri arasına alarak sinirli bir sesle;

"Madem öyle, ne diye onu kendinize çekmek için uğraşmıyorsunuz?" dedi. "Ne diye onu etkilemiyor; yanlış yolda olduğunu, Laptevlere gitmekle kendisini tehlikeye attığını söylemek istemiyorsunuz? Bunları ona açıkça söylemelisiniz... çünkü biliyorum, sizi dinler... Öylesine sakin... Öylesine güçlüsünüz ki!.."

Varvara Vasilyevna başını sertçe silkerek saç örgüsünü sırtına attı, tatlı bir gülümsemeyle şöyle dedi:

"Pavel İvanoviç, iki gözüm, niye içten olmuyor, açık konuşmuyorsunuz?"

Malinin, kadının yumuşak bakışları karşısında gözlerini yere indirdi.

"İçten olmadığımı nereden çıkardınız?"

"Küçük bir kız değilim, anlamıyorum sanmayın! Açık yüreklilikle söyleyebilir misiniz, benim Şebuyev'le ilişkilerim..."

"Yeter, bu konuyu kapatalım artık!"

"Gördünüz mü?.. Bakın, size ne diyeceğim: Sizin kendinizi üzüntüye sokmak gibi bir huyunuz var. Hastalık bu, sonra çok zararını görürsünüz. Bundan kurtulmaya bakın!"

"Hayır, kendimi üzüntüye soktuğum filan yok... Ben yalnız... Sizi bana iyice yabancı kılacak bir olayı hızlandırmaya çalışıyorum..."

Varvara Vasilyevna içini çekti, Malinin'e üzgün üzgün baktı.

"Hayır, durum söylediğiniz gibi değil... Hislerime göre siz bir şeylere umut bağlamışsınız... Sevgili Pavel İvanoviç, bilirsiniz, bir insan kolay kolay değişemez! Ben kendimi iyi tanıyorum... Ve bir kez daha söylüyorum, sizin için iyi bir eş olamam... Ben çalışan, işine düşkün bir kadınım; uğraşlarımı bırakıp da sizin alanınıza, bütün benliğinizle yaşadığınız dünyanıza giremem. Hayalci, ozan yaratılışlı bir adamsınız siz... Yaşamla fazla bir ilginiz yok. Gerçekleri iç karartıcı renklere boyuyor; iç açıcı, mutluluk verici şeyleri gerçeklerin dışında arıyorsunuz. İyi bir insan olduğunuz kuşkusuz, ama sizinle ortak bir yanımız yok. Hangi konuda bir araya gelip arkadaşlık, dostluk kuracağız? Karı-koca dost olmazlarsa nasıl yaşarlar? Aşk geçer, saygı ise yeterince ısıtmaz. Oysa yaşam oldum olası soğuktur... Birlikte yaşamak, birbirlerine yük olmamak için, karı-koca kendi aralarında iyi bir arkadaşlık kurmalıdırlar. Yoksa ikisi ara-

sında alageyik ile at masalı yinelenir durur... Gerçekten de siz tedirgin... ürkek bir alageyiksiniz..."

Kadın sustu, ama yüzündeki keder izleri silinmemişti. Aynı keder Malinin'in gözlerinde de vardı. Sesi iyice yumuşamıştı.

"Konuşmanızdan nasıl hoşlandığımı bilemezsiniz," dedi Malinin. "Her zamanki gibi haklısınız. Evet, yaşamı sevmiyorum... Nedir yaşam? Şebuyev'in anlatmasına bakılırsa yaşam, kimi zaman doğaüstü bir olgudur. Kimi zaman ise Tanrısal bir kusursuzluğa erişmek için çırpınan, bu çılgınca amacına erişebilmek için gerekli gücü insanlar arasından seçtiği kurbanlarından alan canlı, öfkeli bir puta, azgın bir canavara benzer. Böyle bir şeyi aklım almıyor, işte bu nedenle yaşamı sevmiyorum... İnsanlarda güzellik denen şey bulunmazsa, insanlar güçsüz ve zavallıysa, bütün istekleri herkesin eşit biçimde tok, eşit biçimde bilgili olmasından öteye geçemiyorsa nasıl sevebilirim yaşamı, insanları? Benim için bir anlamı yok! İnanıyorum ki, insanlar yaşamı kavramaya çalıştıkça, akılları her şeye erdikçe yaşantıları gitgide acılaşacak... Mutluluk ancak geçmişte olasıydı. Çünkü o zamanlar yaşam daha parlak, insanlar daha güçlü, üzerlerindeki giysiler daha göz alıcıydı. Oysa şimdi güz havası gibi herkesin sırtında aynı renk giysiler var... Siz bundan ne bekleyebilirsiniz? Bana sorarsanız, insanlık daha ileriki yaşamında hem kendi içinde, hem de çevresinde daha çok pislikle, daha çok bayağılıkla, daha çok kabalıkla, iğrençlikle karşılaşacak. Bunlarla karşılaştıkça iyiyi, güzeli, temizi arayacak hep... Bu durumda mutluluk bulunabilir mi? Ekklesiast ne diyor? 'Bilgi arttıkça üzüntü de artar', doğru değil mi?.. Şebuyev yaşamın güzel olduğunu söylüyor. Tanımıyor yaşamı, gözleri onunla kamaşmış!.."

"Bana kalırsa yaşamı tanıması gereken biri varsa o da Akim Andreyeviç'tir."

"Nedir yaşam? Benim izlenimlerimin toplamından fazla bir şey mi?"

Malinin böyle diyerek ayağa fırladı, odanın içinde gezinmeye başladı. Üzüntüsünün arttığı belliydi. Gözlerinin üstüne düşen saçlarını geriye atarak konuşmasını sürdürdü:

"Şebuyev, elindeki bir dilim ekmeği arkadaşıyla paylaşan bir dilenci öyküsü anlatarak insanların iyi yürekli, yaşamın güzel olduğunu haykırmıştı. Ben onun gibi haykırmayacağım. Çünkü bu iki dilenci bence biraz ekmek yemiş, ama gene de aç iki insandan başka bir şey değildir... Kirmalov, çevresinde bir yığın aç insan gördükçe yiyip içmekten utandığını söylüyor... Bence gülünç bir utanma duygusu bu. Hreptov'un düşüncesi de bir başka: İşçiler bir derneğin çatısı altında birleşirlerse yeryüzü güllük gülistanlık olurmuş... Ben işçilerin de bütün insanlar gibi aklın kavrayamadığı, gerçekdışı bir topluluk, bir canlılar yığını olduğunu düşünüyorum. Benim tanıdığım bir tek insan var; o da nasıl yaşanması gerektiğini araştırdıkça yaşanmaya değer bir şey bulamayan kendim."

Malinin böyle diyerek sustu, gidip pencerenin yanındaki sandalyeye çöktü, başını pencereden dışarı çıkardı. Yumuşak, okşayıcı sesiyle Varvara Vasilyevna'nın konuşması duyuluyordu şimdi:

"Benim sizler gibi derin konular üstüne konuşamadığımı biliyorsunuz... Bu tür konuları nedense hep yadırgamışımdır. Hele bir zamanlar bunların insana bütünüyle yabancı, birileri tarafından süs olsun diye uydurulmuş; hatta insanların uyuşukluğunu haklı göstermeye yarayan bir çabanın ürünü olduğunu düşünürdüm. Ama şimdi böyle düşünmüyorum... Bilgece konuşmalar hem yaşamı güzelleştirdiği, hem de konular derinleştikçe yaratıcı olduğu için gerçekten gereklidir... Benim inancıma göre insanoğlu mutlu olabilir, öyleyse görevim onların mutluluğu için çalışmaktır. Ayrıca çalışmaktan hoşlanıyorum. Başka türlü nasıl ya-

şardım, orasını bilemem... Lise öğrencilerine Rus tarihi üstüne ders vermek, pazar günleri ise işçilere insan vücudunun yapısını anlatmak hoşuma gidiyor. Bu insanların, gözleri ışıl ışıl, sormak, öğrenmek isteyen bakışlarla karşımda oturduklarını gördükçe çocukça bir sevinç duyuyorum. Bir gün gelecek, bu gözler şimdilik göremedikleri bir nice şeyi görecektir... Bu insanların ilerde kitap okumaktan daha büyük bir zevk alacaklarına inanıyorum. Benim müzik dinlerken duyduğum şeyleri onlar okurken duyacaklar... Ne güzel, değil mi? Belki de benim sevincim, arkadaşıyla bir dilim ekmeğini paylaşan dilencinin sevincidir. Bir sevinç olması bile benim bu duyguya değer vermeme yeter! Sevinci tatmak içinse vermeyeceğim şey yok gibidir. Karşınızdaki kişi, böyle bir insan işte!"

Malinin sandalyeden yüzü solgun, üzüntülü kalktı. Gözleri alev alev yanıyordu.

"Ne kadar yalın, ne kadar kendinizsiniz! Benim de... sizin için vermeyeceğim şey yoktur!"

Kadın da çok üzgündü.

"Hayır, siz her şeyinizi veremezsiniz..."

Adam ona doğru atıldı... Tam o sırada kapının arkasından bir ses duyuldu:

"Girebilir miyim?"

Ve daha yanıt almadan içeriye Tatyana Nikolayevna daldı. Yüzü parlıyor; ya yorgunluktan, ya da heyecandan sık sık soluyordu. İçeriye girer girmez heyecanla, çabuk çabuk şunları söyledi:

"Varenka, Varenka! Aa, kimi görüyorum!.. Pavel İvanoviç, az önce size uğramıştım... Sizi arıyordum. Ah, sevgili Pavel İvanoviç, ne sevindim, bilseniz! Varenka, bu ne gülünç, saçma sapan bir adam!"

Varvara Vasilyevna yaşlı kadını belinden sarılarak kucakladı, oturması için gülümseyerek divana doğru sürükledi.

"Kimmiş sözünü ettiğiniz bu adam?"

Yüzünün heyecandan ileri gelen solgunluğu geçmemiş olan Malinin;

"Yoksa benden mi söz ediyorsunuz?" diye sordu şaşırmış bir halde.

"Varenka, dur, beni sürükleme! Şimdi hepsini anlatacağım... Sırayla... Pavel İvanoviç, bende öyle güzel bir şiir var ki!"

Tatyana Nikolayevna böyle diyerek odada koşturmaya başladı. Aynı görüntü aynaya da düştüğü için odanın içerisi birdenbire canlandı. Varvara Vasilyevna gülmeye başladı.

"Şiiri kendiniz mi yazdınız?"

"Durun da oturayım biraz!"

Tatyana Nikolayevna bir kuş çevikliğiyle divanın üstüne sıçradı, nereden çıkardıysa gri bir kâğıt parçası çıkardı, bunu başının üstünde sallamaya başladı.

"Gördünüz mü? İşte şiir diye buna derim!"

Malinin sinirli sinirli güldü.

"Gene mi bir Koltsov?"

Tatyana Nikolayevna'nın zayıf yönlerinden biri de Koltsovlar bulmaya düşkün olmasıydı. Yılda onlardan en azından on tane bulur, bulduklarının hepsi de gerçekten şiir yazarlardı. Bu insanları nasıl bulduğunu yalnız kendisi bilirdi, fakat eline geçirdiği gençlerden biri gider öbürü gelirdi. Her seferinde, halkın arasından çıkma bir ozandır diye göklere yükselttiği bir delikanlıyı yedirir içirir, giydirir, okuma yazma öğretir, kısacası her bakımdan şımartırdı. Kadıncağızın şımarttığı, öve öve göklere yükselttiği gençler çoğu kez kendilerini bir şey sanıp burunları Kaf dağına çıkar; yağmur sularının kabarttığı mantarlar gibi böbürlenip şişinmeye başlayarak, okuma ve çalışma isteklerini yitirmekten başka şiir yazmayı da bırakırlardı. Tatyana Nikolayevna'nın evinde kaldıkları sürece yaptıkları bütün iş yiyip içmek, uyumak, bunlardan artakalan zamanlarda ise yaşlı kadının, kendisi de bir ozan olan hizmetçisi Jenya ile gönül eğlendir-

mek olurdu. Ozan arayıcısı kadın, keşfettiği ozanın yeteneğinin, evinde yediği ekmeklerden yağ bağladığına iyice inanınca üzüntüsünden ne yapacağını şaşırır;

"Ah, onu kendi elimle ben bozdum! Yazık oldu delikanlıya!" diye sızlanırdı.

Bu kendi yetiştirdiklerinden biri bir gün, kadının dolabını kırmış, gümüş bir bardak altlığı ile kocasından kalma madalyaları çalmıştı. Seyrek de olsa, evine aldığı halk ozanlarından sağlam kişilerin çıktığı oluyordu. Bunlar sonunda şiir yazmasa da ve Rus edebiyatı bundan dolayı fazla bir kayba uğramasa da, asıl kazançlı çıkan yaşamın kendisiydi. Çünkü inançları sağlam, gerçekleri arama yolunda dirençle yürüyen insanların sayısı böylece biraz daha artmış olurdu. Artık Tatyana Nikolayevna'nın mutluluğunun sonu yoktur, sevinç gözyaşlarını tutamaz... Gene de onu düş kırıklığına uğratan ozanların sözü geçince kızar, sinirlenirdi. Şimdi de öyle, Pavel İvanoviç aynı konuya dokunur dokunmaz sinirleri hemen ayağa kalktı, takır takır işleyen dilini çalıştırmaya başladı:

"Şunun söylediğine bakın! 'Gene mi bir Koltsov'muş! Ben de diyorum ki, Koltsov'dan daha üstün! Dahasını isterseniz onu da söyleyeyim! Lirizminizle, kötümserliğinizle, güneşin doğuşuyla, batışıyla, hayal dünyanızla, iç aleminizin renkleriyle ve bunun gibi göz boyayıcı bir nice yaldızınızla siz bile onun yanında yaya kalırsınız! Nasıl, beğendiğiniz mi? Ne yapalım, kendiniz istediniz! Siz... siz dünyamıza yabancı bir insansınız!"

Varvara Vasilyevna yaşlı kadına yaklaştı, elini omzuna koyarak onu yatıştırmaya çalıştı.

"Sevgili Tatyanoçka, böylesine katı yürekli olmayın!"

"'Gene mi Koltsov' diye neden alay ediyor? Düş kırıklığının tadını şiirlerinde anlatan kendisi... Çünkü düş kırıklığına uğramaktan hoşlanıyor. Ama ben zevk almıyorum!"

Malinin altta kalmadı.

"Siz de kendinizi düşlere fazlaca kaptırmışsınız."

"Olsun! Bir kere girdim bu işlere, iyice tökezleyip düşene değin yürüyeceğim! Düşsem bile ilerde mezara düşerim... Ona da daha çok zaman var! Kötümserlere inat uzun yıllar yaşamak ve Şebuyev'le birlikte 'yaşam güzeldir' diye bağırmak istiyorum. Alın, bu da benden!"

"Hadi, okuyun şu şiiri?" diye araya girdi Varvara Vasilyevna.

"Durun biraz! Önce olanları anlatayım... Dün pazardan geçiyordum. Et aldım, sebze aldım; elimde sepet, yürüyorum... Birden arkamdan biri; 'Hanımefendi, sepetinizi verin, ben taşıyayım!' dedi. Döndüm baktım bir genç... Üstü başı dökülüyor, cılız mı cılız, dizleri dışarı fırlamış, gözleri iri iri, yüzü kir içinde... Dedim ya, gözleri şöyle kocaman kocaman, sanki yüzünün yarısını kaplamış! Tam bir mujik gözü, sevimli, yalın; bakışları insanın içine işliyor... Bunun üzerine sordum: 'Kimsin sen? Ne diye bu durumlara düştün? Aç mısın, tok musun? Nereden geliyorsun?' Az sonra anladım ki..."

Tatyana Nikolayevna'nın göz kapakları kızardı, o pek canlı gözlerinden iri iri yaşlar dökülmeye başladı. Dökülen yaşlar yüzünün kırışıkları arasından süzülerek akıyor, bundan dolayı buruşuk yüzü daha sevinçli, pırıltılı bir hal alıyordu.

"Viyatka'dan kalkmış, Moskova'da okumak için yollara düşmüş. On sekiz yaşındaymış, çiftçiler birliğinin okuluna gitmiş köyündeyken... Üç aydır yollardaymış. Üstü başı yırtık, karnı aç, yollar kar, çamur... Önüne çıkan köylerden ekmek dilene dilene gelmiş... Köyündeyken de okula kaçarak gitmiş, annesi babası okumasını istememişler... Ne dövmedikleri kalmış, ne sövmedikleri... Delikanlı, 'Ziyanı yok, dövdüler ama ben okulumu bırakmadım. Biliyordum, karşıma birinin çıkacağını, elimden tutup bana yardım edeceğini biliyordum!' dedi. Anlıyor musunuz, biliyormuş? Biri-

nin ona yardım edeceğini biliyormuş! Bu, insana inancın ta kendisidir! Ne büyük bir inanç, değil mi? İyi anlayın, bunu iyice düşünün! Viyatka'dan Moskova'ya bir genç yollara düşmüş; karlı, çamurlu kırlardan, ormanlardan yayan yapıldak aylarca yürümüş... Karnı aç, yarı çıplak, öğrenmek isteğiyle yanıp tutuşuyor... Hem yürümüş, hem de onu birinin beklediğine, ona yardım elini uzatacağına inanmış. Anlıyor musunuz, çocukcağız bizlere inanmış?"

Varvara Vasilyevna yaşlı kadının dağınık, kırlaşmış saçlarını o güzel eliyle ve sevgiyle okşayarak;

"Tatyanoçka, heyecanlanmayı bırakın!" dedi.

"Yaşamanın en büyük tadı bu heyecandadır, Varenka! Ben bu heyecanı su içer gibi yudum yudum içiyorum, sen de bana kalkmış, 'Heyecanlanmayı bırakın!' diyorsun. Ölüyken dirilen birini görür de heyecanlanmaz mı insan?.. Delikanlıyı yanıma aldım, adı Yakov'muş... Hamama gönderdim, güzelce giydirdim... Bu sabah kahvaltıda bana şu kirli, ama sevimli kâğıdı verdi; 'Bir şiir yazdım... Okur musunuz?' dedi. Şiiri aldım, okudum... Öptüm onu, masanın üstünde ne varsa devirdim, tabakları, fincanları kırdım..."

Bir yandan gülüyor, bir yandan da gözlerinden yaşlar fışkırıyordu. Kurşun kalemle boş yer bırakılmadan doldurulmuş, buruşuk bir kâğıdı elleriyle düzelterek bağırdı:

"İşte şiir!

Işık sızmaz bir kuytuda
Doğdum ve büyüdüm...
Bir nice kötülük gördüm,
Nice gözyaşları döktüm!

Yürek sızılarıyla yaşadım,
Acı çektim, hep ışığa koştum,
Ama verdiğim savaşlarda
Ne yoruldum, ne düştüm...

Şimdi de istiyorum
Kardeşlerime yardım etmek
Çünkü kopkoyu bir gece
Onları sarmış sarmalamış.

Eksiklikler ve yokluk
Yaşamlarını yaşanmaz kılmış,
Oysa hiçbiri bilmiyor,
Şu dünya ne kadar büyük!

İnsanlar ne kadar iyi,
Halkımız ne kadar ulu,
Ve çevrede her şey
Işığa, gerçeğe ne hızla koşuyor!

Ey mutsuz halkım!
Bu bitmez savaşta
Daha ne kadar didinecek,
Ne kadar yorulacaksın?

İçinde gizli yatan
Nice nice gücün vardır!
Ve ne yazık ki, uyuyor
Tüm tutkulu isteklerin!"*

Heyecandan bitkin düşen Tatyana Nikolayevna sessizce elini indirdi. Ne diyecek diye Varvara Vasilyevna'nın gözlerinin içine bakıyor, kıpırdamadan bekliyordu.

Malinin yaşlı kadına usulca yaklaştı; elindeki kâğıdı aldı, iri iri harflerle yazılmış şiire göz gezdirmeye başladı. Az sonra dudaklarına ne anlama geldiği belli olmayan bir gülümseme yayıldı, yüzünde ise şaşırmış gibi bir anlam belirdi. Varvara Vasilyevna kalkıp Bayan Liyahova'nın yanına oturdu, ellerini ellerinin içine alarak şöyle dedi:

* Bu şiiri Nijegorod ili topraklarında yaşayan ve çiftçiler birliği okulunda okuyan 18 yaşında Novikov adında bir delikanlı yazmıştır. Novikov bir çiftlikte bahçıvan olarak çalışmaktadır. (Yazarın notu)

"Şiir çok hoşuma gitti. Sanki 'Yeryüzü ne kadar geniş! İnsanlar ne kadar iyi!' der gibi bir havası var."

Tatyana Nikolayevna kendine gelerek sevinçle silkindi.

"Ne dersin, bu sefer gerçek ozanı buldum mu acaba? Bana sorarsan, bulduğumu sanıyorum. Çocukça şen çığlıklar işitiyorum sözcükler arasında... Sarı saçlı ufacık bir çocuk, bu yaşa gelinceye dek koyu bir karanlığın içinde büyümüş de sonra ışığın çekiciliğine kapılarak oralardan kaçıvermiş sanki... Işığı görünce attığı ilk sevinç çığlığı 'Ah, ne güzel dünya!' oluyor. Hemen ardından, geride, karanlıklar içinde yokluğun, açlığın kasıp kavurduğu başka sarı saçlı çocukların kaldığını anımsayarak büyük bir üzüntüye kapılıyor. Sevindiği sırada bile başkalarını düşünmek ne güzel, değil mi?"

"Tatyanoçka, artık bu çocuğu övgülerinizle şımartmazsınız, değil mi?"

"Hayır, hayır!.. hatta onu evime de almayacağım! Yüreğim sızlasa bile almayacağım bu sefer... E, Pavel İvanoviç, siz ne diyorsunuz? Beğendiniz mi? Bu çocukta yetenek var mı size göre?"

"Birden söylemek zor... Beceriksizce yazılmış bir şiir... Gene de bir şeyler var denilebilir..."

Malinin bu gelişigüzel söylenmiş, kararsız sözlerden sonra birden kâğıdı avucunun içinde sıktı, Varvara Vasilyevna'ya döndü:

"Genç ozana çok acıyorum! Neden derseniz, bu çocuk okudukça gözleri açılacak, yeryüzünün sandığı kadar geniş olmadığını görecek... Çok geçmeden insanların o denli iyi olmadıklarını, kimsenin ışığa, gerçeğe doğru hızla koşmadığını anlayacak... Zamanla aydınlarımızı tanıyacak, önce bu topluluğun kendisine yabancı olduğunu hissederken bir süre sonra aydınların da elinden hiçbir şey gelmediğini, onların kendisine çelişkili kuramlardan, varsayımlardan başka bir şey veremediğini görecek... İşte o zaman 'Gerçek nerede?' diye sormaya başlayacak kendi kendine."

Tatyana Nikolayevna söylev verir gibi sesini yükseltti birden:

"Bırakın sorsun, bırakın her şeyi gerçek yüzüyle görsün! Acı çekmesine gelince, çeksin o acıyı da! İnsan acı çekerse ne olurmuş? Dostoyevski sürgünde acı çekti ama sonunda 'Ölüler Evi'ni yazdı. Daha birçokları çektikleri acılarla yaşamlarını güzelleştirdiler... Kömür bile içinden elmas çıkarken acı duymuştur!"

"Yaşam denen canavara bir kurban daha mı hazırlamak istiyorsunuz? Peki... Kurbanlarla o canavarı doyuracağınızı sanıyorsanız aldanıyorsunuz!"

Liyahova öfkeyle bağırdı:

"Ne dersiniz, bir tabanca armağan edeyim mi size?"

"Zahmet etmeyin, istersem ben kendim bulurum... Benim şu sorumu yanıtlayınız: Yaşam insanları yuttukça bundan kazançlı çıkacak olan kim?"

Varvara Vasilyevna ciddi sakin bir tavırla;

"Yaşam!" diye karşılık verdi.

Bayan Liyahova başıyla onaylayarak;

"Evet, yaşam! Çünkü böylece çok yönlülüğü artacak, daha ilginç, daha hızlı bir görünüm kazanacak!" diye haykırdı.

Malinin hafifçe güldü...

"Size bu hastalık Şebuyev'den bulaşmış, yaşamdan başka söz bilmiyorsunuz."

"Şebuyev'den bulaşmışsa ne olmuş? Akim Andreyeviç yaşamı sevmek gerektiğini söylüyor, bunda da yerden göğe kadar hakkı var."

"Şebuyev'in sevilmesi gerektiğini söylediği yaşam nasıl bir şey, söyler misiniz?"

Yaşlı kadın ayağa fırladı, sesi titreyerek şunları söyledi:

"Bilmiyorum... Ben elli yaşına gelmiş bir kadınım ve ömür boyu acı çektim. Yaşadığım acılı dakikaları, saatleri, günleri, hatta yılları bir bilseniz! Kızımın ölümü... Kocamı yitirişim... Oğlumun... canım oğlumun hapsedilmesi, sonra

ölümü! Ben gene de elli yıl, yüz yıl daha yaşamaya ve iki kat acı çekmeye hazırım! Eğer canlılığını yitirmiş kanımla inandığım şeyleri güzelleştireceğimi bilsem hemen şu anda seve seve ölebilirim!"

Malinin, odanın ortasında dikilerek bunları söyleyen yaşlı kadının gözlerinin parlamasından, buruşuk yüzünün titremesinden, gerektiğinde ölüme gerçekten hazır olduğunu anlamıştı... Ona bakarken susuyordu.

"E, ne diyorsunuz?" diye sordu Varvara Vasilyevna.

Böyle diyerek, karşısında fidan boylu genç bir kız gibi dimdik duran Tatyanoçkasına sevgiyle, övünçle baktı. Malinin omuz silkti.

"Ne diyebilirim ki? Biliyor musunuz, kimi zaman düşünüyorum da, kahramanla köle arasında büyük bir benzerlik var gibime geliyor... İnsanları hareket ettiren yaylar aslında hep aynı olup, esneklikleri ve kasılma ritimleri kişiden kişiye değişmektedir, hepsi o kadar."

Malinin'in bu sözlerine Tatyana Nikolayevna karşılık verdi:

"Ah, benim o konulara aklım ermez! Şimdi kahramanlık nedir, diye kafa yoracak durumda değilim... Ama, Pavel İvanoviç, sizinle Surkov, hani şu manen çökmüş genç arasında birçok ortak nokta bulunduğunu hissediyorum... Ha, aklıma gelmişken söyleyeyim, Varenka, senin şu yetenekli dostun Vladimir İlyiç Surkov içmeye başlamış... Hadi, buna ne buyrulur?"

"Evet, çok içiyor," diye onayladı Malinin de.

Varvara Vasilyevna kaşlarını çattı, suskun suskun odada gezinmeye başladı. Malinin pencereye bakıyordu.

"İnsanlar bir tuhaf, çağı atlamak güç," dedi düşünceli bir tavırla.

Bahçede leylak ağacının yaprakları titreşiyordu. Yaşlı ıhlamurların ve tek başına duran akçaağacın tepelerine akşamın kızıllığı vurmuştu.

"Nedense Vladimir İlyiç'e fazla acımıyorum. İçerse içer, ne yapalım? Kirmalov da içmiyor mu?"

Varvara Vasilyevna'nın bu sözleri üzerine Tatyana Nikolayevna;

"Ah, o başka!" dedi yüksek sesle. "Onun özel bir durumu var. İçtiği zaman bunun ona yakıştığını görürsünüz... Konuşmaları nasıl da ateşlidir, bilmiyor musunuz?"

Malinin kadınlara baktı, güldü. Bayan Liyubimova dayanamadı.

"Niçin gülüyorsunuz, Pavel İvanoviç? İçki Kirmalov'un kanına girecek, onu biliyorum... Ama onun imrenilesi bir yaşantısı var! Tüm arkadaşları, hani şu kilise şarkıcıları, işçiler, baldırı çıplaklar onu çok seviyorlar. Kirmalov onlara şarkı söyler, kitap okur, kendi deyimiyle adamları kederin içine gömer... Kirmalov'un adı onların yanında Yegori Golovniya'dır, onu can kulağıyla dinlerler, birlikte hüzünlenirler, Kirmalov'un etkisiyle heyecan doruğa çıkınca Filip Nikolayeviç Hreptov çıkagelir."

"Ve yanında evrensel bir ilaç karışımı olan her derde deva ekonomi politikası derslerini getirir," diye sürdürdü konuşmayı Malinin.

Varvara Vasilyevna adama ciddi ciddi baktı.

"Olsun, bu adamların coşkularına yararlı bir yön veriyor, bilgilerini yöntemli bir biçimde geliştiriyor ya, siz ona bakın!"

"Artık böyle şeyler söylemeyin, Varvara Vasilyevna! Ağzınızdan bu çeşit sözler işittikçe yüreğim sızlıyor. Sizin gibi güzel, sizin gibi..."

Bayan Liyubimova;

"Pavel İvanoviç, yeter!" diyerek kesti Malinin'in konuşmasını.

"Peki, susuyorum... Kirmalov'dan söz ederken aklınızdan neler geçtiğini biliyorum. 'İnsanlar vardır, kendilerini içkiye vermemişlerdir ama kimseye bir şey öğretmezler, üstelik hep neden neden diye sorup dururlar,' diye düşünü-

yordunuz. Evet, vardır öyle insanlar. Belki de böyleleri gerçekten yaşama yabancı... kimsenin işine yaramaz... zayıf varlıklardır. Ama onlarda inananların bencilliğini, katılığını bulamazsınız."

Malinin'in yüzü titredi, sarardı. Kadınlara aceleyle veda edip sessizce dışarı çıktı. Varvara Vasilyevna, giderken konuğuna ağzını açıp tek söz söylememişti. Adam çıkınca Bayan Liyahova bağırdı:

"Varenka, sen de çok katı davrandın... Hiç öyle yapılır mı?"

"Tatyanoçka! Ona siz tabanca armağan etme önerisinde bulundunuz. Sonra yaşama yabancı olduğu sözünü söyleyen de sizsiniz..."

"Gerçekten bunları ben mi söyledim? Evet, haklısın... Ah, ben ne bunak karıyım! Büyük bir kabalık, gerçekten..."

Tatyana Nikolayevna heyecandan kızarmış, suçlu gözlerle bayan Liyubimova'ya baktı.

"Şimdi ben ne yapayım, Varenka? Özür mü dilesem?.. Ah, Tanrım!"

Varvara Vasilyevna kollarını göğsünün üzerinde çapraz yapmış, dalgın, somurtkan, suskun; odanın içinde bir ileri bir geri gezinip duruyordu.

"Ha Varenka, ne diyorsun?"

1899

VARENKA OLESOVA

I

... Taşra üniversitelerinden birine doçent olarak atandıktan birkaç gün sonra, İppolit Sergeyeviç Polkanov, kız kardeşinin Volga kıyılarında ormanlık bir ilçede bulunan çiftliğinden bir telgraf aldı.

Kısa telgraf aynen şöyleydi: *'Kocam öldü, bana yardım etmek istiyorsan hemen gelmeni rica ederim. Yelizaveta.'*

Bu kaygı verici çağrı İppolit Sergeyeviç'i fazlaca heyecanlandırmış, yapmak istediği şeyleri geciktireceği için keyfini kaçırmıştı. Oysa, bu yaz arkadaşlarından birinin çiftliğine gitmeyi, orada sıkı bir çalışmayla, vereceği derslere hazırlanmayı tasarlıyordu; ama şimdi Petersburg'dan ve atandığı şehirden bin küsur versta* uzaktaki bir yere gidecek, mektuplarından anlaşıldığına göre; pek geçinemediği kocasını yitiren bir kadını avutacaktı.

Kız kardeşini son kez dört yıl kadar önce görmüştü, zaten onunla pek seyrek mektuplaşırdı; farklı yaşam amaçlarının ve uzak mesafenin birbirinden ayırdığı iki akraba arasındaki olağan ilişkiler onların arasında da çoktan kurulmuştu. Telgraf ona eniştesini anımsattı: Eniştesi yemesini içmesini seven, etine dolgun, babacan bir adamdı. Kırmızı damar ağıyla kaplı yuvarlak bir yüzü, neşeli küçük gözleri

* 1060 metre –ç.n.

vardı; sol gözünü çapkınca kırpıp tatlı tatlı gülümseyerek berbat Fransızcasıyla:

'Regardez par ci, regardez par là...'* diye şarkı söylerdi.

İppolit Sergeyeviç'in bu neşeli adamın öldüğüne bir türlü inanası gelmiyordu, çünkü bayağı insanlar genellikle çok yaşarlar.

Kız kardeşi bu adamın zayıf yanlarını nefretle karışık bir hoşgörüyle karşılardı, akıllı bir kadın olduğu için, ne yaparsa yapsın ona söz geçiremeyeceğini bilirdi. Onun ölümüne fazlaca üzüldüğü de şüpheliydi.

Bununla birlikte kardeşinin dileğini reddetmek uygun kaçmayacaktı. Sonra başka bir yerde çalışacağına onun evinde de çalışabilirdi...

Böylece İppolit Sergeyeviç gitmeye karar verdi; aşağı yukarı iki hafta sonra, ılık bir haziran akşamı, iskeleden köye kadar at üstünde yaptığı kırk verstalık yolculuktan yorulmuş olarak, bahçeye bakan terasta kız kardeşinin karşısındaki masada oturuyor, lezzetli çayını yudumlayarak içiyordu.

Terasın korkuluğunda leylak ve akasya ağaçlarının dalları sarmaş dolaş olmuşlardı; bunların yaprakları arasından süzülen güneş ışınları havada yaldızlı, ince şeritler halinde titreşiyordu. Köy yiyecekleriyle donatılmış masaya dalların nakışlı gölgeleri düşüyor; havayı ıhlamur, leylak ve güneşin ısıttığı nemli toprak kokusu dolduruyordu. Bahçede kuşlar cıvıldaşıyordu, bazen terasa kadar gelen bir balarısı veya eşekarısı masanın üzerinde vızır vızır dolaşıp duruyordu. Yelizaveta Sergeyevna eline bir peçete alıyor, onu can sıkıntısıyla sallayarak arıları bahçeye kovalıyordu...

İppolit Sergeyeviç, kız kardeşinin, kocasının ölümünden dolayı fazlaca üzülmediğini, kendisine merak dolu gözlerle baktığını, konuşmalarında ondan bir şeyler gizlediğini anlamakta gecikmedi. Kardeşini evliliğin hırgürü, ev işlerinin

* Şuraya bakınız, buraya bakınız...

telaşı içinde kendinden geçmiş olarak düşünmeye alıştığı için, onu uçuk benizli, sinirli, yorgun göreceğini sanmıştı. Onun hayat fışkıran, güneş yanığı, kendinden emin, uzun, sakin yüzüne; iri, akıllı gözlerinin canlı parıltısına baktıkça hoş bir yanılgıya düştüğünü anlıyordu. Konuşmalarını dinlerken onun kendine söylemekten kaçındığı şeyi bulup çıkarmaya çalışıyordu.

Yelizaveta Sergeyevna sakin, yüksek kontralto sesiyle konuşuyor, kulağa hoş gelen sesi tiz notalarda titriyordu.

"Ölümüne kendimi önceden alıştırmıştım. İkinci krizden sonra hemen hemen her gün kalbinin sızlamasından, aksak atışından, uykusuzluktan yakınmaya başladı. Ölümünden bir gün önce Olesov'lara gitmişti; orada heyecanlanmış, bağırıp çağırmış... Ha, söylemeyi unuttum, yakınımızda nekriz hastası, her şeyi alaya alan, sarhoş, emekli bir albayın, Olesov'un çiftliği var. Albayın bir de kızı var ki, anlatamam!.. Tanışırsınız..."

İppolit Sergeyeviç yüzünde bir gülümsemeyle kardeşine bakarak:

"Tabii tanışmak zorunda kalırsak," dedi.

Kardeşi de gülümseyerek şöyle yanıt verdi:

"Hem de öyle olacak! Sık sık bize gelir... Eh, bundan sonra daha da sık gelir artık."

"Koca mı arıyor? Ben bu işe yaramam, doğrusunu istersen."

Kardeşi onun geniş beyaz alnına, siyah sivri sakalına, uzun zayıf yüzüne dik dik baktı.

"Niçin yaramayacakmışsın? Bak, bu kızdan sana fazla söz etmiyorum, çünkü kendin görünce anlayacaksın... E, söyle bakalım, daha evlenmeyi düşünmüyor musun?"

İppolit Sergeyeviç boş boş bakan, açık ela gözlerini bardağından ayırarak kısaca karşılık verdi:

"Şimdilik hayır."

Yelizaveta Sergeyevna düşünceli düşünceli devam etti:

"Demek öyle, otuz yaşındaki bir erkek için böyle bir adım atmak hem geç, hem de erken olabilir..."

İppolit Sergeyeviç onun kocasından fazla söz etmeyişinden memnun olmuştu. Ama neden onu böyle apar topar yanına çağırmıştı acaba?

Yelizaveta Sergeyevna konuşmasını düşünceli düşünceli sürdürdü:

"Bir erkek ya yirmisinde, ya da kırkında evlenmeli... Böyle olunca hem kendisinin aldanması, hem de başkasını aldatma tehlikesi azalır... Başkasını aldatmış olsa bile, birinci durumda bunu duygularının yıpranmasıyla, ikinci durumda ise hiç olmazsa dış görünüşünün bozulmasıyla öder. Hoş, kırk yaşındaki bir erkeğin dış görünüşü hemen hemen daima yaşlıcadır ya..."

Kardeşi bunları onun için olmaktan çok kendisi için söylüyor gibiydi; İppolit Sergeyeviç koltuğunun arkasına yaslanmış, güzel kokularla dolu havayı ciğerlerine çekerek onu dinliyordu.

"Ne diyordum? Ha, kocam ölümünden bir gün önce Olesov'lara gitmişti. Tabii orada içki içmiş. İşte böyle..."

Burada Yelizaveta Sergeyevna üzüntüyle başını salladı.

"Ben de... Hayatta yalnız kaldım. Gerçi son üç yıldır kendimi onunla da yalnız hissediyordum. Düşün, şimdi durumum ne kadar tuhaf! Yirmi sekiz yaşındayım; kocamla, çocuklarımla geçirdiğim yaşam bir şeye benzemedi. Sonra, çocuklar da öldüler. E, şimdi ben ne yapacağım? Kendime nasıl bir yaşam kurayım? Çiftliği satıp yurtdışına gitmek isterdim, ama kaynım miras istiyor; üstelik bunun için uğraşacağa da benziyor. Yasaya uygun dayanakları olmadan ona zırnık koklatmam, sonra onda bu dayanakları göremiyorum. Bu konuda sen ne dersin?"

"Biliyorsun, hukukçu değilim. Ama bana anlatırsan bir şeyler yaparız. Kaynın sana mektup mu yazdı?"

"Evet... Hem de kabaca. Ne olacak, zevk düşkünü, me-

teliksiz kalmış, kendini salıvermiş bir adam; pek çok ortak yanları da olsa, kocam onu hiç sevmezdi."

"Peki, bir çaresine bakarız."

İppolit Sergeyeviç böyle diyerek ellerini kıvançla birbirine sürttü. Kız kardeşinin onu çağırmasının nedenini öğrendiği için kıvançlıydı; açık, belirli olmayan şeyler hoşuna gitmezdi. Her şeyden önce iç dengesini korumaya çalışırdı; açık olmayan bir şey bu dengeyi bozacak olsa, ruhunda hemen büyük bir tedirginlik, bir öfke doğar, kaygılı bir telaşla bu anlaşılmayan şeyi açıklığa kavuşturmaya, onu kendi dünya görüşü çerçevesine oturtmaya, sonra da bunu unutup gitmeye çalışırdı.

Yelizaveta Sergeyevna kardeşine bakmaksızın yavaş yavaş anlatıyordu:

"Doğrusunu söyleyeyim, kaynımın yersiz istekleri beni korkutmadı değil. Öyle de yorgunum ki, İppolit, dinlenmeye çok ihtiyacım var! Ama işte, insana fırsat veriyorlar mı!.."

Sonra derin derin iç çekerek kardeşinin bardağını eline aldı, adamın sinirine dokunan kederli sesiyle konuşmasını sürdürdü:

"Rahmetli kocam gibi bir adamla geçen sekiz yıldan sonra, insanın dinlenmeye hakkı olsa gerek. Benim yerimde sorumluluk ve namus duyguları pek gelişmemiş bir kadın olsa, şimdiye değin bu ağır zinciri çoktan koparırdı, ama ben ağırlığı altında ezile ezile bu zinciri taşıdım. Bir de çocukların ölümü!.. Ah, İppolit, onları yitirirken duyduğum acıları bir bilsen!"

Kız kardeşinin yüzüne acıyormuş gibi baktı, ama sızlanmaları ona hiç dokunmuyordu. Derinden duyan bir insanın kullanamayacağı kitap diliyle konuşması hoşuna gitmiyordu, sonra, aydınlık gözleri fıldır fıldır dönüyor, belirli bir şeyin üstünde, o da pek seyrek duruyordu. El kol hareketleri yumuşak, temkinliydi, biçimli vücudunun duruşundan soğukluk akıyordu.

Terasın korkuluğuna cıvıl cıvıl öten bir kuş kondu, orada birkaç kez zıpladıktan sonra uçup gitti. İki kardeş kuşu seyrederek bir iki saniye sustular.

İppolit Sergeyeviç bir sigara yakarak:

"Gelenin gidenin var mı? Okuyor musun?" diye sordu.

Bir yandan da, bu güzel sessiz gecede terasta koltuğunda rahat rahat otururken hiç konuşmasa, yaprakların sakin hışırtılarını dinleye dinleye gecenin gelmesini, bütün bu sesleri bastırarak yıldızlarını yakmasını beklese, ne iyi olurdu diye düşündü.

"Varenka gelir, arada bir Banartseva uğrar... Liyudmila Vasilyevna Banartseva'yı anımsarsın... Kocasıyla onun da arası pek iyi değil... Ama o işini bilir, kendisini fazla sıkıntıya sokmaz. Kocamın çok erkek arkadaşı vardı, ama bir tanesi de ilgi çekici olsa bari! İki çift laf edecek adam bulamazsın!.. Çiftlik işleri, avcılık, toprak çekişmeleri, dedikodu... İşte konuştukları şeyler... Bununla birlikte bir kişi var... Geleceğin hukukçusu Benkovski... Genç, kültürlü bir adam. Benkovski'leri anımsar mısın? Dur! Geliyor galiba."

"Kim geliyor? Benkovski mi?"

İppolit Sergeyeviç'in sorusu onu güldürmüştü, sandalyesinden gülerek kalktı, birdenbire değişen sesiyle:

"Varenka geliyor," dedi.

"Ya!"

"Bakalım onun hakkında senin görüşün ne olacak!.. Burada alt etmediği erkek kalmadı. Ama kafa bakımından ele alırsan, berbat bir şey. Şimdi kendin de göreceksin ya!"

Koltuğunda gerinen Ippolit Sergeyeviç kayıtsızca:

"Bu da nereden çıktı?" diye sordu.

Yelizaveta Sergeyevna uzaklaşırken şöyle seslendi:

"Hemen döneceğim!"

"Ya sen yokken gelirse! Rica ederim, gitme; en iyisi sen kal da ben gideyim."

Kardeşi içerden bağırıyordu:

"Hemen dönüyorum!"

İppolit Sergeyeviç yüzünü buruşturdu, bahçeye bakarak koltuğunda oturmaya devam etti. Uzaklardan hızla koşan bir atın nal sesleri, tekerlerin toprakta çıkardığı sesler işitiliyordu.

Gözlerinin önünde sıra sıra, kabukları pürüzlü ihtiyar ıhlamurlar, akçakavaklar, meşeler yükseliyordu. Hepsi de akşamın alacakaranlığına bürünmüştü. Düğümlü budakları birbirine girerek, yukarıda, güzel kokular saçan bir örtü meydana getirmişlerdi. Zamanın yaşlandırdığı, kabukları çatlak, bazı dalları kırık bu ağaçlar, yukarıya, ışığa çıkmak özlemiyle iç içe girmiş, bir çeşit dostça geçinen canlı varlıklar topluluğu oluşturmuştu. Gövde kabukları baştan başa sarı küf tabakasıyla örtülmüş, diplerinden genç sürgünler fışkırmıştı; bu yüzden ihtiyar güçlü ağaçların havada iskelet gibi sallanan pek çok kuru dalları vardı.

Onlara bakıyor, hemen orada, koltuğunda kocamış bahçenin yaydığı temiz havada uyumak isteği duyuyordu.

Ağaç gövdeleriyle dalları arasından, ufuk, kırmızı benekler halinde görünüyor, bu fonda ağaçlar daha kederli, daha bitkin duruyordu. Terastan uzaklara, alacakaranlığa doğru giden yolda koyu gölgeler yavaş yavaş ilerliyor, birtakım belirsiz hayaller canlandıran sessizlik arttıkça artıyordu. İppolit Sergeyeviç'in düş gücü akşamın büyüsüne kapılarak, gölgelerden tanıdık bir kadın karaltısı çizdi; kendini de bu kadınla birlikte düşünüverdi. İşte onlar orada yoldan aşağı doğru yürüyorlar, kadın sokuluyor, onun vücudunun ılıklığını hissediyordu.

"Merhaba!"

Derinden çıkan bir sesle irkildi. Ayağa fırlayarak şaşkınlıkla döndü.

Önünde boz elbisesi içinde orta boylu bir kız duruyordu; başına, gelin duvağına benzeyen, uçuverecekmiş gibi

duran beyaz bir şey örtmüştü. İşte ilk anda gördüğü bundan ibaretti.

Kız ona elini uzatırken soruyordu:

"İppolit Sergeyeviç'siniz galiba? Ben Olesova... Bugün geleceğinizi biliyordum, nasıl biri olduğunuzu merak ederek çıktım geldim. Hayatımda hiç bilgin görmemiştim de... Bilginlerin sizin gibi olabileceğini de bilmezdim."

Elini güçlü, sıcak, küçük bir el sertçe sıkıyor; beklemediği bu sıkış karşısında biraz bozularak, konuşmadan, başıyla selam veriyor; başını kaldırıp baksa, karşısında, cilveli gülüşünü gizlemeyen bir kadın yüzü göreceğini düşünüyordu. Başını kaldırdı, ama düşündüğünün tersine bir çift siyah göz gördü; bu gözler saf, okşayıcı bir gülümsemeyle kızın güzel yüzünü aydınlatıyordu. Sağlık dolu güzelliğiyle gururlanan böyle bir yüzü bir de bir İtalyan tablosunda gördüğünü anımsadı. Onun da böyle, küçük bir ağzı, etli dudakları, dışarı çıkık geniş bir alnı, iri gözleri vardı.

"İzin verirseniz ışık getirmelerini söyleyeyim... Oturun lütfen."

Kız onun koltuğuna oturarak;

"Siz hiç rahatsız olmayın, ben burada evimde gibiyim," dedi.

İppolit Sergeyeviç masanın yanında kızın karşısında dikilerek ona bakıyor; bu hareketinin tuhaf olduğunu, onunla konuşması gerektiğini hissediyordu. Ama kız onun dik bakışlarından ufacık bir utanma bile duymadan konuşup duruyordu. Ona, yolculuğunun nasıl geçtiğini, köyü beğenip beğenmediğini, burada ne kadar kalacağını soruyor; o ise kıza bir kelimelik karşılıklar verirken, kafasından kopuk kopuk düşünceler geçiyordu. Bir darbeden sersemlemiş gibiydi; her zaman açık olan zihni, şimdi, ansızın karmakarışık duyguların etkisiyle bulanıvermişti. Kızın karşısında duyduğu hayranlık kendine karşı duyduğu bir öfkeyle, merakı ise korkuya benzer bir hisle boğuşup duruyordu. Yü-

zünden hayat fışkıran bu kız ise karşısında, koltuğa rahatça kurulmuş oturuyor; giysisinin kumaşı onu sımsıkı sararken omuzlarının, göğüslerinin dolgun şekillerini cömertçe ortaya koyuyor, hükmedici bir havası olan şen şakrak sesiyle, daha önce tanışmamış insanların ilk karşılaşmalarında konuştukları şeylerden söz ediyordu. Koyu kumral saçları kıvrım kıvrımdı; kaşları, gözleri ise saçlarından daha da koyuydu. Saydam, pembe kulaklarının dibindeki esmer teni, damarlarında kanın hızla akışını gösterircesine, hafif hafif seğiriyordu. Gülümsemesi ufak beyaz dişlerini ortaya çıkarırken çenesinde bir çukurcuk meydana geliyor, sanki giysisinin her kıvrımından insanı ayartan duygular savruluyordu. Etli dudaklarının arasında parlayan küçük beyaz dişlerinde, kalkık burnunda bir yırtıcılık vardı; doğal güzelliklerle dolu duruşu, insana, iyi bakılmış, şımarık bir kedinin güzelliğini anımsatıyordu.

İppolit Sergeyeviç ruhen ikiye bölünmüş gibiydi; bir parçası, kolay duyumsanan bu güzellikle büyülenmiş gibi kızı seyrediyor, öbür parçası ise birincisinin durumunu fark ederek onun kıza karşı gücünün zayıfladığını anlıyordu. Kızın sorularına yanıt verirken, bir yandan da, onun baştan çıkartan güzelliğinden gözlerini ayıramıyordu. Kız için, kendi kendine, çok güzel bir dişi kediye benzediğini de söylese, kendi durumuna da gülse, ikiye bölünmüşlükten kurtulamıyordu.

Kız kardeşi Terasa gelip onlarla konuşmaya başlayıncaya değin bu böyle sürüp gitti.

"Bu ne ele avuca sığmaz kız böyle! Ben onu başka yerde bekliyorum, o gelmiş buraya oturmuş..."

"Bahçeden dolaşarak geldim..."

"Tanıştınız mı ağabeyimle?"

"Çoktan! İppolit Sergeyeviç'in en azından kel olabileceğini sanıyordum."

"Çay vereyim mi?"

"Lütfen."

İppolit Sergeyeviç onlardan biraz uzaklaşarak bahçeye inen merdivenin başında durdu. Bir elini yüzüne, sonra parmaklarını gözlerine sürüyordu; sanki yüzünün, gözlerinin tozunu siliyor gibiydi. Duygu coşkunluğuna kolayca teslim olduğu için kendi kendinden utanıyordu, bu utanma çok geçmeden yerini kıza karşı duyduğu bir hınca bıraktı. Onunla geçen sahneyi 'kocaya hücum' diye adlandırıyor, kendisini onun meydan okuyan güzelliğine aldırmayan bir adam olarak görmek istiyordu.

Varenka kız kardeşine;

"Bu gece sizde kalırım, yarını da birlikte geçiririz..." diyordu.

"Peki, Vasili Stepanoviç ne olacak?"

"Luçitskaya halam bizde, biraz da o ilgilensin. Bilirsin, babam onu çok sever."

İppolit Sergeyeviç kuru bir sesle:

"Bağışlayın, çok yorgunum, gidip biraz dinleneceğim," dedi.

İki kadını eğilerek selamladı, çıkıp gitti. Arkasından, Varenka şöyle bağırıyordu:

"Bunu çoktan yapmanız gerekirdi!"

Bu, ancak iyi yürekli bir insanın seslenişi olabilirdi, İppolit Sergeyeviç onun seslenişinde aynı zamanda yaranmaya çalışan, yapmacık bir hava da sezinlemişti.

Eniştesinin çalışma odasını onun için hazırlamışlardı. Odanın ortasında biçimsiz, hantal bir masa, masanın yanında bir koltuk vardı; duvarlardan birinin dibinde tiftiği çıkmış, geniş bir divan boydan boya uzanıyor, öbüründe ise küçük bir org ile içi kitap dolu iki dolap duruyordu. Oturacak yeri yumuşak birkaç büyük sandalye, divana yakın duran bir sehpa ve pencerenin dibindeki bir santraç masası odanın mobilyasını tamamlıyordu. Tavan basık ve isliydi;

kaba, yaldızlı çerçeveleri içinde birtakım tablolar, gravürler duvarlarda kara lekeler gibi görünüyordu. Odada bulunan her şey hantal ve eskiydi, havaya pis bir koku yayıyordu.

Masada mavi abajurlu bir lamba duruyor, döşemeye yuvarlak bir ışık düşürüyordu.

İppolit Sergeyeviç bu ışığın kenarında dikildi, içinde hâlâ karmakarışık kaygılar duyarak pencerelerden bakmaya başladı. Odanın iki penceresi vardı; camların arkasında, akşamın yavaş yavaş çöken alacakaranlığında ağaçların karaltısı belli oluyordu. Pencerelerin ikisini de açtı. Oda ıhlamur çiçeklerinin kokusuyla, canlı bir kahkahanın çınlamasıyla doldu.

Yatağı divanın üstüne sermişlerdi, bu yatak divanın yarısından biraz fazlasını kaplıyordu. İppolit Sergeyeviç yatağa baktı, boyunbağını çözmeye başladı; sonra sert bir hareketle koltuğu pencereye doğru iterek, suratı bir karış asık, oraya oturdu.

Sebebini anlayamadığı kaygılar yüzünden alnı kırışmıştı, çok sinirliydi. Durumundan memnun olmama duygusu içine seyrek olarak düşer, düşse bile onu bu kadar güçlü ve sürekli bir şekilde sarsmazdı, çünkü böyle bir duyguyu alt etmek onun için sorun bile değildi. Heyecanların baştan sezilerek istendiği biçimde azaltılıp çoğaltılabileceğine inanır; insanın ruh yapısının içinden çıkılmaz bir şey olduğunu söyleyenleri, yüzünde alaycı bir gülümsemeyle dinleyerek, bu gibi düşünceleri gerçek dışı olarak adlandırırdı. Bu yüzden kendisini anlaşılmadık birtakım heyecanların ortasında bulması ağrına gidiyordu.

Kendi kendine şöyle soruyordu: 'Bu sağlıklı ve güzel –şüphesiz, çok duygulu ve aptal– kızla karşılaşması onu bu denli etki altına almalı mıydı?' O günün üzerinde bıraktığı izlenimleri bir bir gözden geçirerek sorusuna olumlu bir yanıt bulacaktı. Evet, bu normaldi, çünkü tam zihni dağınık-

ken bastırmıştı kız onu, çünkü yolculuk boyunca çok yorulmuştu, çünkü kız pek alışık olmadığı hayalleri sırasında çıkagelmişti.

Bu çeşit düşünceler onu biraz yatıştırmıştı ki, Varenka bütün kadın güzelliğiyle gözlerinin önünde canlanıverdi. Gözlerini kapayarak onu seyrediyor, sigarasının dumanını sinirli sinirli çekerken onu şöyle eleştiriyordu: 'Aslında kaba saba bir kız; sağlıklı, ölçülü vücudunda sinirden çok kan ve kas var. Yüzü düşünen bir insanın yüzü değil, derin kara gözlerinde parlayan gurur ise güzelliğine güvenen, erkeklerin hayranlığından şımarmış bir kadın gururu. Onun karşısına çıkan bütün erkekleri alt ettiğini kız kardeşi söylememiş miydi!.. Elbet kendisini de yenmek için çırpınacaktı. Oysa o buraya dalga geçmek için değil, çalışmak için gelmişti; kız bunu çok geçmeden anlayacaktı.'

Birdenbire aklına geldi: İlk karşılaşmada onu biraz fazla düşünmüyor muydu?

Kan kırmızısı iri ay yuvarlağı, uzakta bahçenin ağaçları arkasından yükseliyordu, sanki bu kırmızı yuvarlak, karanlığın doğurduğu bir devin tek gözü gibi siyahlıklar içinden bakıyordu. Köy tarafından yayılan belirsiz sesler havayı doldurmuştu. Pencerenin dibindeki otlardan ikide bir bazı hışırtılar geliyordu, bir köstebek veya kirpi avlanmaya gidiyor olmalıydı. Bir bülbülün ötüşü işitiliyordu. Ay o denli yavaş yükseliyordu ki, hareketinin kaçınılmazlığını anlayarak yorulmuş gibiydi.

İppolit Sergeyeviç sönen sigarasını pencereden dışarı attıktan sonra yerinden kalktı, soyundu, lambayı söndürdü. O zaman karanlık, bahçeden içeriye sökün etti, ağaçlar odaya bakmak istercesine pencerelere yaklaştı, henüz cılız ve solgun iki ay ışığı demeti döşemeye düştü.

Divanın yayları ağırlığı altında gıcır gıcır ediyordu; keten örtülerin hoş serinliğine sarılarak geniş geniş uzandı, kı-

mıldanmadan, sırtüstü öylece kaldı. Çok geçmeden uyuklamaya başladı, pencerelerin dibinde birileri dikkatli dikkatli yürüyor, bir fısıltı işitiliyordu:

"Marya!.. Burada mısın?"

Gülümseyerek uyumaya başladı.

Sabahleyin odayı dolduran bol güneş ışığı içinde uyandığında ise geceyi ve yeni tanıştığı genç kızı hatırlayarak aynı biçimde gülümsüyordu. Özenle giyinmiş olarak, bir bilim adamına yaraşacak kuru, ciddi bir yüzle kahvaltıya indi, ama masada kardeşini tek başına oturuyor görünce elinde olmadan ağzından kaçırdı:

"Varenka!.."

Kardeşinin kurnazca gülümseyişi daha sorusunu bitirmeden onu durdurdu, sesini keserek masaya oturdu. Yelizaveta Sergeyevna ağabeyinin giyimini inceden inceye gözden geçiriyordu, bir yandan da çatılmış kaşlarına aldırmadan gülümsemesini sürdürüyordu. Kadının çok şeyler demek isteyen bu gülümsemesi İppolit Sergeyeviç'in sinirine dokundu.

"Varenka kalkalı çok oldu, birlikte yıkanmaya bile gittik, şimdi bahçede... Çok geçmeden gelir."

"Amma da ayrıntılı anlatıyorsun! Lütfen çaydan sonra hemen söyle, eşyalarımı çözsünler."

"Çıkarsınlar mı?"

"Gerekmez, o işi kendim yaparım, hepsini birbirine katarlar sonra... Senin için biraz şekerleme, birkaç kitap getirdim."

"Teşekkür ederim! Çok iyisin... İşte, Varenka da geldi!"

Omuzundan ayaklarına kadar inen zengin, kıvrım kıvrım, hafif beyaz entarisi içinde Varenka içeri girmekteydi. Üzerindeki giysi daha çok çocuk elbisesine benziyordu, onun içinde kendisi de tıpkı bir bebek gibiydi. Kapıda bir an duralayarak;

"Yoksa beni beklediniz mi?" diye sordu, tüy gibi sessizce masaya yaklaştı.

İppolit Sergeyeviç bir şey söylemeden, eğilerek selam verdi; kızın dirseğine kadar çıplak elini sıkarken çevreye yayılan hoş bir menekşe kokusu duydu.

Yelizaveta Sergeyevna sesini yükselterek;

"Aman ne güzel kokular sürünmüş!" dedi.

"Yoksa her zamankinden çok mu? İppolit Sergeyeviç, parfüm sever misiniz? Ah, ben bayılırım! Menekşeler açtığı zaman, her sabah yıkandıktan sonra onlardan epeyce toplarım, elimde ezerim. Daha kolejdeyken öğrenmiştim... Menekşe hoşunuza gider mi?"

İppolit Sergeyeviç kıza bakmadan çayını içiyordu, ama onun bakışlarını yüzünde hissediyordu, omuzlarını silkerek kuru bir sesle;

"Doğrusu, hoşuma gidip gitmediğini hiç düşünmedim," dedi. Sonra genç kızın yüzüne bakarak ister istemez gülümsedi.

Kar gibi beyaz giysisinin aydınlattığı yüzü alev alev yanıyor, derin gözleri duru bir sevinçle parlıyordu. Sanki çevresine sağlık, tazelik, bilinçsiz bir mutluluk saçıyor gibiydi. Kuzey ülkelerinin açık bir mayıs günü kadar güzeldi.

"Hiç düşünmediniz mi? Nasıl olur, siz botanikçi değil misiniz?"

İppolit Sergeyeviç kısaca;

"Ama çiçek yetiştirmem," dedi.

Sonra canı sıkılarak, belki kaba bir yanıt verdiğini düşündü; bakışlarını onun yüzünden başka bir yere kaydırdı.

Varenka biraz geçtikten sonra;

"Botanikçi ile çiçek yetiştiricisi aynı şeyler değil mi?" diye sordu.

Yelizaveta Sergeyevna açıktan açığa gülüyordu. Bu gülüş İppolit Sergeyeviç'in sinirine dokundu, içinde bir acıma duyarak kendi kendine; 'çok aptal' dedi.

Ama sonra ona botanik bilimi ile çiçekçilik arasındaki ayrımı anlatırken onun hakkındaki yargısını biraz yumuşattı: Yalnızca bilgisizdi. Varenka açıklayıcı, ağırbaşlı ko-

nuşmasını dinlerken gözlerinin içine bir öğrencisi gibi dikkatli dikkatli bakıyordu, bu da onun çok hoşuna gitti.

Varenka;

"Yaa! Bilmiyordum işte," dedi. "Peki, botanik ilgi çekici bir bilim midir?"

İppolit Sergeyeviç içini çekti.

"Hım! Bence, bilimlere insanlığa sağladığı yararlar açısından bakmalıdır."

Güzelliğin yanında bu geri kalmışlığı ona duyduğu acımayı daha da güçlendirdi. Varenka ise kaşığını tabağının kenarına dalgın dalgın vururken sorularına devam ediyordu:

"Dağdaki devedikeninin nasıl büyüdüğünün incelenmesi insanlığa ne gibi bir yarar sağlayabilir?"

"Tek bir insandaki yaşama olayını incelerken elde ettiğimiz yararı..."

Varenka gülümsedi.

"İnsan ve devedikeni... Her insan bir başkası gibi mi yaşıyor sanıyorsunuz?"

İppolit Sergeyeviç bu can sıkıcı konuşmadan nasıl olup da yorulmadığına şaşıyordu. Varenka kaşlarını çatarak konuşmasını ciddi ciddi sürdürdü:

"Acaba ben de bütün köylüler gibi mi yiyip içiyorum? Sonra herkesin yaşayışı benimkinin aynısı mı?"

İppolit Sergeyeviç konuşmayı başka bir alana dökeceğini bile bile;

"Peki, siz nasıl yaşıyorsunuz?" diye sordu.

"Ben mi nasıl yaşıyorum? Çok iyi!"

Bunu bir çığlık atarak söylemişti, hatta kıvancından gözlerini bile yummuştu.

"Bakın anlatayım... Sabah kalktığımda, hava güzelse müthiş neşelenirim. Böyle bir günde, çoktandır isteyip de elde edemediğim güzel, değerli bir armağan almış gibi sevinirim... Hemen yıkanmaya koşarım. Çiftliğimizden çıkan bir

ırmak pınarının suyu o kadar soğuktur ki, yıkanırken insanın vücudu diken diken olur. Çok derin yerleri vardır. Sahilden koşarak gelip de balıklama bir atladınız mı, oh! Bütün vücudunuz cayır cayır yanar... Suya bir uçuruma gömülür gibi gömülürsünüz... Başınızın içi uğuldar... Suya dalıp çıkarsınız, güneş sanki size bakıp bakıp güler. Sonra ormandan eve doğru yürürsünüz; çiçek toplar, sarhoş oluncaya kadar orman havası alırsınız; bir de eve gelirsiniz ki, çay hazır! Çay içerken topladığınız çiçekler karşınızdadır. Güneş durmadan size bakar... Ah, güneşi ne denli sevdiğimi bir bilseniz! Sonra günle birlikte çiftlik işleri de başlar. Bizim orada herkes beni sever, her dediğimi anlar ve yapar, böylece işler akşama değin bir çark gibi döner durur... Sonra güneş batar, ay ile yıldızlar çıkar... Bütün bunlar o denli güzel, hem de her seferinde o denli yenidir ki!.. Beni anlıyorsunuz sanırım. Yaşamın niçin bu denli güzel olduğunu pek anlatamıyorum da... Ama, belki bunu siz de duyuyorsunuzdur, öyle değil mi? Ne olursa olsun, yaşamayı seviyorum ya, o bana yeter!.."

İppolit Sergeyeviç:

"Sizi anlıyorum!" diye yanıt verdi.

Mümkün olsa, kardeşinin yüzündeki ince, alaycı gülümsemeyi eliyle tutar siliverirdi. Gözlerini dikerek Varenka'ya bakıyor, bütün benliğini saran hayranlığını anlatmak için çırpınan bu güzel kızı seyretmekten kendini alamıyordu.

"Ya kış! Kışı sever misiniz? Havası sağlam, beyazlar içindeki bu mevsim insanı kendisiyle savaşmaya çağırırcasına şiddetli geçer."

Kulakları çınlatan bir zil sesi Varenka'nın konuşmasını yarıda kesti. Zili Yelizaveta Sergeyevna çalmıştı. Uzun boylu, yuvarlak yüzlü, gözleri cin gibi fır fır dönen sevimli bir hizmetçi kız uçarak içeri girdi; hanımı ona;

"Maşa, masayı topla," diye buyurdu.

Sonra kederli bir yüzle, ayaklarını gürültüyle döşemeye sürterek odada dolaşmaya başladı.

Bütün bunlar kendi havasına dalıp giden Varenka'yı biraz olsun ayıltmıştı; üstünden bir yük atmış gibi omuzlarını silkti, biraz utanarak İppolit Sergeyeviç'e sordu:

"Sizi boş konuşmalarımla sıktım galiba?"

"Hayır, o da ne demek?"

"Yok, ciddi söylüyorum, beni biraz aptalca buldunuz, değil mi?"

"Böyle düşünmenize sebep yok?"

İppolit Sergeyeviç nerdeyse bağırarak söylediği bu sözcüklerin nasıl olup da böyle ateşli, böyle içten çıktığına şaşıp kaldı.

"Ben biraz yabaniyim, yani yeteri kadar öğrenim görmedim. Bununla birlikte sizinle konuşmaktan zevk alıyorum. Çünkü siz bir bilginsiniz... Sonra sandığım gibi de değilsiniz."

İppolit Sergeyeviç gülerek sordu:

"Beni nasıl sanıyordunuz?"

"Büyük büyük şeyler söyleyen, her şeyin nedenini, niçinini sorup, bu niye böyledir de şöyle değildir diye uzun açıklamalara girerek kendinden başka herkesi aptal yerine koyan bir adam... Babamın bir arkadaşı gelmişti bize, bir albay, hem de sizin gibi bir bilgin. Ama o askeri bilgindi... Nasıldı hele? Ha, genelkurmaydan gelmişti. Aman ne burnu havada şeydi! Bana kalırsa öğünmekten başka bildiği şey yoktu."

"Demek, beni de böyle biri sandınız!"

Varenka utandı, kızarıp bozardı, sandalyesinden kalktığı gibi odada komik bir şekilde konuşmaya başladı. Bir yandan da şaşkın şaşkın söyleniyordu:

"Aman siz de... Ben nerden bileyim..."

Yelizaveta Sergeyevna gözlerini kısıp onlara bakarak;

"E, dostlarım, size söyleyeceklerim var!" dedi. "Ben bazı işlere bakmak için evden ayrılacağım. Sizleri Tanrı'ya emanet ediyorum."

Gülerek, eteği hışırdaya hışırdaya odadan çıktı. İppolit Sergeyeviç onun arkasından sitem dolu gözlerle baktı. Bu, gerçekten güzel, ama iyi yetişmemiş kıza karşı takındığı tavırlardan dolayı kardeşiyle konuşmalıydı.

Varenka biraz kendine gelerek neşeyle konuşmasını sürdürdü:

"Bakın ne diyeceğim! Kayık gezintisine çıkar mısınız? Ormana kadar gideriz, orada biraz gezer, sonra öğle yemeğine eve döneriz. İster misiniz? Doğrusu havanın bu denli güzel olmasına, şimdi evde bulunmadığıma çok memnunum! Yoksa yine babamın nekrizi tutar, bana da onunla uğraşmak düşerdi. Hasta olduğu zamanlar babam öyle kaprislidir ki! Çekilmez vallahi."

İppolit Sergeyeviç genç kızın gizlemeyi gerekli görmediği bencilliğinden dolayı biraz şaşırarak hemen olumlu yanıt vermedi; yanıt verdiği zaman da, bir gün önce aklına gelen, bu sabah da odasından çıkarken kafasında iyice yer etmiş olan kızın niyetini anımsadı. Ama henüz onu alt etmek gibi bir isteği olduğundan kuşkulandıracak bir davranışta bulunmamıştı. Konuşmalarında cilveden başka her şey vardı. O halde, böyle gerçekten ender rastlanan bir kızla birlikte niçin bir gün geçirmesindi?

"Kürek çekebilir misiniz? Kötü mü? Neyse, ziyanı yok, ben çekerim. Kuvvetliyimdir de! Kayık öyle hafif ki! Haydi gidelim!"

Terastan bahçeye indiler. Zayıf, uzun boylu doçentin yanında kız kısa boylu, şişman görünüyordu. İppolit Sergeyeviç ona koluna girmesini önerdiyse de kız reddetti.

"Ne gereği var? Yorulunca iyi, ama şimdi yürümemize engel olur."

İppolit Sergeyeviç gözlüklerinin üzerinden ona bakarak gülümsedi; adımlarını onunkilere uydurarak yürüyor, bu da çok hoşuna gidiyordu. Kızın güzel bir yürüyüşü vardı, entarisi, bir kıvrımı dahi açılmadan vücudunun çevresinde

fır fır dönüyordu. Bir eliyle şemsiyesini tutuyor, öbür eliyle de serbest, hoş hareketler yaparak köyün güzelliklerini anlatıyordu. Bu, dirseğine kadar çıplak, altın sarısı tüylerle kaplı, esmer, güçlü kol havada gidip geldikçe, İppolit Sergeyeviç gözleriyle onu dikkatli dikkatli izlemek zorunda kalıyordu... İşte yüreğinin derinliklerinde anlaşılmayan, belirsiz bir kaygı kımıldanmaya başlamıştı. Bu kaygıyı yok etmeye çalışırken kendi kendine: 'Bu kızın ardından gitmeye beni iten sebep nedir?' diye soruyor, sonra şöyle yanıt veriyordu. 'Merak ve onun güzelliğini seyretmek için duyduğum iyi niyetli, zararsız istek.'

"İşte ırmağa geldik! Siz gidip kayığa binin, ben de kürekleri bulayım..."

O, daha kürekleri nerede bulabileceğini söylemeye fırsat bulamadan Varenka ağaçların arasında gözden kayboldu.

Irmağın durgun, soğuk sularında ağaçlar baş aşağı gelerek yansıyorlardı; İppolit Sergeyeviç kayığa bindi, ağaçlara bakmaya başladı. Sudaki görüntüleri ağaçların kendilerinden daha gürdü, daha güzeldi; ırmağa pürüzlü, eciş bücüş dalların gölgeleri düşmüştü. Zamanın çirkinleştirdiği zavallı varlıklardan parlak, birbirine uygun görüntüler yaratan yansıma olayı, ağaçların bütün çirkinliklerini örtmüş, sanki onları yeniden dünyaya getirmişti.

Henüz iyice ısınmayan güneşin ışıkları altında, çıt çıkmayan sessizliğin ortasında, çayırkuşlarının yaşamak mutluluğu ile dolu ötüşlerini dinleyip ciğerlerine temiz havayı çeken İppolit Sergeyeviç, sudaki görüntüler tablosunu seyrederken, içinde onun için yeni olan, hoş bir duygunun, huzur duygusunun uyanmaya başladığını hissetti. Bu duygu onun ruhunu okşarken, her şeyi anlayıp açıklamaya çalışan o sürekli önüne geçilmez isteğini de yavaş yavaş söndürüyordu. Çevresinde büyük bir sessizlik hüküm sürüyor, ağaçlarda bir tek yaprak olsun kımıldamıyordu; çünkü bu sessizlikte doğanın bitip tükenmeyen, gürültüsüz yaratma

olayı meydana geliyordu: Her zaman ölüme yenilen, ama alt olmayan yaşam yeni baştan sessiz sessiz doğarken, her şeyi yenen, ama bir türlü zafer kazanamayan ölüm ise gizli gizli işini görüyordu. Mavi gök göz alıcı bir güzellikle parlıyordu.

Sudaki tablonun içerisinde, yüzünde tatlı bir gülümsemeyle beyazlar giyinmiş bir kız belirdi. Gökten yansıyormuş gibi görünen bu güzel, konuşmayan kız, elinde küreklerle orada bir yerde duruyor, sanki onu kendine doğru çağırıyordu.

İppolit Sergeyeviç Varenka'nın bahçeden çıkarak kendisine bakmakta olduğunu biliyor, ama büyülenmesinin ne bir ses, ne de bir hareketle bozulmasını istemiyordu.

Onun şaşkın bir sesle;

"Siz ne hayalci insanmışsınız böyle?" diye bağırdığını işitince üzüntüyle başını sudan çevirdi, bahçeden çıkıp dik yoldan aşağı süzülerek inen canlı kıza baktı.

Ona bakar bakmaz üzüntüsü geçiverdi, çünkü bu kız gerçekten büyüleyici bir güzelliğe sahipti.

"Sizin düş kurmayı sevdiğinizi pek söyleyemezdim, asık, ciddi yüzünüzü görünce!.. Neyse, dümeni de siz kullanırsınız, olmaz mı? Akıntıya karşı yukarı doğru gideriz, oralar daha güzeldir... Hem akıntıya karşı kürek çekmek çok hoşuma gider, çünkü kürek çekerken var olduğumu daha çok anlarım..."

Sahilden itilen sandal uykulu suda tembel tembel salındı; küreklerin kuvvetli bir vuruşu onun sahile yan vermesini, ikinci vuruşu ise bir o yana, bir bu yana sallanarak ileri doğru süzülmesini sağladı.

Becerikli vuruşlarla suyu yaran Varenka durmadan konuşuyordu:

"Şu sarp kıyıdan gidelim, gölgeliktir... Akıntı ne kadar zayıf, değil mi? Ama bir de Dinyeper'de olsak, akıntıyı orada görürdünüz. Luçitskaya halamın çiftliğinden bilirim.

Dalgalar kürekleri elinizden çekip alacakmış gibi güçlüdür... Dinyeper'deki eşikleri* bilir misiniz?"

İppolit Sergeyeviç nükte yapmak istiyordu.

"Ben yalnız kapıdakileri bilirim!" dedi.

Varenka gülerek:

"Ben onların üzerinden geçerim," diye devam etti. "Ah ne güzeldir! Bir keresinde az kalsın sandalı parçalıyordum; bir devrilseydim, boğulmak işten bile değildi."

İppolit Sergeyeviç ciddi bir yüzle;

"Ya! Çok kötü bir şey olurdu!" dedi.

"Hiç de öyle değil! Yaşamayı sevmekle birlikte ölümden de korkmuyorum. Belki orası da burası kadar güzeldir..."

İppolit Sergeyeviç kızın yüzüne merakla bakarak;

"Belki de orada bir şey yoktur..." dedi.

"Nasıl yok! Olmaz olur mu!"

Varenka karşısında oturuyor, kayığın dibine tutturulmuş kirişe ayaklarını dayayarak, her kürek çekişte vücudunu geriye doğru itiyordu. Entarisinin ince kumaşı altından, her harekette titreyen esnek, dik, kız göğüsleri kabarık kabarık belli oluyordu.

İppolit Sergeyeviç gözlerini yere indirerek: 'Korse giymemiş galiba!' diye düşündü.

Ama bu sefer de gözleri kızın bacaklarına takıldı. Kuvvet almak için bacaklarını gererken diz kapaklarına değin gözüküyordu.

'Yoksa bu saçma elbiseyi özellikle mi giydi?' diye düşündü, öfkeyle başını çevirerek dik sahile bakmaya başladı.

Bahçeyi geçmişler, sarp bir kayalığın dibinden gidiyorlardı; kayalığın tepesinden lüle lüle nohut kökenleri, kadife yapraklı kabak tevekleri sarkıyor, ayçiçeklerinin yuvarlak, kocaman, sarı başları, sapları üzerinden suya bakıyordu. Alçak, düz olan öbür sahil ise duvar gibi yükselen yeşil bir ormana varıncaya kadar uzayıp gidiyordu. Bu sahilin üze-

* Nehirlerde gemilerin geçişini engelleyen sekiler, doğal setler –ç.n.

rinde, körpe, parlak otlardan gür bir örtü vardı, çocuk gözleri gibi açıklı koyulu bir sürü mavi çiçek oradan kayığa sevimli sevimli bakıyordu. Koyu yeşil orman aşağılara kadar uzanıyor, ırmak ilerde bu ormana soğuk bir çelik parçası gibi giriyordu.

Varenka;

"Hava size de sıcak geliyor mu?" diye sordu.

İppolit Sergeyeviç ona bakarken kızardığını hissetti; çünkü kızın başını taç gibi örten kıvrım kıvrım saçlarının gölgelediği alnında küçük ter damlacıkları ışıldıyordu, göğüsleri ise kalkıp kalkıp iniyordu.

Özür diler gibi;

"Çok affedersiniz, dalıp kalmışım," dedi. "Siz yoruldunuz, kürekleri bana verin!"

"İşte bakın bu olmaz! Yorulduğumu mu sanıyorsunuz? Çok ayıp olur, daha iki versta bile gitmedik!.. Haydi siz oturmanıza devam edin... Şimdi kıyıya yanaşır, gezintiye çıkarız."

Yüzüne bakılınca onunla tartışmanın fayda etmeyeceği anlaşılıyordu, onun için de İppolit Sergeyeviç sıkıntıyla omuz silkti, sesini kesti. Bir yandan da şöyle düşünüyordu: 'Anlaşılan beni zayıf, işe yaramaz bir adam yerine koyuyor.' Varenka başıyla sahili işaret ederek;

"İşte bakın, bu yol bize gider. Irmak burada geçit verir, bizim çiftliğe on dört versta sürer. Bizim oralar da güzeldir, hatta sizin Polkanovka'dan daha da fazla."

"Kışı da köyde mi geçirirsiniz?"

"Geçirmeyip de ne yapayım? Bütün çiftlik işleri bana bakıyor, babam koltuğundan kalkamaz. Onu odadan odaya dolaştırmak yine bana düşüyor."

"Bu şekilde yaşamaktan sıkılmıyor musunuz?"

"Niçin sıkılacakmışım? İşim başımdan aşkındır, tek yardımcım da babamın eski emireri Nikon. Gerçi Nikon artık iyice yaşlandı, ama yine de bir pehlivan kadar kuvvetlidir, işi-

ni iyi bilir. Köylüler ondan çok korkar... Adamları kırar geçirir. Bir gün onlar da Nikon'a aman deyinceye kadar iyi bir sopa çekmişler... Nikon bir eşi daha bulunmayacak kadar namusludur, sonra babamla bana çok bağlıdır... Biz de onu severiz. Belki okumuşsunuzdur, bir roman var, bir Arap subay olan Kont Lui Grammon ile emireri Sadi-Koko'yu anlatır."

Genç bilgin, alçakgönüllüce itiraf etti:

"Okumadım."

"Muhakkak okumalısınız, güzel bir romandır. İşime çok yaradığı zamanlar Nikon'u Sadi-Koko diye çağırırım. Böyle dediğim için önce bana kızmıştı, ama bir gün romanı ona da okuyunca Sadi-Koko'ya benzetilmekten hoşlanmaya başladı."

İppolit Sergeyeviç, genç kıza bir Avrupalının ince ince işlenmiş, ama masalımsı, çirkin bir çinli heykeline baktığı gibi, şaşkınlık, acıma ve merak karışımı bir duyguyla bakıyordu. Varenka ise Kont Lui Grammon'a kendini feda edercesine bağlı olan Sadi-Koko'nun kahramanlıklarını anlata anlata bitiremiyordu.

Bir ara kızın konuşmasını keserek sordu:

"Bağışlayın Varvara Vasilyevna, Rus yazarlarının romanlarını da okur musunuz?"

"O, evet! Ama onları hiç sevmem, aman ne can sıkıcıdırlar! Hep de en azından onlar kadar bildiğim konuları yazarlar. İlgi çekici, hoş bir biçimde değiştirmek yerine, olayları hemen hemen olduğu gibi anlatırlar."

"Yoksa gerçeği sevmiyor musunuz?"

"Hayır, öyle değil! Doğruyu herkesin yüzüne karşı söylerim, hem..."

Biraz düşündükten sonra;

"Ama bunda sevecek ne var?" diye devam etti. "Doğruyu söylemek benim huyumdur, ama sevmiyorum yine de..."

İppolit Sergeyeviç kıza yanıt vermek üzereydi ki, Varenka birdenbire sertçe bağırdı:

"Sola kırın! Çabuk! Şu meşe ağacına doğru... Aman, ne beceriksizsiniz!"

Küreğin biriyle bütün gücünü kullanarak suyu karıştırmasına karşın kayık onu dinlemiyor, sahile doğru yan yan gidiyordu.

Varenka;

"Bir şey değil, bir şey değil!" diyerek yerinden fırladığı gibi karaya atladı.

Bir korku çığlığı atan İppolit Sergeyeviç ne yapacağını şaşırıp dümeni bırakarak ellerini onun arkasından uzattı. Neyse kıza bir şey olmamıştı; sahilde duruyor, elinde sandalın ipini tutuyordu.

"Sizi korkuttum mu yoksa?"

"Suya düşeceğinizi sandım."

Sandalı sahile doğru çeken Varenka kendini haklı çıkarırcasına;

"Bu kadar yerden düşülür mü? Üstelik burası derin de değil," dedi.

Sandalın arkasında oturan İppolit Sergeyeviç ise kürek çekme işini kendisi yapsa daha iyi olurdu diye düşünüyordu.

Sandaldan çıkıp da onun yanına vardığında Varenka;

"Şu ormana bakın!" dedi. "Ne kadar güzel değil mi? Petersburg yakınlarında böyle ormanlar var mı?"

Önlerinde iki yanına cins cins ağaçların dizildiği dar bir yol vardı. Ayaklarının altında, araba tekerlerinin çiğnediği düğüm düğüm kökler uzanıyor, başlarının üstünde ise, sık dallardan uzun bir çadır ile onun üstünde mavi mavi gökyüzü yükseliyordu. İbrişim gibi ince güneş ışınları havada titreyerek bu dar yeşil koridoru yanlamasına kesiyordu. Çürümüş yaprak, mantar, kayın ağacı kokuları her yanı sarmıştı. Ormanın büyük sessizliğini canlı, gayretli ötüşleriyle, neşeli cıvıltılarıyla bozan kuşlar oradan oraya uçuşuyordu. Uzaklarda bir ağaçkakan tok tok'larını sürdürüyor,

bir arı vızıldıyor, iki kelebek birbirlerini kovalayıp giderek sanki onlara yol gösteriyordu.

Yavaş yavaş yürüyorlardı. İppolit Sergeyeviç, Varenka, düşündüklerini anlatırken sözcükleri bulmasına engel olmamak için susuyor, Varenka ise coşkuyla anlatıyordu:

"Köylüler hakkında yazılan kitapları okumam. Onların yaşamlarında beni ilgilendirebilecek ne olabilir ki! İçlerinde yaşadığım bu insanların ruhunu bilirim, o nedenle onlar hakkında doğru şeyler yazılmadığını görüyorum. Köylüleri sanki çok zavallı insanlarmış gibi anlatıyorlar, oysa onlar öyle aşağılık şeylerdir ki, acımaya bile değmez. Hepsinin kafasında aynı şey vardır: Sizi aldatmak, bir şeyinizi çalmak. Hep dilensinler, ağlayıp sızlasınlar... Pis, iğrenç yaratıklar!.. Hem öyle de kurnazdırlar ki! Şeytana külahını ters giydirirler, bana bazen neler çektirdiklerini bir bilseniz!"

Varenka anlattıkça coşmuş, öfkeyle sararan yüzüne şimdi de bir bezginlik çökmüştü. Anlaşılan köylüler yaşamında önemli bir yer tutuyordu, onları anlatırken öfkesi nefrete dönüşüyordu. Bu duyguların coşkunluğundan şaşıran İppolit Sergeyeviç, zengin toprak sahibinin sızlanmalarını daha fazla dinlememek için kızın konuşmasını kesti.

"Fransız romanlarından söz ediyordunuz..."

Biraz yatışan Varenka onun söylediğini düzelterek devam etti:

"Ha, evet! Rus romanlarından demek istiyorsunuz... Rus yazarlarının neden daha kötü yazdıklarına gelince, bu açık bir şey. Çünkü insanı heyecanlandıran bir şeyler uyduramıyorlar. Fransızlarda kahramanlar gerçek kahramandır; onlar öbür insanlar gibi konuşmazlar, onlar gibi hareket etmezler... Hepsi de atılgan, âşık, neşelidirler. Ya bizimkilerin kahramanlarına ne demeli!.. Hepsi basbayağı birer insan, ne atılganlık, ne ateşli duygular, ne güzellik, ne de başka bir şey!.. Her yerde gördüğümüz zavallı insancıkların ta kendisi! Bunlara neden kahraman derler, işte Rus eserlerinde bir

türlü anlayamadığım şey... Aptal, hantal, hep canı sıkılan, aklının ermediği şeyleri düşünüp duran, kendisi en çok acınacak biri olduğu halde, herkese acıyan bu insancıklar, bizimkilerin romanlarında kahraman olup çıkmış. Durmadan düşünür, durmadan konuşur, tutar aşkını itiraf eder, sonra evleninceye kadar yeniden düşünür... Ama evlenince karısına söylemediğini bırakmaz, sonunda onu kolundan tuttuğu gibi evden dışarı atar... Bunun neresi ilgi çekici? Aldatmacaya benzediği için üstelik kızıyorum da, romanda kahraman diye karşıma bostan korkuluğu çıkarıyorlar. Rus romanını okurken gerçek yaşamı unutamazsınız, bunun güzel bir yanı var mı? Ama Fransız romanlarını okuyun da görün; kahramanlar için yüreğiniz titrer, onlara acırsınız, nefret edersiniz; onlar kavga ederken kavga etmek istersiniz, ölürlerken ağlarsınız... Roman ne zaman bitecek diye beklersiniz, bitince de hepsi bu kadar mıydı, diye üzülürsünüz. İçinizi titreten bir yaşam anlatılır bu romanlarda, ya Rus romanlarında ne anlatılır? İnsanların niçin yaşadıklarını bile anlayamazsınız! Olağanüstü bir şey söyleyemedikten sonra neden kitap yazarlar? Çok tuhaf doğrusu!"

İppolit Sergeyeviç bu söz sağanağını durdurmak için;

"Söylediklerinize birçok bakımdan itiraz edilebilir, Varvara Vasilyevna," dedi.

Varenka ise gülümseyerek;

"Ne olacak, itiraz edin," dedi. "Düşüncelerimi çürütecek güçtesiniz nasıl olsa."

"Çalışacağım. Önce söyleyin bakalım, hangi Rus yazarlarını okudunuz?"

"Çok!.. Bununla birlikte hepsi de birbirinin aynı. Alalım Salyas'ı... Fransızları taklit eder, ama iyi değildir. Onun da kahramanları hep Rus, öylè olunca ilgi çekici bir şey yazabilir mi? Daha çoklarını okudum, Turgenyev'i, Markeviç'i, Pazuhin'i...insana öyle geliyor ki, daha Pazuhin adını görür görmez iyi bir eser yazamayacağını anlıyorsunuz. Siz ondan

bir şey okudunuz mu? Peki, Fortuner de Boigaubeil'i, Ponson de Tereille'i, Arsen Gouré'yi, Pierre Zaconnet'yi, Dumas, Gaborio, Born'u okudunuz mu? Ne kadar güzeldir hepsi de, değil mi? Bakın size ne söyleyeceğim! Romanlarda en çok hoşuma giden çeşit çeşit dolaplar çeviren, zehirleyen, öldüren canilerin bulunmasıdır. Ah onlar ne kurnazdır, ne kuvvetlidir!.. Onları bir de yakalamıyorlar mı, öyle hırslanıyor, öyle hırslanıyorum ki, gözlerimden yaşlar boşanıyor. Herkes caniden nefret ediyor, herkes ona karşı çıkıyor, ama cani hepsinin karşısında tek başına duruyor... İşte kahraman dediğin böyle olur! Erdemli olan rakipleri ise onu yendikten sonra birer iğrenç yaratık haline geliyorlar... Sonra, biliyor musunuz, insanlar bir şeyi çok fazla isterlerken, bir yere giderlerken, bir şeyler ararlarken, acı çekerlerken daha çok hoşuma gidiyorlar... Ama amaçlarına ulaştıktan sonra durağanlaştılar mı, heyecan verici olmaktan çıkıyorlar, hatta bayağılaşıyorlar!"

İppolit Sergeyeviç'e anlattıklarından gurur ve heyecan duyan Varenka onun yanında ağır ağır yürüyor, başını hoş bir biçimde tutarken gözleri parlıyordu.

İppolit Sergeyeviç ise Varenka'nın yüzüne bakarken sakalını sinirli sinirli sıvazlıyor, onun kafasının içine çökmüş bulunan kalın toz tabakasını bir anda silkecek karşı çıkışlar arıyordu. Ama kendini ona yanıt vermeye yükümlü hissetmekle birlikte onun kendisiyle ilgili saf gevezeliğini biraz daha dinlemek, onun düşüncelerinin akışına kapılarak gözünün önüne serdiği iç dünyasını biraz daha seyretmek istiyordu. Bu zamana değin böyle bir konuşma dinlemiş değildi, bir daha dinleyeceğini de pek sanmadığı bu acayip sözler, onun yabani güzelliğiyle çok iyi uyuşuyordu. Karşısında işlenmemişliğiyle canını sıkan bir zekâ, baştan çıkartan güzelliğiyle duygularını kışkırtan bir kadın vardı. Bu iki kuvvet, yakınlığının bütün gücüyle onu etkiliyor, bu etkinin altında ezilmemek için dirençle karşı koyması gereki-

yordu. Ona öyle geliyordu ki, böyle yapmazsa, bu kızla karşılaşıncaya kadar huzur içinde yaşamasını sağlayan görüş ve duyuşlarının alışılmış düzeni bozulup gidecekti. İppolit Sergeyeviç'in duru bir mantığı vardı, kendi ortamının insanlarıyla başarılı bir biçimde tartışırdı. Ama nasıl konuşsa, neler söyleseydi de, bu kızın zihnini doğru yola çevirebilse, aptalca yazılmış romanların, eski bir asker olan sarhoş babasıyla köylülerden meydana gelen dar çevresinin çirkinleştirdiği iç evrenini bunlardan korusaydı?

Varenka içini çekerek;

"Of, amma çok konuştum! Sizi de bıktırmış olacağım," dedi.

"Hayır, ama..."

"Biliyor musunuz, sizinle karşılaştığım için çok kıvançlıyım! Sizinle tanışmadan önce konuşacak tek bir insan yoktu çevremde. Biliyorum, kardeşiniz beni pek sevmez. Babama votka verdiğim, Nikon'u da dövdüğüm için bana çok kızmıştı..."

İppolit Sergeyeviç şaşırarak sordu:

"Siz ha? Hem de dövdünüz? E, nasıl yaptınız bunu?"

"Çok basit, babamın kırbacı ile veryansın ettim! Siz bilmezsiniz, harman zamanı fıkır fıkır iş kaynar... Bir gün ne göreyim, hayvan herif körkütük sarhoş değil mi!.. Müthiş kızdım! Sen misin işe güce aldırmayıp da köylüleri başıboş bırakan!.. Ah o köylüler, asıl neden onlar değil mi zaten!.."

İppolit Sergeyeviç elinden geldiği kadar yumuşak, inandırıcı bir sesle;

"Dinleyin, Varvara Vasilyevna," dedi. "İnsan hiç uşağını döver mi? Bu iyi bir hareket değil. Düşünün bir kere, taptığınız o kahramanlar sizin gibi kendine hizmet eden adamını, Sadi-Koko'sunu dövüyor mu?"

"Oo, hem de nasıl! Kont Lui bir gün Koko'ya öyle bir tokat yapıştırdı ki, zavallı askerciğe ben bile acıdım. Sonra onları dövmeyeyim de ne yapayım? İyi ki gücüm yetiyor...

Gücüm kuvvetim yerindedir! Tutun kolumu da görün!"

Kolunu dirseğinden bükerek gururla ona yaklaştırdı. İppolit Sergeyeviç elini kızın pazısına koydu, parmaklarıyla kuvvetlice sıktı; ama sonra hemen kendine gelerek, yüzü utançtan kıpkırmızı, çevresine bakındı. Sağında solunda sessiz; ağaçlardan başka kimsecikler yoktu...

İppolit Sergeyeviç kadınlara karşı genellikle uysal davranmazdı, ama Varenka tehlikeli olabilecek bir duyguyu yüreğine düşürmekle kalmamış, sadeliğiyle, içtenlikli açılmasıyla onu uysal bir insan yapmıştı.

Kızın güneş yanığı küçücük eline bir süre dalgın dalgın baktıktan sonra;

"İmrenilecek bir sağlamlığınız var," dedi.

Sonra ansızın ağzından kaçırdı:

"Çok temiz bir de kalbiniz olmalı!"

Varenka başını iki yana sallayarak;

"Bilmem," dedi. "Duygularım sık sık değiştiği için bundan kuşkuluyum. Bazen bütün insanlara, hatta sevmediklerime dahi acırım."

İppolit Sergeyeviç gülerek;

"Yalnız bazen mi?" dedi. "İnsanlar acınmaya, sevilmeye değmez mi size göre?"

Varenka da gülümseyerek;

"Niçin değsinler?" diye karşılık verdi.

"Ne kadar mutsuz olduklarını görmüyor musunuz? Alalım sizin köylülerinizi. Yaşam koşullarının ne denli ağır olduğunu; ne haksızlıklara, acılara, kederlere katlandıklarını bilmiyorsunuz?"

İppolit Sergeyeviç'in ağzından bu sözler büyük bir heyecanla çıkmıştı. Varenka onun yüzüne dikkatle bakarak;

"Böyle konuştuğunuza göre siz de iyi kalpli bir insan olmalısınız," dedi. "Köyde yaşamadığınız için köylüleri yakından tanıdığınızı sanmıyorum. Onların mutsuz oldukları

doğru, peki bunda suçlu olan kim? Kurnazlıklarına diyecek yok, istedikleri kadar mutlu olmalarına da kimse engel değil... Öyleyse?"

"Peki, karınlarını doyuracak kadar ekmekleri var mı?"

"Daha neler! Görmüyor musunuz, ne kadar çoklar! Bu kadar köylüye ekmek yeter mi?.."

"Orası öyle, köylü çok, ama toprak da çok... Çünkü on binlerce dönümlük toprağı olan insanlar var. Örneğin sizinki ne kadar?"

"On bir bin dört yüz dönüm... E, bunda ne var? Durun hele!.. Yoksa topraklarımızı dağıtmamızı mı istiyorsunuz?"

İppolit Sergeyeviç'e büyük bir insanın çocuğa baktığı gibi hafifçe gülerek bakıyordu. Bu gülüş doçenti hem şaşırtıyor, hem de sinirlendiriyordu. Kızı, mantığının yanılgılar içinde olduğunu nasıl etse de inandırsaydı!

Sözcükleri tek tek, hatta biraz da sertçe söyleyerek zenginliğin adaletsizce dağılımından, insanların büyük çoğunluğunun haksızlığa uğramasından, bir dilim ekmek, başını sokacak bir yer için süregelen boğuşmalardan, zenginlerin güçlülüğü, yoksulların güçsüzlüğünden, insanların mutlu azınlığı yararına işleyen kör inançlar karmaşasından, yüzlerce yıllık yalanların altında ezilip kalmış olan –en büyük kuvvet– akıldan söz etmeye başladı.

Varenka onunla yan yana yürüyor, tek söz bile söylemeden şaşkın, meraklı gözlerle yüzüne bakıyordu.

Koyu gölgeli ormanın durgun havası yol boyunca onlarla birlikteydi hep. Bu hüzünlü uyumu bozmamak istercesine bütün sesler yumuşuyor, sessizliğe karışıp gidiyordu. Akçakavakların yaprakları, tutkuyla istenen bir şeyi bekler gibi dallarında titreşip duruyorlardı.

İppolit Sergeyeviç inandırıcı bir sesle;

"Her dürüst insanın görevi köleleştirilenlerin yaşama hakkı için yürütülen savaşa bütün aklını, kalbini koyarak

bu savaşın akışını hızlandırmak, çekilen acıları azaltmaktır," diye sürdürdü konuşmasını. "İşte gerçek kahramanlığın gerekli olduğu yer burasıdır, siz de onu burada aramalısınız. Bunun dışında kahramanlık yoktur. Hayranlığa, öykünmeye değenler yalnız bu çeşit insanlardır; işte sizin de, Varvara Vasilyevna, dikkatinizi buraya çevirmeniz, kahramanlığı burada aramanız, bütün gücünüzü o yöne yöneltmeniz gerekmektedir... Bana öyle geliyor ki, siz yılmaz yorulmaz bir gerçek savunucusu olurdunuz! Ama her şeyden önce çok okumalısınız, yaşamı düşlerden arınmış görünüşüyle tanımaya çalışmalısınız... Aptalca yazılmış romanlarınızın tekini dahi bırakmayın, hepsini yakın onların."

Verdiği bu uzun dersten yorularak sustu, alnındaki teri sildi, kızdan alacağı yanıtı beklemeye başladı.

Varenka kısılmış gözlerle uzaklara bakıyor, yüzünde birtakım gölgeler dolaşıyordu. Beş dakika kadar süren sesizlik yavaşça söylediği şu sözlerle son buldu:

"Ne kadar güzel konuşuyorsunuz!.. Üniversitedeki hocaların hepsi de böyle güzel mi konuşur?"

Genç bilgin umutsuzca içini çekti, sabırsızlıkla bekleyişi kıza karşı gizli bir öfkeye, kendine karşı da bir acımaya dönüştü. Birazcık kafası çalışan bir yaratığın kolayca kavrayacağı bir gerçeği nasıl olur da anlamazdı! Konuşmasında eksik olan ne vardı, onun duygularını niçin harekete geçiremiyordu?

Varenka, İppolit Sergeyeviç'in yanıtını beklemeden içini çekti, gözlerinden gerçek bir sevinç okunuyordu.

"Çok güzel konuşuyorsunuz!" diye üsteledi.

İppolit Sergeyeviç:

"Doğru değil mi söylediklerim?"

Varenka, hiç düşünmeden karşılık verdi:

"Evet, hepsi doğru. Siz bir bilim adamısınız, ama yine de sizinle tartışacağım. Benim de kendime göre bildiklerim var!.. Söylediklerinizden anlaşıldığına göre, söz gelişi ev ya-

pan insanların hepsi de bu işte birbirine eşit olmalıdır. Hatta yalnız insanlar değil, tuğlalar, marangozlar, keresteler, ev sahibi bile... Bu nasıl olur? Köylü beden işi yapmak, vali yönetmek, siz ders vermekle yükümlüsünüz; herkes üzerine düşen işi yapmalıdır... Sonra, yaşamın bir savaşım olduğunu söylediniz... Haydi gösterin, nerede bu savaş? Tersine, insanlar çok iyi geçiniyorlar. Eğer dediğiniz gibi ortada bir savaş varsa, yenilen de olacaktır. Bir işten herkesin aynı kazancı sağlaması gerektiğine inanmıyorum. İnsanlar arasında eşitlik olursa herkesin birbirine denk yararlar elde edeceğini söylüyorsunuz. Bu doğru değildir. Babam bir albaydır, peki Nikon veya bir köylüyle eşit midir? Siz de bir bilgin olarak, durmadan votka içen, sümkürürken boru gibi sesler çıkaran, kızıl saçlı, aptal suratlı Rusça öğretmenimizle bir olabilir misiniz?"

Kanıtlarının reddedilmeyeceğine inanan Varenka çılgınlar gibi seviniyor, İppolit Sergeyeviç ise onun bu coşkun sevincine hayran hayran bakarken, buna kendisi sebep olduğu için büyük bir kıvanç duyuyordu.

Bir yandan da aklı bir sorunu çözmeye çalışıyordu: Nasıl olur da kendisinin harekete geçirmeye çalıştığı, akıl yürütme nedir bilmeyen bir zihin, onu itmek istediği yönün tam tersi bir yönde ilerlerdi?

"Siz benim hoşuma gidiyorsunuz, bir başkası ise gitmiyor... Hani bunda eşitlik?"

İppolit Sergeyeyiç nedenini düşünmeden;

"Ben hoşunuza gidiyor muyum?" dedi.

Varenka onaylarcasına başını salladı.

"Hem de çok!"

Sonra hemen ekledi:

"Niçin sordunuz?"

İppolit Sergeyeviç kızın duru bakışlarından okunan saflığın derinliği karşısında korkuyla irkildi. 'Yoksa bu da onun bir cilvesi mi?' diye düşündü:

Varenka adamın yüzüne merakla bakarak üsteledi:

"Hadi, söyleyin! Niçin sordunuz bu soruyu?"

İppolit Sergeyeviç kızın bakışlarından utanıyordu, omuzlarını silkerek;

"Peki, söyleyeyim," dedi.

Sonra elinden geldiği kadar sakin olmaya çalışarak:

"Sanırım doğal bir şey bu. Siz kadınsınız... Ben de erkek..."

"Peki ne olmuş? Yine de hoşunuza gidip gitmediğimi öğrenmek için bir sebep değil. Siz benimle evlenecek değilsiniz ki!"

Bu sözler öyle rahat söylenmişti ki, İppolit Sergeyeviç hiç şaşırmadı. Karşısındaki savaşılması yararsız, yaratılıştan kör gücün, zihninin çalışma doğrultusunu başka bir yöne doğru kaydırmakta olduğunu hissediyordu. Oynak, neşeli bir söyleyişle genç kıza şu karşılığı verdi:

"Kim bilir!.. Sonra, beğenmekle evlenmek, siz de çok iyi bilirsiniz ki, aynı şeyler değildir."

Varenka birden öyle bir kahkaha attı ki, İppolit Sergeyeviç içinden hem onu, hem de kendini lanetleyerek dondu kaldı. Varenka kahkahalarına engel olmadan alabildiğine gülüyor, göğüsleri kalkıp kalkıp iniyordu. İppolit Sergeyeviç ise, bir suçluluk duygusu içinde, oynaklığı yüzünden takındığı sert karşılığı bekliyordu.

"Oh! Bilmem ki; sizin için... nasıl bir eş olurdum! Çok komik... Devekuşuyla bal arısı! Kah-kah-kah!"

Beklediği sert çıkışla karşılaşmayınca o da gülmeye başladı, ama gülüşünün asıl nedeni Varenka'nın tuhaf benzetmesi değil, o ana değin bu kızın ruhunu harekete getirecek davranış biçimini bulamamış olmasıydı.

İçten bir tavırla;

"Siz hoş bir kızsınız!" dedi.

"Haydi, elinizi verin bana!.. Çok yavaş yürüyorsunuz,

size biraz yardım edeyim. Bakın, eve dönme zamanı geldi, hatta geç bile kalıyoruz! Oradan çıkalı dört beş saat oldu, sonra yemeğe geç kaldık diye Yelizaveta Sergeyevna'dan paparayı yeriz."

Geri döndüler. İppolit Sergeyeviç onun yanında istediğince serbest davranmasına engel olan, kızın akıl karışıklığını açıklığa kavuşturmada kendini hep sorumlu hissediyordu. Ama her şeyden önce ruhunu sarmış bulunan şu belirsiz tedirginliği bastırmalıydı ki, onu rahatça dinleyerek ileri sürdüğü kanıtları kolayca çürütebilsin. Benliğini sararak gücünü kesen, adını koyamadığı tuhaf bir duygu olmasaydı, bu kızın beynini kuşatmış bulunan uru katı mantığının bıçağıyla kesip alması öylesine kolay olacaktı ki! Bu duygu ne olabilirdi? Yoksa Varenka'nın ruh dünyasına onun yabancısı olduğu bazı düşünceleri sokmaktan vaz mı geçiyordu!.. Ama ilkelerine bağlı bir insan olarak sorumluluğunu unutamazdı, unutmamalıydı... Sonra aklının duygularına göre daha da güçlü olduğuna inanırdı.

"Bugün salı mı? Öyle ya! Demek üç gün sonra esmer delikanlı gelecek" diye konuşmasını sürdürdü genç kız.

"Kim nereye gelecekmiş?"

"Esmer delikanlı Benkovski cumartesi günü size gelecek."

"Niçin?"

Varenka ona merakla bakarak gülmeye başladı.

"Yoksa haberiniz yok mu? Memurdur."

"Ha, tamam, kardeşim anlatmıştı..."

"Anlattı mı? E, öyleyse söyleyin bakalım, ne zaman evleniyorlar?"

"Ne dediniz? Niçin evleneceklermiş?"

Varenka şaşırmış, yüzü kıpkırmızı kesilmişti.

"Niçin mi? Bilmiyorum. Herhalde canları istediği için! Ama nasıl olur! Durumu bilmiyor muydunuz?"

"Ben bir şey bilmiyorum."

"Öyleyse benden öğrendiniz! Bakın siz şu işe! İki gözüm İppolit Sergeyeviç, ne olur, bunu size söyleyen ben değilim... Siz de duymamış olun..."

"Peki! Ama izin verin, gerçekten bir şey bilmiyorum. Anladığıma göre kız kardeşim Bay Benkovski ile evlenecek, öyle mi?"

"Evet! Ama kendisi size söylemediğine göre, belki de bu iş olmayacaktır. Konuştuklarımızı ona söylemeyeceksiniz, değil mi?"

"Söylemem, söylemem! Buraya enişte min ölümü dolayısıyla gelmiştim, karşıma evlenme olayı çıktı! Doğrusu çok güzel!"

"Lütfen evlenmeden hiç söz etmeyin! Siz bir şey bilmiyorsunuz."

"Tamam, anlaştık! Peki Bay Benkovski kim oluyor? Sorabilir miyim?"

"Dedim ya, bir memur. Kapkara, taptatlı, sessiz bir adamcağız! Küçücük gözleri, ufacık bıyığı, dudakları, minicik elleri, gene öyle minicik bir kemanı var. Aşk şarkılarını, bir de reçeli pek sever. Onu her gördüğümde suratına patlatasım gelir."

Dış görünüşünün bu özelliklerinden sonra İppolit Sergeyeviç Bay Benkovski'ye karşı bir acıma duymaya başlamıştı.

"Ondan pek hoşlanmıyorsunuz galiba!"

"O da benden hoşlanmaz! Onun gibi ufak tefek, yumuşak, alçakgönüllü erkeklerden nefret ederim. Erkek dediğin uzun boylu, kuvvetli olmalı, yüksek sesle konuşmalı, iri gözleri ateş saçmalı, ataklığına engel tanımamalı. Erkek istemeli ve yapmalı!"

İppolit Sergeyeviç, Varenka'nın ülküsel erkeğinin kendisinde nefretten, öfkeden başka bir şey uyandırmadığını hissederek kuru kuru güldü.

"Galiba böylesi kalmadı."

"Hayır, vardır!"

"Ama, Varvara Vasilyevna, siz de tuttunuz hayvan türünden birini betimlediniz! Bu yaratığın beğenilecek nesi var?"

"Hiç de hayvan türü değil, güçlü bir erkek işte! Güç az bir şey mi? Şimdiki erkekler romatizmaları, öksürükleri, çeşit çeşit hastalıklarıyla birlikte doğuyorlar; bunun neresi iyi? Ne ilgi ha, değil mi; ben öyle bir erkekle evleneyim ki, örneğin çiçekçiler derneği başkanı Kokoviç gibi yüzü sivilceli olsun veya Benkovski gibi pek şirin. Yahut mübaşir Mühin gibi sipsivri, zayıf, kambur... Yahut da bir tüccarın oğlu olan Grişa Çernonebov gibi iri yarı, etli, dazlak kafalı, kırmızı burunlu, nefes darlığından hasta. Hoşuma gider mi sanıyorsunuz? Bunlar gibi entipüften bir kocadan nasıl çocuklar doğar bir düşünün!.. Bunu da hesaba katmalı. Çocuk konusu çok önemlidir... Üstelik bu beyler ne bir şey düşünürler, ne de bir şey severler. Kısacası, bir işe yaramazlar. Biraz önce saydığım erkeklerden biriyle evlenmiş olsaydım, onu durmadan döverdim."

İppolit Sergeyeviç, az insan tanıdığından Varenka'nın erkekler hakkındaki yargısının genellikle doğru olmadığını söyleyerek onu durdurdu. Biraz önce adını söylediği erkekler yalnız dış görünüşleriyle ele alınmamalıydı, bu haksız bir davranış olurdu. Bir insanın çirkin bir burnu, ama altın gibi bir kalbi; sivilceli bir yüzü, ama keskin bir zekâsı olabilirdi. Çocukların bile bildiği bu gerçekleri onunla tartışmak gücüne gidiyordu, içine sıkıntı basıyordu; bu kızla karşılaşmadan önce bu yalın gerçekleri öylesine seyrek ve geçmişte düşünmüş olacaktı ki, şimdi aynı konular bayatlamış, eskimiş geliyordu. Ama bunları bu kıza anlatamıyor, kabul ettiremiyordu.

Varenka, İppolit Sergeyeviç'in konuşmasını bir sevinç çığlığı ile kesti:

"İşte ırmağa geldik!"

İppolit Sergeyeviç ise: 'Beni konuşturmadığı için seviniyor,' diye düşündü.

Yeniden karşı karşıya oturarak sandalla yüzmeye başladılar. Kürekleri yine Varenka almıştı, güçlü vuruşlarla, çabuk çabuk çekiyordu; sandalın altında sular hışır hışır ediyor, küçücük dalgalar ırmağın iki yakasına yayılıyordu. İppolit Sergeyeviç sahillerin, iki yandan kayıktan uzaklaşmasını seyrediyor; gezi boyunca söylediklerinden, düşündüklerinden sonra yorulduğunu hissediyordu.

Varenka:

"Bakın, sandal ne kadar hızla gidiyor!"

İppolit Sergeyeviç gözlerini ona çevirmeden kısaca;

"Evet!" diye karşılık verdi.

Ne fark ederdi, onu görmeden bile bedeninin öne arkaya gidiş gelişini, göğüslerinin iç gıcıklayıcı biçimde titreyişini gözlerinin önüne getirebiliyordu.

Evin bahçesi görünmüştü... Çok geçmeden ağaçlıklı yolunda yürümeye başladılar, karşıdan Yelizaveta Sergeyevna endamlı vücuduyla salına salına geliyor, onlara anlamlı anlamlı gülümsüyordu. Elinde birtakım kâğıtlar vardı.

"Geç kaldınız!" dedi.

"Çok mu? Ama öyle bir iştahım var ki, sizi bile yiyebilirim!"

Varenka böyle söyleyerek Yelizaveta Sergeyevna'yı belinden kavradı, onun çığlıklarına kahkahayla karşılık vererek çevresinde döndürmeye başladı.

Yemek pek lezzetli değildi, hem de çok sıkıntılı geçti, çünkü Varenka karnını doyurmaya dalmış, hiç konuşmamıştı; İppolit Sergeyeviç ise kardeşinin meraklı bakışlarını ikide bir yüzünde yakalayarak ona kızıp durmuştu. Yemekten az sonra Varenka evine yollandı, İppolit Sergeyeviç de odasına çıkarak divana uzandı, günün izlenimlerini gözden geçirmek için düşüncelere daldı. Gezintinin en ufak ayrıntılarını anımsıyor, bunların bulanık bir tortu halinde birikerek, aklıyla duygularının kurduğu o bozulmaz dengeyi kemirdiğini hissediyordu. Hatta ruhundaki bu değ-

şikliği kalbini sıkan tuhaf bir ağırlık halinde bedenen de duyuyordu. Koyulaşan kanı damarlarında her zamankinden daha yavaş dolaşıyor gibiydi. Bu durum onu düş kurmaya iten bir yorgunluk olabilirdi, üstelik daha tam olarak biçimlenmemiş bir isteğin başlangıcına da benziyordu. İppolit Sergeyeviç'e hoş gelmeyen tek yanı ise onun bütün çabalarına karşın adsız bir duygu olarak kalmasıydı.

'Şu kaynaşmalar dursun hele, ondan sonra duygularımın irdelemesine geçeriz,' diye düşündü.

Ama kendinden hoşnut olmama duygusu onu gitgide daha çok sararken bir yandan da heyecanlarını gemleme yeteneğini yitirdiği, bugün ağırbaşlı bir adama yakışmayacak biçimde davrandığı için kendine bir sürü sitemde bulundu. Yalnız başına kaldığı zamanlar insanların arasında bulunduğundan daha kararlı, kendine karşı daha sert olurdu. Bundan dolayı, yaptıklarını inceden inceye gözden geçirmeye başladı.

Bu kızın insanın aklını başından alacak kadar güzel olduğu bir gerçekti, ama onu görür görmez birtakım bulanık duygulara kapılmak bir kız uğruna biraz fazla; ona karşı gevşekliği, kendini tutmadaki yetersizliği onun gibi kendini bilen bir erkek için ayıp değil miydi? Bu kız insanın duygularını gıcıklamasına gıcıklıyordu, gene de ne olursa olsun böyle şeylere karşı koymalıydı.

Birdenbire ona iğne gibi batan bir soru zihnine saplandı: 'Gerekli miydi duygularına karşı koymak?'

Bu soru kendisine başka biri tarafından sorulmuş gibi yüzünü buruşturdu.

Kim ne derse desin, içinde uyanan bu duygu bir kadına gönül vermekten çok, aklının baş kaldırmasıydı; aklı, rakibi çocuk kadar zayıf olduğu halde onun girdiği bu kavgadan yenilerek çıkmasına güceniyor olmalıydı. Bu kızla örnekler vererek konuşmalıydı, çünkü mantıklı kanıtları an-

layamadığı ortadaydı. Amacı onun yabanıl anlayışını yok etmek, beynine sinmiş bulunan bütün o ıvır zıvır düşünceleri yıkmak olmalıydı. Kızın zihnini bütün bu yanılgılardan kurtardıktan, ruhunu boşaltıp temizledikten sonra gerçekleri istediği gibi kabul ettirmek işten bile değildi.

Sanki başkası tarafından sorulmuş gibi bir düşünce yine zihninde çaktı: 'Yapabilecek miyim?'

Sonrası yine yanıtsız kaldı...

Daha önce benimsediklerine aykırı düşen yeni görüşleri benimsedikten sonra bu kız nasıl bir insan olurdu acaba? Ona öyle geliyordu ki, kızın yanılgılardan kurtulan aklı, açık seçik, aydınlık, düzenli bilgilerle bezenirse, ruhu eskisinden iki kat daha güzel olacaktı.

Onu çay içmeye çağırdıklarında Varenka'nın iç dünyasını değiştirmeye iyice karar vermiş, hatta bu kararını bir sorumluluk olarak yüklenmişti. Artık onu soğuk, sakin karşılayacak, onunla ilişkilerinde, her söylediğini her yaptığını beğenmez görünecekti.

Terasa geldiklerinde kız kardeşi;

"Söyle bakalım, Varenka hoşuna gitti mi?" diye sordu.

Kaşlarını kaldırarak:

"Eh, hoş bir kız!" karşılığını verdi.

"Öyle mi? Bak hele... Ben de bilgisizliğiyle seni şaşırtacak sanmıştım."

"Doğru, bu yanına biraz şaşmadım değil. Ama şunu açıkça söyleyeyim ki, bilgisiyle çalım satan okumuş kızların topundan daha iyi."

"Evet, güzel kız... Üstelik zengin de... En iyisinden on bin dönüm tarla, bin dört yüz dönüm orman. Halasından da epeyce bir miras kalacak. Sonra bütün malı mülkü de ipoteksiz..."

İppolit Sergeyeviç kardeşinin kendisini anlamazlıktan geldiğini görüyor, o yüzden niçin böyle davrandığının sebebini araştırmaya çalışmıyordu.

"Onu bu bakımdan düşünmüyorum," dedi.

"Böyle düşün... Tavsiye ederim."

"Teşekkürler."

"Biraz canın sıkılıyor galiba."

"Hiç de öyle değil. Niye sordun?"

"Hiç. Kardeşin olarak merak ettim de..."

Böyle diyerek Yelizaveta Sergeyevna biraz yaranırcasına, ama sevimli bir şekilde gülümsedi. Bu gülümseme İppolit Sergeyeviç'e Bay Benkovski'yi anımsattı, bunun üzerine o da gülümsedi.

Yelizaveta Sergeyevna:

"Niçin gülüyorsun?" diye sordu.

"Ya sen?"

"Neşeliyim de ondan."

"İki hafta önce karımı toprağa vermedim ama, ben de neşeliyim."

Yelizaveta Sergeyevna yüzü birdenbire ciddileşerek içini çekti.

"Belki de içinden, kocamın ölümünden dolayı yeteri kadar üzülmediğim için beni ayıplıyor, bencilin biri, diye düşünüyorsundur. Ama kocamın nasıl bir adam olduğunu biliyorsun, yaşadığım hayatı sana yazmıştım. Sık sık düşünmüşümdür, acaba Nikolay Stepanoviç Varıpayev'in kaba zevklerini tatmin etmek için mi bu dünyaya geldim diye! Öyle körkütük sarhoş günleri olmuştur ki, karısını basit bir köylü kadınından veya bir sokak sürtüğünden ayıramamıştır."

Kardeşinin mektuplarında, kocasının gevşekliğinden, içkiye düşkünlüğünden, aylaklığından, ahlaksızlık dışındaki bütün kusurlarından sık sık söz ettiğini anımsayarak inanmamış gibi sordu:

"Yok canım!"

"Bana inanmıyor musun yoksa?"

Yelizaveta Sergeyevna içini çektikten sonra konuşması-

nı sürdürdü.

"Şu bir gerçek ki, bu durumları günden güne daha da arttı... Beni aldattığını iddia etmiyorum, ama niçin olmasın? Karşısındaki ben miyim, yoksa başkası mı, bunu anlamadıktan, kapıyı pencere sandıktan sonra... Ya işte, bu yaşam içinde tam yedi yılım uçup gitti."

Yelizaveta Sergeyevna keder dolu yaşantısını, ağabeyinin canını sıkmasına aldırmadan uzun uzadıya anlattı; İppolit Sergeyeviç ise onu dinlerken kardeşinin asıl dilinin altındakini anlatmasını bekliyor, elinde olmadan şöyle düşünüyordu: 'Karşısına kötü bir insan çıksa, acaba Varenka da böyle yaşamından yakınacak mıydı?'

"Öyle geliyor ki, uzun kederli yıllardan sonra kader yüzüme gülecek gibi görünüyor... Belki de o gün çok yakındır."

Yelizaveta Sergeyevna konuşmasını böyle tamamlayarak ağabeyine sorarcasına baktı, yüzü biraz kızarmıştı.

İppolit Sergeyeviç ona doğru eğildi, gönlünü alırcasına sordu:

"Söylemek istediğin bir şey mi var?"

"Bak sana ne diyeceğim... Belki yeniden evlenirim!"

"Çok iyi edersin! Kutlarım... Bunda utanacak ne var?"

"Bilmiyorum..."

"Kimmiş bu talihli adam?"

"Söylemişimdir belki de... Benkovski... Geleceğin savcısı... Şimdilik bir ozan, bir hayal adamı... Belki şiirlerini görmüşsündür... Epeycesini bastırdı."

"Şiir okumam. İyi bir adam mı bari? Bu da sorulur mu, elbette iyi olacak!"

"Sana evet diyemeyeceğim, ama kendimi aldatmadan söyleyeyim ki, geçirdiğim bunca kötü günlerden sonra beni mutlu edeceğe benziyor... Beni seviyor... Şimdi küçük bir de yaşam felsefem var, belki sana biraz insafsız görünecek ya!"

"Korkmadan felsefe yapabilirsin, şimdi moda."

"Erkeklerle kadınlar birbirlerine düşmanlıkları bitmeyen iki ayrı kabile gibidirler. Güven, dostluk ve benzeri duygular benimle bir erkek arasında olanaksız artık. Ama aşk olabilir... Çünkü aşk, az sevenin çok seveni alt etmesi demektir... Bir keresinde yenilerek cezasını çektim, şimdi ise yendim, yengimin meyvelerini toplayacağım..."

İppolit Sergeyeviç kardeşinin konuşmasını kesti:

"Çok acımasız bir felsefe!"

Varenka'nın böyle düşünmeyeceğini hissederek içinde bir rahatlık duydu.

"Ne yapalım, bunu yaşam öğretti bana... Benkovski benden dört yaş küçük. Üniversiteyi yeni bitirdi. Bunun benim için sakıncalı olduğunu bilmiyor değilim... İkinci bir sorun da şu... Nasıl söyleyeyim... Onunla ilgili işlerimi öyle bir ayarlayayım ki, sonunda malım mülküm tehlikeye düşmesin."

"Peki, sonra?"

"Bunun için sana akıl danışacağım. Mülküm üzerinde herhangi bir yasal hakkı olmasını istemiyorum. Elimden gelse kişiliğim üzerinde hak iddia etmesini de engellerim."

"Medeni nikâhta olabilir gibime geliyor... Nitekim..."

"Hayır, medeni nikâh istemiyorum."

İppolit Sergeyeviç kardeşine midesi bulanarak bakarken şöyle düşünüyordu:

'Akıllı kadın! İnsanları Tanrı yarattı, ama yaşam onları öyle bir değiştiriyor ki, Tanrı bile onlardan nefret ediyordur.'

Yelizaveta Sergeyevna nikah konusundaki görüşünü açıklamaya çalışıyordu:

"Nikâh dediğin her türlü tehlikeyi ortadan kaldıran akıllıca bir iş olmalı. İşte ben Benkovski ile böyle yapmayı düşünüyorum. Ama bu adımı atmadan önce kaynımın can sıkıcı iddialarının yasallık derecesini açıklığa kavuşturmalıyım. Ne olur, evdeki belgeleri gözden geçirir misin?"

"İzin verirsen bu işe yarın bakayım."

"Olur, ne zaman istersen."

Bundan sonra düşüncelerini, Benkovski'yi anlattı, anlattı... Benkovski'den hoşgörüyle söz ederken dudaklarında bir gülümseme dolaşıyor, her nedense gözlerini kısıyordu. İppolit Sergeyeviç onu dinliyor; bir yandan da kardeşinin alınyazısına, konuşmalarına karşı içinde hiçbir ilginin uyanmamış olmasına şaşıyordu.

Ayrıldıklarında güneş batmıştı, İppolit Sergeyeviç odasına çıkınca kardeşiyle konuşmaktan epeyce yorulmuş olduğunu anladı. Yelizaveta Sergeyevna ise gözlerinde kendine güvenen canlı bir parıltıyla işlerinin başına döndü.

Odasına girince İppolit Sergeyeviç lambayı yaktı. Eline bir kitap aldı, okumaya başladı, ama daha birinci sayfadayken kitabı kapamasının hiç de kötü olmayacağını anladı. Tatlı tatlı gerinerek kitabı kapadı, en rahat oturuşunu bulmak için koltukta bir sağa, bir sola kımıldanmaya başladı; koltuk çok sert olduğundan divana geçerek oraya uzandı. İlkin aklına hiçbir düşünce gelmedi, sonra yakında Benkovski ile konuşmak zorunda kalacağını anımsayarak gülümsedi, çünkü Varenka'nın onun hakkında söyledikleri aklına gelmişti.

Çok geçmeden düşüncelerini, hayallerini tek başına Varenka doldurmaya başladı. İppolit Sergeyeviç şöyle düşünüyordu:

'Böyle sevimli bir canavarla evlensem ne olur? Gerçi ünlü kitaplardan akıllıca bir iki laf edemez, ama belki bu yanıyla da çok ilgi çekici bir eş olabilir.'

Ama kendini Varenka'nın kocası yerine koyup durumunu enine boyuna şöyle bir gözden geçirince gülmeye başladı.

'Kesinlikle olmaz!' diye düşündü. Hemen arkasından içine bir hüzün çöktü.

II

Cumartesi sabahı İppolit Sergeyeviç için can sıkıcı küçük bir olayla başladı. Elbisesini giyerken masanın üstündeki lambayı yere devirmiş, lamba tuzla buz olmuş, haznesinden çıkan birkaç damla gaz daha hiç giymediği iskarpinlerinden birine sıçramıştı. İskarpinlerini hemen boyadılar, ama, çaydan, ekmekten, yağdan, hatta kız kardeşinin güzelce taradığı saçlarından bile havaya gaz kokusu yayılıyor hissine kapılması bütün keyfini kaçırdı.

Yelizaveta Sergeyevna onu yatıştırmaya çalışıyordu:

"Ayakkabılarını çıkar, güneşe koy; gaz uçar gider. Kocamın terliklerini giy, yeni bir çift var. Bu kadar üzme kendini. Göreceksin, gaz uçunca ayakkabında iz bile kalmaz."

"Bir de gaz uçacak diye beklemem eksikti."

"Doğru söylüyorum, getirsinler mi terlikleri?"

"Hayır hayır! Terlik merlik istemem!"

"Neden? Güzel kadife terlikler... Çok işe yarar daha."

İppolit Sergeyeviç'in canı atışmak istiyordu, gaz sinirlerini bozmuştu bir kere...

"Kimin işine yarayacak? Sen giymeyeceksin ki!"

"Elbette ben giymeyeceğim, ama Aleksandr giyer."

"O da kim?"

"Benkovski."

"Ha!.. Doğrusunu söyleyeyim, ölmüş kocanın terliklerine bu bağlılığın bana çok dokundu. Üstelik çok da beceriklisin..."

"Bugün huysuzluğun üzerinde anlaşılan!"

İppolit Sergeyeviç'e biraz gücenik, ama daha çok meraklı gözlerle baktı; o da bunu fark ederek pek dostça olmayan bir hisle:

'Varenka yok diye sinirlendiğimi sanıyordur,' dedi içinden.

Yelizaveta Sergeyevna biraz düşündükten sonra;

"Benkovski öğle yemeğine gelecek," dedi.

İppolit Sergeyeviç buna:

"Memnun oldum," karşılığını verirken şöyle düşünüyordu:

'Gelecekteki enişteme iyi davranmamı istiyor.'

Dayanılmaz bir can sıkıntısıyla öfkesi daha da arttı. Yelizaveta Sergeyevna ise ekmeğinin üzerine yağı ince ince yayarak konuşmasını sürdürdü:

"Beceriklilik övünülecek bir özellik olsa gerek. Hele toprağın verimiyle yaşayan bizler için yaşam yükünün daha da arttığı şu günlerde! Sonra Benkovski kocamın terliklerini giyerse ne olurmuş?.."

Kaymak kabından bardağına usul usul kaymak koyan İppolit Sergeyeviç onu dinlerken: 'Sakladıysan, kefenini de ver giysin!' diye düşündü.

"Kocamdan, çok zengin, oldukça iyi bir gardrop kaldı. Benkovski pek şımartılmış sayılmaz. Kaç kardeş olduklarını bilirsin, Aleksandr'dan başka üç erkek, beş de kız. Çiftliklerine gelince, ipotek edilmiş. Biliyorsun, uygun bir fiyatla kütüphanelerini satın almıştım; çok değerli kitaplar var içinde. İstersen bak, işine yarayacak şeyler çıkabilir... Aleksandr ufak bir aylıkla geçiniyor."

"Onu çoktan beri mi tanıyorsun? Canım bir şey konuşmak istemiyor ama biraz Benkovski'den söz etsen iyi olacak."

"Bir tanış olarak dört yıl kadar, şöyle yakından dostluğumuz ise yedi sekiz ay. Göreceksin, çok sevimlidir. Kadın gibi yumuşak, çabuk heyecanlanan, ülkücü, galiba biraz da dekadan*. Ama gençlik şimdi dekadanlığa eğilimli... Bir kısmı ülkücülüğe, bir kısmı da maddeciliğe inanmış. Ne ona, ne de öbürüne aklım yatıyor."

Masaya doğru başını eğen İppolit Sergeyeviç;

* XIX. yüzyıl sonlarına doğru sanatta doğan gerici, aşırı bireyci, şekilci, "sanat için sanat" isteyen bir akımın izleyicisi –ç.n.

"Daha öyleleri var ki, bir arkadaşımın dediği gibi, 'yüz beygir gücünde şüphecilik'ten yanadırlar," dedi.

Yelizaveta Sergeyevna güldü:

"Biraz kaba ama nükteli bir söyleyiş. Belki ben de şüpheciliğe yakınım, fakat benimki sağlam bir şüphecilik... Her türlü heyecanın kanatlarını bağlayan, insanların yaşamına gerçekçi bakışı kaçınılmaz kılan bir şüphecilik..."

İppolit Sergeyeviç çabucak çayını içti, getirdiği kitapları ayıracağını söyleyerek masadan kalktı. Odasında kapıların açık olmasına karşın gaz kokusu hâlâ çıkmamıştı. Yüzünü buruşturarak bir kitap aldı, bahçeye çıktı. Orada, boralardan, fırtınalardan yorulmuş yaşlı ağaçların arasında, insanın beyninin çalışmasını durduran hüzünlü bir sessizlik vardı. İppolit Sergeyeviç kitabını açmadan, hiçbir şey düşünüp duymadan ana yoldan yürümeye başladı.

İşte ırmak ve içindeki sandal. Suda yansıyan, melek kadar güzel Varenka'yı burada görmüştü.

Bu anımsama hoşuna gitti; kendi kendine;

'Tıpkı bir liseli gibiyim!' dedi.

Irmağın kıyısında bir dakika kadar durduktan sonra kayığa atladı, en arkaya oturdu, üç gün önce çok güzel bir görünüşü olan sudaki yansımalara bakmaya başladı. Ağaçların izdüşümleri bugün de aynı biçimde güzeldi, ama ışıklı zeminde bir kızın beyazlar içindeki görüntüsü yoktu. İppolit Sergeyeviç bir sigara yaktı, kardeşinin çiftliğine gelmekle belki de aptallık ettiğini düşünerek sigarayı hemen suya attı. Gerçekten de burada ne işi vardı? Anlaşılan salt kardeşinin Benkovski'yi kabul etmesine olanak vermek için gelmişti buraya. Önemi az bir rol değildi doğrusu... Benkovski ise fazlaca kurnaz olan kız kardeşini gerçekten seviyorsa pek akıllı bir adamı sayılmamalıydı.

Yorulan zihni hiçbirinin üzerinde fazla durmadan konudan konuya atlıyor, çevresine ise pek dikkat edemiyordu. Bu biçimde üç saat kadar oturduktan sonra kalktı, boşuna

harcadığı bu zamandan ötürü kendine kızıp hemen işe koyulma kararı vererek eve yollandı. Terasa yaklaşınca, orada, belinden kemerle sıktığı beyaz bir mintan giymiş olan ince yapılı genç bir adam gördü. Delikanlı, sırtı bahçeye dönük, masanın üzerine eğilmiş, dikkatli dikkatli bir şeylere bakıyordu. İppolit Sergeyeviç adımlarını yavaşlattı, adamın Benkovski olabileceğini düşündü. Şimdi delikanlı doğrulmuş, uzun siyah saçlarını güzel bir hareketle alnından arkaya atarak yüzünü yola doğru çevirmişti.

İppolit Sergeyeviç onu görür görmez:

"Tam bir ortaçağ şövalyesi!" diye söylendi.

Yüzü uzun, donuk sarıydı; yuvarlarına derince gömülmüş badem biçimindeki iri siyah gözlerinin dikkatli bakışından dolayı bu yüz oldukça yorgun görünüyordu. Biçimli ağzını ufak siyah bıyığı gölgeliyor, kıvrım kıvrım dağınık saçları ise açık alnına dökülüyordu. Boyu ortadan kısaydı, ufak tefek bir adam sayılabilirdi, ama çevik görünen vücudunun ince, biçimli yapısı onun bu kusurunu kapatmış gibiydi. İppolit Sergeyeviç'e bir miyobun baktığı gibi bakıyordu, solgun yüzünde sevimli, ama doğal olmayan bir hava vardı. Beresi, kadife giysisiyle gerçekten de ortaçağ saraylarını betimleyen bir tablodan kaçmış ufak tefek bir şövalyeye benzetilebilirdi...

Terasın merdivenlerini tırmanan İppolit Sergeyeviç'e, bir müzisyenin eli gibi uzun parmaklı beyaz elini uzatarak, boğuk bir sesle;

"Benkovski!" dedi.

İppolit Sergeyeviç bu eli sertçe sıktı.

Konuşacak bir şey bulamayarak bir dakika kadar sustular, sonra İppolit Sergeyeviç bahçenin güzelliğinden söz etti. Delikanlı ise yalnızca nezaket kurallarına uymak için kısa kısa yanıtlar veriyor, karşısındakine herhangi bir ilgi göstermiyordu.

Az sonra Yelizaveta Sergeyevna da geldi; ucu püsküllü

bir kuşakla belinden sıktığı, yakası siyah dantelli, bol, beyaz bir elbise giymişti. Yüzünün durgunluğuyla çok iyi uyuşan bu giysi, ince düzgün yüz çizgilerine hükmedici bir görünüm veriyordu. Yanaklarında, hayatından memnun olmaktan doğan bir kırmızılık dolaşıyor, soğuk gözleri canlı bir biçimde parlıyordu.

Terasa çıkar çıkmaz;

"Yemeği hemen yiyeceğiz," dedi. "Size dondurma ikram edeceğim. Aleksandr Petroviç, niçin böyle canınız sıkkın görünüyorsunuz? Schubert'i unutmadınız ya?"

Benkovski ise hülyalı gözlerini ona çevirerek:

"Schubert'i getirdim, kitapları da," diye yanıtladı.

İppolit Sergeyeviç delikanlının yüzünün anlatımına dikkat ettikçe içine garip duygular doldu. Bu sevimli genç onun varlığına aldırmamaya yemin etmiş olmalıydı.

Yelizaveta Sergeyevna, Benkovski'ye gülümsedi.

"Çok güzel! Yemekten sonra birlikte çalarız."

Benkovski başını eğdi.

"Nasıl isterseniz..."

Bunu çok ince bir biçimde söylemişti, yine de İppolit Sergeyeviç'in içten içe gülmesini önleyemedi.

Yelizaveta Sergeyevna işveyle;

"Sizinle birlikte çalmayı öyle istiyorum ki," dedi.

İppolit Sergeyeviç dayanamayıp sordu:

"Schubert'i sever misiniz?"

Benkovski ona yüzünü yarı döndürdü.

"Her şeyden önce müziğin Shakespeare'i olan Beethoven'i severim."

İppolit Sergeyeviç, Beethoven'e müziğin Shakespeare'i dediklerini daha önce de işitmişti ama Schubert'le Beethoven arasındaki ayrım onu şimdilik hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. Onu ilgilendiren biri varsa o da bu çocuktu, onun için yeniden sordu:

"Beethoven'i öbürlerinin önüne koymanızın sebebi nedir?"

"Çünkü tek başına, müziğin yaratıcılarının hepsinden daha ülkücüdür de ondan."

"Ya? Demek siz de ülkücü dünya görüşünü doğru bir görüş olarak kabul ediyorsunuz!"

"Kuşkusuz... Sizin aşırı bir maddeci olduğunuzu da biliyorum. Makalelerinizi okurum."

Benkovski bunları söylerken gözleri tuhaf bir biçimde parladı.

İppolit Sergeyeviç: 'Tartışmak istiyor! İyi bir delikanlı, belki de insan onurunu en kutsal değer sayan açık yürekli bir adam,' diye düşündü.

Bir ölünün terliğini giyeceği için kınadığı bu ülkücü gence sevgisi daha da arttı. Gülümseyerek;

"E, şimdi sizinle düşman mıyız?" diye sordu.

Benkovski coşarak:

"Sizinle nasıl dost olabiliriz?" karşılığını verdi.

Yelizaveta Sergeyevna içerden onlara sesleniyordu:

"Beyler! Unutmayınız, daha yeni tanıştınız!"

Hizmetçi Maşa tabakları şangırdatarak masayı hazırlamaya başladı, bir yandan da katıksız bir hayranlık okunan gözlerle Benkovski'ye yan yan bakıyordu. Bu gergin delikanlıya İppolit Sergeyeviç de bakıyor, ona karşı elinden geldiği kadar nazik davranması gerektiğini, tartışmalarda heyecanını çılgınlık derecesine vardırabileceği için, 'felsefe' üzerine konuşmalardan kaçınmanın iyi olacağını düşünüyordu. Fakat Benkovski'nin ona bakışları bambaşkaydı; ateşli mi ateşli, sinirli mi sinirli... Anlaşılan, büyük bir konuşma isteği duyuyor, bu isteğini güçlükle zaptediyordu. İppolit Sergeyeviç onunla resmi olmaya, nezaket sınırları içinde kalmaya karar verdi.

Sofraya oturmuş bulunan Yelizaveta Sergeyevna hoş bir tarzda bir ona, bir öbürüne şaka yollu önemsiz şeyler söylüyor, erkekler de biri kardeş olmanın verdiği senli-benli kayıtsızlıkla, öteki ise bir âşığın saygısıyla kısa kısa yanıtlar

veriyorlardı. Hem kendilerini, hem birbirlerini dikkatle izlemeye zorlayan sıkıntılı bir hava üçünü birden sarmıştı.

Maşa masaya ilk yemeği getirdi. Yelizaveta Sergeyevna eline servis kaşığını alarak erkeklere döndü:

"Buyrun beyler! Votka içer misiniz?"

İppolit Sergeyeviç;

"Neden olmasın?" diye karşılık verdi.

Benkovski ise;

"İzin verirseniz ben içmeyeceğim," dedi.

"Nasıl isterseniz! Ama her gün içiyordunuz."

"Bugün istemiyorum."

İppolit Sergeyeviç; 'Bir maddeciyle kadeh tokuşturmaktansa...' diye düşündü.

İçine çörek konmuş lezzetli çorba ve İppolit Sergeyeviç'in dikkatli davranışı delikanlının kara gözlerindeki sert bakışı biraz olsun yumuşatmış gibiydi, ikinci yemek verildiğinde konuşmaya başladı:

"'Sizinle düşman mıyız?' sorusuna verdiğim yanıt size fazlaca sert gelebilir, belki de kabalık etmiş olabilirim; ama öyle sanıyorum ki, insanların karşılıklı ilişkileri herkesin davranış kuralları dediği ortaklaşa yalandan kurtulmalıdır."

İppolit Sergeyeviç gülümseyerek;

"Sizinle aynı kanıdayım," diye karşılık verdi. "İçtenlik en iyisi. İzin verirseniz şunu da belirteyim, açık sözlülüğünüz çok hoşuma gitti."

Benkovski ise hüzünlü bir gülümsemeyle;

"Düşünce alanında bizler gerçekten birbirimizin düşmanıyız, zaten bu kendiliğinden hemen belli oluyor," dedi. "İşte bakın, siz 'içtenlik en iyisidir' diyorsunuz, ama benim bu sözlerden anladığım sizinkinden ayrı..."

"Öyle mi?"

"Eğer makalelerinizde ileri sürdüğünüz görüşlerinizdeki kestirme mantık yoluyla gidecekseniz kuşkusuz öyle."

"Tabii öyle yapacağım..."

"Görüyorsunuz ya!.. Benim anladığıma göre, sizin içtenlik anlayışınız oldukça kaba saba bir şey... Bırakalım bunu şimdilik... Söyler misiniz, yaşamı siz her şeyi, hatta düşünceleri bile düzenleyen bir mekanizma olarak kabul ettiğinize göre, acaba maddenin yapısının değişmesi olan basit bir kimya olayı derecesine indirdiğiniz o büyüleyici, o gizemli güzellikleri düşünürken içinizde bir ürperti, bir acıma duymuyor musunuz?"

"Hm... Ben böyle bir ürperti duymam, çünkü bütün düşlerden daha şiirsel olan ulu yaşam mekanizmasındaki yerimiz bence bellidir. Duygularla aklın gerçek ötesi anlayıştaki kaynaşmasına gelince, bu, bildiğiniz gibi bir zevk sorunudur. Güzelliğin ne olduğunu bilen bir kişi bile çıkmamıştır henüz. Bunun fizyolojik bir duyuş olduğu düşünülmeli herhalde..."

Biri, rakibinin yanlış yolda olmasından dolayı duyduğu sıkıntıyla dolu, ateşli, boğuk sesiyle; öbürü ise, kendisinin akılca üstünlüğünü anlamış bulunan ve –iki kişinin, kimin görüşü gerçeğe daha yakındır şeklinde yaptığı tartışmalarda sık sık olduğu gibi– rakibini gücendirici sözler söylemekten kaçınan bir adamın sakin sesiyle konuşuyordu. Yelizaveta Sergeyevna yüzünde ince bir gülümsemeyle, konuşan iki kişinin yüzlerinin renkten renge girmesini izliyor, yediği av etinin kemiklerini özenle sıyırıyordu. Maşa kapının arkasından bakıyor, konuşanları dik dik süzerken efendilerinin neden söz ettiklerini anlamaya çalışıyordu. Yüzü dikkat kesilmiş, her zamanki cana yakın, kurnazca anlatımını yitiren gözleri yuvarlaklaşmıştı.

"Demek çevremizdeki varlıklar, hatta biz insanlar, durmadan yinelenen mekanik, kimyasal olaylardan başka bir şey değiliz; bu duruma göre 'gerçek' nedir? Her yerde bitip tükenmeyen bir hareket sürüp gidiyor, bir anlık durağanlık bile yok. Peki, kendimin bir an önce ne olduğunu, bir an

sonra da ne olacağımı bilemedikten sonra, gerçeği nasıl yakalayabilirim? Şurada bizler yalnızca birer parça madde miyiz? Bir gün öldüğümüzde çürümüş, pis kokumuzla havayı doldurarak kutsal tasvirlerin altında bir süre yattıktan sonra işimiz bitmiş mi olacak? Demek ki, bizlerden dünyaya belki de yalnız soluk fotoğraflar kalacak, onlar da zamanla yoklara karışan yaşama sevinçlerimiz, acılarımız hakkında kimseye bir şey söylemeyecek. Acaba, düşünen, acı çeken bizlerin yalnız çürümek için yaratıldığımıza inanmak korkunç bir şey olmuyor mu?"

İppolit Sergeyeviç gencin konuşmasını dikkatle dinlerken şöyle düşünüyordu:

'Düşüncelerinin doğruluğuna inanmış olsaydın daha sakin konuşur, böyle bağırıp çağırmazdın. Sonra bağırmanın nedeni ülkücü olman değil, sinirlerinin bozukluğudur.'

Benkovski ise alev alev yanan gözlerle onun yüzüne bakarak konuşmasını sürdürüyordu:

"Bilim diyorsunuz, çok iyi, çok güzel! Beni çepeçevre kuşatan gizlerin temel yasalarını aydınlattığı için, aklın yüce çabası olarak onun önünde saygıyla eğilirim... Ama bilimin ışığında ben kendimi hâlâ, gök gürlemesinin İlyas Peygamber'in buyruğuyla olduğuna körü körüne inanan uzak atalarımın bulunduğu yerde görüyorum. Ben İlyas'a inanmıyorum, gök gürlemesinin bir elektriklenme olayı olduğunu da biliyorum, peki ama elektriklenme olayının neresi İlyas'ın buyruğundan daha açıktır, söyler misiniz? Üstelik daha da karışıktır, öyle değil mi? Başarısız bir biçimde tek bir gücün, Tanrı'nın yerine koymaya çalıştığınız çeşitli güçler ve hareket kuramınız da aynı biçimde açıklanamamaktadır. İşte bunun için bazen bilimin, kavramları çetrefilli bir duruma getirmekten başka bir işe yaramadığını düşünüyorum. Öyle sanıyorum ki, inanmak iyi bir şeydir. Bana gülüyorlar 'inanmak değil, bilmek gerektir' diyorlar... 'öyleyse maddenin ne olduğunu bilmek, istiyorum' diyorum, bana

kelimesi kelimesine şöyle söylüyorlar: 'Madde, duyularımızla algıladığımız, izlenimlerin nedeni olan ve boşlukta bir yer dolduran nesnedir.' Bunu niçin böyle söylerler? Benim soruma böyle bir karşılık mı verilmelidir? Zihninde canlanan sorulara tutkuyla, içtenlikle yanıt arayan biriyle alay değil midir bu? Var oluşumun amacını öğrenmek istiyorum, ama beynimi kavuran bu isteğe gülüp geçiyorlar... Kim ne derse desin varım, var oluşum basit bir olay değildir; akıl tekelcilerinden niçin var olduğuma yanıt istemek de bal gibi hakkımdır!"

İppolit Sergeyeviç, Benkovski'nin heyecandan pençe pençe kızaran yüzüne göz ucuyla bakıyor; bu gence, aynı biçimde, coşkunluğunu belirten sözcüklerle karşılık vermek gerektiğini anlıyordu. Bu kanıya vardıktan sonra böyle yapmak için büyük bir istek duydu. Ozanın tutkuyla, kederle yanan iri gözleri daha da irileşmişti. Boğulacakmış gibi soluk alıyor; ince beyaz sağ eli, kah bir tehdit yumruğu halinde kasılarak, kah havada bir şey yakalamak isteyen, ama buna gücü yetmeyen bir kuş gibi çırpınarak boşlukta hızlı hızlı gidip geliyordu.

"Sizler, karşılığında bir şey vermeden yaşamdan o kadar çok şey aldınız ki! Buna içinizde bir tiksinti duyarak yanıt veriyorsunuz. Ama yanıtınızdan sezilen nedir bilmiyor musunuz? Kendinize güveninizin olmayışı, insanlara acımayı beceremeyişiniz... Sizden ruhlarının gereksinme duyduğu besini isteyenlere sizler katı bir retle karşılık veriyorsunuz! Sizler yaşamın özünü yağma ettiniz, eğer yaşamda yüce aşk atılışları, acılara yiğitçe katlanış yoksa, bunun tek suçlusu sizlersiniz, çünkü mantığın kölesi olan sizler, bu özü mantığın pençesine vererek onun kurumasına, hastalıktan ölüm çarpıntıları içine düşmesine sebep oldunuz! İşte yaşam hâlâ acılarla dopdolu duruyor, hâlâ kederlerini, acılarını taşıyacak kahramanlar bekliyor!.. Ama nerde o kahramanlar?"

Can sıkıcı bir heyecanla karşısında çırpınıp duran bu sinir yumağına, içinde bir ürperti duyarak bakan İppolit Sergeyeviç kendi kendine;

'Sara nöbeti tutmuş gibi!' diye söylendi.

Gelecekteki enişteşinin ateşli konuşmasını birkaç kere durdurmaya çalıştı, ama ne mümkün! Delikanlı coşkulu başkaldırısının etkisinde ne bir şey işitiyor, ne de bir şey görüyordu! Anlaşılan, ruhundan taşan bütün bu sızlanmaların kaynağını yıllar yılı içinde taşımış, yaşamı yozlaştırdıklarına inandığı insanlardan birine içini boşaltmak fırsatını yeni eline geçirmişti.

Yelizaveta Sergeyevna gözlerini kısarak genç adamı seyrediyordu; bu gözlerde şehvet ve istek parıltıları vardı.

Yorulan ozanın istemeden verdiği bir aradan yararlanan İppolit Sergeyeviç, onu yatıştırmak için yumuşak, ölçülü bir sesle konuşmaya başladı:

"Yaptığınız bu güzel, anlamlı konuşmada derin bir duygunun, irdeleyici bir zekânın varlığı su götürmez bir gerçek..."

Bu şekilde onu iltifata boğarken bir yandan da şöyle düşünüyordu: 'Ne söylesem de şunu yumuşatıp yatıştırabilsem, bilmem ki...'

Bu güç durumdan onu kurtaran kız kardeşi oldu. Yelizaveta Sergeyevna karnını doyurduktan sonra koltuğunun arkasına yaslanmıştı. Koyu saçları eski modaya göre taralıydı, ama saçlarının aldığı bu taç biçimi yüzünün hükmedici anlatımına çok uygundu. Gülümserken aralanan dudakları bıçak ağzı gibi keskin, ince, beyaz iki diş dizisini ortaya çıkarıyordu. Güzel bir el hareketiyle kardeşini durdurarak;

"İzin verirseniz bir iki söz de ben söyleyeceğim," dedi. "Bir bilge kişinin söylediği şu özdeyişi dinleyin: 'Gerçek şudur, diyenler haklı değildir, ama o şeyin yanlış olduğunu söyleyenler de haklı değildir; ancak haklı olan iki şey vardır, bunlar da varlıklarına inanmadığım, ama yaşamı böy-

le iki yüzlü kurdukları, bu yaşam da onları yarattığı için var olmaları gereken melekle şeytandır. Anlamadınız mı? Nasıl olur, ben de sizin gibi insan diliyle konuşuyorum. Ama bilgeliğinizin hiçliğini göresiniz diye yüzyılların bilgeliğini bir cümleye sıkıştırıyorum.'"

Konuşmasını bitirince açık, büyüleyici bir gülümsemeyle iki erkeğe sordu:

"Bu sözü nasıl buldunuz?"

İppolit Sergeyeviç sesini çıkarmadan omuz silkti; kardeşinin söyledikleri onu epeyce şaşırtmıştı. Benkovski'yi yatıştırdığı için yine de memnundu. Benkovski ise bir tuhaf olmuştu, Yelizaveta Sergeyevna konuşmaya başlayınca yüzü heyecandan kızarmış, sonra her sözcükte biraz daha sararak kadının konuşmasının sonuna doğru korkuya benzeyen bir anlama bürünmüştü. Ona yanıt vermek isteğiyle dudakları tir tir titriyor, ama bu dudaklardan söylemek istediği sözcükler bir türlü çıkmıyordu. Sakinliğin verdiği görkemle Benkovski'nin yüz değişikliğini izleyen Yelizaveta Sergeyevna ise sözlerinin onun üzerinde bıraktığı etkiyi görmekten hoşlanıyor olmalıydı, çünkü gözlerinde kendinden memnun bir parıltı vardı.

Konuşmasına biraz ara verdikten sonra Yelizaveta Sergeyevna;

"Hiç değilse sezinlediğime göre, bu sözde gerçekten felsefenin temel kitaplarının derinliği var," dedi.

İppolit Sergeyeviç çarpık bir gülümsemeyle konuşmaya başladı:

"Bir dereceye kadar haklısın, yine de..."

Gözlerinde derin bir kederle Yelizaveta Sergeyevna'ya bakan Benkovski araya girdi:

"İnsanoğlu, ruhunun yönelişlerini yüceleştiren, içindeki Promete ateşinin son kıvılcımlarını söndürüp de ne olacak?"

Yelizaveta Sergeyevna gülümseyerek onu şöyle yanıtladı:

"Olumlu, hoşa giden şeyleri yarattığına göre içindeki Promete ateşini niçin söndürsün?"

İppolit Sergeyeviç ise kuru bir sesle:

"Olumluluk için aldığım ölçü hoşa gitmek mi olmalı?"

Benkovski yeniden ateşlendi.

"Yelizaveta Sergeyevna! Bir kadın olarak söyler misiniz, kadınların büyük düşünce hareketleri sizde nasıl bir yankı uyandırıyor?"

"İlgi duyuyorum."

"Hepsi o kadar mı?"

"Öyle sanıyorum ki... Size nasıl söyleyeyim... Yerini bulamamış, gereksiz kadınların yaptıkları bir harekettir bu. Onlar yaşamın dışında kalmışlardır, çünkü ya çirkindirler, ya da güzelliklerinin gücünü anlayıp erkeğe hükmetmenin zevkini tadamamışlardır... Gereksizliklerinin nedenine gelince, nedenler öylesine çok ki!.. E, beyler, dondurmayı unutmayalım!"

Benkovski bir kelime bile söylemeden Yelizaveta Sergeyevna'nın elinden yeşil dondurma kabını aldı, onu önüne koyup soğuk, beyaz kütleye dalgın dalgın bakmaya başladı; bir yandan da yenmeye çalıştığı heyecanından titreyen eliyle alnını sinirli sinirli ovuşturuyordu.

Yelizaveta Sergeyevna şakayla;

"Bakın, felsefe yalnız yaşamak zevkini değil, iştahı da kaçırıyormuş!" dedi.

İppolit Sergeyeviç ise ona bakarken kardeşinin bu çocuğa kötü bir oyun oynadığını düşünüyordu. Konuşmalar başından beri içinde gittikçe büyüyen bir can sıkıntısı yaratmıştı. Benkovski'ye acıyordu doğrusu, ama yeteri kadar güçlü olmayan bu duygunun etkisini hissetmiyordu.

"Sic visum Veneri!*" diyerek bir sigara yaktı ve masadan kalktı.

* Venüs'ün canı öyle istiyor. (Lat.)

Yelizaveta Sergeyevna, Benkovski'ye;

"Biraz da müzikle uğraşsak nasıl olur?" diye sordu.

Benkovski bu öneriye karşı çıkmadan razı oldu, birlikte salona girdiler, çok geçmeden içerden piyano sesleriyle, akort edilen bir kemanın gıy gıyları işitilmeye başladı. İppolit Sergeyeviç terasın korkuluğu yanında rahat bir koltuğa gömülmüştü; gergin iplere sarılarak yerden çatıya kadar tırmanan yaban asmasının dantelli örtüsü arkasındaki gölgelikte onların bütün konuşmalarını işitiyordu. Konuk salonunun çiçeklerle örtülü pencereleri teras üzerinden bahçeye açılmaktaydı.

Kemana akort sesi veren kardeşi;

"Son günlerde yeni bir şey yazdınız mı?" diye sordu.

"Evet, küçük bir piyes yazdım."

"Onu bana okusanız ya!"

"Canım istemiyor."

"Özellikle rica etsem?.."

"Ne demek?.. Ama isterseniz şimdi kafamda biçimlenen şiirlerimi okuyayım."

"Lütfen!"

"Peki, okuyayım... Dediğim gibi, bunlar hemen şimdi aklıma geldi... Sebebi de sizsiniz..."

"Ah, bu sözleri işitmek ne hoş!"

"Bilmiyorum... İçten mi söylüyorsunuz?"

İppolit Sergeyeviç: 'Gitsem mi acaba?' diye düşündü. Ama üzerine bir tembellik çöktüğü için yerinden kıpırdamadı, terasta bulunduğunu içerdekilerin biliyor olabileceği düşüncesi az da olsa rahatlatıyordu.

Benkovski boğuk sesiyle şiirlerini okumaya başladı.

"Sakin güzelliğinin parıltısı
İçime kaygı düşürüyor...
Yoksa alay mı ediyorsun
Hayallerime aldırmadan?"

Kuşkulu bir gülümsemeyle İppolit Sergeyeviç: 'Korkarım bunu sormak için geç kaldın!' diye düşündü.

"Gözlerindeki kayıtsızlık,
Sesinin soğuk gülüşü...
İçimden yükselen çılgın
Sayıklamaları işitmiyorsun..."

Benkovski heyecandan veya aradığı sözcüğü bulamamaktan dolayı biraz durakladı.

"Dinle bu sesleri dinle!
Coşkun yaşam şarkısıdır bu!..
Sönmez tutkuyla yanan kalbim,
Varoluşun gizlerini çözecek
Herkese mutlu yol gösterecek!.."

Delikanlının 'ruhunun huzur kaynağı'na ilettiği dokunaklı 'bağışla beni'lerle, umutsuz 'acı bana'larla dolu isterik sızlanmalarına daha fazla dayanamayan İppolit Sergeyeviç ayağa fırlayarak kararını verdi:

"Gitsem daha iyi olacak!"

"Ben kölen sana taht kurdum,
Kalbimin çılgın dalgalarında,
Ve bekliyorum..."

"Mahvoluşumu, çünkü sic visum Veneri!" diyerek İppolit Sergeyeviç şiiri tamamladı, bahçe yolunda yürümeye başladı.

Kız kardeşi onu şaşırtıyordu, bu gençte böyle bir aşkı uyandıracak ne güzelliği vardı!.. Anlaşılan, kardeşi karşı koyma taktiğiyle amacına ulaşmıştı. Benkovski yakışıklı bir adam olduğuna göre kardeşinin kendine hakim olmadaki dayanıklılığından dolayı kutlamak gerekirdi. Onunla, bir ağabey olarak, ayrıca dürüst bir adama düşen bir görev saydığı için, aşk ateşiyle yanıp tutuşan bu çocukla araların-

daki ilişkilerin gerçek durumunu konuşması iyi olacaktı belki de. Peki ama bu konuşma şimdiden sonra nasıl bir sonuca bağlanabilirdi? Öte yandan bu soruna el atacak kadar aşk işlerinden anlayan bir adam da değildi... Bununla birlikte küçük şövalyenin coşkunluk ateşini zamanında söndürerek, daha normal duymayı, daha sağlam düşünmeyi öğrenmesine yardım etmezse sonunun kötüye varabileceğini kardeşine anlatmalıydı.

'Ya bu tutku meşalesi bir de Varenka'nın kalbine karşı yansaydı ne olurdu?'

Kendine böyle bir soruyu sormakla birlikte yanıtını hiç düşünmedi, çünkü o anda Varenka'nın ne yaptığını merak ediyordu yalnızca. Şimdi ya uşakları Nikon'un yanaklarına tokat atıyor, ya da hasta babasını odadan odaya koltuğuyla dolaştırıyor olmalıydı. Varenka'yı bu uğraşlar içinde gözünün önüne getirmesi biraz küçük düşürücü gibi geldi. Hayır, ne yapıp yapmalı, bu kızın gözlerini gerçeklere açmalı, zamanın düşünce akımlarını ona tanıtmalıydı. Ne yazık ki kızcağız buradan epeyce uzakta oturuyordu, mantığın zihnine işleyişini önleyen engellerin tek tek ortadan kaldırılması için daha sık görüşmeleri mümkün değildi.

Sessiz bahçe mis kokulu serinlikle doluydu, kemanın ahenkli ezgileri ile piyanonun sinirli vuruşları ta oradan işitiliyor; iç bayıltıcı yalvarışlar, aşka çağrılar, delişmen coşkunluklar birbiri ardından sıralanıp gidiyordu.

Çayırkuşlarının ötüşleriyle gökten de ayrı bir müzik sesi yayılıyordu. Tüyleri kabarık, kömür gibi siyah bir sığırcık ıhlamur dalına konmuş, göğüs tüylerini gagasıyla didiklerken bir şeyler söylemek istercesine ıslık çalıyor; gülümseyen gözlerle uzaklara bakan, elleri arkasına bağlı dalgın bir adamın yoldan ağır ağır ilerleyişini yan gözle seyrediyordu.

Akşam çayında Benkovski daha derli topluydu, üzerinde çılgın bir adamın dağınıklığı yoktu; Yelizaveta Sergeyevna da aynı biçimde daha sevimli bir kadın olmuştu.

Bu değişikliklerin farkına varan İppolit Sergeyeviç soyut konuşmaların çıkmayacağına güvenerek daha rahat hissetti kendini.

Yelizaveta Sergeyevna;

"İppolit, neden bize Petersburg'dan söz etmiyorsun?" dedi.

"Anlatacak bir şey yok ki! Büyük, kalabalık bir kent... Havası rutubetli..."

"İnsanları ise kuru," diye ekledi Benkovski.

"Pek de öyle değil! Eski günlerin havasıyla küflenmiş sırılsıklam insanlar da vardır; insanlar her yerde çeşit çeşittir."

"Öyle olması bin kere iyi!"

Yelizaveta Sergeyevna da Benkovski'nin sözlerini onaylarcasına;

"Öyle olmasaydı yaşam çekilmeyecek kadar sıkıcı olurdu," dedi. "Gençliğin köy anlayışı* ne alemde? Hâlâ heveslerı geçmedi mi?"

"Eh, yavaş yavaş düş kırıklığına uğruyorlar."

Benkovski hafifçe gülümseyerek;

"Günümüzün aydınları arasında doğan bu akım çok ilgi çekicidir," dedi. "Çoğunlukla soyluların benimseyip desteklediği günlerde bu hareketin önemli bir yeri vardı. Ama birkaç tanınmış kitap okuyan her ağa, tüccar veya memur oğlunun aydın sayıldığı günümüzde, köy, aydın zümresinin ilgisini uyandıramaz artık. Acaba bu gençler köyü tanıyorlar mı dersiniz? Köy onlar için yazın hoş vakit geçirilecek bir yerden farklı mıdır? Hayır, köy onlarca sayfiye yeri demektir, köylüler de aslında yazlığa çıkan bu insanların köleleridir. Gelirler, yaşarlar, sonra defolup giderler; arkalarında da, yazlığa çıkanların geri dönerlerken her zaman köy tarlalarında bıraktıkları türlü türlü kâğıtları, kırıntıları, döküntüleri bırakırlar. Onların peşinden başkaları gele-

* Aydınların halkın arasına, köylere gidişi akımı –ç.n.

rek bu süprüntüyü, onunla birlikte de 90'lı yılların* aydınının güçsüz, ruhsuz, yüz karası anılarını silip götürürler."

İppolit Sergeyeviç gözlerini kısarak sordu:

"Bu başkaları dediğiniz eski durumlarına getirilmiş soylular mıdır?"

Benkovski birden kızdı:

"Çok afedersiniz ama, beni anladığınızı sanıyorum!"

İppolit Sergeyeviç ise omuz silkerek;

"Son gelenlerin kimler olduğunu öğrenmek istemiştim," dedi.

"Öyleyse söyleyeyim, genç mujiklerdir bunlar. Bu neslin yeni yeni eğitim gören insanları daha şimdiden değerlerini anlayarak, daha çok öğrenmek, güçlerini ortaya koymak için her fırsatı kullanmaya başlamışlardır."

İppolit Sergeyeviç kayıtsızca;

"Onları şimdiden kutlarım," karşılığını verdi.

Yelizaveta Sergeyevna ise uzlaştırıcı bir tavırla söze karıştı:

"İtiraf etmek gerekir ki, bugünün mujiği yeni şeyler yapmaya çalışmaktadır. Benim köyde de İvan ve Grigory Şahov gibi kitaplığımdaki kitapların yarısını okumuş olan Akim Mozırev gibi kendisini 'her şeyden anlar' sayan, dikkate değer çocuklar var. Ne yalan söyleyeyim, hepsi de çok yetenekli gençler! Bir gün Akim'i denemek için eline fizik kitabını verdim, onu okuyarak kaldıraç-denge yasasını anlatmasını söyledim. Bir hafta sonra öyle başarılı bir sınav verdi ki, şaşırıp kaldım! Üstelik övgülerime karşı bana ne dese beğenirsiniz: 'Şaşıracak ne var? Şuncağızı siz de anladığınıza göre özel olarak benim için yazılmış bir şey değil! Kitaplar herkes için yazılmıştır.' Ne laf değil mi? Değerlerini anlamış olmalarına gelince, bu konuda bol bol küstahlık ve kabalık yapmayı öğrenmişlerdir. Yeni ortaya çıkan bu huylarını bana karşı da uygulamıyorlar mı, deli olursunuz! Ne yapayım

* 1890-1900 yılları –ç.n.

ki, her şeye sabrediyor, Çiftçi Birliğine durumu bildirmiyorum. Ne olur ne olmaz, bu koşullarda filizlenen bir hareketten sonra bir de bakmışsınız, sabahleyin gözünüzü çiftliğinizin külleri arasında açıvermişsiniz..."

İppolit Sergeyeviç gülümsedi, Benkovski ise kadına keder dolu gözlerle baktı.

Konulara üstünkörü dokunarak, hele karşılıklı onur kırıcı sözlerden kaçınarak saat on sularına kadar konuştular; Yelizaveta Sergeyevna ile Benkovski tekrar müzikle uğraşmak için ayrılırken İppolit Sergeyeviç de odasına çıkmak isteğiyle ayağa kalktı. Benkovski sevgilisinin ağabeyini uğurlarken duyduğu kıvancı gizlemek için ufacık bir çaba dahi göstermedi. Bu durum İppolit Sergeyeviç'in gözünden kaçmadı.

'... Ne öğrenmek isterseniz muhakkak öğrenirsiniz, ama ondan sonra da, sanki merakınızın ödülüymüş gibi, içinize bir can sıkıntısı çöreklenir.' Odasında tanıdıklarına birkaç mektup yazmak niyetiyle masasına oturduğunda İppolit Sergeyeviç de, gücünü kesen böyle bir duygunun aynısını içinde hissetti. Kız kardeşinin Benkovski'yle olan tuhaf ilişkisinin sebebini anlamaya başlamıştı, bu oyunda kendisinin oynadığı rol de artık ortaya çıkıyordu. Bütün bunlar hoşuna gitmiyordu, üstelik çok da yabancısı olduğu şeylerdi. Kardeşini mantığıyla ne kadar ayıplarsa ayıplasın, Pigmalyon ve Galatea öyküsünün gülünç bir taklidinin gözleri önünden geçmesi onu duygulandırmadı. Karamsar bir ruh haliyle kalemi masaya vururken lambayı kıstı, oda alacakaranlığa bürününce de pencereden dışarı bakmaya başladı.

Ay ışığına gömülen bahçede ölü bir sessizlik vardı, pencere camından ay yeşilimsi bir renkte görünüyordu.

Pencerelerin dibinden bir gölgenin görünmesiyle kaybolması bir oldu, bu gölgenin peşinden sallanan dalların hafif hışırtısı duyuldu. İppolit Sergeyeviç yerinden kalkarak pencerenin birini açtı; dışarıya göz atınca, ağaçların arka-

sında hizmetçi Maşa'nın beyaz entarisinin parladığını gördü. Gülümseyerek:

'Eh, hanımı yalnız aşk oyunu oynadığına göre, hiç olmazsa hizmetçisi gerçek sevgiyi tatsın!' diye düşündü.

* * *

Sonsuzluk okyanusunun damlaları olan günler bıktırıcı bir benzerlikle birbiri ardına diziliyordu. Ama onlardan hiçbir izlenim kalmıyor, böyle günlerde çalışmak ise oldukça güçleşiyordu. Güneşin yakıcı ışınları, bahçenin bayıltıcı kokuları, ay ışığı dolu hüzünlü geceler insanın içine hülyalı bir tembellik çöktürmekten başka bir işe yaramıyordu.

İppolit Sergeyeviç zengin bitki dünyasının zevkini tadarak çalışmalarına ciddi biçimde sarılma kararını bir günden öbürüne erteliyordu. Bazen içine çöken bir sıkıntıdan; sonra aylaklığı, iradesinin zayıflığı yüzünden kendini kınıyordu, ama bütün bunlar onda bir çalışma isteği uyandırmıyordu; tembelliğinin nedenini organizmasının güç toplama eğilimine yoruyordu. Sabahleyin derin, sağlam bir uykudan uyandıktan sonra tatlı tatlı gerinirken kaslarının sert, derisinin gergin olduğunu; soluk alırken ciğerlerinin havayla rahatça dolup boşaldığını hissediyordu.

Kardeşinin sık sık teslim olduğu o acıklı felsefe yapma alışkanlığı başlangıçta hayli sinirine dokunmuştu, ama zamanla onun bu kusuruna göz yummayı öğrenerek, ona, felsefe yapmanın gereksizliğini öyle beceriklice, onu kırmadan kanıtladı ki, Yelizaveta Sergeyevna yavaş yavaş kendini toparlamaya başladı. Kardeşinin her konuda fikir yürütme düşkünlüğü İppolit Sergeyeviç üzerinde şöyle bir etki bırakıyordu: Onun fikir yürütme çabası, yaşamla olan ilişkilerini açıklığa kavuşturma isteğinden değil, ruhunun soğuk durgunluğunu şu veya bu biçimde bozabilecek şeyleri ortadan kaldırma, kırıp dökme tedbirliliğinden kaynaklanıyordu. Günlük davranışlarının anlaşılır bir şeması vardı, kuramsal

konulara düşkünlüğü ise ancak yaşamla, insanlarla olan kuru, şüpheci, hatta alaycı ilişkilerini ağabeyinin gözüne cici göstermek istediği zamanlar ortaya çıkıyordu. Bunları çok güzel anlamış olan İppolit Sergeyeviç kardeşini utandırmak veya ona sitem etmek için ufacık bir istek duymadı, onu yalnız kendi kendine ayıplamakla yetindi. Aslında bu ayıplamayı onun yüzüne karşı söyleyecek güç onda yoktu, çünkü onun da kalbi kardeşininkinden daha sıcak değildi.

Benkovski'nin her ziyaretinden sonra bu delikanlıyla olan ilişkisi üzerine kız kardeşiyle konuşmak için kendi kendine söz veriyor, ama bir süre sonra bu işe girişmekten caydığı için sözünü yerine getiremiyordu. Ayrıca ateşli gencin sağduyusu uyanıverirse, hangi tarafın acı duyacağı henüz belli değildi. Sağduyu ise er geç uyanacaktı, çünkü delikanlının hızla yanan ateşi sönecekti bir gün. Kardeşi Benkovski'nin kendinden daha genç olduğunu bildiğine göre, onun adına kaygılanmaya gerek yoktu. Ama ya cezayı kız kardeşi çekerse? Öyle de olsa ne fark ederdi? Yaşamda adalet denen bir şey varsa böyle olması gerekmez miydi?..

Varenka sık sık onlara geliyordu. İkisi, kız kardeşi de katılırsa üçü, kayıkla geziyor, ormanda yürüyor, Benkovski'yi aralarına almıyorlardı. Bir keresinde yirmi versta ilerdeki bir manastırı gördüler. Varenka eskisi gibi İppolit Sergeyeviç'in hoşuna gidiyor, yabansı konuşmalarıyla onu şaşırtıyordu; ama bu kızın yanında bulunmak her zaman güzel duygular tattırıyordu bilim adamına. Saflığı onu güldürüyor, bir yandan da erkeklik gururunu okşuyordu; karakterinin sağlamlığı ise hayretini uyandırıyordu. Kızın ruh dünyasını sarsmak için kullandığı bütün yöntemleri çocukça bir dürüstlükle reddedişi ise sinirine dokunuyordu.

Kendisine şu soruyu gittikçe daha fazla sormaya başlamıştı:

"Bu kızın kafasında yer eden bu saçmalıkları, yanılmaları söküp atmaya yetecek gücüm kalmadı mı yoksa?"

Kız yanında değilken düşüncelerini köstekleyici bağlardan kurtarmak için duyduğu isteği sorumluluk derecesine çıkartıyor, ama Varenka gelince bu kararını, ona karşı davranışlarında ilk sıraya bile koyamıyordu. Bazen onu dinlerken bir şey öğrenmek isteğiyle tüm dikkatini toplamışken az sonra, bu kızda aklının özgürlüğünü kısıtlayan bir şeyin var olduğunu anlıyordu. Öyle zamanlar oluyordu ki, genç kızın zihnini allak bullak ederek, yanlış bir yolda olduğunu kanıtlayacak yanıtları dilinin ucunda hissediyor, ama söylemekten korkuyormuş gibi bunları kendine saklıyordu. Bu gibi anlarda şöyle düşünüyordu:

'Yoksa aklımdan geçenlerin doğruluğuna yeteri kadar inanmıyor muyum?'

Tabii kendini hemen bu düşüncesinin doğru olmadığına inandırıyordu.

Sonra bu kızla konuşma zorluğunun bir nedeni daha vardı, o da, herkesin bildiği genel kavramları onun bilmemesiydi. Her zaman konuşmaya temelden başlaması gerekiyor, onun ısrarlı 'neden, niçin' sorularına karşılık soyut düşünceler kaynağına inince de kızcağız bundan bir şey anlamıyordu. Bir gün Varenka onun itirazlarından iyice yorularak yaşam felsefesini şu sözlerle açıkladı:

"Tanrı herkesi yarattığı gibi beni de beğenip yaratmış, öyleyse ne yapıyorsam O'nun isteğine uygun olarak yapıyorum. O'nun istediği gibi yaşıyorum... O benim nasıl yaşadığımı gördüğüne göre sizin bana çatıp durmanız boşunadır!"

Varenka onun erkeklik duygusunu gittikçe artan bir yakıcılıkla uyandırıyor, ama İppolit Sergeyeviç kendini kollayarak, her seferinde daha çok bilinç isteyen bir çabayla yüreğindeki bu alevlenmeleri hemen söndürüyordu. Hatta heyecanlarını görmezlikten gelmeye çalışıyor, bunu yapamayınca da suçlu suçlu gülümseyerek şöyle söyleniyordu:

"Eh, onun güzelliği karşısında normal bir şey... Bir erke-

ğim; güneşin, havanın etkisiyle gittikçe güçleniyorum... Bundan doğal ne olabilir? İyi ki yaptığı tuhaflıklarla kendisine tümüyle gönül vermemi önlüyor. Bu da bir şans."

İnsan duyguları kaba isteklerini gizlemek için bir maskeye gereksinme duyduğu zaman, akıl, inanılmaz derecede canlanıp dirilik kazanır. Bütün öbür içsel güçler gibi aslında yanılmaz, dürüst olan duygu da, atılışlarını soğuk zincirleriyle zaptetmek isteyen mantığın dayanılmaz zorlamasıyla kırıldığı veya yaşam tarafından ezildiği zaman yanılmazlığını, dürüstlüğünü yitirerek kaba şekliyle ortaya çıkar. O zaman zayıflığını, kabalığını örtmek için, mantığın yalana gerçek süsü vermedeki büyük hünerine başvurur. Bu yeteneği oldukça ileri gitmiş olan İppolit Sergeyeviç, Varenka'yla olan gönül işlerine her türlü duygudan uzak, temiz bir ilişki havasını başarıyla verebiliyordu. Kendinde Varenka'yı sevme gücünü dahi bulamayacağını bildiği halde zihninin derinliklerinde yanan bir umut ışığı ona sahip olmasını söylüyordu. Varenka'nın kendisine gönül vermesini gizliden gizliye bekliyordu. Bir yandan da kendi gözünde kendini küçük düşürecek şeyleri inceden inceye düşünürken saygınlığından şüphe ettirebilecek davranışlardan ustalıkla kaçınıyordu.

Bir gün akşam çayı içerlerken kız kardeşi;

"Biliyor musun, yarın Varenka'nın doğum günü," dedi. "Kutlamaya bizim de gitmemiz gerekecek. Canım şöyle güzel bir araba gezintisi yapmak istiyor. Bu gezinti atlar için de iyi olur."

İçinde Varenka'lara gitmek için büyük istek duyan İppolit Sergeyeviç:

"Git... Benim adıma da kutlayıver!" yanıtını verdi.

Kardeşi onun yüzüne merakla baktı;

"Sen de gelmek istemez misin?"

"Ben mi? İsteyip istemediğimi bilmiyorum... Galiba istemiyorum... Ama gidebilirim de..."

Gözlerinde parlayan gülümsemeyi gizlemek için yüzünü öbür yana çevirirken Yelizaveta Sergeyevna;

"Gitmek zorunda değilsin!" dedi.

İppolit Sergeyeviç içinde bir burkulma duydu.

"Biliyorum."

Konuşmalarına uzunca bir ara verdiler, bu sırada İppolit Sergeyeviç, şimdiye değin onun büyüsüne karşı koyamayacağı korkusunun, ilişkilerine ciddi biçimde yansıdığını düşünerek kendisine bir hayli kızdı. Kardeşinin durumu anlamış olmasına öfkelenerek:

"Galiba Varenka, çiftliklerinin görülmeye değer bir yer olduğunu söylemişti," dedi.

Ama Yelizaveta Sergeyevna durumu anladığını hiçbir şekilde belli etmedi, üstelik hâlâ onu kandırmaya çalışırcasına;

"Ne olur, birlikte gidelim!" dedi. "Göreceksin oralar ne kadar güzeldir! Sonra seninle birlikte ben daha rahat hissediyorum kendimi. Çok kalmayız, tamam mı?"

İppolit Sergeyeviç razı oldu, ama keyfi kaçmıştı bir kere. Kendi kendine: 'Yalan söylemem için ne sebep vardı? Güzel bir kızı bir kere daha görmemde ayıp veya anormal bir durum olabilir mi?' diye öfkeyle soruyor, ama sorularına yanıt aramaya çalışmıyordu.

Ertesi sabah erken uyandığında, kulağına gelen günün ilk sesleri kız kardeşinin şu sözleri oldu:

"... İppolit şaşıracak!"

Bu sözlerin peşinden bir kahkaha işitti. Böyle çınlayıcı kahkahalarla ancak Varenka gülebilirdi. İppolit Sergeyeviç yatağında doğrularak üzerinden yorganı attı, yüzünde bir gülümsemeyle dışarıyı dinlemeye başladı. İçinde bir sevinç belirdi. Ansızın yüreğini dolduruveren bu şeye sevinçten çok, sinirleri hoş bir biçimde gıdıklayan sevinç öncesi duygu denilebilirdi. Yatağından fırladığı gibi aceleyle giyinmeye başladı; bu aceleciliğine hem şaşıyor, hem de gülüyordu. Dışarda neler oluyordu acaba? Yoksa Varenka doğum gününe onunla kardeşini çağırmak için mi gelmişti? Ne tatlı kızdı!

Yemek odasına girdiğinde Varenka suçlu, ama komik

bir pozda gözlerini önüne eğdi, onun elini uzattığını görmezlikten gelerek ürkek bir sesle konuşmaya başladı:

"Korkarım siz..."

Yelizaveta Sergeyevna bir çığlık attı:

"Şuna bakın, evinden kaçıp gelmiş!" diyerek kızın konuşmasını yarıda kesti.

İppolit Sergeyeviç şaşırmıştı.

"Nasıl yani?"

Varenka;

"Gizlice," diye karşılık verdi.

Yelizaveta Sergeyevna kahkahayla gülüyordu. İppolit Sergeyeviç bir şey anlamadığı için sordu:

"Neden peki?"

Varenka da dayanamayarak bir daha kahkaha attı.

"Neden olacak, beni isteyenlerden... Şimdi suratlarının ne duruma geleceğini siz düşünün! Luçitskaya halam beni birinin başına sarmak isteğiyle yanıp tutuşuyor. Sanki beni yüz kişi istiyormuş gibi şatafatlı çağrılar yaptı, bir sürü yemek pişirdi. Ben de bütün bu işlerde ona yardım ettim, sonra da, sabahleyin gözümü açmamla birlikte, soluğu burada aldım! Onlara da bir not bırakarak Sçerbakov'lara gittiğimi bildirdim. Anlıyorsunuz ya, şimdi gitsinler yirmi üç versta ters yönde arasınlar beni!"

İppolit Sergeyeviç ona baktıkça gülüyor, bu gülüşünden dolayı göğsünde hoş bir sıcaklık duyuyordu. Varenka yine bol beyaz entarisini giymişti, kıvrımları omuzlarından ayaklarına kadar dökülen bu giysi, onu sanki bir sis gibi sarıyordu. Gözlerinde duru bir gülüş oynaşıyor, yüzünde sevinçten gelen bir kırmızılık göze çarpıyordu. İppolit Sergeyeviç'e;

"Hoşunuza gitti mi?" diye sordu.

"Nedir o hoşuma giden?"

Varenka'nın yüzü bir an ciddileşti.

"Yaptığım hareket," dedi. "Terbiyesizlik ettiğimi biliyorum."

Sonra hemen yeniden kahkahayla güldü.

"Gelecek olanları düşünüyorum da!.. Giyinip kuşanmış, güzel kokular sürünmüşlerdir... Kim bilir, üzüntüden ne kadar içerler! Hay Tanrım!"

"Çok muydular?"

"Dört kişi..."

Yelizaveta Sergeyevna:

"Çay ister misiniz?" diye araya girdi. "Bu deliliğinden dolayı başına gelecekler var... Bunu hiç düşündün mü?"

Varenka masaya oturdu.

"Hayır! Bu konuyu düşünmek bile istemiyorum... Olacak bir şey varsa, ben oraya dönünce, yani ancak akşam vakti olur. Demek ki, bugünü birlikte geçireceğiz. Öyleyse neden akşam başıma gelecekleri şimdiden düşüneyim? Sonra bana kim ne yapabilir? Babam mı? Bakmayın ona, biraz homurdanır, ama ben yine de onu dinlemez, yanından kaçarım... Halam mı? Ah, beni çılgınlar gibi sever! Konuklarımızı derseniz... Onları istesem çevremde dört ayak üstünde koştururum... Kah-kah-kah! Çok komik bir şey değil mi? Bir gün bunu da deneyeceğim. İri göbeğiyle Çemonebov yapamaz ya, neyse!"

Yelizaveta Sergeyevna onu susturmak için;

"Varenka. Yoksa sen aklını mı kaçırdın?" diye bağırdı.

Varenka kahkahalar arasından;

"Tamam, susuyorum," dedikten sonra bir süre daha kendisini isteyenleri anlatmaya devam etti, iki kardeş onun bu içten gelen sevincine şaşırarak anlattıklarını dinlediler.

Çay içtikleri sürece gülüşmeleri eksik olmadı. Yelizaveta Sergeyevna, Varenka'nın büyüğü olmanın bağışlayıcı tavrıyla gülüyor, İppolit Sergeyeviç ise gülmek istemediği halde kendini tutamıyordu. Çaydan sonra neşeli başlayan bu günü nasıl dolduracaklarını düşünmeye koyuldular. Varenka kayıkla karşıya, ormana geçip orada çay içmeyi

önerdi, İppolit Sergeyeviç buna hemen razı oldu, Yelizaveta Sergeyevna ise kaygılı bir yüz takınarak;

"Ben sizinle gelemeyeceğim, çünkü Sanino'ya yapacağım yolculuğu erteleyemem," dedi. "Varenka, bugün sana gelmeyi düşünmüştük, Sanino'ya giderken size de uğrayacaktık... Ama artık doğrudan oraya giderim."

İppolit Sergeyeviç kardeşine kuşkuyla baktı, kendisini Varenka ile baş başa bırakmak için yalanı o sırada uyduruverdiğini sanıyordu. Ama gerçekten de yüzünün üzgün, kaygılı bir anlatımı vardı.

Varenka kadının gelemeyişine gerçekten üzüldü, sonra hemen yine neşelenerek:

"Olsun!" dedi. "Zararı yok... Biz yine gideriz! Bugün daha uzaklara açılırız... Yanımıza Grigori ile Maşa'yı da alabilir miyiz?"

"Grigori'yi alın! Ama Maşa... Öğle yemeğini kim yapacak evde?"

"Öğle yemeği yiyecek var mı ki? Sen Benkovski'lere gideceksin, biz ise akşama kadar dönmeyeceğiz."

"Peki, Maşa'yı da alın öyleyse..."

Varenka koşarak gözden kayboldu. İppolit Sergeyeviç bir sigara yaktı, terasa çıktı, orada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Çıkacakları gezinti içini ısıtıyordu, ama Grigori ile Maşa'nın da gelmeleri ona fazlalık gibi geldi! Onların yanında sıkılacak, serbest konuşamayacaktı.

Daha yarım saat bile geçmemişti ki, İppolit Sergeyeviç ile Varenka kayığın yanında duruyorlar, kızıl saçlı, mavi gözlü, kartal burunlu, çil yüzlü bir delikanlı olan Grigori ise son hazırlıkları yapıyordu. Sandala semaverle birlikte çeşit çeşit çıkınlar yerleştiren Maşa, Grigori'ye;

"Kızıl oğlan, elini biraz çabuk tut bakalım! Bak, bizi bekliyorlar!" diye seslendi.

Grigori kürek iskarmazonu sıkıştırırken ona göz kırptı, yüksek perdeden çıkan tenor sesiyle;

"Şimdi hazır oluyor," karşılığını verdi.

Grigori'nin göz kırpışını fark eden İppolit Sergeyeviç geceleri pencerelerinin dibinden hızla geçenlerin kimler olduğunu anlamıştı.

Kayığa binmiş bulunan Varenka başıyla Grigori'yi gösterdi.

"Biliyor musunuz, burada bilgin sayılanlardan biri de budur... Hukukçudur."

Sapasağlam dişlerini göstere göstere gülen Grigori şu karşılığı verdi:

"Varvara Vasilyevna, siz de hep böyle söylersiniz... Ne hukukçusu!"

"Ciddi söylüyorum, İppolit Sergeyeviç. Bütün Rus yasalarını bilir..."

İppolit Sergeyeviç merakla;

"Grigori, hanımefendinin dedikleri doğru mu?" diye sordu.

"Hayır efendim, şaka yapıyorlar... Yasa bilmek kim, biz kimiz? Sonra, yasaların hepsini birden bilecek bir kişi bile çıkmaz..."

"Yasaları derleyen kimdi?" diye sordu Varenka.

"Speranski'yi mi soruyorsunuz? Çok eskiden yaşamış biri."

İppolit Sergeyeviç kürekleri suya yumuşak bir şekilde bırakan Grigori'nin kartal burunlu zeki yüzüne bakarak şöyle sordu:

"Neler okuyorsunuz bakalım?"

Fıldır fıldır dönen gözleriyle Varenka'yı gösteren Grigori;

"İşte hanımefendinin söyledikleri gibi yasaları," dedi. "Bir gün kitabın onuncu cildi elime geçti... Açıp baktım, ilgi çekici, yararlı bilgiler var... Okumaya başladım... Şimdi de birinci cildi elimde... Birinci madde bakın ne der: 'Hiç kimse yasaları bilmemekle kendini suçtan kurtaramaz.' Öyle sanıyorum ki, yasaları pek bilen yok, üstelik hepsini bil-

mek de gerekmez... Bizim köyün öğretmeni bana yakında köylülerin durumunu anlatan bir kitap getirecek, nasıl bir şey olduğunu çok merak ediyorum."

"Görüyorsunuz ya?" diye araya girdi Varenka.

Gogol'ün Petruşkasını anımsayan İppolit Sergeyeviç sormaya devam etti:

"Çok kitap okuyor musunuz?"

"Zamanım oldukça... Burada çok kitap var... Yalnızca Yelizaveta Sergeyevna'nın kitaplığında bin kadar... Ama hepsi de roman, öykü..."

Sandal akıntıya karşı sallanmadan yüzüyor, sahiller sessizce iki yana açılıyordu. Çevre hayran olunacak kadar güzeldi. Her şey aydınlık, sessiz; hava güzel kokularla dolu... İppolit Sergeyeviç, Grigori'nin geniş omuzlarına merakla bakan Varenka'nın yüzünü seyrediyor, Grigori ise ırmağın düzgün yüzeyini kürek vuruşlarıyla ölçülü bir şekilde döverken, bilim adamı bir beyefendinin kendini ilgiyle dinlemesinden memnun, edebiyat zevkinden söz ediyordu. Kirpiklerini yere indirerek onu süzen Maşa'nın gözlerinde sevgi ve gurur okunuyordu.

"Güneşin nasıl doğduğunu; nasıl battığını, genel olarak doğayı anlatan yazıları okumak istemem. Güneşin doğuşunu, en az bin kere görmüşümdür... Ormanları, ırmakları da tanıdığıma göre, bir de tutup niçin kitaptan okuyayım? Hem bunlar her kitapta bulunuyor, bana kalırsa gereksiz hepsi de... Herkes güneşin batışını kendine göre anlar, bunun için de Tanrı bizlere göz vermiş. Ama insanların yaşantıları üzerine yazılanlar başka. Bunları okurken hep şöyle düşünürüm: Ben onun durumuna girseydim, ne yapardım?.. Hoş, hiçbiri de gerçek değildir ya!"

"Nedir gerçek olmayan?"

"Kitaplarda yazılanlar. Uydurulmuştur hepsi de. Alalım köylüleri... Acaba kitaplarda anlatıldıkları gibi midirler? Kitaplarda öyle zavallı, öyle aptal olarak gösteriliyorlar

ki!.. Onları okuyanlar köylünün iç yüzünü anlayamazlar hiçbir zaman... Çünkü gerçeğin tersine aptal, kötü olarak tanıtılıyorlar..."

Bu konuşmadan canı sıkılmışa benzeyen Varenka, donuklaşan gözlerle sahile bakarak alçak sesle şarkı söylemeye başladı.

Sonra genç bilgine dönerek;

"İppolit Sergeyeviç, bakın sizinle ne yapalım!" dedi. "Kayıktan inip ormana kadar yürüyelim. Burada güneşin altında oturup pişmeye gezmek mi denir? Grigori ile Maşa da Savelova Yarı'na gitsinler, oradan karaya çıkıp bize çay hazırlasınlar... Grigori, kayığı kıyıya yanaştır. Temiz havada, güneşte, ormanda yemek yemeyi o kadar çok severim ki! Kendimi başıboş, serseri gibi hissederim..."

Kayıktan kıyıdaki kumsala sıçrayarak neşeyle bağırdı:

"Size demedim mi? Ayağınız toprağa değer değmez içinize bir sevinç doluyor. A, bakın ayakkabılarıma kum girdi, hele biri iyice suya battı... Bu hem canımı sıktı, hem de varlığımı daha çok hissettirdiği için hoşuma gitti... Bakın, kayık ne kadar çabuk uzaklaştı!"

Irmak ayaklarının dibinde uzanıyor, kayığın dalgalandırdığı sular hışırdayarak kıyıya çarparken, ormana doğru hızla ilerleyen kayık, ardında güneşte pırıl pırıl parlayan uzun bir iz bırakıyordu. Grigori'nin Maşa'ya bakarak güldüğü, Maşa'nın da gözdağı verircesine ona yumruğunu salladığı görülüyordu uzaktan.

Varenka gülümseyerek anlatıyordu:

"İkisi de birbirini seviyor. Maşa, Yelizaveta Sergeyevna'dan Grigori ile evlenme izni istedi. Ama kardeşiniz henüz izin vermedi, çünkü evli uşaklardan, hizmetçilerden hoşlanmaz. Sonbaharda Grigori'nin görev süresi bittiğinde Maşa'yı sizden çalıp götürünce ne yapacak bakalım! Eşi bulunmaz insanlardır ikisi de. Grigori benden yüz dönümlük bir toprağı taksitle satın almak veya uzun süreyle kira-

lamak istiyor. Ama babam hayattayken yapamam bunu, ne yazık, değil mi? Grigori'nin borcunu düzenli olarak ödeyeceğini de bilmiyor değilim. On parmağında on hüneri vardır... Hem çilingirlik, hem de demircilikten anlar; kardeşinizin ikinci arabacısıdır... Benimle evlenmek isteyenlerden Çiftçiler Derneği başkanı Kokoviç onun için şöyle der: 'Şu hergeleyi görüyor musunuz? Efendilerini hiç dinlemez.'"

Varenka'nın Kokoviç'i taklit ederken yüzünün aldığı biçimi seyreden İppolit Sergeyeviç;

"Kim bu adam? Polonyalı mı?" diye sordu.

"Mordovalı mıdır, Çuvaş mıdır, Tanrı bilir! Ağzına sığmayan, konuşmasına engel olan, uzun, kalın bir dili vardır. Öf, ne çamur, ne çamur!"

Önlerine, üstü yeşil yosunla örtülü, kenarları siyah cıvık çamur şeridiyle kuşatılmış bir su birikintisi çıkmıştı. İppolit Sergeyeviç ayakkabılarına bakarak;

"Bu suyun çevresini dolaşmak gerekecek," dedi.

Ayaklarını öfkeyle yere vuran Varenka ise:

"Kuruduğunu sanmıştım," diye söylendi. "Siz şuradan atlayamaz mısınız..! Dolaşmak çok zaman alacak. Üstelik oralarda üstüm başım paralanır... Haydi atlayıverin. Çok kolaydır. Bakın! Hop!"

Böyle diyerek ileri doğru ok gibi fırladı, İppolit Sergeyeviç sanki kızın entarisinin omuzundan kurtularak havaya savrulduğunu sandı. Ama Varenka suyun öbür yanına atlamıştı bile, orada üzüntülü üzüntülü söyleniyordu:

"Ay, amma da çamura batmışım! Siz suyu dolaşın da gelin... Çamurun pisliğine bakın!"

İppolit Sergeyeviç, Varenka'ya baktı; onu sinirlendiren karanlık bir düşüncenin zihnine saplandığını, ayaklarınınsa batağa yavaş yavaş gömüldüğünü hissederek asık bir yüzle gülümsedi. Çamurun öbür kıyısında kızcağız yumuşak hışırtılar çıkartan entarisini silkip duruyor, İppolit Sergeyeviç, eteklerini her sallayışında kızın düzgün bacaklarına giydiği çizgili ince çoraplarını görüyordu. Bir an araların-

daki bu çamurun kız için veya onun için bir engel anlamına gelebileceğini düşündü; ama kendini, içini burkan bu düşüncenin çocukça bir şey olduğuna inandırmaya çalışarak biraz toparlandı; yoldan su birikintisini kuşatan çalılığa doğru saptı, yine de üzeri otlarla örtülü suya basmaktan kurtulamadı. Ayakları epeyce ıslanmış olarak, kafasında bulanık bir düşünceyle Varenka'nın yanına geldi. Varenka ekşi bir suratla giysisini gösteriyordu:

"Görün işte! Çok güzel olmuş, değil mi?"

İppolit Sergeyeviç baktı, iri siyah çamur lekeleri beyaz giyside caka satarcasına duruyordu.

"Seni melek gibi beyazlar içinde görmeyi severim, gözlerim buna öylesine alıştı ki! Giysindeki şu çamur lekeleri bile içime kara bir gölge düşürmeye yeter..." diye söylendi alçak sesle.

Sonra susarak Varenka'nın şaşırmış yüzüne, hafifçe gülümseyen dudaklarına baktı. Varenka'nın gözleri bir şeyler sorarcasına yüzüne dikilmişti. İppolit Sergeyeviç, göğsünü yakıcı bir köpük dolduruyormuş gibiydi, şimdiye kadar bilmediği, kimseye söyleyip kimseden işitmediği güzel sözler dilinin ucuna geliyordu.

Varenka;

"Neydi o, bir daha söyler misiniz?" dedi.

Kızın, söylediklerini işitmiş olmasından irkilen İppolit Sergeyeviç sakin bir hava vermeye çalıştığı sesiyle ciddi ciddi açıklamaya başladı:

"Şiir okuyordum Ruşça'da nesir gibi çıkıyor... Ama şiir olduğu yine de anlaşılıyor, değil mi? Tam olarak anımsamıyorum ama, İtalyan şiirinden olsa gerek... Bununla birlikte bir romandan hatırımda kalmış bir parça da olabilir... Nasılsa aklıma geliverdi..."

Varenka bir şey düşünüyormuş gibi yeniden sordu:

"Nasıldı hele, bir daha okuyun!"

"Seni melek gibi..."

İppolit Sergeyeviç böyle diyerek durdu, bir eliyle alnını ovuyordu.

"İnanır mısınız, ne söylediğimi unuttum bile! Doğru söylüyorum."

"Peki, gidelim öyleyse!"

Varenka yürümeye başladı. İppolit Sergeyeviç aralarında geçen bu garip sahneyi anlamaya çalışıyor, ama Varenka'ya karşı güç bir duruma düştüğünü hissetmekten başka eline bir şey geçmiyordu. Varenka hemen yanındaydı, başını önüne eğmişti, yüzünü bir kere olsun çevirip bakmadı.

Onun bu susuşu İppolit Sergeyeviç'i bunaltıyor, kendisiyle ilgili, hem de kötü şeyler düşündüğünü sanıyordu. Ansızın, hiç sebep yokken, zorlama neşeli bir sesle;

"Sizi isteyen adamlar bugünü nasıl geçirdiğinizi bir bilselerdi!" dedi.

Varenka sanki onun sözleriyle uzak bir yerden çağrılmış gibi baktı, sonra yüzü yavaş yavaş ciddi olmaktan çıkıp, sade, çocuksu, sevimli bir hal aldı.

"Evet! Gücenirlerdi herhalde! Ama öğrenirler, nasıl olsa.. Kim bilir, hakkımda daha neler düşünecekler!.."

"Bundan korkuyor musunuz?"

"Ben mi? Onlardan mı?"

"Bu soruyu sorduğum için özür dilerim."

"Ziyanı yok... Siz henüz beni tanımıyorsunuz! Sonra onlardan ne kadar nefret ettiğimi de bilmiyorsunuz... Bazen onları ayaklarımın altına alıp yüzlerini çiğnemek, konuşmasınlar diye dudaklarına basmak geliyor içimden. Ah, ne ilkel heriflerdir, bir bilseniz!"

Öfkeden, bu adamlara karşı duyduğu nefretten dolayı gözleri ateş saçıyordu; İppolit Sergeyeviç ona bakınca içinin bir tuhaf olduğunu hissederek yüzünü çevirdi.

"Nefret ettiğiniz insanlarla yan yana yaşıyor olmanız ne üzücü bir şey! Bu kadar insan arasından hoşunuza giden bir kişi bile çıkmadı mı?"

"Hayır... Biliyor musunuz, dünyada ilgi çekici insan zaten o kadar az ki! Ezik, ruhsuz, iğrenç yaratıklar hepsi de..."

İppolit Sergeyeviç, Varenka'nın bu sızlanmalarına karşı gülümsedi, niçin yaptığını anlamadan biraz alaycı bir tavırla;

"Böyle konuşmak için vaktiniz daha erken," dedi. "Hele bekleyin biraz, beğeneceğiniz bir insanla karşılaşacaksınız... Her bakımdan ilgi duyacağınız biri çıkacaktır."

Varenka aceleyle:

"Kimden söz ediyorsunuz?" diye sorarak yanıt beklercesine durdu.

"Gelecekteki kocanız."

"Peki, ama kim?"

Varenka'nın sorularının canlılığı karşısında bir çeşit hoşnutsuzluk duyan İppolit Sergeyeviç omuz silkerek;

"Ben nerden bilebilirim?" diye yanıtladı.

Buna karşılık Varenka;

"Söyleyin, söyleyin!" diyerek yürüdü.

Omuzlarına kadar gelen çalılar arasından gidiyorlardı, yürüdükleri patika bir batıp bir çıkarak fundalıkta kıvrım kıvrım uzanıyordu.

Karşılarına sık bir orman çıktığı sırada İppolit Sergeyeviç;

"Evlenmek istiyor musunuz?" diye sordu.

Uzak ve değerli bir şey anımsamış gibi güzel gözlerini uzaklara çeviren Varenka sade bir tavırla;

"Bilmiyorum! Pek aklıma gelmiyor..." diye karşılık verdi.

Onu dalgın bakışlarla süzen İppolit Sergeyeviç öğüt verircesine hafif bir sesle, ağır ağır konuşmaya başladı:

"Kışı kentte geçirmelisiniz... Güzelliğiniz orada herkesin dikkatini çekecektir, siz de bu sırada aradığınızı bulabilirsiniz... Çünkü sizi karısı olarak görmek isteyecek pek çok insan vardır."

"Onların bunu istemelerine fırsat vermesem olmaz mı?"

"İnsanların isteklerine set çekemezsiniz ki!"

"Ay, anladım! Bırakın, ne isterlerse istesinler!"

Bu konuşmadan sonra birkaç dakika susarak yürüdüler.

Varenka hep uzaklara bakarak bir şeyler düşünüyor, İppolit Sergeyeviç ise her nedense onun entarisinin önündeki lekeleri sayıyordu. Tam yedi leke vardı: Üçü iri yıldıza benziyordu, üçü virgüle, biri de fırçayla sürülmüş gibi bir şeride... Koyu renkleriyle, entari üzerindeki dağılışlarıyla, bir anlam içeriyor gibiydiler. Ama hangi anlama geldikleri anlaşılmıyordu.

Varenka meraklı, ciddi bir sesle ansızın;

"Hiç âşık oldunuz mu?" diye sordu.

"Ben mi? Evet... Ama çok eskiden, daha delikanlıyken..."

"Ben de öyle..."

"Kime?"

İppolit Sergeyeviç sorusunun yersiz kaçtığını düşünmedi bile, eline gelen bir dalı koparak uzaklara attı.

"Kime mi? Bir at hırsızına... Üç yıl kadar oluyor onu göreli, yaşım on yedi-on sekiz... Adamı yakalamışlar, güzelce bir dövmüşler, arabayla bizim avluya getirdiler. İplerle sımsıkı bağlı olarak orada yatıyor, konuşmadan bana bakıyordu; bense sahanlıkta duruyordum. Dün gibi belleğimde, sabahın erken vakti, hava açık mı açık, evdekilerin hepsi de uykuda..."

Bir şeyler anımsamak istercesine sustu.

"Arabanın altında kan göl gibi birikmiş, bir yandan da durmadan damlıyordu... Adı Saşka Remezov'muş. Avluya giren köylüler adama onu paralamak isteyen köpekler gibi bakıyorlardı. Gözlerini öfke bürümüştü, Saşka ise onlara sakin bakıyordu... Bir anda, kemikleri kırılan, sımsıkı bağlanan bu adamın kendini öbürlerinden üstün gördüğünü anladım. İri ela gözlerini kırpmıyordu bakarken. Ona hem acıdım, hem de karşısında bir çeşit korku duydum... Eve girdim, bir bardak su doldurdum... Sonra dışarı çıktım,

vermek için adama yaklaştım... Ama elleri bağlı, içemiyor... Kanlar içindeki başını biraz kaldırarak: 'Hanımefendi, ağzıma verin!' dedi. Bardağı ağzına yaklaştırdım, suyu ağır ağır içtikten sonra: 'Çok teşekkür ederim, hanımefendi, Tanrı gönlünüze göre versin!' dedi. Nasıl oldu, birden: 'Kaçın!' diye fısıldadım. Yüksek sesle şöyle yanıt verdi: 'Şunu bilin, sağ kalırsam muhakkak kaçacağım!' Bu sözleri herkesin duyacağı şekilde bağıra bağıra söylemesi çok hoşuma gitmişti. Biraz sonra: 'Hanımefendi, söyleyin yüzümü yıkasınlar!' dedi. Hizmetçim Dünya'ya söyledim, yüzünü yıkadılar... Dayaktan şişmiş, çürük içinde bir yüz çıktı ortaya... Çok geçmeden onu alıp götürdüler; araba avludan çıkarken adama baktım, başıyla beni selamlıyor, o kadar dayak yemiş olmasına karşın gözlerinin içi gülüyordu... Ne kadar ağladım bilseniz! Kaçması için Tanrı'ya dua ettim..."

İppolit Sergeyeviç alaylı bir sesle konuşmayı keserek;

"Durun biraz!" dedi. "Yoksa hâlâ adamın kaçıp gelmesini mi bekliyorsunuz? Belki de onunla evlenirdiniz, ha?"

Varenka ise bu alayı işitmemiş veya anlamamışa benziyordu, çünkü yalın bir sesle;

"Buraya niçin gelecekmiş?" diye sordu.

"Gelseydi evlenir miydiniz?"

"Bir köylüyle mi? Bilmem... Sanmıyorum..."

İppolit Sergeyeviç iyice kızmıştı, sert bir sesle;

"Varvara Vasilyevna, bakın size ne söyleyeceğim," dedi. "Okuduğunuz romanlarla kafanızı iyice bozmuşsunuz!"

Varenka, sesinin kuruluğundan dolayı İppolit Sergeyeviç'e şaşkın şaşkın baktı, onun oldukça sert, hatta azarlayıcı konuşmasını, hiç sesini çıkarmadan, dikkatle dinlemeye başladı. Doçent, ona, gerçekleri çarpıtan, yüce düşüncelere yabancı, yaşamın hüzünlü taraflarına, insanların sevinçlerine, acılarına kayıtsız kalan Varenka'nın pek sevdiği bu eserlerin insan zihnini ve ruhunu yozlaştırdığını anlatmaya çalışıyordu. Çevredeki ormanın durgunluğunda sesi çın çın

ötüyor, yolun kıyısındaki dallardan, içerde gizlenen biri varmış gibi hışırtılar geliyordu. Ağaçlar arasından güzel kokular saçan koyu bir loşluk gözüküyor, yarıda kesilmiş iç çekmesine benzeyen bir ses bazen ormanda uzun uzun yankılanıyor, yapraklar uykudaymış gibi titriyordu.

"Yaşamanın anlamını öğreten, insanların isteklerini, davranışlarının asıl sebeplerini anlamamıza yardım eden kitapları okumalısınız. Yaşamı koşullarının çok ağır olduğunu, insanlar daha akıllıca davranıp birbirinin hakkına saygı gösterseler, bu koşulların iyiye doğru değişeceğini öğrenmelisiniz. Ama okuduğunuz kitapların hiçbiri bu sorunlarla ilgilenmezler. İşleri güçleri yanıltıcı şeylerle insanların aklını çelmek. Kafanıza yabani bir kahramanlık düşüncesi sokmuşlar. Bu yüzden evlenmek için insanlar arasından bu kitaplarda anlatılan birini arıyorsunuz."

"Hayır, öyle birini aradığım yok! Çünkü biliyorum ki, dünyada böyle insanlar yok! İşte kitapların iyi yanı da bu ya! Hep olmayan şeylerden söz ederler. Bütün dünya, yaşamın her anı olağan şeylerle öyle dolu ki! insanlar durmadan acı çektiklerinden dem vururlar... Bu, elbette doğru değildir; öyleyse önemsiz bir şeyden durmadan söz etmek yavan kaçmıyor mu? Bakın, siz kitaplarda örnek duygular, düşünceler aramak gerektiğini, insanların yanlış yol seçtikleri için kendilerini anlamaz duruma düşürdüklerini söylüyorsunuz... Peki, bu kitapları yazanlar da insanlar olduğuna göre, neye inanmak gerektiğini, neyin daha iyi olduğunu ben nereden bileyim? Ama kötülediğiniz kitaplar başkadır, bunlarda soylu davranışlar bulabiliyoruz."

"Siz beni yine anlamadınız..."

"Ya! Bunun için bana kızıyor musunuz yoksa?"

"Hayır! Kızmıyorum..."

"Biliyorum, biliyorum, kızıyorsunuz! İnsanlar benimle aynı düşüncede olmadıkları zaman ben de kızarım. Ama benim sizinle, aynı düşüncede olmam sizin için ne fark e-

der! Benim için de öyle... Nedense insanlar durmadan tartışırlar, karşılarındakine de aynı şeyi kabul ettirmek isterler. Herkes aynı biçimde düşünse, konuşulacak bir şey kalır mıydı dersiniz?"

Varenka gülmeye başladı.

"Söylenen bütün sözlerden sonunda doğru olan bir tanesi kalsa ne olur, kalmasa ne olur! Aman ne gülünç şey!"

"Ne fark eder diye sordunuz, değil mi?"

"Anlıyorum sizi... Ders vermeye alıştığınız için kimsenin size itiraz etmesinden hoşlanmıyorsunuz."

"Hiç de öyle değil! Ben istiyorum ki, hem çevrenizde, hem de içinizde olup bitenleri irdeleyen bir düşünce yapısına sahip olasınız."

İppolit Sergeyeviç'in yüzüne saf saf bakan Varenka;

"Niçin?" diye sordu.

"Hey Tanrım! Bir de niçin, diye sormaz mısınız! Niçin olacak, duygularınızı, düşüncelerinizi, davranışlarınızı düzenleyesiniz; insanlarla, kendinizle olan ilişkilerinizde daha mantıklı olasınız diye..."

"Dediğiniz şey çok zor olsa gerek. İnsanın kendini irdeleyip ayarlaması nasıl olur, bilmem! Ben bir bütünüm... Kendi kendimi denetlemek için ikiye mi ayrılmam gerekecek? Nasıl olur! Konuşmalarınızdan anlaşıldığına göre, doğruyu yalnız siz biliyorsunuz... Diyelim, benim için de, herkes için de doğru yalnız kendi bildiğimizdir... Öyleyse herkes yanılmaktadır! Çünkü gerçeğin bütün insanlar için aynı olduğunu siz söylememiş miydiniz? A, bakın! Şu düzlük ne kadar güzel!"

İppolit Sergeyeviç kızın konuyu değiştirmesine sesini çıkarmadı, onun gösterdiği yere baktı. İçindeki kendinden hoşnut olmama duygusu kabardıkça kabarıyordu. Kendisiyle aynı görüşte olmayan insanları aptal saymaya alışmıştı; en iyi durumda bile onları, zihinlerinin azıcık olsun ilerleme yeteneğini yitirmiş olmasıyla suçlar, bu gibi insanlara

karşı acıyan, küçük gören bir tavır takınırdı. Ama bu kız hiç de aptal görünmüyordu, ayrıca onda rakiplerine karşı duyduğu olağan öfkeyi de uyandırmıyordu. Bu neden böyle oluyordu, bu yaratık nasıl bir şeydi?.. Kendi kendine şöyle bir açıklamada bulunuyordu: 'Muhakkak ki, güzelliği insanın aklını başından alıyor... Sonra, yabansı konuşmalarını da onun bir kusuru olarak görmemek gerek... Çünkü bu konuşmaları o kadar kendine özgü ki! Üstelik kendine özgülük az bulunan bir şeydir, hele kadınlarda...'

Kültürlü bir insan olarak, kadınlara karşı, dıştan, akıllıca eşit kimselermiş gibi davranır, ama bütün erkekler gibi, içinden, onları kuşkuylâ, alayla karşılardı. İnsan kalbinde inançlar için çok yer vardır, ama kanılar için pek az...

Genişçe bir çembere benzeyen düzlükte ağır ağır ilerliyorlardı. İki araba izi halindeki yol, düzlüğü boydan boya kestikten sonra ormanda kayboluyordu. Düzlüğün ortasında kümelenmiş körpe, uzun kayın fidanlarından, biçilmiş otların saplarına gergef gibi gölgeler düşmüştü. Bunların ilerisinde dallardan yapılmış yarı yıkık bir çardak görünüyor, çardağın içinde kuru bir ot yığını, üzerinde de bir iki karga duruyordu. Bir sır saklarcasına susan koyu orman duvarının kuşattığı bu küçük güzel düzlükteki şeyler İppolit Sergeyeviç'e pek gereksiz, pek anlamsız göründü. Kargalar yoldan geçen insanlara yan gözle bakıyorlardı; onların duruşlarında, çardağın kapısını bekliyorlarmış, bu işi görev olarak yapıyorlarmış gibi korkusuz, kendilerine güvenen bir hava vardı.

Kargaların hareketsiz, sert, çalımlı duruşlarına karşı öfkeye yakın bir his duyan İppolit Sergeyeviç;

"Yorulmadınız mı?" diye sordu.

"Ben mi? Gezerken yorulunur mu? Sözünü bile etmek istemem! Üstelik çocukların bizi bekledikleri yere bir versta kaldı-kalmadı... İşte ormana giriyoruz, ondan sonra yol yokuş aşağı iner. Orman yalnız çamlardan meydana gelmiştir, şu yüksekçe tepede bulunan bölümü Savelova Yele-

si adını alır. Ulu çamların gövdeleri dalsızdır, ancak her birinin tepesinde koyu yeşil bir şemsiye bulunur. Ormanda ürkütücü bir sessizlik vardır, toprağın üstü çam yapraklarıyla döşenmiş gibidir. Burada gezerken nedense hep Tanrı'yı düşünürüm... O'nun tahtının çevresinde de insan herhalde aynı korkuyu duyar. Meleklerinin O'nu övdüğü doğru değildir sanıyorum... Övgü Tanrı'nın nesine gerek? Kendi ululuğunu kendi de biliyordur."

İppolit Sergeyeviç'in zihninde ansızın parlak bir düşünce doğdu: 'El değmemiş ruhuna işleyebilmek için dogmaların gücünden yararlansam nasıl olur?' Ama bunun kıza karşı zayıflığını kabullenmek olacağı düşüncesiyle isteğinden vazgeçti. Varlığına inanmadığı bir gücün etkisine güvenmek onurlu bir davranış olamazdı. İppolit Sergeyeviç'in aklından geçen bu düşünceyi fark etmiş olan Varenka;

"Tanrı'ya inanmıyor musunuz?" diye sordu.

"Niçin böyle düşünüyorsunuz?"

"Bilim adamlarının hiçbiri inanmaz da..."

Varenka'yla bu konuda tartışmak istemeyen İppolit Sergeyeviç gülerek;

"Demek, bütün bilim adamları inanmazlar, öyle mi?" dedi.

Varenka sonuna değin gitmek niyetindeydi.

"Yoksa hepsi değil mi? Peki ama nasıl inanmazlar? Ne olur, biraz Tanrı'ya inanmayanlardan söz eder misiniz? Benim aklım buna pek yatmıyor."

İppolit Sergeyeviç kızın konuşması sırasında pinekleyen aklını uyandırmaya çalışırken susuyordu. Sonra dünyanın oluşunu kendi anladığı şekilde anlatmaya başladı:

"Bilinmeyen bazı büyük güçler durmadan hareket ederler, birbiriyle çarpışırlar ve bu büyük hareketten gördüğümüz dünya ve yıldızlar ortaya çıkar. Yeryüzündeki doğma, yaşama, ölme olayları da aynı yasalara uymaktadır. Bu hareketin ne başlangıcı vardır, ne de sonu gelecektir..."

Kız onu dikkatle dinliyor, sık sık, konuşmada geçen söz-

leri açıklamasını istiyordu. Kızın yüzünde bir düşünce kıpırtısı gören İppolit Sergeyeviç onun sorularına sevinerek açıklamalar yapıyordu. Kızcağız düşünüyor, düşünüyordu. Doçent konuşmasını bitirince Varenka bir an sustu, sonra şöyle sordu:

"Demek her şey baştan başlamadı! Çünkü başlangıçta Tanrı vardı. İşte burası pek iyi anlaşılmıyor. Tanrı'dan nedense hiç söz etmediniz. Ama bu, O'na inanmamak mı demektir?"

İppolit Sergeyeviç ona yanıt vermek istedi, ama, yüzünün görünüşünden bunun yararsız olacağını anladı. Kızın mistik bir ateşle yanan gözleri derin inancının tanığıydı. Varenka sesinde bir korkuyla, yavaş yavaş, genç bilginin garibine giden şu sözleri söylemeye başladı:

"İnsanlara bakıp iğrenç davranışlarını gördükten sonra Tanrı'yı, O'nun korkunç yargılamasını tüm varlığınızla düşünürsünüz... İşte o sırada yüreğinize bir korku düşer... Çünkü Tanrı bugün, yarın, bir saat sonra sizden davranışlarınızın açıklamasını isteyebilir... Hele bazen bunu hemen olacakmış gibi hissedince öyle ürperirim ki! Dünya gündüz batacak. Önce güneş sönecek, sonra başka bir alev parlayacak, bu alevin içinden de Tanrı görünecek."

İppolit Sergeyeviç onun sayıklamalarını dinlerken şöyle düşünüyordu:

'Bu kızda olması gerekenden başka her şey var.'

Varenka'nın konuştukça yüzü sararıyor, gözlerinden korku okunuyordu. Onu başlangıçta ilgiyle dinleyen İppolit Sergeyeviç'in ilgisi kısa bir süre sonra yorgunluğa dönmeye başladı.

Ama hemen yakınlarda birinin kahkahayla gülmesiyle birlikte Varenka'nın sayıklamaları son buldu.

"İşitiyor musunuz? Maşa'dır... Geldik işte!" dedi. Sonra adımlarını sıklaştırarak;

"Maşa! Hey!" diye bağırdı.

Irmağın yakınına gelmişlerdi suya kadar inen bir yamaç üzerinde neşeli kayın ve akçakavaklar şuraya buraya küme küme dağılmıştı. Irmağın öbür yakasında uzun, suskun çamlar yükseliyor; havayı keskin, reçine kokusuna boğuyorlardı. O yanda her şey somurtkan, durgun, tekdüze, boş bir görkemliliğe bürünmüş olarak duruyor; bu yanda ise ince kayınlar esnek dallarını sallıyor, akçakavaklar gümüş rengi yapraklarını titretiyor, gür yapraklı cevizler, at kestaneleri suda küme küme yansıyorlardı. Orada sarımtrak çam yapraklarıyla örtülü kumlar uzanıyor; burada biçilmiş saplar içinden henüz filizlenmiş otlar yeşil yeşil görünürken, ağaçların arasındaki yığınlardan kuru ot kokuları geliyordu. Durgun soğuk ırmak birbirine benzemeyen bu iki kıyıyı ayna gibi yansıtmaktaydı.

Bir küme kayın ağacının dibine parlak renkli bir kilim serilmişti, kilimin üzerinde buhar ve mavi duman püskürten bir semaver kaynıyor, hemen yanında ise elinde çaydanlıkla Maşa çömelmiş oturuyordu. Yüzü mutluluktan al al olmuştu, ıslak saçları parlıyordu.

Varenka;

"Yıkandın mı? Grigori nerede?" diye sordu.

"Yıkanmaya gitti. Şimdi döner."

"Hemen dönmese de olur. Karnım çok acıktı! Hem de pek çok! İppolit Sergeyeviç, siz?"

"Yiyebilirim."

"Maşa, hadi, elini çabuk tut!"

"Önce ne emredersiniz? Piliç mi, köfte mi?"

"Hepsini birden ver, ondan sonra istersen gidebilirsin. Seni biri bekliyordur herhalde!.."

Şükran dolu gözlerle ona bakan Maşa sessizce güldü.

"Öyle biri yok!"

"Peki, peki, dediğin gibi olsun!"

Piliçten yemeye başlayan İppolit Sergeyeviç: 'Şu kızın bütün davranışları ne kadar sade?' diye düşündü.

Varenka ise yüzü mutluluktan parlayan Maşa'nın utanarak gözlerini önüne eğmesi üzerine alaylı alaylı güldü.

"Göreceksin, Grigori seni parmağında nasıl oynatacak!"

"Bir denesin hele! Onu öyle bir yaparım ki!"

Sonra gülmekten kendini alamayarak önlüğüyle yüzünü örttü, ayakta bir o yana bir bu yana sallanmaya başladı.

"Biliyor musunuz? Gelirken onu suya attım!"

"Yok canım? Aferin sana! Peki, o ne yaptı?"

"Ne yapacak, kayığın arkasından yüze yüze geldi. Kayığa alayım diye yalvardı durdu, ben de dayanamayıp ipi saldım."

İki kadının gülmesi İppolit Sergeyeviç'e de geçmiş, kahkahayla gülmeye başlamıştı. Grigori'nin kayığın arkasından yüzmesini gözünün önüne getirdiği için değil, içinde bir sevinç duyduğu için gülüyordu. Kendi kendinden kurtulmuş olma sevinci tüm yüreğini doldurmuştu; şimdiye değin şu andaki gibi neşeli olmadığını anımsarken, kendini uzaktan seyrediyor gibiydi. Sonra Maşa da gitti yine Varenka ile baş başa kaldılar.

Varenka kilime hafifçe uzanmış, çayını içiyor, İppolit Sergeyeviç ise ona sanki bir düş bulutu arkasından bakıyordu. Yörelerinde her şey sessizdi. Yalnız semaver içli bir şarkı söylüyor, arada bir otların içinden hışırtılar geliyordu.

Varenka kaygılı gözlerle;

"Niçin susuyorsunuz? Yoksa canınız mı sıkılıyor?" dedi.

"Hayır, sıkılmıyor; konuşmak istemiyorum da ondan."

"Ben de öyle, sessiz bir yerde konuşmayı hiç sevmem. Zaten her şeyi sözcüklerle anlatabilir misiniz? Öyle duygular vardır ki, daha adları bile konmamıştır. Sonra sessizlikte sessizlikten söz etmek boşunadır, çünkü onu yok etmekten başka bir işe yaramaz..."

Varenka çam ormanına bakarak bir süre sustu, sonra eliyle ağaçları gösterdi.

"Bakın, çamlar tıpkı bir şeyi dikkatle dinliyorlarmış gi-

bi duruyorlar. Oralar öyle sessizdir ki şimdi! Böyle sessiz bir yerde yaşamayı çok isterim bazen. Fırtınalı havalarda da başka bir güzelliği vardır bu yerlerin. Hava kararmıştır, şimşekler çakar, yıldırımlar düşer, rüzgâr uğuldar... Böyle havalarda kırlara çıkmayı, açık bir yerde durarak yüksek sesle şarkı söylemeyi veya yağmurun altında rüzgâra karşı koşmayı severim. Kış mevsiminde de böyledir. Biliyor musunuz, bir keresinde tipide yolumu şaşırdım, nerdeyse öbür dünyayı boyluyordum!"

"Anlatın, nasıl oldu?"

Varenka'yı dinlemek hoşuna gidiyordu. Kolay anlaşılan, yeni bir dille konuşuyor gibiydi. Varenka ona doğru sokulup gülümseyen gözlerini yüzüne dikerek anlatmaya başladı:

"Kış mevsimiydi. Köye gitmek üzere kentten gece geç vakit yola çıkmıştım. Kızağı yaşlı, aksi mi aksi bir adam olan köylümüz Yakov sürüyordu. Yolda birdenbire tipi çıktı, hem öyle bir tipi ki, karlar tam karşıdan yüzümüze vuruyordu. Rüzgâr şöyle bir esti miydi üzerimize sanki bir kar bulutu çöktü sanıyorduk. Atlar geri geri gidiyor, Yakov oturduğu yerde ileri geri sallanıyordu. Sanki çevremizde bir kazan kaynıyor, biz de soğuk köpükler üzerinde yüzüyor gibiydik. Böyle epeyce gitmişiz, bir de baktım; Yakov şapkasını başından almış, durmadan ıstavroz çıkarıyor, 'Ne oluyor?' diye sordum. 'Aman hanımcığım, Tanrı'ya, Azize Varvara'ya* dua edin, ölümden bizi ancak onlar kurtarır,' dedi. Bunları öyle korkusuz, yalın bir sesle söylemişti ki, içimde hiçbir korku kalmadı. 'Yoksa yolumuzu mu şaşırdık?' diye sordum, 'Evet,' dedi. 'Belki yolu bulur çıkarız,' dedim. 'Bu fırtınada yol bulmak kolay mı? Ben artık dizginleri bırakıyorum, belki atlar yolu bulurlar, ama yine siz duanızı eksik etmeyin,' karşılığını verdi. Yakov çok dindar bir

* Varenka'nın adını aldığı Hıristiyan Azizesi –ç.n.

adamdır. Neyse, atlar oldukları yerde durdular, kar üstümüzü örtmeye başladı. Hava çok soğuktu, ayaz yüzümüzü bıçak gibi kesiyordu. Yakov yerinden kalktı, kızakta bulunan bir kilimi aldık, daha kolay ısınalım diye yan yana otururak kilimi başımıza çektik. Üstümüze biriken kar gittikçe ağırlaşıyordu. Oturduğum yerde şöyle düşünüyordum: 'Eh, sonum geldi artık. Kentten aldığım şekerlemeleri bile yiyemeyeceğim...' Yakov durmadan konuştuğu için yüreğime korkunun zerresi düşmüyordu; ikide bir şöyle diyordu: 'Ah, hanımcığım, size çok acıyorum! Suçunuz ne de öleceksiniz?' 'Peki,' diyordum, 'benimle birlikte sen de donmayacak mısın?' 'Bana bakmayın, ben yaşadığım kadar yaşamışım, ama siz...' İşte böyle durmadan beni düşünüyordu. Beni pek severdi hatta bazen kızar, homurdanır, 'Ah seni kâfir, seni yaramaz, utanmaz sürtük!' diye söverdi."

Yakov'u taklit ederken suratını ekşitiyor, kelimeleri tok bir sesle, uzata uzata söylüyordu. Onu anımsaması asıl anlatacaklarını unutturmuştu. İppolit Sergeyeviç;

"Yolu nasıl bulup çıktınız?" diye sormak zorunda kaldı.

"Atlar üşüyünce kendiliklerinden yürüdüler, gide gide bizim köyden on üç versta uzaktaki bir köye vardık. Biliyor musunuz, bizim köy buraya yakındır; dört versta ya var, ya yok. Şöyle kıyıdan gidilir, sonra patikadan ormanın sağına doğru yürünürse, önünüze bir dere çıkar, oradan bizim çiftlik görünür. Ama yoldan gidilirse on versta sürer."

Birtakım cesur kuşlar tam tepelerinden uçuyor, çalıların dallarına konarak cıvıl cıvıl ötüşüyordu. Kuşlar kendi aralarında, yalnız başına ormanda dolaşan bu iki insanı konuşuyor gibiydiler. Uzaklardan gülüşmeler, konuşmalar, kürek sesleri geliyordu; anlaşılan Grigori ile Maşa sandal gezintisi yapıyorlardı.

Varenka;

"Onları çağırıp karşı yakaya, çamlığa geçelim mi?" diye sordu.

İppolit Sergeyeviç razı oldu; bunun üzerine Varenka bir elini ağzına götürerek bağırmaya başladı:

"Buraya doğru gelin!"

Bağırması sırasında Varenka'nın göğüsleri dikleşmişti. İppolit Sergeyeviç sesini çıkarmadan onu seyrediyordu. Genç bilim adamı bir şeyi hem de oldukça önemli bir şeyi düşünmesi gerektiğini anımsıyor, ama canı bir türlü düşünmek istemiyordu. Aklının bu zayıf çağrısı, onun, duygularının daha güçlü olan buyruğuna kendini rahatça, serbestçe teslim etmesine engel olamıyordu.

Kayık yanaşmıştı. Grigori'nin yüzü kurnaz kurnaz gülüyor, biraz suçlu görünüyordu. Maşa'nın yüzünde ise yapmacık bir kızgınlık vardı. Varenka kayığa binerken onlara bakarak güldü; o zaman ikisi birden utana utana, ama mutlulukla gülmeye başladılar. İppolit Sergeyeviç: 'Aşk tanrıçası ve onun sevgili köleleri,' diye düşündü.

Çam ormanı bir tapınak gibi sessiz ve görkemliydi; ağaçların ulu, düzgün gövdeleri ağır, koyu yeşil bir kubbeyi destekleyen sütunlar gibi dimdik yükseliyordu. Ilık, keskin bir reçine kokusu sarmıştı havayı. Kuru çam yaprakları ayaklar altında çıtırdıyordu. Sağda solda, her yerde kırmızımtrak çamlar yükseliyor, şurada burada, çamların kökleri çevresindeki ölü yapraklar arasından soluk bir yeşillik gözüküyordu. Bu suskun, sessiz dünyada iki insan konuşmadan ağır ağır yürüyorlar, önlerine çıkan ağaçların kâh sağından, kâh solundan dolaşıyorlardı.

"Yolumuzu şaşırmadık ya?" diye sordu İppolit Sergeyeviç.

"Ben mi şaşıracağım? Ben her yerde yolumu bulurum... Yeter ki, durup güneşe bir bakayım."

Doçent ona güneşin nasıl yol gösterdiğini sormamıştı; bazen ona söyleyeceği pek çok şeyi olduğunu hissetmekle birlikte, canı şimdi konuşmak istemiyordu. Konuşmak isteğiyse durgun yaratılışının yüzeyinde bir anda parlayıp sönen, onu hiç rahatsız etmeyen geçici bir duyguydu. Varen-

ka yanında yürüyordu, yüzünde sessiz bir heyecanın izleri vardı. Arada bir;

"Nasıl, güzel mi?" diye soruyor, dudakları cana yakın bir gülümsemeyle titriyordu.

O ise kısaca;

"Hem de çok!" diye yanıtlıyor, sonra yeniden konuşmadan yürüyorlardı.

Kendini günah dolu niyetlerden, kötü niyetini engellemek için kendi kendisiyle yaptığı didişmelerden uzak, delicesine seven bir delikanlı gibi hissediyordu o anda. Ama kızın eteğindeki lekeler her gözüne çarpışta ruhuna kaygı dolu bir gölge düşürüyordu. Nasıl olduğunu o da anlamamıştı. İşte böyle bir gölgenin içine düştüğü sırada, derin derin göğüs geçirerek, sanki sırtından ağır bir yük atar gibi;

"Ne kadar güzelsiniz!" dedi. Kız ona şaşkın şaşkın baktı.

"Size ne oluyor! Sustunuz sustunuz, sonra birdenbire!.." Varenka'nın sakinliği karşısında kuvvetinin kesildiğini hisseden İppolit Sergeyeviç belli belirsiz güldü.

"Nasıl söyleyeyim, burası o kadar hoşuma gitti ki! Orman güzel, siz de ormanda bir peri gibisiniz... Yahut da siz bir tanrıçasınız, orman da tapınağınız..."

Varenka gülümseyerek;

"Hayır, burası benim değil, devletin ormanıdır. Bizim orman karşı kıyıda biraz aşağıdadır," diye karşılık verdi.

Eliyle yan taraftaki bir yeri gösteriyordu.

İppolit Sergeyeviç: 'Şaka mı yapıyor, yoksa beni anlamıyor mu?' diye düşündü; ama Varenka'nın düşünceli, sakin duruşu onu daha fazla açılmaktan alıkoydu.

Böylece epeyce daha gezdiler, ama fazla konuşmadılar. Günün yumuşak, dindirici izlenimleri ikisini de tatlı bir yorgunluk halinde sarmıştı. Şimdi ikisi de sözcüklerin anlatamadığı şeyleri düşünmekten başka bir şey istemiyorlardı.

Eve döndüklerinde Yelizaveta Sergeyevna'nın henüz gelmediğini öğrendiler, Maşa'nın çarçabuk hazırladığı çayı iç-

mek için masaya oturdular. Çaydan sonra Varenka evine yollandı, ayrılırken de İppolit Sergeyeviç'ten kardeşiyle birlikte çiftliklerine gelmeleri için söz aldı. İppolit Sergeyeviç onu geçirdikten sonra terasa yalnız başına döndüğünde, kendisi için pek değerli olan bir şeyi yitirdiği zamanlar duyduğu can sıkıcı duyguyla dopdoluydu. Çayı soğumuş olan bardağının bulunduğu masada otururken, bütün gün sinirlerini bozan duygu kımıldanışlarına bir son vermeyi denedi, ama kendine karşı bir acımayla, benliği üzerinde yapageldiği bütün baskılardan vazgeçti.

'Niçin?' diye düşünüyordu. 'Aramızda geçenler ciddi değil ki, bunun ne ona, ne de eğer istersem, bana zararı dokunabilir! Belki biraz yaşam düzenimi bozar, o kadar... Ama olsun, bu güzelliğe, bu gençliğe değer.'

Sonra hoşgörülü bir gülümsemeyle, kızın zekâsını yeni bir yönde geliştirmek için verdiği kesin kararı, yaptığı başarısız denemeleri anımsadı.

'Bu kızla başka türlü konuşmak gerekiyor. Onun gibi el değmemiş yaratıklar, kendilerini mantığa karşı kör, ilkel duygularının zırhına bürünerek korumaya çalışırken, doğaüstü inançlarla düşünmeye alışmışlardır... Kim ne derse desin garip bir kız!'

İşte bu biçimde Varenka'yı düşündüğü sırada kardeşi çıkageldi, şimdiye kadar görmediği şenş.krak bir hali vardı. Maşa'ya semaverin altını yakmasını emrettikten sonra karşısına geçti. Benkovski'leri anlatmaya başladı.

Benkovski'lerin eski evlerinin her çatlağından, bu aileye karşı büyük bir zafer kazanmış olan yoksulluğun insafsız gözleri kötü kötü bakıyormuş. Anlaşıldığına göre evlerinde ne bir kuruşları, ne de yiyecekleri varmış. Hatta öğle yemeği için köyden yumurta getirtmişler. Yemeklerde et yokmuş; bu yüzden olacak babaları sebzeyle beslenmekten, bu yolda insan neslinin ıslah edilebileceğinden söz edip durmuş. Benkovski'lerde her bakımdan bir çözülme görülüyor; açlıktan olacak, herkes birbirine kızıyormuş.

Kardeşi onlara, arazisinin içine sokulan bir parça topraklarını satın almak için gitmişti. İppolit Sergeyeviç merakla.

"Niçin almak istiyorsun!" diye sordu

"Benim neler tasarladığımı nerden bileceksin? Kabul et ki, bunu ilerdeki çocuklarım için yapıyorum... E, sen zamanını nasıl geçirdin bakalım?"

"Çok güzel!"

Yelizaveta Sergeyevna kardeşine göz ucuyla bakarak bir süre sustu.

Sonra;

"Kusura bakma ama, Varenka'yla sıkı fıkı olmaktan biraz korkmuyor musun?" diye sordu.

İppolit Sergeyeviç ise kendisinin de anlayamadığı bir ilgiyle;

"Bunda korkacak ne var?" dedi.

"Ne olacak, gönlünü kaptırabilirsin."

"Yok canım, ben böyle bir şey yapabilir miyim?"

Verdiği yanıtın doğruluğuna kendisi de inanıyordu.

"Öyleyse sorun yok. Gönül serüveninin birazı senin için iyidir, çünkü yaşına göre epey kurusun, oldukça da ciddisin. Varenka seni şöyle bir kımıldatsa sevineceğim. Onu daha sık görmek ister miydin?"

"Birlikte onlara gitmemiz için benden söz aldı."

"Ne zaman gitmek istersin, peki?"

"Benim için değişmez... Sen ne zaman uygun görürsen. Bakıyorum da, bugün keyfin yerinde."

"Demek, hemen belli oluyor? Eh, ne yapalım, iyi bir gün geçirdim... Korkarım sana biraz hafiflik gibi görünecek, ama ne yalan söyleyeyim, kocamın ölümünden beri yeniden dünyaya gelmiş gibiyim. Bencil olduğum muhakkak, ama benimki, hapishaneden çıkıp özgürlüğüne kavuşan bir insanın sevinç dolu bencilliği... Buna kendin karar ver, ama insaflı ol!"

İppolit Sergeyeviç babacan bir tavırla gülümseyerek;

"Ufak bir mesele için bu ne çok konuşma!" dedi. "Sevinçliysen, doya doya sevin!"

"Sen de bugün çok iyi kalpli, çok cana yakınsın. Görüyorsun ya, birazcık mutluluk insanı ne kadar iyi ve anlayışlı yapıyor! Ama fazlaca akıllı birtakım kişiler insanın ruhunu acıların yüceleştirdiğini söyler... Dilerim, bu kuramları kendilerine uygulayıp kafalarını yanılmalardan kurtararak ruhlarını gerçekten yüceltirler!"

İppolit Sergeyeviç şöyle düşünüyordu: 'Varenka'ya acı çektirilse, acaba sonunda nasıl bir insan olurdu?'

Daha fazla oturmadan masadan kalktılar. Yelizaveta Sergeyevna piyanosunun başına gitti, İppolit Sergeyeviç ise odasına çekildi, divana uzandı, o gün Varenka'nın üzerinde ne gibi bir etki bırakmış olabileceğini düşünmeye başladı. Acaba kendisini yakışıklı mı, yoksa akıllı mı buluyordu? Nesi hoşuna gitmişti? Açıkça belliydi ki, Varenka'yı çeken bir yanı vardı. Akıllı, bilgili bir insan olarak onun gözünde bir değerinin olduğu kuşkuluydu, çünkü ona vermeye çalıştığı kuramları, görüşleri, öğretileri kolayca reddetmişti. Anlaşılan yalnız bir erkek olarak beğeniyordu onu.

Bu yargıya varınca gurur ve sevinçten gözleri parladı. Kendinden memnun bir gülümsemeyle gözlerini kapadı; Varenka'yı, yenilerek kendine boyun eğmiş, kendisi için her şeyi yapmaya hazır, onu alsın da düşünmeyi, yaşamayı, sevmeyi öğretsin diye durmadan yalvaran bir kız olarak düşünmeye başladı.

III

Yelizaveta Sergeyevna'nın arabası emekli Albay Olesov'un konağının sahanlığı önünde durduğu sırada, sahanlıkta, gri bir bluz giymiş olan, uzun boylu, zayıf bir kadın belirdi; kadın 'r'lere basa basa konuşarak, kalın sesiyle;

"A-a! Ne hoş sürpriz!" dedi.

İppolit Sergeyeviç hırlamaya benzeyen bu karşılama sözlerinden irkildi.

Yelizaveta Sergeyevna kadınla öpüştükten sonra kardeşini;

"Kardeşim İppolit Sergeyeviç!" diye tanıttı.

"Margarita Luçitskaya!"

Beş soğuk, sert parmak İppolit Sergeyeviç'in parmaklarını sıktı, iki parlayan gri göz yüzünde durdu ve Varenka'nın Luçitskaya halası, fazla bir şey söylemekten korktuğu için heceleri sayıyormuş gibi her birinin üzerine basa basa, tok sesiyle;

"Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum," dedi.

Sonra biraz yana çekilerek eliyle içeriyi gösterdi.

"Buyrun!"

İppolit Sergeyeviç eşikten adımını attı, tam o sırada içerden öksürükle karışık öfkeli bir ses işitti:

"Senin aptal kafan yerin dibine batsın! Git bak bakalım, gelen kimmiş!"

Yelizaveta Sergeyevna kardeşinin duraladığını fark ederek.

"Yürü yürü," dedi. "Albayın sesi... Biz geldik, albayım!"

Basık tavanlı geniş odanın ortasında kocaman bir koltuk duruyor, koltuğun içinde bir köşede kır sakallı, kırmızı pörsük suratlı, iri vücudu pelteye dönmüş bir ihtiyar oturuyordu. Koltuğun üst kısmı sanki boğuk hırıltılar çıkararak ağır ağır dönüyor, onun arkasında dikilen iri kıyım şişman bir kadın ise İppolit Sergeyeviç'e donuk gözlerle bakıyordu.

"Sizi gördüğüme memnun oldum... Kardeşiniz mi? Albay Vasili Olesov... Bir zamanlar Türkleri, Türkmenleri yenmiştim; şimdi ise hastalıklara yenildim... Ho-ho-ho! Sizi gördüğüme memnun oldum... Varvara bütün yaz kulağımın dibinde bilginliğinizi, zekânızı anlata anlata bitiremedi. Konuk odasına buyrun... Fekla, beni oraya götür!"

Koltuğun tekerleri gıcır gıcır etti, albay bir öne bir de arkaya yatıp kalktıktan sonra öyle sürekli bir öksürüğe tutuldu ki, başı kopup düşecekmiş gibi sallanmaya başladı.

"Beyefendi öksürünce dur! Bunu sana kaç kere söyleyeceğim!"

Bayan Luçitskaya böyle söyleyerek Fekla'yı omuzundan yakaladı, yere doğru bastırmaya başladı.

Folkanov'lar ayakta durarak Olesov'un ağır vücudunu sarsan öksürüğün son bulmasını beklediler.

Sonunda yürümeye başladılar ve yelken bezinden kılıflar geçirilmiş yumuşak mobilyalarla dolu, havasız, loş, küçük bir odaya girdiler.

Bayan Luçitskaya;

"Buyrun oturun," dedi. "Fekla, haydi hanımına haber ver!"

Albayın birbirine karışan kırlaşmış kaşları arasından bakan, puhu kuşunun gözleri gibi yuvarlak gözleri vardı.

"Yelizaveta Sergeyevna, iki gözüm, sizi gördüğüm için çok memnun oldum," dedi.

Burnu komik denecek kadar büyüktü, burnunun morumsu ucu kırlaşmış bıyığının arasında yalnız başına kalmış gibi kederli kederli duruyordu.

Yelizaveta Sergeyevna da ona okşayıcı bir sesle;

"Benim sizi görmekten memnun olduğum gibi, sizin de beni görmekten memnun kalacağınızı biliyorum," diye karşılık verdi.

"Ho-ho-ho! Kusura bakmayın ama, yalan söylüyorsunuz! Nekrizin kırıp geçirdiği, votka içememekten dolayı hastalanan, ihtiyar bir adamı görmekten nasıl memnun kalabilirsiniz, anlamıyorum. Vaska* Olesov'u yirmi beş yıl önce görmüş olsaydınız, işte o zaman gerçekten sevinirdiniz. Üstelik sevinen pek çok kadın da çıkmıştır... Şimdi ne siz ba-

* Vasili'nin küçük adı.

na, ne de ben size gerekliyiz... Ama sizinle birlikte bana da votka verecekleri için ben yine memnunum."

Bayan Luçitskaya, albaya;

"Fazla konuşursan yine öksürürsün," diye çıkıştı. Albay, İppolit Sergeyeviç'e dönerek;

"İşittiniz ya!" dedi. "Konuşmak zararlı, içmek zararlı, istediğin kadar yemek zararlı... Allah kahretsin, zararlı olmayan ne var şu dünyada! Ve görüyorum, yaşamak bile zararlı! Ho-ho-ho! Ağzınızdan yel alsın diyeceksiniz ama, benim artık günlerim sayılı. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim, çok geçmeden siz de vereme yakalanıp ölebilirsiniz... Omuzlarınız o kadar dar ki!.."

İppolit Sergeyeviç bir ona, bir Bayan Luçitskaya'ya bakıyor, Varenka'yı anımsayarak; 'Bu canavarların arasında nasıl yaşıyor?' diye düşünüyordu. Şimdiye değin bir gün olsun kızcağızın yaşam koşullarını gözünün önüne getirmemiş, şimdi de gördüklerinden sonra şaşırıp kalmıştı. Bayan Luçitskaya'nın zayıflıktan kemikleri çıkmış sert yüzüne, derisi sarımtrak bir renk almış uzun boynuna bakarken bayağı rahatsız oluyor; her konuşuşunda geniş ama tahta gibi düz göğsünden çıkan tok sesinin bu göğsü parçalayıvereceğini sanarak içine bir korku düşüyordu. Eteğinin hışırtısı dahi kemiklerinin birbirine sürtünmesinden ileri geliyor gibiydi. Albaydan ispirto, ter, en berbatından tütün kokusu yayılması da cabasıydı. Gözlerinin parlamasına bakılırsa sinirleri sık sık bozuluyor olmalıydı; İppolit Sergeyeviç onu bir de sinirli haliyle gözünün önüne getirince bu ihtiyara karşı bir tiksinti duydu. Odalar kullanışlı değildi, duvar kâğıtları is tutmuş, sobaların çinileri çatlayarak mermere benzeyen bir şekil almıştı. Koltuğun tekerleri durmadan gelip geçtiği için döşemenin boyası çıkmış, çarpık pencere çerçeveleri, bütün camlar kirlenmişti; her yanda yaşamaktan yorularak yıkılmaya yüz tutan bir köhnelik göze çarpmaktaydı.

Yelizaveta Sergeyevna;

"Bugün hava ne kadar sıcak!" diye yakınacak oldu.

Bayan Luçitskaya sert bir sesle;

"Yağmur yağacak!" dedi.

"Doğru mu söylüyorsunuz?"

İhtiyar boğuk sesiyle araya girdi;

"Margarita'ya inanınız. O her şeyi önceden sezer ve bilir... Beni her gün bu falcılığına inandırmaya çalışır... Sen, der, yakında öbür dünyayı boylayacaksın; bir gün Varka'nın* yolunu kesecekler, boynunu koparacaklar... Şunun söylediğine, bakın! Ama ben ona nasıl karşılık veriyorum, biliyor musunuz? Albay Olesov'un kızı kimseye boynunu koparttırmaz, bunu yapsa yapsa kendisi yapar... Benim gebermeme gelince, doğru söylüyorsun, çünkü zaten öyle olması gerekiyor... Ee, değerli bilginimiz, kendinizi nasıl hissediyorsunuz bakalım? Bir yığın can sıkıntısı, değil mi?"

"Neden? Buraları çok beğendim..."

"Buraları beğendiniz mi? Pöh! Bu demek oluyor ki, siz dünyada beğenilecek yer görmemişsiniz. Güzel yer, Bulgaristan'ın Kızanlık ovasıdır... Horasan'dır... Hele, Murgab'da öyle yerler vardır ki, cennet sanırsınız... Ooo, gözümün bebeği geldi işte!"

Varenka küf kokan konuk odasına girerken dışarının burcu burcu taze havasını da birlikte getirmişti. Üzerinde ince kumaştan açık leylak rengi, bol bir entari vardı. Elinde henüz koparılmış kocaman bir çiçek demeti tutuyor, kıvançtan yüzü parlıyordu.

Konukları selamladıktan sonra;

"Bugün gelmekle ne iyi ettiniz!" dedi. "Ben de tam size gelmeye hazırlanıyordum... Bunlar beni yiyip bitirdiler!"

Böyle söyleyerek geniş bir el hareketiyle babasını ve Yelizaveta Sergeyevna'nın yanında oklava yutmuş gibi dimdik oturan Luçitskaya halasını gösterdi.

* Varenka.

Bayan Luçitskaya kaşlarını çatarak sert bir sesle bağırdı:

"Varvara! Yine neler saçmalıyorsun!"

"Ne bağırıyorsunuz öyle! Kesin sesinizi, yoksa İppolit Sergeyeviç'e üsteğmen Yakovlev'le aranızda geçen aşkı anlatırım!"

"Ho-ho-ho! Varka sakin ol! Bunu ben anlatayım..."

Kardeşine şaşkın gözlerle bakan İppolit Sergeyeviç:

'Ben nereye gelmişim?' diye düşündü.

Ama kardeşi böyle şeylere alışmış olmalıydı, her ne kadar dudaklarında küçümseyen bir gülümseme belirdiyse de, onları durgun bir yüzle dinliyordu. Margarita Luçitskaya;

"Ben gideyim de çay hazırlamalarını söyleyeyim!" diyerek hiç bükülmeden yerinden kalktı, albaya azarlayıcı bir bakış fırlattıktan sonra çıktı gitti.

İppolit Sergeyeviç zarif bir oturuşla kardeşine doğru eğilen Varenka'yı göz ucuyla seyrederken aklından şunları geçiriyordu: 'Bol giysilere düşkünlüğünün sebebi nedir acaba?'

Albay bozuk bir kontrbas gibi boğuk sesler çıkararak anlatmaya başladı:

"Herhalde biliyorsunuz, Margarita, Eski Zağra'daki savaşta ölen arkadaşım Yarbay Luçitski'nin karısıdır. Kocasıyla birlikte sefere o da katılmıştı. Ya işte, o böyle bir kadındır!.. Neyse, alayda Yakovlev adında, kız gibi narin bir üsteğmen vardı. Üsteğmen bir yedek asker tarafından göğsü tüfek dipçiğiyle ezilip parçalanınca kemik veremine tutularak öldü gitti. Adamcağız hasta yatağındayken Luçitski'den dul kalan bizim Margarita tam beş ay ona baktı. Söylemesi kolay!.. Dahası var, çocuğa senden başka kimseyle evlenmeyeceğim diye söz bile vermiş. Gençti, güzeldi istediğini elde edebilirdi. Kimler kur yapmadı, bilseniz!.. Gerçekten hepsi de değerli kimselerdi. Yüzbaşı Smurlo diye biri vardı, cana yakın bir Ukraynalı, kendini içkiye vererek subaylıktan ayrıldı. Bu arada ben de vardım doğallıkla. Gel, Margarita, be-

nimle evlen, dedim. Ama bana varmadı. Hem çok aptalca, hem de soyluca bir davranış. Ne zaman nekriz belimi büktü, kendiliğinden çıkıp gelerek, 'Bak, sen yalnızsın, ben de yalnızım,' dedi. Anlarsınız ya, birtakım dokunaklı ve kutsal sözler... Eh, bozulmaz bir dostluk kurduk aramızda, o günden beri birbirimizi yiyip gidiyoruz. Her yaz yanıma gelir, hatta çiftliğini satarak ben ölünceye kadar burada yerleşmek istiyor. Onu anlıyorum, ama çok gülünç değil mi? Ho-ho-ho! Yaşam dolu bir kadın bakın sonunda ne duruma düştü! Ateşle oynanır mı hiç! Ho-ho-ho! İşte onun bu duygulu öyküsünü anlatırken bana çok kızar. 'Kalbimin en kutsal köşesine iğrenç dilini ne hakla uzatıyorsun!' der. Ho-ho-ho! İşin aslına bakılırsa, hangi kutsal köşe! Akıl yanılması, genç kızlık hayalleri... Oysa yaşam ne kadar yalın, değil mi? Alacağın kadar zevkini al, zamanı gelince geber git; işte benim felsefem! Ama öleceksen de muhakkak zamanında öl! Bana gelince, ben zamanımı kaçırmakla çok kötü ettim; istemem sizin de başınıza böyle bir şey gelsin!"

Albayın anlattıklarından, yaydığı pis kokudan İppolit Sergeyeviç'in başı dönmeye başlamıştı. Varenka ise babasını hiç umursamadan, kendisini ciddi bir yüzle, dikkatli dikkatli dinleyen Yelizaveta Sergeyevna'ya alçak sesle bir şeyler anlatıyordu.

Kapıdan Margarita Luçitskaya'nın tok sesi işitildi:

"Çay içmeye buyrun! Varvara, babanı getir!"

İppolit Sergeyeviç rahat bir soluk aldı, kocaman koltuğu hafif bir nesneymiş gibi iteleyen Varenka'nın arkasından yürüdü.

Çay, İngiliz usulü pek çok soğuk mezeyle birlikte hazırlanmıştı. Kanlı kanlı sığır kızartmaları, şarap şişelerinin çevresine dizilmişti, bunları gören Albay gevrek gevrek gülmeye başladı. Albayın ayı kürküne sarılmış yarı ölü bacakları dahi tadacağı zevki anlayarak harekete geçmiş gibiydi. Albay koltuğunu masaya doğru yaklaştırarak koyu kılların

örttüğü şişmiş titrek ellerini şarap şişelerine sürüyor, ince dallardan örülmüş iskemlelerle dolu geniş odanın havasını kahkahaya boğuyordu.

Çay içme faslı bıktırıcı biçimde uzadıkça uzadı; bu sırada albay boğuk sesiyle savaş öyküleri anlattı; Margarita Luçitskaya onun konuşması arasına kalın sesiyle kısa kısa laflar sokuşturdu, Varenka ise Yelizaveta Sergeyevna ile yavaş ama sürekli bir konuşmaya daldı.

Albaya kurban olarak bırakılan İppolit Sergeyeviç iki genç kadına sıkıntıyla bakarken; 'Ne konuşurlar acaba?' diye düşünüyordu.

Bugün Varenka ona pek aldırmıyor gibiydi. Yoksa yine cilve mi yapıyordu? İppolit Sergeyeviç içinde ona karşı bir öfkenin yavaş yavaş kabardığını hissetti.

Ama işte Varenka onun tarafına bakarak çınlayıcı bir kahkaha attı. İppolit Sergeyeviç somurtkan bir yüzle şöyle düşünüyordu: 'Herhalde bana dikkat etmesini söyledi kardeşim!'

Varenka;

"İppolit Sergeyeviç! Çayınızı içtiniz mi?" diye sordu.

"Evet, içtim."

"Gezmeye çıkalım mı? Size çok güzel yerler göstereceğim!"

"Çıkalım. Liza,* sen de gelir misin?"

"Hayır, gelmeyeceğim! Margarita Luçitskaya ve albayla oturmak istiyorum."

"Ho-ho-ho! Niye öyle söylüyorsunuz da, 'yarı ölmüş bir gövdenin yuvarlanacağı mezarın başında durmak istiyorum' demiyorsunuz?"

Varenka'yla birlikte bahçeye çıkan İppolit Sergeyeviç:

'Şimdi bana canımın sıkılıp sıkılmadığını sorar,' diye düşündü. Ama Varenka;

"Nasıl, babamı beğendiniz mi?" diye sordu.

* Yelizaveta'nın küçük adı.

"Evet! İnsanda saygı uyandırıyor!"

"Ya! Herkes öyle söylüyor. Babam gözüpek bir adamdır, ama kendinden hiç söz etmez... Onunla aynı alaydan olduğu için Luçitskaya halam anlatmıştı; Gornıy Dubnak'taki çarpışmalarda bir mermi atının burnunu parçalamış, hayvan da onu dosdoğru Türklerin üzerine götürmüş. Türkler o sırada hücum ediyorlarmış, babam nasıl yaptıysa yana sapmış ve cephe boyunca dört nala sürmüş. Atını öldürmüşler, babam yere devrilmiş: Bir de bakmış ki, dört kişi birden üzerine saldırıyor. Biri dipçiği babamın kafasına vurmak için tüfeğini havaya kaldırmış. Babam onu ayağından tuttuğu gibi yere yuvarlamış, tabancasıyla bir mermide yere sermiş. Sonra çabucak bacağını atın altından kurtarmış, ama bakmış ki, öbür üç kişi de üzerine geliyor, üstelik arkalarında daha başkaları var. O sırada bizim askerler karşı taraftan Yakovlev'le birlikte ona doğru koşuyorlarmış. Yakovlev'in kim olduğunu biliyorsunuz. Babam öldürdüğü askerin tüfeğini kapmış, ayağa fırlayıp olanca hızıyla koşmaya başlamış. Çok kuvvetli olması az kalsın başına bir felaket bile açıyormuş, çünkü tüfeğini bir Türk'ün kafasına bütün gücüyle vurunca tüfek paramparça olmuş. Kalan tek silahı da işe yaramaz kör bir kılıçmış. Türk askeri süngüsünü göğsüne saplamak üzereyken, babam tüfeğinin kayışından yakaladığı gibi adamı bizimkilere doğru sürüklemeye başlamış. Bu sırada böğründen kurşunla, boynundan da süngüyle yaralanmış. Babam artık mahvolduğunu düşünerek geriye dönmüş, düşmanın elinden tüfeğini kapmış ve başlamış onlara ateş etmeye... O sırada askerleriyle birlikte Yakovlev yetişmiş, hep birlikte öyle bir savaşmışlar ki, Türkler geri çekilmek zorunda kalmışlar. Bu yüzden babama Georgi nişanı vermişler, ama babam kızarak kabul etmemiş. Çünkü alayındaki bir astsubaya, bu çarpışmada iki kere Yakovlev'i, bir kere de babamı ölümden kurtardığı halde, Georgi nişanı vermemişler. Sonra astsubaya bu nişan verilince babam da kendisininkini almış."

Varenka'nın konuşmasını kesen İppolit Sergeyeviç;

"Öyle bir anlatışınız var ki, insan çarpışmaya sizin de katıldığınızı sanır," dedi.

Varenka gözlerini kısıp içini çekerek uzata uzata:

"Öylee!" diye karşılık verdi. "Savaş hoşuma gider... Eğer bir savaş daha olursa gönüllü hemşire yazılacağım..."

"O zaman ben de asker olurum..."

"Siz mi? Şaka etmeyin, Tanrı aşkına! Siz iyi bir asker olamazsınız... Öyle zayıf ve güçsüzsünüz ki!"

Varenka'nın söyledikleri İppolit Sergeyeviç'in onuruna dokundu, kızı bir tehlikeden korumak istercesine yanına sokularak;

"İnanın, ben çok güçlüyüm!" dedi.

"Nerde o güç sizde?"

Bu söz İppolit Sergeyeviç'in öyle ağrına gitti ki, onu belinden yakalayarak gözlerinden yaş getirinceye kadar sıkmak için içinde büyük bir istek duydu. Çevresine bir göz attı, ama hemen arkasından niyetinden kendisi de utandı.

İki yanına sıra sıra elma ağaçları dikilmiş bahçe yolundan yürüyorlardı; ev, yolun başlangıcında, arkalarından onlara bakıyordu. Elmalar ağaçlardan patır patır dökülüyor, yakınlarda birilerinin konuşması işitiliyordu:

"Galiba bizim hanımı isteyenlerden biri daha."

Bir başkası da kötü bir küfür savurdu. Varenka kolundan tutarak doçenti durdurdu.

"Biraz bekleyin... Sizin için ne söyleyeceklerini dinleyelim."

Doçent kuru bir bakışla;

"Uşakların konuşmasını gizlice dinlemek meraklısı değilim," dedi.

"Ama ben severim. Kendi aralarında biz efendileri için çok ilgi çekici şeyler konuşurlar..."

"İlgi çekici olabilir, ama herhalde iyi şeyler olamaz."

"Niçin öyle diyorsunuz? Benim için her zaman iyi konuşmuşlardır."

"Sizi kutlarım öyleyse..."

İppolit Sergeyeviç onunla sert ve kabaca konuşmak, onu kırmak için büyük bir istek duyuyordu içinde, çünkü bugünkü tavırları oldukça tuhafına gitmişti. Evde otururlarken ona güler yüz göstermemiş; sanki kendisi için değil de, kötürüm babası ile zayıflıktan kemikleri çıkmış halası için gelmiş gibi, ondan ilgisini esirgemişti. Şimdi de ortaya bir güçsüzlük konusu atarak, ona acıyarak bakmaya başlamıştı.

'Bu ne demek oluyor?' diye düşünüyordu. 'Eğer dış görünüşümle hoşuna gitmiyor, iç zenginliğimle de ilgisini çekmiyorsam, ne diye böyle üzerime düşüyor? Yalnızca yeni bir kişi oluşum dolayısıyla mı?'

Onun kendisine ilgi duymakta olduğuna inanıyor, ama araya açık yüreklilik ve saflık perdesi altında kurnazca gizlenmiş kadın cilvesinin girdiğini kabul ediyordu.

'Belki de beni aptal sanıyor, sonradan akıllanacağımı düşünüyordur.'

Varenka uzaklara bakarak;

"Halam haklıymış, yağmur yağacak," dedi. "Bakın şu buluta!.. Fırtınadan önce olduğu gibi hava birdenbire ısındı..."

"Çok kötü... Dönsek de Yelizaveta'ya haber versek..."

"Neden?"

"Neden olacak! Yağmur yağmadan eve dönmek için."

"Sizi bırakan kim? Yağmur başlamadan önce köye varamazsınız zaten... Nasıl olsa geçmesini bekleyeceksiniz."

"Ya bir de bütün gün kesilmezse?"

"Bizde kalırsınız."

"Hayır, hayır! Rahatsız..."

" Hay Allah! Bir geceyi olsun rahatsız geçiremez misiniz?"

"Ben kendi rahatımı düşünmüyorum ki..."

"Öyleyse başkasınınkine de karışmayın, herkes kendi başının çaresine bakar."

Böyle tartışarak gidiyorlardı; karşılarından kara bir bulut hızla yaklaşıyor, uzaklardan gök gürültüleri işitiliyordu. Sanki üzerlerine doğru gelen bulutun önüne katarak kovaladığı günün sıcaklığı gittikçe çoğalarak havayı doldurmuş gibiydi. Yapraklar serinletici bir ıslaklık beklercesine dallarında kıpırtısız duruyorlardı.

İppolit Sergeyeviç;

"Dönelim mi?" diye sordu.

"Dönelim, hava çok sıcak... Nedense fırtına, bayram gibi şeyleri beklemeyi hiç sevmem. Daha doğrusu fırtınaya bayrama sözüm yok; ama şu beklemek hiç hoşuma gitmez? Can sıkıntısı düpedüz! İsterim ki, her şey birdenbire olup bitsin; soğuk bir kış günü uykuya yatayım, gözümü açtığım zaman bahar gelsin, güneş çıksın, çiçekler açsın... Yahut da güneş parlarken ansızın hava kararsın, gök gürlesin, şakır şakır yağmur yağsın..."

"İnsanın da böyle birdenbire değişmesini bekliyorsunuzdur herhalde!.."

"İnsan dediğin her zaman ilgi çekici olmalı."

"Peki ama ilgi çekici demekle neyi kastediyorsunuz?"

"Neyi mi kastediyorum? Buna yanıt bulmak biraz zor... Öyle sanıyorum ki, insanlar ne kadar canlı olur, gülüp oynar, şarkı söyler, hoplayıp zıplarsa, ne kadar yürekli, atılgan, hatta küstah ve kırıcı olursa o kadar ilgi çekici olur."

İppolit Sergeyeviç genç kızın beğendiği özellikleri dikkatle dinlerken kendi kendine şöyle soruyordu: 'Kendine karşı nasıl davranılacağının programını veriyor olmasın?'

Varenka açıklamasını ciddi ciddi sürdürüyordu:

"İnsanlarda gerekli canlılık yok... Oysa yaşamın daha ilginç olabilmesi için bu canlılık şart!"

"Kim bilir, belki de hakkınız var... Ama bütünüyle haklı da sayılmazsınız."

"Hadi hadi, bir söylediğinizi ikincisinde değiştirmeyin! Bütünüyle de ne demek oluyor? Ya haklıyımdır, ya haksız;

ya iyiyimdir, ya kötü; ya güzelimdir, ya çirkin... Her şey böyle değerlendirilmeli! Bir kız için, 'Eh, aklı başında, sevimlice,' diyorlarsa, bilin ki, bunu korkaklıklarından, gerçekten kaçındıkları için söylüyorlardır."

"Böyle kesin değerlendirmelerle çok kimseyi gücendirirsiniz!"

"O da neden?"

"Haksızlık etmiş olursunuz da ondan..."

"İyi ki insanlara şu hak duygusu verilmiş! Sanki yaşam bunun üzerine kurulmuş da, onsuz hiçbir şey olmazmış gibi... Bu hak ne işe yarar, kuzum?"

Bunu öyle heyecanlı ve hırslı bir biçimde söylemişti ki, sanki kısılmış gözlerinden ateş püskürüyordu. İppolit Sergeyeviç onun bu heyecanını görerek sebebini anlamaya çalışırken inandırıcı bir sesle:

"Herkesin işine yarar, Varvara Vasilyevna! Köylüsünden tutun da size kadar, herkesin!" diye üsteledi.

Varenka ise;

"Aman benden uzak dursun," diyerek kendinden bir şey uzaklaştırıyormuş gibi bir hareket yaptı. Sonra şöyle devam etti:

"Gerekirse ben onu arar bulurum... Peki ama sizin başka işiniz yok mu, durmadan insanları düşünüyorsunuz? Sonra bunu sanki beni kızdırmak istiyormuş gibi söylüyorsunuz. Bugün öyle kibirli, gururlu bir haliniz var ki!"

"Ben mi sizi kızdırıyorum? Neden kızdıracakmışım?"

"Nerden bileyim? Belki de can sıkıntısından! En iyisi bırakalım bunları! Zaten siz olmadan da çok canımı sıktılar. Beni isteyenler yüzünden bütün hafta vermedikleri öğüt kalmadı. Şüphelendiklerini mi söylemediler, neler neler!.. Şimdi bir de siz çıktınız, teşekkür ederim."

Gözleri parlıyor, burun delikleri titriyor, bedenini saran heyecandan fırtınaya tutulmuş gibi sarsılıyordu. Gözlerinin

buğulandığını hisseden İppolit Sergeyeviç, yüreği hızlı hızlı çarparak:

"Sizi kızdırmak istememiştim!" dedi.

Ama tam bu sırada, babacan bir devin korkunç kahkahaları gibi bir gök gürültüsü başlarının üzerinde gümbür gümbür ötmeye başladı. Kulakları sağır edercesine gümbürdeyen bu sesten her ikisi de irkilerek bir an duraladılar, sonra eve doğru hızlı hızlı yürümeye başladılar. Ağaçların yaprakları titredi, göğü kadifeden yumuşak bir örtü gibi kaplayan buluttan yere bir gölge düştü...

Yürümelerini sürdürürlerken Varenka;

"Konuşmaya öyle dalmışız ki, güneşin gittiğini bile anlamadım!" dedi.

Evin sahanlığında onları Yelizaveta Sergeyevna ile Bayan Luçitskaya karşıladı. Bayan Luçitskaya başına geçirdiği geniş hasır şapkasıyla tıpkı bir ayçiçeğine benziyordu. Sanki fırtına çıktığını İppolit Sergeyeviç'e haber vermesi pek önemliymiş gibi, kalın sesiyle kelimelere basa basa:

"Korkunç bir fırtına!" dedi.

Sonra;

"Albay uyudu," diyerek yanlarından uzaklaştı.

Başıyla göğü işaret eden Yelizaveta Sergeyevna kardeşine sordu:

"Nasıl, hoşuna gitti mi? Belki de bu geceyi burada geçireceğiz."

"Kimseyi sıkıntıya sokmak istemem..."

Ona şaşırarak, biraz da acıyarak bakan Varenka;

"Hayatımda başkasını sıkmaktan, haksızlık yapmaktan bu kadar korkan bir adam daha görmedim!" dedi. "Böyle dizgin altında nasıl sıkıntıdan patlamıyorsunuz, anlamıyorum! Benim bildiğim, canın başkasını sıkmak mı istiyor, sıkacaksın; haksızlık mı yapmak istiyor, yapacaksın!.."

Varenka'ya karşı bir çeşit üstünlük duyan Yelizaveta Sergeyevna onun konuşmasını yarıda keserek;

"Kimin haklı olduğunu Tanrı bilir," dedi. "Eh, eve girsek daha iyi olacak sanıyorum... Hadi siz de gelin."

"İppolit Sergeyeviç, ne dersiniz, biz fırtınayı buradan seyredelim mi?"

İppolit Sergeyeviç, Varenka'nın bu önerisini selam verircesine öne eğilerek kabul etti. Yelizaveta Sergeyevna ise;

"Doğanın büyük olaylarını seyretmeye hevesli değilim. Hele insanı soğuktan ürpertirse, bir de nezle ederse... Ayrıca fırtınayı odadan, camın arkasından da seyretmek mümkün," diyerek içeri girdi.

Tam o sırada şimşek çaktı, şimşeğin boydan boya yırttığı karanlık, bir an için her şeyi aydınlığa bırakarak sonra yeniden ortalığı kapladı. İki saniye kadar çevreye bir ölüm sessizliği çöktü, sessizliğin ardından top patlaması gibi bir gümbürtü koptu, bu gümbürtü sanki evin çatısına kadar yuvarlandı. Delicesine bir rüzgâr esti, önüne kattığı çer çöp, toz, daha ne varsa, hepsini havaya kaldırarak sütun gibi döndürmeye başladı. Samanlar, kâğıt parçaları, yapraklar oradan oraya savruluyor, kırlangıçlar korku çığlıkları atarak havayı yarıp geçiyor, ağaçlar uğultuyla sallanıyor, evin saç damına dökülen kumlar boğuk bir hışırtı çıkarıyordu.

Varenka kapının arkasından fırtınanın hünerlerini seyrederken, İppolit Sergeyeviç de tozdan yüzünü buruşturarak kızın arkasında dikiliyordu. Sahanlığın içerisi kapalı bir kutu gibi karanlıktı, şimşek çakınca bu karanlıkta kızın biçimli vücudu mavi ışıkta hayalsi bir parlaklıkla ortaya çıkıyordu. Şimşek, bulutu bir baştan bir başa kestiği zaman, Varenka bir çığlık atarak:

"Bakın, bakın!" dedi. "Gördünüz mü? Bulut sanki gülümsüyor. Hani asık suratlı, konuşmayan insanlar olur... Susarlar susarlar, sonra ansızın gülümserler, gözleri ışıldar, dişleri parlar... Tıpkı onlar gibi... İşte yağmur da başladı!"

Ağır iri damlalar önce seyrek, sonra sık, en sonunda da

aralıksız tıngırtılar çıkararak saç dama düşmeye başladılar...

İppolit Sergeyeviç;

"Gidelim," dedi. "Islanacaksınız."

Bu dar, karanlık yerde onunla yan yana durmak hem tuhafına gidiyordu, hem de hoşuna. Varenka'nın boynuna bakarak: 'Şurada tutup öpüversem ne olur?' diye geçirdi aklından.

Göğün yarısını aydınlatan bir şimşek daha çaktı. İppolit Sergeyeviç şimşeğin aydınlığında Varenka'nın heyecandan çığlık çığlığa kollarını iki yana açtığını, göğsünü ileri çıkararak vücudunu geriye doğru attığını gördü. Onu belinden yakaladı, başını nerdeyse omuzuna koyarak soluk soluğa sordu:

"Ne oldu? Söylesenize!"

Varenka ise çevik, kıvrak bir vücut hareketiyle onun kollarından sıyrıldı, canı sıkılarak;

"Yok bir şey!" dedi. "Siz de amma korkuyorsunuz! Bir de erkek olacaksınız."

İppolit Sergeyeviç bir köşeye çekilirken boğuk bir sesle;

"Ben sizin için korkmuştum," diye savundu kendini.

Elini ona dokunmasıyla birlikte vücudunu bir ateş kaplamıştı; şimdi onu sıkmak, hem de acıtırcasına sıkmak için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Kendinden geçmiş gibiydi; dışarı çıkmak, iri damlalarıyla yaprakları şakır şakır kırbaçlayan yağmurun altında ıslanmak istiyordu.

"Ben içeri gidiyorum," dedi.

Varenka da üzgün bir sesle;

"Peki gidelim," karşılığını verdi.

Onun önünden sessizce geçip içeri girdi.

Albay onları kahkahayla karşıladı:

"Ho-ho-ho! Ne oldu? Doğa kuvvetleri komutanının isteğine uyarak ikinci bir emre kadar tutuklandınız, değil mi? Ho-ho-ho!"

Doçentin soluk yüzüne dik dik bakan Bayan Luçitskaya ciddi bir sesle;

"Aman o ne gürültüydü öyle!" dedi.

Yelizaveta Sergeyevna ise soğuk yüzünde çevresindekileri küçük gören bir mimikle;

"Ben de doğanın bu çılgınlıklarını sevmem!" diye söze karıştı. "Boralar, fırtınalar... Bu kadar enerjinin boşa harcanmasına sebep var mı?"

İppolit Sergeyeviç sakin bir sesle kardeşine;

"Sen ne diyorsun, fırtına çok sürer mi acaba?" diye sordu.

Onun bu sorusunu Margarita Luçitskaya;

"Bütün gece," yanıtını verdi.

Kardeşi ise:

"Olabilir," diye onayladı.

Varenka kıkır kıkır gülüyordu.

"Gördünüz mü, buradan kurtulamayacaksınız artık!" İppolit Sergeyeviç bu gülüşten başına bir uğursuzluğun geleceğini sezerek ürperdi.

Yelizaveta Sergeyevna kızı onayladı:

"Evet, burada gecelemekten başka çaremiz yok. Karanlıkta, böyle bir havada arabaya zarar vermeden, kazasız belasız Kamov Koruları'ndan nasıl geçeriz!"

Bayan Luçitskaya konukları yatıştırmak istercesine:

"Yeteri kadar odamız var," dedi.

İppolit Sergeyeviç iyice çaresiz kalmıştı.

"Öyleyse... Sizden özür dileyerek... rica edeceğim... Fırtına bana fena şekilde dokunur da... Kalacağım yeri gösterirseniz... Hemen gitmek istiyorum..."

Onun boğuk bir sesle söylediği, bu kopuk kopuk sözler odada herkesi telaşa vermişti. Margarita Luçitskaya çatlak sesiyle;

"Aman, nışadır ruhu yok mu?" diye bağırarak yerinden fırladı.

Epeyce şaşırmışa benzeyen Varenka hızla adama yaklaştı;

"Odanızı göstereyim. Hadi, hemen gidelim, orası daha sessizdir."

Aralarında en sakin olanı Yelizaveta Sergeyevna idi, kardeşine gülümseyerek sordu;

"Yoksa başın mı döndü?"

Albay ise hırıldayan bir sesle;

"Aldırmayın, geçer geçer," dedi. "Binbaşı Gortalov adında bir arkadaşım vardı, kutsamada çemberi yararken Türklerin süngüsüyle öldü. Görseniz aslan gibi bir adamdı! Kahramanlıkta, ataklıkta bir eşi daha yoktu! Sistov'daki yarma hareketinde askerlerinin önünde süngülerin üzerine yürüdü. Oyun oynar gibi hoplaya zıplaya koşuyor, vuruyor, öldürüyor, bağırıp çağırıyordu. Kılıcı kırılınca eline geçirdiği bir sopayla dövüşmeye devam etti. İşte böyle bir yiğitti Gortalov! Gelgelelim fırtınalı havalarda kadın gibi sinir bunalımları geçirirdi... Çok gülünç, değil mi? Tıpkı sizin gibi sararıp solar, ayakta duramaz, ahlarla oflarla kendini bir yere almaya çalışırdı. Keyif düşkünü, hiç ayık gezmeyen, dev gibi bir adama hiç yakışıyor mu, düşünün bir kere!.."

İppolit Sergeyeviç, albayı dinlerken çevresine bakınıyor, herkesi telaşa verdiği için özür diliyor, içinden kendi kendine lanet okuyordu. Gerçekten de başı fır fır dönmekteydi. Margarita Luçitskaya burnuna bir şişe dayayarak emredercesine:

"Kokla!" dediği zaman şişeyi kaptığı gibi nışadır ruhunun keskin kokusunu içine derin derin çekmeye başladı, bir yandan da bu komik sahnenin onu Varenka'nın gözünden ne kadar düşüreceğini düşündü.

Yağmur pencereleri öfkeli öfkeli dövüyor, şimşek üstüne şimşek çakıyor, gök gürültüsü camları zangır zangır titretiyordu; bütün bunlar albaya savaşın şamatasını anımsatmış olacak ki gene anılarına daldı:

"Yerini unuttum, son Türkiye seferinde işte tıpkı böyle bir ana baba günü yaşamıştık... Toplar habire ateş edip piyadeler orda burda çarpışırken şimşekler çakıyor, fırtınayla birlikte gök gürlüyor, yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Üsteğmen Viyahirev konyak şişesini çıkarmış, ağzına dayayarak lıkır lıkır içerken bir kurşun gelip tırak diye şişeyi kırmaz mı! Üsteğmen şişenin elinde kalan boğazına bakarak: 'Tüh, Allah kahretsin, Türkler de yalnız şişelerle savaşıyorlar,' dedi. Ho-ho-ho! Ben de ona, 'Yanılıyorsunuz, üsteğmenim,' dedim, 'onlar yalnız şişeye ateş ediyorlar, onunla savaşan sizsiniz!' Ho-ho-ho! İyi söylemişim, değil mi?"

Bayan Luçitskaya, İppolit Sergeyeviç'e:

"Şimdi daha iyisiniz herhalde!" diye sordu.

Bilim adamı dişlerini sıkarak ona teşekkür etti. Odadakileri canı sıkkın, şaşırmış bakışlarla süzerken, bir köşede Yelizaveta Sergeyevna'nın, kulağına fısıldadığı şeyleri dinleyen Varenka'nın tuhaf tuhaf ve kuşkulu bir biçimde gülümsediğini fark etti. Sonunda bütün bu insanlardan kurtularak odasına çekildi, kendisi için ayrılan küçük odada, yağmur sesleri arasında duygularını bir düzene sokmaya koyuldu.

Şimdi kendine duyduğu öfke azalmış olmakla birlikte, nasıl olup da duygularına karşı özgürlüğünü yitirdiğini anlamaya çalışıyordu. Gerçekten de bu kız onda böylesine derin bir iz bırakmış mıydı? Ama zihni hiçbir konu üzerinde duramıyor, hiçbir şeyi sonuna değin düşünemiyordu; allak bullak olan duygularının çalkantısına kapılmış gibiydi. Başlangıçta Varenka'yla konuyu açıkça konuşmaya karar verdiği halde hemen arkasından onunla istemediği birtakım ilişkilere girme zorunluğu doğacağını anımsayarak bundan caydı. Bu güzel, ama kafası gelişmemiş varlıkla evlenebilir miydi? Kendini ona gönül vermekle, ona karşı davranışlarında ürkek olmakla suçluyordu. Öyle geliyordu ki, kız bütün benliğiyle ona teslim olmaya hazırdı; yalnız

işin başında onunla biraz oynayacaktı, hem de yosmaca... Aptal, hayvanımsı, insafsız bir yaratık olduğuna göre, böyle davranmakta haklıydı da... İppolit Sergeyeviç bunları düşünürken yağmur pencereyi dövüyor, ev her gök gürlemesinde sanki yerinden sarsılıyordu.

Sonunda kendini mantığın cenderesine sokabildi; çalkalanan duygularının topunu birden kalbinin uzak bir köşesine iterek, bunun yerini kendine karşı duyduğu bir kırgınlığa bıraktı.

Acayip bir ortamın düzeltilmez bir biçimde bozduğu, sağduyunun uyarmalarına karşı sağır, aklının yanılmışlığında kale kadar sağlam olan bu tuhaf kız, şurada üç ay içinde nerdeyse onu da içgüdüleriyle hareket eden bir yaratığa çevirmişti. Bu gerçeğin ağırlığı altında ezildiğini hissediyordu. Kızı yola getirmek için yapabileceği kadarıyla her şeyi yapmıştı; ama daha fazlasını yapamamışsa, bunda suç onun değildi. Sonra, elinden geleni yapınca, kızın yanından çekip gitmesi gerekirken, çok yanlış bir davranışla olduğu yerde kalmış ve kızın, içinde utanç verici duyguları uyandırmasına izin vermişti.

'Benim kadar aklı başında olmayan bir adam bu durumda belki de benden daha akıllıca davranırdı,' diye düşündü.

Bu sırada beklenmedik başka bir düşünce onu rahatsız etmeye başladı: 'Bağımsızlığımı engelleyen aklı başında oluşum mudur, yoksa duyguca zayıflığım mı? Sonra ona karşı şehvetten başka bir şey duyuyor muyum acaba? Ben sevebilecek, bir koca, bir baba olabilecek adam mıyım? Bu sorumluluklar için gerekli olan niteliklerim var mı? Ben yaşayan bir insan mıyım?'

Düşünceleri böyle sürüp giderken içinde onu alçaltan, ürkek bir soğukluk duydu.

Çok geçmeden akşam yemeğine çağırdılar.

Varenka onu meraklı bir bakışla ve;

"Başçığınız geçti mi?" sorusuyla karşıladı.

Ondan uzak bir yere oturarak isteksiz isteksiz;

"Evet, teşekkür ederim," dedi.

Bir yandan da şöyle düşünüyordu: 'Daha konuşmasını bile bilmiyor: Başçığınız geçti mi?'

Albay başı önüne düşe düşe uyukluyor, arada bir horluyordu. Kadınlar ise divana yan yana oturmuşlar, havadan sudan söz ediyorlardı. Yağmur sesi dışarda biraz azalmıştı, ama azalan bu sürekli ses, yağmurun toprağı daha uzun zaman sulayacağının açıkça tanığıydı.

Karanlık, pencereden içeri bakıyordu, odanın boğucu bir havası vardı; yanmakta olan üç gaz lambasından çıkan koku albayın kokusuna karışınca odanın havası İppolit Sergeyeviç'in, sinirlerini daha çok bozuyordu. İppolit Sergeyeviç, Varenka'ya bakarken şöyle düşündü: 'Bana yaklaşmıyor... Neden acaba? Yoksa Yelizaveta benim davranışlarımdan kendine göre bir sonuç çıkararak kıza aptalca şeyler mi söyledi?'

Yemek odasında sofra hazırlayan şişman Felka yerinden zorlukla kıpırdıyor; ikide bir iri gözlerini konuk odasına dikerek, orada sessiz sessiz sigara içen İppolit Sergeyeviç'e bakıyordu.

Bir süre sonra hizmetçi kadın iri vücuduyla kapıya güçlükle sığarak içini çekti.

"Hanımcığım! Yemek hazır."

"Buyrun yemeğe!.. İppolit Sergeyeviç, hadi buyrun! Hala, babamı rahatsız etmeyin, burada pinekleyedursun... İçeceğim diye tutturur şimdi."

Yelizaveta Sergeyevna;

"Bak, bunu iyi düşündün," dedi.

Bayan Luçitskaya ise omuz silkip sesini alçaltarak;

"Artık çok geç," dedi. "Şimdi içerse çabuk ölür, ama gözü arkada kalmaz; içmezse belki bir yıl fazla yaşar, ama yaşamaktan bir zevk alacağını sanmam."

Yelizaveta Sergeyevna gülmeye başladı.

"Bu düşünce de yerinde!" dedi.

Masada İppolit Sergeyeviç ile Varenka yan yana oturdular. Kızın kendine yakın oluşu duygularını yeniden ayaklandırdı genç bilginin. Kıza iyice sokulmak, hatta dizi dizine değecek kadar sokulmak istiyor; her zaman olduğu gibi kendini yokladığında, bu sokulmada onu ruhtan çok tenin çektiğini anlıyordu.

Üzülerek içinden: 'Ne ölgün bir kalbim var!' diye geçirdi. Bunun hemen arkasından, kendisiyle ilgili her türlü gerçeği söyleyebildiği, benliğinin her kıpırdanışını anladığı için gurur duydu.

Böyle, hep kendi düşüncelerine dalmış, konuşmadan oturuyordu.

Başlangıçta sözlerini sık sık ona yönelten Varenka, kısa ve kuru yanıtlar alınca, onunla konuşmak isteğini yitirdi. Ancak yemekten sonra bir fırsat çıkıp yalnız kaldıklarında gelişigüzel sordu:

"Niçin bu kadar üzgünsünüz? Canınız mı sıkılıyor, yoksa bana mı darıldınız?"

Doçent buna karşılık bir üzüntüsü olmadığını, daha önemlisi, ona karşı bir hoşnutsuzluk duymadığını söyledi.

"Öyleyse neyiniz var?"

"Önemli bir şey değil... Bununla birlikte, bir insana gösterilen fazlaca ilgi bazen onu yoruyor."

"Fazlaca ilgi mi? Peki ama kim gösterdi size bu ilgiyi? Teyzem sizinle konuşmadığına göre, babam mı yoksa?"

İppolit Sergeyeviç onun bu el değmemiş saflığı ve düzelmesi umutsuz aptallığı karşısında kızardığını hissetti.

Varenka onun yanıtını beklemeden gülümseyerek;

"Böyle durmayın, olmaz mı?" dedi. "Rica ediyorum! Biri suratını astı mı, hiç hoşuma gitmez... İsterseniz kâğıt oynayalım! Nasıl oynandığını biliyor musunuz?"

"Pek bilmem... Dahasını söyleyeyim, böyle oyunlarla boşu boşuna zaman yitirmeyi doğru bulmuyorum."

İppolit Sergeyeviç onunla barışmaya başladığını hissettiği için bu sert çıkışı yapmıştı.

Varenka üzgün bir sesle;

"Alın benden de o kadar!" dedi. "Ama ne yaparsınız!.. Evdeki şu sıkıntılı havayı görmüyor musunuz? Biliyorum, sizin keyfinizi kaçıran da bu..."

İppolit Sergeyeviç onu söylediklerinin tersine inandırmaya çalışıyor, konuştukça kullandığı sözcükler daha canlı bir hal alıyordu. Sonunda nasıl olduğunu kendisi de anlamayarak;

"Siz istedikten sonra yanınızda çölde bile canım sıkılmaz!" dedi.

Kızcağızın gözleri parladı.

"Öyleyse ne yapmamı istiyorsunuz? Söyleyin, hadi!.." Her halinden konuğunu neşelendirmeyi yürekten özlediği anlaşılıyordu.

İppolit Sergeyeviç asıl söylemek istediklerini gizleyerek;

"Sizin yapacağınız bir şey yok!" diye yanıtladı.

"Hayır, hayır! Bakın size ne söyleyeceğim! Siz buraya dinlenmek için gelmiş bir insansınız, çok çalışıyorsunuz, onun için enerji toplamanız gerek. Daha siz gelmemiştiniz, Liza bana, 'Varenka,' dedi, 'seninle birlikte bir bilim adamını dinlendireceğiz; göreyim seni, onun gönlünü hoş tutmalısın'... Ama ben ne yapabilirim? Görüyorsunuz işte! Sıkıntınızın geçeceğini bilsem, boynunuza sarılıp öperdim sizi!"

Doçentin gözleri karardı, damarlarındaki bütün kan yüreğine toplandı, hatta durduğu yerde şöyle bir sallandı. Kızın karşısında durduğu halde onu görmüyordu.

"Haydi deneyin! Öpün öpün!" diye boğuk boğuk söylendi.

Varenka gülüyordu.

"Oooo! Siz neymişsiniz öyle!" diyerek gözden kayboldu.

İppolit Sergeyeviç kızın arkasından birkaç adım yürüdü, sonra kapının pervazına yapışarak durdu; bütün benliğiyle onun arkasından gitmek istiyordu.

Birkaç saniye sonra albayı gördü; ihtiyar, başı önüne düşmüş uyuyor, tatlı tatlı horluyordu. Dikkati ister istemez bu horlama üzerine toplandı: Sonra, kendini, tekdüze ve acıklı inlemelerin göğsünden değil de, pencerenin ötesinden geldiğine, hüzünlü hüzünlü ağlayan şeyin de kalbi değil, dışardaki yağmur olduğuna inandırmaya çalıştı. İşte o zaman bütün ruhunu bir öfke sardı. Dişlerini sıkıp, Varenka'ya küçük düşürücü bir ceza vermek için and içerek:

"Ah seni, ah seni! Benimle oynarsın ha!.." diye söylendi. Göğsü ateş düşmüş gibi yanıyordu, başı ve bacakları buz kesmişti.

Kadınlar gülüşerek içeri girdiler, onları gören İppolit Sergeyeviç kendini toparlamaya çalıştı. Bayan Luçitskaya göğsünde bazı kabarcıklar patlıyormuş gibi çatlak çatlak gülüyordu. Varenka'nın yüzü kurnazca bir gülümsemeyle canlanmıştı. Yelizaveta Sergeyevna ise her zamanki gibi küçük gören, tutuk bir gülüşle onlara katılıyordu.

İppolit Sergeyeviç; 'Belki de bana gülüyorlardır,' diye düşündü.

Varenka'nın kâğıt oynama önerisi kabul edilmedi, bunun üzerine İppolit Sergeyeviç halsizliğini ileri sürerek odasına çekildi. Konuk odasından çıkarken üç çift gözün bir şey anlamadan arkasından baktığını hissediyordu.

Göğsünün içinde kaskatı kesilen ağır bir şey var gibiydi. Bu tuhaf, tuhaf olduğu kadar rahatsız edici duygunun ne olduğunu hem anlamak, hem de anlamamak istiyordu.

"Bütün adsız duygular yerin dibine batsın!" diye söylendi.

Odanın döşemesine düşen su damlaları tekdüze bir sesle:

"Batsın... Batsın... Batsın..." diyor gibiydi.

Bir saat kadar mantığının bütün gücüyle duygularını tanımaya, yaşamın nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalıştıysa da, pek çok şey yine anlaşılmamış olarak kaldı. Bunun üzerine iskemlesinden kalkarak uyumaya karar verdi. Zihnini allak bullak eden, onu küçük düşüren bütün bu şeylerden bir an önce kurtulmak için ertesi gün buralardan gitmeye karar verdi. Yatağında yatarken, elinde olmayarak, Varenka'yı sahanlıkta gördüğü duruşuyla, kucaklanmak için kollarını kaldırmış, şimşeğin parıltısında memeleri zevkten titrerken gözünün önüne getirdi. 'Ona karşı daha cüretli olsaydım' diye düşünürken birden bu düşüncesini yarıda kesti ve şöyle düşünmeye başladı: 'Ama cüretli olsaydım son derece güzel, buna karşılık kedi kadar yırtıcı, duyguları yontulmamış, cansıkıcı, taşınması güç, aptal bir sevgiliyi de başıma bela olarak alırdım...'

Bu düşünceler arasında tahmin veya sezgi diyebileceğimiz bir şey birden zihninde parlayarak İppolit Sergeyeviç'in yattığı yerden hoplamasına, hızla yataktan fırlamasına sebep oldu. Genç bilgin kapıya koştu, açıp dışarı baktı. Sonra gülümseyerek yeniden yatağa yattı, umut ve heyecanla: 'Olabilir... Olabilir...' diye düşünerek kapıya bakmaya devam etti.

Bir yerde okumuştu: Kız gece yarısı erkeğin odasına girmiş; bir neden göstermeden, bir şey istemeden; yalnızca o anın zevkini tatmak için kendini teslim etmişti. Bu öykünün kahramanıyla pek çok ortak yanı bulunan Varenka da aynı biçimde davranamaz mıydı? Onun cana yakın bir sesle: 'Ooo! Siz neymişsiniz öyle!' deyişinde bile o sırada anlayamadığı bir söz veriş bulunamaz mıydı? Bakmışsınız o da, beyazlar içinde, utançtan, şehvetten titreyerek tutup gelivermiş!

Birkaç kere yataktan kalkarak ve her seferinde cayır cayır yanan vücudunu biraz serinleterek evin sessizliğine, dışardaki yağmur tıpırtılarına kulak kabarttı. Ama her yer sa-

kindi. Çekingen çekingen ilerleyen ayak sesleri hani nerdeydi, ne zaman gelecekti?..

Onu kararlı bir yüzle, gururla eşikte dikilirken gözünün önüne getiriyor, şöyle düşünüyordu: 'İçeriye böyle girerdi herhalde. Kendini de gururla teslim ederdi. Doğallıkla kraliçenin armağanı ancak böyle olabilir! Belki de gözlerinden yaşlar aka aka, utanmış, şaşırmış bir yüzle, başını önüne eğerek karşımda dururdu. Yahut da şimdiye kadar bana çektirdiği, ama daha fazla üzmek için görmezlikten geldiği ve bundan büyük bir zevk aldığı acılarımla alay edercesine, gülerek girerdi içeriye.'

Deli saçmasına benzeyen düşlere kapılarak şehvet sahneleri çizen, böylece sinirlerini daha da geren İppoiit Sergeyeviç, yağmurun kesildiğini, yıldızların uzaktan ona göz kırptıklarını fark etmedi bile. O hâlâ kendisine zevkli dakikalar geçirtecek kadının ayak seslerini bekliyordu. Ama uyku dolu sessizlikte hiçbir şey işitilmiyordu. Arada bir, o da kısa bir süre için, kızı kucaklama isteği sönüyor, o zaman, sanki kalbinin, sıklaşan vuruşlarıyla kendine sitem ettiğini düşünürken, yaşamakta olduğu bu ruh halinin şimdiye kadar hiç tatmadığı, yüz kızartıcı, içini ezen, iğrenç bir şey olduğunu kabul ediyordu. Ama insanın iç dünyası o denli karmaşık ve değişkendir ki, hiçbir şey onun gönlünün yönelişlerini sürekli dengede tutamaz; bu yüzden, herkesin yaşantısında bir uçurum bulunmakta olup, er geç herkes bu uçuruma yuvarlanacaktır. Temkinli olanlar ise, içgüdülerinin acı bir oyunu sonunda, daha derinlere düşerek daha fazla yara alacaktır.

İppolit Sergeyeviç işte böyle tutkudan kıvranarak sabaha kadar hayal kurdu ve ancak sabahleyin ayak seslerini işitebildi. Gözleri şişmiş, yorgunluktan titreyerek yatakta oturuyor, Varenka içeri girse bile ona bir teşekkür kelimesi dahi söyleyemeyeceğini hissediyordu. Ağır birinin yavaş ayak sesleri kapıya yaklaştıkça yaklaşıyordu...

İşte kapı usul usul aralandı... İppolit Sergeyeviç daha fazla dayanamayarak kendini yatağa attı, gözlerini kapadı, öylece kaldı.

Etli butlu Fekla yatağa doğru manda gibi ağır ağır yürüyerek, uykulu sesiyle;

"Sizi uyandırdım mı ne? Ayakkabılarınızla pantolonunuzu alacaktım da!" dedi.

Masayı sandalyeleri sağa sola iterek, esneyerek, oflayıp puflayarak istediği şeyleri aldı; arkasında mutfak kokuları bırakarak çıkıp gitti.

İppolit Sergeyeviç mahvolmuş bir durumda yatakta yatmasına daha hayli zaman devam etti. Onda sinir denen bir şey bırakmamış olan düşlerinin son kırıntılarının da yavaş yavaş kaybolmasına aldırmıyordu artık.

Temizlenmiş giyeceklerini getiren köylü kadın tekrar içeri girdi, derin derin içini çekerek çıkıp gitti. İppolit Sergeyeviç giyinmeye başladı, niçin bu kadar erken giyindiğini bir an olsun düşünmedi. Sonra, aklına öyle estiği için, ırmakta yıkanmaya karar verdi; bu kararıyla birazcık canlandı. Ayaklarını yere dikkatli basarak, albayın horlamalarının işitildiği bir kapının, sonra başka bir kapının önünden geçti. İkincisinin önünde bir an duraladı, kapıya dik dik baktı, ama bu o değildi. Sonunda yarı uykulu bir halde bahçeye çıktı, önüne gelen bir yoldan yürümeye başladı; bu yolun kendisini ırmağa götüreceğini biliyordu.

Hava açık, serindi; güneş ışınları daha şafak kızıllığını yitirmemişti. Vişneleri gagalayan sığırcıklar cıvıl cıvıl kaynaşıyor; sanki billûrdan yapılmış parlak damlacıklar, sevinç gözyaşları gibi dallarda titreşiyor, yere düşer düşmez kayboluyordu. Toprak ıslaktı, ama sabaha değin yağan yağmurun hepsini içmesine karşın ortada ne çamur, ne de su birikintisi vardı: Her şey o gece yeniden yaratılmış gibiydi. Ne bir ses, ne de bir kımıldanma... Sanki yeniden yara-

tılan dünya, daha bu yaşama alışamadığı, güneş ışığını ilk kez gördüğü için şaşırıp kalmıştı.

İppolit Sergeyeviç çevresine bakınıyor; bakındıkça bütün gece ruhunu sarmış bulunan pisliğin yavaş yavaş arınıp gittiğini, yerini yeni başlayan günün temiz esintilerine, serinletici hoş kokularına bıraktığını hissediyordu.

İşte güneş ışıklarının pembemsi altın rengine bürünmüş ırmak göründü. Yağmur selleriyle biraz bulanmış suyu, kıyısındaki yeşilliği belli belirsiz yansıtıyordu. Yakınlarda bir balık şıpırtısıyla; kuşların ötüşmeleriyle birlikte sabahın durgunluğunu bozan bu tek sesle sıçradı; yer ıslak olmasa hemen şuraya, ırmak kıyısındaki ağaçların altına yatabilir, heyecandan bitkin düşen ruhu dinleninceye kadar öylece kalabilirdi.

İppolit Sergeyeviç kıyı boyunca yürüdü, suya girmiş kumlukburunları, yeşillikle çevrelenmiş küçük koyları hayran hayran seyretti. Her beş adımda karşısına yeni bir görünüm çıkıyordu. Irmağın tam kıyısında usul usul yürürken, ilerde kendisini yeni yeni şeylerin beklediğinin bilincindeydi. Önüne çıkan manzaranın bir öncekinden ne bakımdan ayrıldığını anlamak istercesine, her koyun çizgilerini, suyun üzerine eğilen ağaçları inceden inceye gözden geçiriyordu.

Birden gözleri kamaşarak olduğu yerde çakıldı kaldı.

Beline kadar suya girmiş olan Varenka hemen ilerisinde duruyor, başını eğerek elleriyle ıslak saçlarını sıkıyordu. Soğuktan, güneş ışığından teni pespembe olmuştu; gümüş rengi pullar gibi vücudunu kaplayan damlalar ışıl ışıldı. Omuzlarından, memelerinden yavaş yavaş yuvarlanan damlalar, yıkadıkları bu vücuttan ayrılmak istemiyormuş gibi, suya düşmeden önce güneşte uzun zaman parlıyordu. Kız saçlarını sıktıkça sular pembe parmaklarının arasından akıyor, akarken kulağı okşayan şıpırtılar çıkarıyordu.

İppolit Sergeyeviç kutsal bir şeye bakar gibi heyecan için-

de kendinden geçerek kıza bakıyor, gençliğin verdiği dirilikle parlayan temiz ve kusursuz vücudu seyretmekten başka bir istek duymuyordu. Başının üstündeki ceviz ağacında bir bülbül ötmeye başladı. Ama onun için şimdi güneşin bütün ışığı, bütün sesler, dalgalar arasındaki bu kızdan geliyor gibiydi. Ve bu dalgalar yavaş yavaş akarken kızın bedenini yumuşak hafif dokunuşlarıyla okşuyorlardı.

İyi şeyler gibi güzel şeyler de kısa sürer, İppolit Sergeyeviç'in seyrettiği bu görünüm birkaç saniye sonra gözden siliniverdi. Varenka ansızın başını kaldırmış, tiz bir çığlık atarak boğazına kadar suya gömülmüştü.

Bu hareket onun kalbinde de aynı biçimde yankılandı, kalbi göğsünün içinde bir kez hopladı, ondan sonra onu boğan bir soğukluğa dalıp gitti. Kız ona ateş saçan gözlerle bakıyordu; alnı hırsından buruş buruş olarak, yüzüne korku, nefret, öfke çizgileri yayılmıştı... Öfkeden tir tir titrerken şöyle bağırıyordu:

"Defolun! Çekilin buradan! Siz delirdiniz mi? Utanma denen şey yok mu sizde?.."

Bağırmalar İppolit Sergeyeviç'e çok uzaklardan geliyor gibiydi, sanki bu anlaşılmayan sesler ona değil de, bir başkasına yöneltilmekteydi. Tutkudan yanan vücudunu öne eğerek, kollarını ileri uzatarak öylece duruyor; bu vücudu güçlükle ayakta tutan bacakları yorgunluktan titriyordu. Benliğinin her zerresinde kıza doğru koşmak isteği vardı. Sonunda bacakları gevşeyerek suyun içine diz üstü çöktü.

Varenka öfkeyle homurdandı, yürüyecekmiş gibi bir hareket yaptı, ama tekrar durarak kaygılı, anlaşılmaz bir sesle;

"Gidin buradan!.." diye bağırdı.

İppolit Sergeyeviç ise;

'Gidemem!' demek istediyse de titreyen dudaklarından bu söz bir türlü çıkmadı, çünkü dudaklarında bile konuşacak güç kalmamıştı.

Kız durmadan bağırıyordu:

"Çekil git buradan! Haydi çabuk! Aşağılık, bayağı herif!.."

Acaba ona mı bağırıyordu? Alev alev yanan kuru gözlerle kıza bakıyor, dizlerinin üzerinde onu bekliyordu. Birinin kafasını parçalamak üzere baltayı başına doğru salladığını görse yine de beklerdi.

Kız tiksintiyle;

"Seni pis köpek seni! Şimdi gösteririm sana!.." diye fısıldadı, sudan çıkarak üzerine atıldı.

Vücudu pırıl pırıl yanan güzelliğiyle gözlerinin önünde büyüdükçe büyüdü, öfkeden bir kere daha güzelleşerek karşısına çırılçıplak dikildi... O bunları görüyor, zangır zangır titreyerek daha yaklaşmasını bekliyordu. İşte kız ona doğru eğildi, o kollarını kavuşturdu, ama havayı kucaklamaktan başka bir şey geçmedi eline...

Bu sırada ağır, ıslak bir şeyin yüzüne sertçe çarpmasıyla birlikte gözlerinde ateş çakması, onu geriye doğru itmesi bir oldu.

Hemen ellerini gözlerine götürdü, parmaklarının arasına kum ve çamur doldu; darbeler başına, omuzlarına, yüzüne üst üste inmeye başladı. Ama bu vuruşlar bir yerini acıtmak şöyle dursun, onda bambaşka duygular uyandırıyordu. Kollarıyla başını sakınması bilinçli olmaktan çok, içgüdüsel bir hareketten ileri gelmekteydi. Birinin hırsından hüngür hüngür ağladığını işitti o sırada. En sonunda göğsüne gelen kuvvetli bir tekmeyle sırtüstü yere düştü. Artık onu dövmüyorlardı. Çalılardan gelen bir hışırtı işitti, ardından tüm sesler kesildi...

Bu hışırtının kesilmesinden sonra ortalığı bitmeyecekmiş gibi görünen can sıkıcı bir sessizlik kapladı. Adamcağız utancından mahvolmuş bir halde sırtüstü kumda yatıyor, yaptıklarından sonra yerin dibine geçse daha iyi olacağını

hissediyordu. Gözünü açınca sonsuz derinlikteki mavi göğü gördü, bu gök sanki ondan kaçarcasına hızla yükseldi...

Üşüyünceye kadar bu biçimde yatmaya devam etti, bir ara gözlerini yeniden açtığında üzerine doğru eğilen Varenka'nın yüzünü gördü. Kızın parmakları arasından yüzüne sular akıyordu. Onun şöyle dediğini işitti:

"Yaptığınızı beğendiniz mi?.. Şimdi eve nasıl döneceksiniz?.. Kıyıdan yürürken ırmağa düştüğünüzü söyleyin bari... Ah sizi, ah sizi!.. Yaptığınızdan utanmadınız mı? Ya elime başka bir şey geçseydi, sizi öldürmeden bırakmazdım!.."

Daha pek çok şey söyledi, ama bütün bu söylenenler onun duyduklarına ne bir şey ekliyor, ne de bir şey eksiltiyordu. Artık kalkmasını söyleyinceye kadar da ona tek kelimeyle yanıt vermedi. O zaman yavaşça sordu:

"Sizi... bir daha... göremeyecek miyim?"

Bunu söyledikten sonra ona;

'Beni bağışlayın...' demesi gerektiğini anımsadı ve anladı.

Ama buna fırsat bile bulamadı, çünkü kız elini ona doğru nefretle sallayarak hızlı hızlı yürüyüp gitmişti.

Sırtını bir ağaç gövdesine veya başka bir şeye dayayarak oturuyor, ayaklarının ucunda akıp giden ırmağın bulanık sularına hiçbir şey görmeyen gözlerle bakıyordu.

Irmak yavaş yavaş akmaktaydı...

1896

DÜŞKÜNLER

I

Vyezjaya sokağı. Tek katlı, yatık duvarlı, çarpık pencereli, köhne gecekondular bu sokağın iki yanına, birbirine yaslanarak dizilmişler. İnsanoğluna barınak olan bu evciklerin, zamanla delik deşik olmuş çatıları ağaç kabuklarıyla yamandığı için alaca bulaca görünüyordu; bütün damlar baştan başa yosunla kaplıydı. Uçlarına sığırcık yuvaları çakılmış uzun sırıklar evlerin üstünde yükseliyor, yoksulluk çökmüş kenar mahallelerin zavallı bitkileri olan çopur söğütler ile mürver ağaçlarının tozlu yapraklarından damlara gölgeler düşüyordu.

Gecekonduların eskimişlikten donuk yeşile çalan pencereleri, dolandırıcıların ürkek bakışlarıyla birbirini gözlüyor; bir çift teker izi evlerin arasındaki sokağın tam ortasından geçen derin bir sel yatağına fazlaca sokulmaksızın yukarı doğru kıvrıla kıvrıla çıkıyordu. Azgın otların bürüdüğü çakıl ve süprüntü yığınları sokak boyunca öbek öbek dizilmişti. Bu yığınlar kentten akıp gelen sel sularına karşı sokak sakinlerinin yapmayı bir türlü beceremedikleri setlerin kalıntıları ya da başlangıçları olabilirdi. Yukarıda, kentte bahçelerin gür yeşil ağaçları arasına güzel taş evler gizlenmiş; kiliselerin mavi göğe doğru baş kaldırmış çan kuleleri ve altın haçlar güneşe karşı göz kamaştırırcasına parıldıyordu.

Yağmurlu havalarda kent bütün çamurunu Vyezjaya sokağına akıtır, kuru havalarda ise tozlarını silkelerdi, zaten bütün bu çirkin evceğizler de güçlü birilerinin elleriyle yukardan aşağıya süpürülüp atılmış gibiydi.

Yarı çürümüş, güçsüz, basık evler yamacın bir başından öbür başına değin yayılmış; güneş ışığı, toz ve yağmur altında kala kala, eskiyen tahtanın aldığı kirli, uçuk, belirsiz bir renge bürünmüştü bütün evler.

Kentten aşağıya sürülmüş olan bu yoksul sokağın bitiminde, sahipsiz olduğu için tüccar Petunnikov'a belediyece satılan iki katlı, upuzun bir ev vardı. Gecekondu dizilerinin en ucunda, tepenin eteğinde duran bu evden sonra, yarım kilometre ilerde dik bir nehir yatağının kestiği geniş tarlalar uzanıyordu.

Büyük köhne evin, komşuları arasında son derece iç karartıcı bir görünüşü vardı. Bütünüyle yana yatmış, iki sıra pencerelerinden bir teki bile düzgün biçimini koruyamamıştı; kırık dökük çerçevelerde kalan son cam parçaları da bataklık suyunun yeşilimsi bulanık rengini almıştı.

Dökülen sıvaların yerinde kalan lekeler ile çatlaklar, pencerelerin arasındaki duvarlara yapılan alaca bulaca yamalar; sanki aksakallı zaman dede evin tarihçesini hiyerogliflerle duvarlara yazmış gibi bir görünüm veriyordu yapıya. Sokağa doğru kayan çatının daha da ağlamaklı bir görünüşü vardı; evin ayakta durmaya dermanı kalmamış da feleğin son bir kez daha vurarak onu çürük, şekilsiz bir kalıntı yığını, toz toprak haline getirmesini bekliyormuş gibiydi.

Evin kapısı açıktı, kapının bir kanadı menteşelerinden çıkmış, yerde yatıyordu; geniş, ıssız avluyu örten sık otlar bu kapının yarıkları arasından dışarı fışkırmıştı. Avlunun bir köşesinde saç damlı, ıslı, alçak bir yapı duruyordu. Evin bütününde kimse oturmamakla birlikte, eskiden demirhane olarak kullanılan bu yapıda, şimdi emekli yüzbaşı Aristid Fomiç Kuvalda'nın işlettiği 'han' bulunmaktaydı.

Hanın içerisi sekize yirmi metre boyunda karanlık bir ine benzetilebilirdi, ışık içeriye ancak dört pencere ile geniş bir kapıdan girmekteydi. Sıvasız tuğla duvarlar isten kararmış, mavna tahtalarıyla döşeli tavan ise siyahlık derecesinde kurum bağlamıştı. Odanın ortasında, demirhane ocağı üzerine yapılmış kocaman bir tuğla fırın* duruyor, fırının çevresinde ve duvarlar boyunca, han müşterilerine yatak görevi yapan pılı pırtı yığılı geniş sedirler uzanıyordu. Duvarlardan is, toprak döşemeden rutubet, sedirlerden ise ter ve çürümüş paçavra kokusu yayılıyordu.

Han sahibinin yeri fırının üstüydü, fırının çevresindeki sedirler ise onur mevkii sayılıyordu; buralarda ancak han sahibinin yakınlığını, dostluğunu kazanan müşteriler kalabilirdi.

Yüzbaşı günlerini, hanın kapısı önünde, tuğladan kendi eliyle yaptığı bir çeşit koltukta otururak ya da han olarak işlettiği Petunnikov'un evinin karşısında bulunan, Yegor Vavilov'un meyhanesinde kafa çekerek geçirirdi.

Bu hanı tutmadan önce Aristid Kuvalda kentte işçi bulma bürosu işletirdi, daha da eskilere gidilirse, onun bir basımevi çalıştırdığı öğrenilebilirdi; basımevinden önceki yaşamını kendisi, 'Geçinip gidiyordum! Gözü kör olası, iyi de yaşıyordum! Daha doğrusu yaşamasını biliyordum!' diye anlatırdı.

Uzun boylu, geniş omuzlu, elli yaşlarında bir adamdı Aristid Kuvalda; geniş, kirli-sarı sakalının çevrelediği çiçekbozuğu yüzü çok içmekten şişmişti. Neşeyle bakan, cüretli, kocaman, külrengi gözleri vardı; kalın sesiyle gürüldeyerek konuşur, eğik saplı Alman yapısı porselen piposu dişlerinin arasından hiç eksik olmazdı. Kızdığı zaman açık kırmızı, kemerli, iri burnunun kanatları kalkıp kalkıp iner, dudaklarıysa kurt dişine benzeyen iki sıra uzun, sarı dişlerini açık-

* Rus köy evlerinde yemek, ekmek pişirmek, ısınmak için kullanılan büyük tuğla soba –ç.n.

ta bırakarak titrerdi. Uzun kolları vardı Kuvalda'nın, bacağının biri öbüründen biraz kısaydı. Yırtıklar içindeki kirli kaputunu; kırmızı şeritli, sipersiz yağlı şapkasını; dizlerine değin yükselen, ince keçe çizmelerini yaz kış çıkarmazdı. Şaşmaz bir düzenle, sabahları alkol uyuşukluğu içinde, akşamları ise çakırkeyif olurdu. Körkütük sarhoş olana değin içemez, içtiği kadarıyla neşesini bulurdu.

Akşamları müşterilerini, piposu dişlerinin arasında, tuğla koltuğunda oturarak karşılardı. Sarhoşluktan ya da en az bunun kadar önemli başka bir neden yüzünden kentten atıldığını ileri sürerek hana gelen boynu bükük, paçavralar içindeki bir adama;

"Kimsin? Neyin nesisin?" diye sorardı.

Adamcağız durumuna uygun bir karşılık verirdi. Yüzbaşı;

"Yalanını kanıtlayacak belgeni göster bakalım," derdi. Belge varsa gösterilirdi. Yüzbaşı fazlaca ilgilenmeden o belgeyi koynuna sokardı.

"Eh, bu iş tamam. Geceliği iki kapik, haftalığı bir grivennik*, aylığı üç grivennik. Haydi, bas, kendine bir yer bul; ama dikkat et, başkasının yeri olmasın, yoksa yersin sopayı. Benim müşterilerim azgın soyundandır..."

Yeni gelenler;

"Ekmek, çay ya da yiyecek başka bir şey satmıyor musunuz?" diye sorarlardı.

Kuvalda işbilir bir tavırla;

"Ben yalnız duvar ve tavan satarım, bunun için de şu ayı ininin sahibi olacak ikinci dereceden** tüccar Iuda Petunnikov dolandırıcısına ayda beş altın ruble öderim," derdi. "Hem benim buraya lükse pek alışık olmayanlar gelir, ama sen her gün yiyip içeyim dersen, nah karşıda meyhane du-

* On kapik, rublenin onda biri –ç.n.

** Çarlık Rusyası'nda tüccarlar varlıklarına göre derecelere ayrılmıştı –ç.n.

ruyor. Şunu da söyleyeyim, bu alışkanlığından kurtulursan çok iyi edersin. Çünkü beyefendi olmadığına göre ne yiyip içeceksin? Kuşkusuz kendi kendini!"

Yapmacıklı sert sesiyle, gözlerinin içi gülerek yaptığı bu konuşmalar ve müşterilerine karşı gösterdiği yakın ilgiden dolayı, Yüzbaşı, kentin kopuk takımı arasında yaygın bir üne sahip olmuştu. Eski müşterilerin, yırtık giysilerini, süklüm püklüm duruşlarını atıp, oldukça düzgün bir kılıkla, kendilerine güvenen bir yüzle hanın avlusuna yeniden geldikleri olurdu.

"Merhabalar efendim! Nasılsınız?" diyerek yaklaşırlardı.

"Merhaba. İyiyim. Ne istiyorsunuz?"

"Beni tanıdınız mı?"

"Hayır."

"Anımsamıyor musunuz, hani kışın burada bir ay kadar kalmıştım? Polisler baskın yapmışlardı da bizi üç kişi yakalayıp götürmüşlerdi?"

"Aman be kardeşim sen de! Konuksever çatımın altına polis öylesine sık uğrar ki, hangi birini aklımda tutayım?"

"Aman Tanrım! Polis Şefine nasıl da yumruğunuzu sallamıştınız!"

"Sen şimdi boş ver geçmiş olayları da, ne istiyorsan onu söyle!"

"Ufak bir ikramımı kabul etmez misiniz? Hanınızda geçirmiş olduğum güzel günlerin anısına size..."

"Bak dostum, insanlarda çok seyrek rastlanan şükran duygusuna gereken saygıyı göstermesini bilirim! İyi bir insan olduğun bir bakışta belli, o nedenle, seni anımsamasam bile, birlikte seve seve meyhaneye gider, hayattaki başarılarının onuruna zevkle içerim."

"Siz hep böyle... şaka etmeden yapamaz mısınız?"

"Benim gibi, bağrı yanıklar arasında yaşayan birinin elinden başka ne gelir ki?"

Böyle diyerek meyhaneye giderlerdi. Bazen Yüzbaşı'nın

eski müşterisi içmekten iyice gevşeyip ayakta duracak hali kalmadığı için birlikte hana dönerlerdi; ertesi gün yine şölene devam ederler, böylece sürer gider ve bir sabah adamcağız gözlerini açınca ne görsün! Bütün parasını son meteliğine değin harcamamış mı!

"Aman efendim, gördünüz mü başıma gelenleri! İşte yine ocağınıza düştük. Ben şimdi ne yapacağım?"

"Sevinilmeyecek bir durumdasın, ama bir kere bu duruma düştükten sonra sızlanmanın gereği yok! Benim sana söyleyeceğim, her şeye boş vereceksin; felsefe yaparak, kendi kendine bir sürü sorular sorarak yaşamını zehir etmeyeceksin. Felsefe yapmak aptallıktır, hele bunu sarhoşken yapmak aptallığın daniskasıdır. Sarhoşluk vicdan sızısı ve diş gıcırdatması değil, votka ister... Sonra dişlerini de korumalısın, yoksa yumruk vurulacak başka nen kalır? Al sana iki grivennik; bir yarımlık votka, beş kapiklik işkembe ya da ciğer kızartması, bir ekmek ile iki de hıyar turşusu al. Kafaları çektikten sonra oturur, durumu enine boyuna görüşürüz..."

Birkaç gün geçip de durumu iyice gözden geçirdiklerinde, Yüzbaşı, iyi yürekli müşterisinin geldiği gün cebinde bulunan üç beş ruble parasından tek kuruşun bile kalmadığını görürdü.

"Tamam! Burada kesiyoruz! Mademki elimizdekini avucumuzdakini içip bitirdik; artık oturup da ayılmanın, erdemli olmanın yollarını arayalım. 'Günah işlenmeyince tövbe edilmez, tövbe edilmeyince kurtuluş gelmez,' diyenler doğru söylemişler! Biz bir günah işledik, buna tövbe bile fayda etmez; onun için doğrudan doğruya kurtuluşa bakalım! Şimdi sen doğru limana gidip bir iş tut. Kendine güvenemiyorsan, söyle müteahhide, paralarını o biriktirsin ya da getir bana ver. Elimizde biraz para toplanınca sana iyi bir kılık düzer, adam gibi giyinmeni, insan arasına çıkmanı sağlarız. İyi bir kılıkla bir süre gezersin. Haydi marş marş!"

Adamcağız, Yüzbaşı'nın uzun konuşmasında söylediği akıllıca lafları anımsadıkça kendi kendine gülerek, nehre hamallığa giderdi. Konuşmasının özünü iyice anlamamakla birlikte, onun neşeli gözlerini görüp sözlerindeki canlılığı hissettiği için, güzel konuşan Yüzbaşı'nın, gerekirse kendisine yardım elini uzatacağını bilirdi.

Gerçekten de bir iki aylık yıpratıcı bir çalışma ve Yüzbaşı'nın onu sıkı sıkıya kollaması sonucu, adamcağız düştüğü yerden kurtulmak için gerekli maddi olanağı elde ederdi.

Üstüne başına bir çekidüzen verdiği adamı eleştirici gözlerle süzen Kuvalda;

"E, dostum," derdi, "bir pantolonun, bir de ceketin oldu artık! Ben boş konuşmam, giyim kuşam çok önemlidir... Bir zamanlar doğru dürüst giysilerim varken kentte adam yerine konuluyordum, ama ne zaman o kör olası giysileri elden çıkardım, hemen o saat insanların gözünden düştüm, kendim de kentten buraya inmek zorunda kaldım. İşte böyle, insanlar her şeyi dış görünüşe göre yargılarlar, doğuştan gelen aptallıkları yüzünden nesnenin özünü kavramaya çalışmazlar. Bunu iyice aklına koy, borcunun hiç olmazsa yarısını ödedikten sonra güle güle git, kendine yaraşan yolu seç!"

Adam utanır, çekine çekine sorardı:

"Aristid Fomiç, size borcum ne kadar?"

"Bir ruble yedi grivennik... Şimdi bana bir ruble ya da yedi grivennik verirsin, kalanını da bir hırsızlık yaptığın ya da daha fazla kazandığın zaman getirirsin."

Serseri çok duygulanarak;

"Bu iyiliğinizi unutmayacağım," derdi. "Sizin gibi bir insan görmedim şimdiye değin. Yaşam size büyük bir haksızlıkta bulunmuş, yerinizi bulsanız, kim bilir ne büyük bir insan olurdunuz!"

Yüzbaşı tumturaklı sözler söylemeden edemezdi.

"'Yerinizi bulsaydınız' da ne demek? Bu dünyada kimse

gerçek yerini bulamaz, herkes kendine uygun olmayan bir şeye sarılır. Tüccar İuda Petunnikov küreğe vurulacak bir adamken elini kollunu sallaya sallaya ortalıkta dolaşır, üstelik bir de fabrika kurmayı düşünür. Bizim öğretmen güzel bir kadın ile yarım düzine çocuk arasında yaşaması gerekirken Vavilov'un meyhanesinde ömür çürütür. Uzağa gitmeye ne hacet, alalım seni; şimdi gidecek, bir yere uşak ya da kapıcı olacaksın, ama aslında senin yerin orduda subaylıktır. Çünkü aptal olmadığın, dayanıklılığın, disipline gelişin apaçık ortada. Yaşam böyledir işte! Bizi oyun kâğıdı gibi karıştırır, karıştırır, sonra da gelişigüzel, o da kısa bir süre için, gerçek yerlerimize düşürür."

Bazen bu gibi ayrılık konuşmaları, ahbaplığın sürdürülmesi için bir başlangıç olur; iyi niyetle başlanan birkaç kadeh içki, eski müşterinin bütün parasını harcayıp iyice sapıtmasına kadar varınca, harcamak sırası yine Yüzbaşı'ya gelirdi. Böyle hareketlerin üst üste tekrarlanması iki taraf arasındaki ilişkileri zerrece bozmazdı.

Yüzbaşı'nın sözünü ettiği Öğretmen, hemen tekrar yıkılması için onarılıp kotarılan müşterilerden biriydi. Düşünceleri bakımından öbürleri arasında Yüzbaşı'ya en yakın olanı oydu, belki de salt bu yüzden, hana düştükten sonra bir daha belini doğrultamamıştı.

Aristid Kuvalda onun kendisini anladığına inandığından, yalnız onunla konuşurken felsefe yapardı. Bu durumun önemini kavradığı için de, Öğretmen biraz para kazanıp kentte kendisine bir köşecik kiralamak üzere handan ayrılmaya hazırlanırken öyle büyük bir üzüntüyle onu uğurlamaya kalkar, uğurlarken öyle hüzünlü sözler söylerdi ki, sonunda karşılıklı içki masasına otururlar, son meteliklerine değin içerlerdi. Kuvalda konuşmayı bilerek o yola döker, sonuçta Öğretmen, ne denli isterse istesin, handan ayrılıp gidemezdi. Görgüsünün kırıntıları hâlâ konuşmalarının şurasında burasında parıldayan, feleğin kaypaklıkları yüzünden düşünme yetene-

ği daha da gelişen Aristid Kuvalda gibi bir soylu kişi, nasıl olur da, kendisine benzeyen bir insanın handa, yanında kalmasını istemez, bunun için elinden geleni yapmaz! Biz insanlar kendimize acımayı biliriz.

Öğretmen bir zamanlar Volga boyu kentlerinden birindeki öğretmen okulunda görev almış, ama bazı olaylar sonunda okuldan uzaklaştırılmıştı. Sonra bir deri fabrikasının bürosuna girmiş, ama oradan da ayrılmak zorunda kalmıştı. Bir ara özel bir kitaplıkta memur olarak çalışmış, bundan sonra daha birkaç meslek denemiş, sınava girip dava vekilliği hakkını kazanmış, ama en sonunda içkiye düşkünlüğü yüzünden Yüzbaşı'nın hanına kapılanmıştı. Uzun boylu, sırtı kamburca, uzun sivri burunlu, dazlak kafalı bir adamdı. Sivri sakalının süslediği kemikli sarı yüzünde yuvalarına gömülmüş bir çift iri, tedirgin, kederli göz parlardı; ağzının iki ucu hüzünlü bir anlatımla aşağı doğru sarkardı. Geçim, daha doğrusu sarhoşluk için parayı bölge gazetelerine muhabirlik ederek kazanıyordu. Haftada eline on beş ruble geçtiği olurdu. O zaman parayı Yüzbaşı'ya vererek;

"Yeter artık!" derdi. "Ben kültürün kucağına dönüyorum. Bir hafta daha çalışıp adam gibi giyineceğim, ondan sonra addio, miocaro!"

"Çok iyi, Filip! Bu kararını yürekten desteklerim."

Yüzbaşı sesini sertleştirerek;

"Hafta sonuna kadar sana bir kadeh bile içki yok!" diye sözünü tamamlardı.

"Teşekkür ederim!.. Damlacık da mı yok?"

Yüzbaşı onun sesinde, yumuşaması için yalvarmaya benzer bir titreme sezerek, sesini daha da sertleştirirdi:

"Kendini parçalasan da vermeyeceğim!"

Öğretmen içini çeker;

"Peki öyleyse!" diyerek muhabirlik görevine giderdi.

Bir ya da çok çok iki gün sonra, kolu kanadı kırılmışçasına bitkin, içkiye susamış, üzgün, yalvaran gözlerle uzak-

tan uzaktan Yüzbaşı'yı süzmeye başlar; dostunun yüreğinin yumuşamasını sabırla beklerdi. Yüzbaşı suratını asar, iradesizliğin utanç vericiliği, şarhoşluğun hayvanca bir zevk oluşu ve buna benzer bir sürü konu üzerine alaylı sözler ederdi. Adamın hakkını yememek gerek; bu sözleri söylerken kendini öğütçü, ahlâkçı rölüne bütün benliğiyle verirdi. Ama hanın gedikli müşterileri olan şüpheci insanlar, Yüzbaşı'nın hareketlerini izleyip kınayıcı sözlerini dinlerken birbirlerine göz kırparlar;

"Düzenbaz herif!" derlerdi, "işin içinden ne kolay sıyrılıp çıkıyor! Sanki söylediklerine kendisi inanırmış da, suç onu dinlemeyeninmiş gibi çalım satıyor!"

"Boş yere, 'yavuz hırsız ev sahibini bastırır' dememişler!"

Öte yandan Öğretmen yine de dostunu karanlık bir köşede kıstırarak titreyen elleriyle kirli kaputuna yapışır, dudakları içkisizlikten kurumuş, gözlerinde sözcüklerin anlatamayacağı derin bir acıyla Yüzbaşı'nın yüzüne bakmaya başlardı.

"Dayanamayacak mısın?" diye sorardı Yüzbaşı.

Öğretmen karşılık vermeden onaylarcasına başını sallar, sonra uzun, sıska bedeni tir tir titrerken başı kederle önüne düşerdi...

"Bir gün daha sabret, belki geçer. Ne dersin?"

Öğretmen içini çeker, 'olmaz' anlamına umutsuzca başını sallardı: Yüzbaşı, dostunun cılız bedeninin zehrin susuzluğuyla sarsıldığını görerek cebinden parayı çıkarırdı. Bu hareketi yaparken de birilerine karşı kendini haklı çıkarmak istercesine;

"Yazgıya karşı çıkmak yararsızdır," derdi.

Öğretmen bütün hafta dişini sıkar da Yüzbaşı'yla aralarında dokunaklı bir ayrılma sahnesi oynanırsa, oyunun sonu genellikle Vavilov'un meyhanesinde biterdi.

Öğretmen kazandığı paranın hepsini içkiye vermez, hiç olmazsa yarısını Vyezjaya sokağının çocuklarına harcardı.

Yoksullar her yerde çocuktan yana zengin olurlar. Bu sokakta da yırtıklar içinde, kirli, yarı aç bir sürü çocuk, sabahtan akşama değin çukurlarda, tozda toprakta debelenir dururdu.

Öğretmen, işte bu çocukları çevresine toplar, kucak dolusu ekmek, yumurta, elma, fındık-fıstık alarak onlarla birlikte nehir kıyısına giderdi. Çocuklar orada yerlere yayılırlar, önce Öğretmen'in verdiği öteberiyi oburca yerler, sonra oyun oynamaya başlarlardı. Çocukların gürültüleri, kaygısız gülüşleri bir versta öteden duyulurdu. Sarhoş Öğretmen'in uzun zayıf bedeni, kendi yaşıtlarıymış gibi ona senli-benli davranan bu küçük insanlar arasında ufaldıkça ufalırdı. Hatta çocuklar onu, adının sonuna amca ya da dayı gibi bir şey eklemeden, dümdüz Filip diye çağırırlardı. Çevresinde fırıl fırıl dönerek onu itip kakarlar, zıplayıp sırtına çıkarlar, kafasının dazlak yerine vururlar, burnunu çekerlerdi. Bütün bu afacanlıklar çok hoşuna gidiyor olmalıydı ki, Öğretmen çocuklara hiç sesini çıkarmazdı. Zaten onlarla fazla konuşmaz, konuşsa bile, sözlerinin onları kirletmesinden ya da onlara bir zarar vermesinden korkuyormuş gibi; söyleyeceklerini ürkekçe, çekine çekine söylerdi. Çocukların oyun arkadaşı ya da oyuncağı rolünde birkaç saatini böylece geçirir, onların neşeli yüzlerine kederli, sıkıntılı gözlerle bakar; sonra benliğini saran üzüntülere daha fazla dayanamayıp onların yanından ağır ağır uzaklaşarak kendini Vavilov'un meyhanesine atardı. Orada kimseyle konuşmadan, kendinden geçinceye değin aralıksız içerdi.

Öğretmen muhabirliğe çıktığı günün dönüşünde yanında bir de gazete getirir, böyle zamanlarda da handaki bütün insancıklar onun çevresine toplanırdı. Öğretmen'i görür görmez her biri bir köşeden çıkar; kimi sarhoş, kimi çakırkeyif, hepsi de ayrı bir derbederlikte, ama aynı derecede kirli ve zavallı, Öğretmen'in yanına gelirlerdi.

Eskiden Orman Bölge Müdürlüğü'nde çalışmış olan, şimdiyse kibrit, mürekkep, kundura boyası ve ıskarta limon satan Aleksey Maksimoviç Simtsov fıçı gibi toparlak gövdesiyle yuvarlana yuvarlana gelirdi. Simtsov altmış yaşlarında gösteriyordu, yelken bezinden bir palto, geniş kenarlı eski bir şapka giyerdi. Şapkasının altında, kırlaşmış gür sakalının çevrelediği kırmızı yüzü görünürdü. Saçı-sakala karışmış, ufacık, koyu-kırmızı bir burnu ile aynı renkte kalın dudakları vardı ve durmadan sulanan arsız gözleriyle çevresine şaşkın şaşkın bakardı. Ona "Topaç" adını takmışlardı; bu ad hem gövdesinin toparlaklığına, hem de konuşurken çıkardığı vınlamaya pek uyuyordu.

Köşenin birinden de "Son" çıkar gelirdi. Eski bir gardiyan olan Son, asıl adı Luka Antonoviç Martyanov, asık suratlı, her zaman sarhoş, sessiz, iç karartıcı bir adamdı; geçimini son derece zekice düzenlediği, bu yüzden de polisin hiç hoşuna gitmeyen "üçkâğıtçılık", "dızdızcılık", "zarfçılık" gibi el çabukluğu hünerleriyle sağlardı. Birçok kez sopa yemiş iri ağır vücudunu Öğretmen'in yanına, çayıra bırakır; elini içki şişesine doğru uzatıp siyah gözleri parlarken, boğuk kalın sesiyle;

"Konuşmanızı dinleyebilir miyim?" derdi.

Otuz yaşlarında, veremli bir genç olan makine ustası Pavel Solntsev çıkardı bir yerlerden. Bir kavgada sol böğründen birkaç kaburgası kırılmıştı, çarpık sinsi bir gülümseme, tilki suratı gibi sivri, solgun yüzünden hiç eksilmezdi. Hastalıkların yiyip bitirdiği iki sıra siyah dişi, ince dudaklarının arasından görünür; lime lime giysileri, kemikleri çıkmış dar omuzlarında askıya asılmış gibi dururdu. Ona "Kırıntı" adını takmışlardı. Kendi yaptığı tahta fırçaları ile özel bir bitkinin saplarından bağladığı, giysilerin tozunu almada çok işe yarayan süpürgeler satardı.

Ne idüğü belirsiz, uzun boylu, iri kemikli, tek gözü kör, kocaman açılan sağlam gözüyle ürkek ürkek bakan, sessiz,

çekingen, hırsızlık yüzünden Bölge ve Barış Mahkemeleri'nce, kaç kez kodese tıkılmış bir adam çıkardı başka bir köşeden. Soyadı Kiselnikov'du, ama arkadaşları ona "Bir Buçuk Taras" derlerdi; çünkü, sarhoşluğu ve ahlaksızlığı yüzünden saçları kesilen*, yanından hiç ayırmadığı dostu Zangoç Taras'dan tam bir buçuk boy yüksekti.

"Zangoç" Taras, kısa boylu, tıknaz, geniş omuzlu, saçları saçak saçak, kafası tostoparlak bir adamdı. Şaşılacak denli güzel dans eder, sövmede onunla kimse yarışamazdı. Bir Buçuk Taras'la birlikte meslek olarak nehir kıyısında hızarla odun kesmeyi seçmişlerdi. Zangoç ayrıca boş zamanlarında dostuna ve onu dinlemek isteyen herkese "kendi uydurduğu" masallarını anlatırdı. Kahramanları kutsal kişiler, krallar, papazlar, generaller olan bu masalları dinlerken han sakinleri bile tiksintiyle yere tükürürler; durgun bir yüzle, gözlerini kısarak son derece utanç verici şeyler, düşsel çirkin serüvenler anlatan Zangoç'un düş gücü karşısında gözleri faltaşı gibi açılırdı. Bu adamın düş kaynağı ne derece tükenmez, ne derece güçlü olmalıydı ki, uydurup uydurup anlattığı masallar sabahlardan akşamlara değin sürer gider, hem de bir söylediğini bir daha, tekrarlamazdı; Onun kişiliğinde belki büyük bir ozan, belki de, en azından, iğrenç ama etkili, oturaklı sözleriyle her şeye ruh veren, taşa bile canlılık kazandıran bir öykü yazarı güme gitmişti.

Kuvalda'nın "Göktaşı" diye adlandırdığı tuhaf bir genç daha vardı handa. Bir geceliğine diye gelmiş, ne gariptir, o zamandan beri bir daha gitmemişti handan. Önce onun farkına varmamışlardı, çünkü gündüzleri herkes gibi o da nafakasını kazanmak için handan ayrılır giderdi. Akşamları ise dostlar meclisinin bir köşesinde boy gösterirdi. Sonunda bir gün Yüzbaşı onu fark etti:

"Çocuk! Senin bu yerlerde ne işin var?"

Çocuk korkmadan, kısaca:

* Saçları kesilen kilise görevlileri meslekten atılmış sayılırdı –ç.n.

"Ben serseriyim," karşılığını verdi.

Yüzbaşı ona tartan gözlerle baktı. Uzun saçlı, elmacık kemikleri çıkık, aptal yüzlü, kalkık burunlu bir delikanlıydı. Kuşaksız mavi bir 'azyam'* giymişti başında hasır bir şapka artığı vardı. Ayakları çıplaktı.

"Sen serseri değil, avanağın birisin!" dedi Aristid Kuvalda. "Bir işe yaramıyor, üstelik ortalıkta ayağımıza dolaşıyorsun... Votka içer misin? Hayır... Hırsızlık yapabilir misin? Yine hayır... Git, önce bunları öğren, adama benzedikten sonra döner gelirsin..."

Delikanlı gülümsedi.

"Gitmem, sizinle kalacağım."

"Sebep?"

"Sebep yok!.."

"İşte sana bir göktaşı!"

O sırada Martyanov atıldı:

"Şunun dişlerini kırayım da görsün gününü!"

"Suçum neymiş?" diye sordu delikanlı.

"Hiç..."

Delikanlı saygısını eksiltmeden;

"Şurdan bir taş alır da kafanıza indirirsem feleğinizi şaşırırsınız!" karşılığını verdi.

Kuvalda arka çıkmasaydı, Martyanov ona iyi bir dayak atardı kesinlikle.

"Bırak canım şunu... Anlaşılan o da senin benim gibi garip bir kişi... Hiçbir sebep yokken dişlerini kırmak olmaz. Adamın canı çekmiş, bizimle yaşamak istiyor. Bırak, cehenneme kadar yolu var!.. Bizim ondan farkımız ne? Hiç! Amaçsız yaşayıp gidiyoruz... Sen niçin yaşadığını biliyor musun? Yok! O da bilmiyor... Öyleyse bırak yakasını..."

Genci kederli gözlerle tepeden tırnağa süzen Öğretmen;

"Delikanlı, bizden uzaklaşsan iyi edersin," diye öğüt verdi.

* Eskiden Rus köylülerinin giydiği entari gibi uzun, beli kuşaklı mintan –ç.n.

Öteki bunu karşılıksız bırakarak handa kaldı. Sonra ona alıştılar, onu kimse fark etmez oldu. Göktaşı serseriler arasında yaşarken gözünden hiçbir şey kaçmıyordu.

Adlarını saydığımız kişiler Yüzbaşı'nın asıl çevresini oluşturuyordu. Yüzbaşı babacan bir alaycılıkla onlardan "düşkünler" diye söz ederdi. "Düşkünler"den başka handa sürekli olarak beş altı sıradan berduş daha kalırdı. Köyden gelme kimselerdi bunlar, feleğin sillesini aynı şiddetle yemiş olmalarına karşın "düşkünler" gibi geçmişleriyle övünemezlerdi; onlardan daha sağlam kalmışlar, onlar kadar kırılıp dökülmemişlerdi. Aydın sınıfın işe yarayan insanı köylü sınıfının işe yarayan insanından daha derli topludur, ama kentlinin kusurlusu köylünün kusurlusundan bin kez daha iğrenç, bin kez daha aşağılıktır. Eski aydın kişilerle Kuvalda'nın barınağına yerleşen eski köylüler karşılaştırıldığında bu kuralın geçerliği daha çok göze çarpıyordu.

Düşkün köylülerin önde gelen temsilcisi yaşlı bir eskici olan "Tiyapa" idi. Çirkin denecek kadar sıskalıktaki uzun bedeninin bitiminde, başını çenesi göğsüne değecek biçimde eğik tuttuğu için yere düşen gölgesi ocak demirine benzerdi. Yüzü cepheden hiç görünmezdi; yandan ise yalnızca kemerli burnu, sarkık alt dudağı, kırlaşmış gür kaşları gözükürdü. Hana gelişi bakımından Yüzbaşı'nın ilk müşterisiydi, saklı parası olduğu söylenirdi. İşte bu saklı para yüzünden iki yıl kadar önce biri boğazına bıçak saplamıştı, o günden beri de başını tuhaf biçimde önüne eğer olmuştu. Parası olduğunu hep reddeder, 'Boğazıma bıçağı boşu boşuna, iş olsun diye sapladılar,' derdi. Başı hep yere eğik durduğu için paçavra ve kemik toplama işi kolayına geliyor olmalıydı. Mesleğinin ayrılmaz iki aracı –sırtında çuvalı, elinde sopası– olmadan sallana sallana yürüdüğü zamanlar kendinden geçercesine düşüncelere dalmış bir adamı andırırdı. Böyle anlarda Kuvalda parmağıyla onu göstererek;

"Bakın, bakın! Tüccar Iuda Petunnikov'un vicdanı iğrenç bedeninden kaçıp kurtulmuş, kendine bir sığınak arı-

yor," derdi. "Kaçak vicdanın görünüşü ne pis, ne derbeder, ne iğrenç!"

Tiyapa zor anlaşılan, hırıltılı bir sesle konuşurdu; herhalde bu yüzden fazla lafa karışmaz, hep yalnız başına kalmayı yeğlerdi. Ama yoksulluğun köyden sürüp çıkardığı yeni bir adam kalıntısı hana düşmeye görsün, o hemen büyük bir tedirginliğe kapılır, öfkesinden kendi kendini yerdi. İğneleyici takılmalar, boğazından çıkan kinli hırıltılarla zavallı adamın peşine düşer; olmazsa üstüne netameli bir kopuğu salar, daha olmazsa onu bir güzel döveceğini, geceleyin öteberisini çalacağını söyler; hemen hemen her seferinde amacına erişirdi. Korkudan neye uğradığını şaşıran köylücük handan toz olur, bir daha da oralarda görünmezdi.

İşte o zaman Tiyapa yatışıp bir köşeye çekilir, orada paçavraya dönmüş giysilerini onarır ya da kendisi gibi eski, kirli, yırtık İncilini okurdu. Bir de Öğretmen'in gazete getirip okuduğu zamanlar çıkardı köşesinden. Tiyapa okunanları genellikle sesini çıkarmadan dinler, tek soru sormadan derin derin göğüs geçirirdi. Ama Öğretmen gazeteyi okuyup da katlamaya başladı mıydı, Tiyapa kemikli elini ona doğru uzatarak;

"Biraz verir misin?" derdi.

"Ne yapacaksın?"

"Ver... Belki de içinde bizler için bir şey vardır..."

"Kimin için dedin?"

"Köylüler için..."

Adama gülerler, gazeteyi önüne atarlardı. Tiyapa onu alır, köyün birinde ekinleri dolu vurduğu, bir başkasında otuz evin yandığı, daha bir başkasında ise bir kadının bütün ailesini zehirlediği biçiminde köy üstüne yazılan, köylüleri mutsuz, budala, öfkeli kimseler olarak anlatmaktan başka bir işe yaramayan bütün yazıları okurdu. Tiyapa bunları derin bir sessizliğe gömülerek okur, arada bir de, ya acıdığını, ya da sevindiğini gösteren homurtular çıkarırdı.

Pazarları paçavra toplamaya çıkmaz, bu günlerin büyük bir kısmını İncil okumakla geçirirdi. İncil okurken homurdanır, içini çekerdi. Kitabı göğsüne dayayarak tutar, biri ona dokundu ya da okumasına engel oldu mu, çok kızardı.

Kuvalda onu böyle okuyor görünce:

"Hele koca büyücü hele, sen ne anlarsın okumaktan? Bırak onu elinden!" diye bağırdı!

"Sen kendin bir şey anlıyor musun?"

"Bak şunun yediği halta! Bir şey anlamıyorum ama senin gibi okumaya da çalışmıyorum..."

"Görüyorsun, ben pek güzel okuyorum..."

"Salaklığın bundan belli ya!.. Kafandaki böceklerle zaten rahat edemezken, bir de içine düşünceler üşüşürse, yaşantının neye benzeyeceğini hiç düşündün mü, pis moruk!"

"Şurada daha kaç günlük ömrüm kaldı ki! Bırak da rahat okuyayım!.." diye karşılık verirdi Tiyapa yavaş bir sesle.

Bir gün Öğretmen ona okuma yazmayı nereden öğrendiğini sordu. Tiyapa kısaca:

"Hapishanede," karşılığını verdi.

"Ya! Sen hapse de mi girdin?"

"Girdim."

"Suçun neydi?"

"Hiç... Yanıldık işte bir kere... İncil'i de oradan getirdim. Bir hanımefendi verdi... Hapishane iyidir ne de olsa..."

"Yok canım! Neden öyle?"

"İnsan aklını başına topluyor bir kere... Hem okumayı öğrendim... Elime bir de kitap geçti... Bunların hepsi bedavadan..."

Öğretmen hana ilk geldiği gün Tiyapa haylidir oradaydı. O gün Öğretmen'in yüzüne bakmış bakmış, oturduğu yerde yana kaykılarak onu bir süre dinlemiş, bu da olmamış, kalkıp yanına oturmuştu.

"Demek sen okumuş bir adamsın... Peki, İncil'i okudun mu?"

"Okudum."

"Ya!.. Unutmadın ya hepsini?"

"Unutmadım..."

İhtiyar gövdesini daha da yana eğmiş. Öğretmen'i kuşkulu, sert, külrengi gözleriyle süzmüştü:

"Amelikitenler vardır orada, anımsıyor musun?"

"E, ne olmuş Amelikitenlere?"

"Nerdedirler şimdi onlar?"

"Yok oldular... Öldüler."

İhtiyar sustu, sonra yeniden sordu:

"Ya Filistinliler?"

"Onlar da öyle..."

"Hepsi öldüler mi?"

"Evet, hepsi de..."

"Demek öyle... Biz de ölecek miyiz?"

"Zamanı gelince biz de öleceğiz."

"Peki, biz İsrailoğulları'nın hangi kolundanız?"

Öğretmen adama baktı, biraz düşündükten sonra ona Kimmerleri, İskitleri, Slavları anlattı. İhtiyar, gövdesini daha çok yana eğdi, korkulu gözlerle Öğretmen'e bakmaya başladı. Öğretmen konuşmasını bitirince de boğuk sesiyle:

"Yalan bütün bunlar!" dedi.

"Niye yalan oluyormuş?"

"Bu saydığın uluslar nereden çıktı? İncil'de böyle şeyler yok ki!.."

Öğretmen'e hayli kırıldığı belliydi. Yerinden kalktı, öfkesinden homurdana homurdana çekip gitti. Onun arkasından Öğretmen;

"Senin aklından zorun var anlaşılan!" diye seslendi.

O zaman ihtiyar geri döndü, ona doğru elini uzatıp çengel gibi kıvrık kirli parmağıyla tehdit etti:

"Tanrı'dan Adem olmuştur. Adem'den de Yahudiler.

Demek oluyor ki, bütün insanlar Yahudilerden gelmedir... Bizler de öyleyiz..."

"E, ne olmuş?"

"Tatarlar* İsmail'den geldi, o ise Yahudi soyundandır."

"Senin istediğin nedir yahu?"

"Hiç! Niçin yalan söylüyorsun?"

Ve şaşkına dönen Öğretmen'i orada bırakarak çekip gitti. Ama iki gün sonra yine geldi, yanına oturdu.

"Sen bilgili bir adamsın, söyle bakalım, biz kimiz?"

"Slavız, Tiyapa."

Öğretmen bu karşılığı verdikten sonra onun ne istediğini anlamak için söyleyeceklerini can kulağıyla dinlemeye hazırlandı.

"İncil'deki gibi söyle, orada böyle şey yok. Babilli miyiz, yoksa Edomlu mu?"

Öğretmen İncil'i eleştirmeye koyuldu. İhtiyar onu dikkatle, uzun uzun dinledi; sonra konuşmayı yarıda kesti:

"Dur, geç bir yol bunları! Demek, Tanrı'nın bildiği uluslar arasında Ruslar yok! Öyleyse Tanrı bizleri hiç mi tanımıyor? Haydi söylesene! Tanrı yalnız İncil'de yazılı olanları biliyordu... Onları ateşle, kılıçla telef etti, kentlerini, köylerini yıktı, ama sonra akıllarını başlarına toplasınlar diye onlara peygamberler gönderdi... Acıdı onlara demek. Yahudileri, Tatarları yurtlarından attıysa da, korudu sonradan... Peki, bizler nerdeydik o çağlarda? Niçin bizim peygamberimiz olmadı?"

"Bilmiyoruuum!"

Öğretmen bu sözcüğü uzatarak söylerken ihtiyarı anlamaya çalışıyordu. Beriki elini omuzuna koymuş, onu yavaşça bir ileri, bir geri itiyor, bir şeyler yutuyormuş gibi hırıltılı sesler çıkarıyordu.

"Haydi söylesene! Çok şey bilirmiş gibi konuşup duruyorsun. Seni dinlerken içim içime sığmıyor, tepem atıyor... Anladın mı şimdi? Hiç konuşmasan daha iyi edersin!.. Biz

* Tatarlardan Müslümanları, yani Arapları kastediyor –ç.n.

kimiz? Öyle ya, niçin peygamberimiz yok? Haydi söyle!.. İsa daha yeryüzündeyken bizler neredeydik?' Görüyorsun, ne çetin sorular? Bir de utanmadan yalan söylüyor, koskoca bir ulusu öldürüyorsun... Söyle, Rus halkı bütünüyle yok olabilir mi? Hem İncil'de de yazılıyızdır bizler, ama kim bilir hangi ad altında... Halkın ne olduğunu bilmezsin sen! Halk çok büyük bir güçtür. Yeryüzünü dolduran, köylerde kentlerde yaşayanlar halktır işte... Bir de tutuyor, bu kadar insanı öldürüyorsun... Halk ölmez, teker teker insanlar ölür... Halk Tanrı'ya gereklidir, çünkü onlar dünyanın kurucusudur. Amelikitenler ölmediler, onlar ya Almanlardır, ya da Fransızlar... Ama sana göre öyle değil... Söyle bakalım, Tanrı neden Rusları görmezlikten gelmiş? Bizi ne cezalandırmış, ne de peygamberler göndermiş. Öyleyse bize kim yol gösterecek?"

Tiyapa'nın konuşması son derece duyguluydu; sözlerinden hem azarlama, hem de derin bir inanç okunuyordu. Sonu gelmeyecekmiş gibi bitmek bilmiyordu konuşması; her zaman çakırkeyif olan, şimdi de onu sakin bir kafayla dinleyen Öğretmen, sonunda, ağaç testereyle başını kesiyorlarmış gibi büyük bir bulantı duymaya başladı. Adamı dinlerken çirkinleşmiş bedenine bakıyor, sözlerindeki tuhaf, ezici duygusallığı hissediyordu; ama artık dayanamayacaktı, kendi kendine acıyor, içindeki keder büyüdükçe büyüyordu. Şu ihtiyara bir şeyler söylemeliydi, hem de öyle etkili, güven dolu sözler olmalıydı ki bunlar; onu hemen kendi yönüne çevirmeli, paylayıcı, sert konuşmasını bıraktırıp, bir baba gibi yumuşak, okşayıcı sözler söyletmeliydi ona. Göğsünün içindeki bir kaynaşmanın yavaş yavaş boğazına doğru yükseldiğini hissediyordu. Ama ona söylemek istediği etkili sözler bir türlü dilinin ucuna gelmiyordu...

Tiyapa konuşuyordu durmadan:

"Ne biçim insansın sen?.. Ruhun çürümüş... Bir de anlarmış gibi abuk sabuk laflar ediyorsun... Sus en iyisi..."

Öğretmen'in sıkıntıdan canı burnuna geldi.

"Bak, Tiyapa," dedi. "Doğru söylüyorsun... Halk, dediğin gibi çok büyük bir şey... Ama ben yabancıyım halka, onlar da bana... İşte yaşantımın bütün trajedisi burada ya!.. Ama peygamberlere inanmaktansa, bırak ben yine acı çekeyim!.. Doğru söylüyorsun, ben fazla konuşuyorum... Üstelik kimsenin işine yaramıyor konuşmalarım... Eh, susacağım artık... Ama ne olur, benimle konuşma... Ah, ihtiyar! Sen bilmezsin... Sen bilmezsin... Anlayamazsın..."

Öğretmen ağlamaya başladı. Öyle rahat, öyle kolay ağlıyor, o denli bol gözyaşı döküyordu ki, gözlerinden yaşlar boşandıkça içinin genişlediğini hissediyordu.

"Bir köye gitseydin... Öğretmen ya da memur olsaydın... Hem karnın doyar, hem de başka türlü bir insan olurdun. Burada can sıkıntısından başka ne var?"

Tiyapa'nın hırıltılı sesiyle söylediklerini dinledikçe Öğretmen, gözyaşlarının tadını duya duya ağlıyordu.

O günden sonra dost oldular, onları yan yana gören düşkünler şöyle söylüyorlardı:

"Öğretmen, Tiyapa'ya kur yapıyor... İhtiyarın parasının yerini öğrenecek..."

Belki de böyle söylerken başka türlü düşünüyorlardı. Bu adamların tuhaf bir yanları vardı: Kendilerini olduklarından kötü göstermeye çalışırlardı.

İyi bir yanı olmayan insan; bazen kötü yanıyla caka satmaktan zevk alır.

Bütün bu insanlar Öğretmen'in çevresine toplanınca okuma başlardı.

Yüzbaşı;

"E, gazeten bugün neler yazıyor bakalım," der. "Fıkra var mı?"

"Yok."

"Gazete patronu da pintilik yapıyor hani!.. Başyazı da mı yok?"

"Var bugün... Gulyayev yazmış, sanıyorum."

"Ooo! Oku şunu bakayım, güzel yazar o hınzır..."

Öğretmen okumaya başlar:

"On beş-on altı yıl önce yürürlüğe konan Taşınır Mallar Değerlendirme Yönetmeliği hâlâ geçerlidir ve değerlendirme vergisinin belediye hesabına kesilmesini buyurur..."

Yüzbaşı dayanamaz, araya girer:

"Aman aman, ne masumca bir söyleyiş: Buyururmuş! İşin tuhaflığı şurada ki, belediyenin işlerini çeviren tüccarlar, elbette böyle olmasını isterler... Buyursun bakalım!"

"Makale bunu inceleyecek işte..." der Öğretmen.

"Öyle mi? Tuhaf! hem bir fıkra konusudur bu... Böyle şeyler yazılırken iğneleyici bir dil kullanılmalıdır..."

Küçük çapta bir tartışma başlar. Ötekiler can kulağıyla dinlemektedirler, çünkü daha bir şişe votka içilebilmiştir ancak! Başyazıdan sonra günlük olaylar, ondan sonra da mahkeme haberleri okunur. Cinayet olaylarına adı karışan, hele zarar gören tüccar sınıfından biri olursa, Aristid Kuvalda'nın keyfine diyecek yoktur. Bir tüccar mı soymuşlar, çok iyi etmişler, tek üzücü yanı fazla parasını almamışlar. Tüccarın atlarını mı öldürmüşler, aman ne güzel; ne yazık ki, kendisi hayatta kalmış. Mahkemede davayı tüccar mı kaybetmiş, bu çok iyi işte, kötü olan bir şey varsa, o da mahkeme masraflarını iki katıyla ödetmemişlerdir herife...

"Yasalara aykırı düşer," diye karşı çıkar Öğretmen.

"Yasalara aykırı mı düşer? Hah! Tüccarın kendisi yasalara pek mi uygun düşüyor sanki? Bir kere tüccar nedir, bunu bilelim! Senin tüccar dediğin bir köylü parçasından başka nedir ki? Köyden gelmiş, bir zaman sonra tüccar olmuştur. Tüccar olmak için bol parasının bulunması yeter. Peki, ama köylünün nereden parası olabilir? Hepiniz bilirsiniz, alın teriyle kazanılmamıştır bu paralar. Demek oluyor ki, tüccar şu ya da bu yolla hırsızlık yapan kişidir. Öyleyse tüccar, soyguncu takımından bir köylüdür."

Dinleyenler Kuvalda'nın vardığı sonucu;

"Çok güzel!" diyerek onaylar.

Elleriyle göğsünü ovalayan Tiyapa ise zevkle homurdanır, alkol uyuşukluğu içinde ilk kadeh içkiyi içtiğinde de öyle yapar. Çevresindekilerin tepkisi karşısında Yüzbaşı'nın gözleri parlar. Bundan sonra 'Okurlardan Mektuplar'a geçerler.

Bu bölüm Yüzbaşı'nın deyişiyle 'taşan deniz'dir. Her mektupta tüccarların yaşamı kirlettiklerini, onu yozlaştırıp yaşanmaz duruma getirdiklerini görür. Konuşmalarıyla tüccarları yerin dibine geçirir, hepsini beş paralık eder. Sövgülerle konuştuğu için, düşkünler onu, gözleri sevinçten parlayarak dinler.

"Gazetelere yazsaydım, tüccarların bütün kirli çamaşırlarını ortaya dökerdim!" diye bağırır Yüzbaşı. "Onların geçici olarak insan kılığına bürünmüş birer canavar olduklarını gösterirdim herkese. Tüccarların ne mal olduklarını bilirim! Kabadırlar, ahmaktırlar, yaşama zevki diye bir şeyleri yoktur, anayurtlarını düşünmezler, paradan başka şey tanımazlar..."

Yüzbaşı'nın zayıf yanını bilen, insanları kızdırmaktan hoşlanan Kırıntı sinsi sinsi;

"Öyle... Soylular acından ölmeye başlayalı yeryüzünde gerçek insan azaldı," diye takılır.

"Doğru söylüyorsun, örümcek ile kurbağanın dölü! Soylular güçlerini yitireli beri insan kalmadı dünyada! Her yeri tüccarlar kapladı, bu yüzden onlardan nefret ediyorum..."

"Bunda anlamayacak ne var? Seni tüccarlar mahvetti de ondan..."

"Beni onlar mı mahvetti? Budala, ben yaşamayı sevdiğim için böyle oldum! Ben yaşamı severim, tüccarlar ise sömürür... Onlardan bu yüzden tiksiniyorum işte, yoksa soylu olduğum için değil. Doğrusunu istersen soylu da değilim, düşmüş bir insanım ben, hepsi o kadar. Herkese ve her şe-

ye boş vermişim... Beni terk eden bir metresimdir dünya, bunun için ondan nefret ediyor, ona ilgisiz davranıyorum."

"Yalan söylüyorsun!" der Kırıntı.

Aristid Kuvalda'nın yüzü öfkeden kıpkırmızı kesilmiştir.

"Ben mi yalan söylüyorum!"

Martyanov kalın, kederli, buz gibi sesiyle araya girer:

"Ne bağırıp duruyorsunuz? Nedir alıp veremediğiniz? Bize ne soylulardan, tüccarlardan..."

Taras;

"Zenginin malı züğürdün çenesini yorarmış," diye söze karışır.

Öğretmen ise uzlaştırıcı bir sesle;

"Hey Kırıntı, sen sus bakayım! Yangına körükle varma," der...

Öğretmen tartışmayı, gürültü zırıltıyı pek sevmez. Bulunduğu yerde tutkular alevlenirse dudakları üzgün bir anlatımla kıvrılır, yanındakileri birbirleriyle barıştırmak için sakin, anlayışlı bir çabaya girişir; başaramazsa aralarından çeker gider. Yüzbaşı bunu çok iyi bildiğinden sarhoş değilse kendini tutar. Öğretmen'in kişiliğinde en iyi dinleyicisini yitirmek istemez.

Yüzbaşı sesini daha da yavaşlatarak devam eder:

"Tekrar ediyorum, yaşam, yalnız soylu kişilerin değil, bütün yüce şeylerin düşmanı olan, yaşama herhangi bir katkıda bulunmayan, gözü doymayan kimselerin elinde oyuncaktır."

"Ama," der Öğretmen, "Cenova'yı, Venedik'i, Hollanda'yı yaratanlar yine tüccarlar değil midir? Sorarım sana, İngiltere'ye Hindistan'ı kazandıranlar kimdir? Efendime söyleyeyim, tüccar Stragonovlar..."

"Onlardan bana ne? Benim işim Iuda Petunnikov ve onun gibi heriflerle..."

"Yahu senin bu adamlarla ne alıp veremediğin var?"

"Beni temelli öldü mü sanıyorsun? Ben yaşıyorum ve ya-

şamla oynayıp onu yozlaştıran kişilere öfkelenmek bal gibi hakkımdır."

"Görün işte, bir de Yüzbaşı gibi emekli bir adamın soylu öfkesiyle alay ederler!" diye sataşır Kırıntı.

"Öyle olsun! Budalaca davrandığımı kabul ediyorum... Düşmüş bir insan olarak, bir zamanlar benimsediğim duygu ve düşüncelerimi artık bırakmam gerektiğinde haklısındır belki... Ama soruyorum size, bu duygularımı bırakınca yerine ne koyacağız?"

"Bak işte, şimdi akıllıca konuşmaya başladın," der Öğretmen.

"Başka duygular, başka görüşler, yaşam üstüne başka düşünceler gerek bize... Yeni bir yaşam felsefesi bulmalıyız, çünkü bizler de yeni bir sınıfız bu dünyada..."

"Evet, gerçekten yeni bir yaşam felsefesi bulmalıyız," karşılığını verir Öğretmen.

"Niçin?" diye sorar Son. "Ne fark eder? Nasıl olsa fazla yaşayamayacağız... Ben kırk yaşındayım, sen elli... Aramızda otuzundan genci yok. Yirmi yaşında bile olsak bu yaşayışa ömür mü dayanır!.."

Kırıntı kıs kıs gülmektedir.

"Anlayamadım, yenilik bizim neremizdeymiş? Serseriler hiçbir zaman eksik olmamıştır yeryüzünden."

"Roma'yı kuran işte o serserilerdir!" karşılığını verir Öğretmen.

Yüzbaşı'nın keyfine diyecek yoktur.

"Öyle, Romüs ile Romülüs birer baldırı çıplak değildir de nedir? Bizim de zamanımız gelecek, biz de bir şeyler koyacağız ortaya..."

"Sizler yalnız insanların huzurunu kaçırıyor, onları rahatsız ediyorsunuz!" diye araya girer Kırıntı.

Kendinden memnun, gülmektedir. İnsanın ruhunu kemiren iğrenç bir gülüşü vardır. Simtsov, Zangoç, Bir Buçuk Taras da ona katılırlar. Göktaşı'nın saf gözleri alev alev

yanmaktadır, yanakları heyecandan kızarmıştır. Son, çekiçle insanın başına vurur gibi "dan, dan, dan" çıkan sesiyle ortaya atılır:

"Bütün bu söylediklerinizaptalca kuruntulardan, saçma sapan sözlerden başka nedir?"

Yaşamın bağrından sökülüp atılmış; kişilikleri votkayla, kinle, alayla, bayağılıkla yozlaşmış, paçavralar içindeki bu insanların ciddi konular üstüne konuşmaları insanın tuhafına gidiyordu.

Bu konuşmalar Yüzbaşı için tümüyle tartışma şöleniydi. O herkesten çok konuşur, bu da kendisini herkesten üstün görmesine neden olurdu. Kişioğlu ne denli aşağılara düşerse düşsün; gene de kendisini bir yakınından daha güçlü, daha zeki, en azından daha tok görmek zevkini tatmak isteyecektir. Aristid Kuvalda da öbür düşkünlerin arasında bu zevki fazlasıyla çıkarmak isterdi, ama Kırıntı'nın, Topaç'ın ve ötekilerin ciddi sorunlarla ilgilenmemeleri onun bu duyguyu doya doya tatmasına engel olurdu.

Buna karşılık siyaset hepsinin sevdiği bir konuydu. Hindistan'ın Rusya tarafından alınması, İngitere'ye bir ders verilmesi üstüne açılan bir tartışma saatlerce sürer giderdi.

Yahudilerin yeryüzünden sökülüp atılmasında kullanılacak sert yöntemler üstüne de aynı tutkuyla tartışırlardı, ama Kırıntı akıl almaz zalimlik tasarıları ileri sürmekte hepsini geride bıraktığı için, her zaman önde olmak isteyen Yüzbaşı, bu konudan özellikle kaçınırdı. Kadınlar üzerine de istekle, uzun uzun, çirkin sözler kullanarak konuşurlardı. Kadınları yalnızca Öğretmen savunur, çok ileri giderlerse düşkünleri azarlardı. Öğretmen'i büyük adam saydıkları, hafta içinde kazandığı paradan cumartesi günleri borç aldıkları için ona karşı çıkmazlardı.

Genellikle bir ayrıcalığı vardı Öğretmen'in. Konuşmaların sonunda çoğu zaman çıkan dövüşte ona hiç kimse elini süremezdi. Hana kadın getirmek izni yalnız ona verilmişti;

ondan başka kimse bu haktan yararlanamazdı, çünkü Yüzbaşı onları sıkı sıkıya uyarırdı:

"Buraya karı getirmek yok ha!.. Kadınlar, tüccarlar, bir de felsefedir beni yıkan. Birinizi burada karıyla görürsem, vay başına gelecekler!.. Hem onu, hem de yanındaki kadını döverim... Felsefe yapanın da koparırım kafasını..."

Gerçekten birinin kafasını koparabilirdi. Yaşının geçkinliğine karşın acı bir kuvveti vardı. Bundan başka dövüşürlerken onu Martyanov da desteklerdi. Mezar taşı gibi sevimsiz, suskun bir adam olan Martyanov, toplu kavgalarda Kuvalda ile sırt sırta verir, ikisi birden yenilmez bir makine gibi herkesi kırar geçirirlerdi.

Bir gün Simtsov, sarhoş kafayla, hiç sebep yokken Öğretmen'in saçlarına yapıştı, bir tutamını çekip kopardı. Kuvalda göğsüne bir yumruk vurarak onu baygın yere yıktı, yarım saat sonra ayıldığında yolduğu saçları yedirdi. Dayaktan canının çıkacağını bildiği için yedi adamcağız.

Gazete okuma, konuşmalar ve kavgadan başka kâğıt oyunu da iyi bir vakit geçirme aracıydı. Aralarına Martyanov'u almadan oynarlardı, çünkü Martyanov oyunu hilesiz oynamazdı. Kâğıt çaldığı birkaç kez ortaya çıkınca daha fazla dayanamadı, kendiliğinden itiraf etti:

"Çalmadan edemiyorum işte... Ne yapayım, alışmışım bir kere!"

"Olur böyle şeyler," dedi Zangoç Taras. "Ben de pazarları ayinden sonra karımı dövmeye öyle alışmışım ki, zavallıcık öldükten sonra canımın sıkıntısından ne yapacağımı bilemez oldum. Birinci pazarı geçirdim, baktım işler kötü! İkinci pazarı da zar zor atlattım. Üçüncüye gelince, aşçı kadına elimin ucuyla şöyle bir dokundum... Kadın gücendi, beni mahkemeye vermeye kalktı... Şimdi durumu gözünüzün önüne getirin! Dördüncü pazar karımı döver gibi güzel bir sopa çektim ona. Sonra da tuttum, on ruble ödedim. Onunla evleninceye değin böyle parayla dövmeye devam ettim..."

Kırıntı, Taras'ın konuşmasını yarıda kesti:

"Yalan söyleme, Zangoç!" dedi. "İkinci kez evlenmene pek aklım yatmadı."

"Benim mi! Ne var bunda akıl yatmayacak! Evi çekip çeviren oydu zaten."

"Çocuklarınız oldu mu?" diye sordu Öğretmen.

"Hem de beş tane... Biri boğuldu... En büyüğüydü, şaklaban bir oğlandı. İkisi kuşpalazından öldü... Bir kızım, öğrencinin biriyle evlenip onunla birlikte Sibirya'ya gitti; öbürünü okumak için Piter'e* gönderdim, orada ölmüş... Veremden dediler... Ya işte, beş çocuğum vardı... Nasıl olur demeyin, biz papazlar çabuk üreyen türdeniz..."

Bu işi nasıl becerdiğini oradakilere anlattı, onu dinlerken güle güle bir hal oldular. Gülmeleri bitince Aleksey Maksimoviç Simtsov kendisinin de bir kızı olduğunu anımsadı.

"Adı Lidka idi... Çok şişmandı..."

Daha fazlasını anımsayamadığı için arkadaşlarının yüzüne baktı, suçlu suçlu gülümsedi, sustu...

Bu insanlar geçmişleri üzerine birbirleriyle pek az konuşurlar, eski günlerini seyrek olarak anımsarlardı; onu da hep belli başlı noktalarıyla ve az çok gülünç yanlarıyla. Geçmişe karşı böyle davranmaları belki de akıllıca bir hareketti, çünkü çok kimselerin anılarını tazelemesi güçlerini azaltır, geleceğe güvenlerini sarsar.

Sonbaharın kışa yakın yağmurlu, külrengi, soğuk günlerinde düşkünler Vavilov'un meyhanesinde toplanırlardı. Onları orada herkes tanırdı; hırsız, kavgacı kimseler olarak serserilerden biraz korkarlar, körkütük sarhoşturlar, diye küçük görürler, ama akıllı insan saydıkları için yine de sayarlar, konuşmalarını can kulağıyla dinlerlerdi. Vavilov'un meyhanesi Vyezjaya sokağının kulübü idi. Düşkünler bu kulübün aydın üyeleri sayılırdı.

* Petersburg –ç.n.

Bütün cumartesi akşamları, her pazar da sabahtan gecenin geç vakitlerine değin meyhane tıklım tıklım dolar, herkes düşkünleri aralarında görmek isterdi. Yoksulluk ile çeşitli dertlerin serseme çevirdiği bu insanların arasına girerken, düşkünler, kendileriyle birlikte yeni bir hava da getirirlerdi. Bir dilim ekmek uğruna çalışmaktan bezmiş, Kuvalda'nın hanında oturanlar kadar içkiye düşkün, onlar gibi kentten atılmış olan bu insanlar, düşkünlerin gelmesiyle rahat bir soluk alırlardı. Düşkünlerin her konuda konuşması, her şeyi alaya alması, korkusuz düşünebilmesi, sözlerindeki kesinlik, bütün sokağın çekindiği şeyler karşısında gözüpek, atak tavırlar takınmaları sokağın insanlarının pek hoşuna giderdi. Bundan başka düşkünler hemen hemen bütün yasaları bilirler, herkese akıl verip dilekçe yazarlar, ceza görmeden soygun yapmaları için onlara yol gösterirlerdi. Sabah sakinleri düşkünlerin bu iyiliklerini onlara votka ısmarlamakla, yetenekleri karşısında dalkavukça hayran kalmakla öderlerdi.

Hayranlık duymak bakımından sokak hemen hemen eşit iki parçaya bölünmüştü. Bir bölümü Yüzbaşı'nın, Öğretmen'den daha yaman, daha üstün bir savaşçı olduğunu, ataklık ve zekâda bir eşinin daha bulunamayacağını kabul eder; bir bölümü ise Öğretmen'in Yüzbaşı'ya karşı her bakımdan ağır bastığına inanırdı. Kuvalda'ya hayranlık duyanlar, esnaf takımından olup, sokakta adı akşamcılığa, hırsızlığa, kopukluğa çıkan ve cüzdandan başlayan yolun hapishanede biteceğine inanan güçsüz kişilerdi. Hep bir şeyler umup bir şeyler bekleyen, durmadan bir şeylerle uğraştıkları halde karınları arada bir doyan daha ağırbaşlı insanlar ise Öğretmen'i tutuyorlardı.

Kuvalda ile Öğretmen'in, Sokağa karşı davranışlarının niteliği aşağıdaki örnekte görüleceği gibiydi. Bir gün meyhanede kent meclisinin Vyezjaya sokağı üzerine aldığı bir karar tartışılıyordu. Bu karara göre, orada oturanlar, so-

kaklarındaki çukurları, hendekleri dolduracaklardı; bu iş için gübre, evcil hayvanların ölüleri gibi şeyler değil, moloz ya da yapı artıkları kullanılacaktı.

Karısının pişirdiği simitlerin satımıyla geçimini sağlayan Mokey Anisimov sızlanıyordu:

"Yaşamım boyunca ancak bir sığırcık yuvası yapmayı düşünüp onu bile bitirememişken, ben molozu, yapı döküntüsünü nerden bulacağım?"

Bu konu üzerinde kendisinin de düşüncelerini söylemesi gerektiğine inanan Yüzbaşı masaya yumruğunu vurarak herkesin dikkatini üzerine çekti.

"Molozu, yapı döküntüsünü nerden mi bulacağız? Yürüyün arkadaşlar, hep birlikte gidelim, kent meclisini yıkalım! Zaten bu köhneliğiyle kimsenin işine yaramıyor. Böylece kentin güzelleştirilmesine iki bakımdan hizmet etmiş oluruz: Hem Vyezjaya sokağına bir çeki düzen verir, hem de yeni bir Meclis binası yapılmasını sağlarız. Molozun taşınması için Belediye Başkanı'nın arabasını alır, at yerine de üç kızını koşarız; tam bu iş için biçilmiş kaftandır bu kızlar!"

"İster misiniz, şimdi gidip tüccar İuda Petunnikov'un evini yakalım? Sokağı baştan başa ağaç parkeyle döşeriz. Hey, Mokey, yeri gelmişken söyleyeyim, karının bugün simitleri neyle pişirdiğini gördüm. İuda'nın evinin sahanlık merdiveninin iki basamağı ile üçüncü pencerenin pancurunu yakıyordu."

Meyhanenin içinde bir kahkaha tufanı koptu. Yüzbaşı-'nın önerisi üstüne birçok nükte yapıldıktan sonra, kendi halinde bir adam olan Pavlugin'in sesi işitildi:

"Sayın Yüzbaşım, şaka bir yana, şimdi şu moloz işini nasıl yapacağız? Senin düşündüğün bir çözüm yolu var mı?"

"Benim mi? Kılınızı kıpırdatmayın derim size! Bırakın sokağı seller götürsün!"

"Birkaç ev nerdeyse yıkılmak üzere..."

"Elinizi sürmeyin diyorum size; bırakın yıkılsınlar! Yıkı-

lınca belediyeden ödenek isteriz, vermezlerse dava açarız. Sel nerden geliyor? Kentten değil mi? Öyleyse evlerin yıkılmasından da belediye sorumludur..."

"Yağmur suyudur derlerse?"

"Peki, kentteki evler neden yağmur suyundan yıkılmıyor? Ha? Derimizi yüzer gibi vergi alıyorlar, hakkımızı aramaya gelince de konuşturmuyorlar! Sizin hem malınızı, hem canınızı zarara sokuyorlar; üstelik onarım işini size yüklüyorlar! Çekiver kuyruğunu gitsin!"

Kuvalda'nın köktenci çözüm yolu önerisine akılları yatan zavallı insanların yarısı, yağmur sularının evciklerini kentin eteklerinden süpürüp atmasını beklemeye karar verdiler.

Daha ağırbaşlı olanlar ise Öğretmen'in sözünü dinleyerek, onun yazdığı çok güzel, inandırıcı dilekçeyi Kent Meclisi'ne sundular.

Sokak sakinleri dilekçelerinde Kent Meclisi'nin kararına uymama nedenlerini öyle sağlam temellere dayandırmışlardı ki, Meclis onların isteklerini kabul etti. Kışla onarımından artakalan molozlardan yararlanmalarına, bunun taşınması için de, İtfaiye Birliği'nden beş at alınmasına karar verdiler. Bu kadarla da kalmayıp ilerde sokağa bir de kanalizasyon yapılmasını kabul ettiler. Bu ve bunun gibi pek çok olay Öğretmen'e sokakta büyük bir ün kazandırdı. Bir gün de Vavilov meyhanesinin müşterileri ringa balığı ile öbür mezelerin istenilen nitelikte olmadığını fark ettiler. Bunun üzerinden iki üç gün geçti geçmedi, elinde bir gazeteyle büfenin arkasında duran Vavilov herkesin içinde suçunu itiraf etti:

"Haklı söze ne denir? Ne yalan söyleyeyim; en kötü cinsten, paslanmış ringa konservesi sattım. Lahana turşusu da öyle!.. Biraz fazla durmuştu. 'Herkes kendi kesesine daha çok para girmesine bakıyor,' diyenler doğru söylemişler. Ama elime geçen ne? Hiç! Umduğumun tam tersi oldu: Ben

bir kötülüğe kalkıştım, akıllı adamın biri de ayıbımı yüzüme vurdu... Ödeştik böylece!"

Bu itiraf müşterilerin üzerinde iyi bir etki bırakmıştı; bundan yararlanan Vavilov da onların önüne bayat ringaları, kokmuş lahana turşularını koydu; onlar da, hâlâ konuşmanın etkisi altında bunları güzel güzel yediler. Önemli bir olaydı bu, çünkü yalnız Öğretmen'in saygınlığını artırmakla kalmamış, sıradan insanlara basının gücünü de kanıtlamıştı. Öyle günler olurdu ki, Öğretmen meyhanedekilere günlük ahlak dersleri de verirdi.

Bir gün yağlıboyacı Yakov Turin'e şöyle dedi:

"Bak Yakov, dün seni karını döverken gördüm."

İki bardak votkayla susuzluğunu gidermiş olan Yakov tam bir külhanbeyi havasına girmişti.

"Ya! Bari hoşuna gitti mi?" diye sordu sırıtarak. Oradakiler gülmemek için kendilerini zor tuttular.

"Hayır, hoşuma gitmedi."

Öğretmen'in sesinin ciddiyeti öyle etkiliydi ki, kimseden çıt çıkmıyordu. Onun kendisini haşlayacağını anlayan Yakov erkekliğe yediremediği için:

"Çok da uğraşmıştım!" dedi. "Karım halinden memnun... Bugün yerinden kalkmaz artık..."

Öğretmen, parmağıyla masada birtakım şekiller çizip bunlara dalgın dalgın bakarken;

"Bak Yakov," diye konuşmasını sürdürdü, "niçin hoşuma gitmediğini anlatayım sana... Önce senin nasıl bir davranışta bulunduğunu, bundan eline ne geçeceğini görelim. Karın gebe, dün onun karnını, böğrünü tekmelerken yalnız karını değil çocuğunu da dövüyordun. Bu hareketinle hem yavrunu öldürebilir, hem de doğum sırasında karının ölmesine ya da ağır biçimde sakat kalmasına neden olabilirdin. Hasta kadınla didişmen hiç hoş kaçmadığı gibi, sonunda sana da çok pahalıya oturacak. Çünkü hastalık ilaç ister, ilaç da para... Çocuğunu öldürmediysen bile, kesinlikle sakatlamışsın-

dır; zavallıcık yamru yumru, kambur bir şey olacak. Demek oluyor ki, büyüyünce çalışamayacak; oysa sana ekmeğini kendi kazanacak çocuk gerek. Hasta olarak doğunca hem annesinin elini kolunu bağlayacak, hem de tedavisine para gerekecek. Kendi elinle kendi kuyunu kazdığını görmüyor musun? Emekleriyle geçinen insanlar sağlam doğmak, sağlıklı çocuklar yetiştirmek zorundadırlar... Öyle değil mi?"

"Doğru söylüyorsun!" dedi herkes.

Öğretmen'in çizdiği tablodan biraz ürkmüş olan Yakov:

"Yok canım," dedi, "sanmam öyle olsun. Sağlam karıdır bizimki; karnına vurmakla çocuğa bir zarar gelmez..." Sonra kederle;

"Siz bilmezsiniz, o ne cadıdır!" diye ekledi. "Ufak bir sorun yüzünden bana yapmadığını bırakmaz."

Öğretmen durgun, düşünceli sesiyle konuşmasını sürdürdü:

"Anlıyorum, Yakov. Kadını dövmeden edemeyeceğini anlıyorum... Dövmen için pek çok sebep vardır kuşkusuz... Sonunu düşünmeden vurmana onun beğenmediğin huyları değil, senin içinde bulunduğun karanlık, üzüntü dolu yaşam neden oluyor..."

"Bak işte bu doğru!" diye bağırdı Yakov. "Gerçekten yaşamıyor, sürünüyoruz."

"Sen yaşama küstün diye bütün acıyı karın çekiyor... Hem de en yakının olması gereken insan... Hiçbir suçu yokken, salt ondan güçlü olduğunu, hep senin koltuğunun altında yaşayacağı, gidecek başka yeri olmadığı için katlanıyor bunlara. Görüyorsun ne kadar acı!.."

"Allah belasını versin! Ama ben ne yapayım. Ben de bir insanım nihayet!.."

"Biliyorum, insansın... Bak sana ne söyleyeceğim. Karını dövmeden edemiyorsan, vurduğun yere dikkat et. Ona ya da çocuğuna zarar verebileceğini bir an bile aklından çıkarma. Gebe kadının karnına, böğrüne, göğsüne vurmak

doğru değildir... Daha olmadı, vur yüzüne yüzüne ya da al eline bir ip, yapıştır kaba yerlerine..."

Öğretmen sözünü bitirince yuvalarına gömülmüş koyu gözlerini kalabalığa çevirdi. Sanki onlardan özür diliyor, suçlu suçlu bir şeyler soruyor gibiydi.

Kalabalık kaynaşıyordu. Bir düşkünün, meyhanenin, mutsuzluğun havasına girmemişti hiçbiri.

"E, aklın yattı mı Yakov?"

"Demek işin aslı böyle."

Yakov karısını gelişigüzel dövmenin zararlarını anlamıştı. Arkadaşlarının takılmalarına utangaç bir gülümsemeyle karşılık verirken susuyordu.

Simitçi Mokey Anisimov bu konuda konuşmayı sürdürmek istiyordu.

"Düşünün bir kere, ne demektir insanın karısı? Aklı başında bir erkek için en yakın dostudur be. Yaşamınız boyunca zincirle birbirinize bağlanmış, bir çeşit yapışık kürek mahkûmusunuz ikiniz de... Birbirinize eş olup giderseniz ne iyi, yoksa zincirin canınızı yaktığını anlayacaksınız..."

Yakov ona dönerek;

"Buraya baksana!" dedi. "Sen hiç karını dövmüyor musun?"

"Dövmez olur muyum? Dövüyorum elbet... Yoksa çekilir mi bu yaşam? Nah şurama gelince yumruklarımı duvara vuracak değilim ya."

"Tıpkı ben de öyle yapıyorum işte."

"Ah kardeşlerim, bu ne kısıtlı, ne çekilmez bir yaşam. Rahat bir soluk alamayacak mıyız?"

Aradan biri kederiyle alay edercesine;

"Karımı bile iç huzuruyla dövemiyorum!" diye bağırdı. Böylece konuşmaları gece yarılarına değin, ya da sarhoşluk dolayısıyla olsun, bu konuşmalar yüzünden olsun, bir kavga çıkıncaya değin sürer giderdi.

Meyhanenin pencerelerinin dışında yağmur yağar, rüz-

gâr azgın azgın ulurdu. Sigara dumanıyla dolu boğucu havasına karşın içerisi sıcak, dışarısı ise ıslak, soğuk ve karanlık olurdu. Rüzgâr içerdekilere meydan okurcasına pencereleri sarsar, hele bir dışarı çıksalar onları yerden yere çalacağını söylemek istercesine uğuldar dururdu. Bu uğuldamasında bazen ezik, umutsuz bir inleme, bazen soğuk, acımasız bir kahkaha işitilirdi. Bu sesler kış mevsiminin güneşsiz, berbat kısa günleri ile uzun gecelerinin yaklaştığını, yakında kalın giysiler giymek, çok yemek yemek gerekeceğini düşündürürdü onlara. Bitmek bilmez kış gecelerinde boş mideyle uyumaya çalışmak ah ne zordur! Kış geliyor, kış... Ne yapmalı, ne etmeli?

Bu koyu düşünceler Vyezjaya sokağında oturanların içkiye susuzluğunu daha da artırırdı. Düşkünlerin konuşmalarında iç çekmeler, yüzlerinde kırışıklar çoğalır, sesleri boğuklaşır, birbirleriyle ilişkileri bir tuhaf olurdu. Birbirlerine karşı içlerinde hayvanımsı bir kin kabarır, kendi insafsız alınyazılarından bunalıp, yılanların katı yürekliliği sarardı benliklerini. Ya da yaşamlarını anlamsız bir zaman yığınına çeviren amansız düşmanlarının yaklaşmakta olduğunu sezerlerdi. Ama bu düşman ele geçmezdi bir türlü, çünkü onun ne olduğunu anlayacak durumda değillerdi...

İşte o zaman birbirlerini acımadan, kıyasıya döverler; barıştıktan sonra da, ellerindekini, avuçlarındakini böyle günlerde, aza kanan Vavilov'a rehin bırakarak içerler, içerlerdi... Böylece, bu aşağılık yaşam içinden nasıl çıkacaklarını bilemeden, bunaltıcı can sıkıntısıyla kör bir öfkenin içinde debelene debelene güzü geçirirler, bundan çok daha sert olan kış günlerini beklemeye başlarlardı.

Böyle zamanlarda Kuvalda şu felsefesiyle onlara yardıma koşardı:

"Üzülmeyin, kardeşlerim. Her şeyin bir sonu vardır. İşte yaşamın anlamı burada! Kış geçer, yine yaz gelir... Serçenin bile mutluluk türküleri söylediği bir mevsimdir yaz..."

Ama bu sözler yine de yarar sağlamazdı. En durusundan bir yudum su aç bir insanın karnını doyurabilir mi?

Zangoç Taras şarkılar söyler, masallar anlatır, karınca kararınca herkese üzüntülerini unutturmaya çalışırdı. Başarırdı da hem. Bazen çabaları sonunda meyhanedekileri öylesine azgın, öylesine coşkun bir neşeye boğardı ki, hep birden şarkı söylerler, hoplayıp zıplarlar, kahkahayla gülerler, birkaç saat çılgınlar gibi eğlenirlerdi.

Sonra yine bir umursamazlık, bir uyuşukluk çökerdi üzerlerine. İsli lambaların aydınlattığı masalarda meyhanenin koyu sigara dumanına gömülmüş olarak otururlar; eski püskü giysiler içinde hepsi de asık suratlı, birbirleriyle tembel tembel konuşurlarken, dışarda fırtınanın böbürlenen uğultusuna kulak kabartırlardı. O sırada doya doya içki içmek, hem de kendilerinden geçercesine içmek isterdi canları.

Birbirlerinden nefret ederler, her biri arkadaşına karşı yersiz, koyu bir kin duyardı.

II

Yeryüzünde her şey görecedir, kişioğlu için her zaman kötünün daha kötüsü vardır.

Eylül sonlarının umutsuz bir gününde, her zaman yaptığı gibi, hanın kapısı önündeki tuğladan koltuğunda oturan Yüzbaşı Aristid Kuvalda, tüccar Petunnikov'un, Vavilov'un meyhanesinin yanına diktiği taş yapıya bakarak düşünüyordu.

Daha iskeleleri sökülmemiş olan yeni yapı, mum fabrikası olacaktı. Geleceğin mum fabrikası bir sıra üzerine uzayıp giden, karanlık, bomboş pencereleriyle, temelden çatıya değin yükselen iskele ağıyla her bakışta, Yüzbaşı'nın gözüne batıyor; kana bulanmışçasına kırmızı rengiyle cana kıyıcı bir makineye benziyordu. Bu makine henüz çalışmaya başlamamışsa bile, avını kapmak, çiğneyip yutmak için bir dizi derin,

karanlık ağzını oburca açmış bekleyen bir canavar gibiydi. Vavilov'un çatısı yamuk, gövdesi yosunlarla kaplı ahşap meyhanesi fabrikanın tuğla duvarlarından birine yaslanmıştı, bu duruşuyla onu emen kocaman bir asalağı andırıyordu.

Yüzbaşı eski meyhanenin yerine çok geçmeden yeni yapıların kurulacağını düşünmekteydi. Hanı da yıkacaklardı o zaman. Başka bir yer aramak zorunda kalacaktı, ama böyle uygun, ucuz bir yeri bir daha nerden bulabilirdi? Alıştığı yerinden ayrılacağı için acınıyor, üzülüyordu. Hem de bilmem hangi tüccarın salt mum ya da sabun yapmak istemesi yüzünden kalkıp gidecekti oturduğu yerden. Ah, eline fırsat geçse, kısa bir süre için de olsa, düşmanına dünyasını zindan edebilse, ne iyi olurdu! Bu işi büyük bir zevkle yapardı.

Bir gün önce tüccar Petunnikov, yanında mimarı ve oğluyla birlikte hanın avlusuna girmişti. Avluyu ölçmüşler, şuraya buraya bir sürü kazık çakmışlardı. Onlar gittikten sonra Yüzbaşı, Göktaşı'na bunları söküp atmasını söyledi.

Şimdi tüccarı gözünün önüne getiriyordu. Hem pardesüye, hem de entariye benzeyen uzun bir şey giymişti sırtına; kadife kasketi uzun konçlu pırıl pırıl çizmeleriyle kısa boylu, kupkuru bir adamdı tüccar. Elmacık kemikleri çıkık, zayıf bir yüzü, kama gibi sipsivri, kırlaşmış bir sakalı, kırışıklarla kaplı geniş bir alnı vardı. Daracık külrengi gözleri hep kısık duruyor, sanki bir şeyleri dikkatli dikkatli süzüyor gibiydi... Küçük ağzını çevreleyen ince dudaklarıyla, kıkırdaklı sivri burnuyla ve bütün davranışlarıyla sofuca yırtıcı, insanda saygı uyandıran, öfkeli bir görünüşü vardı.

"Ah seni, domuz ile tilkinin dölü!"

Yüzbaşı ancak kendi duyacağı bir sesle böyle söverken, tüccarın ilk karşılaşmalarında söylediği sözü anımsadı. Tüccar Petunnikov, yanında kent meclisinin bir üyesiyle birlikte satın almak için evi gezmeye gelmiş, içerde Yüzbaşı'yı görünce, işlek bir Kostromalı ağzıyla yanındaki adama şöyle sormuştu:

"Kiracımız dediğiniz adam şu karşıda oturan insan bozuntusu mu?"

İşte o günden beri nerdeyse bir buçuk yıl geçti, Yüzbaşı ile tüccar birbirlerini küçük düşürmede ellerinden geleni artlarına koymadılar.

Dün de böyle, Yüzbaşı'nın deyimiyle, hafif bir 'ağız dalaşı antremanı' yapmışlardı karşılıklı olarak. Mimarı uğurladıktan sonra Tüccar ona yaklaşmış, şapkasını mı düzeltmek, yoksa selam mı vermek istediği pek belli olmayan bir hareketle elini başına götürerek;

"Ne o, oturuyor musun?" diye sormuştu. Yüzbaşı da ona aynı ses tonuyla;

"Görüyorum, sen de sürtüyorsun," karşılığını verdi.

Bunu söylerken de çenesini oynatıp sakalını hafifçe hoplattı. Titiz olmayan bir adam bu hareketin hem selam vermek, hem de pipoyu ağzın bir köşesinden öbür köşesine aktarmak için yapıldığını kabul edebilirdi.

Küçücük gözlerini kurnazca kısan Tüccar, Yüzbaşı'yı biraz kızdırmak istiyordu.

"Bende para çok, onun için sürtüyorum. Paralarım piyasaya salıverilsin istiyor. İşte ben de öyle yapıyorum..."

Tüccarın karnını tekmelememek için kendini zor tutan Kuvalda;

"Para sana değil, sen paraya köle oluyorsun demek ki!" dedi.

"Ne fark eder? Parayla yapılan işin her türlüsü hoşuma gider... Ya bir de hiç olmasaydı!.."

Tüccar böyle söylerken gözlerinde yapmacık bir acımayla Yüzbaşı'yı küstahça süzdü. Berikinin üst dudağı seğirdi, iri kurt dişleri açığa çıktı.

"Aklıyla vicdanı olan parasız da yaşar... Zaten para, tam vicdan ölmeye yüz tutarken gelmeye başlar insana... Vicdan azaldıkça para çoğalır..."

"Doğru söylüyorsun... Ama öyleleri vardır ki, ne para, ne de vicdan, hak getire..."

Kuvalda bu söze karşılık safça sordu:

"Sen zengin olmadan önce dediğin gibi miydin?"

Şimdi de bir yeri seğirme sırası Petunnikov'a gelmişti.

İvan Andreyeviç içini çekti, gözlerini kıstı.

"Zengin olmadan önce ne güçlükler çektiğimi bir bilsen!"

"Tahmin ediyorum..."

"Ah ne çok çalıştım, ne çok çalıştım!"

"Kim bilir, kimlerin aleyhine çalışmışsındır!"

"Senin gibi soyluların aleyhine çok!.. Şükürler olsun, onlara unutulmaz dersler verdim."

Yüzbaşı sertçe kesip attı:

"Herhalde öldürmemiş, yalnızca soymuşsundur!"

Petunnikov'un yüzü morardı, lafı hemen değiştirdi.

"Sen ne biçim ev sahibisin? Kendin otururken konuğun ayakta dikiliyor!"

"Kim dedi dikilsin diye? O da otursun istediği yere!"

"Hani oturacak yer nerede?"

"Otursun toprağa... Toprak her pisliği kabul eder..."

"Evet, öyle sana baktıkça anlıyorum... Neyse, senin gibi ağzı bozuk bir herifin yanında daha fazla kalınmaz..."

Petunnikov bunları düzgün, sakin bir sesle söylemiş, ama Yüzbaşı'ya zehir dolu gözlerle, soğuk soğuk bakmıştı.

Sonra da basıp gitmişti. Kuvalda bu gidişinden onun kendisinden korktuğunu anladı. Korkmamış olsaydı, onu handan çoktan kovardı zaten. Yoksa kovmamasının nedeni ayda ödeyeceği beş ruble değildi. Avludan yavaş yavaş yürüyerek çıkan Petunnikov'un sırtına bakarken büyük bir haz duyuyordu. Petunnikov evin avlusundan çıktıktan sonra fabrikasının sağını solunu dolaşmış, iskelelerden bir aşağı bir yukarı çıkıp inmişti. Örümceğin ağında dolaşması gibi, onun böyle iskelelere tırmandığını gören Yüzbaşı, kaç kereler tepetaklak düşmesinin, bir yerlerini sakatlamasının

türlü düşlerini kurmuştu! Hani nerede, bir gün düşüverse de, şöyle kemiklerini kırsa! Hatta bir keresinde bastığı bir tahta ayaklarının altından oynar gibi olmuş. Yüzbaşı heyecanla ayağa fırlamıştı... Ama bir şey olmamıştı gene.

Her zamanki gibi bugün de Aristid Kuvalda'nın gözlerinin önünde aynı kırmızı yapı sırıtıp duruyordu. Özünü emdiği toprağa sanki sımsıkı yapışmıştı, dayanıklı, sağlam bir yapıydı bu. Duvarlarındaki karanlık deliklerle Yüzbaşı'yla alay ederek, pis pis gülüyor gibiydi. Vyezjaya sokağının çirkin gecekondularını aydınlatan sonbahar güneşi onu da bol ışıklarından yoksun bırakmıyordu.

Fabrikanın duvarını gözleriyle şöyle bir ölçen Yüzbaşı;

"Vay anasını!" diyerek yerinden sıçradı. "Seni gidi düzenbaz seni! Geçti mi şimdi yakan elime!"

Böyle diyerek heyecanla ayağa fırladı, kendi kendine homurdanıp gülümseyerek Vavilov'un meyhanesine yollandı.

Vavilov onu büfenin arkasından dostça seslenerek karşıladı.

"O, efendim, hoş gelmişsiniz, sefalar getirmişsiniz!.."

Kıvırcık kır saçlarının çelenk gibi çevrelediği dazlak kafasıyla, tıraşlı yanaklarıyla, diş fırçasının kılları gibi dik duran bıyığıyla bu deri ceketli, kasıntı, çevik adam, her hareketiyle eski bir astsubay olduğunu gösteriyordu.

"Hey Yegor!" diye bağırdı Kuvalda. "Buranın tapusu ile yapı planı var mı?"

"Var!"

Yüzbaşı'nın yüzünden bugün farklı bir şey olduğunu hemen sezen Vavilov, hırsız gözlerine benzeyen kuşkulu gözlerini kısarak ona dik dik baktı.

Yumruğunu tezgâha vurarak oradaki taburelerden birine çöken Yüzbaşı;

"Göster şunları bana!" diye kükredi.

Kuvalda'nın bu heyecanını gören Vavilov kulaklarını dikmişti bir kere.

"Niçin gösterecekmişim?"

"Aptal herif, getir diyorum sana!"

Vavilov alnını buruşturdu, gözlerini sorarcasına tavana dikti.

"Kâğıtları nereye koydum, kâğıtları nereye koydum?" diye söylenmeye başladı kendi kendine.

Tavandan sorusuna herhangi bir yanıt gelmemiş olacak ki, eski astsubay gözlerini göbeğine indirdi derin bir kaygıyla parmaklarını dalgın dalgın tezgaha vurmaya başladı.

Kendisine asıl yakışacak bir meslek olan hırsızlığı değil de, meyhaneciliği seçtiği için bu eski askeri pek sevmeyen Kuvalda öfkeyle bağırdı:

"Şimdi sana naz yapmayı gösteririm!"

"Haa, Aristid Fomiç, anımsadım! Sanırım Bölge Mahkemesi'nde kaldı. Ta tapu kaydını yaptırırken..."

"Bırak bunları, Yegor! Senin iyiliğin için söylüyorum; plan, tapu kâğıdı, daha ne varsa hepsini getir bana. Yoksa zırnık geçmez eline... Anladın mı?"

Vavilov bir şey anlamamıştı, ama Yüzbaşı'nın sesi öyle etkileyici, yüzü öyle ciddiydi ki, Astsubayın gözleri merakla parladı; kâğıtların sandıkta olup olmadığına bir kere bakacağını söyleyerek büfenin arkasındaki kapıdan içeri girdi. İki dakika sonra elinde kâğıtlarla şaşkın şaşkın çıktı geldi.

"Kahrolası, evdeymiş meğer!"

Kuvalda adamı paylamakta gecikmedi:

"Ah, seni maskara! Yazıklar olsun, bir de eski askerim diye övünürsün!"

Sonra içinde, mavi satış belgeleri bulunan bez kaplı dosyayı onun elinden kaptı. Kâğıtları önüne yaydı, Vavilov'un şaşkın bakışları altında, her belgeyi inceden inceye gözden geçirmeye, her satırı okumaya, bu arada anlamlı anlamlı homurdanmaya başladı. Sonunda kararlı bir hareketle ayağa kalktı, kâğıtları tezgâhın üzerinde bırakıp Vavilov'a:

"Dur bir dakika!.." dedi. "Kâğıtları toplama!"

Vavilov gene de kâğıtları toplayıp para kasasının gözüne koydu, güzelce kilitledi, iyi kapandı mı diye eliyle bir kere çekti. Sonra kafasının dazlak yerini dalgın dalgın kaşıdı, meyhanenin sahanlığına doğru yürüdü. Orada dururken Yüzbaşı'nın adımlarıyla meyhanenin ön yüzünü ölçtüğünü, parmaklarını şaklattığını, sonra da düşünceli, ama memnun bir tavırla aynı yeri bir daha ölçtüğünü gördü.

Vavilov'un yüzü gerildi, sonra uzadı, sonra birden sevinçle parladı.

Yüzbaşı kendi hizasına gelince:

"Aristid Fomiç! Deme?" diye bağırdı.

"Demesi filan yok! Bir arşından fazla girmiş. Bu daha cepheden böyle, derinliğine ne kadar olduğunu şimdi anlayacağız..."

"Derinliği mi? Tam otuz iki arşın!"

"Pis moruk, senin de aklın yattı bu işe!"

Vavilov sevincinden çılgına dönmüştü.

"Aklın yattı da laf mı? Sizin o yerin dibine işleyen gözlerinize kurban olsun bu Vavilov."

Birkaç dakika sonra Vavilov'un odasında karşı karşıya oturuyorlar, birasını yudumlayan Yüzbaşı ona durumu açıklıyordu:

"Demek ki, fabrikanın bir duvarı boydan boya senin arsandan geçiyor... Gözünün yaşına bakayım demeyeceksin! Öğretmen gelsin, Bölge Mahkemesi'ne bir dilekçe döşeneceğiz. Fazla pul parası vermemek için davanın değerini çok az göstereceğiz, ama yapının yıkılmasını isteyeceğiz. Mankafa herif buna başkasının mülküne tecavüz derler... Senin için ele geçmez bir fırsat! 'Yıkılsın!' diyeceksin o kadar! Bir düşün, şu kocaman şeyi yıkıp atmak neye mal olur? Önce ver mahkemeye, bir yandan da sıkıştır sıkıştırabildiğin kadar luda dürzüsünü! Kırılmış tuğlalarıyla, yeni temel için eşecekleri toprakla yıkımın kaça çıkacağını bir hesaplarsak!.. Hatta zamanı bile göz önüne ala-

cağız... Bütün bunlardan sonra gel bakalım sofu İuda, sökül şuradan iki bin ruble!"

Doymak bilmez gözlerini kaygılı kaygılı kırpıştıran Vavilov:

"Vermeeez!" diye uzattı.

"Nasıl vermezmiş! Kafanı çalıştırsana bir kere! Vermeyip de ne yapacak? Yıktıracak mı? Yapamaz! Sakın daha aşağıya ineyim deme! Sana rüşvet vermeye kalkacaklar, çok isteyeceksin! Korkutmak isteyecekler, korkmayacaksın! Arkanda biz varız!.."

Yüzbaşı'nın gözleri kudurgan bir sevinçle parladı, heyecandan kızaran yüzü boydan boya seğirdi. Meyhanecinin açgözlülük damarını kabartıp onu bir an önce harekete geçmesi için kandırdıktan sonra, sevinç ve öfkesinden kabına sığmayarak hana yollandı.

Akşam üstü handa toplanan düşkünler Yüzbaşı'nın buluşunu öğrendikten sonra Petunnikov'un buna karşı nasıl bir tepki göstereceğini her biri kendine göre anlatmaya başladı. Adam mahkemeden çağrı kâğıdını alınca kim bilir nasıl şaşırıp öfkelenecekti? Yüzbaşı kendini bir kahraman gibi görüyordu. Çok mutluydu, ötekiler de kendilerini daha az mutlu hissetmiyorlardı. Eski püskü giysileri içinde bir yığın karanlık insan avluda yerlere uzanmış, olayın yarattığı canlılıkla gülüşüp şakalaşıyorlardı. Önlerinden pek çok kereler geçmiş olan Tüccar Petunnikov'u tanıyorlardı hepsi de. Küçük görürcesine kıstığı gözleriyle avludaki süprüntülere baktığı gibi bakardı onlara. Her şeyiyle "Ben tokum!" diye bağıran bu adamın boyalı çizmeleri bile onları hor görürcesine parlardı. Ve şimdi bu bir işe yaramaz yaratıklardan biri, tüccarın kesesiyle onuruna ağır bir darbe indirecekti. Kimin hoşuna gitmezdi böyle bir şey?

Bu insanların gözünde kötülüğün çekici bir yanı vardı. Güçlerinin yettiği, kullanmasını bildikleri tek silahlarıydı kötülük. Her birinin içinde, yırtık pırtık giyinmeyen, karnı

tok sırtı pek insanlara karşı yarı bilinçli, bulanık, derin bir hınç vardı; bu duygu her birinde ayrı bir gelişim aşamasında bulunuyordu. İşte bu hınç dolayısıyla Kuvalda'nın tüccar Petunnikov'a karşı açtığı savaşa büyük ilgi duyuyorlardı.

Han sakinleri yeni olaylar bekleyerek iki hafta geçirdiler, bu arada Petunnikov bir kere olsun yapıya uğramadı. Sonra onun kentte bulunmadığı, mahkeme çağrısının daha kendisine verilmediği öğrenildi. Kuvalda yurttaşlık hukukunun uygulanış biçimine atıp tutuyordu. Bu tüccar, yaşamında hiçbir zaman bu serserilerin onu beklediği denli sabırsızlıkla beklenmemişti.

Elini yanağına dayayarak alaycı, üzgün bir tavırla kente bakan Zangoç Taras bir şarkı tutturmuştu:

Gelmiyor güzelim, gelmiyor...
Demek beni sevmiyor!

Ama bir akşam üstü Petunnikov çıkageldi. Bindiği gösterişli arabayı, sırtında ekose bol paltosu, siyah gözlükleriyle, kırmızı yanakları bir delikanlı olan oğlu sürüyordu. Araba durunca atları iskeleye bağladılar, delikanlı cebinden bir şerit metre çıkardı; suratları bir karış asık, arsayı ölçmeye başladılar. İkisinin de ağzını bıçak açmıyordu.

Yüzbaşı kasılarak;

"Vay vay vay!" diye söylendi yüksek sesle.

Handa bulunan kopuklar evin kapısının önüne yığıldılar, olup bitenleri seyrederken düşündüklerini söylemekten de geri kalmıyorlardı.

"Çalmaya alışkın olmak ne demektir, siz bilmezsiniz! İnsan çalmayı istemediği halde, çaldığından fazlasını tehlikeye atarak, yanlışlıkla da çalar bazen..."

Yüzbaşı'nın Tüccara sözde acıdığı için söylediği bu sözler yanındakileri güldürüyor, onlar da aynı yolda laflar ediyorlardı.

Alaylara daha fazla dayanamayan Petunnikov birden parladı:

"Hey, sana söylüyorum! Sözlerine dikkat et, yoksa veririm seni mahkemeye!"

Yüzbaşı'nın buna pek aldırdığı yoktu.

"Tanıksız bir şey yapamazsın... Öz oğlun da senin için tanıklık edemez!.."

"Benden söylemesi, el elden üstündür, ona göre!"

Petunnikov böyle diyerek onlara doğru parmağını salladı... Derin hesaplara dalmış olan oğlu ise, babasıyla eğlenip duran bir yığın karanlık, öfkeli insana aldırış bile etmiyordu. Başını döndürüp bir kez olsun bakmamıştı onlara.

Genç Petunnikov'u adım atışlarına dek incelemiş olan Kırıntı;

"Toy örümcek çok dayanıklı!" dedi.

Gerekli yerleri ölçüp biçtikten sonra İvan Andreyeviç, kaşları çatık, konuşmadan arabasına bindi, sürdü gitti; oğlu ise sert adımlarla Vavilov'un meyhanesine doğru yürüyerek içerde kayboldu.

Kuvalda şaşkınlıkla:

"Ooo! Çok da kararlı hırsızın piçi!.." dedi. "Eee! Şimdi ne olacak?"

Kırıntı ise söylediklerinin doğruluğuna inanan bir adamın kesin tavrıyla;

"Ne mi olacak? Küçük Petunnikov, Yegor Vavilov'u rüşvetle yola getirecek!" karşılığını verdi.

Sivri yüzünde beliren sevinci gizlemeksizin zevkli zevkli dilini şaklattı.

"Çok mu hoşuna gitti?" diye sordu Kuvalda sertçe.

Kırıntı gözlerini kıstı, ellerini ovuşturdu, sonra zevkle;

"İnsanların hesaplarında yanılmaları çok hoşuma gider," dedi.

Yüzbaşı öfkeyle yere tükürdü, ona karşılık vermedi. Yarı yıkık evin kapısının önünde duruyorlar, konuşmadan

meyhanenin kapısını gözlüyorlardı. Bu sessiz bekleyiş bir saatten fazla sürdü. Sonra meyhanenin kapısı açık, Petunnikov tıpkı girdiği gibi sakin, içerden çıktı. Çıkar çıkmaz bir an duraladı, birkaç kere öksürdü, paltosunun yakasını kaldırdı, kendisine bakan insanlara şöyle bir göz attı, sonra sokaktan kente doğru yürüdü.

Yüzbaşı onu gözleriyle izlerken Kırıntı'ya seslendi:

"Akrep ile domuzlar böceğinin dölü, haklısın gibime geliyor... Bilirim, pis şeylerin kokusunu tez alırsın... Genç dolandırıcının suratından da belli ki, istediğini elde etmiş... Yegorka ne kadar aldı acaba? Güvenilmez, kanar bu herif... Çünkü aynı tarlanın dikenidir. Eğer almadıysa siz de benim yüzüme tükürün! Biz de tuttuk böyle bir adama akıl verdik... Aptallığıma doymayayım! Görün işte arkadaşlar, her şey bize karşı! Hep kahpe dünya! Birisinin suratına tüküreyim desem, tükürüğüm dönüp kendi yüzüme gelecek..."

Bu özdeyişle kendini biraz avutan Yüzbaşı düşkünlere baktı. Hepsi de aynı düş kırıklığı içindeydiler, çünkü Vavilov ile Petunnikov arasında geçenlerin umdukları gibi çıkmadığını sezinlemişlerdi. Bu da çok güçlerine gidiyordu. Kişioğlunun kötülük yapamayacağını anlaması, iyilik yapamayacağını anlamasından daha çok içini burkar; çünkü kötülük yapmak öylesine kolay, öylesine basittir ki!..

"E, burada ne dikiliyoruz?" dedi. "Bekleyecek bir şeyimiz kalmadı. Bir bahşişimiz var, onu da derisini yüzer, gene alırım Yegor'dan... İuda'nın çatısı altındaki huzur dolu, mutlu yaşantımızın da sonu gelmiştir artık. İuda dürzüsü hepimizi kovmakta gecikmeyecektir... İsyancılar tayfası başkanı olarak size bunu söylemeyi görev bilirim."

Son üzüntülü üzüntülü güldü. Kuvalda bunu görerek;

"Ne oldu, gardiyan?" diye sordu.

"Ya ben şimdi nereye gideceğim?"

"Bak, iki gözüm, çok önemli bir soru bu... Ama üzülme sen, yanıtı bir gün kendi yazgın verecek!"

Yüzbaşı böyle söyleyerek hana doğru dalgın dalgın yürüdü. Düşkünler de onun arkasından isteksizce kalktılar.

Berduşların ortasında yürüyen Yüzbaşı;

"Tehlike anının gelip çatmasını bekleyeceğiz," dedi. "Kolumuzdan tutup attıkları zaman kendimize yeni bir in buluruz. Şimdiden bu düşüncelerle yaşantımızı zehir etmeyelim... Bunalım sırasında insanlar daha güçlü olurlar... Yaşamak baştan başa tehlike kesilip bizler kellemizi kurtarmak için çırpındıkça, yemin ederim, yaşam daha bir renklenir, bizler bir başka coşku duyarız yaşamaktan..."

Kırıntı gülümsemeye başladı.

"Demek istiyorsun ki, birbirimizin boğazına daha bir hınçla sarılırız!"

Düşüncelerinin açıklanmasını sevmeyen Yüzbaşı öfkeyle;

"Öyle olsa ne çıkar?" dedi.

"Hiç!.. Ne çıkacak! Bir yere çabuk gitmek isteyenler atları kamçılar, makinelerin ateşini artırırlar."

"Doğru... Bırak gitsinler, cehennemin dibine yolları var. Benim derdim başka. Ben isterdim ki, yer yerinden oynasın, her şey yansın yıkılsın, ama en son ölen ben olayım. Başkalarının yok oluşunu göreyim önce..."

"Siz çıldırmışsınız!"

"Çıldırmışsam ne olmuş? Ben düşmüş, köşeye itilmiş bir adamım... Öyleyse... Kimseyle ne bağım kalmış, ne bağlantım... Çevremde her şeye boş verebilirim artık. Değil mi ki, yaşamım baştan başa böyle kurulmuş, eskiyle hiçbir ilişiğim kalmamalı... Karnı tok, üstü başı düzgün insanlara karşı; karın tokluğunda, kılık düzgünlüğünde onlardan geride kaldığım için, beni hor gördükleri için davranışlarımı değiştirmeliyim... Ondan sonra da içimde yeni bir duygu beslemeliyim... Anladın mı şimdi? İstiyorum ki, İuda Petunnikov türünden adamlar önümden geçerlerken heybetli görünüşüm karşısında kaçacak delik arasınlar, korkudan ödleri patlasın!"

Kırıntı gülerek;

"Bıçak gibi kesen bir diliniz var!" dedi. Kuvalda onu küçük görürcesine süzdü.

"Ah, zavallı çocuk!.. Sen ne bilirsin, neden anlarsın? Yaşamında düşünce nedir hiç tanıdın mı? Ama ben çok düşünmüş, senin anlayamayacağın kitapları okumuş bir insanım."

"Daha neler! Bu işler bana göre değil... Peki, sen çok okumuş, çok düşünmüşsün, ben de bunların hiçbirini yapamamışım; öyleyken gene de birbirimizden pek uzakta sayılmayız..."

"Yıkıl karşımdan!"

Kuvalda ile Kırıntı'nın arasında geçen konuşmalar her zaman böyle biterdi. Öğretmen yokken konuşmaları –Yüzbaşı da pek iyi bilirdi ki– yalnızca havayı bozmakla kalırdı. Onu ne doğru-dürüst dinleyen, ne de konuştuklarını anlayan çıkardı, ama gene de o konuşmadan edemezdi. Şimdi de böyle, karşısındakine bağırdıktan sonra kendini arkadaşlarının yanında yalnız hissetti. Ama konuşmak istiyordu canı, bu isteği yenemediği için Simtsov'a döndü:

"Söyle bakalım, Aleksey Maksimnoviç, sen şu saçları ağarmış başını nereye sokacaksın?"

İhtiyar, babacan bir tavırla güldü, eliyle burnunu sildi.

"Bilmiyorum... İlerde belli olacak... Biz çok şey istemeyiz. İçecek bir yudum içki bulabilirsek yeter de artar bile..."

"Kolay gibi görünürse de, önemli bir sorun bu!"

Simtsov, Yüzbaşı'ya bir süre yanıt vermedi, sonra kadınlar kendini sevdiği için, herkesten daha çabuk işini yoluna koyacağını söyledi. Yalan da değildi: Orospulardan, ufak tefek kazançlarıyla ona birkaç günlüğüne bakan iki üç metresi olurdu her zaman. Kadınlar onu sık sık dövseler de, o dişini sıkar, buna katlanırdı. Acıdıklarından mıdır nedir, kıyasıya dövmezlerdi. Yaman bir zamparaydı, mutsuzluklarının tümüne kadınların sebep olduğunu söylerdi. Kadınlara bu yakınlığı, kadınların da ona ilgisi ihtiyarın sık sık

hastalanışından, giysilerinin ise arkadaşlarınınkine göre daha temiz, daha düzgün oluşundan anlaşılabilirdi. İşte şimdi hanın kapısı önünde öbür kopuklarla birlikte otururken, Redka'nın onu yanına çağırdığını, ama arkadaşlarından ayrılmak istemediği için onun yanına gitmediğini övüne övüne anlatıyordu.

Onu ilgiyle, epeyce de kıskanarak dinliyorlardı. Redka'yı iyi tanırlardı, yakınlarda bir yerde otururdu; ikinci kez hırsızlık yaptığı için birkaç ay hapiste yatmıştı geçenlerde. Çopur yüzü, her zaman baygın baygın bakan güzel gözleri, uzun boyu ile iri yarı bir köylü karısı, eski bir sütanneydi.

Kırıntı, durumundan memnun gülümseyen Simtsov'a bakarak;

"Ah, seni koca iblis!" dedi.

"Kadınlar beni neden mi severler? Onların ruhlarını okurum da ondan..."

Kuvalda soruyormuş gibi;

"Ya!" dedi yüksek sesle.

"Onlara kendimi özletmesini bilirim. Kadınları tanımazsınız. Aslında istediğinizi yaptırabilirsiniz onlara. Önlerinde diz çökün, sizi öldürmeleri için yalvarın, eğer size acıyıp öldürmezlerse ben de insan değilim..."

Alaycı, karanlık gülüşüyle gülen Martyanov kararlı bir sesle bağırdı:

"Ben de şu anda birini öldürebilirim!"

Kırıntı biraz yana çekilerek;

"Kimi?" diye sordu ürkekçe.

"Kimi olursa... Petunnikov'u... Yegorka'yı... Daha olmadı seni..."

Kuvalda çok şaşırmıştı.

"Niçin öldürecekmişsin?"

"Sibirya'ya sürgün gitmek istiyorum da ondan... Bu aşağılık yaşamdan bıktım artık... Hiç olmazsa orada ne biçim bir yaşam olduğu belli."

"Öyle," dedi Yüzbaşı hüzünle, "Sibirya'yı boylayınca daha iyi anlarsın."

Ne Petunnikov hakkında, ne de yakında handan çıkarılacakları konusunda daha fazla konuşmadılar. Buradan ayrılışın er geç başlarına geleceğini bildiklerine göre, bir de bu düşüncelerle zihinlerini yormanın ne gereği vardı! Konuşmakla durumları düzelmeyeceği gibi, hava henüz soğuk olmadığı için, geceleri kentin dışında istedikleri yerde uyuyabilirlerdi.

Çayırda halka olup oturarak akıllarına gelen her şeyden konuşurlar, özgürce konudan konuya geçerler, birbirlerinin sözlerine, ancak konuşmasının kesilmeden uzayıp gitmesine yetecek kadar dikkat ederlerdi. Susmak can sıkıcıydı; dikkatle dinlemek ise hem can sıkıcı, hem de yorucuydu.

Düşkünlerin bu toplantılarının imrenilecek bir yanı vardı: Kimse kendisini olduğundan daha iyi görmeye kalkmaz, bir başkasının da kendisine karşı böyle davranmasına fırsat vermezdi.

Ağustos güneşi, taranmamış başları ile sırtlarını yakıcı ışıklarının altına koyan, paçavralar içindeki bu insanları durmamacasına ısıtıyordu. Onların bu görünüşü, bitkiler dünyasıyla hayvanlar ve taş toprak dünyasının karmakarışık birleşimini çok iyi ortaya koymaktaydı. Avlunun dört bir köşesinden gür yabanıl otlar fışkırmıştı; yapışkan tohumların pıtrak gibi kapladığı yüksek dulavratotları ile hiçbir işe yaramayan birtakım başka bitkiler, gene hiçbir işe yaramayan bu insanların tek süsüydü...

Vavilov'un meyhanesinde ise aşağıdaki sahne geçmişti.

Genç Petunnikov içeriye ağır ağır girmiş, çevresine şöyle bir bakınmış, tiksintiyle yüzünü buruşturmuş, sonra başından boz şapkasını çıkarmış, kendisini saygıyla, tatlı tatlı gülümseyerek karşılayan meyhaneciye sormuştu:

"Yegor Terentyeviç Vavilov siz misiniz?"

"Evet, benim!"

Astsubay, bu yanıtı verirken karşısındakinin üzerine atlayacakmış gibi tezgahın üzerine abanmıştı.

"Sizinle bir konuyu görüşmek istiyorum."

"Hay hay... Şöyle içeri buyrun!"

Odaya girdiler; konuk, yuvarlak masanın arkasındaki divana, ev sahibi ise onun karşısına, sandalyeye oturdu. Köşedeki üç kapılı büyük aziz tasvirleri dolabının önünde bir kandil yanıyordu, dolabın yanında, duvarda başta tasvirler asılıydı. Tasvirlerin kapakları yeniymiş gibi tertemiz, pırıl pırıldı. Çeşit çeşit eski mobilyalarla, sandıklarla tıklım tıklım dolu olan odada ağaç boyası, tütün ve lahana turşusu kokuyordu. Petunnikov çevresine bir daha bakındı, yüzünü ekşitti. Vavilov içini çekerek tasvirlere baktı, sonra birbirlerini uzun uzun süzdüler: Hoşlanmışlardı birbirlerinden. Petunnikov'un hoşuna giden şey Vavilov'un ılık ılık bakan, hırsız gözleriydi. Vavilov ise Petunnikov'un elmacık kemikleri çıkık, ablak, soğuk, kararlı yüzünü, beyaz sık dişlerini beğenmişti.

Petunnikov;

"Evet, efendim, herhalde kim olduğumu, buraya niçin geldiğimi tahmin etmişsinizdir!" diyerek söze başladı.

Astsubay saygıyla;

"Dava konusu için geldiğinizi sanıyorum," karşılığını verdi.

"Evet, bunun için geldim. Konuya açık yüreklilikle, nazlanmadan girişinize memnun oldum."

"Askeriz ne de olsa..."

"Belli. İşi bir an önce bitirebilmek için sonuna değin açık yürekli, yalın olalım."

"Doğru söylüyorsunuz."

"Eh öyleyse... Bakın, siz davanızda bütünüyle haklısınız, kazanacağınız da apaçık ortada... Her şeyden önce size bunu söylemeyi bir borç bilirim."

Gülümsediğini belli etmemek için gözlerini kırpan Astsubay:

"Çok teşekkür ederim," dedi.

"Şimdi söyleyin bakalım, yakında komşularınız olacak bizlerle tanışmaya bu denli sert, hemen mahkemeye vermekle başlamanıza sebep neydi?"

Vavilov omuz silkerek sustu.

"Doğrudan doğruya bize gelseniz de, her şeyi dostça çözseydik daha iyi olmaz mıydı? Ne dersiniz?"

"Elbette daha iyi olurdu. Ama siz ortada neler döndüğünü bilmiyorsunuz ki! Ben kendi isteğimle harekete geçmiş değilim. Birisi bana akıl verdi... Nasıl davranmanın daha uygun olduğunu şimdi anladım, ama çok geç artık."

"Demek böyle... Bu aklı size bir avukat mı verdi?"

"Onun gibi bir şey..."

"Ya!.. Neyse geçelim bunları... Siz şimdi bu sorunu anlaşma yoluyla bitirmek istiyor musunuz?"

"Evet, evet, istiyorum. Üstelik çok sevinirim."

Petunnikov sustu, adama baktı, kuru sesiyle sordu birden:

"Peki bunu niçin istiyorsunuz?"

Vavilov böyle bir soru beklemediği için hemen karşılık veremedi. Onun düşüncesine göre gereksiz bir soruydu bu, durumunun üstünlüğünü bildiği için Petunnikov'un oğlunun yüzüne açıkça bakarak güldü.

"Niçin olduğu ortada... Başkalarıyla anlaşmaya çalışmalı insan."

Petunnikov onun sözünü keserek;

"Hayır, tam sizin söylediğiniz gibi değil," dedi. "Bizimle niçin barışmak istediğinizi pek iyi anlamışa benzemiyorsunuz. Bakın, ben size anlatayım..."

Asker biraz şaşırmıştı. Tepeden tırnağa ekose kumaştan giysileriyle oldukça gülünç bir görünüşü olan bu genç adam, eski bölük komutanı Rakşin'e nasıl da benziyordu!

Bir vuruşta erlerin üç dişini birden döken Yüzbaşı Rakşin de tıpkı böyle konuşurdu.

"Birbirimizle komşu olursak bundan en çok yararlanan siz olacaksınız. İşte bunun için bizimle barışmak istiyorsunuz. Bundan yararlanacaksınız, çünkü fabrikamızda en az yüz elli, zamanı gelince daha çok işçi çalışacak. Bunun yüz kişisi her hafta sonu para alınca meyhanenizden birer bardak içki içse, demek oluyor ki, siz şimdi sattığınızdan ayda dört yüz bardak daha fazla içki satacaksınız. Gene ben en azından tutuyorum. Madem meyhane açmışsınız, istediğiniz kadar kazanmak bal gibi hakkınızdır. Deneyimli, işini bilir bir adam olduğunuz anlaşılıyor, komşuluğumuzun size ne gibi yararlar sağlayacağını gözünüzün önüne getirin bir kez!"

"Doğru söylüyorsunuz... Bunları ben de düşünmüştüm..."

"Öyleyse başka yapacak bir şey kaldı mı?"

"Kalmadı!.. Anlaşırız biz de..."

"İşi böyle tatlıya bağlamanıza çok sevindim. Babama karşı açtığınız davadan caydığınızı gösteren bir dilekçeyi de yanıma almıştım. İşte, okuyup imzalayın."

Vavilov belermiş gözlerle adama baktı, işin altından 'çapanoğlu' çıkacağını sezerek korkuyla irkildi.

"Anlamadım... İmza mı dediniz? Nasıl olur?"

İmzalanacak yeri ona buyurucasına gösteren Petunnikov.

"Çok kolay!" dedi. "Adınızı soyadınızı yazarsınız, olur biter..."

"Siz neler söylüyorsunuz! Onu sormuyorum ben... Arsama karşılık bir para almadan olur mu böyle şey?"

"Orası zaten bir işinize yaramıyor ki!"

"Olsun... Benim toprağım değil mi?"

"Elbette sizin... Peki, ne kadar istiyorsunuz?"

Vavilov ürkek ürkek;

"Bari dava değeri kadar olsun," dedi. "Orada yazıldığı gibi..."

Petunnikov gevrek gevrek gülmeye başladı.

"Altı yüz ruble mi? Doğrusu çok garip bir adamsınız!"

"Haklılığım apaçık ortada... İki bin ruble bile isteyebilirim... Hatta binanızın yıkılması için dayatabilirim. Hem de artık böyle istiyorum... Çünkü dava değeri çok düşük. Varsın yıkılsın!"

"Daha ne duruyorsunuz, yıktırın haydi?.. Sizi üç dört yıl uğraştırıp başınıza bir sürü mahkeme masrafı açtıktan sonra belki de yıkarız... Sonra paraya acımayıp burnunuzun dibine sizinkinden daha iyi bir lokanta ile bir de meyhane kondurduk mu, güme giden siz olursunuz. Güme gitmeniz için elimizden geleni ardımıza koymayacağımızı da çok iyi bilin! Meyhane için daha şimdiden işe girişebilirdik, ama bizi çok uğraştıracak, hem de zamanımız kıt. Sonra size de acıdık; hiç neden yokken, şurada kimseye zararı dokunmayan bir adamın niçin ekmeğini elinden alalım, dedik."

Dişlerini sıkarak konuğuna bakan Yegor Terentyeviç, onun alınyazısını değiştirecek kişi olduğunu anlıyordu. Ekose giysisi içindeki bu soğuk, durgun, amansız düşmanın karşısında acıyordu kendine.

"İşte böyle, astsubayım, bizimle komşu olup bir de iyi geçindiniz mi, çok para kazanacaksınız demektir. Size yardım için elimizden geleni yaparız. Örneğin, hemen küçük bir dükkân açmanızı şimdiden öğütlerim. Şöyle tütün, kibrit, ekmek, hıyar turşusu falan satarsınız. Bu gibi şeylerin sürümü çoktur."

Vavilov onu dinliyor, aptal bir insan olmadığı için düşmanının gönül yüceliğine sığınmanın tek çıkar yol olduğunu anlıyordu. En iyisi işe buradan başlamalıydı. Bu düşünceyle ve öfkesini, gücenikliğini nasıl gizleyeceğini bilemeden, Kuvalda'ya sövüp savmaya başladı...

"Kahrolası sarhoş! Murdar pezevenk!"

Petunnikov sakin bir sesle sordu:

"Galiba size dilekçeyi verdiren avukata sövüyorsunuz?" Sonra içini çekerek devam etti:

"Size karşı zalimce davransaydık, bu adam gerçekten size kötü bir oyun oynayabilirdi..."

Eski asker üzgün üzgün elini salladı.

"Ah, ben nerden bileyim! Üstelik iki kişiler... Biri akıl verdi, öbürü yazdı... Muhabir olacak namussuz!"

"Muhabirliği de nerden çıktı?"

"Gazetelere yazı yazar... İkisi de sizin handa kalırlar... Ah, ne biçim insan bunlar! Yalvarırım, yaka paça atın hepsini oradan! Haydutlar! Bizim sokakta oturan öbür insanları da kışkırtan, baştan çıkaran yine onlar... İnsana rahat yüzü göstermezler... Başa beladırlar canım! İsterler soyarlar, isterler yakarlar, yıkarlar..."

"Muhabir dediğiniz nasıl bir adam?"

"O mu? Sarhoşun teki! Bir zamanlar öğretmenmiş, sonra kovulmuş. Varını yoğunu içkiye yatırmış... Şimdi de gazetelere yazılar gönderir, herkese dilekçe yazar. Aşağılık bir heriftir!"

"Hımmmm! Dilekçeyi size o yazdı demek! İnşaattaki düzensizlikleri de o bildirmiş olacak... İskeleler doğru dürüst konmamış mı, ne olmuş!.."

"O'dur! Biliyorum, o köpek yaptı bunu! Bize o yazıyı okudu da, Petunnikov'a zarara soktum diye övündüydü."

"Demek böyle!.. E, uzlaşmak niyetinde misiniz hâlâ?"

"Uzlaşmak mı dediniz?"

Eski asker başını önüne eğdi, düşüncelere daldı. Ensesini kaşıyarak küskün bir sesle;

"Ah, alnımın kara yazısı!" diye inledi.

Petunnikov bir sigara yaktı, ona akıl verircesine;

"Zamanında niçin daha iyi bir öğrenim görmediniz, fazla okumadınız!" dedi.

"Okumak mı? Ah, efendiciğim, asıl sorun bu değil. Bağımsız olamayışımız asıl sorun. Şu bizim sürdüğümüz yaşa-

ma yaşam mı denir? Yok, kötü bir şey mi yaptım; yok, biri bir laf mı söyleyecek diye günlerim hep korku içinde geçiyor... İstediğim gibi rahat hareket edemiyorum... Peki niçin? Korkuyorum da ondan... Öğretmen denen iblis gazetede benim için kötü bir şey yazacak, sağlık ekibi gelip ceza kesecek diye ödüm kopuyor... Şu handaki adamlar yok mu ya, tekin değildir bunlar!.. Canları isterse kundaklarlar, öldürürler, soyarlar... Elim kolum bağlı bu adamlara karşı... Polisten de korkuları yok... Kodese girmekten zerrece çekinmezler... Çünkü orada ekmek elden, su gölden..."

"Hele sizinle bir anlaşalım, sonra onları uzaklaştırmak kolay..."

Vavilov suratını astı, üzgün bir sesle sordu:

"Nasıl anlaşacağız?"

"Koşullarınızı söyleyin."

"Altı yüz ruble dedik ya! Dava değerini verin yeter..." Tüccar heyecanlanmadan sordu:

"Yüz ruble yetmez mi?"

Sonra karşısındaki adamı uzun uzun süzdü, yüzüne yumuşak bir gülümseme yayıldı.

"Bundan bir ruble fazla olmaz..."

Böyle söyleyerek gözlüğünü eline aldı, cebinden çıkardığı mendiliyle camlarını ağır ağır silmeye başladı. Vavilov içini dolduran sıkıntıyla adama bakarken, bir yandan da ona karşı derin bir saygı duyuyordu. Genç Petunnikov'un durgun yüzünde, külrengi iri gözlerinde, geniş elmacık kemiklerinde, tıknaz vücudunda, aklın disiplinine girmiş, kendine güvenen büyük bir gücün varlığı hissediliyordu. Onun kendisiyle konuşmasını da çok beğenmişti, eski asker; dengi olmadığı halde, onun kendisiyle büyüklük taslamadan, kardeşiyle konuşuyormuş gibi dostça, teklifsizce konuşmasına bayılmıştı. Onu hemen hemen hayranlıkla seyrederken, içini dolduran, bütün öteki duyguları körelten merakını yenemediği için;

"Siz nerede okudunuz, efendim?" diye sordu.

"Teknik okulda. Niçin sordunuz?"

Genç Petunnikov yüzünde tatlı bir gülümsemeyle ona bakıyordu.

"Hiç, sordum işte... Kusura bakmayın."

Eski asker başını önüne eğdi; sonra birden hayranlıkla, imrenmeyle, hatta karşısındaki adamdan aldığı esinle;

"Doğru!" dedi. "Öğrenim başka şeymiş! Boşuna bilim ışıktır, dememişler... Bizlere gelince, güneş ışığında baykuşlar gibiyiz... İşte efendim, durum böyle... Şu işi bitirelim mi artık?"

Kararlı bir tavırla elini Petunnikov'a uzattı, ezile büzüle:

"Beş yüz olmaz mı?" dedi.

"Yüz rubleden bir kuruş fazla olmaz, Yegor Teretyeviç!"

Petunnikov daha fazla veremediği için üzülüyormuş gibi omuz silkti, iri beyaz eliyle astsubayın kıllı eline vurdu.

Çok geçmeden işi bitirdiler, çünkü eski asker birden Petunnikov'un isteğine uyarak aşağı doğru büyük sıçrayışlar yapmış, öbürü ise bir santim yerinden kıpırdamamıştı. Vavilov yüz rubleyi alıp kâğıdı imzalayınca kalemi masaya sertçe fırlattı.

"E, şimdi geriye altın bölükle kozumuzu paylaşmak kalıyor! Biliyorum, beni alaya alacaklar, etmediklerini bırakmayacaklar bu heriler!"

Hiçbir şey olmamış gibi ağzından çıkardığı ince duman halkalarını seyreden gene Petunnikov;

"Siz de onlara dava dilekçenizde belirtilen bütün parayı aldığınızı söylersiniz," dedi.

"İnanırlar mı sanıyorsunuz? Bunlar akıllı dolandırıcılar, hem de..."

Vavilov düşkünleri nefret ettiği bir adamla, yaşlı tüccarla karşılaştırmak üzereydi ki, aklına böyle bir kişinin gelmesinden şaşırıp ürkerek tüccarın oğluna baktı. Beriki sigarasını içmeye devam ediyor, bu işe epeyce dalmış görünü-

yordu. Petunnikov çok geçmeden gitti, giderken, bir kere daha o tedirginlik kaynağı insanların yuvasını dağıtacağına söz verdi. Vavilov onun ensesine bakarak içini çekiyor, süprüntülüğe dönmüş, delik deşik yoldan yukarı doğru sert adımlarla tırmanan bu adamın arkasından haykırmak, ona kötü, kırıcı sözler söylemek için içinde büyük bir istek duyuyordu.

Yüzbaşı meyhaneye akşam geldi. Kaşlarını çatmış, sağ yumruğunu iyice sıkmıştı. Vavilov onu görünce suçlu suçlu gülümsedi.

"Eee, anlat bakalım Kabil ile Yuda'nın torunu..."

Vavilov içini çekti, gözlerini yere indirerek;

"Hallettik..." dedi.

"Kuşkum yok bundan! Kaç para aldın bakayım?"

"Dört yüz ruble..."

"Yalan söylüyorsun... Ama olsun benim için böylesi daha iyi... Bak Yegorka, fazla mırın kırın etmeden bana yüzde on buluş payı, dilekçeyi yazdığı için Öğretmen'e yirmi beş ruble, sonra bizimkilere bir kova votka ve şöyle iyisinden meze vereceksin. Parayı hemen şimdi alırım, içkiyi filan da saat sekizde hazır et!"

Vavilov'un yüzü yeşile döndü, belermiş gözlerini Kuvalda'ya dikti.

"Olmaz öyle şey! Vermem vallahi! Düpedüz soygunculuk sizin bu yaptığınız! Hayır, iştahınızı gelecek bayrama saklayın! Bakın şunlara yahu! Benim gözümü korkutamazsınız artık. Ben şimdi..."

Kuvalda saatine baktı.

"Şu iğrenç konuşmanı bitirmen için işte sana on dakika! Bu süre sonunda dilini tut ve istediğimi ver. Sen vermezsen ben almasını bilirim! Bizim Son sana ne sattı bakayım? Gazetede Basov'un dükkânındaki hırsızlığı okudun mu?.. Anlıyorsun ya, gözümüzden bir şey kaçmıyor... Sen bizi daha tanımamışsın... Unutma sakın, bu gece olacak her şey!"

"Aristid Fomiç, bütün bunlara sebep ne?"

"Fazla konuşma! Kalın kafana girmedi mi söylediklerim?"

Uzun boyu, kır saçlarıyla bir de kaşlarını çatmış olan Kuvalda daha bir heybetli görünüyor, yavaş yavaş konuşurken kalın boğuk sesi boş meyhanede bir kötülüğün habercisi gibi çınlıyordu. Vavilov ondan her zaman biraz korkardı, çünkü hem eski bir subaydı, üstelik yitirecek fazla bir şeyi yoktu. Kuvalda şimdi de başka bir yüzüyle karşısına dikilmişti: Her zamanki gibi uzun ve tuhaf tuhaf konuşmuyordu, şakacı bir sertliğin bile bulunmadığı sesinde herkesin kendine boyun eğeceğine inanmış bir komutanın edası vardı. Vavilov, Yüzbaşı'nın kendisini mahvedeceğini, hem de gözünü kırpmadan mahvedeceğini hissediyordu. Kuvvete boyun eğmekten başka çare yoktur. Ama yüreği korkuyla titrerken Vavilov bir kere daha cezadan kurtulmayı deneyecekti. Derin derin içini çekti, sakin bir sesle konuşmaya başladı:

"Yalancının mumu yatsıya kadar yanarmış... Ben size yalan söyledim. Olduğumdan daha akıllı görünmek istedim... Aldığım para yüz rubleydi ancak..."

"Eee!"

"İlk söylediğim gibi dört yüz değildi yani... Buna göre..."

"Benim aklım ermez ona! Senin şimdi mi, yoksa demin mi yalan söylediğini nerden bileyim? Fazla değil altmış beş ruble borçlusun bize... Tamam mı?"

"Hey Tanrım, sen bana acı! Aristid Fomiç, ben size ne kötülük ettim ki, bana böyle davranıyorsunuz?"

"Kötülük etseydin ne olacaktı? Bırak bu lafları, Yegorka! Fazla uzatma!"

"Peki, vereceğim istediğinizi... Ama dilerim, siz de cezanızı bulasınız!"

"Kapa şu pis ağzını, Tanrı'nın belası herif! Ben cezamı

çekiyorum zaten... Senin mendebur suratını görmekten, senin gibi bir iblisle konuşmaktan daha büyük ceza mı olur? Seni şimdi şurada sinek ezer gibi ezerim!"

Öfkeden gözleri yerinden oynayan Kuvalda yumruğunu Vavilov'un burnuna dayadı, dişlerini gıcırdatarak sırıttı.

O meyhaneden gider gitmez Vavilov çarpık çarpık gülümsedi, gözlerini kırpıştırmaya başladı. Sonra da yanaklarından aşağıya iki damla gözyaşı süzüldü. Birtakım külrengi garip damlalardı bunlar, adamcağızın bıyığına değin inince yerlerinde yenileri peydahlanıyordu. O zaman Vavilov odasına girdi, tasvirlerin önünde durdu; dua etmeden, yerinden kıpırdanmadan, kahverengi buruşuk yanaklarından gözyaşlarını silmeden öylece dikildi kaldı.

Yalnız başına çayırlara, ormanlara çekilmeyi seven Zangoç Taras düşkünlere kıra gitmeyi, oradaki bir yarın dibinde, doğanın kucağında Vavilov'un votkasını içmeyi önerdi. Ama Yüzbaşı ile ötekiler hem Zangoç'a, hem de doğaya lanet yağdırdılar; sonunda hanın avlusunda içmeye karar verildi.

Aristid Fomiç düşkünleri sayıyordu:

"Bir, iki üç... Toplam on üç kişiyiz. Öğretmen yok... Birkaç kopuk daha katılsa bize, eder yuvarlak hesap yirmi kişi. Adam başına iki buçuk hıyar ile yarım kilo ekmek ve et, kötü bir akşam yemeği sayılmaz! Birer şişe içkimiz var, sonra lahana turşusu, elma ve üç karpuzu da kat bunlara... Ulan alçaklar, Tanrı'dan daha belanızı mı istersiniz? Haydi bakalım, sıvayın kolları Yegorka Vavilov'u yiyeceğiz! Bunlar o herifin etiyle kanıdır çünkü!"

Yere birtakım giysi kalıntıları serdiler, bunların üstüne yiyecekleri, içecekleri sıraladılar; gözlerinden korkunç içme isteğini güçlükle gizleyerek, konuşmadan, terbiyeli terbiyeli halka olup oturdular.

Akşam yaklaşmıştı; hanın avlusunun çer çöple kirlenen toprağına gölgeler yayılıyor, güneşin son ışınları evin yarı yıkık çatısını aydınlatıyordu. Hava serindi, durgundu.

Yüzbaşı buyurdu:

"Başlayın arkadaşlar! Kaç kadehimiz var? Altı mı!.. Biz ise on üç kişiyiz... Aleksey Maksimoviç, sen doldur! Hazır mısınız? Birinci takım! Ateş!"

İçtiler, boğazlarından birtakım sesler çıkardılar, mezelerden yemeye başladılar.

Kuvalda:

"Öğretmen yok..." dedi. "Onu üç gündür görmüyorum."

Aranızdan hiç gören oldu mu?

"Görmedik..."

"O böyle şey yapmazdı! Neyse, aldırma! Haydi içelim birer kadeh daha! Bir dakika olsun beni yalnız bırakmayan tek dostum Aristid Kuvalda'nın sağlığına içelim arkadaşlar! Kahrolası herif şöyle arada bir beni arkadaşlığından yoksun kılsaydı, belki daha kazançlı çıkardım!"

Kırıntı, Kuvalda'nın kendisiyle ilgili nüktesi karşısında;

"Çok hoş! Çok hoş!" diyerek sürekli bir öksürüğe tutuldu.

Yüzbaşı üstünlüğünü anlamış birinin tavrıyla arkadaşlarına baktı, ama bir şey söylemedi. Yalnızca yemek istiyordu şimdi.

İkişer kadeh içince düşkünler birden neşelendiler. Kadehler hatırı sayılır büyüklükteydi. Bir Buçuk Taras, korka korka, bir masal anlatmak istediğini söyledi; ama zayıf kadınların şişman kadınlar karşısında cinsellikte üstün oldukları konusunda Topaç'la tartışmaya girmiş bulunan Zangoç, görüşünün doğruluğuna iyice inanmışların sertliğiyle Topaç'a karşı kanıtlarını ateşli ateşli savunurken, arkadaşının sözlerine aldırış bile etmedi. Zangoç'un yanında yüzükoyun yere uzanmış yatan Göktaşı, onun açık saçık konuşmalarını dinlerken, zevkten, heyecandan kendinden geçiyordu. Siyah kılların kapladığı iri elleriyle dizlerini kavramış oturan Martyanov, kederli gözlerle, konuşmadan votka şişesine bakıyor; bı-

yığını diliyle yakalayıp ısırmaya çalışıyordu. Kırıntı, Tiyapa'yı kızdırıyordu.

"Seni büyücü herif seni, paraları nereye gizlediğini öğrendim işte!"

"Sağlık olsun..."

"Onları bir aşırayım da gör!"

"Al, hepsi senin olsun..."

Bu insanların arasında Kuvalda'nın canı sıkılmaya başlamıştı. Tumturaklı sözlerini dinleyecek, onu anlayabilecek bir kişi bile yoktu içlerinde.

"Öğretmen üç gündür nereye defolup gitti?" diye söylendi kendi kendine.

Martyanov ona bakarak;

"Korkma, birazdan tıpış tıpış gelir," dedi.

"Ben de biliyorum tıpış tıpış geleceğini, at-araba tutacak değil ya! Haydi bakalım, geleceğin kürek mahkûmu, senin sağlığına içelim! Bir para babasını öldürecek olursan paranın yarısı benimdir. Elime şöyle yüklüce bir para geçsin, Amerika'da Pampaslar mı derler, Ampaslar mı, oraya gideceğim işte! Gidince de cumhurbaşkanlığına kadar yolum var. Sonra bütün Avrupa'ya savaş açacağım, dümdüz edeceğim ortalığı. Avrupa'da bir ordu satın alıp Fransızları, Almanları, Türkleri çağıracağım; onlara kendi soydaşlarımı kırdıracağım... İlya Murometz* de Tatarları Tatarlara kırdırmamış mıydı? İnsanın parası olursa İlya da olunur, Avrupa da yok edilir, İuda Petunnikov da uşak tutulur... Hem gelir herifçioğlu... Ver eline ayda yüz rubleyi, güle-oynaya gelir! Ama kötü uşak olur o heriften çünkü, hırsızlık etmeden duramaz..."

Zangoç kandırıcı bir sesle kendi savını sürdürerek;

"Zayıf kadın şişmanlardan şu bakımdan da üstündür ki, masrafı az olur," diyordu. "Birinci karım, entarisi için on

* Rus halk masallarının bir kahramanı –ç.n.

iki metre bez satın alırdı, ikincisi ise on metre... Yemesi de ona göre..."

Bir Buçuk Taras suçlu suçlu gülerek Zangoç'a döndü, gözlerini onun gözlerine dikip utana utana;

"Benim de bir karım vardı," dedi.

Kuvalda söze karıştı:

"Karısı olmak erkek için önemli bir şey mi sanki? Söyle bakalım, daha ne kıtırlar atacaksın?"

"Zayıftı ama çok yemek yerdi... Hatta bu yüzden ölüp gitti..."

Kırıntı ciddi ciddi;

"Ah, seni körolası! Karıyı zehirledin, değil mi?" diye laf attı.

"Zehirlemedim vallahi? Bir gün tıka basa balık yemişti." Kırıntı ortaya attığı savda direniyordu:

"Ben onu bunu bilmem, zehirlemişsindir!"

O her zaman böyle yapardı; saçma bir şey ortaya attıktan sonra aynı sözü durmadan yineler, savını pekiştirecek hiçbir kanıt ileri sürmeden, baştan çocukçasına hırçınlaşır, sonra gittikçe kızar, nerdeyse çıldıracak duruma gelirdi.

Zangoç dostu Bir Buçuk Taras'a arka çıkıyordu.

"Olamaz öyle şey! Zehirlemesi için sebep yok." Kırıntı çığlık çığlığa bağırıyordu:

"Ben zehirledi diyorum işte!"

"Susun!" diye bağırdı Yüzbaşı öfkeyle.

Canının sıkıntısı gittikçe artarak sonunda öfkeye dönmüştü. Ateş saçan gözlerini düşkünlerin yüzlerine çevirdi, onların yarı baygın suratlarında öfkesini ateşleyecek bir şey bulamadığı için başını önüne eğdi, böylece birkaç dakika kaldı. Sonra sırtüstü yere uzandı.

Göktaşı hıyar turşusu yiyordu. Eline bir hıyar alıyor, nasıl olduğuna bakmadan yarısına kadar ağzına sokuyor, sonra sarı büyük dişleriyle birden ısırıveriyordu; bu sırada turşunun suyu sağa-sola fışkırırken onun yüzünü de ıslatı-

yordu. Anlaşılan, canı yemek istemiyor, bununla eğleniyordu. Martyanov yere nasıl oturduysa, öylece, bir heykel gibi kımıldanmadan oturmaktaydı; o da gözlerini bir noktaya dikmiş, yarısı tükenen yarım kovalık içki damacasına üzgün üzgün bakıyordu. Tiyapa başını yere eğmiş, çürük dişlerinin bir türlü ezemediği eti, ağzını şapırdatarak çiğniyordu. Kırıntı yüzükoyun yatıyor, ufacık bedeniyle daha da büzülerek öksürüyor, öksürüyordu. Suskun, somurtkan yaratıklar olan ötekiler ise, her biri başka bir pozda, ya oturuyor, ya da yatıyorlardı; üzerlerindeki paçavralar, onları düşsel bir gücün insanlarla alay olsun diye yaratıverdiği birtakım kaba, çirkin hayvanlara benzetiyordu.

Zangoç, sevinçli gözlerle yüzüne bakan Aleksey Maksimoviç'i kucaklamış, kısık sesiyle şu şarkıyı söylüyordu:

Suzdal'da bir hanım yaşardı,
Ama soylu değildi.
Bir gün sancısı tuttu,
Kötü, hem de pek kötü!

Bir Buçuk Taras onu dinlerken şehvetli şehvetli gülüyordu.

Akşam olmak üzereydi. Gökyüzünde yıldızlar ardı ardına parlıyor; yukarda, kentte ise fenerler yanıyordu. Nehirden hüzünlü vapur düdükleri işitiliyor, Vavilov'un meyhanesinin kapısı gıcırdayıp camları şıngırdayarak bir açılıyor, bir kapanıyordu. Bu sırada avluya iki karaltı girdi, bunlar yaklaşarak damacananın çevresindeki kalabalığa sokuldular. Biri boğuk sesiyle;

"İçiyor musunuz?" diye sordu.

Öbürü ise hem sevinç, hem de kıskançlık anlatan yarı kısık sesiyle;

"Vay, iblisler vay!" dedi.

Sonra Zangoç'un başının üzerinden bir el uzanarak şişeyi aldı, bunun ardından şişeden kadehe dökülen votkanın çıkardığı ses işitilmeye başladı. Sonra içkilerini yudumladılar.

Zangoç;

"Öf, ne can sıkıntısı!" diye bağırdı. "Hey, kör, dinle beni, haydi eskiyi anımsayın 'Babil ırmaklarında' şarkısını söyleyelim!"

"Söyleyebilir mi?" diye sordu Simtsov.

"O mu? Dostum, bu adam bir zamanlar kilise korosunda solistti... Haydi, kör... Ba-a-bil-ır-maa-ak-laaarın-daa..."

Zangoç'un ikide bir kısılan, çapaklı, yabanıl bir sesi vardı; arkadaşı ise çığlığa benzeyen tiz sesiyle söylüyordu şarkıyı.

Karanlığın kucakladığı sahipsiz ev sanki daha bir büyümüş ya da yarı çürük tahtalardan yapılmış koca cüssesi, vahşi uğultuları boğuk boğuk yankılanan bu insanlara daha bir yaklaşmış gibiydi. Katmerli koyu bir bulut, gökyüzünden onlara doğru ilerliyordu. Düşkünlerden biri horlamaya başlamıştı, yeteri kadar sarhoş olmayan ötekiler ise, ya sessiz sessiz yiyip içiyorlar, ya da arada bir mırıltıyla konuşuyorlardı. Tıkınılacak öteberi bolluğu bakımından seyrek rastladıkları bu şölen, onların üzerinde tuhaf bir eziklik bırakmış gibiydi. Başka zamanlar bir şişe votkanın peşinden geliveren coşku nedense bugün bir türlü gelmiyordu.

Önüne eğdiği başını kaldırarak bir şeylere kulak kabartan Yüzbaşı şarkı söyleyenlere çıkışır gibi bağırdı:

"Hele köpekler sizi! Bırakın ulumayı da dinleyin! Bir araba yaklaşıyor galiba..."

Bu saatte Vyezjaya sokağına bir araba gelir de herkesin dikkatini çekmez olur mu? Sokağın çukurunu tümseğini aşmayı göze alarak kentten buraya kim, hem de ne amaçla gelebilirdi? Hepsi başlarını kaldırdılar, dinlemeye başladılar. Tekerlerin arabanın yanlarına sürtünmesi gecenin sessizliğinde açık seçik işitiliyor, gıcırtı gittikçe yaklaşıyordu. Birinin kaba kaba;

"Han neresi?" diye sorduğunu duydular.

Bir başkası ise ona;

"Nah, şu eve gideceğiz galiba!" diye karşılık verdi.

"Ben buradan bir adım ileri gitmem..."

"Bunlar bize geliyorlar!" dedi Yüzbaşı. Aralarından biri kaygıyla;

"Polis!" diye fısıldadı.

Martyanov ise boğuk sesiyle;

"Şu salağa bak!" dedi. "Polis arabayla mı gelir?" Kuvalda yerinden kalktı, arabaya doğru yürüdü. Onun arkasından başını uzatan Kırıntı konuşulanları dinlemeye çalışıyordu.

Titrek bir ses soruyordu:

"Han burası mı?"

Yüzbaşı ise bundan pek memnun olmamış gibi, kalın, boğuk sesiyle:

"Evet, Aristid Kuvalda'nın hanı," dedi.

"Tamam... Muhabir Titov burada mı kalıyor?"

"Onu mu getirdiniz yoksa?"

"Evet..."

"Sarhoş mu?"

"Hasta!"

"Hastaysa çok sarhoş demektir. Hey, Öğretmen! Kalk bakalım!"

"Durun! Size yardım edeyim... Ağır hasta. İki gündür benim evde yatıyor. Koltuklayın şunu... Eve doktor getirdik... Durumu kötü..."

Tiyapa yattığı yerden kalkarak kapıya doğru yürüdü. Kırıntı ise pis pis güldü, içkisinden bir yudum aldı.

Yüzbaşı;

"Işığı yakın!" diye bağırdı avlunun dışından.

Göktaşı hana girdi, lambayı yaktı. Lamba yanar yanmaz avlunun, ortasına geniş bir ışık demeti uzandı. Yüzbaşı ile ufak tefek bir adam Öğretmen'i kollarından tutarak bu ışığın üzerinden hana doğru getiriyordu. Başı göğsüne düşmüştü Öğretmen'in; ayakları yerde sürünüyor, kolları kıv-

rılmış gibi boşta sallanıyordu. Tiyapa'nın da yardımıyla onu sedirlerden birine uzattılar; adamcağızın bütün bedeni titredi, usulca inleyerek olduğu yere serildi kaldı.

"Onunla aynı gazetede çalışırız... Hiç talihi yokmuş adamın... Kendisine, 'Bende kalın, beni rahatsız etmezsiniz,' dedimse de dinletemedim... 'İlle de beni eve gönderin!' diye tutturdu. Ben de heyecanlanırsa daha kötü olabilir düşüncesiyle aldım getirdim. Evi burası demek?"

Kuvalda, Öğretmen'i tepeden tırnağa süzdükten sonra, adama bakmadan, kabaca;

"Onun başka bir evi daha var mı dersiniz?" diye sordu. "Hey, Tiyapa, git de biraz soğuk su getir!"

Adam utancından yerin dibine geçti.

"Eh, sanırım benim işim bitti!" dedi çekingen bir sesle.

"Sizin mi?"

Yüzbaşı gözleriyle tartıyormuş gibi baktı ona. Adamın üzerinde iyice yıpramış, boğazına değin düğmelenmiş bir ceket, paçaları saçaklı bir pantolon ve zayıf, solgun, yüzü gibi buruşuk, çok kullanılmaktan rengini atmış bir şapka vardı.

Yüzbaşı ondan yüzünü çevirerek devam etti:

"Hayır, işiniz kalmadı artık... Burada sizin gibiler pek çok..."

Adam kapıya doğru yürürken;

"Öyleyse hoşça kalın!" dedi.

Sonra yavaş bir sesle konuşmasını bitirdi:

"Kötü bir şey olursa... Yayınevine bildirin hemen... Soyadım Rijov'dur. Filip Titov ne de olsa basının bir mensubu sayılır, onun için ufak bir ölüm duyurusu yazmak isterdim."

"Ölüm duyurusu mu dediniz? Yirmi satırı kırk kapiğe değil mi bunun? Bakın, ben en iyisi ne yapacağım: Öğretmen ölür ölmez bir bacağını keser, yayınevine, adınıza gönderirim. Bu, ölüm duyurusundan daha çok işinize yarar,

üçgün yeter en azından. Kalın bacakları vardır Öğretmen'in... İnsanları orada diri diri yediğinize göre, ölüsünü de yersiniz..."

Adam tuhaf tuhaf sesler çıkararak gözden kayboldu. Yüzbaşı sedire, Öğretmen'in yanına oturdu, elini alnına koydu...

"Filip! Hey, Filip!"

Sesi boğuk boğuk yankılandı hanın kirli duvarlarında. Öğretmen'in dağınık saçlarını eliyle hafifçe okşayarak;

"Böylesi sana hiç yakışıyor mu?" dedi acıklı bir sesle. Sonra onun kesik kesik çıkan ateşli soluklarını dinledi, avurtları birbirine geçmiş topraksı yüzüne baktı, kaşları sertçe çatık, içi içine sığmayarak gözlerini başka tarafa çevirdi. Lamba ölgün ölgün yanıyordu; soluk ışık titriyor, hanın duvarlarında sessiz, koyu gölgeler oynaşıyordu. Yüzbaşı sakalını sıvazlarken gölgelerin bu sessiz oyununa daldı gitti.

Tiyapa bir kova su getirerek sedirin üstüne, Öğretmen'in başucuna koydu; sonra Öğretmen'in elini eline alıp tartar gibi kaldırdı.

Yüzbaşı eliyle işaret ederek;

"Su istemez!" dedi.

İhtiyar eskici tasalı bir sesle;

"Bari papaz çağırsaydık!" diye mırıldandı.

Yüzbaşı ise kestirip attı:

"Papaz mapaz istemez!"

Öğretmen'e bakarak ikisi de sustular.

"Haydi bakalım, cinler piri, gidip içelim!"

"Bu ne olacak?"

"Yanında beklersek bir yardımımız dokunur mu dersin?"

Tiyapa, Öğretmen'e arkasını döndü, ikisi handan çıkarak arkadaşlarının yanına gittiler.

Sivri yüzünü Yüzbaşı'ya çeviren Kırıntı;

"Öğretmen'den ne haber?" diye sordu.

"Ne haber bekliyorsunuz? Ölüyor işte..."

"Adamcağızı dövdün mü yoksa?"

O sırada votka içtiği için Yüzbaşı karşılık vermedi. Kırıntı sigarasını tüttürürken;

"Sanki ölüm yemeğini yediğimizi biliyormuş gibi zamanında çıktı geldi," diye ekledi.

Düşkünlerden biri güldü, bir başkası derin derin göğüs geçirdi. Yüzbaşı ile Kırıntının arasında geçen bu konuşma düşkünlerin üzerinde göze çarpan bir etki bırakmışa benzemiyordu; bu haber üzerine hiç olmazsa heyecanlansınlar, bir ilgi duysunlar ya da düşüncelere dalsınlar; olmadı böyle bir şey... Ayık oldukları zamanlar Öğretmen'e karşı olağandışı bir insanmış gibi davranan bu insanların çoğu sarhoştu şimdi, öbürleri ise kendi havasındaydı. Yalnız Zangoç ansızın toparlandı, dudaklarını şapırdatıp alnını silerek vahşi bir sesle ulumaya başladı:

"Doğru-ula-arı-ı-ın ru-u-hu-u-nu-nu..."

Kırıntı tükürüklerini saça saça:

"Hey! Ne bağırıyorsun?" diye çıkıştı ona.

Yüzbaşı kızmıştı.

"Patlat şu herifin suratına!"

Tiyapa ise boğuk sesiyle homurdandı:

"Salak! Birisi ölürken sessizliği bozmamak gerekir..."

Yeterince sessizdi ortalık. Ne yağmur bulutlarıyla kaplı gökten, ne de güz gecesinin somurtkan karanlığına gömülmüş topraktan çıt çıkıyordu. Arada bir uyuyanların horultusu, kadehlere boşaltılan votkanın şırıltısı, birilerinin ağız şapırtısı işitiliyordu, hepsi o kadar... Bir de Zangoç homurdanıyordu bazen. Bulutlar, sanki eski çatısına takılarak, onu bu insanların üstüne yıkmak istercesine alçaktan geçiyorlardı.

Ağzından sözler zorla çıkan Yüzbaşı:

"Of... Candan bir dost ölürken insanın içini büyük bir sıkıntı dolduruyor," diyerek başını önüne eğdi.

Ona yanıt veren çıkmadı. Yüzbaşı sızlanmasına devam etti:

"En iyiniz, en zekiniz, sözü sohbeti dinleneniz oydu... Acıyorum zavallıya!"

"Azizle-e-r huzu-u-ur ve-e-er-si-i-n... Haydi söylesene, kör iblis!"

Zangoç yanıbaşında pinekleyen dostunun böğrünü dürtüyor, onun da ilahi söylemesini istiyordu.

Kırıntı öfkeyle ayağa fırlamıştı. Fısıltıyla;

"Sus be adam!" diye payladı onu.

O sırada Martyanov başını yerden doğrulttu.

"Patlat şu herifin kafasına, bak o zaman sesini nasıl kesiyor!"

Yüzbaşı ise birden yumuşamıştı.

"Sen uyumuyor musun?" diye sordu Martyanov'a. "İşittin mi Öğretmen'in başına gelenleri?"

Martyanov yerinde ağır ağır doğrularak ayağa kalktı, hanın kapısından, penceresinden dışarıya doğru uzanan ışık demetlerine baktı, başını sallayarak gelip Yüzbaşı'nın yanına oturdu.

"İçelim mi?" dedi Yüzbaşı.

El yordamıyla kadehleri bulup içtiler.

Tiyapa:

"Ben gidip içeriye bir bakayım," dedi. "Belki istediği bir şey vardır..."

Yüzbaşı acı acı güldü.

"Tabuttan başka ne isteyecek?"

Kırıntı boğuk sesiyle yalvarıyordu:

"Ne olur, ölümden söz etmeyin..."

Tiyapa'nın arkasından Göktaşı da kalktı. Onlarla birlikte Zangoç da gelmek istedi ama yerinden kalkmaya çalışırken yere yıkılarak bağıra bağıra sövmeye başladı.

Tiyapa gidince Yüzbaşı, Martyanov'un omuzuna vurdu, mırıldanarak;

"İşte böyle, Martyanov!.." dedi. "Sen bari ötekilerden daha duygulu olsaydın... Sen... Neyse, boş ver şimdi... Söyle, Filip'e acıyor musun?"

Eski gardiyan biraz sustu. Sonra;

"Hayır," dedi. "Ben hiç acıma filan duymuyorum... Çoktan unuttum böyle şeyleri... İğrenç bir yaşantı bizimkisi. Ciddi söylüyorum, birini öldürebilirim..."

Yüzbaşı yavan bir sesle;

"Öyle mi?" dedi. "E, birer kadeh içelim mi?"

"Bizim işimiz kola-a-ay! İçme-e-ek yine içme-e-ek!" Bunu şarkı söyler gibi uzatarak söyleyen Simtsov'du.

Uykudan yeni uyanmıştı.

"Arkadaşlar! Kim var orada? İhtiyarın çanağına da içki doldurun."

Bir çanağa votka koyup verdiler. Adam bunu bitirince başını bir arkadaşının böğrüne dayadı, öylece sızıp kaldı.

Bir güz gecesi gibi koyu ve korkunç bir sessizlik oldu bir dakika kadar. Sonra bir fısıltı işitildi:

"Ne diyorsun?"

"İyi adamdı... Kafası çalışırdı, uysaldı..."

"Evet, parası da vardı... Bizler için esirgemezdi..."

Yeniden bir sessizlik çöktü.

Tiyapa'nın boğuk sesi Yüzbaşı'nın tepesinde patladı:

"Ölüyor!"

Aristid Fomiç yerinden kalktı, adımlarını sert atmaya çalışarak hana doğru yürüdü.

Tiyapa yarı yolda ona yetişti.

"Nereye gidiyorsun? Dur, gitme! Sarhoşsun... İyi olmaz..."

Yüzbaşı duraladı, bir an düşündü.

"Yeryüzünde iyi olan ne var ki? Yıkıl karşımdan!" Böyle diyerek Tiyapa'yı önünden itti.

Birbirleriyle sessizce boğuşan gölgeler hanın duvarlarında sıçrayıp duruyorlardı. Boylu boyunca sedire uzanmış yatan Öğretmen hırıldayarak soluk alıyordu. Gözleri kocaman kocaman açılmıştı, çıplak göğsü kalkıp kalkıp iniyordu, dudaklarının köşelerinde köpükler birikmişti. Önemli, zor bir şeyi

söylemek istemiş de söyleyememiş, bu yüzden büyük bir acı çekiyormuş gibi, yüzünün gergin bir anlatımı vardı.

Yüzbaşı, Öğretmen'in yanında durdu, ellerini arkasında kavuşturarak, konuşmadan, ona bir süre baktı. Sonra alnını üzüntüyle buruşturarak;

"Filip!" diye seslendi. "Filip, ne olur bir şeyler söyle... Söyle de dostun biraz avunsun... Haydi, bırak susmayı!.. Seni nasıl sevdiğimi bilirsin! Bütün insanlar hayvan, yalnız sen insansın benim için; hem sarhoşun biri de olsan! Ah, Filip, ne çok votka içerdin! Başına gelenler bu yüzden değil mi? Neden böyle oldu? Sözümü dinlemeli, kendini çekip çevirmeliydin..."

Ölüm adını verdikleri her şeyi yok eden, gizem dolu güç, sarhoş Yüzbaşı'nın orada bulunmasından dolayı gücenerek, yaşamla giriştiği kıran kırana, görkemli savaşı birden hızlandırarak işini bir an önce bitirmeye karar vermiş gibiydi. Öğretmen derin bir soluk aldı, yavaşça inledi, sarsıldı, gevşedi ve öylece katıldı kaldı.

Ayak üstü bir sağa, bir sola sallanan Yüzbaşı konuşmasına devam ediyordu:

"Hey, sana ne oluyor? İstiyor musun, votka getireyim? Ama içmesen daha iyi edersin... Nefsine hakim ol, kendini yen... Yine de istiyorsan iç! İnsan niçin kendine hâkim olmalıymış, anlamıyorum? Sen söyle, Filip öyle değil mi? Söylesene!.."

Öğretmen'in elini tuttu, kendine çekti.

"Uyudun mu yoksa, Filip? Uyu öyleyse, iyi geceler!.. Yarın sana her şeyi açık açık anlatır, kendine hiçbir şeyi yasaklamaman gerektiğine inandırırım seni... Ölmediysen uyu şimdi..."

Konuşmasını bitirerek dışarı çıktı, arkadaşlarının yanına gelince;

"Uyudu mu, öldü mü, bilmiyorum..." dedi. "Ben biraz sarhoşum..."

Tiyapa göğsünde istavroz işareti yaparak daha çok öne eğildi. Martyanov iyice büzülerek yere uzandı. Kırıntı bir ileri, bir geri çabuk çabuk gidip gelmeye; öfkeli, sıkıntılı, yavaş bir sesle söylenmeye başladı:

"Hepinizin de Tanrı belasını versin! Vicdansız herifler... Öldü gitti işte! Var mı, bunun ötesi? Bunu bir de ben öğrenmişim ne olacak, öğrenmemişim ne olacak? Zaman gelecek kendim de öleceğim... Hem de daha kötü bir ölümle değil... Kimden neyim eksik?"

Kendini yere bırakıveren Yüzbaşı yüksek sesle;

"Doğru söylüyorsun," dedi. "Zamanı gelecek, hepimiz öleceğiz; başkalarınınkinden kötü de olmayacak, ölümümüz... Kah-kah-kah! Nasıl yaşadığımız önemli değil, geç bunu bir yol! Ama herkes gibi öleceğiz ya, sen ona bak! Yaşamamızın amacı burada işte; böyle bilir, böyle söylerim ben... Çünkü kişi oğlu ölmek için yaşar, sonunda da ölür... Sonuç başka türlü olamayacağına göre insanın neden ve nasıl öldüğü, nasıl yaşadığı hiç önemli değildir! Martyanov, sen buna ne dersin? Birer kadeh daha içelim mi? Mademki sağız, içelim arkadaşlar!.."

Yağmur çiseliyordu bir yandan. Bunaltıcı koyu bir karanlık, uykunun ya da sarhoşluğun kıvırarak yerlere yuvarlayıverdiği insanların üzerine bir örtü gibi çöküyordu. Handan dışarı sızan ışık demetleri solgunlaştı, titredi, sonra birden kayboldu. Anlaşılan ya bir esinti, lambayı söndürmüş, ya da gaz tükenmişti. Hanın saç damına düşen damlalar ürkek, kararsız tıpırtılar çıkartıyordu. Yukardan, kentten seyrek, ezgin çan sesleri geliyordu; kiliseyi bekleyenler çalıyorlardı çanı.

Çan kulesinden yayılan tunç sesi karanlıkta usul usul yayılıyor, sonra yavaştan yavaşa ölüyordu; ama karanlık, bu sesin çırpınarak can çekişen son notasını yutmadan önce ardından başka bir vuruş daha geliyor, gecenin durgunluğunda hüzünlü yeni bir maden sesi daha işitiliyordu.

Sabah ilk uyanan Tiyapa oldu.

Sırtüstü dönerek gökyüzüne baktı. Sakat boynu ancak bu durumda göğü başının üstünde görmesine izin veriyordu.

O sabah gökyüzü tekdüze külrengiydi. Yukarda nemli, soğuk bir sis yoğunlaşarak güneşin ışıltısını söndürmüş, mavi enginliğin önüne gerilerek yeryüzünü karanlığa boğmuştu. Tiyapa istavroz çıkardı, votka kalıp kalmadığına bakmak için dirseklerinin üzerinde doğruldu. Yanında bir şişe duruyordu, ama boş bir şişeydi bu. Arkadaşlarının üzerinden geçerek içki kadehlerini yokladı. Bunlardan birini hemen hemen dolu buldu, onu başına dikip içtikten sonra yeniyle dudaklarını sildi. Yüzbaşı'yı omzundan tutarak sarsmaya başladı.

"Kalk!.. Hey, beni işitiyor musun?"

Yüzbaşı başını kaldırdı, donuk gözlerle ona bakmaya başladı.

"Polise haber verelim... Kalk hadi?"

"Ne var?" diye sordu Yüzbaşı kızgın, uykulu bir sesle.

"Daha ne olsun? Adam ölmüş, yatıyor."

"Ölen kim?"

"Bizim bilgin..."

"Filip mi?"

"Unuttun mu yoksa? Yuh sana!" diye çıkıştı Tiyapa hırıltılı sesiyle.

Yüzbaşı ayağa kalktı, boğazını yırtarcasına esnedi, kemiklerini çatırdatarak gerindi.

"Hadi sen git de söyleyiver polise."

"Ben gitmem... Şeytan görsün yüzlerini..."

"Öyleyse uyandır şuradan Zangoç'u... Ben bir içeri gidip bakayım..."

"Bak, bu iyi işte! Hey, Zangoç, kalk bakalım!"

Yüzbaşı hana girdi, Öğretmen'in ayak ucunda dikildi.

Ölü boylu boyunca uzanmış yatıyordu, sol kolu göğsünün üstüne konmuştu, sağ kolu ise gerilip birine vuracak-

mış gibi yana açılmıştı. Öğretmen şimdi ayağa kalksa, Bir Buçuk Taras kadar uzun olurdu diye düşündü Yüzbaşı. Sonra sedire, dostunun bacaklarının yanına oturdu, üç yıla yakın zamanı birlikte geçirdiklerini anımsayarak içini çekti. Tiyapa tos vurmaya hazır teke gibi başı önüne eğik, içeri girdi. Öğretmen'in bacaklarının öbür yanına da o oturdu; ölünün sımsıkı kapanmış dudaklarına, dingin, koyu, ciddi yüzüne baktı.

"Öldü gitti işte!" dedi boğuk sesiyle. "Çok geçmez ben de ölürüm..."

Yüzbaşı somurtuyordu.

"Zamanın çoktan geldi," dedi.

"Geldi ya! Artık sen de ölsen iyi olur... Böyle yaşamaktansa ölmek en hayırlısı..."

"Ölümün daha kötü olmadığını nereden biliyorsun?"

"Daha kötü olamaz. Ölürsen işin Tanrı'ya kalır... Ama burada insanlarladır alıp veremediklerimiz... İnsanoğlunun ne mal olduğu da ortada..."

"Peki, senin dediğin gibi olsun; bırak artık dırlanmayı!" Yüzbaşı böyle diyerek Tiyapa'nın konuşmasını yarıda kesti.

Alacakaranlığın bastırdığı hana ağır bir sessizlik çöktü...

Ölü arkadaşlarının ayak ucunda uzun süre konuşmadan oturdular, arada bir ölüye bakarak derin düşüncelere daldılar. Sonra Tiyapa sordu:

"Onu gömecek misin?"

"Ben mi? Hayır! Polis gömsün."

"Ya! Olur mu öyle şey? Sen gömmelisin... Vavilov'dan dilekçe parası aldın... Yetişmezse üstünü ben veririm."

"Parası bende duruyor ama gömmeyeceğim işte!"

"İyi etmezsin. Ölü soymak derler buna. Öğretmen'in parasını yemek istediğini herkese söyleyeceğim."

"Hele koca iblis hele! Bak şu salağın yediği naneye!"

"Salak değilim ben... Ama iyi yapmıyorsun! Dostluğa sığmaz böyle şey!"

"Peki, öyle olsun! Bırak sataşmayı!"

"Öyle mi? Ne kadardı bakayım dilekçe paran?"

Yüzbaşı dalgın dalgın karşılık verdi:

"Yirmi beş ruble..."

"Vay anasını!.. Ver şuradan bana beş rublesini!"

Tiyapa'nın yüzüne kayıtsızca bakan Yüzbaşı;

"Seni gidi seni! Bu ne yüzsüzlük böyle?"

"Versen ne olur?"

"Defol karşımdan! Bu parayla ona anıt dikeceğim."

"Anıt adamcağızın nesine?"

"Bir değirmen taşıyla bir de çıpa satın alacağım. Değirmen taşını mezarının üstüne koyacağım, çıpayı da zincirle ona bağlayacağım... Ağır bir şey olacak..."

"Neden? Tuhaf adamsın sen de..."

"Bırak... Anlamazsın..."

"Sen bilirsin... Gör, herkese nasıl söyleyeceğim."

Aristid Fomiç ona bön bön baktı, sesini çıkarmadı. Bir ölünün bulunduğu yerde her zaman etkili ve gizem dolu olan derin bir sessizliğe gömülerek uzun süre oturdular.

Tiyapa bir ara;

"İşitiyor musun? Bak gelenler var!" diyerek yerinden kalktı, handan dışarı çıktı.

Çok geçmeden kapıda emniyet amiri, savcı, doktor göründüler. Sırayla üçü de Öğretmen'e yaklaştılar, ona bir göz atıp dışarı çıktılar, çıkarken de Kuvalda'ya kuşkuyla, ters ters baktılar. Kuvalda oturduğu yerden onlara aldırış bile etmiyordu. Emniyet amiri başıyla Öğretmen'i göstererek sordu:

"Neden oldu?"

"Kendine sorun... Alışamadığı için sanıyorum..."

"O da ne demek?" diye şaşırdı savcı.

"Basbayağı öldü işte! Bana kalırsa tutulduğu hastalıkla bağdaşamadı."

"Hımım!.. Evet! Çoktan beri mi hastaydı?"

Doktor sıkıntılı bir sesle;

"Şunu dışarı çıkarsaydınız," dedi, "orada bir şey görünmüyor. Belki aydınlıkta bir ipucu buluruz."

Emniyet amiri, Kuvalda'ya buyururcasına;

"Buraya bakın!" dedi. "Birini çağırın da şunu çıkarsın!"

Yüzbaşı'nın kimseyi umursadığı yoktu.

"Kendiniz çağırın... Burada durmasının bana bir zararı yok..."

Emniyet amiri kaşlarını çatarak bağırdı:

"Yürü diyorum sana!"

Kuvalda dişlerini sıktı, ama öfkesini yenip yerinden;

"Çüş!" diye karşılık verdi.

Emniyet amirinin yüzü pancar gibi kızardı, kudurmuşçasına bağırmaya başladı:

"Bana mı diyorsun? Vay seni namussuz!.. Ben sana gösteririm... Ben..."

Bu sırada kapıda bitiveren yaşlı Petunnikov tatlı bir sesle:

"Gününüz aydın olsun, sayın baylar!" diyerek araya girdi.

İçerdekilere bir göz atınca korkuyla irkildi, geriye bir adım çekildi, kasketini başından atıp çabuk çabuk istavroz çıkardı. Bunun arkasından da ancak kötü kişilerin duyabileceği bir sevinç gülümsemesi yayıldı yüzüne. Yüzbaşı'ya dik dik bakarken saygıyla sordu:

"Nedir oradaki öyle? Yoksa birini mi öldürdünüz?"

"Onun gibi bir şey," diye karşılık verdi savcı.

Petunnikov derin derin içini çekti, yeniden istavroz çıkararak üzüntülü bir sesle;

"Aman Tanrım!" dedi. "Korktuğum başıma geldi! Buraya her uğrayışta bir ürperti alırdı beni! Eve dönünce de burada kalırdı aklım. Tanrım kimsenin başına böylesini vermesin!.. Altın bölüğün komutanı olacak şu adamı kaç kez buradan çıkarmak istedimse de, her seferinde korkum-

dan yapamadım... Bilmezsiniz bunların ne millet olduğunu... Başıma kötü bir iş gelmesin de, varsınlar istedikleri kadar kalsınlar dedim."

Havada şöyle bir dolaştırdığı eliyle yüzünü sıvazlayarak sakalını avcuna topladı, bir kez daha içini çekti.

"Tehlikeli adamlar bunlar. Şu da haydutlar çetesinin başıdır..."

Yüzbaşı'ya kirli gözlerle bakan emniyet amiri;

"Onu biraz okşayacağız," dedi. "Bu adamı ben de çok iyi tanıyorum."

Kuvalda saygısızlığı ele almıştı.

"Evet, bayım, sizinle eskiden beri tanışırız... Sana ve yardakçılarına sus payı olarak ne kadar rüşvet verdiğimi çok çabuk unutmuşa benziyorsun."

"Baylar, işittiniz mi bana neler söylüyor? Bunun hesabını soracağım senden! Ya! Demek öyle? Sen de unutma bunu! Seni bir gün nasıl yola getireceğimi göreceksin!"

Aristid Fomiç hiç oralı değildi.

"Kimin kimi yola getireceği zamanı gelince belli olur!" dedi.

Gözlüklü genç bir adam olan doktor merakla, savcı gözleriyle yercesine, Petunnikov sevinçten eriyerek bakıyorlardı Kuvalda'ya; emniyet amiri ise bağırıp çağırıyor, oradan oraya top gibi sıçrıyordu.

O sırada Martyanov'un pek iç açıcı olmayan yüzü göründü hanın kapısından. Martyanov içini çekerek Petunnikov'un arkasında durdu, çenesi nerdeyse tüccarın tepesine değiyordu.

Şişmiş, kırmızı, küçük gözlerini kocaman kocaman açan Zangoç görünüyordu onun arkasından.

Doktor;

"E, baylar," dedi, "boş durmayalım, bir şeyler yapalım!"

Martyanov birden suratını ekşiterek büyük bir gürül-

tüyle Petunnikov'un kafasına aksırdı. Öbürü bir çığlık atıp yere çöktü, sonra kendini yana atarak, onu tutmak üzere kollarını açmış olan emniyet amirine hızla çarptı.

Hâlâ korku içinde, Martyanov'u gösteren tüccar:

"Gördünüz ya?" dedi. "Söylediğim gibi değiller mi?"

Kuvalda kahkahayla gülüyordu. Doktorla savcı ise gülümsüyorlardı. Bu sırada hanın kapısında yeni yeni yüzler beliriyordu. Saçları dağınık, kırmızı gözleri ve yüzleri şiş, yarı uykulu bu insanlar doktoru, savcıyı, emniyet amirini çekinmeden, dik dik süzüyorlardı.

Kapıda dikilen bir polis, üstlerindeki paçavralardan çekerek onları dışarı çıkarmaya çalışırken;

"Bakacak bir şey yok içerde!" diyordu.

Ama yalnızca bir kişi olduğu için ona aldıran çıkmıyordu; ağızları votka kokan, suskun, asık suratlı düşkünler içeriye doluyorlardı ardı ardına. Kuvalda bir dostlarına, bir de kirli insan çokluğundan şaşkına dönen görevlilere bakarak kıs kıs gülmeye başladı.

"Baylar! Belki de kiracılarım ve dostlarımla tanışmak istersiniz!.. Ne diyorsunuz? Zaten göreviniz gereği er geç tanışacaksınız onlarla..."

Doktor şaşkın şaşkın güldü, savcı dudaklarını ısırdı, emniyet amiri ise ne yapması geretiğini anımsayarak kapıya doğru bağırdı:

"Sidorov! Islık çal! Bizimkilere arabayı getirmelerini söyle..."

Bir köşeden çıkan Petunnikov kapıya doğru yürüyerek;

"Eh, ben de gideyim artık!" dedi. "Bayım, siz de bugün burasını boşaltın... Yıktıracağım bu mezbeleliği... Elinizi çabuk tutun, yoksa karakolda bulursunuz kendinizi..."

Avluda polisin keskin ıslığı çınladı. Kimi esneyen, kimi başını kaşıyan han sakinleri kapının önünde yan yana sıralanmışlardı.

Aristid Kuvalda gülerek;

"Demek, tanışmak istemiyorsunuz!.." dedi. "Kabalık sizin bu yaptığınız!"

Petunnikov cebinden para kesesini çıkardı, parmaklarını içine sokup karıştırdı, karıştırdı; iki tane beş kapiklik bularak bunları ölünün ayak ucuna koydu, istavroz çıkardı.

"Tanrı kusurlarını bağışlasın! Günahkârın cesedinin gömülmesi için..."

"Ne?" diye gürledi Yüzbaşı. "Gömülmesi için para mı veriyorsun? Al onu geriye! Çabuk al diyorum sana!.. Alçak herif! Hangi cesaretle soygun parasını onurlu bir insanın ölüsü için veriyorsun?.."

Emniyet amirini kolundan yakalayan tüccar korkudan titreyerek;

"Aman beyefendi!" diye yalvarıyordu.

Doktor ile savcı bir yolunu bulup dışarı sıvışmışlardı.

Emniyet amiri olanca sesiyle bağırdı:

"Sidorov! Gel buraya!"

Düşkünler kapının önünde duvar gibi duruyorlar, buruşuk yüzlerine canlılık veren bir ilgiyle olup bitenleri seyrediyorlardı.

Yumruklarını sıkarak hışımla Petunnikov'un üstüne yürüyen Kuvalda, kan çanağına dönmüş gözlerini kocaman kocaman açarak öfkeyle bağırmaya başladı:

"Hırsız! Alçak! Al paralarını, iğrenç yaratık! Al diyorum sana!.. Al, yoksa sokarım paracıklarını gözüne!"

Petunnikov bir elini titreye titreye paralara uzattı, öbür eliyle Kuvalda'nın yumruklarından korunmaya çalışarak;

"Bakın, sayın amirim," dedi, "tanığım olun! Sizler de ey iyi insanlar..."

Kırıntı çatlak sesiyle;

"Tüccar, bizler iyi insanlar değiliz," dedi.

Emniyet amiri avurtlarını şişire şişire bir eliyle ıslık çalıyor, öbür elini ise, karnına girecekmiş gibi önünde kıvranıp duran Petunnikov'un başının üstünde tutuyordu.

"Dürzü! Aşağılık herif! İster misin şimdi sana şu ölünün ayaklarını öptüreyim? Ha?"

Kuvalda böyle kükreyerek Petunnikov'un yakasından tuttuğu gibi kapıya doğru fırlattı attı.

Düşkünler aralanarak tüccarın düşmesi için yer açtılar. Tüccar oraya, düşkünlerin ayaklarının dibine boylu boyunca uzandı. Bir yandan da şöyle bağırıyordu:

"Beni öldürüyorlar! Kurtaran yok mu? Yetişin!"

Martyanov tüccarın başını nişan alarak yavaş yavaş bir ayağını kaldırdı. Kırıntı, Petunnikov'un suratına tükürdü, yaptığı hareketten büyük bir zevk duyduğu yüzünden belliydi. Kirpi gibi büzülerek tostoparlak olan tüccar, kahkahalar arasında, dört ayak üstü kapıya doğru yuvarlandı. O zamana kadar kapıya iki polis gelmiş bulunuyordu. Emniyet amiri onlara Kuvalda'yı göstererek, kasıla kasıla;

"Yakalayın şunu! Bağlayın ellerini!" diye bağırdı. Petunnikov yalvarıyordu:

"Aman iki gözüm, ne olur sıkı bağlayın..."

Kuvalda ise kendisine doğru koşan polislere ellerini uzatarak;

"Yaklaşmayın!" dedi. "Korkmayın, kaçmam... İstediğiniz yere kendim gelirim..."

Düşkünler birer ikişer dağıldılar. Avluya bir araba girdi. Birtakım somurtkan serseriler Öğretmen'i handan dışarı çıkardılar.

Emniyet amiri, Kuvalda'ya tehditler savuruyordu:

"Sana göstereceğim! Unutma bunu!"

Düşmanının ellerinin bağlanmasıyla yüreğine su serpilen Petunnikov bütün kiniyle;

"Nasılmış, komutan!" dedi. "Girdin mi şimdi kapana? Bekle! Daha göreceksin gününü!"

Kuvalda karşılık vermedi. İki polis memuru arasında bütün heybetiyle dimdik duruyordu, Öğretmen'in arabaya yüklenişini seyrediyordu. Cesedi omuzlarından tutan adam

bodur olduğu için, Öğretmen'in bacaklarıyla başının arabaya aynı zamanda konmasında geç kaldı. Bir dakika kadar süren bu duruşuyla, Öğretmen, arabadan baş aşağı yere dalarak, onu tedirgin eden bu aptal, kötü insanların ellerinden bir an önce kurtulmak istiyor gibiydi.

Emniyet amiri, Yüzbaşı'yı gösterdi;

"Götürün şunu da!".

Yüzbaşı suskun, kaşları çatık, direnmeden yürüdü; Öğretmen'in önünden geçerken, ona bakmamak için başını önüne eğdi. Taşlaşmış yüzüyle Martyanov onun peşinden gitti. Tüccar Petunnikov'un avlusu boşaldı göz açıp kapayıncaya dek...

Atın sağrısına dizginlerle vuran arabacı;

"Yürü! Deh!" diye bağırdı.

Araba yerinden kımıldadı, avlunun engebeli toprağında sarsıldı. Üstüne örttükleri paçavralar altında sırtüstü yatan ölünün gerilerek karnı titredi; sonunda handan çıkabildiği, bir daha hiçbir zaman, oraya dönemeyeceği için kıvancından sessiz sessiz gülüyor gibiydi. Gözleriyle ölüyü izleyen Petunnikov sofuca istavroz çıkardı, sonra kasketiyle üstündeki tozu toprağı silkelemeye başladı. Üstündeki tozlar azaldıkça kendine güveni artıyor, yüzünde dingin, sevinçli bir anlam beliriyordu. Petunnikov avluda dikilirken Yüzbaşı Aristid Fomiç Kuvalda'nın, elleri arkasında bağlı, kırmızı şeridi uzaktan kan lekesi gibi gözüken şapkası ile, boz giysisi içinde upuzun, dimdik kente doğru yürüdüğünü gördü.

Petunnikov üstün gelmiş bir insan edasıyla gülümsedi, hana doğru birkaç adım attı, ama birden irkilerek olduğu yerde çakılıp kaldı. Uzun vücudunu örten lime lime paçavralar içinde, sırtında kocaman bir çuval, elinde bastonuyla korkunç bir ihtiyar, sırtındaki yükün ağırlığından iki büklüm, tüccarın üzerine atılmak istiyormuş gibi başı önüne eğik, hanın kapısında karşısında duruyordu.

"Neyin nesisin? Kimsin sen?" diye bağırdı tüccar.

İhtiyar hırıltılı sesiyle:

"Bir insan..." karşılığını verdi.

Bu hırıltı Petunnikov'u sevindirip yatıştırdı, hatta gülümsemesine sebep oldu.

"İnsan mı? Böyle insan olur mu?"

Bunu söyleyerek yana çekildi, kör kör üzerine gelen ihtiyara yol verdi.

Yaşlı adam hırıltılı sesiyle homurdanıyordu:

"Türlü türlü insan olur... Tanrı nasıl isterse öyle yaratır... Benden kötüleri, çok daha kötüleri vardır... Ya!.."

Somurtkan gök, kirli avlu ile bu avluda adımları ve keskin gözleriyle bir şeyler ölçen, sivri kır sakallı, temiz giyimli adama sessizce bakıyordu. Eski evin çatısına bir karga konmuştu, bu karga boynunu uzatıp olduğu yerde sallanarak gaklayıp duruyordu.

Gökyüzünü baştan başa örten kurşun rengi somurtkan bulutların öfkeli, acımasız bir görünüşü vardı; bulutlar sanki, biraz sonra saçacakları bol yağmurla bu mutsuz, güçsüz, kederli topraklardan bütün pislikleri yıkamak istiyor gibiydi.

1897

KONOVALOV

Gazete sayfalarına dalgın dalgın göz gezdirirken gözüm birden Konovalov soyadına takıldı, merak ederek aşağıdaki yazıyı okudum:

> "Dün akşam Murom kenti hapishanesinin 3 no'lu odasında, Aleksandr İvanoviç Konovalov adında, 40 yaşlarında bir esnaf kendini ocak bacasına asarak intihar etmiştir. Bu kişi serserilik suçundan Pskov'da tutuklanmış, suçlu konvoyu ile memleketine gönderilmişti. Hapishane yöneticilerinin anlattığına göre Konovalov sessiz, konuşmayı sevmeyen, durgun bir adamdı. Hapishane doktoru intihar nedeni olarak melankoliyi göstermektedir."

Gazetedeki kısa haberi okuduktan sonra, bu durgun adamı yaşamı bırakmaya zorlayan sebepleri belki daha çok açıklığa kavuşturabilirim, diye düşünmeye başladım. Çünkü onu tanıyordum, bir zamanlar aynı çatı altında yaşamıştık. Hatta susmaya bile hakkım olmamalıydı: Onun gibi iyi bir insan yaşam yolunda herkesin karşısına çıkamazdı kolay kolay.

... Konovalov'la ilk karşılaşmamızda ben on sekiz yaşındaydım. O sırada bir ekmek fırınında çırak olarak çalışıyordum. Ustam "bando takımı"nda askerliğini yapmış, korkunç içki içen, bu yüzden her gün sarhoş, sık sık hamuru ekşiten, dudaklarıyla çıkardığı seslerle şarkı söyleyerek önündeki her şeye parmaklarını vurup tempo tutan bir adamdı. Fırın sahibi gelip de bozulan ya da sabaha yetişmeyen ekmek

yüzünden ona çıkışınca ustam hemen küplere biner, fırın sahibine yakası açılmadık küfürler savurur, bir yandan da müziğe olan yeteneğinden söz ederdi.

Uzun kızıl bıyıklarını kabartıp, her nedense sürekli ıslak olan kalın dudaklarını şaplatarak bağırmaya başlardı:

"Hamuru çok bekletmişim! Ekmeğin kabuğu yanmış! Ekmek çiğ kalmış! Ah, seni kahrolası, iblisin tohumu! Acaba ben bu iş için mi yaratıldım? Ekmeğin yerin dibine batsın! Ben bir müzisyenim! Anladın mı şimdi? Öyle günler olmuştur ki, altocu sarhoş olmuş alto çalmışım, obuacı hapse girmiş, obua çalmışım, kornetçi hasta olmuş onun yerine yine Suçkov, yani ben geçmişimdir. Anladın mı beyefendi, memlekete hizmet etmenin ne demek olduğunu? Tim-tarradat-di! Ya sen nesin? Bir köylü parçası, meşe odunu! Haydi kes hesabı, gidiyorum işte!"

Kadın yüzlü, şaşı gözleri etten bir çukura gömülmüş, şişman, kof fırın sahibi, kısa kalın bacakları üzerinde tepinirken, kocaman göbeği hop hop oynar, ciyak ciyak bağırmaya başlardı:

"Gaddar! Canavar! Hain oğlu hain! Hey Tanrım, sana ne yaptım da başıma sardın bu belayı!"

Sonra kısa parmakları açık olarak ellerini havaya kaldırır, kulakları çınlatan bir sesle şöyle haykırırdı:

"Bana karşı geldiğin için seni polise vermezsem!"

"Demek Çar'ın, yurdun bir kölesini polise vereceksin ha!"

Ustam böyle bağırarak yumruklarını sıkar, patronun üzerine yürürdü. Beriki sağa sola tükrük saçarak, oflayıp puflayarak söver-sayar; kendini bir köşeye atardı.

Ustanın başının altından çıkan bütün bu olaylar ancak yaz mevsimlerinde geçerdi. Çünkü yaz mevsiminde bu Volga kıyısı kentinde ekmekçi ustası bulmak hiç de kolay değildi. Bu gibi sahneler hemen hemen her gün oynanırdı. Eski bando askeri kafayı çeker çeker, hamuru ekşitir, çeşitli marşlar, valsler, kendi deyişiyle "numaralar" çalar, patron ise an-

cak dişlerini gıcırdatmakla yetinirdi, bana da bu yüzden iki kat çalışmak düşerdi.

Ustamla patron arasında bir gün böyle bir olay daha geçince epeyce sevindim. Patron sevinçten parlayan bir yüzle, sinsi sinsi ışıldayan gözlerle fırına gelerek;

"E, asker! Haydi bakalım, dudaklarınla bir yürüyüş marşı çalıver de dinleyelim!" dedi.

İçerde hamur dolu sandığın üstünde pinekleyen, her zamanki gibi çakırkeyif ustam kederli kederli:

"Ne var yine?" diye karşılık verdi.

Patron sevinçten uçuyordu.

"Sefere çıkıyorsun, onbaşı!"

Eski asker bir bacağını sandıktan aşağı sarkıttı, başına gelecekleri sezmeye başlamıştı.

"Nereye?"

"Canın nereyi isterse..."

Usta öfkeyle bağırdı:

"Ne demek canın nereyi isterse?"

"Daha anlamadın mı, seni artık kovuyorum. Haydi çık yukarı, hesabını kes, nereye istersen bas git!"

Patronun durumunun çıkmazlığını, bu yüzden ona karşı üstünlüğünü pek iyi bilen eski asker, onun bu sözlerinden sonra biraz ayıldı. Bu berbat meslek bilgisiyle başka bir yerde nasıl iş bulabilirdi? Ayağa kalktı, kaygılıydı.

"Hadi canım, yalan söylüyorsun!"

"Bu iş burada biter..."

"Nasıl, gerçekten gidecek miyim?"

"Yıkıl karşımdan!.."

Ustam başını tasalı tasalı salladı.

"Demek, artık işim bitti!.. Damarlarımdaki kanı emdin, posamı çıkardın, şimdi de fırlatıp atıyorsun. Ben senin gibi açıkgöz bir adam görmedim hayatımda! Seni akrep seni!"

"Ben akrebim, öyle mi?"

"Hem de kan emen cinsinden!"

Usta hınçla böyle söylenerek sallana sallana kapıya doğ-

ru yürüdü. Patron onun arkasından sinsi sinsi gülümserken gözleri sevinçten parlıyordu.

"Git de kendine başka yerde iş ara şimdi! Bulabilecek misin bakalım! Seni sağda solda öyle bir övdüm ki, bedava çalışacağım desen kimse almaz! İşsiz güçsüz otursun. Seni gidi, kalpazan seni!"

"Yeni ustayı tuttunuz mu?" diye sordum patrona.

"Yenisi mi? Yeni usta eski adamımdır. Eskiden benim çırağımdı. Çok iyi bir ekmekçidir, göreceksin! Pırlanta gibi bir adamdır ayrıca. Ama ne yaparsın, o da sarhoşun teki. Neyse ki her zaman içki içmez. İşe sarıldı mı, üç dört ay eşek gibi çalışır; uyku-dinek bilmez. Sonra paraya da aldırmaz, ne verirsen onu alır. İki özelliği vardır: Çalışır ve içer. Hele şarkı söylemesine diyecek yoktur, dinledikçe insanın içi bir tuhaf olur. Şarkı söylemeye başladı mı, bil ki içmeye de başlayacaktır."

Patron içini çekerek umutsuzca elini salladı.

"İçmeye başlayınca artık onu bir dakika bile tutamazsın. Çekip gitmemesi için ya hastalanması, ya da üstündeki başındakilere varıncaya kadar her şeyini satması gerekir... O zaman da kendinden utanır mı nedir, şeytanın istavrozdan kaçması gibi bir yerlere sıvışır gider. Hah, işte kendisi de geldi... E, Lesya*, geldin demek!"

"Geldim ya..."

Bunu derinden, boğuk bir sesle söyleyen adam eşiğin önünde, kapının pervazına bir omzuyla yaslanmış duruyordu. Otuz yaşlarında, uzun boylu, geniş omuzluydu. Kılığından tipik bir serseri; yüzünden, duruşundan ise tam bir Slav olduğu anlaşılıyordu. Al basmadan kirli ve yırtık bir mintan, kaba ketenden geniş bir şalvar giymişti; bir ayağında lastik bot kalıntısı, öbüründe ise deri bir ayakkabı eskisi vardı. Açık sarı saçları karmakarışıktı; bu saçlara ve göğsünü yelpaze gibi örten gür sarı sakalına yongalar, samanlar, kâğıt kırpıntıları yapışmıştı. Soluk, yorgun, uzunca yüzünde insana okşa-

* Aleksandr –ç.n.

yıcı bir gülümsemeyle bakan, iri, durgun, mavi gözleri ışıl ışıl parıldıyordu. Biçimli, biraz soluk dudakları ise sarı bıyıkları altından tatlı bir gülümsemeyle aralanmıştı. Bu gülümseme sanki, 'Ben böyleyim işte... Kınamayın...' der gibiydi.

"Haydi gel, Saşa*! İşte bu da senin yamağın!"

Patron böyle söyleyerek ellerini ovuşturdu, yeni ustanın iri, gösterişli gövdesine sevgiyle baktı. Öbürü içeriye doğru bir adım attı, bana, ancak bir babayiğitte bulunabilecek uzun, geniş elini uzattı, birbirimizi selamladık. Usta sedire oturdu, ileri uzattığı ayaklarına bakarak patrona;

"Nikola Nikitiç, bana bir çift mintan, bir takım da eski ayakkabı al... Sonra takke için de biraz keten bezi," dedi.

"Korkma, hepsini alacağım sana! Bende takke var; mintanları, ayakkabıyı da akşama gönderirim. Madem çalışmak için geldin, işte iş, çalış çalışabildiğin kadar! Ben adamımı bilirim. Üzmem seni... Konovalov'u kimse üzmez zaten, çünkü ondan kimseye zarar gelmez. Patronsak hayvan mıyız biz be? İş nedir, çalışmak nedir biliriz... Eh, sağlıcakla kalın çocuklar, gideyim artık..."

Yalnız kaldık.

Konovalov sedirde oturmuş, konuşmadan, gülümseyerek çevreyi gözden geçiriyordu. Fırın, tavanı kemerli bir bodrumun içine yapılmıştı; üç penceresi de sokak hizasından aşağıdaydı. Işıksız, havasız bir yerdi burası; buna karşılık bol rutubeti, çamuru, un tozu vardı. Duvarların dibinde uzun tekneler duruyordu. Bu teknelerden biri kabarmış, ikincisi yeni mayalanmış hamurla doluydu. Üçüncü tekne ise boştu. Teknelere pencereden donuk bir ışık demeti düşüyordu. Kocaman ocak odanın hemen hemen üçte birini kaplıyordu; ocağın yakınında, yerde, çamurlar üzerine devrilmiş un çuvalları vardı. Ocakta uzun yarma kütükler yanıyordu. Fırının gri duvarında yansıyan alevler, orada titreyip sallanırken, sessizce bir şeyler anlatıyor gibiydi. Ekşimiş hamur ve rutubet kokusu odanın ağır havasına, her yerine sinmişti.

* Aleksandr –ç.n.

İsli tavan insanı ağırlığıyla eziyordu; gün ışığı ile fırın ateşinin parıltısının karışmasından oluşan, gözleri rahatsız edici, belirsiz bir aydınlık dolduruyordu içerisini. Sokaktan pencerelere uğultulu bir gürültüyle birlikte toz geliyordu. Konovalov bütün bunları gözden geçirdikten sonra içini çekti, yüzünü bana yarım dönerek sıkıntılı bir sesle;

"Burada ne kadar zamandır çalışıyorsun?" diye sordu.

Söyledim. Göz ucuyla birbirimizi süzerek sustuk. Ustam içini çekti.

"Şuna bak, tam hapishane! Sokak kapısına çıkıp biraz oturalım mı?"

Dışarıya çıktık, oradaki ekmek sandığının üstüne oturduk.

"Burada hiç olmazsa soluk alabiliyoruz. Bu çamur çukuruna birdenbire alışamayacağım... Bana hak vereceksin. Denizden geliyorum... Hazar denizinde balıkçı gemilerinde tayfaydım... O genişlikten çıkıp bu çukura düşmek kolay mı?"

Üzgün bir gülümsemeyle bana bakarak konuşmasını bitirdi, gelip geçenleri ilgiyle süzmeye başladı. Açık mavi gözlerinde büyük bir kaygı okunuyordu. Akşam olmuştu. Sokak boğucu sıcak, gürültü, toz duman içindeydi; evlerden yola gölgeler düşüyordu. Konovalov sırtını duvara dayamış, kollarını göğsünde çaprazlamıştı; sakalının ipeğe benzeyen kıllarını parmaklarıyla büküyordu. Yan gözle uzun, soluk yüzüne bakıyor, 'Acaba ustam nasıl bir adamdır?' diye düşünüyordum. Onunla konuşmaya bir türlü karar veremiyordum, çünkü ustam olmasından başka bende tuhaf bir saygı da uyandırmıştı bu sakallı adam.

Alnı üç ince kırışıkla kesilmişti, bu kırışıklar arada bir düzelerek kayboluyordu. Onun ne düşündüğünü bilmeyi öylesine istiyordum ki!..

"Hadi gidelim, herhalde üçüncü tekneye hamur mayalama zamanı geldi. Sen ikinciyi kararken ben de o işi yaparım. Sonra ekmekleri atarız."

Birlikte bir hamur dağını çanaklara doldurarak tarttık,

öteki hamuru kardık, üçüncüsünü de mayaladık; ondan sonra çay içmek için oturduğumuzda Konovalov elini koynuna sokarak sordu:

"Okuman var mı? Şunu bana okur musun?"

Buruşmuş, kirli bir kâğıt parçası verdi. Okumaya başladım:

"Sevgili Saşa! Selam eder öperim. Beni hiç sorma, günlerim geçmek bilmiyor. Seninle birlikte gideceğimiz, birlikte yaşayacağımız o günleri dört gözle bekliyorum. Bu lanet yaşamdan bıktım, baştan hoşuma gittiyse de artık dayanamayacağım. Bunu sen de biliyorsun, seninle tanıştıktan sonra kafama iyice dank etti. Ne olur, bana çabuk yaz; iki satır da olsa senden haber bekliyorum. Şimdilik hoşça kal, benim sevgili sakallı dostum. Sana bir sitemde bulunmayacağım; gerçi, domuz herif, beni kırdın, Allahaısmarladık bile demeden çekip gittin. Neyse yine de iyilikten başka bir şey görmedim senden. Bana iyilik eden tek erkeksin, seni nasıl unuturum! Saşa'cığım benim buradan kurtulmam için elini biraz çabuk tut. Kızlar beni buradan çıkardıktan sonra seni bırakıp kaçacağımı söylemişler. Kuyruklu yalan bunların hepsi de!.. Bana acıyıp da buradan çıkarırsan senin kulun kölen olurum. Bunu yapmak senin için çok kolay, ama tek başıma ben beceremem. Odama geldiğim zamanlar 'Hep böyle mi kalacağım?' diye üzülür ağlardım. Ama sana sezdirmedim, hiçbirini söylemedim. Hoşça kal. Seni seven Kapitolina."

Konovalov mektubu alarak elinde evirip çevirmeye başladı, öbür eliyle de dalgın dalgın sakalını sıvazlıyordu.

"Yazmasını da bilir misin?"

"Bilirim..."

"Mürekkebin var mı?"

"Var."

"Ne olur, şu kadına bir mektup yaz! Kim bilir hakkımda neler düşünüyordur! Alçak herif, beni unuttu, diye tutturur gene. E, hadi, yazacak mısın?"

"Hemen mi? Kim bu kadın Tanrı aşkına?.."

"Bir orospu... Kendin de okudun ya, beni çıkar diye yazıyor. Yani ben polise dilekçe vererek onunla evleneceğimi bildireceğim. O zaman nüfus kâğıdını geri verirler, elindeki çalışma belgesini de alırlar. Ondan sonra istediği yere gitsin."

Yarım saat sonra kadına göndereceğimiz dokunaklı mektup hazırdı. Konovalov sabırsızlıkla;

"Oku bakalım, nasıl olmuş?" dedi.

Şöyle yazmıştım:

"Kapa'cığım! Benim alçağın biri olduğumu sanma, seni hiç unutmadım! Unutabilir miyim seni? Son günlerde içkiye başlayıp meteliksiz kaldım. Şimdi yeniden işe girdim, yarın patrondan pey alır almaz Filip'e gönderirim, o da seni çıkarır. Para yol masrafına yeter. Şimdilik kal sağlıcakla. Seni seven Aleksandr."

"Hımm... İyi yazmamışsın," dedi. "Mektup dediğinin içinde gözyaşı, acıma olmalı. Sonra sana benim hakkımda aklına gelen küfürleri yaz dedim. O da yok..."

"Ne diye yazacakmışım küfürleri?"

"Ondan utandığımı, suçumu bildiğimi anlasın diye. Seninki de mektup mu yani? Mektup yazıyorum diye kuru kuru laflar etmişsin. Biraz da gözyaşı koy şunun içine!"

Mektuba gözyaşları karıştırmamı istemişti bir kere, ben de tam istediği gibi yaptım. Konovalov çok memnun kalmıştı, bir elini omzuma koyarak içten gelen bir sesle;

"Bak, şimdi olmuş!" dedi. "Teşekkürler! Sen iyi bir çocuğa benziyorsun. Anlaşacağız seninle."

Benim de kuşkum yoktu onunla anlaşacağımızdan. Kapitolina'dan söz etmesini istedim.

"Kapitolina mı? Daha gencecik bir kızdır o. Vyatkalı bir tüccarın kızıymış... Ne olmuşsa olmuş, adamın talihi birden ters dönmüş, derken kızı geneleve düşmüş. Oraya gittiğimde evlerden birinde gördüm onu, baktım, daha çocuk. Bu nasıl olur, diye düşünmeye başladım. Neyse, onunla tanıştım. Ağlamaya başladı. Ona, 'Üzülme, dişini sık biraz. Seni buradan

çıkartacağım,' dedim. Her şeyim, yani param pulum hazırdı. Nasıl oldu bilmem, birden içmeye başladım, kendimi ta Astrahan'da buldum. Sonra da, gördüğün gibi, buraya düştük. Birisi ona nerede bulunduğumu haber vermiş, o da tutmuş Astrahan'a bu mektubu yollamış..."

"E, onunla evlenmek mi istiyorsun?"

"Evlenmek kim, ben kimim? Bu içki düşkünlüğü olduktan sonra kocalık edebilir miyim ben? Ona yardım etmek, rahatlatmak için öyle söyledim. Hele onu bir çıkarayım, sonra gitsin istediği yere. Kendine bir yer bulur, belki sonunda kurtulur..."

"Ama o seninle yaşamak istiyor!"

"Saçmalıyor, bütün kadınlar böyle... Kadınların ciğerini okurum. Elimden türlüsü gelip geçti! Hele zengin bir tüccarın karısı vardı. Sirkte seyislik yapıyordum, gözüne kestirmiş beni. Gel, arabacım ol dedi. Sirk canıma tak etmişti, kabul edip gittim. Neyse, kadın bana sokulmaya başladı. Evleri, atları, uşakları vardı; beyler gibi yaşıyorlardı. Kocası bizim patron gibi kısacık, tombalak bir adamdı. Ama kadın zayıf, kedi gibi çevik, ateşli mi ateşli... Seni bir kucaklayıp öpmeye görsün, sanki içine kor parçaları düştü sanırsın. Zangır zangır titreyerek yerinde duramaz olursun. Bir yandan öper, bir yandan da omuzları sarsılarak ağlar, ağlardı. 'Ne oldu, Vera?' diye sorardım. Bana, 'Sen daha çocuksun, anlamazsın,' derdi. Yaman kadındı... Bir şey anlamazsın, demesi doğruydu. Kendim de bilirim ya, kafasızın biriyim ben. Ne, yaptığımı anlarım, ne de nasıl yaşadığımı düşünürüm."

Konovalov bunları söyledikten sonra sustu, bana kocaman kocaman açılmış gözlerle baktı. Bu gözlerde korku ve meraktan çok, kaygılı, düşünceli bir parıltı vardı. Güzel yüzü daha güzelleşmiş, hüzünlü bir görünüme bürünmüştü.

"E, tüccarın karısıyla ilişkilerin nasıl bitti?"

"Arada bir üzerine büyük bir sıkıntı çöker. Bu öyle bir sıkıntıdır ki, dostum, geldiği zaman kimseyi gözüm görmez. Sanki koca dünyada ben yalnızmışım da benden başka tek

Tanrı'nın kulu yokmuş gibi gelir. O sırada herkesten ve her şeyden nefret ederim, kendi kendime bile yük olmaya başlarım. İnsanların topunun da kökü kurusa vız gelir bana! Anlaşılan, hastalık bu. Bu yüzden içkiye bile başladım. Oysa önceleri içmezdim. İşte böyle bir sıkıntı basmıştı tüccarın karısıyla birlikteyken. Ona dedim ki, 'Vera Mihaylona, bırak artık beni daha fazla yapamayacağım.', 'Ne, yoksa seni bıktırdım mı?' dedi. Kötü kötü gülüyordu. Onu öyle görünce içim bir tuhaf oldu. 'Hayır' dedim, 'beni sen bıktırmadın, ben kendi kendimden bıktım.' Önce beni anlamadı, hatta bağırmaya, sövüp saymaya başladı... Sonra durumu anlayınca başı önüne düştü. 'Eh, ne yapalım, git!' dedi; uzun uzun ağladı... Gözleri kara, kendisi esmerdi. Kıvırcık saçları simsiyahtı. Aslında tüccar değil, memur kızıymış... Ya, işte böyle... Ona öyle acıdım, öyle acıdım, bilemezsin! Ne yapayım ki, kendimden tiksiniyordum. Nerden bu kariya gönül vermiştim, bilmiyorum... Anlaşılan, kadıncağız kocası olacak heriften bıkmıştı. Koca değil, un çuvalıydı sanki... Kadıncağız ağlamış sızlamış zamanla bana alışmıştı... Ben de ona çok iyi davranırdım. Öyle zamanlar olurdu ki, onu kollarıma alır, sallardım. O uyuyup kalır, ben de yanına oturur, onu seyrederdim. Uykuda insan çok güzel, çocuk gibi saf oluyor. Mışıl mışıl uyuyor, gülümsüyor... O zamanlar yazlıkta yaşadığımız için birlikte at gezintisine çıkardık. Ormanda bir köşeciğe çekilir, atımızı bağlar, serin bir ağaç altına uzanırdık. Benim yatmamı söyler, kendisi de başını dizime koyarak bana kitap okurdu. Onu dinler dinler, sonra uyuyakalırdım. Güzel öyküler okurdu doğrusu. Hele sağır Gerasim'le sevgili köpeğini anlatan bir tanesi vardı ki, hiç unutamam. Gerasim, herkesin yanından kovduğu, yalnız köpeği tarafından sevilen bir adamdı. Onunla alay ederler, yapmadıklarını bırakmazlar, o da hemen köpeğine koşardı... Çok acıklı bir öyküdür* bu. Kölelik zamanında geçiyor. Efendileri olacak kadın, Gerasim'e, köpeğin uluyup durduğunu, götürüp boğmasını söyler. Ne yapsın zavallıcık, götürmek zorunda ka-

* Turgenyev'in "Mumu" adlı öyküsü –ç.n.

lır... Bir kayık alır, köpeği içine koyar, yola düşer... Öykünün tam burasına gelince bir titremedir tutardı beni. Tanrım, insanın dünyadaki biricik sevincini elinden nasıl alırlar? Bu ne biçim düzendir? Öykü böyledir işte. Hoşuma giden bir yanı şuydu: Demek, öyle insanlar vardır ki, bütün dünyası bir şeyde, örneğin bir köpekte toplanıyor. Peki, niçin köpekte toplanıyor? Çünkü onun köpekten başka sevecek kimsesi yoktur da ondan. İnsanoğlu sevgisiz yaşayamaz, zaten kalbi sevebilsin diye verilmiştir ona. Kadın bana daha birçok öyküler okudu. Ne iyi insandı! Aklıma geldikçe acırım... Eğer yıldızım ters dönmese, kendisi beni bırakıncaya ya da kocası aramızda geçenleri anlayıncaya kadar ondan ayrılır mıydım hiç! Birincisi, gönül almasını bilen bir kadındı; verdiği armağanlarla filan değil, kalbiyle kazanırdı demek istiyorum. Beni öper okşardı, sevmesini bilen bir kadındı. Hele bazen üzerine öyle bir sessizlik çökerdi ki, sorma gitsin! O zaman daha başka bir kadın olurdu. Gözleriyle sanki içime bakardı, annem ya da dadımmış gibi benimle çok içten konuşurdu. Ben de sanki beş yaşında bir çocuk kesilirdim onun yanında. Gene de kaçtım ondan, hep şu can sıkıntısı yüzünden. Beni bir yerlere çağırıyorlar gibiydi. 'Elveda, Vera Mihaylovna, kusura bakma!' dedim. O da 'Elveda Saşa!' dedi. Ne garip kadındı, kolumu dirseğime kadar sıvadı, etime dişlerini öyle bir geçirdi ki, az kalsın bağıracaktım! Kocaman bir et parçası kopardı sandım. Tam üç hafta ağrıdı kolum. Bak, hâlâ izi duruyor."

Ancak bir pehlivanda bulunabilecek cinsten, kaslı, beyaz, güzel kolunu açarak, yüzünde saf, hüzünlü bir gülümsemeyle bana gösterdi. Dirsek kıvrımının yanında bir yara izi apaçık görünüyordu. Uçları hemen hemen birleşmiş, karşılıklı iki eğriydi bu. Konovalov yara izine bakıyor, gülümseyerek başını sallıyordu.

"Çılgın kadın! Onu unutmayayım diye ısırmış."

Daha önce de bu gibi öyküler dinlemişimdir. Her serserinin geçmişinde ya bir 'tüccar karısı', ya da soylu bir aileden bir 'hanımefendi' vardır. Bu tüccar karısı ya da hanımefendi

pek çok kere anlatılan öykülerde değişik; hem bedensel, hem de ruhsal yapısı birbirini tutmayan, bir düş kahramanı olur çıkar. Bugün mavi gözlü, hırçın, neşeli bir kadının bir hafta sonra kara gözlü, yumuşak huylu, gözü yaşlı biri olacağını bekleyebilirsiniz. Serseri takımı genellikle kuşkulu bir tavırla, küçük düşürücü bir sürü ayrıntılarla anlatır sevdiği düş kadınını.

Konovalov'un anlattığı öyküde ise insana doğru gelen pek çok şey vardı. Kitap okumak, iri yapılı Konovalov'un küçük bir çocuk olması gibi değişik durumlar yer alıyordu onun anlattıklarında.

Başını onun geniş göğsüne koyarak kollarında uyuyan, incecik bir kadın gözümün önüne geldi. Güzel bir görünümdü bu, beni öykünün doğruluğuna daha çok inandırıyordu. Hele tüccar karısını anlatırken sesinin aldığı hüzünlü yumuşaklık işitilmedik bir şeydi. Gerçek bir berduş, ne kadından, ne de başka bir şeyden söz ederken, böyle tatlı bir sesle konuşmaz. Çünkü dünyada aşağılamayı göze alamayacağı nesne yoktur onun için, bunu göstermek ister.

Konovalov;

"Ne susuyorsun öyle, yoksa yalan mı söylüyorum?" dedi.

Sesinde büyük bir tedirginlik vardı. Un çuvalları üzerinde kendini geri attı, bir elinde çay bardağını tutarken, öbür eliyle yavaş yavaş sakalını sıvazlamaya başladı. Mavi gözleri bana bir şeyler sorarcasına merakla bakıyordu, alnındaki kırışıklar daha da derinleşmişti...

"İnan bana... Neden yalan söyleyeyim? Benim gibi serserilerin masal anlatmakta eşi yoktur... Başka türlü de olamaz zaten. Eğer insanın yaşamında güzel bir şey geçmemişse, kendi kendine bir masal uydurmasının, bunu da gerçek diye anlatmasının kime zararı dokunabilir? Hem anlatır, hem de anlattığının doğru olduğuna inanır; hoşuna gider böyle şeyler. Birçoklarının ömrü öyle geçer. Kendine bir avunma yolu bulmasın da ne yapsın? Ama ben sana doğruyu anlattım, her şey tam anlattığım gibi oldu. Bunda inanılmayacak ne olabilir? Kadıncağız sürdüğü yaşamdan bıkmış, hoşuna gidecek bir erkek de

çıkmamış karşısına. Gerçi alt tarafı ben bir arabacıydım, ama erkek olduktan sonra kadın için arabacısı da, beyi de, subayı da birdir. Erkeklerin hepsi de çoğunlukla birer domuzdur, hepsi de aynı şeyi isterler, az verip çok almaya bakarlar. Saf erkek kadın için daha iyidir, çünkü daha vicdanlıdır. Bense çok safımdır... Kadınlar benim bu yönümü hemen görürler... Onları incitmeyeceğimi, nasıl söyleyeyim, onlarla alay etmeyeceğimi anlayıverirler. Kadın bir günah işlediğinde kendisiyle alay edilmesinden korktuğu kadar hiçbir şeyden korkmaz. Biz erkeklerin karşısında çok utangaçtırlar. Onlara her istediğimizi yaptıktan sonra ipliğini pazara çıkarır, neler yaptığımızı, onu nasıl ayarttığımızı övünerek anlatırız. Kadıncağızın ne aptallığı, ne sersemliği kalır... Kadının gidecek kimsesi yoktur, kimse onun günahını yiğitlik saymaz. Dostum, kadınların en yolundan çıkmışları bile bizden daha çok utanırlar..."

Onu dinlerken, 'Acaba bu adam bir serseriden beklenmeyen şeyleri anlatırken kendi kendine inanıyor mu?' diye düşünüyordum.

Çocukça temiz gözlerini gözlerime dikmiş, dalgın dalgın konuşuyor, konuştukça beni şaşırtıyordu.

Ocakta odunlar yanıp bitmişti; kızgın kor yığınından fırının duvarlarına pembe lekeler düşüyordu, bu lekeler titreyip duruyordu.

Pencereden gözüken küçük bir gök parçasında iki yıldız belirmişti şimdi. Yıldızlardan biri iri bir zümrüt gibi parlıyor, öteki ise hemen onun yanında belli belirsiz ışıldıyordu.

Aradan bir hafta geçti, Konovalov'la iyice dost olmuştuk.

"Sen iyi bir delikanlısın! Hoşlandım senden."

Bunları, yüzüne yayılan bir gülümsemeyle, iri eliyle omzuma vurarak söylemişti.

Gerçek bir fırıncı ustasıydı. İri hamur yığınını çanaklara dağıtması ya da teknenin üzerine abanarak kollarını dirseğine kadar gömdüğü esnek hamurun çelik parmakları arasında hışırdayışı görülmeye değerdi.

İlk gün çanaklardan küreğine boşaltmaya zor yetiştiğim

hamur topaklarını kürekle ocağa çabuk çabuk sürüşünü görerek, onları birbirinin üstüne düşürecek diye korkmuştum. Fakat üç fırın dolusu ekmek pişirip de kırmızı, kabarık, yumuşak yüz yirmi ekmek arasından bir tane dahi "ezilmiş" somun çıkmayınca işinin ustası bir adamla çalıştığımı anladım. Çalışmayı sever, kendini işine verirdi; fırın iyi pişirmez ya da hamur yavaş kabarırsa üzülür, patron nemli un alınca kızar, söverdi. Fırından çıkan ekmekler düzgün biçimde yuvarlak, "kabarmış", tam kıvamında kızarmış, kıtır kıtır ince kabuklu olursa çocukça neşesine, keyfine diyecek olmazdı. Arada bir ocaktan çıkardığı somunlardan en güzelini daha kürekteyken alır, yanmasın diye onu bir elinden ötekine atarak neşeyle gülerdi.

"Bak, seninle ne güzel ekmek pişirdik!"

Her türlü işte çalışanların yapması gerektiği gibi, kendini çalışmaya bütünüyle veren bu dev yapılı çocuğa bakarken içim sevinçle dolardı.

Bir gün sordum:

"Saşa, sen güzel şarkı söylermişsin, öyle mi?"

"Söylerim ya... Ama her zaman değil... Canım sıkılmaya başlayınca ben de şarkı söylemeye başlarım... Söyledikçe içime bir sıkıntı çöker. Ne olur, şimdilik bundan söz açma, aklıma getirme en iyisi! Peki, sen şarkı söylemez misin? Ah, seni gidi seni! Beni bekle, şimdilik ıslık çal... Sonra birlikte söyleriz, tamam mı?"

Razı oldum, şarkı söylemek istediğim zamanlar ıslık çalmaya başlardım. Bazen dayanamaz, hamuru yoğururken ya da fırına ekmek atarken kendi kendime bir şarkı mırıldanırdım. Konovalov beni dinler dinler, dudaklarını oynatır, bir süre sonra verdiğim sözü anımsatırdı. Bazen de sertçe azarlardı:

"Bırak, inlediğin yeter artık!"

Bir gün sandığımdan bir kitap çıkarmış, pencerenin önündeki düzlüğe ilişmiş okuyordum.

Konovalov hamur dolu teknelerden birinin yanına uzanarak kestiriyordu, fakat kulaklarının dibinde kitap yaprak-

larını çevirip durmam onu rahatsız etmiş olacak ki, gözlerini açarak sordu:

"Nedir o kitap?"

Kitabın adını söyledim.

"Yüksek sesle okur musun?"

Böylece pencerenin önüne ilişerek okumaya başladım, o da teknenin kıyısına oturdu, başını dizlerime doğru biraz eğerek beni dinlemeye koyuldu... Arada bir kitaptan başımı kaldırıp onun yüzüne bakıyor, –şimdi bile gözümün önünden gitmeyen– genişce açılmış, dikkat dolu, her an tetikte bekleyen gözleriyle karşılaşıyordum. Hatta ağzı bile iki sıra beyaz düzgün dişlerini ortaya çıkaracak biçimde yarı açık duruyordu. Yukarı kalkmış kaşları, geniş alnındaki derin kırışıklar, dizlerini saran elleri, kımıldamadan duran dikkatli pozu içimi ısıtıyor; Sısoyka ve Pila'nın hüzünlü öyküsünü elimden geldiğince etkili, canlı okumaya çalışıyordum.

Yorularak en sonunda kitabı kapattım. Konovalov;

"Bitti mi?" diye fısıldadı.

"Yarısına yaklaştık."

"Hepsini okur musun?"

"Okurum."

"Eh!.."

Böyle diyerek başını tuttu, sandığın üstünde sallanmaya başladı. Bir şeyler söylemek istiyor, körük gibi soluyarak ağzını açıp açıp kapatıyor, nedense gözlerini kısıyordu. Ben böylesi bir etki beklemiyordum, onun için ondaki değişiklikleri anlayamadım bir türlü.

Fısıltıyla;

"Ne güzel okuyorsun!" dedi. "Herkesin sesini ayrı ayrı veriyorsun... Sanki hepsi yaşıyor... Aproska. Şişşit! Pila! Ne budala şeyler! Okurken tuhafıma gitmişti... Ama kendimi tuttum, gülmedim... E, sonra ne olmuş? Nereye gidiyorlar? Aman Tanrım! Ne kadar da doğru! Tıpkı gerçek insanlar gibi... Bildiğimiz köylüler hepsi de. Sesleriyle, yüzleriyle yaşıyorlar sanki... Dinle Maksim! Ekmeği fırına attıktan sonra

kalanını da oku, olur mu?"

Ekmeği fırına sürdük, ikincisini hazırladık, ben yine bir saat kırk dakika kitap okudum. Sonra bir mola daha verdik; ekmek pişti, onu fırından çıkardık, öbürünü sürdük, biraz daha hamur yoğurduk, biraz da mayaladık... Bütün bunlar inanılmayacak çabuklukta, hemen hemen hiç konuşmadan yapılmıştı.

Konovalov kaşlarını çatmış, bana arada bir kısa buyruklar vererek çalışıyor, çalışıyordu...

Sabaha karşı kitabı bitirdik, yorgunluktan dilim uyuşmuş gibiydi.

Konovalov bir çuvala oturmuş, ellerini birbirine kavuşturarak tuhaf gözlerle konuşmadan bana bakıyordu...

"Beğendiniz mi?" diye sordum.

Başını salladı, gözlerini kıstı, nedense yine fısıltıyla;

"Bunu kim yazmış?" dedi.

Gözlerinde sözle anlatılamayacak bir şaşkınlık belirmişti, yüzü sıcak bir duyguyla parlamıştı.

Kitabı yazanın adını söyledim. Reşetnikov'du bu.

"Ne adam be! Nasıl da bulmuş! Öyle değil mi? Korkunç vallahi! İnsanın yüreği titriyor, yani içine işliyor. Gör, ne kadar canlı! Peki yazara bir şey yapmışlar mı?"

"Nasıl yani?"

"Canım, armağan vermişler mi?"

"Niçin versinler?"

"Niçin olacak! Görmüyor musun, polis tutanağı gibi kitap! Okuyanlar Pila'yı, Sısoyka'yı düşünecekler. Herkes acıyacak... Cahil, suçsuz bir sürü insan... Buna da yaşam mı derler? Sonra..."

"Ne olacak sonra?.."

Konovalov şaşkın gözlerle baktı, ürkekçe;

"Bunlar için bir önlem alırlar herhalde. Onlar da insan, ellerinden tutmak gerekmez mi?" dedi.

Ona yanıt olarak tuttum, uzun bir söylev çektim... Fakat ne yazık, hiç de umduğum etkiyi elde edemedim.

Ben konuşurken Konovalov başı önünde, düşüncelere daldı; konuşmamı bir sözcükle olsun kesmedi. Yalnız, derin derin soluk alarak bütün vücuduyla sallandı durdu. Sonunda yorularak ben de sustum.

Başını kaldırdı, kederle bana baktı.

"Demek ona bir şey vermediler?"

Reşetnikov'u unutarak sordum:

"Kime?"

"Kitabı yazana."

Canım sıkılmıştı. Kendinde sorunlarımı çözme gücü bulamayan bir insan karşısında bulunduğumu bilerek, canımın daha fazla sıkılmaması için sustum.

Konovalov ise benim ne söyleyeceğimi beklemeden kitabı eline aldı, özenle çevirdi, açıp kapadı, tekrar yerine koyarken derinden bir ah çekti.

Kırgın bir sesle;

"Aman Tanrım, ne akıl ermez işler?" dedi. "Adam tutmuş bir kitap yazmış... Kâğıt üzerinde bir sürü işaretler. Yazmış yazmış... Sonra ölmüş mü?"

"Ölmüş..."

"Demek ölmüş, ama kitabı kalmış, onu herkes okuyor. Biri eline alıp bakıyor, çeşit çeşit sözler söylüyor. Sen de dinleyip anlıyorsun; dünyada Pila, Sısoyka, Aproska adında insanlar yaşamış, diyorsun... Hiçbirini görmediğin, hiçbir yakınlığın olmayan bu insanlara acıyorsun. Belki de sokaklardan böyle insanların yüzlercesi gelip geçiyor, onları görüyorsun ama tanımıyorsun... Her biri ilgini çekmeden geçip gidiyor... Kitaptaki insanlar yaşamamıştır aslında... Ama yine de acıyorsun, başlarından geçenler dokunuyor sana... Bunu nasıl açıklamalı? Demek, yazan adama armağan verilmeden ölüp gitti? Bir şey geçmedi eline?.."

Çileden çıkmıştım artık, yazarların eline geçenleri anlattım.

Konovalov beni dinledi, şaşkınlıktan gözleri faltaşı gibi açılarak acımasını "cık cık" sözleriyle anlattı.

"Demek, düzen böyle!" dedi, derin derin göğüs geçirdi, sol bıyığını ısırarak üzüntüyle başını eğdi.

O zaman Rus yazarının yaşantısında meyhanenin oynadığı uğursuz rolden, çalışıp didinmekle geçen yaşamlarında tek avuntuları olan içkiden mahvolan büyük, gerçek yeteneklerden söz ettim.

Fısıltıyla sordu:

"Böyle insanlar da içiyorlar mı?"

İri iri açılmış gözlerinde korku, sözlerime güvensizlik, o insanlara karşı acıma okunuyordu.

"İçiyorlar ha? Yoksa kitabı yazıp bitirdikten sonra mı içiyorlar?"

Bana göre yersiz bir soru olduğu için karşılık vermedim.

Konovalov;

"Elbette sonra içiyorlardır," diye kararını verdi. "Anlaşılan bu insanlar yaşıyorlar, çevrelerine bakıp başkalarının kederini içlerinde biriktiriyorlar. Bu insanların gözleri daha bir başka olmalı... Yürekleri de öyle... Yaşama bakıyorlar, içleri yanıyor, sonra bütün dertlerini kitaplara döküyorlar. Ama bu da yetmiyor, çünkü yaralı yüreklerindeki derdi ateşle dağlayamazsın... Kala kala içkiyle söndürmek kalıyor. Böylece de içiyorlar... Doğru mu bu söylediklerim?"

Onu onayladım, bu davranışımla onu yüreklendirmiş olacağım ki, yazarlık ruh halini irdelemeyi sürdürdü:

"İşte bu yüzden onları öbür insanlardan ayrı tutmalı. Doğru değil mi? Çünkü onlar herkesten çok anlıyorlar, yeryüzündeki düzensizlikleri gösteriyorlar. Alalım beni. Ben neyim? Berduşun, baldırı çıplağın, sarhoşun, zavallının biri... Yaşantımın iler tutar bir yanı yok. Şöyle bak, ben bu dünyada niçin yaşıyorum, kimin işine yarıyorum? Ne başımı sokacak bir yuvam, ne karım, ne çocuklarım var! Olmadığı gibi, olmasını istediğim de yok. Yaşıyorum, durmadan bir şeyler bekliyorum... Ama niçin? Belli değil. Ruhumun ayarı bozuk çünkü. Daha nasıl söyleyeyim! Ruhumda eksik olan bir şeyler var; ateş mi desem, kuvvet mi desem, bilmem artık. Bir

şeyim eksik işte! Anlıyor musun? İşte yaşayıp gidiyorum, hep bir şeyin özlemini çekiyorum; ama 'Nedir o şey?' dersen kendim de bilmiyorum!.."

"Bunları niçin söyledin?"

Elleriyle başını tutarak bana baktı, düşüncelerini anlatma yolunu aramaktan dolayı yüzü gerilmişti sanki.

"Niçin olacak! Yaşamın karışıklığını anlatmak için. Yani, nasıl söyleyeyim, yaşıyorum ama kendimi ne yapacağımı, kurtuluş için neye sarılacağımı bilmiyorum... Bu karmaşanın adına da yaşamak demişler."

Onunla yazar arasındaki bağlantıyı anlamak için merakla sordum:

"Peki, sonra?"

"Sonra mı?.. İşte bunu sana söyleyemem... Ama öyle sanıyorum ki bir yazar da tutup benim içime baksa, yaşantımın tutarsızlığını gözler önüne seriverirdi... Ne dersin? Senin bu konudaki düşüncen nedir?"

Onun yaşantısını anlatacak durumda olduğumu düşünerek bana kolay gelen bu işe hemen sarıldım. Toplumsal koşullardan, ortamdan, eşitsizlikten, yaşamın kurbanları ve efendileri olan insanlardan söz etmekle başladım işe.

Konovalov beni dikkatle dinliyordu. Elini yanağına dayamış olarak karşımda oturuyor; iri iri açılmış, düşünceli, zeki, mavi gözlerini sanki yavaş yavaş bir duman bürüyordu. Alnındaki kırışıklar daha da derinleşmişti, konuşmalarımı kaçırmadan anlamak isteğiyle soluğunu kesmiş gibiydi.

Bu duruşu hoşuma gidiyordu. Yaşantısını coşkuyla gözlerinin önüne serdim, onun böyle olmasında hiç suçunun bulunmadığını kanıtladım. Onun doğuştan herkese eşit, ama tarih boyunca süregelen haksızlıklar sonunda toplumsal değeri sıfıra düşmüş, koşulların zavallı bir kurbanı olduğunu anlattım. Sözümü şöyle söyleyerek bitirdim:

"Kendini suçlamana bir sebep yok... Sen haksızlığa uğradın..."

Çıt çıkarmadan yüzüme bakıyordu. Gözlerinde iyimser,

aydınlık bir gülümsemenin yavaş yavaş belirdiğini görüyor, söylediklerime ne karşılık verecek diye sabırsızlıkla bekliyordum.

Gülümseme dudaklarına doğru yayıldı. Sonra tatlı tatlı güldü; yumuşak, nerdeyse kadınsı bir hareketle bana doğru eğilerek elini omzuma koydu.

"Dostum, bütün bunları nasıl kekelemeden art arda söyleyebiliyorsun! Nereden öğrendin bu kadar şeyi? Kitaplardan mı? Herhalde çok kitap okumuşsundur! Keşke ben de okuyabilseydim!.. Sonra ne kadar dokunaklı konuşuyorsun!.. İlk kez birisi benimle böyle konuştu, şaşılacak şey! İnsanlar başarısızlıklarında suçu hep başkalarına yıkarlar; oysa sen yalnızca yaşamı, düzeni suçluyorsun. Söylediklerinden anladığıma göre, insan tek başına hiçbir şeyde suçlu olamaz, alnına doğuştan serseri olacağı yazıldığı için serseridir. Bir sürü mahpus için söylediklerin de çok doğru; iş olmadığından, karınlarını doyurmak için çalıp çırpıyorlar. Ne kadar da acıyarak anlatıyorsun! Senin de yüreğin yufka olmalı."

"Önce sen bana yanıt ver, benimle aynı düşüncede misin? Söylediklerim doğru mu?"

"Doğru olup olmadığını sen daha iyi bilirsin, çünkü okumuş adamsın... Başkalarını ele alırsak doğru görünüyor... Ama beni alırsan..."

"O zaman ne oluyor?"

"Ben bambaşka bir adamım... Benim içki içmemden kim suçlu? Kardeşim Pavelka içmez, Perm'de ekmek fırını işletir. Benim çalışmam da onunkinden aşağı kalmaz, gelgelelim serserilikten, sarhoşluktan başka ne ünüm, ne de değerim var!.. İkimiz de aynı annenin çocuklarıyız. Üstelik o benden daha küçüktür. Demek oluyor ki, benim yapımda bir bozukluk var... Tam bir insan gibi doğmamış olacağım. Demin sen kendin söyledin insanların eşit doğduklarını! Doğdun, alnına yazıldığı gibi yaşadın, sonra ölüp gideceksin!.. Ama ben bambaşka bir insanım... Ayrıca ben bu yolda tek değilim, benim gibilerin sürüsüne bereket! Bizler başka insanlarız...

Hiçbir kurala sığmayız. Bize karşı başka türlü önlem, başka türlü yasalar, bu dünyadan kökümüzü kazımak için sert yasalar gerek... Neden dersen, bizim kimseye yararımız yok, dünyada boşu boşuna yer kaplıyor, başkasının yaşamasına engel oluyoruz... Kimdir bize karşı suçlu olan? Kendimize, yaşama karşı suçlu olan yine kendimiz değil miyiz? Niçin mi? Çünkü ne içimizde bir yaşama isteği, ne de kendimize karşı sevgimiz, saygımız var..."

Bir çocuğunki gibi duru bakışlı bu iri yarı adam, gözünü kırpmadan kendisini yararsız, yaşamdan sökülüp atılması gereken insanlar safına ayırıvermişti. Bütün varlığıyla her şeyden koparak her şeye düşman kesilen, öfkeli şüpheciliğinin gücünü her şeyde denemeye kalkışan serserilerde bu zamana kadar görmediğim, onun bu kendi kendini değersiz bulma, horlama isteği beni allak bullak etmişti... Yaşamda karşılaştığım insanların tümü, başarısızlıklarını ya alınyazısına, ya da kötü kişilere yüklerlerken, kendi kusurlarının sağlam kanıtlarını oluşturan gerçeklerin topundan da ısrarla kaçınmışlar, daima birilerini suçlamışlar, bir şeylerden yakınmışlardır... Konovalov ne kör talihi suçluyor, ne de insanlar hakkında tek bir kötü söz söylüyordu. Kendi yaşantısının karman çormanlığında tek suçlu kendisiydi; ben onun "ortamın ve koşulların kurbanı" olduğunu ne kadar ısrarla kanıtlamaya çalışırsam çalışayım, o da o kadar inatla, kara alınyazısından dolayı kendine ve yaşama karşı yine kendinin suçlu olduğunu anlatmaya çalışıyordu... Görülmedik bir şeydi bu, ama beni çileden çıkarıyordu. Bu adam kendini kırbaçlamaktan zevk alıyor gibiydi, çınlayan bariton sesiyle bana;

"Herkes kendinin efendisidir, ben bir alçaksam bunda kimsenin suçu yoktur!" diye bağırırken gözleri zevkten alev alev yanıyordu.

Kültürlü bir insanın ağzından bu sözleri işitseydim hiç şaşmazdım, çünkü "aydın" adı verilen çetrefilli, karmaşık ruh yapısına tebelleş olmayan hastalık yok gibidir. Her ne kadar Konovalov, şehirlerin pis batakhanelerini dolduran,

talihin küstürdüğü bir sürü aç, çıplak, yarı insan, yarı hayvan yaratık arasında sivrilmiş biri de olsa, bir serserinin ağzından bu sözleri işitmek şaşırtıcıydı. Onun gerçekten apayrı bir ruh yapısına sahip olduğuna karar vermek gerekiyordu, ama ben bunu istemiyordum.

Dış görünüşünü göz önüne alırsak, Konovalov, en ince ayrıntılarına kadar tipik bir altın arayıcısına benziyordu, ama ruh derinliğine indikçe onun insanlar hakkındaki anlayışımı yıkan bir tür olduğuna inanıyordum. Bu türü bir sınıf saymak zamanı çoktan gelmişti; bu insanlar aç gözlü, doymak bilmez, hırçın, aptallıktan çok uzak birileri olarak dikkate değerdi...

Onunla tartışmamız gittikçe kızışıyordu. Ben bağırıyordum:

"Dur hele, eğer insana dört bir yandan kötü güçler baskı yaparsa o nasıl ayakta durabilir?"

Coşarak, gözlerinden ateş saçarak o da şöyle haykırıyordu:

"Daha sıkı dayansın!"

"Peki ama neye dayanacak?"

"Desteğini bulsun, dayansın!"

"Peki, sen niçin dayanmadın?"

"İşte sana ben de onu söylemeye çalışıyorum ya! 'Kendi yazgımdan kendim suçluyum' diye deminden beri yırtınıp duruyorum! Ben de desteğimi bulamadım! Arıyorum, özlüyorum, ama bulamıyorum!"

Ekmeği de unutmamak gerekiyordu. Yeniden çalışmaya başladığımızda bile görüşlerimizin doğruluğunu birbirimize kanıtlamak için tartışmayı bırakmadık. Doğal olarak hiçbir sonuca varamıyorduk; işimiz bitince, heyecanımız iyice yatışmadan uykuya yattık.

Konovalov fırının döşemesine uzandı, çok geçmeden uyudu. Ben un çuvallarının üstüne yattım, teknenin yanına serili hasıra pehlivan gibi uzanıveren, bu sakallı iri gövdeyi tepeden tırnağa şöyle bir süzdüm. İçerisi sıcak ekmek, ekşi hamur, karbon asidi kokuyordu... Ortalık ağarmaya yüz

tutmuş, un tozu perdesiyle örtülü pencerelerden külrengi bir gökyüzü görünmeye başlamıştı. Bir araba gürültüyle geçti. Sürüsünü toplayan bir çobanın kaval sesi duyuldu.

Konovalov horluyordu. Geniş göğsünün kalkıp kalkıp inişine bakıyor, onu kendi vardığım sonuçlara en kısa yoldan nasıl götürebilirim, diye çeşitli inandırma yolları düşünüyordum. Ama bir yol bulamadan ben de uyuyakalmışım.

Sabah kalkar kalkmaz hamur mayaladık, elimizi yıkadık, un sandıklarından birinin üstüne çay içmek için oturduk.

Konovalov;

"Kitabın var mı?" diye sordu.

"Var..."

"Bana okur musun?"

"Okurum..."

"Bak, bu iyi işte! Biliyor musun, bu ayın sonunda patrondan parayı alır almaz yarısını sana vereceğim!"

"Niçin?"

"Kitap alasın diye... Hoşuna gidenlerden kendine al, bir iki tane de bana. Benimkiler köylülerle ilgili olsun. Pila, Sısoyka cinsinden... Sonra bak ha, dokunaklı yazılanlardan istiyorum, gülmek için yazılanlardan alma! Öyle saçma sapan şeyler vardır! Panifilka ile Filatka gibi. Başında bir de resim bulunur. Bir sürü zırvalar, akıl almaz masallar!.. Bunların hiçbirini sevmem. Sendeki gibi kitapların bulunduğunu bilmiyordum."

"Stenka Razin* hakkında olsun mu?"

"Stenka hakkında mı? İyi mi bari?"

"Çok iyi..."

"Getir öyleyse!"

Çok geçmeden N. Kostomarov'un 'Stenka Razin İsyanı'nı okumaya başladım. Bu başarılı, destan-şiir denilebilecek tarihi roman, ilkin sakallı dinleyicimin hoşuna gitmedi. Kitaba bakarak;

"Niçin hiç konuşma yok?" diye sordu.

* 1669-1671 yıllarında Don Kazaklarının başında Çar'a karşı ayaklandı –ç.n.

Niçin olmadığını açıklayınca esnedi, esnemesini saklayamayınca da utanarak, suçlu suçlu;

"Oku sen... Bana bakma," dedi.

Fakat tarihçi, usta ressam fırçasıyla Stepan Timofeyeviç'i çizmeye başlayıp da "Volga İsyancılarının Başı" kitabın yaprakları arasından boy verdikçe Konovalov'da bir değişme belirdi. Daha önce gözlerinden uyku akan, kayıtsız kayıtsız sıkılarak dinleyen adam, romanın akışıyla birlikte canlanıp dirilerek bambaşka biri oluverdi. Ellerini dizlerinde kenetlemiş olarak, karşımda un sandığında oturuyordu. Çenesini dizlerine dayadığı için sakalı bacaklarını örtmüştü. Sertçe çatılmış kaşlarının altından, tuhaf kıvılcımlar saçan gözlerle yiyecekmiş gibi bakıyordu bana. Beni her zaman şaşkına çeviren o çocuksu, saf görünüşünden eser kalmamış; şimdi dumanlanıp kısılmış, o iyimser, mavi gözlerine çok yakışan, kadınsı yumuşaklık yok olup gitmişti. Bir kas yumağı gibi tostoparlak duruşunda aslana benzeyen, yırtıcı bir hava vardı.

Yavaş, ama etkili bir sesle:

"Oku!" dedi.

"Ne oluyorsun?"

"Oku!"

Sesinde yalvarmayla birlikte öfke de vardı.

Ara sıra ona bakarak okumama devam ettim. O gittikçe heyecanlanıyordu. Ondan, beni coşturan, başımı döndüren bir şey, sıcak bir duman yükseliyordu sanki. Stenka'yı yakaladıkları yere gelince birdenbire:

"Yakaladılar!" diye haykırdı.

Onun bu haykırmasından acı, küskünlük, öfke, Stenka'yı kurtarmaya hazır bir insanın çaresizliği okunuyordu.

Alnına ter basmıştı, gözleri tuhaf bir biçimde irileşmişti. Sandığın üzerinden yere atladı, heyecandan titreyen, iri gövdesiyle karşıma dikildi, elini omzuma koyarak yüksek sesle, çabuk çabuk;

"Dur!" dedi. "Okuma... Söyle, şimdi ne olacak? Hayır,

dur, söyleme! Cezalandırıyorlar mı onu? Çabuk oku, Maksim!"

Razin'in öz kardeşi Frolka değil de Konovalov sanırdınız. Sanki üç yüz yıldır çürüyüp kopmamış bir kan bağı onunla Stenka'yı birbirine sımsıkı bağlıyordu. Konovalov canlı, sağlam bedeninin olanca gücüyle, "desteksiz" kalan ruhunun tüm tutkusuyla üç yüz yıl önce yakalanan özgür kartalın acısını, öfkesini kendi içinde duyuyordu.

"Tanrı aşkına oku!"

Ben de coşup heyecanlanarak, yürek atışlarımı duyarak okuyordum; Konovalov'la birlikte Stenka'nın bütün acısını yaşıyorduk. Sonunda işkence sahnesine geldik.

Konovalov dişlerini gıcırdatıyor, mavi gözleri iki kor parçası gibi yanıyordu. Arkadan omuzlarıma abanmıştı, gözlerini kitaptan ayıramıyordu. Saçlarımı başımdan aşağı yatıran soluğu kulaklarımın dibinde uğulduyordu. Bir ara, saçlarımı geriye atmak için başımı silktim. Konovalov bunu görerek kurşun gibi ağır elini başıma koydu.

"O sırada Razin dişlerini öyle kuvvetli gıcırdattı ki, kanla birlikte birkaçını yere tükürdü."

"Yeter!.. Tanrı kahretsin!.."

Konovalov böyle bağırarak kitabı elimden kaptığı gibi olanca gücüyle yere çarptı, kendisi de arkasından diz üstü çöktü.

Ağlıyordu, ama gözyaşlarından utandığı için, hüngür hüngür ağlamasını gizlesin diye böğürmeye benzeyen sesler çıkarıyordu. Başını dizlerinin arasına almıştı, gözyaşlarını kaba bezden dikilmiş şalvarına siliyordu.

Ben az ötedeki sandıkta oturuyor, onu avutmak için ne söyleyeceğimi bilemiyordum.

O gene yerde oturuyordu.

"Maksim! Ne korkunç! Pila... Sısoyka, şimdi de Stenka, ha? Kör talih!.. Dişlerini nasıl da tükürdü!.. Değil mi?"

Heyecandan zangır zangır titriyordu.

Stenka'nın dişlerini tükürmesi onu özellikle etkilemişti,

ikide birde garip bir biçimde omuzlarını silkerek hep bundan söz ediyordu.

Gözümüzün önünden ayrılmayan acı verici, insafsız işkence sahnesinin etkisiyle ikimiz de kendimizden geçmiştik.

Kitabı yerden alarak bana veren Konovalov yalvarırcasına:

"Bana şunu bir daha oku, ne olur!" dedi. "'Dişler' nerede yazıyor, şunu bana gösteriver!"

Ona istediği yeri gösterdim, gözlerini satırlardan ayıramıyordu.

"Aynen 'dişlerini kanla birlikte tükürdü' diye mi yazıyor? Şuna bakın, harfler öbür yerdekilerin aynısı... Aman Tanrım! Ne kadar acı çekmiş olmalı! Üstelik dişleri... Peki, sonra ne oluyor? İdam mı? Ya! Çok şükür Tanrım, adamı astılar sonunda! Kurtuldu zavallı!"

İdam karşısındaki sevincini coşkunluk ve tutku dolu sözlerle açığa vuran Konovalov, işkenceden bitkin düşen Stenka'nın bir an önce ölmesini çok istemiş olmalıydı. Bu dev yapılı adamın yufka yürekliliğine şaştım kaldım.

Bütün o gün tuhaf bir sarhoşluk içinde geçti; hep Stenka'dan, yaşantısından, onun için yakılan türkülerden, yapılan işkencelerden söz ettik. Çınlayan bariton sesiyle Konovalov iki kez türkü söylemeyi denediyse de, ikisinde de yarıda bıraktı.

O günden sonra birbirimize daha çok yakınlaştık...

Ona birkaç kez daha "Stenka'nın İsyanı"nı, sonra "Taras Bulba"yı*, "İnsancıklar"ı** okudum. Dinleyicim Taras'ı çok beğendi, ama bu beğeniş Kostomarov'un kitabının parlak etkisini köreltmedi. Makar Devuşkin*** ve Varya'yı**** anlayamadı. Makar'ın mektuplarının dili tuhafına gitti, Varya hakkında pek iyi şeyler düşünmedi.

"Şuna bak, moruğa nasıl cilve yapıyor! Anasının gözü karı! Adam da bir şeye benzese bari, bostan korkuluğundan

* Gogol'ün romanı –ç.n.

** Dostoyevski'nin romanı –ç.n.

*** *İnsancıklar* romanında erkek kahraman –ç.n.

**** *İnsancıklar* romanında kadın kahraman –ç.n.

farkı yok. Maksim, bırak şunu Tanrı aşkına, yazık harcadığımız zamana! Var mı bunda bir şey? O ona yazıyor, o ona... Bir sürü de kâğıt gitmiş; ne gülüyor, ne de acıyorsun... Niçin yazarlar böyle şeyleri bilmem ki?"

Reşetnikov'un kitabının da aynı olduğunu söyledimse de, onu bir türlü inandıramadım.

"Pila ile Sısoyka, başka şey canım! Yaşayan insanlar onlar. Yaşamak için canlarını dişlerine takmışlar. Ya bunlar ne yapıyor? Mektup yazıyorlar durmadan... Öf, ne can sıkıcı! Üstelik insan değil, birer uydurma bunlar! Ah, Taras ile Stenka bir yan yana gelseler, aman aman, tozu dumana katarlardı. O zaman bir de Pila ile Sısoyka'yı da yanlarına aldılar mı, eh, deme gitsin!.."

Tarih anlayışı çok kıttı, sevdiği kahramanların hepsi de onun için aynı zamanda yaşıyorlardı; yalnız ikisi Usolya'da, biri Ukrayna'da, öbürü ise Volga boylarında... Kama ırmağından aşağı inseler Sısoyka ile Pila'nın orada Stenka ile karşılaşamayacaklarını, 'Don Kazakları üzerinden Ukrayna yurduna' gelse, Stenka'nın da orada Bulba'yı bulamayacağını güçlükle anlatabildim.

Durumu anlayınca Konovalov'un pek gücüne gitti. Yemelka'ya* karşı tepkisini görmek için onu biraz da "Pugaçov Ayaklanması" ile coşturmak istedim. Pugaçov'u hiç beğenmedi.

"Ah, seni düzenbaz seni! Çar'ın adına sığınarak başkaldırırsın, değil mi? Bu kadar insanın kanına girdin, köpek!.. Ah Stenka, sen başkasın. Pugaç gibi dalavereci değilsin... O ne kitaptı öyle! Stenka'nın kitabı gibi başka kitaplar bulamaz mısın? Ara biraz... O korkuluk Makar'ı da bir köşeye at. En iyisi Stepan'ı nasıl astıklarını bir kez daha okuyuver!"

Bayram günleri Konovalov'la birlikte nehrin ötesindeki çayırlıklara giderdik. Yanımıza biraz içki, biraz ekmek, bir de kitap alır; Konovalov'un deyişiyle "açık hava"ya çıkardık sabah erkenden.

* Yemelyan Pugaçov 1770-1775 yıllarında, çeşitli Türk boylarının başında, Çariçe Katerina'ya karşı Çar olduğu savıyla ayaklandı –ç.n.

"Cam fabrikası"nda vakit geçirmek çok hoşumuza giderdi. Kentin dışında kırlardaki bir yapıya nedense bu adı vermişlerdi. Burası, çatısı yıkılmış, pencereleri çerçevelerine varıncaya kadar kırılmış, bodrumu bütün yaz kokuşmuş cıvık çamurla dolu, üç katlı bir evdi. Yeşilimsi, külrengi duvarlarıyla bu yarı yıkılmış, terk edilmiş ev; göz çukurlarına benzeyen karanlık, çirkin pencere boşluklarıyla kırlardan kente doğru bakar, bu görünüşüyle kent sınırları dışına atılmış, talihin küstürdüğü, zavallı, sakat, can çekişen bir adamı andırırdı. Taşan nehrin sularıyla yıldan yıla duvarları aşınıp yıpranmasına karşın, tavanından temeline kadar yeşil bir küf tabakasıyla örtülü olan ev dimdik ayakta duruyor; çatısı olmadığı halde içerisine sığınan bir sürü yersiz yurtsuz insanı barındırarak, çevresindeki su birikintilerinden içeri sokulamayan polis baskınlarından onları koruyordu.

Güneş ışığından korkan, giysileri parça parça bir yığın yarı aç insan bu yıkıntıdan hiç eksik olmazdı; Konovalov'la ben, burada baykuşlar gibi tüneyen bu insanların aradıkları konuklardık. Çünkü fırından ayrılırken ikimiz de birer beyaz somun, yolda çeyreklik bir votka, bir tepsi dolusu "sıcak yemek" –pişmiş karaciğer, akciğer, yürek, işkembe– alırdık. İki ruble harcadık mı, Konovalov'un deyimiyle, "camdan insanlar"a zengin bir şölen çekerdik.

Şölenimizin karşılığını onlar da bize, en saf yalanların tüyler ürpertici korkunç gerçeklerle karıştığı masalımsı öyküler anlatarak öderlerdi. Her öykü, içerisinde siyah ipliklerin –gerçekler– parlak ipliklerden –yalanlar– fazla olduğu bir dantelaya benzetilebilirdi. Bu acımasız, renkli öykülerdeki her olay insanın ruhuna bütün ağırlığıyla çökerdi. "Camdan İnsanlar" bizi kendilerine özgü bir sevgiyle severlerdi; ben onlara çeşitli kitaplar okurdum, onlar da beni hemen hemen her seferinde dikkatle ve düşüncelere dalarak dinlerlerdi.

Sınırları dışına atıldıkları yaşam hakkındaki bilgileri, derinliğiyle beni şaşırtırdı; bu nedenle anlattıklarını can kulağıyla dinlerdim; Konovalov ise onları, felsefelerine karşı çıkmak, beni de tartışmaya çekmek için dinlerdi.

Yüzlerine bir bakışta bizi enayi yerine koymadıkları anlaşılan, kendilerini hiçbir şekilde haklı çıkarmak için uğraşmayan bu inanılmaz derecede pejmürde insanların anlattıkları yaşam ve düşüş öykülerini dinlerken Konovalov düşünceli düşünceli gülümser, "ölmaz" anlamında başını sallardı. Bunu açıkça yaptığı için farkına varırlardı.

"İnanmıyor musun yoksa Lesya?" diye sorarlardı.

"Hayır, inanıyorum... Niçin inanmayacak mışım? Yalan olduğunu bilsen dahi inanacaksın insanoğluna, yani dinleyeceksin, onu, niçin yalan söylediğini anlamaya çalışacaksın. Bazen yalan, insanın özünü doğrulardan daha çok açığa vurur... Sonra bizler kendi hakkımızda hangi doğruları anlatabiliriz ki! En aşağılıkları, öyle değil mi? Oysa güzel yalanlar da söylenebilir...Haksız mıyım?"

"Hayır, haklısın... Peki ama deminden beri neden öyle başını sallıyordun?"

"Neden olacak, yanlış yargılara varıyorsun da ondan. Öykünü öyle bir anlatışın var ki, yaşamını kendin değil de konu-komşun, elin adamı bu duruma getirmiş gibi geliyor insana. Peki ama, o sırada sen nerdeydin be kardeşim? Niçin bir gün olsun kendi gücünle alınyazına karşı koymadın? Sonra şöyle bir şey daha ortaya çıkıyor: Biz hep insanlardan yakınıyoruz, kendimiz de bir insan olduğumuza göre, demek oluyor ki, bizden de yakınanlar var. Bizim yaşamımıza set çektiklerine göre, biz de başkasının yaşamasına set çekiyoruz, öyle değil mi? Bunu nasıl açıklarsınız?"

Onlar da Konovalov'un savına karşı şu kesin yargıyı ileri sürüyorlardı:

"Öyle bir yaşama düzeni kurulmalı ki dünyada, herkes için kımıldanacak yer olsun, kimse kimseye set çekmesin!"

Konovalov utku kazanmışçasına bağırıyordu o zaman:

"Peki, bu düzeni kim kuracak?"

Sonra sorusunun karşılığını ondan, Konovalov'dan önce, onun sözlerinden çıkarmalarından korkarak yanıtı gene kendisi veriyordu:

"Biz! Kendimiz! Peki, bu düzeni nasıl kuracağız; hele bunu beceremiyorsak, bir de kendi ömrümüz bir işe yaramadan, boşuna geçmişse? Demek oluyor ki, arkadaşlar, güveneceğimiz dal yine kendimiziz! Şurası bir gerçek ki, bizlerin ne mal olduğu da ortada..."

Berikiler kendilerini haklı bularak Konovalov'a karşı çıkıyorlar, Konovalov ise kendi görüşünde direniyordu; ona göre insanlara karşı kimse suçlu değildi, her koyun kendi bacağından asılırdı.

Onu kendi görüşünden uzaklaştırmak ne derece güçse, bu görüşü başkalarının benimsemesi de o derece güçtü. Çünkü bir yandan Konovalov onları kendi yaşamlarını kurmakta yeterli görüyor, öbür yandan onları başkalarından ve birbirlerinden yakınmaktan başka bir işe yaramayan, mızmız çaresiz insanlar olarak düşünüyordu.

Birçok kez öğleyin başlayan bu tartışmalar gece yarılarına kadar sürmüş; "camdan insanlar"ın yanından, koyu bir karanlıkta, ayaklarımız diz boyu çamura batarak ayrılmak zorunda kalmıştık.

Bir seferinde nerdeyse bir batağa gömülüyorduk; başka bir seferinde ise baskına uğrayarak, polise göre şüpheli kimseler olan "cam fabrikası" sakinlerinden on-on beş dostumuzla birlikte karakolda bir gece geçirdik.

Canımız felsefe yapmak istemezse, su baskınları sırasında üzerinde ufak balıkların üşüştüğü gölcükler oluşan, nehrin ötesindeki çayırlığa giderdik. Bu gölcüklerden birinin kıyısında, fundalıklar arasında, önümüzdeki görüntünün güzelliği artsın diye ateş yakar; ondan sonra da ya kitap okur, ya da yaşamaktan söz ederdik. Bazen Konovalov şöyle bir öneride bulunurdu:

"Maksim!.. Haydi gökyüzüne bakalım!"

Sırtüstü yatarak tepemizdeki mavi sonsuzluğa bakardık. Başlangıçta çevremizdeki yaprakların hışırtısını, gölekteki suyun şıpırtısını işitir; altımızda toprağı, çevremizde olup bitenlerin hepsini duyardık. Sonra gök, sanki bizi kendine doğru

çekerek, büyülü bir sisle örterdi üzerimizi. Ayaklarımız yerden kesilmişçesine varlığımızdan habersiz, yarı uyur yarı uyanık, ama her şeyi anlayan bir durumda gökyüzünün enginliklerinde yüzmeye başlar; bu büyülü havayı bozmamak için kımıldamaktan da, konuşmaktan da korkardık.

Böylece birkaç saat yattıktan sonra doğayla birleşmekten hem ruhça, hem de bedence dinlenmiş, tazelenmiş olarak işimizin başına dönerdik.

Konovalov doğayı, ancak gözlerinin yumuşak parıltısından anlaşılan sessiz, derin bir sevgiyle sever; tarlalarda ya da nehirde bulunduğumuz zamanlar, yüzünün çocuksu görünüşünü daha da belirginleştiren sakin, yumuşak bir hüzne bürünürdü. Kimi vakit gökyüzüne bakıp derinden bir ah çekerek;

"Oh!.. Ne güzel!" diye haykırırdı.

Onun bu haykırışında pek çok ozanın tumturaklı şiirlerinden daha çok anlam ve duygu yüklüydü, çünkü bu ozanlar, doğanın anlatılmaz güzellikleri karşısında hayran olmaktan çok, insanlar arasında elde ettikleri "ince duygulu ozan" ününü korumak kaygısıyla kendilerinden geçer görünürler. Her şeyde olduğu gibi şiir de, onu meslek durumuna getirmişlerse, o kutsal yalınlığını, içtenliğini yitirir.

Günler, haftalar derken iki ay geçivermişti; bu arada Konovalov'la pek çok şey konuşmuş, birçok kitap okumuştuk. "Stenka Razin'in İsyanı"nı ona o kadar çok okumuştum ki, Konovalov onu başından sonuna kadar kendi sözleriyle anlatır duruma gelmişti.

Büyüleyici bir masal içli bir çocuk için neyse, bu kitap da onun için öyle olmuştu. İşiyle gücüyle uğraşırken çevresindeki nesnelere kitabın kahramanlarının adını veriyordu; bir gün raftan bir hamur çanağı düşüp kırılınca hınçla ve üzüntüyle şöyle bağırmıştı:

"Ah seni, Voyvoda Prozorovski!"

İyi çıkmamış ekmeğe 'Frolka' adını verirken, mayaya 'Stenka'nın düşüncesi' diyordu; Stenka adı ise olağanüstü, büyük, mutsuz, başarılmamış her şeyle eş anlamlıydı. Kono-

valov'la ilk karşılaşmamızda mektubunu okuyup bir de yanıt verdiğim Kapitolina hakkında artık bir kelime bile konuşmuyordu.

Konovalov'un, Filip adında birinin aracılığıyla ona para gönderdiğini, kız için onun adına polise güvence belgesi vermesini istediğini biliyordum, ama ne Filip'ten, ne de kızdan bir haber gelmişti.

Bir akşam ekmekleri fırına sürmek üzereydik ki, birdenbire kapı açıldı, rutubetli, karanlık holden hem ürkek, hem de canlı sesiyle bir kadının yavaşça;

"Affedersiniz..." dediğini işittik.

Konovalov küreği yere indirip şaşkınlıkla sakalını çekiştirirken ben sordum:

"Kimi istiyorsunuz?"

"Ekmekçi Konovalov burada mı çalışıyor?"

Kadın şimdi eşikte dikiliyordu, tavandaki lambanın ışığı beyaz yün atkıyla sardığı başına vurmuştu. Atkının altından kısa kalkık burnu, yuvarlak güzel yüzü gözüküyordu. Tombul yanaklarında, etli kırmızı dudaklarının gülümsemesinden oluşan iki gamze vardı.

Konovalov küreği elinden attığı gibi kocaman adımlarla konuğa doğru koşarak, sevinçle;

"Burada, burada!" diye bağırdı.

Beriki derin bir ah çekti:

"Saşa'cığım!"

Kucaklaştılar, Konovalov adamakıllı eğilmek zorunda kaldı bu sırada.

Hâlâ eşiğin önünde, kızın boynunu, belini saran kollarını çözmeden dikilen Konovalov soru üstüne soru yağdırıyordu:

"E, ne haber? Nasıl oldu? Ne zaman? Ha? Eh, çıktın artık! Serbest misin? İyi mi? Bak görüyorsun ya! Sana demez miydim!.. İşte önünde yol açıldı yine! Korkmadan yürü!"

Sonra bana döndü:

"Maksim, arkadaşım, bu akşam işleri sen yalnız başına

yürüt, ben de biraz kadın işleriyle uğraşayım... Ee, Kapa, nerede kalıyorsun bakalım?"

"Ben dosdoğru buraya, sana geldim."

"Buraya mı? Burada kalınmaz... Burada ekmek pişirilir... Olmaz, olmaz! Bizim patron çok sert adamdır. Bir geceliğine başka bir yerde... Diyelim otelde kalmalısın. Hadi, gidelim!"

Böylece çıkıp gittiler. Fırında tek başıma kalmıştım. Konovalov'u ertesi sabaha kadar beklemiyordum. Ama ne tuhaf, birkaç saat geçmeden bir de baktım, çıkageldi. Yüzünde, beklediğim sevinç izleri yerine bir ekşilik, üzüntü, bıkkınlık vardı. Onun mutsuzluğunu görünce şaşkınlığım daha da arttı.

Sevinçli bir olayın ardından gelen bu değişiklik beni son derece meraklandırdığı için sordum:

"Ne oldu? Anlat hadi..."

"Hiç..." diye canı sıkkın karşılık verdi. Yüzü öfkeden sapsarıydı, bir tükürük fırlattı yere.

"Yoo, bir şey var sende," diye üsteledim.

Konovalov boylu boyunca un sandığına uzandıktan sonra yorgun bir sesle;

"Anlat anlat, diye yapıştın!" diye ekledi. "Ama neyi anlatacağım? Kadın mileti işte, olup olacağı buydu!"

Ondan olup bitenleri öğrenmek için çok uğraştım, ısrarlarım üzerine aşağı yukarı şu sözlerle olanları anlattı:

"Dedim ya, kadın milleti! Ben aptalın biri olmasaydım hiçbiri başıma gelmezdi. Haklı mıyım değil miyim, şimdi anlayacaksın! Sen diyorsun ki, kadınlar da insandır. İki ayak üzerinde yürüdüklerine, ot yemediklerine, konuştuklarına göre hayvan olmamaları gerekir. Ama yine de kadınla erkek arasında dağlar kadar fark vardır. Bu fark nereden geliyor dersen, bilmiyorum. Onların bizden değişik olduğunu sezinliyorum, o kadar... İşte Kapitolina da öyle. Sana nasıl söyleyeyim, bilmem ki tutturmuş, 'Evlenelim de evlenelim...' Bundan başka laf bilmiyor. Kapıma kul köle olacakmış... Ne akıl almaz işler!

Ona, 'Bak iki gözüm,' diyorum, 'sen akılsızın birisin! Düşün bir kez, benimle nasıl evlenirsin? Birincisi; ben içkiye düşkün bir adamım; ikincisi, evim barkım yok; üçüncüsü, serserilik ruhuma işlemiş, bağlasalar bir yerde duramam... Daha sayayım mı?' diyorum... Duruyor, 'İçkine boş ver,' diyor. 'Bütün esnaf erkekleri su gibi içki içerler, ama yine de karıları vardır. Karın olursa evin de olur, böylece sen de bir yere kıpırdayamazsın...' Ben de ona, 'Bak Kapa, istediğin şeyleri yapamam, çünkü böyle yaşamak beni sıkar, öleceğimi bilsem buna alışamam,' diyorum. 'Öyleyse,' diyor, 'ben de kendimi nehre atarım.', 'Beni bir türlü anlamıyorsun, sandığımdan da akılsızmışsın!' diyorum. Açıyor ağzını, yumuyor gözünü bana etmediği küfürleri bırakmıyor. Ne utanmazlığını kalıyor, ne dönekliğim, ne de külhanbeyliğim... Sonra başlıyor ağlamaya. Bana durmadan sitem ediyor: Benim bir işime yaramayacakmış da, niçin onu o yerden çıkarmışım? Oradan ayrıldıktan sonra şimdi nerelere gidermiş? Ben kalın kafalının, kütüğün biriymişim... Tüh! Ne yapayım şimdi ben bu kadını?"

"Peki, niçin onu oradan çıkardın?"

"Niçin mi? İşte alığın biri daha! Acıdım be! Anlamıyor musun, bir insanın batağa saplandığını görürsün de yüreğin parçalanmaz mı? Ama tutayım, onun istediğini yapayım, işte olacak şey değil bu. Ben aile babası olabilir miyim? Böyle bir şeyi becerebileceğimi bilsem, şimdiye kadar çoktan yapmıştım. Hem de ne fırsatlar çıkmıştı karşıma!.. Çeyizli çemenli mi istersin, yoksa dünya güzelleri mi?.. Bu iş benim elimde değilse ben ne yapabilirim? Kadıncağızın iki gözü iki çeşme... Benim de hoşuma gitmiyor... Haydi söyle, ben ne yapayım?"

Üzgün bir sesle, 'ben ne yapayım,' diye sorarken başını iki yana salladı. Sonra sandığın üzerinden indi, başını önüne eğerek fırının içinde bir aşağı, bir yukarı yürümeye başladı. Elleriyle saçını, sakalını karıştırıyor, sağa sola tükürükler savuruyordu.

Sonra utana utana, yalvarırcasına;

"Maksim!" dedi. "Şuna bir de sen gitsen de istediklerini neden yapamayacağımı bir güzel anlatıversen! Haydi kardeş!"

"Peki ama ben ona ne söyleyeceğim?"

"Doğru olan her şeyi!.. Evliliği yürütemeyeceğimi... Bu işin adamı olmadığımı... Sonra bir de kötü bir hastalığa yakalandığımı... Oldu mu?"

Gülerek;

"Doğru değil bu," dedim.

"Orası öyle. Ama iyi bir kurtuluş nedeni değil mi? Ah, gözü kör olası! Kadın değil, bilmece! Sonra ben bir kere olsun evlenmek denen şeyi düşünmedim. Karı benim neyime!"

Son tümceyi söylerken korku ve şaşkınlık içinde ellerini iki yana öyle bir açışı vardı ki, karısı olarak bir kadını ne yapacağını bilmediği açıkça anlaşılıyordu. Kapitolina ile aralarında geçenleri anlatışındaki gülünçlüğe karşın, olayın acıklı yanları arkadaşımın ve kızın durumu hakkında derin derin düşünmeme neden oldu. O sırada Konovalov fırında dolaşmasına devam ediyor, sanki kendi kendiyle konuşuyordu:

"Üstelik bu kez hoşuma da gitmedi. Başımın belası! Başka bir şeycik demem! Dipsiz bir batak gibi beni yakalamış, aşağı çekmeye çalışıyor. Yosma, kendine koca beğenmiş! Aklı kısa ama, kurnazlığına diyecek yok!"

Bunları ona söyleten, bir serserinin içgüdüsüydü. Peşinden koşmaktan yorulmadığı özgürlüğüne başkalarının göz dikmesinden büyük bir ürküntüye kapılmıştı. Övünçle;

"Beni bu yemle avlayamazsın, ben büyük balığım!" dedi. "Sonra bir deliliğim tutarsa!.. Dur; Maksim! Bak, aklıma ne geldi!.."

Böyle diyerek fırının ortasında durdu, yüzünde bir gülümsemeyle düşüncelere daldı. Yüzünün her kımıldanışını izliyor, ona bakarken neye karar verdiğini sezinlemeye çalışıyordum.

"Maksim! Benimle Kuban'a gider misin?"

Bunu beklemiyordum doğrusu. Onunla arkadaşlığımda

edebiyat ve eğitimle ilgili birtakım tasarılarım vardı. Ona okuma yazma öğretmek, bildiğim şeylerin hepsini bu yetenekli adama aktarmak niyetindeydim. Sonunda onun nasıl biri olacağı benim için büyük bir merak konusuydu. Ayrıca, bütün yaz bir yere kıpırdamayacağı konusunda bana söz vermişti. Bu benim işimi kolaylaştıracaktı... Ama şimdi...

Biraz canım sıkılarak;

"Sen de artık saçmalıyorsun!" dedim.

"Peki ama, başka ne yapabilirim?"

Kapitolina'nın onun üzerine düşmesinin sandığı kadar ciddi olmayabileceğini, biraz bekleyip işlerin nasıl geliştiğini görmesini söyledim.

Tam da söylediğim gibi çıktı, fazla beklemedik. Ocağın önünde yere oturmuş, arkamız pencerelere dönük, konuşmaya dalmıştık. Vakit nerdeyse gece yarısı olmuş, Konovalov'un fırına dönüşünden beri bir buçuk iki saat geçmişti. Arkamızdan bir cam şangırtısı duyuldu ansızın, yere oldukça iri bir kaldırım taşı düştü. Korkudan irkilerek ikimiz birden pencereye atıldık.

Bir kadın sesi çığlık çığlığa bağırıyordu:

"Ah, tutturamadım! Versene bir tane daha!.. İyi nişanlayacağım bu sefer!.."

Kalın bir erkek sesi kudurmuşçasına:

"Gidelim haydi? Ben ona sonra gösteririm!" dedi.

Sinir bozucu, tiz, isterik bir sarhoş, umutsuz bir kahkaha sokaktan taşarak camı kırılan pencereden içeri doluyordu.

Konovalov;

"Odur!" dedi, canı sıkkın.

Yaya kaldırımından pencerenin önüne sarkan bir çift bacak görebiliyordum. Bu bacaklar durmadan sallanıyor, pencerenin önündeki çukurun tuğla örgüsünde basacak yer arayarak tabanlarıyla duvarı dövüyordu.

Sarhoş erkek sesi yayık yayık;

"Bırak canıım!" dedi.

"Tutma beni! Bırak, bari içimi boşaltayım! Hoşça kal Saşka! Hoşça kal..."

Bundan sonra yakası açılmadık sövgüler sıralanmaya başladı.

Pencereye daha da yaklaşınca Kapitolina'nın yüzünü gördüm. Yaya kaldırımının üzerine koyduğu ellerine dayanarak eğiliyor, pencereden içerisini görmeye çalışıyordu. Darmadağınık saçları göğsüne, omuzlarına dökülmüştü. Başındaki beyaz atkı yana kaymış, entarisinin göğüs kısmı parça parça olmuştu. Saç baş karmakarışık, yüzü ağlamaktan ıslak, kızarık, orada titreyip duruyor; hıçkırıklar arasında küfrederek ciyak ciyak bağırıyordu. Sarhoşluktan bir o yana, bir bu yana sallanıyordu.

Bir erkek bedeni bir eliyle onun omzuna, bir eliyle de duvara dayanarak Kapitolina'nın üzerine abanmıştı. Erkek şöyle bağırıyordu:

"Gidelim buradan!"

"Saşka! Beni mahvettin... Unutma bunu! Allah senin belânı versin! Tez elden iki elin yanına gelsin! Her şey düzelecek dedin... Sana güvendim... Benimle alay ettin! Alacağın olsun! Nasıl olsa bir gün gene karşılaşacağız. Utan utan, iğrenç köstebek! Saklandın, deliğinden çıkmıyorsun değil mi? Saşa'cığım... Şekerim..."

Konovalov pencereye yaklaşıp sandığın üzerine çıkarak boğuk, tok sesiyle;

"Ben saklanmadım!.." dedi. "Ne diye saklanacakmışım? Boşuna boğazını yırtıyorsun... Senin iyiliğini istemiş, iyi olur sanmıştım. Ama çok yakışıksız hareket ettin."

"Saşa'cığım! Ne olur beni öldür!"

"Niçin bu kadar içtin? Hele bir yarın olsun, bak her şey nasıl düzelecek..."

"Saşa, Saşa'cığım! Canımı al benim!"

"Yeter! Gidelim artık!"

"Alçak! Ne diye bana iyi adam numarası yaptın?"

"Ey, nedir o gürültü? Kim var orada?"

Gece bekçisinin düdüğü bu çekişmeye karıştı, onu bastı-

rarak sustu. Kızcağız pencerenin dibinde hüngür hüngür ağlıyordu.

"Kahrolası, nasıl oldu da sana inandım!.."

Sonra bacakları bir daha sarsılarak yukarı doğru çabucak yükseldi, karanlıkta kaybolup gitti. Birtakım itiş kakışlar, boğuk konuşmalar işitiliyordu.

Kızın üzgün sesi gürültüler arasında şöyle bağırıyordu:

"Polisin eline düşmek istemiyorum! Sa-şa!"

Yaya kaldırımından ağır ayak sesleri işitildi. Sonra düdük öttürmeler, boğuk boğuk bağırmalar, çığlıklar...

"Sa-şa! Sevgilim!"

Sanki birine insafsızca işkence ediyorlarmış gibiydi. Bütün bu sesler uzaklaştıkça uzaklaştı, daha bulanık, daha anlaşılmaz hal aldı; sonra bir karabasan gibi dağılıp gitti.

Şaşırtıcı biçimde çabucak olup biten bu sahnenin etkisiyle sersemlemiş, ezilmiş olarak sokağın karanlığına bakıyor; ağlamalardan, bağırmalardan, sövgülerden, emir veren seslerden, baygın baygın inlemelerden sonra bir türlü kendimize gelemiyorduk. Bu sahnede geçen her sesi ayrı ayrı anımsıyor, bunları gerçekten işittiğime inanamıyordum. Küçük, ama acıklı bir dram korkunç bir çabuklukla olup bitmişti. Pencereden içeri sert sert bakan suskun gecenin sessizliğine bir kez daha kulak kabartan Konovalov son derece kısa ve yalın bir biçimde;

"Bitti..." dedi.

Pencerenin önüne iki elini birden dayayıp, sandıkta dizleri üzerinde oturmaya devam eden Konovalov bir süre sustuktan sonra;

"İşittin ya, bana neler söyledi?.." dedi. "Hem de yanında bir herif vardı... Sarhoştu... Gene polisin eline geçti. Gördün ya, her şeyi ne çabuk bitirdi!"

Derin derin göğüs geçirdi, sandığın üzerinden inerek bir çuvala oturdu, başını kollarının arasına aldı, birkaç kez ileri geri sallandıktan sonra boğuk sesiyle sordu:

"Maksim, şu olanları bir kere de sen açıklar mısın? Benim bu işte ne kusurum var?"

Anlattım. Her şeyden önce insan ne yapacağını bilmeli, daha işin başındayken çıkabilecek bütün sonuçları düşünmeliydi. Onun bunların hiçbirinden haberi yoktu, öyleyse bütünüyle suçluydu. Arkadaşıma kırılmıştım. Kapitolina'nın çığlıkları inlemeleri, sarhoş adamın yayık yayık "gidelim"leri hâlâ kulağımda çınlıyordu. Arkadaşım da olsa, Konovalov'a hiç acımıyordum.

Beni, başı önünde dinliyordu, konuşmamı bitirince başını kaldırdı, yüzünde hem korku, hem de şaşkınlık okunuyordu.

"Söylediklerinin hepsi de doğru! Daha başka ne denir? Peki, ne olacak şimdi? Ben bu kadını ne yapacağım?"

Sesinin çınlayışı öylesine çocuksu ve saftı ki, bu kıza karşı suçlu olduğunun bilincine içtenlikle vardığı, pek çok şeye bir türlü akıl erdiremediği daha birinci sözcükten anlaşılabilirdi. Ona acımaya başladım, belki de çok sert konuştuğumu düşündüm.

Konovalov pişmanlık duymaya başlamıştı.

"Ne diye yerinden oynattım? Bu kadar bağırıp çağırmasın da ne yapsın zavallı? Ben şimdi nasıl etsem de durumu düzeltsem? Bak dinle! Hemen polise gideyim... Herhalde bir şeyler yaparım, hem onu da görür, gönlünü alırım... Gideyim mi, ne dersin?"

Görüşmesinden eline bir şey geçmeyeceğini söyledim kendisine. Kadına ne diyebilirdi? Üstelik kadın sarhoştu, belki de şimdi sızıp kalmıştı.

Ama dediği dedikti.

"Bir gideyim hele! Sen ne dersen de, ben yine de onun iyiliğini istiyorum. Bakayım, yanındakiler ne biçim insanlarmış! Sen işlere göz kulak ol... Hemen gider gelirim."

Başına kasketini geçirip, çalım satmayı pek sevdiği arkası basık ayakkabılarını bile giymeden, yıldırım gibi dışarı fırladı.

Ben işimi bitirdikten sonra yattım. Sabahleyin uyanıp, alışık olduğum üzere Konovalov'un uyuduğu yere baktığımda onu göremedim.

Ancak akşama doğru geldi. Suratından düşen bin parçaydı; saçı başı birbirine karışmış, alnında derin kırışıklıklar belirmiş, mavi gözleri buğulanmıştı. Bana bakmadan teknelerin yanına gitti, benim yaptığım işlere şöyle bir baktı, sesini çıkarmadan yere uzandı.

"Ee, anlat bakalım, gördün mü onu?"

"Gördüm ya..."

"Ee, ne oldu?"

"Hiç!"

Konuşmak istemediği anlaşılıyordu. Bu halinin çok sürmeyeceğini düşünerek sorularımla onu daha fazla rahatsız etmedim. Akşama kadar bütün gün sustu, yalnızca gerektiğinde işle ilgili birkaç laf etti; başı hep önüne eğik, gözleri geldiği zamanki gibi buğulu, fırının içinde amaçsız amaçsız dolaştı durdu. İçinin ateşi sönmüş gibiydi; düşünceleriyle eli kolu bağlanmışçasına keyifsiz, ağır aksak çalışıyordu. Geceleyin son ekmeği de fırına attık, fazla pişmesinden korktuğumuz için uyanık beklerken;

"Ee, Stenka'nın kitabından bir şeyler okur musun?" dedi.

İşkence ve idam sahneleri en çok heyecanlandığı yerler olduğu için hemen orayı açtım. Yere sırtüstü uzanmış, kımıldamadan yatıyor, tavanın isli kemerlerine gözlerini kırpmadan bakıyordu.

"Stenka öldü!" diye ağır ağır söylendi. "İşte böyle, adamın işini bitirdiler. Gene de yaşanası zamanlarmış o zamanlar. Canının istediği yere gider, gönlünce çalışıp, içini rahatça dökebilirmişsin. Ya şimdi nasıl yaşıyoruz? Her yerde bir durgunluk, dinginlik, düzenlilik... Şöyle dışardan bakılacak olursa suskun puskun bir dünya. Kitaplar, eğitim... Ama insanoğlu yine birinin koruması altında değil, ardında yine gözeteni yok. Günah işlemesi yasaklanmış, ama günah işlemeden de durulmuyor... İşte onun için görünürde düzen var, var ama insanın içi yine karmakarışık, kimsenin kimseyi anladığı yok."

"Saşa, Kapitolina ile aranda geçenleri anlatsana!"

Konovalov şöyle bir irkildi.

"Ha? Ne dedin, Kapa ile mi?"

Kesin bir anlatımla elini salladı:

"Her şey bitti!"

"Demek bitirdin?"

"Ben mi? Hayır... O bitirdi."

"Nasıl?"

"Çok basit. Dediği dedik, kestirip attı... Yine bildiğin masallar. Eskiden içmezdi, şimdi ona da başlamış... Ekmeği sen çıkar, ben yatacağım."

İçerde çıt çıkmıyordu. Lamba isli isli yanıyor, fırının bacası arada bir uzaktan uzağa uğulduyordu. Raflardaki ekmeklerin kabukları kurudukça birtakım gevrek çıtırtılar çıkarıyordu. Sokakta bizim pencerelerin karşısında bir yerde kendi aralarında konuşan gece bekçileri vardı. Bundan başka dışardan, gıcırdayan bir tabela mı desem, birinin inlemesi mi desem, arada bir tuhaf sesler duyuluyordu.

Ekmeği çıkardıktan sonra ben de yattım, ama bir türlü gözüme uyku girmedi. Gözlerim yarı açık yatarken gecenin tüm seslerine kulak kabartıyordum. Bir ara Konovalov'un yerinden kalkarak usul usul rafa doğru gittiğini, oradan Kostomarov'un kitabını aldığını, sayfalarını açarak gözlerine yaklaştırdığını gördüm. Düşünceli yüzü ışıkta iyice belli oluyordu; parmaklarını satırlar üzerinde gezdiriyor, başını iki yana sallıyor, sayfayı çeviriyor, yine dikkatle bakmaya başlıyor, sonra gözlerini bana çeviriyordu. Kederli, zayıf yüzü gergin, meraklı, tuhaf bir durum alıyor; benim için yeni olan bu görünüşüyle uzun zaman bana dönük duruyordu.

Merakımı yenemediğim için en sonunda ne yaptığını sordum.

"Ben de uyuduğunu sanıyordum..." dedi.

Çok şaşırmıştı, kitabı elinde tutarak bana yaklaştı, yanıma oturdu, kekeleye kekeleye;

"Bak, sana ne sormak istiyorum," dedi. "Yaşam düzenini anlatan kitaplardan bulunmaz mı? Yani, nasıl yaşanaca-

ğını öğreten kitaplar demek istiyorum. Davranışların hangileri zararsız, hangileri zararlı öğretsin bana... Kendi davranışlarımı beğenmiyorum... Başlangıçta hoşuma giden bir şey, sonunda hoşuma gitmemeye başlıyor. Alalım ele Kapa'yı..."

Böyle dedikten sonra derin bir soluk aldı, yeniden güçlenmişçesine, biraz da yalvarırcasına;

"Ne olur, biraz arayıversen, nasıl davranılacağını gösteren bir kitap bulamaz mısın? Bana okurdun," diye bitirdi sözünü.

Birkaç dakika sessizlik oldu.

"Maksim!.."

"Ne var?"

"Gördün ya, Kapitolina beni nasıl haşladı!"

"Yeter artık... Olan oldu..."

"Öyle, artık her şey bitti... Ama doğrusunu söyle... Buna hakkı var mıydı?"

Bu, nazik bir konuydu, ama biraz düşündükten sonra ona olumlu bir yanıt verdim. Konovalov üzgün bir sesle:

"Evet, ben de öyle düşünüyorum... Haklı... Hem de sapına kadar," dedikten sonra sustu.

Yere serilmiş olan hasırın üzerinde bir süre sağına soluna döndü durdu, birkaç kez yerinden kalktı, birkaç sigara içti, pencerenin dibinde oturdu, sonra yeniden yattı.

Sonra ben uyumuşum, uyandığım zaman Konovalov gitmişti. Ancak akşam üzeri geldi. Sanki her yanı toza bulanmış gibiydi, buğulu gözlerinde bir durgunluk donup kalmıştı. Kasketini yere fırlatarak içini çekti, yanıma oturdu.

"Yine nerelerdeydin?"

"Kapka'yı görmeye gittim."

"Ee, ne oldu?"

"Yok bir şey! Ben sana dememiş miydim?.."

"Boş ver, anlaşılan kadın milletiyle bir iş yapılmaz..."

Üzüntüsünü dağıtmak için bu tarzda konuşmaya başlamıştım. Ona alışkanlığın yenilmez gücünden, bu konuya uygun daha bir sürü şeyden söz ettim durdum. Konovalov göz-

lerini yere dikmiş, konuşmadan dinliyordu. Konuşmamı bitirince:

"Hayır, senin bildiğin gibi değil!" dedi. "Bu iş başka! Aslında bütün hastalık benim içimde... Bu dünyada bana yer yok... İçimden uğursuz, zehirli bir koku çıkıyor anlaşılan. Bana kim yaklaşırsa hastalığım hemen ona da bulaşıyor... Bu yüzden çevremdekilere yalnız üzüntü veriyorum... Bir düşünüyorum da, bu dünyada iyilik yaptığım tek insan yok. Bir kişi bile! Hem öylesine çok insanla düşüp kalktım ki, bir bilsen... Çürümüş bir insanım ben."

"Saçmalıyorsun yine!.."

"Hayır, hayır, doğru söylüyorum..."

Böyle diyerek söylediklerinin doğruluğuna inanmış bir tavırla başını salladı.

Ben onu tersine inandırmaya çalıştıkça, o benim sözlerimden, gittikçe artan bir inançla, bu dünyada bir işe yaramadığı sonucunu çıkarıyordu.

Kapitolina olayından sonra Konovalov hızla değişmeye başlamıştı. Kaygılı, vurdumduymaz bir hal almış, kitaplara olan ilgisini yitirmişti. Artık eski hevesiyle çalışmıyor, az konuşuyor, insanlardan kaçıyordu.

İşinden artan zamanlarda hasırın üzerine uzanıyor, gözlerini tavanın kemerlerine dikiyordu. Yüzü zayıflamış, gözleri çocuksu aydınlığını yitirmişti.

"Saşa sana ne oluyor?" diye sordum.

"Yine içmeye başlayacağım. Çok geçmez kendimi bırakırım. Bu demektir ki, ara vermeden votka içerim... İçimde bir ateş yanıyor... Sanki midem kavruluyor... Zamanın geldiğini anlıyorum... Başıma bu iş gelmeseydi, biraz daha uzatırdım. Olanlar yiyor beni için için. 'Neden?' diyeceksin. Birine iyilik yapmak istiyorum, ama bütünüyle tersini yapıyorum. Diyorum ya, yaşamak için yaşam düzenini bilmek gerek... Acaba insanların aynı biçimde davranmaları, birbirlerini anlamaları için birtakım yasalar düşünülemez mi? Böyle birbirinden uzak yaşanır mı hiç? Nasıl olur da birtakım akıllı kimseler çı-

kıp yeryüzünde bir düzen kurmayı, insanlar arası ilişkileri açıklığa kavuşturmayı düşünmezler?.. Of-of!"

Yaşamda düzenin gerekliliği düşüncesine o kadar dalmıştı ki, benim konuşmalarım ona vız geliyordu. Hatta beni bile yadırgamaya başlamıştı. Bir keresinde, yaşamın yeniden örgütlenmesi hakkındaki tasarılarımı belki yüzüncü kez dinliyordu ki, birden kızdı.

"Bırak canım... Biliyorum bunları... Sorun yaşamda değil, insanın kendisindedir. Her şeyin başında insan gelir, ondan sonrakileri geçiver bir yol... Söylediklerinden anladığıma göre, dünyada her şey yeni baştan kurulurken insan eskisi gibi değişmeden kalacak, öyle mi? Olmadı bu işte!.. Önce insanı değiştireceksin, ona doğru yolu göstereceksin... Önünde her şey aydınlık, geniş olacak; işte insana yapacağın tek iyilik budur. Onun yolunu bulmasına yardım et, bu ona yeter!.."

Ben itiraz ettikçe coşuyor veya canı sıkılarak somurtuyordu.

"Ee, bırak artık!" diye bağırıyordu.

Bir keresinde fırından akşam vakti çıktı ve ne o gece ne de ertesi gün geri döndü. Onun yerine patron yüzünde derin bir kaygıyla fırına gelerek:

"Bizim Saşa içmiş içmiş, Stenka'da* oturup duruyor. Yeni bir ekmekçi bulmamız gerek," dedi.

"Belki toplar kendini."

"Hah, daha çok beklersin! Ben malımı bilirim!"

Dört duvar arasına ustalıkla yerleştirilmiş 'Stenka' meyhanesine gittim. Bu meyhane penceresinin olmayışıyla tanınırdı, içine ışık tavanındaki bir delikten girerdi. Aslında burası toprağa kazılmış, üstü kalaslarla örtülü dört köşe bir çukurdu. İçerisi toprak, en kötüsünden tütün ve votka kokar; buranın gedikli müşterileri olan, işleri güçleri belirsiz birtakım karanlık kimseler meyhaneden hiç eksik olmazlardı. Bu insanlar gece gündüz orada otururlar, içmeye başlayan bir

* Duvarcık demektir –ç.n.

esnaf parçasını, gömleğini sattırıncaya kadar birlikte içmeye zorlarlardı.

Konovalov, meyhanenin ortasındaki büyük bir masada kendisini dalkavukça bir saygıyla dinleyen altı kişinin arasında oturuyordu. Hoffman'ın masallarındaki kahramanları andıran bu insanların hepsi de paçavralar içindeydi.

Votka karışık bira içiyorlar, kuru kil parçalarına benzeyen bir şeyler yiyorlardı.

"İçin kardeşlerim, istediğiniz kadar için! Param da var, elbisem de... Bizi daha üç gün idare eder. Hepsini bitirdikten sonra tamam diyeceğim. Artık çalışmak da istemiyorum, burada kalmak da!"

John Falstaf'a benzeyen biri;

"Berbat bir kent!" dedi.

Bir başkası tavana baktı, anlamamıştı arkadaşının dediğini.

"İş bakımından mı?" diye sordu. "İnsan dünyaya yalnız çalışmak için mi geldi, be kardeşim?"

Bu söz üzerine hep bir ağızdan bir gürültü kopardılar. Bu hareketleriyle Konovalov'un, hem de kendileriyle birlikte aynı masada içki içmek hakkının olduğunu, üstelik onun bu pek gerekli hakkı geri tepemeyeceğini göstermek istiyorlardı.

Konovalov beni görür görmez;

"Hey Maksim, içkiyi taksim!" diye bir uyak dizdikten sonra;

"Gel bakalım kitap kurdu, vaaz hocası, at şurdan bir iki kadeh," dedi. "İşler artık çığrından çıktı, her şey bitti! Burnumdan gelinceye kadar içmek istiyorum. Haydi sen de yuvarla birkaç tane!"

Daha sarhoş olmamıştı; yalnızca mavi gözleri umutsuz bir parıltıyla yanıyor, ipekten bir yelpaze gibi göğsüne inen gür sakalı, alt çenesinin sinirli sinirli titremesinden dolayı iki de bir oynuyordu. Gömleğinin yakası açıktı, alnında ufak ter damlacıkları ışıldıyor, bana bir bardak bira uzatan eli titriyordu.

Elimi omzuna koyarak:

"Bırak, Saşa, gidelim buradan!" dedim.

"Bırakmak mı? On yıl önce gelip bunu bana o zaman söyleseydin... belki de bırakırdım. Ama şimdi bırakamam artık... Bırakırsam sonra ne yaparım? Hadi, söylesene! Her şeyi duyuyorum, çevremde olup bitenlerin hepsini hissediyorum... Ama bir şey anlamıyorum... Yol yordam bilmiyorum... Duygulanıyor, duygulandıkça içiyorum, çünkü bundan başka yapacak bir şeyim kalmadı... Hadi iç!"

Arkadaşları hoşnutsuz bir ifadeyle bana bakıyorlardı. On iki gözün birden beni tartışı hiç de dostça değildi.

Zavallılar, belki de tam bir haftadır bekledikleri avları Konovalov'u götüreceğimden korkuyorlardı.

"Dostlarım! Sizlere arkadaşımı tanıtayım! Kendisi bilgindir, bütün bilginler yerin dibine geçsin! Ee, Maksim, Stenka'nın kitabını burada da okuyabilir misin? Ah dostlarım, dünyada öyle kitaplar var ki! Pila'nın kitabını da okur musun?.. Ha, Maksim?.. Dostlarım, kitap değil bu, kan ve gözyaşıdır. Pila denen adam benim işte! Maksim... Sısoyka da benim... Gözüm kör olsun ki? Ancak şimdi anlıyorum!"

Geniş geniş açılmış, korku dolu gözlerle bana bakıyor, alt dudağı tuhaf bir biçimde titriyordu. Arkadaşları bana aralarında yer ayırmada pek istekli görünmüyorlardı. Konovalov yarı yarıya votka karışık bira dolu bardağına elini uzattığı sırada yanına oturdum.

Kendisini bu karışık içkiyle bir an önce uyuşturmak istediği anlaşılıyordu. Bardağı dibine kadar diktikten sonra, aslında haşlanmış etten başka bir şey olmayan kil topaklarıyla dolu tabaktan bir parça aldı, ona baktı baktı, sonra omzunun üzerinden duvara fırlattı.

Masadakiler kemik parçalarına üşüşen köpek sürüsü gibi homurdandılar.

"Ben mahvolmuş bir adamım... Annemle babam beni niçin dünyaya getirmişler? Bir şey anlamıyorum... Dünya bana dar, karanlık geliyor. Maksim, benimle oturup içmediği-

ne göre, sana uğurlar olsun! Fırına dönmüyorum artık. Patronda param var, alıp getiriver, hepsini içkiye vereceğim... Hayır, dur, bu senin kitap paran olsun... Almıyor musun? Kalsın öyleyse, domuzun birisin sen... Git yanımdan! Çabuk!"

İyice sarhoş olmuştu, gözleri vahşi bir parıltıyla yanıyordu. Arkadaşları beni yaka paça dışarı atmaya niyetli görünüyorlardı, böyle bir şeyi beklemeden, kendiliğimden çıkıp gittim.

Üç dört saat sonra yeniden, "Stenka"daydım. Kümeye, iki kişi daha eklenmişti... Hepsi de sarhoştu, en az sarhoş olanları yine Konovalov'du. Konovalov masaya dayanarak şarkı söylüyor, bir yandan da tavandaki delikten gökyüzüne bakıyordu. Sarhoşlar her biri ayrı bir pozda onu dinliyor, bir kısmı hıçkırıyordu.

Konovalov'un sesi baritondu, ama yüksek notaları çıkarmak için, bütün esnaf şarkıcılarının yaptığı gibi, bas sesine* geçiyordu. Yanağını eliyle desteklemişti, şarkının hüzünlü kısımlarını duygulu duygulu çektiriyordu. Gözleri yarı kapanmış, boğazı ileri doğru çıkmış, yüzü heyecandan sararmıştı. Sekiz sarhoş, anlamsız, kırmızı yüz ona bakıyor; arada bir mırıltılar ve hıçkırıklar işitiliyordu. Konovalov'un sesi titrerken ağlıyor, inliyor gibiydi; hüzünlü şarkısını söyleyen bu yavuz delikanlıyı görmek insanın gözlerini yaşartıyordu.

İçerdeki ağır koku, terlemiş baygın suratlar, isli isli yanan iki gaz lambası, kirden, kurumdan kararmış duvar tahtaları, toprak taban, bu çukuru dolduran alacakaranlık, insana keder veren, masallara yaraşır bir yer yapıyordu burasını. Diri diri mezara gömülmüş bir sürü insan orada cümbüş yapıyor, içlerinden biri, gökyüzünden ayrılmadan önce son şarkısını söylüyor gibiydi. Çaresiz bir elem, derin bir umutsuzluk, onulmaz bir keder dolduruyordu arkadaşımın şarkısını.

Konovalov beni görür görmez şarkısını kesti, bir elini bana doğru uzanarak:

* Ses telleri bir oktav inceltilerek çıkarılan bir ses –ç.n.

"Maksim, burada mısın sen?" dedi. "Çetebaşımız olmak ister misin? Gel dostum! İşte ben hazırım... Bak çete de burada... Sonra daha da katılanlar çıkar... Bunlar fazla bir şey değil! Pila ile Sısoyka'yı da çağırırız... Onları her gün balla kaymakla besleriz... Olur mu? Geliyor musun? Kitaplarını da al... Bize Stenka'dan ötekilerden okursun... Dostum! Of, canım sıkılıyor!.. Canım sıkılıyor!.."

Olanca gücüyle masaya bir yumruk indirdi. Şişeler, bardaklar şangırdadı, masadakiler bir anda kendilerine gelerek meyhaneyi korkunç bir gürültüye boğdular.

"İçin çocuklar, için! İçinizi boşaltın! Bu dünya bize vız gelir!" diye bağırıyordu.

Yanlarından uzaklaşarak kapıda durdum Konovalov'un dolaşan diliyle çektiği söylevi dinledim, sonra, o yeniden şarkı söylemeye başlayınca fırının yolunu tuttum. Arkadaşımın ağlayan, inleyen, baygın şarkısı gecenin sessizliğinde arkamdan geliyordu.

İki gün sonra Konovalov kentten çekip gitti. Onunla bir kez daha karşılaşacaktım...

Ömür boyunca kültürlü bir toplumda yaşama sabrını göstermek ve küçük, zehirli yalanlar alışkanlığının, gereksiz onur düşkünlüğünün, düşünce kısırlığının ve her türlü gösterişin doldurduğu o çekilmez davranışlar ortamından uzaklaşmayı istememek için, yine kültürlü bir toplumda doğmak gerekmektedir. Böyle bir ortam duyguları uyuşturan, aklı yanıltan bir düzensizlikler kumkumasıdır. Ben, bu çeşit bir toplumun dışında doğup büyümüşümdür; işte bu mutlu neden yüzünden, bu yaşantının insanı bitkin düşüren karmaşasından beynimi arada bir arındırmadan, fazlasıyla incelmiş havasını değiştirmeden o toplumun kültürünü büyük dozlar halinde alamam.

Aydınlar arasında olduğu gibi köyde de insan hemen hemen aynı dayanılmaz sıkıntıyı, aynı bunalmayı duyar. En iyisi, çok pis olmakla birlikte, içerlerini yalın, içten insanların doldurduğu kent batakhanelerine uğramak ya da, insa-

nı inanılmayacak denli dinçleştirdiği, hem de dayanıklı, sağlam bacaklardan başka bir ulaşım aracı istemediği için, anayurdun dağını bayırını dolaşmaktır.

Beş yıl oluyor ki, kutsal Rusya'da kendime bir hedef seçmeden çıktığım böyle bir gezide dolaşa dolaşa Feodosya'ya* vardım. O zamanlar dalgakıran yapımına yeni başlamışlardı, biraz yol harçlığı kazanmak umuduyla yapım yerine uğrayayım dedim.

Önce çalışmayı uzaktan tablo seyreder gibi seyretmek için bir yamaca tırmandım; uçsuz bucaksız azgın denize ve onun için fesatlık düşünen ufacık insanlara bakarken orada bir yere oturdum.

Önümde insan emeğinin engin görüntüsü serilivermişti. Koyu çevreleyen taşlık sahil delik deşik edilmiş; çukurlar, taş ve kereste yığınları, el arabaları, kalaslar, demir dizileri, şahmerdanlar, tomruklardan yapılmış birtakım düzenekler ve bunların arasında karıncalar gibi gidip gelen insanlar her yana dağılmışlardı. İnsanlar dağları dinamitleyip çıkan kayaları balyozlarla parçalayarak demiryolu hattına yer açıyorlar, geniş teknelerde çimento kararak hemen hemen üç arşınlık kübik kayalar yapıyorlar ve bunları denize yuvarlayarak, ardı arkası kesilmeyen dalgaların dev gücüne karşı set çekiyorlardı. Bu insanlar elleriyle oydukları koyu kahverengi toprak üzerinde ufacık kurtlar gibi kımıldanıyorlar, güneyin sarı sıcağı altında, taşlardan çıkan toz bulutuna karışarak, moloz yığınlarının, tahta parçalarının arasında karıncalar gibi kaynaşıyorlardı. Onları çevreleyen kargaşalık ile tepelerindeki yakıcı gökyüzü bu telâşa öyle bir görünüm veriyordu ki, insanların, güneşin sıcaklığından kurtulmak, hüzün veren yıkıntıyı görmemek için yerin derinliklerine girmeye çalıştıkları düşünülebilirdi.

Boğucu sıcakta inleyen şiddetli bir homurdanma, bir uğultu sürüp gidiyor, balyozların kayalara çarpması işitiliyor, el arabaları ezgin ezgin gıcırdıyor, demir merdane ağaç

* Karadeniz kıyısında, Kırım Yarımadası'nda bir liman kenti –ç.n.

kazığa gümbürtüyle iniyor, keder dolu türküler söyleniyor, baltalar kütükleri yararken çatırdıyor, esmerleşmiş alaca bulaca insanlar her biri başka bir sesten bağrışıyordu.

Bir yerde iri bir kaya parçasını yerinden kımıldatmaya çalışıyorlar, başka bir yerde ağır bir kütüğü kaldırmak için olanca güçlerini harcıyorlardı.

İnsanlar;

"Hayda!" diye bağırdıkça, üzeri yarıklarla dolu yamaç da uğultuyla 'daaa' diye yankılanıyordu.

Şuraya buraya döşenmiş kopuk kopuk tahta yol boyunca, taş dolu el arabalarına abanmış bir dizi insan yürüyor, bunların karşısından başka bir dizi, boş el arabalarını ağır ağır sürerek, bir dakikalık dinlenmeyi iki dakika etmeye çalışıyordu... Şahmerdanlardan birinin başına toplanan bir yığın alaca bulaca insan arasından biri, dokunaklı sesiyle şöyle bir türkü tutturmuştu:

"Of-of, kardeşler, hava ne sıcak!
Of-of, yok mu bize acımak!
Hayda, çek yukarı, hayda!.."

Halata asılan insanlar hep bir ağızdan bağırıyor, şahmerdanın makarasında yükselen dökme demir oradan bırakılınca boğuk bir gümbürtüyle düşüyor, şahmerdan ta dipden sarsılıyordu.

Esmer küçük insanlar alanın her noktasında, dağla deniz arasında gidip geliyor, havayı çığlıklar, kekre kokuları, tozla dolduruyorlardı. Onların arasında, madeni düğmeleri güneşin altında sarı gözler gibi parlayan beyaz ceket giymiş işçi başları dolaşıyordu.

Deniz sisli ufka kadar kımıltısız uzanmış, gürültü ve hareketle kaynaşan sahillerini saydam dalgalarıyla usul usul dövüyordu. Güneşin altında ışıldayan deniz, sanki isterse bir kımıldanışıyla cücelerin bütün çalışmalarını yok edebileceğini bilen iyi yürekli Gulliver gibi gülümsüyordu.

Güçlü, engin, uysal deniz gözleri kamaştıran ışıltılar sa-

çarken, delik deşik olmuş sahilleri yumuşak, şırıldayan dalgalarıyla okşuyor, bu dalgaların özgürlüğünü kısıtlamak için didinen bütün insancıkları serinleterek güçlü soluğunu kıyılarına veriyordu. Deniz, insanlara acıyor gibiydi, binlerce yıllık varoluşu, ona asıl düşmanının durmadan kuran bu insanlar olmadığını öğretmişti; onların bu dünyadaki rollerinin, birer köle gibi, doğa güçleriyle kıyasıya savaşmak olduğunu, bu savaşta bile doğa güçlerinin onlardan öç almak için hazır beklediğini biliyordu. Bu insanlar durmadan kuruyorlar, bıkmadan çalışıyorlardı; kanları, terleri yeryüzündeki bütün eserlerinin kumu, kireciydi. Fakat bitmez tükenmez kurma çabasına harcadıkları tüm güçleri, onlara karşılığında bir şey vermiyordu; çabaları sonunda mucizeler yaratırken, kendilerine başlarını sokacak bir dam olsun yapamadan, zar zor karınlarını doyuruyorlardı. Onlar da bir doğa gücüydü, işte bu yüzden, deniz, onların kendilerine bir yararı dokunmayan bu didinmelerine öfkelenmeden, gülümseyerek bakıyordu. Dağları eriten bu külrengi küçük kurtlar, sahillerdeki yalçın, somurtkan kayalara çarpan dalgaların öncü damlalarına benziyordu. Denizin sonu gelmeyen genişleme çabası sonunda bu damlalar yine ilk olarak parçalanıp gidiyordu. Bu damlalar bir araya gelince gene denizin bir benzeridir, onlar da tıpkı deniz gibi güçlüdür ve üzerlerinden bir fırtına esmeye görsün, hemen parçalanmaya heveslidir. Deniz, çölde piramitler kuran köleleri ve oyuncak köprüleri yıktı diye onu, yani denizi, üç yüz sopayla cezalandırmaya kalkışan gülünç Serhas'ın kölelerini iyi tanır. Köleler her zaman aynı olmuşlar, her zaman boyun eğmişler, her zaman ölmeyecek kadar doyurulmuşlardır. Köleler, onları çalıştıranları bazen iyilikle anarak, çoğu kez lanetleyerek, çok seyrek de efendilerine karşı ayaklanarak daima büyük, hayranlık duyulan eserler yapmışlardır.

Gücünün bilincine varan bir dev gibi rahatça gülümseyen deniz, gökle akraba olmaya yelteneceği yerde, henüz ruhça kör olduğu için, toprağı eşeleyen, o zavallı, o köle devin ha-

yat veren soluğuyla soluyordu. Dalgalar, bitmez tükenmez kımıldanışlarına taştan engeller çeken insanların yayıldığı sahile yavaşça sokuluyorlar, sokulurken yeryüzünün bu köşesinde binlerce yıldır gördükleri şeyler hakkında okşayıcı fışırtılı şarkılarını söylüyorlardı...

... Çalışanların arasında başları kırmızı sarıklı, fesli; yüzleri tunç rengi, kuru; kısa mavi cepkenler, dizleri dar, arkaları bol şalvarlar giymiş tuhaf insanlar vardı. Sonradan öğrendiğime göre bunlar Anadolu Türkleriymiş. Onların gırtlaktan çıkan konuşmaları orada bulunan, değişik bölgelerden gelmiş insanların konuştukları başka dillere karışıyordu.

Rusya'da hüküm süren kıtlık, bu felakate uğrayan illerin hemen hemen hepsinden buraya bir sürü insanı sürüp getirmişti. Hemşeri hemşeriye sarılarak insanlar burada küçük kümeler oluşturmuştu; yalnızca kozmopolit serseriler bağımsız görünüşleri, giyinişleri, konuşmalarıyla, henüz memleketlerinin havasından kurtulamayan, açlığın kopardığı toprağından iğreti olarak ayrılıp onu bir türlü unutamayan insanlar arasından hemen seçiliveriyorlardı. Onlar her kümeye girip çıkıyorlar, her kümede kendilerini yerlerindeymiş gibi hissediyorlardı, fakat çoğunlukla, el arabası ya da balyozla yapılan çalışmaya oranla daha kolay bir iş olan şahmerdanın başında toplanıyorlardı.

Serserilerin oluşturduğu öbeğe yaklaştığım zaman halat tutan ellerini yere indirmişler, anlaşıldığına göre, ustanın şahmerdanda halat, "yiyen" bir yeri onarmasını bekliyorlardı. Adam tahta kulede uğraşıp duruyor, arada bir:

"Çek!" diye bağırıyordu.

Halatı tembel tembel çekiyorlardı.

"Duur!.. Biraz çek! Duur! Tamam!.."

Çoktandır traş olmamış, yüzü çiçekbozuğu, tavırları askerce, genç bir adam –oradakilerin elebaşısı– omuzlarını silkti, yana doğru şöyle bir baktı, öksürdü ve şu şarkıyı düzüverdi:

"Tokmak kazığı toprağa çakar..."

İkinci dizeye muhakkak, en hoşgörülü sansür dahi dayanamazdı. Elebaşının hemen oracıkta uyduruverdiği şarkı hepsini kahkahaya boğmuştu, kendisi ise arkadaşları arasındaki başarısına alışık bir artist tavrıyla, onlar gülerken sakin sakin bıyıklarını buruyordu.

Şahmerdanın tepesindeki usta, boğazını yırtarcasına bağırdı:

"Başlasanıza! Ne kişneyip duruyorsunuz?"

İşçilerden biri ona;

"Hey, Bitriç! Çatlayacaksın!" diye seslendi.

Ben bu sesi tanıyordum, iri mavi gözlü, uzun yüzlü, geniş omuzlu bu adamı bir yerlerde görmüş olacaktım. Konovalov muydu yoksa? Ama Konovalov'un alnını sağ şakağından burun köprüsüne kadar kesen bir yara izi yoktu. Konovalov'un saçı daha açık renkliydi, böyle kıvırcık da değildi. Konovalov'un güzel, geniş bir sakalı vardı; bu delikanlı ise tıraş olmuş, Ukraynalılar gibi uçları aşağı sarkık palabıyıklar bırakmıştı. Gene de bir yerlerden gözüm ısırıyordu onu. İşe girmek için kiminle konuşacağımı ona sormaya karar verdim, kazık çakma işine son vermelerini bekledim.

Halatlara asılırken yere doğru çöken işçiler, sonra tümü birden ayağa kalkıp havaya fırlayacakmış gibi oluyorlar, hep bir ağızdan:

"Ooh! Ooh!" diye bağırıyorlardı.

Şahmerdan gıcırdıyor, sarsılıyor; işçilerin çıplak, güneş yanığı, kıllı kolları iple birlikte gerilip başlarının üzerinde yükselirken pazıları şişiyor; fakat seksen batmanlık dökme demirin çıktığı yükseklik gittikçe azalıyor, onun kazığa vururken çıkardığı ses yavaşladıkça yavaşlıyordu. Onların çalışmalarını seyrederken insanın aklına umutsuzluk içinde kollarını kaldırıp sessiz tanrıları önünde kendilerinden geçercesine tapınan bir putperest topluluğu geliyordu. Islak alınlara yapışmış darmadağınık saçlar, kir ve terle kaplanmış gergin yüzler, kahverengi boyunlar, halata sarılırken titreyen kollar ve renk renk yırtık mintanların, pantolonların

ancak örtebildiği bedenler onları saran havayı sıcak buğularıyla dolduruyor; hep birden ağır bir kas kitlesi halinde birleşirken, güneyin yakıcı sıcağı, boğucu ter kokusu sinmiş nemli havasında bir aşağı bir yukarı beceriksizce inip inip kalkıyorlardı.

Biri boğazını, yırtarcasına, öfkeli bir sesle;

"Paydos!" diye bağırdı.

İşçiler halatları bıraktılar, bırakılan halatlar şahmerdanın tepesinden aşağıya doğru gevşekçe sarktı, işçiler hemen oracıkta yere çökerek terlerini silmeye, derin derin solumaya, sırtlarını oynatarak ovmaya başladılar. Kızdırılmış hayvanın çıkardığı homurtulara benzeyen boğuk bir uğultu yayıldı ortalığa.

Deminden beri seyrettiğim delikanlıya;

"Hemşerim!" diye seslendim.

Tembel tembel döndü, kısık gözlerini yüzüme doğru kaydırdı, bana dik dik bakmaya başladı.

"Konovalov!"

"Dur bakayım!.."

Böyle diyerek sanki boğazımı sıkacakmış gibi başımı geriye itti, yüzünde birdenbire sevinçli, canayakın bir gülümseme belirdi.

"Maksim! Bak şu işe! Söyle, bu sen misin? Demek sen de yoldan çıkıp berduşluğa başladın ha? Bu iyi işte! Çok iyi! Çoktan beri mi buralardasın? Nereden gelip nereye gidiyorsun? Seninle birlikte bütün yurdu gezelim, ne dersin? Ee, bizim eski yerde ne var, ne yok? Yalnız cansıkıntısı, değil mi? Oralarda yaşanmaz, sürünülür... Beni sorarsan, o günden beri dolaşıp duruyorum. Nerelere gittim, nereleri gördüm, bir bilsen!.. Görüyorum, sen de kendine çeki düzen vermişsin... İnsan, yüzüne, öğrenci kılığına bakınca asker sanır. Ee, söyle bakalım, böyle gezginci yaşamak güzel mi? Ben Stenka'yı, Taras'ı, Pila'yı hiç unutmadım..."

Yumruğuyla ikide bir böğrümü dürtüyor, iri eliyle şap şap omzumu tapışlıyordu. Bu soru yağmuru karşısında tek

sözcük söylemeden gülümsüyor, karşılaşmamızın sevincinden aydınlanan yüzüne bakıyordum. Ben de onu gördüğüm için çok, hem de pek çok kıvançlıydım, onunla karşılaşmamız bana eski günlerimi anımsatmıştı. O günler şimdikilerden çok daha güzeldi!..

Neden sonra eski dostuma alnındaki yara izi ile saçlarındaki kıvırcıkların nedenini sorabildim.

"Bilsen, uzun bir serüven... İki arkadaşımla birlikte Romanya sınırını geçip oralarda ne var ne yok görelim dedik... Basarabya'da, tam sınır dolaylarında Kagul diye bir yer var, işte oradan yola koyulduk. Gecenin karanlığında usul usul ilerliyoruz. Birdenbire 'Durun!' diye bağırdılar. Meğer tam gümrük geçidine düşmemiş miyiz? Bunun üzerine yağladık tabanları... O sırada askerin biri kasaturasını kafama vurdu. Fazla bir şey değildi, yine de hastanede bir ay kadar yattım. Sonra neler geldi başıma! Asker hemşerim çıkmasın mı? Hem de Muromluymuş. Onu da hastaneye getirdiler, kaçakçılar yaralamışlar, biri karnına bıçak saplamış. Kendine geldikten sonra işler aydınlandı. Asker, 'Yoksa seni yaralayan ben olmayayım?' diye sordu. Ben de, 'Mademki öyle diyorsun, sen yaralamışsındır,' dedim. 'Kusura bakma arkadaş,' dedi, 'görev dolayısıyla yaptım bunu. Sizleri kaçakçı sandık. Bak işte, benim de karnıma bıçak soktular. Ne yaparsın, yaşam bu, şakaya gelmez!.' İşte böylece onunla ahbap olduk. Yaşka Mazin iyi çocuktu... Saçımdaki kıvrımlara gelince, tifodan sonra oldu bu kıvrımlar. Sınıra niçin izinsiz girdin diye beni mahkemeye verdiler, Kişinyov'da hapishaneye tıktılar. İşte orada tifoya yakalandım... Ne günler geçirdim, bilsen, ayağa zor kalktım. Belki de hiç kalkamazdım, hastabakıcı bir kız ilgilenmeseydi... Görsen, ne söyleyeceğimi şaşırdım ona. Benimle küçük çocukmuşum gibi uğraşırdı. Onun nesine gerektim, bilmem. 'Marya Petrovna, bırakın Tanrı aşkına, beni utandırıyorsunuz,' derdim. Öyle güler, öyle gülerdi ki! İyi yürekli bir kızcağızdı... Tutar bazen bana dua kitapları okurdu. Bir gün sendeki kitaplar gibi kitabı yok mu

diye sordum. Tuttu bana bir gemi kazasından kurtularak ıssız bir adaya düşen, orada yalnız başına yaşayan bir İngiliz denizcisinin kitabını getirdi. Aman ne meraklı şeydi o! Kitabı çok beğendim, adamın yanına gidesim geldi. O ne yaşam, kardeşim! Issız bir ada, gök ve deniz; yalnız başına yaşıyorsun, sana kimsecikler karışmıyor. Ada yabanıl mı yabanıl! Ama olsun, üstesinden gelirim. Yalnızlıktan sıkılmadıktan sonra... Böyle bir kitap okudun mu sen?"

"Dur hele! Hapishaneden nasıl çıktığını anlat önce!"

"Çok kolay, salıverdiler... Yargıladılar, suçsuzluğum anlaşılınca bıraktılar. Bak, dinle beni, bugün çalışmayacağım artık. Ocağı batsın, bileğimi burktum, bugünlük yeter! Üç ruble kadar param var, bugün için de kırk kapik alırım, işte sana bir sürü para! Hadi, benimle gel!.. Yalnız, barakada kalmıyorum, şurada dağda, insanın oturmasına uygun çok güzel bir kovuk var, orada kalıyorum. İki arkadaşız, ama arkadaşım hasta, sıtmaya yakalandı!.. Sen biraz otur şurada, ben işin sorumlusunu görüp gelirim hemen..."

Böyle diyerek kalktı gitti, tam o sırada kazık çakan işçiler halatlara sarılarak çalışmaya başlamışlardı. Bir taşın üzerine oturdum, çevremde sürüp giden gürültülü didişme ile onun üzerindeki durgun, mavimsi yeşil gökyüzünü seyre koyuldum.

İnsanların, taş ve kereste yığınlarının, el arabalarının arasında bata çıka giden Konovalov'un iri gövdesi uzaklarda küçüldükçe küçülüyordu. Ayaklarında arkası basık ayakkabılar, sırtında, ona dar ve kısa gelen, kaba pamukludan mavi mintan, bacaklarında kaba ketenden şalvar; kollarını sallaya sallaya yürüyordu. Kocaman kafasında kıvırcık saçları dalgalanıyordu o yürürken. Arada bir arkaya dönerek, eliyle bana bazı işaretler yapıyordu. Canlanıp dinçleşmişti, kendine güvenen, güçlü, babacan bir görünüşü vardı. Sağında solunda herkes çalışıyor, odunlar yarılıyor, taşlar kırılıyor, el arabaları üzgün üzgün gıcırdıyor, toz bulutları kalkıyor, bir şeyler gümbürtüyle düşüyor, insanlar bağırıp çağırıyor,

birbirine sövüyor, inilder gibi şarkılar söylüyorlardı. Bütün bu ses ve hareket curcunası arasından sert adımlarla uzaklaşan, yolunu bulmak için sağa sola yalpalayan dostumun biçimli gövdesi ta uzaktan ayırdedilebiliyordu. Bu yürüyüşte bile onun kişiliğini açığa vuran bir şeyler bulunabilirdi.

Konovalov'la karşılaşmamızdan iki saat kadar sonra 'insanın oturmasına uygun, çok güzel kovuk'ta bulunuyorduk. Gerçekten de 'kovuk' çok rahattı, bir zamanlar dağdan taş çıkarmışlar, bunun için de dört kişinin serbestçe sığabileceği dört köşe bir oyuk açmışlardı. Oyuk basıktı, girişinde de bir kaya parçası asılı duruyordu. Oyuğa girebilmek için önce, sundurma gibi çıkıntı yapan bu kayanın altına yatmak, sonra da kovuğun içine doğru sürünmek gerekiyordu. Kovuğun derinliği iki metre kadar vardı, ama buraya böyle zorlanarak girmek çok anlamsızdı. Üstelik böylesi çok sakıncalıydı, çünkü girişteki kaya yıkılarak bizi diri diri toprağa gömebilirdi. Böyle bir şeyin başımıza gelmesini istemediğimiz için, şöyle yaptık. Bacaklarımızı ve gövdemizi içerisi çok serin olan kovuğa soktuk, başımızı ise güneşin altında, kovuğun dışında bıraktık. Kaya şöyle bir düşeyim dese bizim ancak kafalarımızı ezerdi, ama toprağın içine gömülmezdi...

Konovalov'un kendisi gibi serseri olan hasta arkadaşı bizim iki adım ilerimizde, güneşe serilmiş, yatıyordu; sıtma nöbetleri geldikçe dişlerinin birbirine takır takır vurduğunu işitiyorduk. Uzun boylu, kuru bir adamdı, "belki Poltavalıydı, belki de Kievli". Bunları dalgın dalgın söylemişti, sonra şöyle dedi:

"Dünyada insan o kadar uzun yaşıyor ki, nerede doğduğunu unutması pek önemli değil. Hem unutsa ne fark eder? Doğmaktadır felâketin kendisi, doğduğu yerin insana bir yararı yok!.."

Adamcağız yalnız yamalardan dikilmiş gibi görünen boz iş giysisine sıkıca sarınmaya çalışarak yerlerde yuvarlanıyor, bütün çabalarının boşa çıktığını gördükçe de sunturlu küfürler savuruyor, bir yandan da sarınmasına devam ediyordu.

Sanki bir şeye dikkatlice bakıyormuş gibi her zaman kısık duran ufak siyah gözleri vardı adamın.

Güneş ensemizi dayanılmaz bir sıcaklıkla yakıyordu. Bunun üzerine Konovalov yere birkaç değnek sokup onların arasına benim asker kaputumu gererek bir gölgelik yaptı. Hava yine de çok sıcaktı. Koyun kıyısındaki çalışmanın uğultusu bize kadar geliyordu, ama biz bir şey göremiyorduk. Sağımızdaki sahilde ağır yığınlar halindeki beyaz evleriyle kent uzanıyor, karşımızda ve solumuzda ise deniz görünüyordu. Deniz ulaşılmaz enginliklere kadar uzanarak, orada, şaşırtıcı, tatlı, görülmemiş birtakım renklerin yumuşak yarı tonlarıyla bir düş bulutuna karışıyordu; bu renkler, güzelliğiyle insanın gözlerini ve ruhunu okşarken, durmadan değişiyordu...

Konovalov oraya bakıyor, mutluluktan gülümsüyordu.

Bana;

"Güneş batınca ateş yakarız, çay kaynatırız; ekmeğimiz, etimiz de var," dedi. "Şimdilik ne istersin, kavun mu, karpuz mu?"

Çukurdan ayağıyla yuvarlaya yuvarlaya bir karpuz çekti, cebinden çıkardığı çakıyla kesmeye başladı.

"Deniz kıyısına her gelişimde insanlar niçin buralara çokça yerleşmezler diye düşünür dururum. Deniz insana iyi gelir, çünkü insanı yumuşatan bir özelliği vardır, denizi seyrettikçe insanın aklına iyi şeyler geliyor... Ee, anlat bakalım, benden sonra neler yaptın?"

Anlatmaya başladım, beni cankulağıyla dinliyordu. Hasta Ukraynalı kendi havasındaydı, denize doğru eğilen güneşte kendini ısıtmaya çalışıyordu. Deniz uzakta altın kırmızısı bir renk almıştı, oradan güneşe doğru yumuşak çizgili, pembe sis bulutları yükseliyordu. Denizin dibinden, dorukları kardan bembeyaz, güneş ışıkları vurunca pembeleşen dağlar yükseliyor gibiydi. İlerimizdeki taşlardan, toprağın çıkıntılarından yere gölgeler düşüyor, bu gölgeler yavaş yavaş uzayarak bize doğru yaklaşıyordu.

Kendisi ayrıldıktan sonraki yaşam öykümü dinleyen Konovalov inanç dolu bir sesle;

"Maksim, kentlerde boşu boşuna ömür tüketiyorsun," dedi. "Seni oraya çeken nedir, anlamıyorum! Sıkışık, kokuşmuş bir yaşam var kentlerde. İnsanın işine yarayacak ne doğru dürüst hava, ne de genişlik bulabilirsin! İnsan mı arıyorsun? İstediğin yerde, istediğin kadar var..."

Ukraynalı yerde yılan gibi kıvrılarak söze karıştı:

"He ya! İnsandan bol ne var!.. Birinin ayağına basmadan gideceğin yere gidemezsin. Üredikçe ürüyorlar! Beyefendiler hepsini yiye yiye tüketseler de yağmurdan sonra mantar biter gibi çoğalıyorlar."

Bilgece yere tükürdü, yeniden dişlerini vurmaya başladı.

Konovalov konuşmasına devam etti:

"Bir daha söylüyorum: Kentlerde yaşamayı bırak! Ne var oralarda? Hastalık, düzensizlik kaynağıdır kentler. Kitaplar mı? Boş ver artık kitap okumaya! Kitap okumak için gelmedin dünyaya! Kitaplarmış... Saçma! Ama yine de istersen alır, torbana koyarsın, istediğin yere götürürsün... Birlikte Taşkent'e, Semerkant'a, daha nereye istersen gideriz. Ha, ne dersin? Sonra vururuz Amur'a doğru... Tamam mı? Dostum, ben kararımı verdim, dünyayı baştan başa dolaşacağım. En iyi şey bu... İstediğin yere gidersin, gittiğin yerlerde yeni yeni şeyler görürsün... Sonra başın hep dinç kalır... Karşıdan rüzgâr eser, ruhuna çöken tozların hepsini süpürür götürür. Oh, ne özgür, ne rahat bir yaşam! Kimse canını sıkmaz! Yemek mi istiyorsun, bir yerde durur, beş-on kapiklik bir iş tutarsın. İş olmazsa dilenirsin, verenler çıkar. Yeryüzünde çeşit çeşit yerler, pek çok güzellikler görürsün. Geliyor musun?"

Güneş batmıştı. Denizin üstünde bulutlar kararmıştı; denizin kendisi de kararmaya yüz tutmuş, çevresine serinlik yaymaya başlamıştı. Gökyüzünde şurada burada yıldızlar çıkmış, koydaki çalışmanın uğultusu dinmişti; yalnız arada bir insanların sakin iç çekmelerine benzeyen bazı sesler işiti-

liyor, rüzgâr bize doğru estiği zaman dalgaların sahillere çarpmasından çıkan hüzünlü fışırtıları getiriyordu.

Gecenin karanlığı çok çabuk koyulaşıyordu, beş dakika öncesine kadar belirli bir şekli olan Ukraynalının gövdesi şimdi biçimsiz bir topak haline dönmüştü.

Ukraynalı öksürerek;

"Ateş yaksaydınız..." dedi.

"Yakalım..."

Konovalov bir yerlerden bir yığın yonga bulup getirdi, onları kibritle tutuşturdu, alevin ince dilleri katranlı sarı tahtaları yumuşak yumuşak yalamaya başladı. Denizin serinliğiyle, nemiyle dolu havada duman demetleri kıvrılıyordu şimdi. Çevremizde her şey sessizleşmiş, sanki yaşam bizden uzaklara giderek karanlıkta eriyip gitmişti. Bulutlar dağılmış, göğün lacivert zemininde parlak yıldızlar belirmişti; denizin kadife yüzeyinde balıkçı fenerleri ile suda yansıyan yıldızlar bize göz kırpıyordu. Yakılan ateş sarı kırmızı iri bir çiçek gibi açıldıkça açıldı... Ateşe bir çaydanlık süren Konovalov dizlerini kucaklayarak alevlere dalgın gözlerle bakıyordu. Kocaman bir kertenkele gibi sürüne sürüne gelen Ukraynalı da ateşe iyice sokulmuştu.

"İnsanlar kentler, evler yapmışlar, oralara yığın yığın birikmişler. Hem yeryüzünü kirletiyorlar, hem de birbirlerini sıkıştırıp bunaltıyorlar... Buna da yaşamak mı denir? Yok yok, işte böyle bizim gibi yaşamalı..."

Ukraynalı başını sallayarak:

"Ohoo! Kışa sağlam bir gocuk, bir de sıcacık bir kulübe bulduk mu, bey gibi yaşar gideriz," dedi; bir gözünü kısıp Konovalov'a bakarak hafifçe güldü.

Konovalov bozulmuştu.

"Orası öyle, oldum olası berbat bir mevsimdir kış," dedi.

"Bunun için kentler gereklidir işte!.. Ne yaparsın, sineye çekip oturacaksın... Ama bakın, kentler gene de bir işe yaramıyor! İki-üç kişi birbirleriyle geçinemezken, insanları üst

üste yığmanın ne anlamı var? Daha doğrusunu söylemek gerekirse, ne kentlerde, ne de kırlarda, hiçbir yerde barınamaz insan. En iyisi böyle şeyleri düşünmeyelim... Elimize bir şey geçmediği gibi, üstelik sinirlerimizin bozulmasıyla kalırız..."

Bunları söyleyinceye kadar Konovalov'un serserice yaşama anlayışının değiştiğini, ilk karşılaşmamızda ruhunu sarmış bulunan sıkıntı urlarının, ondan sonraki yıllarda aldığı özgür havanın etkisiyle ceviz kabuğu gibi soyulup döküldüğünü sanmıştım; ama onun son tümcesini işitince, eski dostumun yaşam desteğini aynı biçimde aramaya devam ettiğini anladım. Yaşamın gizlerini anlayamama pası ile düşünme zehri, bir talihsizlik eseri duygulu bir yürekle birlikte yaratılmış bulunan bu iri gövdeyi durmadan kemiriyordu. Rus yaşantısında böyle 'düşüncelere dalan' kişiler pek çoktur, onlar başkalarından daha mutsuzdurlar, çünkü akıllarının körlüğü oranında düşüncelerinin ağırlığı da artar. Dostuma büyük bir üzüntüyle bakarken, o, sanki düşüncelerinin doğruluğunu onaylarcasına kederli sesiyle devam etti:

"Maksim, seninle geçirdiğimiz o günleri, o günlerde olanların hiçbirini unutmadım... Ondan sonra gezmediğim yer, başıma gelmedik iş kalmadı. Yine de bu koca dünyaya sığamadım, kendime bir avuntu bulamadım..."

Kaynayan çaydanlığı çeken Ukraynalı kayıtsızca sordu:

"Sen de kardeşim, niçin hiçbir hamutun uymayacağı bir boyunla doğdun?"

Konovalov konuşmasına ara vermemiş gibi devam etti:

"Hadi, söyle neden huzur bulamıyorsun? Niçin bütün insanlar bir şey olmamış gibi yaşayıp, işleriyle güçleriyle uğraşıyorlar... Çolukları çocukları, malları mülkleri oluyor. Hem yaşamaktan yakınıyorlar, hem de huzurlu olabiliyorlar! Dahası var, nasıl oluyor da, her zaman bir şeyler yapmak için istek duyabiliyorlar? Ama ben bunları yapamıyorum. Canım sıkılıyor... Peki, niçin canım sıkılıyor?"

Ukraynalı şaşırmış gibi sordu:

"Yahu, deminden beri ne sızlanıp duruyorsun? Yoksa sızlandıkça üzüntülerin azaldığı için mi?"

Konovalov bütün hüznüyle;

"Evet, öyle!.." dedi.

Sıtmasıyla didişmekten yorulmayan stoacı bilge cakalı bir tavırla;

"Ben az konuşurum, ama her zaman istediğimi söylerim," dedi.

Böyle dedikten sonra sürekli bir öksürüğe tutularak yerde debelenmeye başladı. Öfkesinden ateşe tükürükler fırlatıyordu. Çevremiz sessizlikten çın çın ötüyordu, karanlığın koyu perdesiyle örtülmüş gibi yöremizde göz gözü görmüyordu. Üstümüzdeki gökyüzü de kapkaranlıktı, ay daha çıkmamıştı. Denizi görmekten çok varolduğunu hissediyorduk, karanlık böylesine koyuydu. Yere yoğun bir sis çökmüştü sanki. Ateş sönmüştü.

"Yatalım artık."

'Kovuk'a sokulduk, başımız dışarda öylece yattık. Kimse konuşmuyordu. Konovalov yatar yatmaz taşlaşmış gibi sızdı kaldı. Ukraynalı durmadan kımıldanıyor, dişleri hep birbirine çarpıyordu. Ben ateşin korlarının sönmesini seyrediyordum. Önce iri ve parlak korlar yavaş yavaş küçüldü, külle örtüldü, sonra külün altında kaybolup gitti. Çok geçmeden ılık bir kokudan başka ateşten eser kalmadı. Onu seyrederken şöyle düşünüyordum:

"Bizler de böyleyiz işte... Sönmeden önce daha parlak yanabilseydik!"

... Üç gün sonra Konovalov'dan ayrıldım. Ben Kuban'a gidiyordum, o gelmek istemedi. Ayrılırken ikimiz de gene bir daha karşılaşacağımıza inanıyorduk.

Karşılaşamayacakmışız...

1897

BOZGUNCU

"X Gazetesi"nin başyazarı, gazetenin son baskısını elinde sıkarken öfkeden tir tir titriyor, geniş, aydınlık odada sinirinden bir aşağı bir yukarı geziniyor, kesik kesik bağırıyor, küfürler savuruyordu. Altın çerçeveli gözlüğü, küçük bir sakalı bulunan başyazar zayıf, sivri yüzlü, ufak tefek bir adamdı. Gri pantolonu içindeki ince bacaklarıyla döşemede yürürken gürültülü tekmeler atıyor; odanın ortasında duran, üzeri gazete desteleri, düzeltme provaları, el yazısı tomarları yığılmış uzun masanın çevresinde fır fır dönüyordu.

Orta yaşlı, uzun boylu, etine dolgun, sarışın bir adam olan gazete sahibi ise bir eliyle uzun masaya dayanıp öbür eliyle alnını ovuşturarak ayakta dikiliyor; beyaz dolgun yüzünde ince alaycı bir anlatımla ve parlak neşeli gözlerle başyazarı izliyordu.

Çok kirli, boyuna göre uzun kahverengi bir redingot giymiş olan, sarı yüzlü, çökük göğüslü başdizgici bir duvara sinmişti. Adamcağız sanki bir şey anımsamak istiyormuş ya da düşünüyormuş gibi kaşlarını yukarı kaldırıyor, arada bir gözlerini tavana dikip kocaman kocaman açıyor, biraz sonra sanki orada aradığını bulamamışçasına burnunu çekiyor, başı kederle önüne düşüyordu. Bu arada yazıhanenin odacısı kapıda dikiliyordu; kaygılı, asık suratlı birtakım insanlar onu ikide bir iterek içeri giriyorlar, sonra yine ortadan kayboluyorlardı. Başyazarın nobran, öfkeli, çınlayan sesi bazen

çığlık gibi çıkarak gazete sahibinin yüzünü buruşturmasına, başdizgicinin korkudan titremesine neden oluyordu.

"Olmaz! Düpedüz sütsüzlük bu! Bu aşağılık herifi mahkemeye vereceğim... Düzeltmen geldi mi? Allah kahretsin! Düzeltmen geldi mi diye soruyorum! Dizgicilerin hepsini toplayın! Ha, söylediniz mi? Peki... Şimdi ne olacağını bir gözünüzün önüne getirin! Bütün gazeteler de onu destekleyecekler... Yüz karası! Bütün Rusya'ya rezil olacağız... Bu alçağın yanına koymam; göreceksiniz!.."

Başyazar böyle söyleyerek elindeki gazeteyi tepesine doğru kaldırdı, sanki onunla başını örterek kendisini bekleyen rezaletten korunmak istercesine yerinde öylece donakaldı. Gazete sahibi gevrek gevrek gülüyordu.

"Önce yapanı bulun!" dedi.

Başyazar ona;

"Bulacağım, bulacağım!" diye karşılık verdikten sonra yeniden bağırıp çağırmaya, gözlerinden ateş saçarak, göğsüne bastırdığı gazeteyi şiddetle tartaklamaya başladı:

"Onu bulacağım, sonra da canına okuyacağım!.. Bu düzeltmen de nerede kaldı?.. Hah, işte!.. Ee, sayın baylar, içeri buyrun! Demek öyle, sizi gidi kurşun askerlerin pısırık komutanları sizi... Hah ha! Hadi, buyrun buyrun..."

Dizgiciler ardı ardına odaya girdiler. Hepsi de konuyu biliyorlardı, kendilerini sanık konumuna hazırlamışlardı; kurşun tozu çökmüş kirli yüzleri bir durgunluğa, bir tahta kayıtsızlığına bürünmüştü. İçeri girdiler, salonun bir köşesinde yan yana sıkıştılar. Gazeteyi sımsıkı tutarak ellerini arkasında bağlayan başyazar, onların karşısına geçti. Boyu kısa olduğundan dizgicilerin yüzlerini görmek için ikide bir başını yukarı kaldıp onlara bakmak zorunda kalıyordu. Bir keresinde böyle bir hareketi çok hızlı yapmış olacak ki, gözlüğü alnına fırladı, onun düştüğünü sanarak yakalamak için bir elini ileri uzattı, bu sırada gözlük kendiliğinden yerine oturdu. Dişlerini gıcırdatan başyazar;

"Allah kahretsin!" dedi hırsla.

Dizgicilerin kirli yüzlerinde mutlu bir gülümseme belirdi. Biri kendini tutamayarak güldü. Başyazarın rengi attı, öfkeyle bağırdı:

"Sizi buraya dişlerinizi gösteresiniz diye çağırmadık. Zaten gazeteyi yeterince rezil ettiniz... Eğer aranızda gazetenin, basının ne olduğunu anlayan onurlu biri varsa, bu işi kimin yaptığını çıkar söyler... Başmakalede..."

Başyazar böyle söyleyerek gazeteyi öfkeli öfkeli açmaya başladı. Safça meraktan başka bir şey anlaşılmayan sesiyle bir dizgici sordu:

"Ne olmuş başmakaleye?"

"Ya! Siz bilmiyor musunuz? İşte, buyrun... dinleyin...

'Yüksek Meclisimizin sorunları fazla incelemeden yasalar çıkarması basın için her zaman sert eleştiri, yani aptalca saçma ve anlamsız şeyler söyleme konusu olmuştur!..' Nasıl? Beğendiniz mi? 'Aptalca saçma ve anlamsız şeyler söyleme' kısmını ekleyenin keyfi yerine geldi mi? Hem de ne zekice, ne bilgince bir buluş şu 'söyleme' sözcüğü! Ee, şimdi çıksın bakalım, kim bu 'aptalca saçma ve anlamsız şeyler'in yazarı?"

"Makaleyi kim yazdı? Siz değil mi? O halde bütün bu yakıştırmaların yazarı da sizsiniz."

Daha önce başyazara soru sormuş olan aynı sesti bunları söyleyen. Bu ne küstahlıktı böyle? Herkes olayın suçlusunun ortaya çıktığını düşündü. Salonda bir kımıldanma oldu; gazete sahibi kalabalığa yaklaştı, başyazar, dizgicilerin başları üzerinden konuşanı görmek için ayaklarının ucuna basarak yükseldi. Dizgiciler aralandılar. Başyazarın ilerisinde, mavi bir mintan giymiş, sol şakağında bir tutam saçı yukarı kalkmış, çiçekbozuğu, tıknaz bir delikanlı duruyordu. Delikanlı, ellerini pantolonunun ceplerine iyice sokmuş, öfkeli gri gözlerini başyazara kayıtsızca dikmiş, öylecene duruyor; kıvırcık sarı sakalının arasından hafifçe gülümsüyor-

du. Hepsi ona bakıyorlardı. Gazete sahibinin kaşları çatık, bakışı sert; başyazar şaşırmış, kızgındı; başdizgici kendini tutamayarak gülümsüyordu. Dizgicilerin yüzlerinden hem iyice gizlenememiş bir sevinç, hem korku, hem de merak okunuyordu.

Başyazar parmağıyla çiçekbozuğu dizgiciyi işaret ederek, anlamlı anlamlı dudaklarını sıktı.

"Demek sizsiniz ha?"

Delikanlı meydan okurcasına ve açıkça gülerek yanıt verdi:

"Benim..."

"Ya... Çok iyi! Sizsiniz demek? Sormama izin verir misiniz, neden yazıma böyle bir ekleme yaptınız?"

Dizgici arkadaşlarına bakarak;

"Eklemeyi benim yaptığımı kim söyledi?" diye sordu. Başdizgici başyazara döndü:

"Kesinlikle odur, Mitriy Pavloviç."

Dizgici, iyilik akan yüzünde bir gülümsemeyle elini salladı:

"Bensem benim! Ne olmuş yani!"

Hepsi yeniden sustular. Hiçbiri bu kadar çabuk, rahat bir itiraf beklemiyordu; bu umulmadık durum hepsini etkilemişti. Hatta başyazarın öfkesi bir an şaşkınlığa döndü. Çiçekbozuğu dizgicinin çevresindeki açıklık genişledi, başdizgici aceleyle masaya yaklaştı; dizgiciler geri çekildiler.

İri gözlerle delikanlıyı süzen gazete sahibi gülümseyerek sordu:

"Sen bunu bilerek, yani bir amaçla mı yaptın?"

Başyazar elinde buruşturduğu gazeteyi sallıyordu durmadan:

"İzin verin de ben yanıtlayayım!"

Dizgicinin gözlerinde arsız, küstah bir kıvılcım parladı.

"Öyle bağırmayın... Korkmam ben! Bana pek çok bağıran oldu, ama hiçbirinin eline bir şey geçmedi!"

Ayaklarını oynatıp bu sefer gazete sahibine döndü:

"Evet, bu sözleri bile bile ben ekledim!"

Başyazar oradakilere;

"İşitiyor musunuz?" diye sordu.

Gazete sahibinin tepesi atmıştı artık.

"Sen de kim oluyorsun, pis karga? Başıma ne dertler açtığını anlıyor musun?"

"Korkmayın, size bir şey olmaz!.. Üstelik belki gazetenin satışını da arttırmışımdır. Ama başyazar beye diyeceğim yok, onun midesine dokunur böyle şeyler."

Başyazar öfkesinden taş kesilmişti; bu sakin, kötü niyetli adamın karşısında, heyecanını anlatacak söz bulamadan susuyordu. Gözleri çakmak çakmak olmuştu.

Gazete sahibi hâlâ kızgın;

"Bu hareketinin cezasını çekeceksiiin!" diye son sözcüğü uzattı.

Sonra birdenbire yumuşayarak, bir elini dizine vurdu. Gerçekten bu olanlardan ve işçisinin atak çıkışlarından hoşnuttu. Başyazar ona, gazetenin sahibi olduğu halde hep kibirli davranmış, akılca ondan üstün olduğunu belli etmekten hiç geri kalmamıştı. Ama şimdi o kendini beğenmiş, o bencil herif ne duruma düşürülmüştü, üstelik kimin tarafından?

"İki gözüm, senin bu küstahlığını ödüllendireceğiz," diyerek sözünü tamamladı.

"Demek, beni işten çıkarmayacaksınız?"

Adamın ses tonu, kullandığı sözler oradakileri tekrar şaşkına çevirmeye yetti. Dizgiciler birbirine baktılar; başdizgici kaşlarını kaldırdı, biraz daha büzüldü; başyazar öfkelenmekten çok, şaşkın ve incinmiş olarak geri geri masaya doğru gitti, orada ellerinin üzerine abandıktan sonra düşmanına dik dik bakmaya başladı.

Gazete sahibi cebinden not defterini çıkardı.

"Adın ne senin bakayım?"

Başdizgici daha çabuk davranıp;

"Nikolka Gvozdev'dir, Vasiliy İvanoviç," diye karşılık verdi.

Başdizgiciye sert bir bakış fırlatan çiçekbozuğu delikanlı;

"Boşboğaz herif, sana sorulmayınca konuşma," dedi. "Kendi ağzım var, kendim yanıt veririm... Adım Nikolay Semyonoviç Gvozdev'dir... Ev adresim..."

"Buluruz... Şimdi defol buradan! Hepiniz çıkın."

Ayaklarını döşemeye gürültüyle vurarak dizgiciler dışarı çıkmaya başladılar. Gvozdev en arkadan gidiyordu. Başyazar yavaş, ama işitilebilen bir sesle;

"Dur... Bir dakika," diyerek elini ona doğru uzattı.

Gvozdev geriye döndü, tembel bir hareketle kapının pervazına yaslandı. Bir eliyle sakalının ucunu bükerken cüretli gözlerini başyazara dikti. Başyazar;

"Sana soracağım bir şey var," diye söze başladı.

Sakin olmaya çalışıyor, ama beceremiyordu. Sesi kesik kesik çıkıyor, sonra hemen çığlığa dönüyordu.

"Bu haltı işlerken... hedef olarak... beni aldığını itiraf ettin. Öyle değil mi? Bu ne demek oluyor? Öç mü alıyorsun? Sana soruyorum, bunun sebebi ne? Anlıyor musun? Haydi, yanıt versene!"

Gvozdev omuz silkti, dudak büktü, başını önüne eğerek bir an sustu. Gazete sahibi sabırsızlıkla ayaklarının ucunu yere vuruyor, başdizgici boynunu ileri uzatmış, ayakta dikiliyor, başyazar ise dudaklarını ısırırken sinirli sinirli parmaklarını çıtırdatıyordu. Hepsi adamın ne diyeceğini bekliyordu.

"Durun canım, söyleyeceğim... Ancak, ben okumuş bir adam değilim, sözlerim istediklerimi tam anlatamayabilir... Artık kusura bakmazsınız. Bakın konu şudur... Siz durmadan makaleler yazarsınız; insanseverlikten, şundan bundan söz edersiniz... Ne olduklarını tam olarak söylemiyorum, okumuşluğum fazla yoktur... Her gün ne öğütler verdiğinizi kendiniz daha iyi bilirsiniz... Sizin bu makalelerinizi ben de okuyorum. Tutarsınız, biz işçilerden söz edersiniz...

Bunları ben de okurum... Baştan başa saçmalıklarla dolu bu yazıları okumak, bana ne zor geliyor bir bilseniz! Bunlar utanılacak şeylerdir düpedüz, Mitriy Povloviç!.. Çünkü 'soygunculuğa paydos' diye yazarsınız, basımevinde dönen dümenleri görmezlikten gelirsiniz... Geçen hafta Kiryakov üç buçuk gün çalışarak üç tane sekiz grivennik hak etti, sonra hastalanıverdi. Karısı yazıhaneye parayı almaya geldi; müdür tuttu, değil para vermek, üstelik yirmi ruble ceza ödemesini istedi. Hani soygun olmayacaktı? Neden bu düzensizlikleri yazmazsınız? Müdür köpek gibi hırlar durur, incir çekirdeğini doldurmayan şeyler için çocukları pataklar. Bütün bunları yazmazsınız, çünkü sizin de siyasetiniz aynıdır... İnsanların kötü yaşadıklarını yazdınız da ne oldu? Size şunu söyleyeyim ki, elinizden başka bir şey gelmediği için bunları yazıyorsunuz... Burnunuzun dibindeki barbarlıkların hiçbirini görmezsiniz, tutar bilmem hangi ulusun barbarlığını uzun uzun anlatırsınız. Sizin bu makaleleriniz saçma değil de nedir? Ne zamandır sizi herkesin önünde utandırmak için bu eklemeyi düşünüp duruyordum. Başka türlü yapmalıydım, ama olmadı işte."

Gvozdev göğsünü gururla ileri çıkardı, utku sevincini gizlemeksizin başyazara dik dik baktı. Öbürü ise pısmış, masaya iyice yapışmış, düşmemek için elleriyle kavramıştı. Gövdesini geriye vererek, bir kızarıp bir bozarıyor; yüzünde hor gören, şaşırmış bir anlatımla adama kötü kötü bakıyor, kocaman kocaman açılmış gözlerini ikide bir kırpıştırıyordu.

Gazete sahibi, başyazara dönerek yılgın bir sesle, yavaşça; "Sosyalist mi yoksa?" diye sordu.

Öbürü garip bir gülümseyişle, ona yanıt vermeksizin başını önüne eğdi. Başdizgici, gölgesiyle döşemeye nakışlar düşüren, fıçıya dikilmiş iri bir süs ağacının bulunduğu pencerenin yanına gitti; fıçının arkasında durdu, oradan fare gözleri gibi fır fır dönen ufak siyah gözleriyle odadakileri

süzmeye başladı. Bu gözlerde sabırsız bir bekleyişle birlikte ara sıra yanıp sönen bir sevinç ışığı da vardı. Gazete sahibi başyazara bakıyordu. Başyazar bunu fark ederek başını kaldırdı, gözlerinden tedirginlik okunuyordu. Yüzünde sinirli bir titremeyle, odadan çıkmak üzere olan Gvozdev'in peşinden bağırdı:

"Durun bir dakika! Siz beni küçük düşürdünüz. Ama buna hakkınız yok... Bunu hissetmiş olmalısınız. Düşüncelerinizi... dobra dobra söylediğiniz için... Size şükran borçluyum, ama gene tekrar ediyorum..."

Alaycı bir tonla konuşmak istiyordu, fakat sesinde alay yerine yapaylık dolu bir soğukluk vardı. Hem kendisine yakışan, hem de bir başyazarı yargılamak için bir hakkı olmadığına inandığı yargıcına uygun düşecek yanıtı bulmak için sustu.

Gvozdev başını sallayarak şunları söyledi:

"Doğru demişler, ancak çok konuşabilen haklıdır diye."

Sonra kapıda durdu, çevresine öyle bir bakışla baktı ki buradan hemen çıkıp gitmek istediği anlaşılıyordu.

Başyazar bir elini kaldırıp sesinin tonunu yükselterek;

"Durun, durun!" diye bağırdı. "Bana bir suç yüklüyorsunuz. Üstelik sözde size karşı suçlu olduğum için beni cezalandırdınız... Kendimi savunmaya hakkım var, beni dinlemenizi rica ediyorum."

"Sizin benimle ne alışverişiniz olabilir? Eğer gerekiyorsa patrona karşı savunun kendinizi. Benimle konuşacağınız bir şey yok. Sizi küçük mü düşürdüm, o halde verin mahkemeye! Savunmak da ne oluyor? Haydi, hoşça kalın!"

Böyle diyerek sertçe yerine döndü, ellerini arkasında kavuşturarak çıkıp gitti.

Kocaman ökçeli çizmeleriyle gümbür gümbür sesler çıkarıyor, bu sesler ambara benzeyen geniş yazıhanede boğuk boğuk yankılanıyordu.

Gvozdev arkasından odanın kapısını çarpar çarpmaz, gazete sahibi;

"Bu iş de böylece kapandı!" dedi.

Başdizgici kollarını suçlu suçlu yana açıp, kısa, temkinli adımlarla patrona doğru yaklaşarak;

"Vasiliy İvanoviç, benim bu işte hiçbir suçum yok," dedi. "Ben yalnız sayfa bağlarım, görevli dizgicinin elime ne tutuşturduğuna bakmam bile. Efendime söyleyeyim, bütün geceyi ayakta geçiririm. Evde ise karım hasta yatıyor, üç tane çocuğuma bakacak kimse yok... Ayda otuz ruble için kan ağlıyorum... Gvozdev'i işe alırken Fedor Pavloviç'e söyledim: 'Fedor Pavloviç, Nikolka'yı çocukluğundan beri tanırım, doğrusunu isterseniz Nikolka, bozguncunun, hırsızın, vicdansızın biridir. Bir kere mahkemeye düştü, hatta hapse bile girdi...'"

Başyazar ona bakmadan;

"Niçin girmiş?" diye sordu.

"Güvercin yüzünden, efendim... Güvercin yüzünden değil de daha doğrusu, kilit kırdığı için. Bir gece sen yedi güvercinliğin bütün kilitlerini kır... Güvercinleri salarak avcıların bütün emeğini havaya savur!.. Benim de bir çift çapar, bir taklacı, bir de sütbeyaz güvercinim kaçtı. Çok değerli kuşlardı."

"Çalmış mı?" diye merakla sordu gazete sahibi.

"Hayır, o böyle şey yapmaz. Gerçi hırsızlıktan da yargılandı ya, sonra temize çıkardılar. Dedim ya, bozguncu, efendim... Güvercinleri salıvermiş, böylece keyfi yerine gelerek kendince avcılarla alay etmiş... Kaç kere dövdüler, hele bir keresinde dayaktan hastanede bile yattı... Hapisten çıkınca da, bir kadın akrabamın fırınında cin üretti."

Gazete sahibi şaşırmıştı.

"Cin mi?"

Başyazar omuz silkti, alnını buruşturdu.

"Ne saçma şey!"

Sonra tekrar dudaklarını ısırarak düşüncelere daldı. Başdizgicinin canı sıkılmışa benziyordu.

"Siz öyle söylediğime bakmayın, anlatacaklarım olmuş

bir şey... Nikolka sobacıdır. On parmağında on hüner vardır. Basımcılıktan anlar, gravür yapar, su tesisatı döşer... Dindar bir kadın olan akrabam, Nikolka'yı evindeki ocağı onarsın diye çağırmış. Nikolka da onun istediği gibi yapmış, fakat hınzır herif ocağın duvarının içine iğne, civa ve içinde daha birçok şey bulunan bir şişe yerleştirmiş. Böyle şeylerden inlemeye, iç çekmeye benzer sesler çıkarmış; onun için de eve cinler yerleşti, diye çok korkmuşlar. Ocağı yakınca şişedeki civa ısınıyor, şişenin içinde oynayıp duruyormuş. İğneler şişeye sürtündükçe sanki birisi dişlerini gıcırdatıyor gibi oluyormuş. İğneden başka öteki ıvır zıvırlar da her biri kendine göre bir ses çıkarıyor, böylece ortaya bir şeytan curcunası çıkıyormuş... Kadıncağız üç kez dua okuttu, yararı olmadı. Zavallı neler yapmadı daha!.. Kızı nişanlanmış, yüz kadar tavuğu, iki baş ineği var; durumu çok iyi... Ama cinler başına üşüşünce kadıncağız ne yapsın!.. Yırtındı, dövündü, bir görseniz insanın yüreği paralanır. Onu yine Nikolka kurtardı denilebilir. Bir gün çıkıp gelerek 50 ruble verirlerse evi cinlerden temizleyeceğini söylemiş. Kadın önce 25 rublesini verdi. Nikolka duvardan şişeyi çıkarır çıkarmaz aklı başına geldi, ama 25 ruble uçmuştu bir kere. Akrabam zeki bir kadındır, mahkemeye vermek istedi, sonradan caydırdılar... Nikolka'nın daha birçok marifetleri vardır."

Başyazar oturduğu yerden ayağa fırlayarak;

"Bu sevimli 'marifetlerinden' birisi yüzünden yarın bakalım başımıza ne işler açılacak!" dedi.

Odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı.

"Hay Tanrım, hay Tanrım! Ne aptalca, ne kabaca, ne alçakça şeyler bunlar!.."

Gazete sahibi onu yatıştırmaya çalışıyordu:

"Ee, siz de uzatıyorsunuz artık! Tutar, bir açıklama yaparsınız; böylece durumu kurtarırsınız... Ne ele avuca sığmaz çocukmuş bu kerata!.. Ocağa cinleri tıkmış, ha! Kah kah kah! Şey... Sanmayın ki ona gününü göstermeyeceğim!

Göstermeye göstereceğiz ya, hergele zekâsını kullanıp insanda kendine karşı öyle bir his uyandırıyor ki!"

Patron böyle diyerek başının üzerinde parmaklarını şıklattı, tavana doğru keyifle baktı. Başyazar onun bu yaptıklarını görünce sert sert bağırdı:

"Bu durum sizi eğlendiriyor galiba?"

"Ne yalan söyleyeyim, öyle. Eğlendirici değil mi yani? Sizi de bir güzel haşladı doğrusu. Akıllı, piç kurusu! Ee, hangi makalenizde onunla hesaplaşmak niyetindesiniz?"

Gazete sahibi bunları söylemekle sözde başyazarın bağırmasına karşılık vermiş oluyordu.

Başyazar patronun yanına kadar sokuldu.

"Onunla hesaplaşmayacağım! Hesaplaşamayacağım, Vasiliy İvanoviç, çünkü bu cin üreticisi çok haklı. Basımevinde neler döndüğünden haberiniz var mı sizin? Hani üzerimize düşen görevler? Sizin yüksek çabalarınızla bir sürü budalalık yapıyoruz. Bin kere haklı adam!"

Gazete sahibi alt dudağını ısırarak, iğneleyici, alaycı bir sesle sordu:

"Sizin sevgili makalenize sokuşturduğu sözlerde de mi?"

"Ne olmuş yani, bunda da haklı! Düşünün bir kere, Vasiliy İvanoviç, biz özgür düşünceli bir gazeteyiz..."

"Bedavadan ve takasla verdiklerimizi sayarsak 2000 nüsha basarız. Rakiplerimiz ise 9000'i buldular."

"Ee, ne olmuş?"

"Daha ne olacak?"

Başyazar umutsuzca kollarını açtı, donuklaşan gözlerle odada bir ileri bir geri dolaşmaya başladı. Omuzlarını silkerek şöyle mırıldanıyordu:

"Çok güzel! Evrensel sürek avı! Bütün köpekler tek bir köpeğe saldırıyor üstelik. Onun da burunsalığı var. Hiçbirini ısıramaz. Kah-kah! Şu zavallı işçi de! Aman Tanrım, aman Tanrım!"

Gazete sahibi yüzünde babacan bir gülümsemeyle, heyecandan, çekişmekten yorulmuş bir halde;

"Boş verin, azizim, heyecanlanmayın," dedi. "Olan olmuş bir kere, şimdi siz onurunuzu kurtarmaya bakın. Acıklı olmaktan çok gülünç bir durumdasınız..."

Yumuşak elini başyazara dostça uzatarak salondan çıkmak üzereydi ki, kapı açıldı, eşikte Gvozdev gözüktü. Başında bir kasket vardı, sevimli sevimli gülümsüyordu.

"Sayın başyazar, size şunu söylemek için geldim: Eğer beni mahkemeye vermek istiyorsanız söyleyin. Ben yakında kentten gidiyorum, suçlu konvoyu* ile geri getirilmek istemem."

Başyazar öfkeden ağlayacak duruma gelmişti.

"Defol!" diye bağırarak salonun bir köşesine kaçtı.

"Demek, mahkemeden vazgeçtiniz!"

Gvozdev kasketini düzeltti, usul usul geriye döndü, sonra çıkıp gitti.

Gazete patronu Vasiliy İvanoviç hayranlığından dona kalmıştı. Gvozdev dışarı çıkınca derin bir soluk aldı.

"Vay piç kurusu, vay!"

Sonra mutluluktan gülümseyerek yavaş yavaş paltosunu giymeye başladı.

... Yukarıda anlatılan olaydan birkaç gün sonra, belinden kemerle sıktığı mavi mintanı, bol pantolonu, pırıl pırıl boyalı ayakkabıları, biraz yana, ensesine kaymış şapkası, elinde eciş bücüş bastonuyla Gvozdev "Dağ"da çalımlı çalımlı geziniyordu.

"Dağ", nehre doğru yumuşak bir yamaçla inen bir gezinti yeriydi. Bu yamaçta bir zamanlar sık ağaçlı bir koru varmış. Şimdi ise ağaçlar hemen hemen kesilmiş. Yalnız şurada burada, fırtınadan bazı dalları kırılmış, delik deşik gövdeleri üzerinde yükselerek düğümlü kollarını genişçe açan, yaşlı, ulu, çopur birkaç meşe ile karaağaçlar kalmıştı. Bunların dibinden genç sürgünler fışkırmış, fundalar ağaç gövdelerine sarılmıştı. Yeşillikler arasında gezinen

* Çarlık Rusyası'nda suçlular büyük gruplar halinde götürülürdü –ç.n.

halk, güneş ışığında pırıl pırıl parlayan nehre doğru kıvrıla kıvrıla inen cılgalar açmıştı. Terk edilmiş bir posta yolu olan geniş cadde "Dağ"ı yatay olarak kesiyordu; halk özellikle bu caddede gidişli gelişli iki sıra halinde gezerdi.

Bu caddede halkın arasında bir aşağı, bir yukarı dolaşmayı pek severdi Gvozdev. Kendini, büyük bir bütünün bir parçasıymış gibi herkese eşit hissetmek, yaprak kokusu sinmiş havayı soluyarak herkes gibi özgür ve tembel tembel dolaşmak çok hoşuna giderdi.

Bugün biraz çakırkeyifti; çiçekbozuğu, kararlı yüzünün iyimser, cana yakın bir görünüşü vardı. Sol şakağındaki tutam tutam sarı saçları yukarı doğru kıvrılmıştı. Bu saçlar kulağını hoş bir biçimde örterek şapkanın kenarına yatıyor; ona halinden hoşnut, hemen şarkı söyleyip dans ediverecek, her an kafa çekmeye hazır, atak, kavgacı bir esnaf çırağı havası veriyordu. Sanki doğa, bu gösterişli saç kıvrımlarıyla Nikolay Gvozdev'i herkese, kendi değerini bilen, ateşli bir genç olarak tanıtmak istemişti. Kısılmış gri gözlerle çevresine keyifli keyifli bakıyor, yanından geçenlere ahbapça çarpıyor, ona çarpanlara sesini çıkarmıyor, hanımların uzun eteklerine basınca özür diliyor, herkesle birlikte bol bol toz yutuyor, kendini tam havasında hissediyordu.

Ağaçların yaprakları arasından, nehrin öte yakasındaki çimenlikte güneşin batmakta olduğu görülüyordu. Gök orada ılık, okşayıcı, erguvan rengiydi, insanı, bir ucuyla dokunduğu çimenliğin koyu yeşilliğine çağırıyor gibiydi. Gezinenlerin ayakları altına gölgeden nakışlar serilmişti, ama kimse bunun farkında olmadan basıp geçiyordu. Ağzının sol köşesine fiyakalı bir biçimde bir sigara iliştiren Gvozdev dumanı sağ köşeden tembel tembel üflerken kalabalığa bakıyor, "Dağ"ın aşağısındaki lokantada birkaç bardak bira içerek, biriyle bir iki laf etmek için büyük bir istek duyuyordu. Ancak tanıdık bir kimse çıkmıyordu, yeni bir ahbaplık kurmak için de fırsat doğmamıştı. Tatile, güneşli bahar gü-

nüne karşın nedense insanlar asık suratlıydı; oysa Gvozdev, onunla yan yana yürüyenlerin yüzlerine hemen sohbete dalmaya hazır, canayakın bir insanın gülümsemesiyle bakıp duruyordu. Böyle yürürken birden gözlerinin önündeki ense kalabalığı arasından başyazar Dimitriy Pavloviç İstomin'in o çok iyi tanıdığı, düzgün tıraş edilmiş, sanki yontulmuş gibi yassı, düz ensesi parladı. Gvozdev onu nasıl hırpaladığını anımsayarak gülümsedi, anlamlı başındaki gri basık şapkaya kıvançla bakmaya başladı. Başyazarın şapkası arada bir öteki şapkaların arasında kayboluyor, nedense buna canı sıkılan Gvozdev ayaklarının ucunda yükselip bakıyor, onu bulunca yeniden seviniyordu.

İşte böyle başyazarı izleyip giderken Gvozdev eski günleri anımsamaya başladı. Bir zamanlar kendisi Çilingirlerin Nikolkası, başyazar da Zangoçların Mitkası idi. Onların bir de Şekerlik adını taktıkları, Mişka diye bir arkadaşları vardı. Bir de sokaklarının en ucundaki evde oturan memur çocuğu Vaska Jukov. Bu ev yosun kaplı, her yanından ek yapılarla kuşatılmış, eski güzel bir evdi. Vaska'nın babası iyi bir güvercin avcısıydı; çok cimri olduğu için evin avlusunda yığın yığın fıçılar, kutular, eski arabalar dururdu. Bunların arasında ne güzel saklambaç oynarlardı! Vaska şimdi ilçede doktor olmuş, eski evin bulunduğu yere de demiryolu depoları yapılmıştı. Yaşları 8-10 arası birçok arkadaşları daha vardı. Hepsi de kentin kıyısındaki Arka Islak Sokak'ta otururlar, kendi aralarında ballı börekli geçinirlerken, öbür sokakların çocuklarıyla sürekli kavga ederlerdi. Bahçelerden, bostanlardan meyve, sebze çalarlar; aşık, misket gibi çeşit çeşit oyunlar oynarlar; kilise okulunda okurlardı... O zamandan beri tam yirmi yıl geçmişti.

Bunlar bir zamandı, şimdi o günler çok geride kalmıştı. Çilingirlerin Nikolka'nın yaşıtı yaramaz, kirloş çocukların hepsi de önemli kimseler olmuşlardı şimdi. Çilingirlerin Nikolka'nın kendisi ise Arka Islak Sokak'ta sıradan insanların

arasına karışmıştı. Çünkü onlar kilise okulunu bitirince ortaokula gitmişlerdi, o ise gidememişti.

Şu başyazarla konuşsa nasıl olurdu? Önce selam vermeli sonra konuşmaya başlamalıydı. İlkin çıkardığı rezaletten dolayı özür diler, sonra da şundan bundan söz ederdi. Başyazarın gri şapkası gözünün önünde ikide bir görünüyor, sanki onu gelmesi için yanına çağırıyordu. Gvozdev kararını verdi. Tam o sırada başyazar kalabalığın ortasında oluşan bir boşlukta gidiyordu. Açık renk pantolonu içindeki ince bacakları üzerinde sallana sallana yürürken başını bir o yana, bir bu yana çeviriyor, yanından gelip geçenleri görmek için miyop gözlerini kısıyordu. Gvozdev arkasından yetişip onunla hemen hemen aynı hizaya gelince yüzüne yandan sevimli sevimli bakmaya başladı. Selam vermek için fırsat kollarken bir yandan da onun kendine karşı nasıl davranacağını merak ediyordu.

"Merhaba, Mitriy Pavloviç!"

Başyazar yüzünü ona çevirdi, bir eliyle şapkasını hafifçe kaldırırken, öbür eliyle burnunun üzerindeki gözlüğünü düzeltti ve Gvozdev'i tanır tanımaz kaşlarını çattı.

Onun bu davranışı Gvozdev'i yıldırmamıştı; tam tersine, ağzından votka kokusu savurarak, canayakın bir tavırla başyazara doğru eğildi.

"Gezintiye mi çıktınız, beyim?"

Başyazar bir an durakladı, dudakları, burun delikleri nefretten titredi, kuru bir sesle;

"Ne istiyorsunuz?" dedi.

"Ben mi? Hiç! Şey... Bugün hava çok güzel de! Sizinle şu geçen olay hakkında birkaç laf etmek istemiştim."

Başyazar adımlarını hızlandırdı;

"Sizinle konuşacak bir şeyim yok!"

Gvozdev de aynı biçimde hızını artırdı.

"Demek öyle. Sizi anlıyorum... Hakkınız var... Sizi öylesine utandırdım ki bana surat asmanız doğaldır..."

Başyazar bir kez daha durakladı.

"Siz düpedüz... sarhoşsunuz... Beni rahat bırakmazsanız polis çağırırım."

Gvozdev tatlı tatlı gülmeye başladı.

"Peki, neden?"

Başyazar ona, tatsız bir duruma düşerek bundan nasıl kurtulacağını bilmeyen birinin sıkıntılı bakışıyla yan yan baktı. Kalabalığın meraklı gözleri onların üstündeydi. İstomin çaresizlik içindeydi.

Gvozdev bunun farkına varmıştı.

"Dönelim!" dedi, onun isteyip istemediğine aldırmadan, becerikli bir omuz vuruşuyla onu geniş caddeden, fundalıklar arasından yamaç aşağı inen dar cılgaya çevirdi.

Başyazar onun bu hareketine itiraz etmedi; belki buna fırsat bulamamıştı ya da kalabalıktan uzak, baş başa kalınca bu adamdan daha çabuk, daha kolay kurtulacağını ummuştu. Bastonuyla toprağa dikkatlice dayanarak önde usul usul yürüyor, Gvozdev ise ensesinde soluyarak onu izliyordu.

"Şurada devrilmiş bir ağaç olacak, oraya oturalım... Mitriy Pavloviç, size karşı yaptığım o hareketten dolayı bana darılmayın, olmaz mı? Çok özür dilerim. Bir kızgınlık sonucu yaptım bunu... Bizim gibi adamlara bazen öyle bir öfke basar ki içki içmekle dahi açılamazsın... İşte o sırada karşına ilk çıkana bir muziplik yapmak gelir içinden; ya suratına bir tokat atarsın, ya da başka bir şey... Ama yaptığımdan hiç pişman olmam daha sonra, çünkü olan olmuştur bir kere. Yalnız bir şeyi çok iyi anlarım, o da fazla ileri gittiğimdir... Sınırı aşarım hep..."

Gvozdev'in bu içten açılması mı dokunmuştu, yoksa kişiliği mi ilgisini çekmişti ya da bu adamdan kurtulamayacağını mı anlamıştı, bilinmez; başyazar sordu:

"Ne hakkında konuşmak istemiştiniz?"

"Şey... Ne hakkında olursa olsun! Acı duyuyorum, kendime de çok kızıyorum. İşte, şuraya oturalım."

"Zamanım yok..."

"Biliyorum... Yine gazete! Sizin ömrünüzün yarısını yiyecek, bütün sağlığınızı ona harcayacaksınız. Anlamıyor da değilim! Gazete patronluğu da neymiş? Yalnızca parasını koymuştur o. Ya siz? Kanınızı veriyorsunuz! Şimdiden gözlerinizi feda etmişsiniz... Oturun!"

Önlerindeki cılga boyunca bir zamanlar dev bir meşenin yarı çürümüş kalıntısı olan iri bir kütük yatıyordu. Bir ceviz ağacının dalları yeşil bir sundurma gibi kütüğün üzerine abanmıştı, gurup rengine bürünmüş olan güneş ışıkları dallar arasından süzülüyordu, taze yaprakların ıtırlı keskin kokusu havayı doldurmuştu. Gvozdev oturdu, çevresine kararsızca bakarak hâlâ ayakta duran başyazara anlatmaya başladı:

"Bugün biraz içtim... Yaşamak sıkıyor beni, Mitriy Pavloviç! Eski arkadaşlarımdan bütünüyle geri kaldım, düşüncelerim bambaşka bir yönde gelişti. Bugün sizi görünce anımsadım, siz de benim bir arkadaşımsınız... Kah-kah!"

Gvozdev gülmeye başladı. Çünkü başyazarın yüzünün görünüşü bir anda değişerek öyle gülünç bir görünüme girmişti ki!

"Arkadaşınız mı? Ne zaman?"

"Çok oldu, Mitriy Pavloviç... O zamanlar henüz Arka Islak Sokak'taydık... Anımsıyor musunuz? Aramızda bir ev vardı. Bizim karşımızda da, şimdi Sorgu Yargıcı olan Mihail Yefimoviç, yani Şekerlik Mişka, babalarının sert baskısı altında yaşarlardı... Yefimiç'i anımsıyor musunuz? İkide bir sizinle benim kâkülümüzü çekerdi... Haydi, oturşanıza!"

Başyazar onaylarcasına başını sallayarak Gvozdev'in yanına oturdu. Çok eskiden olmuş, unutulup gitmiş bir şeyi güçlükle anımsayan bir adamın bakışıyla bakıyor, alnını ovuşturuyordu.

Gvozdev anılara dalıp gitmişti:

"Ne yaşamdı be! İnsan ne diye hep çocuk kalmaz, bil-

mem ki! Büyük, kocaman olur. Niçin?.. Herhalde bir an önce toprağa girmek için. Yaşamı boyunca çeşit çeşit acılar çeker... Kızar, bağırır çağırır... Ne saçma şeyler! Yaşar yaşar da ömrünün sonunda her şey boşa gider... Kala kala tabutu kalır ortada... Bir zamanlar üzüntü verici bir düşüncemiz olmadan kuşlar gibi neşeli yaşardık. Çitlerden atlar, başkalarının emeğinin ürününü toplardık... Anımsıyor musunuz, bir gün Petrovna'nın bostanında, yine böyle bir hırsızlık işinde ben sizin burnunuza hıyar sokmuştum da, siz bağırınca ben tüyüp gitmiştim... Annenizle bize yakınmaya gelmiştiniz de, babam bana güzel bir sopa çekmişti... Mişka, yani Mihail Yefimoviç de..."

Başyazar dinliyor, elinde olmadan gülümsüyordu. Saygısızlığa eğilimini göstermiş olan bu adama karşı ağırbaşlılığını korumak zorundaydı. Fakat onun, o saf çocukluk günlerine değin anlattıklarında içini titreten bir şeyler vardı, Gvozdev'in ses tonunda onuruna dokunacak herhangi bir hava da yoktu şimdilik. Sonra çevresinde her şey çok güzeldi. Yukarlardan, yolda gezinen insanların kuma sürtünen ayak sesleri, hafif konuşmalar, gülüşmeler geliyordu. Ama bir rüzgâr çıkıyor, bütün bu zayıf sesler yaprakların hüzünlü hışırtısında kaybolup gidiyordu. Bazen bu hışırtı da dinince öyle sessiz dakikalar başlıyordu ki sanki çevrede her şey, çocukluk öyküsünü anlatan Nikolay Gvozdev'in sözlerini bütün dikkatiyle dinliyor gibiydi.

"Boyacı Kolokoltsov'un kızı Varka'yı anımsıyor musunuz? Şimdi basımevi sahibi Şapoşnikov'la evlendi. Öyle bir hanım oldu ki, yanına yaklaşamazsınız... O zaman hastalıklı bir kızcağızdı... Anımsar mısınız, bir gün kaybolmuştu da, sokağın bütün çocukları onu dere-tepe her yerde aramıştık... Sonra onu ta ordugâhta bulup geri getirmiştik... Ne gürültü kopmuştu! Kolokoltsov bize çörekler vermişti, Varka annesini görünce: 'Ben bir subay karısının yanındaydım, beni yanına evlat alacak!' demez mi? Kah-kah-kah! Evlat alacakmış... Yaman kızdı şu Varka..."

Nehirden birtakım sesler geliyordu; birinin güçlü, sıkıntılı göğsünden çıkan sakin iç çekmeleriydi sanki bu sesler. Bir vapur geçiyordu, çarkların suları yarmasından çıkan gürültü havayı dolduruyordu. Gök pembeleşmişti, Gvozdev ile başyazarın çevresindeki alacakaranlık koyulaşıyordu. Bir bahar akşamı ortalığı kaplıyordu yavaş yavaş. Sessizlik gittikçe artıyor Gvozdev de buna uyarak sesini yavaşlattıkça yavaşlatıyordu... Başyazar onu konuşmadan dinliyor, çok eskiden geçmiş olayların bulanık görüntüleri belleğinde canlanıyordu.

Bunların hepsi de geçmiş gitmiş şeylerdi...

"Ya işte, Mitriy Pavloviç, demek oluyor ki, sizinle aynı yuvanın kuşlarıyız... Ama uçuşumuz ayrı ayrı... Bir düşünüyorum da, benimle arkadaşlarım arasındaki bütün fark, benim ortaokulda kitap başında oturmayışımdır. Aklıma geldikçe kahroluyorum... İnsanlık bu mu demektir? Oysa, nasıl söyleyeyim, yakınlarına karşı içinde, yüreğinde bir ilgi uyanmalı insanın... Şimdi alalım ikimizi, siz benim yakınımsınız, ama sizin için benim ne değerim var? Doğru söylemiyor muyum?"

Kendi düşüncelerinin akışına kapılan başyazar anlatılanları iyice dinlememiş olacak ki, içten, dalgın bir sesle:

"Doğru söylüyorsunuz!" dedi.

Gvozdev bir kahkaha attı, başyazar kendini toparladı.

"Affedersiniz! Ne söylemiştiniz, pek anlayamadım?"

"Sizin için bir hiç olduğumu... Benim varlığım ya da yokluğum sizin için hiçbir önem taşımaz. Umurunuzda bile değilim, duygularım sizin nenize gerek? Dünyada tek başıma yaşıyorum, beni tanıyanların hepsini de bıktırmışım. Çünkü hırçın bir yaratılışım var, akla gelmedik haltlar işlerim... Ne var ki benim de duygularım, benim de bir aklım var. Bu duruma göre ben de gücenmekten anlarım, öyle değil mi? Sizden neyim eksik? Yalnız mesleğim... Doğru söylemiyor muyum?"

Başyazar alnını buruşturarak;

"Eve-et, üzücü bir durum," dedi.

Sonra bir an sustu; yatıştırıcı bir sesle ekledi:

"Ama, bakınız, burada başka bir bakış açısından hareket etmek gerekiyor."

"Mitriy Pavloviç, niçin bakış açısından söz ediyorsunuz? Bir insanın başka bir insana ilgisi bakış açısından değil, yüreğinin kımıldanışında kendini belli etmeli. Sonra nedir bu bakış açısı dediğiniz? Ben yaşamın haksızlıklarından söz ediyorum. Beni bir bakış açısı yüzünden çürüğe çıkarmak doğru mu? Ben yaşamda çürüğe çıkarılmış bir insanım, kurtuluş yolum yok... Peki, niçin? Okumamış olduğum için mi? Eğer siz okumuş insanlar bakış açısından değil de başka biçimde hareket etmiş olsanız, sizlerle aynı tarlanın ürünü olan beni anımsayıp içinde bulunduğum bilgisizlikten, duygularımın hırçınlığından çekip çıkarmak istemez miydiniz? Ya da bakış açısından hareket etseniz bile, aynı şeyi yapamaz mısınız?"

Gvozdev bir gözünü kısarak gururla başyazara baktı. Kendisini çok güçlü hissediyordu o anda. Bedensel çalışmayla geçirdiği düzensiz, verimsiz yaşantısının uzun yılları boyunca düşünüp biriktirdiği bütün felsefesini ortaya koyuyordu. Başyazar karşısındaki adamın saldırısından şaşkına dönmüştü. Onun nasıl bir insan olduğunu kestirmeye çalışırken, aynı zamanda ona vereceği yanıtı da bulmak için kafa yoruyordu. Gvozdev ise kendinden geçmiş, konuşmasını sürdürüyordu:

"Sizler akıllı insanlarsınız, bana bin dereden su getirerek beni kurtaramayacağınızı söyleyebilirsiniz. Ama ben diyorum ki beni kurtarmalısınız! Niçin mi? Çünkü sizler ve ben aynı sokaktan, aynı kökenden gelen insanlarız. Siz de bu yaşamın asıl efendileri olan soylu kişilerden değilsiniz... Bizim onlarla herhangi bir alışverişimiz olamaz... Onlar, 'Defol, seni gözüm görmesin!' de deseler, sesimizi çıkarmayız. Çünkü onlar eskiden beri soylu kişilerdir, siz ise okumanız

yazmanız olduğu için soylu sayılıyorsunuz... Ama yine bizdensiniz, bu bakımdan sizden yaşamıma yön vermenizi isteyebilirim. Ben bir esnaf çocuğuyum, Hrulev de öyle, siz de bir zangocun oğlusunuz..."

"İzin verirseniz... Sizin bu hakkınızı reddediyor muyum?"

Fakat başyazarın neyi reddedip neyi kabul ettiği Gvozdev'in umurunda değildi; o şimdi içini dökmek durumundaydı, şu anda, başka bir zaman söyleyemeyeceği her şeyi söyleyebileceğini hissediyordu.

Başyazara iyice sokuldu, heyecandan parlayan gözlerle, gizemli bir şey fısıldar gibi;

"Hayır, siz bana izin verin!" dedi. "Sanıyor musunuz, bir zamanlar burunlarını kırdığım arkadaşlarımın buyruğunda çalışmak benim için kolaydır? Bir yıl kadar önce helasını onardığım Sorgu Yargıcı Hrulev'den kırk kapik bahşiş almam kolay bir şey midir, söyleyin! O Hrulev ki, benimle aynı hamurdandır, adı da Şekerlik Mişka'ydı, dişleri ise ta o zamanki gibi hâlâ çürüktür..."

Başyazar ona yan gözle düşünceli düşünceli bakıyor, konuşmaksızın ne yanıt vereceğini tasarlıyordu. Güzel, doğru, içten bir şeyler söylemeliydi. Fakat Dimitri Pavloviç İstomin'in ne kafasında, ne de yüreğinde böyle sözler yoktu o anda. Uzun zamandır "sorunlar" üzerinde ülkü dolu, gösterişli konuşmalar onu çabucak bıktırıp yormaktaydı. Bugün, sözde dinlenmek için çıkmış, tanıdıklarından biraz uzaklaşmak istemişti, fakat şimdi de karşısına bu adam dikilmişti. Elbet herkesin söylediklerinde olduğu kadar onun söylediklerinde de bir gerçeklik payı olacaktı, hem de hayli ilgi çekici bir fıkraya konu olacak cinsten.

"Sizin söylediğiniz şeyler yeni değil. İnsanın insanla olan ilişkilerinde haksızlıklar yapıldığı söylene gelir. Ama kabul etmek gerekir ki, sizin sözlerinizde yeni bir şey var, çünkü bunları daha önceleri başka türden insanlar söylemişlerdi...

Siz biraz tek yönlü, yanlış olarak biçimlendiriyorsunuz düşüncelerinizi... Gene de..."

Gvozdev gülmeye başladı.

"Gene mi bakış açınız? Eh, baylar, sizlere büyük akıl bağışlanmış, ama yüreğiniz de taş kesilmiş... Öyle bir söz söyleyin ki derdime derman olsun!"

Bunları söyleyerek başını önüne eğdi, beklemeye başladı.

İstomin ona bir daha baktı. Alnını buruşturdu; buradan gitmeyi öylesine istiyordu ki! Onun duruşundan, sarhoşluğun etkisiyle ve heyecanlı konuşmalar sonunda gevşediğini sandı. Ensesine kayan beyaz şapkasına, çiçekbozuğu yanağına, çalımlı perçemine baktı; kaslı, güçlü vücudunu gözüyle tarttı; onun tipik bir işçi olduğunu düşündü. Eğer...

"Ee, ne diyorsunuz?"

"Size ben şimdi ne diyebilirim? Şunu içtenlikle söyleyeyim ki, sizin benden ne beklediğinizi tam olarak anlamış değilim."

Gvozdev sitemle güldü:

"Doğrusu da öyle!.. Bana ne yanıt verebilirsiniz ki zaten!"

Başyazar haklı olarak Gvozdev'le konuşmasının bitmiş olduğunu, onun bir daha kendisine sorularıyla sataşmayacağını düşünerek rahat bir soluk aldı. Ama birden aklına geldi: Ya tutar onu dövmeye kalkarsa! Ne kadar da öfkelidir, kim bilir...

Gazetedeki o aptalca sahne sırasında Gvozdev'in yüzündeki anlatım aklına geldi. Kuşkulu gözlerle onun yüzüne yan yan bakmaya başladı.

Hava kararmıştı. Uzaktan, nehirden gelen bir şarkının sözleri koronun sessizliğini bozuyordu. Şarkıyı koro söylüyor, tenor sesler açıkça işitiliyordu. Madensel cızırtılar çıkaran birtakım iri böcekler uçuşuyordu havada. Ağaç yaprakları arasından yıldızlar görünüyordu... Başlarının üzerindeki dallar her nedense bir orada, bir burada kımıldanı-

yor; hafif yaprak hışırtıları geliyordu.

Başyazar çekine çekine;

"Çiy düşecek," dedi.

Gvozdev irkildi, ona doğru döndü:

"Bir şey mi söylediniz?"

"Çiy düşecek, diyorum, çok zararlıdır şimdi."

"Ha, anladım."

Tekrar sustular. Nehirden birinin bağırdığı duyuldu:

"Ee-ey! Mavnadakiler!.."

Gvozdev başyazara;

"Birer bardak bira içelim mi?" diye onun hiç beklemediği bir öneride bulundu.

Sonra hafifçe gülerek;

"Onur verirsiniz," diye ekledi.

"Özür dilerim, şu anda içemeyeceğim. Sonra gitmemde gerek artık..."

Gvozdev kütüğün üzerinden kalktı, başyazara kaşlarını çatarak baktı.

Başyazar da ayağa kalkmış, elini ona uzatıyordu. Gvozdev sert bir hareketle şapkasını başına bastırarak kestirip attı:

"Demek, benimle bira içmek istemiyorsunuz? O halde canınız cehenneme! Soylulukmuş, beş para etmez be! Ben de gider kendi kendime içerim..."

Başyazar sırtını Gvozdev'e cesaretle dönerek, tek söz söylemeksizin, cılgaya tırmanmaya başladı. Gvozdev'in önünden geçerken, değmekten korkarcasına başını tuhaf bir biçimde omuzlarının içine gömmüştü. Gvozdev ise iri adımlarla yamaçtan aşağıya doğru yürüdü.

Nehirden biri boğazını yırtarcasına bağırıyordu:

"Mavnadakile-er! Eşekle-er! Sandalı gönderseniz-e!"

Ağaçların arasından hafif bir yankı işitiliyordu:

"O-o-u-u!.."

1897

Maksim Gorkiy 20.yüzyılın en büyük edebiyatçıları arasında sayılan ünlü Rus ve Sovyet yazarı. 1868 yılında Novgorod'da (Gorkiy) doğdu, 1936 yılında Moskova'da öldü. Bir mobilya ustası olan babasını erken yaşta kaybettiği için küçük yaşta annesiyle birlikte dedesinin evine yerleşti. Daha 11 yaşındayken 'ekmeğini kazanmak' için çalışmaya başladı. İlk gençlik yıllarından başlayarak Rusya içinde uzun yolculuklara çıktı; bu sırada bulaşıkçılık, hamallık, fırın işçiliği, gemi tayfalığı gibi işlerde çalıştı, Rusya'yı ve Rus insanını yakından tanıdı. Edebiyata ilk adımını 1892 yılında 'Makar Çudra' öyküsü ile attı. Eserlerinde büyük bir iyimserlik, insanın yaratıcı gücüne duyulan sonsuz inanç ve aktif bir hümanizma göze çarpar. Eserleri Rusya'da ve dünyada büyük yankı yarattı. Çarlığa karşı verilen mücadele içinde yer alan Gorkiy, defalarca tutuklanmış, uzun yıllar sürgünde yaşamıştır. Sosyalist gerçekçi edebiyatın kurucusu ve en büyük temsilcisi olan Gorkiy'nin 30 ciltlik toplu eserleri dünyanın pek çok ülkesinde defalarca basılmıştır. Yayınevimiz Gorkiy'nin seçme eserlerini Rusça aslından ve başarılı çevirmenlerin ortak çalışmasıyla yayınlıyor.

Maksim Gorki yalnız kendi halkına değil, bütün halklara yurtlarını, hürriyeti, barışı ve birbirlerini sevmeyi öğretir. Çünkü o, insanın, insanlığın geleceğinden, güzel günler göreceğinden emindir. Çünkü o, emekçi insanı, koluyla, kafasıyla çalışan insanı, yeryüzünün, gerçek, biricik efendisi sayar. O, bu insanın bu efendiliğe kavuşması için savaşmıştır. O, bu savaşa, bu bahtiyarlık savaşına insanları çağırır... Düşünüyorum: Gerçekçi, halkçı ileri edebiyatımız üstünde Maksim Gorki'nin çok hayırlı bir tesiri olmuştur... **Nâzım Hikmet**

ISBN 975-6525-82-7
9 799756 525820

EVRENSEL BASIM YAYIN